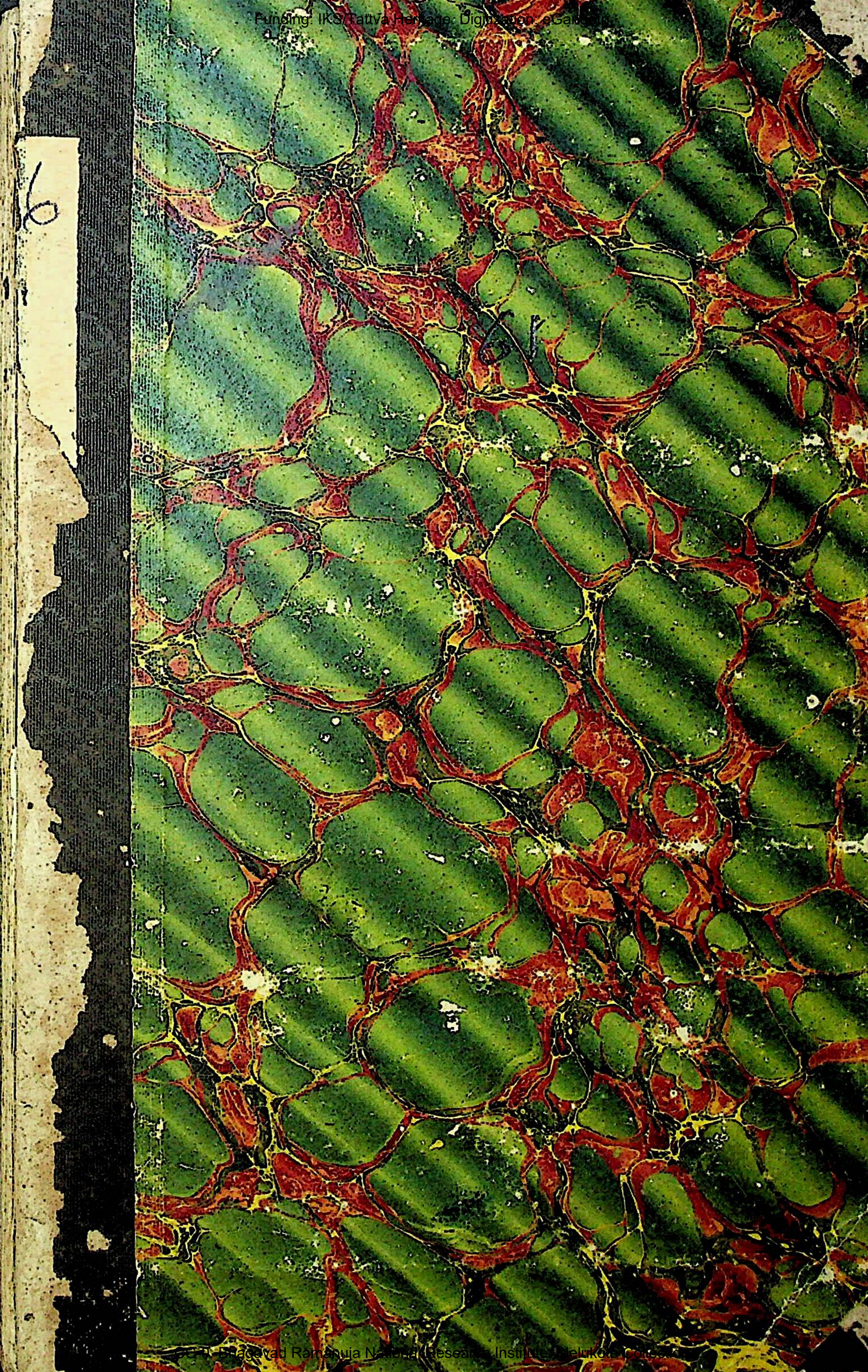

శ్రీరస్తు.

శ్రీహయవదనపరబ్రహ్మణే నమః

శ్రీమన్మహామహోపాధ్యాయ శ్రీరఘునాథ
భట్టాచార్యవిరచితా
న్యాయరత్నాభిధా ఇయం గదాధరీయ

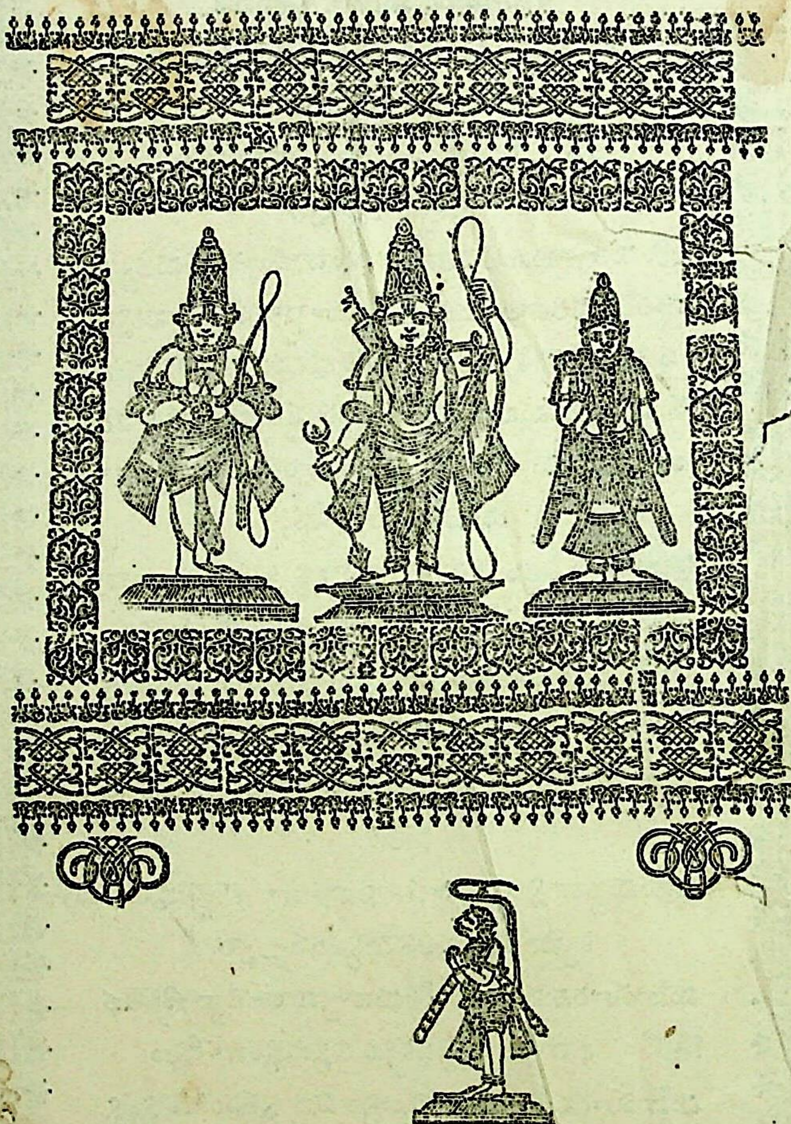
పఞ్చవాదటిప్పణీ

శ్రీమత్పరమహంసేత్యాది బిరుదాఙ్కిత శ్రీమద్బ్ర
హ్మతంత్రపరకాల మహాస్థాన మూర్ధాభిషిక్త సర్వత
న్త్రస్వతన్త్ర శ్రీమత్కవికథకకంఠీరవచరణనళినయుగ
ళ విన్యస్తసమస్తాత్మభర శ్రీశ్రీకృష్ణబ్రహ్మతన్త్ర పర
కాలసంయమి సార్వభౌమ చరణారవింద చఞ్చరీకా
యమాణమానసేన,
శ్రీమత్తర్కతీర్థపండిత తొన్నెపాఖ్య కస్తూరీరంగాచా
ర్య కరుణాకటాక్షవీక్షాసమాసాదిత పాండిత్యేన
శ్రీమన్మహీశూరపురీ మధ్యవిద్యోతమాన దివ్యరత్న
సింహాసనారూఢ శ్రీమచ్చామరాజేన్ద్ర సరస్వతీ
ప్రాసాదమహాస్థానలబ్ధ తర్కవిద్వానితి బిరుదోల్ల
సితేన
శ్రీమద్గద్వాలసంస్థాన నివాసినా కొణ్డాపురం
కృష్ణాచార్యేణ పరిశోధ్య పరిష్కృతా

మహీశూరమహాస్థాన శ్రీమచ్చామరాజేన్ద్రాశ్రితేన
ధర్మాధికారి శ్రీచక్రవర్త్యయ్యంగార్యేణ
మహీశూరపురీ మధ్యవర్తిన్యాం విద్యాతరంగిణ్యాఖ్య
స్వీయముద్రాక్షరశాలాయాం ముద్రాపితా సతీ
విజయతేతమామ్

ఇదానీమేతన్మూల్యం సపాదరూప్యద్వయం

సన్ ౧౮౯౪

శ్రీరస్తు.

శ్రీహయగ్రీవాయనమః.

అథగదాధరీయవ్యాఖ్యానన్యాయరత్నేపఞ్చలక్షణీప్రారభ్యతే.

∗నసంభవతినోత్పత్తుమర్హతీతి ∗ అత్రసంపూర్వకధాధాతో రుత్పత్తి యోగ్యత్వరూప మర్థమభిసంధాయోక్తముత్పత్త్యర్హత్వంనాస్తీతి ॥ వ్యాప్తి నిశ్చయశ్చ నిషేద్ధుమశక్యః సిద్ధ్యసిద్ధిభ్యాం వ్యాఘాతాత్ ॥ నచోత్పత్తియోగ్యత్వాభావోపి వక్తుమశక్యశ్చార్వాకమతే ధర్మ్యప్రసిద్ధేరితివాచ్యమ్॥వ్యాప్తివిషయకత్వ సంశయాన్యత్వజ్ఞానత్వానాం ప్రత్యేకంప్రసిద్ధానామేకజన్యతావచ్ఛేదకత్వాభావస్యైవ వివక్షితత్వాత్॥వ్యాప్తివిషయకత్వసంశయాన్యత్వజ్ఞానత్వవృత్తిసముదాయత్వం జన్యతావచ్ఛేదకతాపర్యాప్త్యనవచ్ఛేదకమితి పరమార్థః ॥ నచ సామాన్యతోజన్యతావచ్ఛేదకే సంశయాన్యత్వస్య వక్తుమశక్యత్వాద్వ్యాప్త్యంశే సంశయాన్యత్వం వక్తవ్యం తచ్చ వ్యాప్త్యభావ నిష్ఠప్రకారతానిరూపితవ్యాప్తినిష్ఠప్రకారతా నిరూపితవిశేష్యతాకత్వ రూపంచార్వాక మతేఽప్రసిద్ధమేవేతి వాచ్యమ్॥ వ్యాప్త్యభావాప్రకారకత్వస్యైవతదర్థత్వాత్॥ అథవా పక్షతాగ్రన్థోక్తత్రితయ సంబంధేనవ్యాప్తి విషయితావిశిష్ట విషయితాశూన్యత్వం వివక్షణీయం తచ్చ ఘటజ్ఞానాదౌ ప్రసిద్ధమితి నకశ్చిద్దోషః ∗ప్రతీక్షాంవిధాయేతి ∗ ప్రతీక్షా∗భవిష్యత్కాలకర్తవ్యత్వప్రకారకజ్ఞానానుకూల వ్యాపారః॥సచ వ్యాప్తిగ్రహోపాయశ్చ వక్ష్యతఇత్యేవంరూపః ∗ తత్రాప్రాథమ్యఇతి ∗ తస్యవ్యాప్తిస్వరూప నిరూపణస్య ప్రాథమ్యేప్రథమతఃకర్తవ్యత్వే ఇత్యర్థః ∗తస్య∗వ్యాప్తిస్వరూపనిరూపణస్య∗వ్యాప్తిగ్రహోపాయప్రతిపాదనౌపయికత్వమిత ∗ఔపయికత్వంవ్యాప్తిగ్రహోపాయ ప్రతిపాదనఘటకోపాయ విషయకప్రతిపత్తిప్రయోజకత్వమ్ ॥ ప్రతిపత్తిశ్చ వ్యాప్తిగ్రహజనక వ్యభిచార జ్ఞానాభావసహచారజ్ఞానయోర్వ్యాప్తిగ్రహజనకత్వ ప్రకారికా ॥ ప్రయోజకత్వంచజనకజ్ఞానేజనకతాఘటకీభూత జన్యతావచ్ఛేదకవిశిష్టజ్ఞానస్య హేతుతయా జన్యతావచ్ఛేదకీభూతావ్యభిచారనిశ్చయత్వసహచారజ్ఞానత్వయో

జ్ఞానేఘటకీభూతావ్యభిచారసహచారజ్ఞానయోర్హేతుతయా పరంపరయాజన
కత్వరూపంబోధ్యమ్ ॥ నను ప్రామాణ్యవ్యవస్థాపనస్యా ప్రామాణసాధర్మ్యే
ణేత్యాదిగ్రంథేన సమాప్తతయా సమారబ్ధేతికథం యుజ్యతే అసమాప్తేరేవ స
మారబ్ధత్వ వ్యవహారాదతఆహ * అనిష్పన్నత్వాదితి * అపరిసమాప్తేరిత్యర్థః
అప్రమాణ సాధర్మ్యేణేత్యాదేః పరమతనిరాకరణ పరత్వాత్సమారబ్ధేతియుజ్య
తఇతి శేషః ॥ అనిష్పన్నత్వాదిత్యస్యానంతరం తన్నిష్పత్తిరవశ్యం సంపాద
నీయేతి సూచనాయేతి శేషఇతికేచిత్ ॥ అనిష్పన్నత్వాదిత్యత్ర పంచమ్యర్థో
జ్ఞాన జ్ఞాప్యత్వం తస్య సమారబ్ధత్వేఽన్వయః ॥ నిష్పన్నత్వమతీతకృతివిషయ
త్వం కృతావతీతత్వంచస్వోత్పత్త్యధికరణక్షణ వృత్తికృతిజన్యక్రియాజన్య ఫలాను
కూలవ్యాపారానుకూలత్వప్రతియోగిత్వోభయసంబంధేన వర్తమానధ్వంస
విశిష్టత్వమ్ ॥ ద్వితీయాదిదివసీయ కార్యస్యాద్యసిద్ధత్వవ్యవహారవారణాయ ప్రతి
యోగిత్వనివేశః ॥ అనేకకృతిసాధ్యకార్యస్య కతిపయకృతిక్షణసిద్ధత్వ వ్యవ
హారవారణాయ ద్వితీయసంబంధనివేశః ॥ ఏతేన పరీక్షాయాం సమారబ్ధత్వవిశే
షణ ప్రయోజనం సూచితమ్॥ తచ్చ ప్రామాణ్యపరీక్షాయాః ప్రామాణ్యసా
ధకయుక్తిప్రదర్శనేన సిద్ధత్వజ్ఞానవతః ప్రవృత్త్యనుదయేన తత్ప్రతిబంధకసిద్ధ
త్వజ్ఞాననివర్తనం తన్నివృత్తిశ్చ సిద్ధత్వఘటకాతీతత్వ గ్రహనివర్తనద్వారా,
తన్నివర్తనంచ పరీక్షావిషయకకృతిధ్వంసా సమానకాలీన పరీక్షావిషయకకృ
తివిషయత్వరూపసమారబ్ధత్వ ఘటకపరీక్షావిషయకకృతి ధ్వంసాసమానకాలీన
త్వజ్ఞానస్యోక్తసంబంధద్వయేన వర్తమానధ్వంస వత్త్వరూపాతీతత్వజ్ఞానేప్ర
తిబంధకతయా ॥ నచోక్తసంబంధేనోక్తధ్వంసవత్త్వజ్ఞానే ఆద్యత్వనిశ్చయస్య
కథంప్రతిబంధకత్వ మితిశంక్యమ్ ॥ ఆద్యత్వస్యోక్తసంబంధేనోక్తధ్వంసవత్త్వా
భావవ్యాప్యతయా తదభావవ్యాప్యవత్త్వాజ్ఞాన విధయైవప్రతిబంధకత్వాత్ ॥ న
చైకమాత్రకృతిజన్యఫలానుకూలకృతా వుక్తోభయసంబంధేన తాదృశధ్వంస వ
త్త్వాద్యత్వయోః సమావేశేన సామాన్యవ్యాప్తిభంగఇతివాచ్యమ్ ॥ తథాపిప్రా
మాణ్యపరీక్షాద్యకృతిత్వస్య తాదృశకృతావభావేన విశేషవ్యాప్తే రవ్యాహత
త్వాత్ ॥ ఇత్థంచ సమారబ్ధత్వ విశేషణాధీన కృతివిశేష్యకాద్యత్వజ్ఞానేజాత
ఏవనిరుక్త సంబంధేన తాదృశధ్వంసవత్త్వజ్ఞానానుత్పాదేన తద్ఘటితసిద్ధత్వజ్ఞా
నానుత్పాదః సంభవతినాన్యథేతి ॥ వ్యాప్తిగ్రహోపాయ ప్రతిపాదనస్యాసమా

నప్రామాణ్య వ్యవస్థాపప్రయోజకత్వజ్ఞానార్థం కారణీభూతేతి విశేషణంవక్త
వ్యం తచ్చాన్యథాసిద్ధమితిశంకతే * యద్యపీతి * ప్రామాణ్యవ్యవస్థాపకత్వ
కథనమితి * వ్యవస్థానిశ్చయః సచానుమాన ధర్మికః,తథాచ వ్యవస్థాపకత్వం
ప్రామాణ్యానుమితిప్రతిబంధకస్వరూపాసిద్ధిజ్ఞానవిఘటకత్వమ్॥ ఆవశ్యకత్వం
సఫలత్వమ్॥ప్రామాణ్యవ్యవస్థాపకత్వవిశిష్టవ్యాప్తిగ్రహోపాయప్రతిపాదననిదా
నత్వలాభాయతద్విశేషణమ్॥నచతల్లాభః కిమర్థమితిశంక్యమ్॥తల్లాభస్యవ్యాప్తి
నిరూపణస్యాత్యంతావశ్యకత్వ లాభార్థత్వాదిత్యాశయేన సమాధానమాహ త
థాపీతీతి కేచిత్ ॥ కారణీభూతాంతోపాదానఏవా కర్తరిత్యాలబ్ధస్యాపి ప్రామా
ణ్యవ్యవస్థాపన జనకత్వస్య ధర్మిపారతంత్ర్యేణ వ్యాప్తిగ్రహోపాయ ప్రతి
పాదనజనకే వ్యాప్తినిరూపణేలాభోభవతి నాన్యథేతి పునఃకారణీభూతాంత విశే
షణ మిత్యాశయేనాహ తథాపీత్యపరే॥పరేతు ॥ స్యాదేవంయదిభూతాంతేన
గ్రంథేనవ్యాప్తిగ్రహోపాయ ప్రతిపాదనస్యావశ్యకత్వ సూచనం గ్రంథకర్తు
రభిప్రేతం తదేవన-కింతు తస్యేదానీంకర్తవ్యత్వే వివాదాభావసూచనా
య స్వానుమతిసూచనమేవాభిప్రేతం తచ్చ నపూర్వగ్రంథతాత్పర్యవిషయ
ఇత్యాహ * తథాపీతి * భవత్విత్యాదినాఽకాంక్షితత్వమిత్యంతేనభూతాంతో
త్కీర్తన ఫలంస్వానుమతి సూచనం స్పష్టీకృతమిత్యాహుః * ప్రథమతస్తదే
వోచితమితి * విశేషణవిశిష్ట విశేష్యజనకత్వ గ్రహేధర్మిపారతంత్ర్యేణ విశే
షణ జనకత్వస్యాపి గ్రహాదుభయజనకే నిరూపణీయేవిశేష్యమాత్రజనకవ్యాప్తి
స్వరూప నిరూపణస్య ప్రాథమ్యమనుచితమిత్యాశంకా విరహాద్వ్యాప్తి స్వ
రూపనిరూపణస్యైవ ప్రాథమ్యముచితమితిభావః ॥ నను వ్యాప్తి స్వరూపంని
రూపయతీత్యేవ వక్తవ్యేవ్యాప్తి స్వరూప నిరూపణమారభత ఇతికిమర్థముక్త
మర్థాబాధేప్యధిక లేఖనస్యాయుక్తత్వాదిత్యతఆహ * ప్రథమతఇతి * నిరూ
పయతీత్యసంగతమితి * నిరూపయతీత్యత్ర ఖ్యాతార్థకృతోనిరూపణస్యసా
ధ్యత్వాఖ్య విషయత్వాసంబంధేనాన్వయస్యశబ్దపరిచ్ఛేదేమిశ్రైర్వ్యవస్థాపిత
త్వాత్ పూర్వపక్షాభిధానజనకకృతేః సిద్ధాంతకథనపర్యవసితనిరూపణ సాధ్యక
త్వా భావాదితిభావ ఇతి కేచిత్ ॥ అపరేతు వ్యాప్తిస్వరూపం నిరూపయతీత్య
త్రవ్యాప్తిస్వరూప విషయకజ్ఞానానుకూలవ్యాపారానుకూల వర్తమానకృతి
రేవ వాక్యార్థతయా అత్రోచ్యతఇత్యాదినా ప్రతిపాదితస్యైవ స్వమతేవ్యా

ప్తిస్వరూపత్వాత్తద్విషయక నిరూపణానుకూలకృతేర్వర్తమానకాలీనత్వాభావా
న నిరూపయతీతివాక్యార్థబాధాదితి భావ ఇత్యాహుః ॥ *ఆరభత ఇత్యుక్తమితి*
వ్యాప్తిస్వరూపనిరూపణ మిత్యాదిః ॥ పరమతనిరాకరణపూర్వకవ్యాప్తిస్వ
రూపవిషయకజ్ఞానానుకూలవ్యాపారో వ్యాప్తిస్వరూపనిరూపణపదార్థః ద్వితీ
యార్థో విషయిత్వంఆఙ్ పూర్వకరభధాతోశ్చాద్యకృతిరర్థః ఆఖ్యాతార్థశ్చా
శ్రయత్వంవర్తమానకాలశ్చ, కాలస్య ధాత్వర్థేఽన్వయస్తథాచ పరమతనిరాకర
ణపూర్వకస్వమత సిద్ధవ్యాప్తిస్వరూప విషయకజ్ఞానానుకూల వ్యాపారాను
కూల వర్తమానాద్యకృతిమాన్మణికార ఇతి వాక్యార్థః ॥ ఆద్యకృతేశ్చ స్వరూ
పనిరూపణవిషయకత్వనియమాత్సిద్ధాంతసిద్ధవ్యాప్తి నిరూపణస్యాద్యకృతి విష
యత్వం తథాచోక్తం పూర్వపక్షాభిధానతత్ఖండనయోస్తదారంభకత్వమితి ॥
ఆరంభకత్వమాద్యకృతివిషయత్వమితి భావః ॥ కేచిత్తు ॥ వ్యాప్తిస్వరూప నిరూ
పణమారభత ఇత్యత్ర నిరూపణ పదార్థః పూర్వవదేవ, ద్వితీయార్థ ఉద్దేశ్యత్వం సా
మగ్రీమేళన సాధ్యకకృతిదశాయామపి ఘటమారభత ఇతి వ్యవహారాత్ ॥ తచ్చ
సిద్ధాంతకథన సాధ్యకత్వాభావవత్యామపి పూర్వపక్షాభిధాన కృతౌ సిద్ధాంత
సాధ్యకతత్కథన జనకకృతౌ చావ్యాహతంపరమతనిరాకరణ పూర్వకత్వ విశిష్ట
సిద్ధాంతకథన ముద్దిశ్యైవ పూర్వపక్షాభిధాన తత్ఖండనయోరారబ్ధత్వాత్ * త
దారంభణరూపతేతి * వ్యాప్తినిరూపణోద్దేశ్యక కృతివిషయతేత్యర్థ ఇత్యా
హుః ॥ అథపరమతనిరాకరణ పూర్వకసిద్ధాంతకథనం యదినిరూపణం తదాన
న్విత్యాది పూర్వపక్షాభిధానస్యనిరూపణత్వానుపపత్త్యావ్యాప్తిస్వరూపనిరూప
ణమారభతేనన్విత్యాదినేత్యత్రతృతీయార్థాభేదాన్వయస్య క్లేశేనైవోపపాద్యతా
పత్తిః ॥ ఏవంపక్షతాధర్మతానిరూప్యత ఇత్యత్రాపి పక్షధర్మతానిరూపణమారభ్య
త ఇత్యస్యైవ వక్తవ్యతాపత్తిః పక్షతాగ్రంథేపి ప్రథమతః పూర్వపక్షస్యైవా
భిధానాత్ ॥ యదిచ నిరూపణత్వం పూర్వపక్షనిరూపణసిద్ధాంత నిరూపణ
సాధారణం కథంచిన్నిరుచ్య పక్షతామణిః సంగమ్యతే, తదాపక్షకృతేపి నిరూ
పయతీతి కథంనోక్తం దీధితికృతేతి చేన్న ॥ అపఠితపూర్వగ్రంథానామేకమపి స
మగ్రం పఠనీయమితీచ్ఛావతాం ఝటితి నన్విత్యాది గ్రంథాధ్యయనే ప్రవృత్త్య
ర్థం నిరూపణమారభత ఇత్యుక్తంనిరూపయతీత్యుక్త్యాతు నారంభోలభ్యతే కతి
పయలక్షణ విచారోత్తరమపి నిరూపయతీతి వ్యవహారసంభవాత్ ॥ పక్షతాగ్రం

థేతు వ్యాప్తినిరూపణానంతరమిత్యభిధానాదేవ పక్షతానిరూపణారంభ లాభా
దారభ్యతఇతి నోక్తమితి విభావనీయం సూక్ష్మబుద్ధిభిః ॥నన్విత్యాదిమూలేవ్యా
ప్తిజ్ఞాన ఇత్యత్రసప్తమ్యర్థో౽విషయత్వం తత్రానుమితి జనకతావిశిష్టజ్ఞాన
స్యాన్వయే జనకతాయామప్యవచ్ఛేదకతయా౽న్వయః॥ వ్యాప్తిపదార్థశ్చపక్ష
తావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవిషయతానిరూపితహేతుతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నప్రకార
తానిరూపితప్రకారతారూపవిలక్షణవిషయతాశ్రయః ॥ వ్యాప్తిపదంచవ్యాప్తిప
దార్థత్వావచ్ఛిన్నేలాక్షణికం తత్రసప్తమ్యర్థ విషయతాయామన్వయఃకింశ
ష్టార్థః సమభివ్యాహృతపదార్థవిశేషణధర్మవ్యాప్య ధర్మప్రకారకజిజ్ఞా
సా విషయః,తథాచానుమితిజనకతావచ్ఛేదక నిరుక్తవిషయతాశ్రయ జ్ఞానీయవి
షయతాశ్రయవ్యాప్తిపదార్థత్వవ్యాప్యధర్మప్రకారకజిజ్ఞాసావిషయాభిన్నో
వ్యాప్తిపదార్థఇతిబోధో జ్ఞేయః ॥ నతావదిత్యత్రభేదబోధోపయుక్తప్రతియో
గివాచక పదాభావాదాహ * గాదాధర్యాంవ్యాప్తిరితి * తథాచ వ్యాప్తి
పదావ్యభిచరితత్వపదయోః సత్త్వాన్న కాచిత్క్షతిః ॥ అత్రవ్యాప్తిపదార్థస్య
పక్షత్వే౽వ్యభిచరితత్వభేదస్యసాధ్యత్వేకూటరూపహేతుర్వక్తవ్యస్తత్రచ కేవ
లాన్వయిన్యభావాదిత్యభిహితకేవలాన్వయిన్యత్యభావ ప్రతియోగిత్వరూపహే
తురసిద్ధః స్యాత్,అపిచ వ్యాప్తిపదస్యాంశేనివిష్టత్వాత్తదర్థస్యపక్షత్వమనుప
పన్న ముద్దేశ్యవాచకపదస్య పూర్వవృత్తిత్వ నియమాద్వ్యాజనాయాశ్చాయుక్త
త్వాదిత్యాశంక్యా వ్యభిచరితత్వపదార్థస్య పక్షత్వమాహ * తథాచేతి * అ
వ్యభిచరితత్వపదార్థఇతి * అత్రావ్యభిచరితత్వత్వస్యా ననుగతత్వేన పక్ష
తావచ్ఛేదకత్వా సంభవాదవ్యభిచరితత్వ పదస్య తత్ప్రతిపాద్యత్వరూపాను
గత ధర్మావచ్ఛిన్నపరత్వమంగీకృత్యావ్యభిచరితత్వపదార్థస్య పక్షత్వానుసర
ణం ॥ నచాననుగతమేవ పక్షతావచ్ఛేదక మస్త్వితివాచ్యమ్ ॥ ఏకధర్మావచ్ఛి
న్నస్య వ్యాప్తిత్వ నిరాకరణేప్యన్యధర్మావచ్ఛిన్నస్య వ్యాప్తిత్వశంకా౽ని
రాకరణాత్తత్తద్ధర్మావచ్ఛిన్న రూపార్థపంచకపరతాయా స్తత్పదస్య వక్తవ్య
తయా సకృదుచ్చరితఇతిన్యాయాతిక్రమాపత్తేర్వాక్యభేదాపత్తేశ్చ ॥ నన్వత్రో
చ్యతఇత్యాదినావక్ష్యమాణవ్యాప్తిభేదసాధనేసిద్ధసాధనంసాధ్యాభావ వదవృత్తి
త్వాదిభేదసాధనేబాధఇత్యతఆహ * నామమితిజనకజ్ఞానవిషయఇతి * తథా
చానుమితి జనకజ్ఞానవిషయత్వస్యావ్యభిచరితత్వ పదార్థ[illegible]

సిద్ధసాధనబాధావితిభావః ॥ అత్రైవమపి వహ్న్యభావవదవృత్తిత్వకాలీన పర్వ
తో వహ్నిమానిత్యాద్యనుమితి జనకజ్ఞానవిషయత్వస్యానుమితి జనకతావ
చ్ఛేదక విషయత్వస్యచావ్యభిచరితత్వ పదార్థేఽసత్త్వాద్బాధో దుర్వారః ॥
నచ ధర్మితావచ్ఛేదకతానాత్మకత్వస్య విషయితావిశేషణత్వాన్న బాధఇతివా
చ్యం ॥ తథాపి సాధ్యాభావవదవృత్తిహేతుకేఽనుమితిజనకజ్ఞానీయ ధర్మితావ
చ్ఛేదకతానాత్మక విషయతాయా అపి తత్రసత్త్వేన బాధస్యదుర్వారత్వాత్ ॥
నచ తత్రాపి వ్యాప్తిపదార్థధర్మితావచ్ఛేదకతయైవ సాధ్యాభావవదవృత్తి
త్వస్యభానాన్నబాధఇతివాచ్యం ॥ ఏవమపి సామానాధికరణ్యత్వేన తాదృశవృ
త్తిత్వాభావావగాహిజ్ఞాన మాదాయబాధస్య దుర్వారత్వాత్ ॥ అథ భ్రమా
న్యవృత్తిత్వస్య తాదృశవిషయతాయాంనివేశాన్నదోషఇతిచేత్సత్యమ్ ॥ తథాపి
సాధ్యాభావవదవృత్తిత్వ కాలీనపక్షకస్థలే ధర్మితావచ్ఛేదక ప్రకారకజ్ఞానవిధ
యానుమితి జనకజ్ఞానీయతాదృశ విషయిత్వస్య తత్రసత్త్వాద్బాధస్య నిరాకర
ణాత్ ॥ నన్వనుమితిత్వావచ్ఛిన్న జన్యతానిరూపిత జనకతాపర్యంతనివేశాన్న
దోషఇతిచేత్తథాసతి సిద్ధసాధనాపత్తేః,తథాహి,అనుమితింప్రతిపరామర్శానా
మనేకలింగకానాం హేతుత్వేపరస్పరజన్యానుమితౌ వ్యభిచారాపత్త్యా తత్త
ల్లింగకపరామర్శవిశిష్టానుమితిం ప్రతితస్య తస్యహేతుతాయావక్తవ్య తయాత
త్రచానుమితిత్వస్య జన్యతావచ్ఛేదకే నివేశస్య నిష్ప్రయోజనకతయాఽనుమి
తిత్వావచ్ఛిన్న జన్యతానిరూపిత జనకతావచ్ఛేదక విషయత్వస్య మతద్వయే
ప్యవ్యభిచరితత్వపదార్థేఽసత్త్వాత్॥ నచైవమనుమితిత్వావచ్ఛిన్నజన్యతాయా
అప్రసిద్ధత్వాదేవ నసిద్ధసాధనావకాశఇతివాచ్యం ॥ తథాసత్యనుమితిత్వావచ్ఛి
న్నస్యాకస్మికత్వాపత్తేః ॥ నచైతద్దోషవారణాయైవానుమితిత్వస్య జన్యతావ
చ్ఛేదకేనివేశఇతిశంక్యం ॥ ఏతద్దోషవారణాయానుమితిగ్రంథిజ్ఞానత్వేన కార
ణతాయాగ్రంథకృతాభ్యుపేతత్వాత్ ॥ అస్తువాసిద్ధసాధనాభావస్తథాపిబాధో
స్త్యేవానుమితిత్వావచ్ఛిన్న జనకతావచ్ఛేదకవిషయత్వాప్రసిద్ధేః ॥ నచజ్ఞాన
త్వవిషయత్వయోరవచ్ఛేదకత్వే వినిగమకాభావః ॥ జ్ఞానత్వస్య స్వరూపతో
ఽవచ్ఛేదకతాయాం లాఘవస్యైవతత్త్వాత్ ॥ అతోఽత్రోచ్యతే॥ కార్యతావచ్ఛేదక
కోటావనుమితిత్వ నివేశ ఆవశ్యకోఽన్యథాపరామర్శ కాలీనానామనంతానామ
నుమిత్యనాత్మకానామేవ పరామర్శజన్యత్వకల్పనాపత్తేః ॥ నచానుమితిత్వస్య

జన్యతావచ్ఛేదకత్వ కల్పన యాగౌరవమితివాచ్యమ్ ॥ అనంతానుమితి భిన్న జ్ఞానేషు జన్యత్వసంబంధకల్పనాపేక్షయాఽనుమితిత్వస్య తదవచ్ఛేదకత్వకల్పనాయాం లాఘవాత్ ॥ అథానుమితిత్వం న కార్యతావచ్ఛేదకకోటౌ నివేశయితుం శక్యంతథాసత్యనుమితిత్వే తదవచ్ఛేదకత్వస్యసమవాయేతదవచ్ఛేదకతావచ్ఛేదకత్వస్యచ కల్పనాప్రసంగాత్ ॥ నచానంతజ్ఞానేషు జన్యత్వకల్పనం తదపేక్షయాపి గురుభూతమితివాచ్యం ॥ అనుమితిత్వావ్యవహితోత్తరత్వయోర్ధర్మధర్మితావచ్ఛేదకభావేవినిగమనావిరహేణ గురుతరకార్య కారణభావ ద్వయకల్పనాపత్తేః ॥ మైవమ్ ॥ ఫలముఖగౌరవస్యాదోషత్వాత్ ॥ యద్వా అనుమితిత్వావచ్ఛిన్నత్వస్థానేజ్ఞానత్వావచ్ఛిన్నత్వస్యైవ నివేశనీయతయా న పూర్వోక్తదోషః ॥ ధర్మితా వచ్ఛేదకప్రకారక జ్ఞానీయజన్యతాయా జ్ఞానత్వే నైవావచ్ఛేదాత్ ॥ అథైవమపి హేత్వధికరణవృత్త్యభావత్వేన తాదృశవృత్తిత్వాభావస్యభానసంభవేనోక్తవిషయతాయామతద్వ్యయప్రవతత్రసత్త్వేనబాధ ఇతిచేన్న ॥ పక్షవిషయతానిరూపిత హేతువిషయతానిరూపితత్వస్యాపితత్ర నివేశాత్ ॥ నన్వేవమపి యత్రాన్యవృత్తిభేదః సాధ్యస్తెలఆధేయత్వం హేతుస్తత్ర పక్ష విషయతానిరూపితహేతువిషయతానిరూపిత విషయతాయాఅపిసత్త్వేన బాధోవర్తతఏవ ॥ నచావ్యభిచారపదార్థత్వే సామానాధికరణ్యస్యైవ సాధ్యసిద్ధిరుద్దేశ్యేతి సాంప్రతం ॥ తథాసతి సాధ్యవన్నిష్ఠత్యాదేవ్యాప్తిత్వానిరాకరణాపత్తేః ॥ యాదృశాంకురవిశేషానుమితిః కస్యాపినాభూత్తదభావవదవృత్తిత్వస్యాప్యవ్యభిచరితత్వ పదార్థతయా తత్రసాధ్యస్య మతద్వ్యయసిద్ధేః సిద్ధసాధనాపత్తేశ్చ ॥ మైవమ్ ॥ పక్షవిషయతానిరూపిత హేతుతావచ్ఛేదక సంబంధావచ్ఛిన్న విషయతానిరూపితానుమితి జనకతావచ్ఛేదక విషయతానాశ్రయత్వస్య సాధ్యత్వాత్ ॥ నచహేతుమద్వృత్తిత్వస్య స్వరూపసంబంధేనాభావాంశే భానాద్వృత్తిత్వ విషయతా హేతుతావచ్ఛేదకస్వరూప సంబంధావచ్ఛిన్నేతి సాంప్రతం పక్షవిషయతానిరూపితత్వావచ్ఛేదక హేతుతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్న విషయతాత్వవద్విషయతానిరూపితత్వ పర్యంతస్య వివక్షణీయతయా పక్షస్యాత్రప్రకారత్వేన హేతోశ్చతదంశే విశేష్యత్వేన హేతువిషయతాయాంతాదృశసంబంధావచ్ఛిన్న విషయతాత్వేనపక్షవిషయతానిరూపితత్వవిరహాత్ ॥ అథవాచరమవిషయతాయాం స్వరూపసంబంధావచ్ఛిన్నత్వ ని

శేషేణ సర్వోప్యయందోషోవారణీయః॥ అత్రైవమపి వహ్న్యభావవదవృత్తిహే-
తుకేఽనుమితి జనకజ్ఞానీయతాదృశవిషయతాయామపి తత్ర సత్త్వాద్బాధ ఇతి
చేన్న ॥ హేతుతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న విషయతానిరూపితత్వస్యాపి విషయతా-
యాం విశేషణదానాత్ ॥ అత్రైవమపి సాధ్యసమానాధికరణ వృత్తిహేతుతా-
వచ్ఛేదకస్య వ్యాప్తిత్వమతే హేతుతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న విషయతానిరూపి-
త విషయతాయామపి తత్ర సత్త్వాద్బాధ ఇతి చేన్న ॥ తాదృశవిషయత్వపర్యా-
ప్త్యభావస్య వివక్షితత్వాత్ ॥ ఇత్థం చానుమితి నిష్ఠజ్ఞానత్వావచ్ఛిన్నజన్యతా-
నిరూపిత జనకతావచ్ఛేదకీభూత ధర్మితావచ్ఛేదకతానాత్మక పక్షవిషయతా-
నిరూపిత హేతుతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న హేతుతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్న వి-
షయతానిరూపిత స్వరూపసంబంధావచ్ఛిన్న విషయతాశ్రయభేదస్సాధ్య ఇతి
న కశ్చిద్దోష ఇతి సంక్షేపః ॥ నిరుక్తపక్షే నిరుక్తసాధ్యస్య సాధ్యతాయాం తద్ధినే-
త్యాదినా ప్రతిపాదితసాధ్యాభావవదవృత్తిత్వాదిభేద పంచకస్య హేతోరసిద్ధి ర-
తః పర్యవసితమాహ * అనుమితిజనకత్వమితి * అవ్యభిచారపదార్థావచ్ఛి-
న్న హేతువిషయతా * అవ్యభిచారపదజన్య ప్రతీతివిషయత్వేన సంకేత విష-
యధర్మావచ్ఛిన్న హేతువిషయతేత్యర్థః ॥ అత్ర కేచిత్ ॥ జ్ఞేయత్వం వాచ్యత్వాదవ్య-
భిచారీతి వ్యవహారానురోధేన సాధ్యతావచ్ఛేదకనిష్ఠ హేతుసమానాధికరణా-
భావప్రతియోగితానవచ్ఛేదకత్వస్యాప్యవ్యభిచారపదార్థత్వావశ్యకత్వాద్ధేతు-
పదానుపాదానేఽవ్యభిచారపదార్థావచ్ఛిన్న సాధ్యతావచ్ఛేదక నిష్ఠవిషయి-
తాఘటిత ధర్మావచ్ఛిన్నత్వాభావస్య సిద్ధాంతిమతేఽనుమితిజనకతాయామ-
భావాద్బాధ ఇతి తదుపాత్తమిత్యాహుః ॥ అత్రైవమపి హేతుత్వస్య సామాన్య-
తః కేవలాన్వయిత్వేన సాధ్యతావచ్ఛేదకవిషయితావ్యావృత్తి దుర్ఘటాపి వి-
శిష్టధూమత్వాదినా హేతునివేశేపి ధూమసాధ్యతావచ్ఛేదకానుమితి జనకతా-
యాం బాధో దుర్వార ఏవ ॥ అనుమితి జనకతాత్వ సామానాధికరణ్యేన సాధ్య-
సిద్ధేరుద్దేశ్యత్వే ఆలోకాది లింగకానుమితి జనకతాయాం ధూమవిషయితా ఘ-
టిత సాధ్యస్య సత్త్వేపి సత్త్వాత్సిద్ధసాధనం లింగభేదేపి కారణతైక్యమతే
వ్యాపక సామానాధికరణ్యజ్ఞానస్య పృథగ్ఘేతుతామాదాయార్థాంతరం పక్ష-
తానిష్ఠజనకతాయాం నిరుక్తసాధ్యపర్యవసాన మాదాయార్థాంతరం చేతి చేన్న
హేతువిషయితేత్యనేన ముఖ్యవిశేష్యవిశేషణతాపన్న ధర్మప్రకారత్వస్య వి-

వక్షితత్వాత్ ॥ అవచ్ఛేదకావచ్ఛేదేన సాధ్యసిద్ధేరుద్దేశ్యత్వాచ్చ న దర్శితదో
షావకాశః ॥ తచ్చప్రకారకత్వం ధర్మితావచ్ఛేదకతాపన్నపదార్థీయత్వేన
సామానాధికరణ్య విశేషణతాపన్న పదార్థీయత్వేనచ విశేషణీయం తేన వ
హ్న్యభావవదవృత్తిధర్మత్వావచ్ఛిన్నపక్షకానుమితి జనకతాయాం వహ్న్యభా
వవదవృత్తిధూమత్వావచ్ఛిన్నహేతుకానుమితి జనకతాయాంచ నబాధః ॥ న
చైవమపి సామానాధికరణ్యత్వేన సాధ్యాభావవదవృత్తిత్వాద్యభావావగాహిజ్ఞా
న నిష్ఠజనకతాయాంబాధఇతివాచ్యమ్॥ అవ్యభిచారపదార్థావచ్ఛిన్న హేతువిష
యతాయా భ్రమాన్యవృత్తిత్వేన విశేషణీయత్వాత్ ॥ యద్వా ॥ అవ్యభిచారప
దార్థతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నాయా అవ్యభిచారపదార్థమాత్రవృత్తివిషయతా త
న్నిరూపితత్వంహేతువిషయతాయాం నివేశ్యం మాత్రపదార్థాంతర్భావాచ్చ
నసాధ్య సమానాధికరణ వృత్తిహేతుతావచ్ఛేదకపర్యంతస్య వ్యాప్తిత్వమతే
వహ్న్యభావవదవృత్తిహేతుకానుమితి జనకతాయాంబాధః ॥ అథ నిరుక్తపక్ష
సాధ్యరూపార్థః కథంమూలవాక్యాల్లభ్యతఇతిచేల్లక్షణమైవేతిబ్రూమః ॥ న
ను తద్ధినేతిమూలమపార్థకంతత్పదేనసన్నిహితపూర్వావ్యభిచరితత్వబోధనా
త్తత్రచ సాధ్యాభావవదవృత్తిత్వాదిభేదస్య బాధాదిత్యాశంక్యాహ * తత్ అవ్య
భిచరితత్వమిత్యాదినా *తథాచసాధ్యాభావవదవృత్తిత్వస్య తత్పదార్థైకదేశవిశేష
ణమతో న బాధఇతిభావః ॥ నచైవమపి తత్పదంవ్యర్థమితిశంక్యమ్ ॥ తథాస
తి సాధ్యాభావవదవృత్తిత్వత్వాదీనాం విశేషధర్మత్వాలాభేన తదవచ్ఛిన్న భేదకూ
టస్య హేతోరప్రయోజకతాలాభాన్న్యూనతాపత్తేరితిదిక్॥ స్యాదేతత్ ,భేదాను
యోగివాచకంపదాంతర ముపలక్ష్యైతతదేవనతథాచ తత్పదస్యైవ తథాత్వం వ
క్తవ్యం తథాచ కథంనపూర్వోక్తదోషానవకాశఇత్యతఆహ * వ్యాప్తిరితి *
తథాచ తాదృశవ్యాప్తిపదసత్త్వాన్నదోషఇతిభావః * అనుషంగేనేతి * అను
షంగోవాక్యాంతరే స్వస్మాత్పూర్వపఠితే శ్రుతస్యపదస్య స్వఘటకత్వేనానుస
న్ధానమ్ ॥ అత్రాదృశపదానుసంధానమధ్యాహారఇతివివేకః ॥ నన్వత్రసాధ్యాభా
వవదవృత్తిత్వాదిభేదకూటస్య హేతుత్వేఽవ్యభిచారవిశిష్ట వైశిష్ట్యావగాహి
బోధజనకతాయాం తాదృశహేతుమత్యాంనిరుక్తసాధ్యాసత్త్వాదవ్యభిచారఇత్య
తః పర్యవసితహేతుమాహ * తథాచేతి * అత్రాపి హేతుపదప్రయోజనం పూ
ర్వవదేవఅన్యథాపి పూర్వవదూహ్యమ్ * ఘటితేతి * ఏతచ్చ పర్యాప్త్యనివేశే

సూదనాయ తన్నివేశే సాధ్యహేత్వోరప్రసిద్ధ్యాపత్తేః ॥ * విశేషేత్యాది *
నను సంయోగవిశేషాభావకూటస్య తత్సామాన్యాభావ సాధకత్వంనసర్వాను
మతం ప్రాచీనమతే తదభావాత్ ॥ మైవమ్ ॥ వ్యాప్యవృత్తిప్రతియోగికాభావ
కూటస్య తత్త్వే వివాదాభావాత్ ॥ నను కూటరూపహేతురసిద్ధ ఇత్యాశంక్యా
హ * తత్రేతి * కేవలాన్వయీత్యాదిమూలే కేవలాన్వయిపదం నవాస్తవకేవ
లాన్వయి పరమభావాదిత్యస్య సాధ్యాభావవదవృత్తిత్వా భావపరతయా తత్ర
తాదృశాభావాద్యసంభవాత్ ॥ యది తత్త్వేన జ్ఞాతపరంతదా తాదృశకేవలాన్వ
యిత్వాక్రాంతే ధూమాదౌ తాదృశాభావాసత్త్వాజ్జ్ఞేయత్వాదావసత్త్వాచ్చ వ్యా
హతిర్నితరామితి కేవలాన్వయిపదస్య కేవలాన్వయిత్వ గ్రహకాలీనానుమితిజన
కజ్ఞాన పరత్వ మభావపదస్యచ సాధ్యాభావవదవృత్తిత్వ విషయతాభావపరత్వం
చావలంబ్య వ్యాచష్టే * సాధ్యేతి * ఇత్థంచ కేవలాన్వయిని నిరూప్యనిరూపక
భావాపన్న తాదృశ విషయత్వగ్రహసంభవాన్న వ్యాహతిరితి భావః ॥ అత్రా
త్యంతాన్యోన్యాభావఘటిత ద్వివిధవ్యాప్త్యభిప్రాయేణాత్యంతాన్యోన్యాభా
వఘటిత ద్వివిధకేవలాన్వయిత్వ గ్రహోపన్యాసః ॥ అథాత్యంతాభావప్రతి
యోగితాన్యోఽన్యాభావ ప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వ రూపకేవలాన్వయిత్వ
గ్రహాణామత్యంతాన్యోన్యాభావఘటిత వ్యాప్తిగ్రహేప్రతిబంధకీభవితుమర్హ
తస్తత్సంసర్గకవిశిష్టబుద్ధౌ తదభావ ప్రకారకజ్ఞానస్య ప్రతిబంధకత్వాత్ ॥
సాధ్యప్రతియోగిత్వ తదవచ్ఛిన్నప్రతియోగిత్వ సంసర్గకవ్యాప్తి జ్ఞానస్యైవ
లాఘవేనానుమితి హేతుతయా తాదృశ ప్రతియోగితాసంసర్గకవ్యాప్తిజ్ఞానే
నిరుక్తకేవలాన్వయిత్వ గ్రహయోరప్రతిబంధకత్వాదితి చేన్న ॥ సాధ్యేఽత్యంతా
భావప్రతియోగిత్వజ్ఞానేఽభావేపి ప్రతియోగితాయా సాధ్యాభావావగాహన
స్యతుల్యవిత్తివేద్యతామతసిద్ధత్వాత్తదవగాహిజ్ఞానస్య వ్యాప్తిగ్రహప్రతిబంధక
త్వావశ్యకత్వమిత్యభిప్రాయాత్ ॥ యద్వాప్రతియోగితా సంసర్గావచ్ఛిన్న
ప్రతియోగితాక సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నాభావప్రకారకాభావత్వా వచ్ఛి
న్నవిశేష్యక గ్రహదశాయాం స్వావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకత్వ సంబంధావచ్ఛి
న్న ప్రతియోగితాక సాధ్యతావచ్ఛేదకాభావ ప్రకారకాభావత్వావచ్ఛిన్న విశే
ష్యకగ్రహదశాయాం చేత్యస్యైవ వివక్షితత్వాత్తయోశ్చ తాదృశవ్యాప్తి గ్రా
హాప్రతిబంధకత్వాత్ ॥ నచ దర్శితగ్రహయోరభావత్వ సామానాధికరణ్యేన

తాదృశాభావప్రకారకత్వే తాదృశగ్రహయోర్వ్యాప్తిగ్రహవిరోధిత్వం సా
మానాధికరణ్యేనగ్రాహ్య బుద్ధౌసామానాధికరణ్యేన తదభావగ్రహస్యైవ విరో
ధిత్వాత్ ॥ అభావత్వావచ్ఛేదేన తాదృశాభావప్రకారకత్వేచాహార్యత్వాపత్తిర
భావాంశే సాధ్యస్యైవభానాదితివాచ్యమ్ ॥ సాధ్యతావచ్ఛేదక సంబంధావచ్ఛి
న్న సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాయా ఏవప్రతియోగితావచ్ఛేదక
సంబంధతయా తేన సంబంధేనాభావాంశే సాధ్యస్యాభానేనాహార్యత్వానవ
కాశాత్ ॥ నను కేవలాన్వయిన్యభావాదిత్యనేన కేవలాన్వయిత్వగ్రహకాలీనా
నుమితి జనకజ్ఞానవృత్తిత్వమభావేలబ్ధం తత్రవిశిష్టస్యోపలక్షితస్యవా హేతు
త్వం విశిష్టస్య హేతుత్వేస్వరూపాసిద్ధిర్జ్ఞానవృత్తిత్వవిశిష్టస్యానుమితి జనకతా
యా మభావాత్ ఉపలక్షితస్య హేతుత్వేసాధ్యాభావవదవృత్తిత్వ విశిష్టవైశిష్ట్య
బోధ జనకతాయాం తాదృశజ్ఞానవృత్తిత్వోపలక్షిత సాధ్యాభావవదవృత్తిత్వవిష
యత్వాభావసత్త్వేన సాధ్యస్యచాసత్త్వేన వ్యభిచారఇత్యతః పర్యవసితహేతు
మాహ * ఏవంచేతి * ఆదిపదేన వ్యభిచారపరిగ్రహః * దీధితావవ్యాప్యవృ
త్తిసాధ్యక సద్ధేతావితి*అత్రసత్పదంవ్యర్థమ్ ॥ నచ తదనుపాదానే సం
యోగసాధ్యక గగనహేతోరవ్యాప్య వృత్తిసాధ్యకహేతుత్వాక్రాంతతయా
ఉత్సర్గసిద్ధస్యతదవచ్ఛేదేనావ్యాప్తిరూపవిధేయాన్వయస్య బాధస్స్యాదతోవృ
త్తిమదర్థకం తదుపాత్తమితివాచ్యమ్ ॥ ద్రవ్యత్వాదీనాంసంయోగేన పృథివీ
త్వాది వ్యాప్యతావారణాయ హేతుతావచ్ఛేదకసంబంధేన వృత్తిమత్త్వస్య స్వ
తంత్రస్య నివేశనీయతయా తదభావాదేవాన్వయాబాధాత్ ॥ మైవమ్ ॥ ద్వితీ
యలక్షణే హేతుతావచ్ఛేదకసంబంధేన వృత్తిమత్త్వస్యోక్తయుక్త్యాఽవశ్యకత
యా తద్ఘటితలక్షణావ్యాప్తేరపరిహారాత్తదఘటిత లక్షణావ్యాప్తేరేవ వివక్షిత
త్వాత్ సంయోగీసత్త్వాదిత్యాదావవ్యాప్యవృత్తిసాధ్యకత్వరూపోద్దేశ్యతావచ్ఛే
దకాక్రాంత ద్వితీయలక్షణేనఅవ్యాప్తేరవారణాత్ సత్పదస్య వ్యాప్తిమదర్థక
స్యావశ్యకత్వాచ్చ ॥ నచ తథాపి సంయోగాభావసాధ్యక గుణత్వహేతావుద్దే
శ్యతావచ్ఛేదకాక్రాంతేలక్షణాసత్త్వవిరహాదసంగతిరితివాచ్యమ్ ॥ అవ్యాప్య
వృత్తిసాధ్యకేత్యస్య అవ్యాప్యవృత్తి, సాధ్యం, యస్మిన్ తదవ్యాప్యవృత్తిసాధ్య
కమ్, తస్మిన్నవృత్తిమాన్యోహేతురిత్యర్థకరణాత్ గుణత్వాదేశ్చసాధ్యనిష్ఠా
వ్యాప్యవృత్తిత్వా నిరూపాధికరణ వృత్తిత్వవిరహాత్ ॥ అత్రైవమపి సంయోగాభా

వసాధ్యక ద్రవ్యత్వహేతౌతాదృశే ద్వితీయలక్షణాసత్త్వాదసంగతిర్దుర్వారై
వేతి చేత్ ॥ అత్ర కేచిత్ ॥ అవ్యాప్యవృత్తిసాధ్యకేత్యస్య న వ్యాప్యవృత్తిర
వ్యాప్యవృత్తిరితి వ్యుత్పత్త్యా నిరవచ్ఛిన్నవృత్తికాన్యసాధ్యకహేతావిత్యర్థః ।
తథాచ సంయోగాభావస్య గుణాదౌ నిరవచ్ఛిన్నవృత్తికత్వేన తదన్యత్వవిర
హాత్ నతత్సాధ్యకహేతౌరుద్దేశ్యతావచ్ఛేదకాక్రాన్తత్వమితి వదంతి ॥ తదస
త్ ॥ జన్యజ్ఞానవిషయత్వస్య విషయతాసంబంధేన జన్యజ్ఞానస్యవా సాధ్యతా
యాం హేతౌ నిరుక్తావ్యాప్యవృత్తిసాధ్యకే ద్వితీయలక్షణాసత్త్వేన అసంగతే
స్తథాపి దుర్వారత్వాత్ ॥ వస్తుతస్తు ॥ అవ్యాప్యవృత్తిసాధ్యకేత్యత్ర అవ్యాప్య
వృత్తిత్వం స్వసమానాధికరణత్వ- స్వసమానాధికరణభేదప్రతియోగితావచ్ఛేద
కత్వ- స్వప్రతియోగిత్వ- ఏతత్త్రితయసంబంధేన కించిదభావవిశిష్టత్వరూపంవివ
క్షితమ్, సంయోగాభావస్య స్వసమానాధికరణత్వ స్వప్రతియోగిత్వ ఏతదుభ
య సంబంధేన సంయోగరూపాభావవిశిష్టత్వాత్ తత్సాధ్యకహేతౌరవ్యాప్య
వృత్తేస్స్వసమానాధికరణ భేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వ నివేశః ॥ తచ్చావచ్ఛే
దకత్వం సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నంగ్రాహ్యం తేన సంయోగాభావా
దేరపి సంయోగసమానాధికరణాభావ ప్రతియోగితానిరూపిత కాలికసంబంధా
వచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకత్వేపి నక్షతిః ॥ స్వప్రతియోగిత్వానివేశే ఆకాశాభావ విశి
ష్టద్రవ్యత్వసాధ్యక పృథివీత్వహేతౌ స్సంగ్రహస్స్యాదత స్తన్నివేశః ॥ స్వసమా
నాధికరణత్వానివేశే ద్రవ్యత్వాభావమాదాయ తద్విశిష్ట ద్రవ్యత్వసాధ్యకపృథి
వీత్వహేతౌ స్సంగ్రహస్స్యాత్ తత్రచావ్యాప్తివిరహాదత స్తన్నివేశః ॥ ఉక్తావ్యా
ప్యవృత్తిత్వ విశిష్టాధికరణ వృత్తిత్వమేవావ్యాప్యవృత్తిసాధ్యకత్వం అతోరూప
వాన్ జలపరమాణుత్వాదిత్యాదౌ యథాశ్రుతే అవ్యాప్యవృత్తిసాధ్యకత్వరూపో
ద్దేశ్యతావచ్ఛేదకాక్రాంతే అవ్యాప్తేరసత్త్వేపి నక్షతిః ॥ తల్లాభశ్చ అవ్యా
ప్యవృత్తిసాధ్యం యస్మిన్ తదవ్యాప్యవృత్తిసాధ్యకం తస్మిన్ సన్నిత్యాది విగ్ర
హాజ్జ్ఞేయః ఉక్తావ్యాప్యవృత్తిత్వశరీరఘటక సామానాధికరణ్య సంబన్ధేన స్వవి
శిష్టస్య స్వాధికరణఏవసత్త్వేన తత్ర జలపరమాణుత్వాదే రసత్త్వాన్నక్షతిః ॥ అథ
వాదివాక్యార్థవికల్పస్థలే యథాకామమేవ వికల్పితార్థోపన్యాసః సంభవతి
నచ తత్పౌర్వాపర్యోపన్యాసే నియోగపర్యనుయోగోస్తి తథాచ దీధితికృ
తాం పూర్వపూర్వలక్షణ పరిత్యాగబీజకథనం కిమితి చేత్ ॥ అత్రవదంతి ॥ దీధి

తికృతాం పౌర్వాపర్యలక్షణానాంబీజకథనేన తాత్పర్యం యేనభవదీయశం
కావకాశస్స్యాత్ కింతు ప్రథమాదిలక్షణే అవ్యాప్యవృత్తిసాధ్యకాదిస్థలే ష్వ
వ్యాప్త్యాది దోషానభిధానేన మణికారీయన్యూనతాయాఅవతరణ వ్యాజేన ప
రిహారఏవేతి । తేనచ ప్రథమలక్షణఏవా వ్యాప్యవృత్తిసాధ్యకావ్యాప్తిర్న ద్వితీ
యాది లక్షణేపీత్యపి సూచితంభవతి ॥కేచిత్తు॥ లక్షణపంచకస్యైకకర్తృకత్వా
భావేన లక్షణపంచకస్యావతరణాసంగతి మాశంక్య మణికృతావ్యుత్క్రమేణ
లక్షణోపన్యాసః కిమర్థం నకృతఇతి శంకాయామధురేణ సమాపయేదితిన్యా
యేన పరిజిహీర్షయా లక్షణచతుష్టయేదోషం ప్రదర్శ్యసాధ్యవదన్యావృత్తిత్వ
లక్షణస్యమధురత్వమేవ ప్రదర్శితం న లక్షణపంచకంపూర్వపూర్వదూషణేనావ
తారితమితి సమాధానమాహుః ॥ తదసత్ ॥ ఏవంసతి తృతీయలక్షణస్య ప్రథ
మత ఉపన్యాసే బీజాభావస్తదవస్థఏవ ॥ * అవ్యాప్తిమితి * అథ వ్యాప్యవృ
త్తిసాధ్యకద్రవ్యం పృథివీత్వాదిత్యాదావపివిశిష్టాభావమాదాయా వ్యాప్తిసంభ
వేనాసంభవఏవ వక్తుముచితో నావ్యాప్తిః ॥ నచ ఘటవన్నిత్యజ్ఞానత్వాదిత్యా
దౌ లక్షణసమన్వయాన్నాసంభవఇతివాచ్యమ్॥ తత్రాపినిత్యజ్ఞానాన్యత్వవిశిష్ట
ఘటాభావమాదాయా వ్యాప్తేః॥ యదిచనిత్యజ్ఞానాన్యత్వవిశిష్టఘటోపినిత్యజ్ఞా
నేస్వీక్రియతే ॥ తథాపివ్యాప్యవృత్తి సాధ్యకేపి క్వచిదవ్యాప్తిసంభవేన తదుపే
క్షానిర్బీజా ॥ నచ సాధ్యాభావపదస్య సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నా భావపర
తయా నవిశిష్టాభావ మాదాయదోషఇతివాచ్యమ్॥ తథాసతి సాధ్యాభావవత్ప
దస్య సాధ్యాభావీయ నిరవచ్ఛిన్నాధికరణ పరతాంస్వీకృత్యా వ్యాప్తేరపి శక్య
వారణత్వాత్ ॥ నచ యథాశ్రుతాభిప్రాయకతా శక్యతే వక్తుమసంభవస్యైవ
ప్రసంగాత్ ॥ అత్రేదంసమాధానం ॥ప్రతియోగితాసంసర్గకవ్యాప్తిజ్ఞానస్యై
వానుమితిహేతుతయాఽభావాంశే సాధ్యస్యప్రతియోగితా సంసర్గఏవనివేశ
నీయ స్తత్రచ స్వలక్షణోక్తరీత్యా సాధ్యవిశేషణీభూత సాధ్యతావచ్ఛేదకావ
చ్ఛిన్న ప్రతియోగితాత్వేనైవ ప్రతియోగితాభాసతఇతి కించిద్ధర్మవిశిష్టసాధ్య
స్యాభావమాదాయనదోషః॥ ఏతేనాథాత్రనావ్యాప్తిసంభవో గురుధర్మావచ్ఛి
న్న సాధ్యకావ్యాప్తివారణాయ సాధ్యాభావపదేన సాధ్యవ్యాపకతావచ్ఛేదక
రూపావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాకస్యైవాభావస్య వివక్షణీయతయా తత్ర వ్యాప
కతాయాం ప్రతియోగివైయధికరణ్యానివేశేన సంయోగాభావస్య లక్షణాఘట

కత్వాత్తాదృశ ద్రవ్యత్వాభావ మాదాయలక్షణసంగమనాదిత్యాశంక్య తాదృశస్థ
లస్య హేతుతా వచ్ఛేదకసంబంధానుయోగినిష్ఠాభావప్రతియోగితానవచ్ఛేదక
సాధ్యతావచ్ఛేదకకత్వ రూపకేవలాన్వయిసాధ్యకత్వేన తత్రా వ్యాప్తేరిష్టత్వా
త్సాధ్యాభావపదేన తాదృశాభావ వివక్షాయానిష్ప్రయోజనకత్వాత్తథా వివ
క్షణేపి మిశ్రలక్షణోక్తదిశా వ్యాపకతాశరీరే ప్రతియోగివైయ్యధికరణ్య నివేశా
వశ్యకతయా సంయోగాభావస్య లక్షణఘటకత్వాదవ్యాప్తిరస్త్యేవేతి సమాధా
నం హేయం॥యథాశ్రుతలక్షణవాక్య లభ్యఏవార్థే దూషణదానాత్ *ఆశం
క్యేతి * సాధ్యవత్తాగ్రహ విరోధితానియామకసంబంధేనైవ సాధ్యాభావవత్తా
యానివేశనీయత్వయానిరవచ్ఛిన్నదైశికవిశేషణతాయా స్తథాత్వేఽవ్యాప్తివిరహా
దవ్యాప్తేరాహేత్యనుక్త్వాఽవ్యాప్తిమాశంక్యేత్యుక్తిరితి కేచిత్ *గాదాధర్యాం
కపిసంయోగీతి * సంయోగసామాన్యాభావస్య ద్రవ్యేసవివాదతయాకపిపద మ్
నను దీధిత్యుక్తతత్పురుషపక్షేఽసంగతిః కర్మధారయపక్షే లాఘవాదధికరణ
భేదేనాభావ భేదానభ్యుపగమాచ్చేత్యాశంకాయామాహ * సాధ్యవద్భిన్నా
యస్సాధ్యాభావవానిత్యాది * అథదేతి * ఏతచ్చ గురుధర్మస్యాభావ ప్ర
తియోగితావచ్ఛేదకత్వ మంగీకృత్య తేన సాధ్యవద్భిన్నవృత్తిత్వాపేక్షయా
ఽభేదేన సాధ్యవద్భిన్న విశిష్టసాధ్యాభావవద్వృత్తిత్వత్వస్యగురుత్వేనానవచ్ఛే
దకతయా నతదవచ్ఛిన్నాభావ రూపలక్షణ వాక్యార్థాప్రసిద్ధిః * సాధ్యాభా
వాంశే వైయ్యర్థ్యమితి * తద్వైయ్యర్థ్యేచ తద్ఘటితధర్మస్యవ్యాప్యతావ
చ్ఛేదకత్వా సంభవాదితరభేదానుమానాసంభవేనానుమితి లక్షణఘటకత్వాసం
భవా త్తదుపోద్ఘాతసంగత్యాతన్నిరూపణాసంభవాదితిభావః ॥ అథాత్ర వ్యా
ప్యతానవచ్ఛేదకత్వ ప్రయోజకవ్యర్థవిశేషణ ఘటితత్వం నసంభవతి స్వసమా
నాధికరణ వ్యాప్యతావచ్ఛేదక ధర్మాంతరఘటితస్యైవ తస్యనీలధూమత్వాదా
దృష్టత్వాత్ప్రకృతేచ సాధ్యవద్భిన్నాధికరణవృత్తిత్వత్వపర్యాప్త్యావచ్ఛేదకతాకా
భావాదన్యఏవసాధ్యాభావ ఘటితరూపపర్యాప్త్యావచ్ఛేదకతాకోఽభావఇతి త
చ్ఛరీరే సాధ్యాభావాఘటిత రూపావచ్ఛిన్నాభావస్యానివేశాదేతల్లక్షణేగురుధ
ర్మస్యాభావప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వావశ్యకత్వాచ్చ ॥ నచ స్వసమానాధి
కరణత్వ్యాదినియమస్య నిర్బీజత్వంశంక్యం ప్రాచీనమతే సాధ్యసామానాధిక
రణ్యావచ్ఛేదక హేతుతావచ్ఛేదకస్యైవ వ్యాప్తిత్వాద్గురోస్తాదృశసామానాధిక

రణ్యావచ్ఛేదకత్వాభావాత్ ॥ నవీనమతేచ హేతుసమానాధికరణాభావప్రతి
యోగితానవచ్ఛేదకత్వ ఘటితవ్యాప్తేర్గురుధర్మఘటితతాదృశావచ్ఛేదకత్వ
త్వావచ్ఛిన్నాభావా ప్రసిద్ధేరేవబీజత్వాదితి చేన్న ॥ సాధ్యాభావాంశస్యావ్యా
ప్తివారకత్వ రూపసార్థకత్వాభావ ఏవవైయర్థ్యపదేన వివక్షితః ॥ యద్య
వ్యాప్త్యాద్యవారకస్యాపిలక్షణఘటకతాభ్యుపేయతే తదాఽభావాధికరణవిశేష
ణతయాప్రమేయత్వాదినివేశేపి వైయర్థ్యాభావఃప్రసజ్యేత ॥ యదపిసాధ్యసా
మానాధికరణ్యావచ్ఛేదకరూపస్యవ్యాప్తిత్వా సంభవరూపం స్వసమానాధికర
ణత్వాది నియమేబీజముపన్యస్తం॥తదపినసంభవతి॥తత్ర స్వరూపసంబంధరూ
పావచ్ఛేదకత్వ నివేశస్యమూషకృత్వాత్ ॥ గురుత్వమేవ తాదృశావచ్ఛేదకత్వా
భావే బీజంనతు స్వసమానాధికరణేత్యాదివ్యర్థవిశేషణఘటితత్వ మిత్యస్యైవ
వక్తుముచితత్వాచ్చ ॥ అన్యథాకంబుగ్రీవాది మత్వస్యాపి వ్యాప్యతావచ్ఛేదక
త్వా పత్తేర్దుర్వారతా తదభావప్రయోజకస్వసమానాధికరణత్వాది వ్యర్థవి
శేషణ ఘటితత్వస్య తత్రాభావాత్ ॥ స్వసమానాధికరణవ్యాప్యతావచ్ఛేదక
ధర్మఘటితస్యైవ వ్యాప్యతావచ్ఛేదకత్వోక్తిస్తు తస్యసార్థక్యవ్యాపకతాభి
ప్రాయా ॥యచ్చ నవీనమతేబీజముక్తం॥తదపినవిచార సహం॥తన్మతేహేతు స
మానాధికరణాభావప్రతియోగితాయా ముభయాభావస్యైవ నివేశనీయతయా అ
ప్రసిద్ధి సంపాదకస్య గురుధర్మ ఘటితరూపావచ్ఛిన్నాభావస్య వ్యాప్తిశరీర
ఽనివేశాత్ ॥ కేచిత్తు ॥ వ్యభిచారస్యాభావో హ్యవ్యభిచరితత్వ శబ్దప్రతిపా
ద్యస్తథాచావ్యావర్తక సాధ్యాభావఘటితస్య వ్యభిచారపదార్థత్వ సంభవ
ఏవతదభావస్యా వ్యభిచారపదార్థత్వం సంభవతి తదేవతున,వ్యభిచార శరీర
సాధ్యాభావాంశస్య వ్యర్థత్వేన తద్ఘటితస్య వ్యభిచారపదార్థత్వాసంభవా
త్ ॥ నచ సాకల్యలక్షణమిత్యేతస్యాపి పరిభాషయాఽవ్యభిచరితత్వ పదప్రతి
పాద్యత్వ మాస్తాంకృతం తత్పురుషాశ్రయణేనేతివాచ్యమ్ ॥ యౌగికత్వ సంభ
వేపరిభాషానుసరణస్యాన్యాయ్యత్వాదితివదంతి ॥ తదపరేనక్షమంతే ॥ తద్బీజ
న్తు సిద్ధాంతేపి క్వచిత్సాధ్యాభావవద్వృత్తిత్వస్య వ్యభిచార పదార్థ
త్వ సంభవాత్తాదృశస్థలే సాధ్యవద్భిన్నాంశే వైయర్థ్యం దుర్వారం
క్వచిత్సాధ్యాభావవత్త్వాంశే వైయర్థ్యం యథా ఘటత్వాభావాదౌసా
ధ్యే క్వచిత్సాధ్యాభావాంశవైయర్థ్యం యథా ఘటత్వభేదాదౌసాధ్యే ॥

ఏవంచసతి వ్యాప్తేరపిస్థలభేదేన నానాత్వాపత్తిః ॥ నచేష్టాపత్తిః కేవలా
న్వయిని సాధ్యసామానాధికరణ్యస్య వ్యాప్తిత్వసంభవేన కేవలాన్వయినస్య
భావాదితిగ్రంథాసంగతేః ॥ అపిచ ద్రవ్యం విశిష్టసత్త్వావత్సత్త్వాత్ జాతే రి
త్యాదావవ్యాప్తి వారణాయ సాధ్యవద్భిన్న వృత్తిసాధ్యాభావవన్నిరూపితాధే
యతా సామాన్యే యత్సంబంధావచ్ఛిన్నత్వ యద్ధర్మావచ్ఛిన్నత్వోభయాభావ
నివేశస్యావశ్యకతయా తాదృశోభయవత్తాదృశాధేయతా సామాన్యమేవ వ్యభి
చారపదార్థోవాచ్య స్తత్రవృత్తిసాధ్యాభావవత్త్వాంశ వైయర్థ్యందుర్వార
ముక్తోభయరూపవత్సాధ్యవద్భిన్న నిరూపితాధేయత్వ సామాన్యస్యైవవ్యభి
చారపదార్థత్వసంభవాత్ ॥ అత్రకేచిత్ ॥ సాధ్యవద్భిన్నశ్చాసౌ సాధ్యాభా
వశ్చ సాధ్యవద్భిన్న సాధ్యాభావఇతి కర్మధారయఏవోచిత స్తత్రచ సాధ్యవ
త్త్వం స్వప్రతియోగికత్వస్వసామానాధికరణ్యోభయసంబంధేన ॥ కేవలసామా
నాధికరణ్యసంబంధేనసాధ్యవత్త్వనివేశే ఘటాభావాదీనాం సాధ్యవదన్యత్వ విర
హేణైవ లక్షణా ఘటకతయా సాధ్యపదం వ్యర్థంస్యాదితిస్వప్రతియోగికత్వని
వేశః । అథ ప్రక్షాళనాద్ధీతి న్యాయగ్రాసాత్తన్న దేయమేవేతి చేన్న ॥ స్వసామా
నాధికరణ్య మాత్రస్యపరంపరాత్వేన సంబంధత్వవిరహాత్స్వసామానాధికరణ్య
విశిష్ట ప్రతియోగిత్వస్యైవ సంబంధతయా తత్సార్థక్యాత్ ॥ నచాసమవాయి
కారణతాద్వైవిధ్యానురోధేనసామానాధికరణ్యస్య సంబంధతాయాఆవశ్యకత్వ
మితివాచ్యమ్॥ స్వసమవాయిసమవేతత్వాత్మక సామానాధికరణ్యస్య తదనురో
ధేన సంబంధత్వస్వీకారేపి సకలసామానాధికరణ్యానాంతథాత్వేమానాభావాత్
అథవాఅభావభిన్నంభావత్వాదిత్యాదావభావమాత్రాధికరణ కాభావస్యాధికరణ
స్వరూపత్వ పక్షేసర్వస్యైవాభావస్య సామానాధికరణ్యసంబంధేనసాధ్యవత్త్వా
త్తదన్యాభావాప్రసిద్ధేః స్వప్రతియోగికత్వనివేశః॥తన్నివేశేప్యప్రసిద్ధిరితితునశం
క్యమ్ ॥ తన్నివేశస్య సాధ్యసామానాధికరణ్యావచ్ఛేదకస్వప్రతియోగికత్వస్య
సంసర్గతయా నివేశఫలకత్వాత్ ॥ అభావ భేదాభావస్యాభావస్వరూపత్వే
ప్యభావ భేదప్రతియోగికత్వావచ్ఛేదేన తత్సామానాధికరణ్యానభ్యుపగమాత్త
స్య నిరుక్తసంబంధేన సాధ్యవద్భిన్నత్వాక్షతేః ॥ ఏతేనసాధ్యసామానాధికరణ్య
ఘటకవృత్తిత్వం యదియేనకేనచిత్సంబంధేన నివేశ్యతే తదావహ్నిమాన్ ధూ
మాదిత్యాదౌ వహ్న్యభావాదేరపి కాలికసంబంధేన సాధ్యవద్వృత్తితయా సా

ధ్యవదన్యాభావాప్రసిద్ధిరతః స్వరూపసంబంధేనైవ తన్నివేశ్యః తథాచ పర్వత
త్వాత్మకాభావమాదాయ సాధ్యపద సార్థక్యసంభవే స్వప్రతియోగికత్వాంశవ్య
ర్థమ్ ॥ నచ స్వప్రతియోగిమత్త్వాగ్రహవిరోధితానియామకసంబంధేనైవ సా
ధ్యవద్వృత్తిత్వం వక్తవ్యమితి వాచ్యం ॥ కాలికసంబంధావచ్ఛిన్నప్రతియోగితా
కాకాశాభావాభావవానాత్మత్వాదిత్యాదౌ తాదృశేన కాలికేనసాధ్యవద్వృత్తి
త్వాప్రసిద్ధేరితినిరస్తమ్ ॥ అఖండాభావఘటకతయా సార్థక్యసంభవాచ్చ ॥
సాధ్యసామానాధికరణ్యంచ సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న సామానాధికరణ్యం తే
న విశిష్టసత్తావాన్ జాత్యధికరణత్వాదిత్యాదౌ సత్తాభావస్యైవ సాధ్యవదన్య
త్వేపి నక్షతిః ॥ సంయోగీద్రవ్యత్వాదిత్యాదౌ ద్రవ్యవృత్తిత్వ విశిష్టాభావమా
దాయైవ లక్షణంసంగమనీయమ్ ॥ యత్తు స్వప్రతియోగికత్వస్వసామానాధికర
ణ్యోభయసంబంధేనసాధ్యవదన్యాభావ నివేశే మహానసీయవహ్న్యభావస్యయా
దృశసాధ్యప్రతియోగికత్వం నతత్సామానాధికరణ్యం యాదృశసాధ్యసామానాధి
కరణ్యం నతత్ప్రతియోగికత్వ మిత్యుక్తోభయసంబంధేన సాధ్యవద్భిన్నత్వేన ల
క్షణఘటకతాపత్తిః ॥ నచ స్వాశ్రయప్రతియోగికత్వ స్వావచ్ఛిన్నసామానాధి
కరణ్యోభయసంబంధేన సాధ్యతావచ్ఛేదకవదన్యత్వస్యైవ నివేశనీయతయాన
తస్యలక్షణఘటకతేతి వాచ్యమ్ ॥ తథాసతి సాధ్యవదన్యాభావస్య లక్షణాఘటకత
యా మూలాస్వారస్యం స్యాదితి ॥ తన్న ॥ సాధ్యసామానాధికరణ్యావచ్ఛేదక స్వ
ప్రతియోగికత్వస్య సంసర్గతయా నివేశే ఉక్తదోషాభావాదిత్యాహుః ॥ తదస
త్ ॥ సంయోగేనద్రవ్యస్యావ్యాప్యవృత్తితాపక్షే నిరుక్తసంబంధేన సాధ్యవద
న్యాభావాప్రసిద్ధ్యాపత్తేః * విరుద్ధధర్మాధ్యాసేనేతి * అధ్యాసోవర్తమాన
తా ॥ అయంభావః ॥ కపిసంయోగాభావత్వం స్వసమానాధికరణభేద ప్రతియోగి
తావచ్ఛేదకావ్యాసజ్యవృత్తి ధర్మసమానాధికరణం వ్యాప్యవృత్తిత్వా వ్యాప్య
వృత్తిత్వసమానాధికరణత్వాద్యన్నైవంతన్నైవమిత్యేవంవ్యతిరేక్యనుమానేనభే
దసిద్ధిరితి ॥ యద్వా యో వ్యాప్యవృత్తితాఽవ్యాప్యవృత్తితావచ్ఛేదకయద్ధర్మ
వాన్ స స్వవృత్తిభేదప్రతియోగితావచ్ఛేదక ధర్మసమానాధికరణ తద్ధర్మ
వాన్ యథారూపాదిరిత్యేవ మనుమానంద్రష్టవ్యమ్ ॥ యద్యపి వ్యాప్యవృత్తి
తాఽవ్యాప్యవృత్తితావచ్ఛేదక సత్తాత్వసత్త్వం సత్తాయామస్తి తత్రసాధ్యస్యా
భావాద్వ్యభిచారస్తథాపి యద్ధర్మాభావావృత్తిత్వస్య వివక్షితత్వాన్నదో

షః * భేదకాభావేనేతి * ఉక్తహేతోరాకాశాభావత్వవృత్తిత్వాభావేనేత్యర్థ
స్తథాచ హేతోః పక్షధర్మతావిరహాన్న భేదసిద్ధిరితి భావః ॥ ననూక్తహేతోః ప
క్షవృత్తిత్వాభావేపి గగనాభావత్వం వ్యక్తిద్వయవృత్తి, ఘటవృత్తివృత్తిత్వే సతి,
ఘటాన్యవృత్తివృత్తి, భావావృత్తిధర్మత్వాత్పటత్వాభావ ఘటత్వాభావాన్యత
రత్వవదిత్యనుమానేనాకాశాభావస్యాప్యధికరణభేదేన భేదసిద్ధిరిత్యాశంక్యాహ
* అతఏవేతి * అభావే సాధ్యీయత్వం న యేన కేనచిత్సంబంధేన, అతిప్రసంగా
త్, కింత్వనుయోగితాఖ్యవిలక్షణసంబంధేన తథాచాభావత్వనివేశో వ్యర్థ ఇత్య
గత్యాఽభావపదమేవ తాదృశానుయోగితాఖ్య సంబంధలాభాయేతి వక్తవ్యం త
థాచ విలక్షణానుయోగితాసంబంధేనసాధ్యీయత్వనివేశ వ్యావృత్తిరభావమాత్ర
స్యాధికరణ భేదేనభేద పక్షేపి సుఘటైవేత్యాశయేనాహ * అథవేతి * సాధ్యీ
యపరమ్ * లక్షణయాసాధ్యవిశిష్టబోధకమ్ ॥ యద్యప్యనుయోగితా విశేషరూ
పాభావత్వస్య భావాభావసాధారణత్వ మవశ్యంవక్తవ్య మన్యథాఘటాభావా
భావో ఘటఇతిఘటేఽభావత్వ వ్యవహారో నస్యాదిత్థంచాభావపదస్యానుయోగి
తావిశేషవిశిష్టేశక్తత్వాద్యథాశ్రుతార్థకత్వేపి సాధ్యపదసార్థక్య సంభవా
ల్లాక్షణికత్వ మనుచితమ్ ॥ తథాపి సాధ్యాభావేత్యత్ర తత్పురుషత్వాత్పూర్వప
దేలక్షణాయా ఆవశ్యకత్వా త్సాధ్యపదస్య విలక్షణానుయోగితాసంబంధేన సా
ధ్య విశిష్టేలక్షణాయా ఆవశ్యకత్వే, తేనైవ నిర్వాహేఽభావపదార్థ వివక్షా
యా అనుపయోగఇతిభావః * అభావీయవిలక్షణానుయోగితేతి * కేవలానుయో
గితా సంబంధేన సాధ్యీయ పరత్వేవహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యాదౌ తాదృశస
మవాయవద్వృత్తిత్వస్య ధూమేసత్త్వాదవ్యాప్తిస్స్యాదతో విలక్షణేతి ॥ సాధ్య
తావచ్ఛేదక సంబంధావచ్ఛిన్న సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితా ని
రూపితేతి తదర్థః ॥ అథాభావపదాత్కథం తాదృశవిలక్షణానుయోగితాలాభ
ఇతి చేత్ ॥ అభావపదసమభివ్యాహృతపదాంతరస్య విలక్షణానుయోగితయా స్వార్థ
విశిష్ట బోధకత్వస్య వ్యుత్పత్తిసిద్ధత్వాదన్యథాసంయోగో ఘటాభావఇతి వ్యవహా
రాపత్తేః॥ నచ భావవాచకపద సమభివ్యాహృతాభావపదస్య భావభిన్నార్థక
త్వాన్నాయమతిప్రసంగ ఇతివాచ్యమ్ ॥ తథాపి విషయితాఘటత్వాభావాభా
వఇతి వ్యవహారాపత్తేర్దుర్వారత్వాత్ * హ్రదాదివృత్తిప్రమేయత్వాదిమతీతి *
అథాస్మిన్ లక్షణే సాధ్యవత్తాగ్రహవిరోధితా నియామకసంబంధేనైవ సాధ్యవ

ద్భిన్నవృత్తిసాధ్యాభావవత్తాయా అగ్రేనివేశనీయతయా వహ్నిసాధ్యకే తాదృ
శేనదైశికవిశేషణతా సంబన్ధేనప్రమేయత్వ వతో అప్రసిద్ధత్వేన న తదాదా
యాసంభవఇతిచేన్న ॥ దైశికవిశేషణతాయాస్స్వరూపత్వేనైవ సంసర్గతా
త్స్వరూపసంబంధేన తాదృశేన ప్రమేయత్వవత్త్వమాదాయాసంభవసంగతేః ॥
నచ తథాపి నాసంభవ స్సంభవతివిషయితా సంబంధావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితా
కె ఘటాభావాదౌ సాధ్యేపటత్వాదౌ తాదృశేన విషయితాసంబంధేన సాధ్య
వద్భిన్నవృత్తినః కస్యాపి హేత్వధికరణేఽసత్త్వాల్లక్షణ సమన్వయసంభవాదితి
వాచ్యమ్ ॥ విషయితాసంబంధావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకాభావస్య విషయితా
యా వృత్త్యనియామకతయాఽభావప్రతియోగితానవచ్ఛేదకత్వేనా ప్రసిద్ధ్యాత
త్సాధ్యకానుమానాసంభవాదిత్యభిప్రాయాత్ ॥ నచ తథాపి కాలికసంబం
ధావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాక ఘటాభావేసాధ్యే ఆత్మత్వాదౌ లక్షణసమన్వ
య స్తాదృశేన కాలికేనసాధ్యవద్భిన్నవృత్తేః కస్యాపి హేత్వధికరణేఽభావా
దితి కథమసంభవఇతివాచ్యమ్ ॥ విషయిత్వకాలికాదిసంబంధావచ్ఛిన్న ప్రతి
యోగితాకాభావస్య తత్సంబంధావచ్ఛిన్నాధికరణత్వా భావరూపత్వా త్స్వ
రూపసంబంధస్యైవ సాధ్యవత్తాగ్రహవిరోధిజ్ఞాన విషయతయాప్రమేయత్వాది
కమాదాయా సంభవసంగమాత్ ॥ వస్తుతస్తు ॥అభావవత్తాగ్రహేఽభావాభావ
వత్తాజ్ఞానస్య స్వరూపసంబన్ధేనైవ విరోధిత్వమితి ఘటఘటీలెగ్రంథకృదుక్త
మతాభిప్రాయేణేదమితితత్త్వమ్ * అన్యథేతి * అథ ప్రతియోగితయాఽను
యోగితయా వాసాధ్యవిశిష్టస్యైవాభావస్యలక్షణే నివేశనీయతయా కేవలప్రతి
యోగితాయా స్తన్నిరూపితానుయోగితాయావా సంసర్గత్వేవహ్నిమతి మ
హానసీయ వహ్న్యభావవిషయిణ్యావహ్ని ర్నాస్తీతిప్రతీత్యాపత్తైర్వహ్నిత్వా
వచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాయా స్తన్నిరూపితానుయోగితాయా వా సంసర్గతయా
భాన మావశ్యకమితి ప్రయోజనాంతరాన్వేషణంవృథఇతిచేత్ ॥అత్రకేచిత్ ॥ సా
ధ్యత్వస్య ప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వ సంభవాత్సాధ్యతా వచ్ఛేదకనివేశన మను
చితమిత్యభిప్రేత్య తన్నివేశస్య ప్రయోజనాంతరాన్వేషణమిత్యాహుః ॥తద
సత్ ॥సాధ్యత్వస్యప్రకృతానుమితివిధేయత్వరూపస్యానుపస్థితిదశాయా మప్యను
మితెరానుభావికతయా సాధ్యత్వనివేశా సంభవాత్ మహానసీయ వహ్న్యభావ
మాదాయలక్షణాసత్త్వప్రసంగాచ్చ ॥ నచ సాధ్యతావచ్ఛేదకత్వ నివేశేపిప్ర

ర్వదోషతాదవస్థ్యంశంక్యమ్ ॥ తత్పరిచితవహ్నిత్వాదీనాం విశిష్యైవనివేశాత్ అపిచ విశిష్టసత్తావాన్ జాత్యధికరణత్వాదిత్యాదౌ సాధ్యతావచ్ఛిన్నాభావస్య జాత్యాదావేవ వర్తమానతయాఽతివ్యాప్తేః ॥ నచ ప్రమాత్మకానుమితి విధేయత్వమేవ సాధ్యత్వమితివాచ్యమ్ ॥ ఏవంసతి సాధ్యతావచ్ఛేదకానవచ్ఛిన్నత్వ నివేశాపేక్షయా గౌరవాపత్తేః ॥ వస్తుతస్తు ॥ ప్రతియోగితాయాః ప్రకారతయా నివేశేపి సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నత్వం నివేశ్య మిత్యభిప్రేత్యావ్యాప్తి వారకతయాపి తస్యసార్థక్య ప్రకాశనమభిప్రేత్యవాప్రయోజనాంతరాభిధానమితిధ్యేయమ్ ॥ అధికరణభేదేనాభావభేదేత్వాహ * పృథివీత్వాభావద్రవ్యత్వాభావాన్యతరేతి * ఏవముత్తరత్రాపి స్థలాంతరానుసరణబీజంబోధ్యమ్ * అవ్యాప్త్యాపత్తేరితి * అథాత్రాభావాభేదపక్షేఽసంభవఏవవక్తవ్యః కుత్రాపి లక్షణగమనాభావాత్ ॥ నచైతద్రూపవానేతత్త్వాదిత్యాదౌ తద్గమనాశంక్యమ్ ॥ తత్రాపివిశిష్టాభావోభయాభావమాదాయావ్యాప్తేఃసత్త్వాత్ నచ విషయితయా ఘటసాధ్యకే నిత్యజ్ఞానత్వహేతౌలక్షణసమన్వయస్సంభవతీతివాచ్యమ్ ॥ తత్రాపి నిత్యజ్ఞానాన్యత్వవిశిష్టఘటాభావమాదాయావ్యాప్తేః॥ నచ నిత్యజ్ఞానాన్యత్వ విశిష్టఘటోపినిత్యజ్ఞానేవర్తతే ఘటాంశేనిత్యజ్ఞానాన్యత్వవైశిష్ట్యప్రకారకత్వస్యైవ తత్రప్రయోజకత్వాదితివాచ్యమ్ ॥ తథాపిపటపదజన్యబోధ విషయతావిశిష్టఘటాభావస్య హేత్వధికరణేఽబాధాన్నహి తాదృశోపిఘట స్తత్రవర్తతఇతి శక్యం వదితుంతథాసతి ఘటస్య పటపదవాచ్యతాప్రసంగాత్ ॥ నచేచ్ఛాయాస్తాదృశ ఘటవత్త్వప్రమేయమాపత్తిర్నజ్ఞానస్యేతివాచ్యమ్ ॥ జ్ఞానేచ్ఛయోస్సమానవిషయకత్వ నియమాజ్జ్ఞానస్యతద్వత్త్వఇచ్ఛాయాస్తద్వత్త్వనియమాత్ ॥ జ్ఞానత్వేనకృతిత్వేనవా జ్ఞానకృత్యోః శక్తిత్వస్యేచ్ఛానద్వినిగమనావిరహేణ వక్తవ్యత్వాచ్చేతిచేన్న ॥ సంకేతస్యలోకే పదార్థోపస్థితి ప్రయోజకతయా దృష్టత్వేన తత్సజాతీయేచ్ఛైవశక్తిపదార్థో నతుజ్ఞానమితి జ్ఞానస్య తాదృశఘటవత్త్వేపి బాధకాభావాదిత్యభిప్రాయాత్॥ వైశిష్ట్యవ్యాసజ్యవృత్తిధర్మానవచ్ఛిన్నత్వేన ప్రతియోగితావిశేషణత్వే ఏకవ్యక్తి సాధ్యకే లక్షణసమన్వయాన్నాసంభవఇతికేచిత్ ॥ అథసాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నాభావనివేశేపి మహానసీయవహ్న్యభావవారణమశక్యం తస్యసాధ్యతావచ్ఛేదక వహ్నిత్వావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాకత్వాత్ ॥ నచ సాధ్యతావచ్ఛే

దక పర్యాప్తావచ్ఛేదకతాకత్వ నివేశాత్తాదృశాభావ వారణసంభవఇతివాచ్యమ్ తథాపి మహానసీయత్వవిశిష్ట వహ్నిత్వవతోఽభావమాదాయదోషావారణాత్ ॥ నచ తాదృశాభావో గురుధర్మావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకతయాఽప్రసిద్ధఇతివాచ్యమ్ ॥ ఏతల్లక్షణేగురుధర్మస్యప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వావశ్యకత్వాత్, అన్యథా సాధ్యవద్భిన్నవృత్తి సాధ్యాభావవద్వృత్తిత్వస్య సాధ్యవద్భిన్న వృత్తిత్వత్వాపెక్షయా గురుతయాతదవచ్ఛిన్నాభావ రూపలక్షణవాక్యార్థాప్రసిద్ధ్యాపత్తేరితి చేత్ ॥అత్రవదంతి॥ఉపలక్షితధర్మావచ్ఛిన్నాభావ,విశిష్టధర్మావచ్ఛిన్నాభావయోర్వైలక్షణ్యాయ విశిష్ట ధర్మావచ్ఛిన్నాభావీయ ప్రతియోగితావచ్ఛేదకతా,విశిష్టప్రతియోగిక సంబంధావచ్ఛిన్నా విశేషణవిశేష్యోభయపర్యాప్తా వా ఉపలక్షితధర్మావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితావచ్ఛేదకతా కేవలసంబంధావచ్ఛిన్నా విశేష్యమాత్ర పర్యాప్తా వేత్యవశ్యముపగంతవ్యం తథాచ ప్రకృతె మహానసీయత్వోపలక్షిత ధర్మావచ్ఛిన్నాభావస్య హేతుమత్యసత్త్వేన తద్విశిష్టావచ్ఛిన్నాభావస్య హేతుమతిసత్త్వేపి తస్యవివక్షణీయ సాధ్యతావచ్ఛేదకతాఘటకసంబంధావచ్ఛిన్న సాధ్యతావచ్ఛేదకపర్యాప్తావచ్ఛేదకతాకత్వవిరహేణానుపపత్త్యభావాదితి దిక్ ❋ కాలికసంబన్ధేనద్రవ్యత్వాభావేతి ❋ అత్రద్రవ్యత్వపదం తదధికరణత్వపరం తేన కాలికసంబన్ధేన ద్రవ్యత్వాభావవత్తాబుద్ధౌస్వరూపసంబంధేనైవ తదభావవత్తాజ్ఞానస్య విరోధితయా తేనసంబంధేన ద్రవ్యత్వవతోఽప్రసిద్ధత్వేపి నక్షతిః ॥ అథవా భావాభావసాధారణదైశికవిశేషణత్వాభిప్రాయకమిదమ్ ॥ నచైవంసాధ్యవత్తాగ్రహవిరోధితా నియామకసంబంధేనసాధ్యాభావవత్త్వనివేశోవ్యర్థఇతివాచ్యమ్ ॥ మతద్వయసాధారణ్యానురోధేన తన్నివేశాత్ ॥ ❋ సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబన్ధేన సాధ్యవత్తాజ్ఞానం ప్రతీత్యాది ❋ సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్న సాధ్యతావచ్ఛేదకధర్మావచ్ఛిన్న ప్రకారతాశాల్యనాహార్యజ్ఞానసామాన్యం ప్రతియాదృశసంబన్ధేన సాధ్యతావచ్ఛేదకధర్మావచ్ఛిన్నసాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాకాభావత్వావచ్ఛిన్నవత్తావగాహ్యనాహార్యాప్రామాణ్యజ్ఞానానాస్కందితనిశ్చయసామాన్యం ప్రతిబంధకం తాదృశసంబన్ధేనేత్యర్థః తేన పర్వతః సంయోగేన వహ్నిమాన్కాలికసంబంధావచ్ఛిన్న వహ్న్యభావత్వావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాకాభావవాంశ్చేతి సమూహాలంబనాత్మక సాధ్యవత్తాజ్ఞాన విశేషం ప్రతికాలికసంబన్ధేన వ

హ్న్యభావవత్తాజ్ఞానస్య కాలికసంబన్ధేనప్రతిబంధకత్వేపి వహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యాదౌ నావ్యాప్తిః ॥ ఏవంచ సాధ్యతావచ్ఛేదక సంబంధనివేశస్యాపి సార్థక్యం అన్యథా స్వరూపసంబన్ధేన సంయోగ సంబంధావచ్ఛిన్న వహ్న్యభావవత్తాజ్ఞానస్య సాధ్యవత్తాజ్ఞాన సామాన్యాంతర్గతం యత్సమవాయేన సాధ్యవత్తాజ్ఞానం తంప్రతిప్రతిబంధకతయా దైశికవిశేషణతాయా అపిసంగ్రహానుపపత్తేః ॥ నచైవమపి నానాధర్మితావచ్ఛేదకకసాధ్యవత్తాజ్ఞాన సాధారణైకప్రతిబధ్యతాయా అభావేన దైశికవిశేషణతాయా అసంగ్రహ స్తదవస్థ ఏవేతి వాచ్యం సర్వం వహ్న్యభావవదితి నిశ్చయీయప్రతిబధ్యతాయా ఏవతథావిధాయాః ప్రసిద్ధేః ॥ ప్రకృతలక్షణే సర్వత్వావచ్ఛిన్నవిశేష్యకత్వేనైవ నిశ్చయస్య విశేషణీయత్వాత్ ॥ యద్వా స్వసమానధర్మితావచ్ఛేదకకత్వేన సాధ్యవత్తాజ్ఞానం విశేషణీయం స్వం ప్రతిబంధకనిశ్చయ ఇతిదిక్ ॥ యత్తు సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్న సాధ్యతావచ్ఛేదక ధర్మావచ్ఛిన్న ప్రకారతాఘటిత ధర్మావచ్ఛిన్నప్రతిబధ్యతానివేశే నైవోక్త సమూహాలంబనమాదాయ దోషవారణసంభవాత్సాధ్యవత్తాజ్ఞానసామాన్యనివేశో గౌరవగ్రస్తః ప్రకారతాయాం సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నత్వానివేశే పర్వతో వహ్న్యభావత్వావచ్ఛిన్న కాలికసంబంధావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాకాభావవానితిజ్ఞాన నిష్ఠాయాః కాలికసంబంధావచ్ఛిన్న వహ్న్యభావత్వావచ్ఛిన్న ప్రకారతాశాలినిశ్చయ నిరూపితప్రతిబధ్యతాయాః ప్రతియోగిత్వసంబంధావచ్ఛిన్న వహ్నిత్వావచ్ఛిన్నప్రకారతా ఘటితధర్మావచ్ఛిన్న తయా కాలికసంబంధస్యాపి సంగ్రహాపత్త్యా వహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యాదావవ్యాప్త్యాపత్తిరత స్తదుపాత్తమ్ ॥ సాధ్యతావచ్ఛేదక ధర్మావచ్ఛిన్నత్వస్యాప్రకారతాయామనివేశే వహ్నిమత్వప్రకారక ప్రమావిషయో ధూమాదిత్యాదౌ సాధ్యాభావత్వావచ్ఛిన్న కాలికసంబంధావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాకాభావత్వేన సాధ్యవత్తాజ్ఞానం ప్రతికాలికసంబంధేన సాధ్యాభావవత్తాజ్ఞానస్య ప్రతిబంధకతయా కాలికసంబంధసంగ్రహాపత్తిరత స్తన్నివేశః ॥ నచైవమపి సంయోగేన వహ్నిమాన్ పర్వతో వహ్న్యభావత్వావచ్ఛిన్న కాలికసంబంధావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాకాభావవానిత్యాకారకజ్ఞానం ప్రతిసంయోగేన వహ్నివిశిష్టేపర్వతే కాలికసంబన్ధేన వహ్న్యభావవత్తాజ్ఞానస్య ప్రతిబంధకతయా కాలికసంబంధ సంగ్రహాద్దుర్వారఏవతాదృశజ్ఞానీయ ప్రతిబధ్యతాయాం ధర్మితావచ్ఛేదక విషయి

తావిధయా సంయోగసమ్బన్ధావచ్ఛిన్న వహ్నిత్వావచ్ఛిన్న ప్రకారితాయా అవ
చ్ఛేదకత్వాదితి వాచ్యమ్ ॥ సర్వత్వావచ్ఛిన్న విశేష్యకవహ్న్యభావ ప్రకార
తాశాలిజ్ఞాన నిరూపితప్రతిబధ్యతావచ్ఛేదక కోటౌ ధర్మితావచ్ఛేదక విషయి
తాయా అనివేశేనోక్త దోషాభావాత్, నివేశేపి వా న వహ్నిత్వావచ్ఛిన్న ప్ర
కారతాత్వేన కిం తు ధర్మితావచ్ఛేదకతాత్వేనైవ నివేశనీయం వా విశిష్యైవ ఫలే
చ్ఛానాముత్తేజకత్వపక్షే. గ్రాహ్యధర్మితావచ్ఛేదక భేదేన ప్రతిబధ్యప్రతిబ
న్ధకభావభేదస్యావశ్యకత్వాత్ తథాపి నక్షతిః ధర్మితావచ్ఛేదకతానాత్మకత్వేన
ప్రకారతాయా విశేషణీయత్వాదితి ॥ తదసత్ ॥ ఏవం సతి వృత్త్యనియామకసం
సంబంధస్యాభావ ప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వే ప్రతియోగితాసంబన్ధేన వహ్నిః
సాధ్యతాయాం వహ్నిధ్వంసత్వే హేతావవ్యాప్తేః దుర్వారత్వాపత్తేః తత్రసా
ధ్యాభావత్వావచ్ఛిన్న కాలికసంబన్ధావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాకాభావత్వావచ్ఛి
న్న వత్తాబుద్ధిం ప్రతి కాలికసంబన్ధేన సాధ్యాభావవత్తాజ్ఞానస్య ప్రతిబన్ధక
తయా కాలికసంబంధసంగ్రాహస్యదుర్వారత్వాత్తాదృశజ్ఞానీయ ప్రతిబధ్యతా
యాం ప్రతియోగితాసంబన్ధావచ్ఛిన్న వహ్నిత్వావచ్ఛిన్న ప్రకారతాయా అవ
చ్ఛేదకత్వాత్ ॥ యదిచ సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబన్ధతా యాదృశరూపావచ్ఛిన్న
పర్యాప్తా తాదృశరూపవిశిష్ట సాధ్యతావచ్ఛేదక సంబన్ధపర్యాప్తావచ్ఛేదక
తాకత్వం ప్రకారతాయాం సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబన్ధావచ్ఛిన్నత్వం దర్శితప్ర
తిబధ్యతావచ్ఛేదకకోటిప్రవిష్టప్రకారతాచ నసాధ్యతావచ్ఛేదక శుద్ధప్రతియో
గితాత్వ విశిష్టప్రతియోగిత్వ సంబన్ధావచ్ఛిన్నా అపి తు ప్రతియోగిత్వసంబన్ధా
వచ్ఛిన్నత్వ విశిష్టప్రతియోగిత్వావచ్ఛిన్నేతి నోక్తదోషః ॥ ఏతేన నిరవచ్ఛిన్న
విశేషణతాయావివ కపిసంయోగవత్తాధీవిరోధి జ్ఞానవిషయతయా లక్షణేసాధ్య
వద్భిన్నవృత్తిత్వ విశేషణం వ్యర్థమితి నచేత్యగ్రిమశంకాయాః అనుత్థితిమూలా
లావచ్ఛిన్నత్వవిశిష్ట సమవాయసంబన్ధేన కపిసంయోగవత్తాజ్ఞానం ప్రతిమూలా
వచ్ఛిన్న విశేషణతాసంబన్ధేన కపిసంయోగాభావవత్తాజ్ఞానస్య ప్రతిబన్ధకత
యా తాదృశసంబన్ధేన కపిసంయోగాభావవత్తాయా వృత్తేః సత్త్వాత్తద్విశేష
ణవైయర్థ్యాశంకాయా ఇతి పరాస్తమితి విభావ్యమ్ ॥ తచ్చాపి విపరీతజ్ఞానానుత్తర
త్వస్య ప్రతిబధ్యతావచ్ఛేదకత్వ పక్షే ప్రతిబధ్యతావచ్ఛేదకకోటౌ ప్రకారకత్వ
విశేషే ప్రయోజన విరహేణ దర్శితప్రకారకత్వావచ్ఛిన్నత్వస్య ప్రతిబధ్యతా

యాం నివేశాసంభవాత్ ॥ కాలికవిశేషణతయా వహ్న్యభావవాన్ దైశికవి
శేషణతయా వహ్న్యభావవానితి జ్ఞానవిశిష్టస్య పర్వతః కాలికసంబన్ధేన వ
హ్న్యభావవానితి జ్ఞానస్య వహ్నిమత్తాజ్ఞానం ప్రత్యవచ్ఛేదకధర్మాదర్శన
విధయా ప్రతిబంధకత్వాత్ కాలికసంబంధసంగ్రహో వహ్నిసాధ్యకస్థలే దుర్వార
ఇతి ప్రతిబంధకదిశి నిశ్చయసామాన్యోపాదానమ్ ॥ ఏవంచ స్వప్రకారకత్వ ని
శ్చయత్వాదీనామపి సార్థక్య మిత్యలంబహునా॥ ❋ కేచిత్త్వితి ❋ సాధ్యాత్మక
స్వాభావ నిరూపితేత్యస్య సాధ్యనిరూపితేత్యేవార్థః సాధ్యేస్వాభావత్వ కథ
నమసంభావనా వారణాయేతి భ్రమేణశంకతే ❋ నచేతి ❋ భ్రమంనిరాకరోతి॥
❋ తత్రేత్యాదినా❋ లాఘవమనురుధ్య పూర్వకల్పేవక్ష్యమాణదోషంచాపేక్ష్యా
హ ❋ సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబన్ధేన వృత్తిమత్సాధ్యనిరూపితేతి ❋ తాదృశప్రతి
యోగితావచ్ఛేదక యత్సంబన్ధేన సాధ్యవద్భిన్నవృత్తిత్వమభావస్యేతి ❋ తథా
చ సాధ్యనిరూపితస్వనిష్ఠప్రతియోగితావచ్ఛేదకయత్సంబన్ధేన సాధ్యవద్భిన్న
వృత్తిర్యః సాధ్యాభావస్తస్య తేన సంబన్ధేన యదధికరణం తదవృత్తిత్వాభావో
వ్యాప్తిరితి సముదితార్థః పర్యవసితః ॥ అత్రైవమపి కాలికసంబన్ధేన సర్వవా
నాకాలత్వాదిత్యాదౌ సాధ్యాభావస్యయః కాలికసంబన్ధావచ్ఛిన్నాభావస్తస్యస
ర్వాంతః పాతితయా సాధ్యతావచ్ఛేదక సంబన్ధేన వృత్తిమత్సాధ్యస్వరూప త
యా కాలికసంబంధస్యాపి తథాత్వేన తాదృశసంబన్ధేన సాధ్యవద్భిన్నే జన్యకా
లేవర్తమానస్య సాధ్యాభావస్యాధికరణే మహాకాలే హేతోః సత్త్వాదవ్యాప్తిః
ఏవం దిక్కృతవిశేషణతయా సర్వసాధ్యకే మహాదిక్త్వహేతౌ విషయితాసంబ
న్ధేన సర్వసాధ్యకే నిత్యజ్ఞానత్వహేతౌ దిక్కృతవిశేషణతాం విషయితాంచా
దాయావ్యాప్తిర్దుర్వారా ॥ నచ తాదృశ యద్యత్సంబంధేనేతి వక్తవ్యం ప్ర
కృతేతాదృశయావదంతర్గత దైశికవిశేషణతాసంబన్ధేన హేతుమతిసాధ్యాభా
వాసత్త్వాన్నావ్యాప్తిరితిశంక్యమ్॥తథాసతి గ్రంథకృదభిహితవక్ష్యమాణస్వనిష్ఠ
త్వ విశేషణప్రయోజనా సంగతేరితిచెన్న ॥ జన్యానాం మహాకాలమహాదిగ్వృ
త్తితాయామవచ్ఛేదకత్వం నతు కాలదిక్త్వే ॥ విషయితాసంబంధోనాభావ
ప్రతియోగితా వచ్ఛేదకో నవా తేన సాధ్యత్వమితి మతేనైవైతత్పరిష్కారక
ణాత్ ॥ అత్రైవమపి xxనాభావత్వావచ్ఛిన్న కాలికసంబన్ధావచ్ఛిన్నప్రతియో
గితాకాభావే విశేషణతావిశేషేణసాధ్యే ఆత్మత్వ హేతావవ్యాప్తిస్తాదృశసాధ్య

స్య కాలవృత్తిత్వవిశిష్ట గగనాభావాభావసమనియతతయా తదభిన్నత్వేన తదభావస్య కాలవృత్తివిశిష్ట గగనాభావరూపతయా దైశికవిశేషణతాయా అపి సాధ్యనిరూపిత సాధ్యాభావనిష్ఠ ప్రతియోగితావచ్ఛేదక సంబంధతయా తేన సంబన్ధేన గగనాభావాత్మక సాధ్యాభావస్య సాధ్యవద్భిన్నే వర్తమానస్యాత్మని సత్త్వాత్ ॥ నచ సాధ్యనిరూపితసాధ్యాభావనిష్ఠప్రతియోగితావ్యక్తిర్యేనరూపేణ యేనసంబన్ధేనావచ్ఛిన్నా తేనరూపేణ తేనసంబన్ధేన సాధ్యవద్భిన్నవృత్తేః సాధ్యాభావస్య తేనరూపేణ తేనసంబన్ధేన యదధికరణం తద్వృత్తిత్వాభావో వ్యాప్తిరితి వివక్షితం కాలవృత్తిత్వవిశిష్ట గగనాభావత్వావచ్ఛిన్నాయాః సాధ్యనిరూపిత ప్రతియోగితాయా అవచ్ఛేదకీభూత దైశికవిశేషణతా సంబన్ధేన కాలవృత్తిత్వ విశిష్టగగనాభావత్వావచ్ఛిన్నాధికరణత్వస్యాత్మన్య సత్త్వాన్నావ్యాప్తిరితివాచ్యమ్ ॥ ఏవంసతి ప్రతియోగితాయాం స్వనిష్ఠత్వ విశేషణవైయ్యర్థ్యాపత్తేః ॥ దర్శితస్థలే కాలికసంబన్ధావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాక సాధ్యాభావనిష్ఠప్రతియోగితాయాం దైశికవిశేషణతాసంబంధస్యావచ్ఛేదకత్వేపి తాదృశప్రతియోగితావచ్ఛేదక రూపేణ తాదృశప్రతియోగితాశ్రయీభూతాభావస్య సాధ్యవద్భిన్నవృత్తేర్వ్యతిరేకిమాత్రస్య కాలికసంబన్ధావచ్ఛిన్నాభావో అవ్యాప్యవృత్తిరితిమతే ప్రసిద్ధావపి తస్యాధికరణభేదేనభిన్నత్వావశ్యకతయా ఆత్మన్యవృత్తేరవ్యాప్త్యనవకాశాదితి చేన్న ॥ స్వావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నానధికరణనిరూపిత స్వావచ్ఛేదకః సంబన్ధావచ్ఛిన్నాధేయతావచ్ఛేదికాయా యా ప్రతియోగితా తత్తదన్యత్వస్య సాధ్యాభావనిష్ఠప్రతియోగితాయాం నివేశేన సర్వసామంజస్యాత్ ॥ విశిష్టసత్త్వాభావ సాధ్యకే విశిష్టసత్తాత్వావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాయా విశేష్యమాత్రవృత్తితయా స్వావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నానధికరణ నిరూపితస్వావచ్ఛేదక సమవాయసంబంధావచ్ఛిన్నాధేయతా వచ్ఛేదకత్వేపి విశిష్టసత్తాధికరణత్వరూప సాధ్యాభావనిష్ఠప్రతియోగితైవ తాదృశీతి తాదృశ ప్రతియోగితావచ్ఛేదక స్వరూపసంబన్ధేన విశిష్టసత్తాధికరణత్వ రూపసాధ్యాభావవదవృత్తిత్వమాదాయైవ తత్సాధ్యకే గుణత్వ హేతౌ లక్షణ సమన్వయ ఇతి దిక్ ॥ అత్రైవమపి కాలికసంబన్ధావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాకాకాశాభావాభావే సాధ్యే ఆత్మత్వాదావవ్యాప్తిరస్త్యేవ తాదృశసాధ్యస్య యోవ్యధికరణసంయోగ సంబన్ధావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాకాభావో యశ్చ తాదృశసాధ్యగగనోభయత్వావచ్ఛిన్నాభావ ప్రతియోగిగగనాభా

వాత్మక సాధ్యాభావసమనియతత్వేన తదభిన్నతయా దైశికవిశేషణతా సంబ
న్ధస్యలక్షణ ఘటకత్వాత్ ॥ నచ తాదృశాభావయోస్సాధ్యాభావ సమనియతత్వే
పితయోః కేవలాన్వయితయా దైశికవిశేషణతాసంబంధావచ్ఛిన్న ప్రతియోగి
తాక తదభావస్యా ప్రసిద్ధ్యా సాధ్యానాత్మకత్వాన్న దైశిక విశేషణతాయాః సా
ధ్యనిరూపిత ప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వమితివాచ్యమ్ ॥ సాధ్యే తత్ప్రతియోగి
త్వ నిర్వాహాయ గగనే గగనాభావాభావత్వమివ తదభావత్వస్యాపి యుక్తిసిద్ధ
త్వాత్ ॥ మైవమ్ ॥ అభావవిరహాత్మత్వం వస్తునః ప్రతియోగితేతి మతేత చావశ్యక
త్వేపి ప్రతియోగిత్వస్య స్వరూపసంబంధరూపత్వే తదనావశ్యకత్వాత్సమవాయ
సంబంధావచ్ఛిన్నప్రమేయాభావాభావస్య సత్తాస్వరూపత్వం వదతా గ్రంథకృ
తా ప్రతియోగిత్వస్య ప్రకృతలక్షణే స్వరూపసంబంధస్యైవాదరణీయత్వాత్ ॥
అత్రైవమప్యభావత్వావచ్ఛిన్న కాలికసంబంధావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాకాభా
వ దైశికవిశేషణతయా సాధ్యేఽత్తత్వాదా వవ్యాప్తిస్తత్ర సాధ్యస్యయః కాలి
కసంబంధావచ్ఛిన్నాభావస్తస్యయో దైశిక విశేషణతాసంబంధావచ్ఛిన్నాభావ
స్తస్య సాధ్యరూపతయా దైశికవిశేషణతాయా అపిలక్షణఘటకత్వాత్ ॥ నచ
దర్శితాభావస్య సాధ్యరూపత్వేపి తదీయప్రతియోగితానవనిష్ఠా సాధ్యతావ
చ్ఛేదక సంబంధావచ్ఛిన్న సాధ్యాభావస్యైవ స్వపదార్థత్వాదితి వాచ్యమ్ ॥
సాధ్యతావచ్ఛేదక సంబంధావచ్ఛిన్నప్రకృత సాధ్యాభావస్య నిఖిలాభావరూప
తయా కాలికసంబంధావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాకాభావనిష్ఠప్రతియోగితాయా
అపి స్వనిష్ఠత్వాక్షతేః ॥ నచ కాలికసంబంధావచ్ఛిన్న ప్రకృతసాధ్యాభావస్య
దైశికవిశేషణతయా నిత్యమాత్రవృత్తితయా సర్వదేశాసంగ్రాహకత్వేన నతస్య
సాధ్యతావచ్ఛేదక సంబంధావచ్ఛిన్న సాధ్యాభావత్వం కల్ప్యతే కింతు సర్వ
దేశసంగ్రాహక గగనాభావాదీనామ్ ॥ వ్యతిరేకిణ స్తథాత్వే నిరుక్తసాధ్యాభా
వస్య కాలికావ్యాప్యవృత్తితాపత్తేరితివాచ్యమ్ ॥ వ్యతిరేకిణః కాలికసంబంధా
వచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకాభావస్య కేవలాన్వయితయానిత్యమాత్రవృత్తితాయా అ
సిద్ధేర్గగనాభావాదివత్తస్యాపిసర్వదేశసంగ్రాహకత్వావిశేషాత్సాధ్యతావచ్ఛే
దకసంబంధావచ్ఛిన్నసాధ్యాభావత్వావశ్యకత్వాదితి చేన్న వ్యాప్యవృత్తిత్వావ్యా
ప్యవృత్తిత్వరూపవిరుద్ధధర్మాధ్యాసాదభావభేదవాదినాం మతే వ్యతిరేకప్రతియోగిక
కాలికసంబంధావచ్ఛిన్నాభావస్యాధికరణభేదేనభేదాత్సర్వదేశసంగ్రాహకత్వా

సిద్ధిరితి బహుతరమూహనీయమ్ ॥ అథాస్మిన్ లక్షణే తాదాత్మ్యసంబన్ధేనఘట
సాధ్యకే ఘటత్వ హేతావవ్యాప్తిః తత్రసాధ్యీభూతఘటనిరూపితఘటభేదాత్మక
సాధ్యాభావనిష్ఠప్రతియోగిత్వాప్రసిద్ధేః ॥ ఘటభేదాభావస్య ఘటత్వస్వరూప
త్వాత్ ॥ యదిచ ఘటభేదాభావస్య ఘటత్వ రూపత్వ వద్ఘటస్వరూపత్వమ
పి స్వీక్రియతే తాదాత్మ్యసంబన్ధేన ఘటవత్తాయా ఘటభేదాభావప్రతీతి నియా
మకత్వాచ్చ నాతిప్రసంగ ఇత్యుచ్యతే॥తదాఘటభిన్నం ఘటత్వాభావాదిత్యా
దావవ్యాప్తిర్ఘటత్వాత్మక సాధ్యాభావ నిష్ఠప్రతియోగితావచ్ఛేదక సమవా
యసంబన్ధేన ఘటత్వాత్మక సాధ్యాభావస్య సాధ్యవద్భిన్నవృత్తిత్వాత్తేన సంబ
న్ధేనఘటాత్మక సాధ్యాభావాధికరణే కపాలే హేతోర్వృత్తేః ॥యదిచ సాధ్యని
రూపిత యాదృశసాధ్యాభావ నిష్ఠప్రతియోగితావచ్ఛేదక యత్సంబన్ధేన సాధ్య
వద్భిన్నవృత్తిత్వం యాదృశసాధ్యాభావస్య వర్తతే తేన సంబన్ధేన తాదృశసా
ధ్యాభావవత్త్వం నివేశనీయం సమవాయస్య ఘటాత్మకసాధ్యాభావ నిష్ఠప్రతి
యోగితావచ్ఛేదకత్వాభావాన్నతమాదాయావ్యాప్తిరిత్యుచ్యతే తదాఘటభేద
స్య ఘటత్వాభావ సమనియతత్వేన తదభిన్నత్వోపగమేన ఘటత్వస్య తత్ప్ర
తియోగిత్వ వ్యవస్థాపనస్య నిష్ఫలత్వాపత్తిర్ఘటత్వస్య ఘటభేదప్రతియోగి
త్వాభావేపి ఘటాత్మకసాధ్యాభావమాదాయఘటభేద సాధ్యకే ఘటత్వాదా
లక్షణగమనసంభవాదితి చేత్ ॥అత్రబ్రూమః॥తాదాత్మ్యసంబన్ధేన ఘటస్య సా
ధ్యతాస్థలే ఘటతాదాత్మ్యస్యైవ సాధ్యత్వోపగమకర్తృప్రాచీనమతేనైవైత
త్పరిష్కారకరణాద్ఘటభేదాభావస్య ఘటత్వమాత్రస్వరూపత్వేపి క్షతివిరహాత్
అస్తువాతాదాత్మ్యసంబన్ధేన ఘటాదేః సాధ్యత్వం తథాపి నక్షతిః సాధ్యనిరూ
పిత స్వనిష్ఠప్రతియోగిత్వతదవచ్ఛేదకత్వాన్యతరావచ్ఛేదకసంబంధస్యైవవివక్ష
ణాదిత్యలంపల్లవితేన॥ననుసాధ్యనిరూపిత స్వనిష్ఠప్రతియోగితావచ్ఛేదకసంబన్ధే
న సాధ్యాభావవత్త్వనివేశే లక్షణేసాధ్యాభావ పదవైయర్థ్యం తదనివేశే స్వ
పదస్య సాధ్యవద్భిన్నవృత్తిత్వరూపేణ గగనాభావపరిచాయకత్వ ప్రసక్తావపి
గగనాభావాది నిష్ఠప్రతియోగితాయాం సాధ్యనిరూపితత్వాభావేనసాధ్యనిరూ
పితప్రతియోగితాయాం గగనాభావవృత్తిత్వాభావేన స్వనిష్ఠసాధ్యీయ ప్రతియో
గితావచ్ఛేదక సంబంధరూపపరంపరా సంబంధఘటక వృత్తిత్వాంశే గగనాభా
వప్రతియోగికత్వాభావేన తాదృశపరంపరాయాః సాధ్యాభావాతిరిక్త వస్తుని,

బంధతాయా అసంభవాదితిస్వపదప్రయోగ మూలకపరంపరాసంబంధ వివక్షా
భిమానేన శంకతే * నచేతి * దర్శితవిశిష్టస్య సాక్షాత్సంబంధత్వమేవ వివ
క్షితం నతు పరంపరాత్వమితి స్పష్టతయా దర్శయితుం సాధ్యనిరూపిత స్వని
ష్ఠప్రతియోగితావచ్ఛేదకసంబన్ధేన సాధ్యాభావవత్వమిత్యత్ర ద్విధా నివిష్టసా
ధ్యాభావ ఘటితవాక్యార్థం శబ్దాంతరేణాభిధాయ సాధ్యాభావవత్వ నివేశ
సార్థక్యం స్పష్టయతి * స్వపదార్థస్య ద్విధానివేశేనేతి * సాధ్యనిరూపితే
త్యాది సంబంధఘటకతయా సాధ్యవద్భిన్న వృత్తిసాధ్యాభావవదవృత్తిత్వరూప
లక్షణఘటకతయా చేత్యర్థః ॥ నివేశనేత్యంతం నివేశ ధ్రౌవ్యేహేతు స్తథాచ
సాధ్యనిరూపిత స్వనిష్ఠప్రతియోగితా వచ్ఛేదకసంబంధరూపవిశిష్టఘటక వృత్తి
త్వాంశేగగనాభావప్రతియోగికత్వా భావేపి విశిష్ట ఘటకవిశేష్యాంశే దైశిక
విశేషణతారూపే గగనాభావప్రతియోగికత్వస్యాక్షతతయా సాధ్యాభావవత్వ
నివేశే గగనాభావమాదాయావ్యాప్తిః స్యాదపేతిభావః ॥ వస్తుతస్తు ॥ పరంప
రాసంబంధనివేశేపి సమవాయసంబంధావచ్ఛిన్న మహానసీయత్వావచ్ఛిన్నా
భావ మాదాయవహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యాదావవ్యాప్తివారణాయ సాధ్యతావ
చ్ఛేదక సంబన్ధావచ్ఛిన్న సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నాభావ నివేశఆవశ్యక ఏవే
తి నసాధ్యాభావపదవైయర్థ్యమ్ ॥ కేచిత్తు * సాధ్యనిరూపితేత్యాది * సా
క్షాత్సంబంధనివేశేపి సాధ్యాభావపదవైయర్థ్యం, తథాహి ॥ సాధ్యాభావ
వత్వమనివేశ్య సాధ్యనిరూపిత స్వనిష్ఠప్రతియోగితావచ్ఛేదక సంబన్ధేన సాధ్య
వద్భిన్న వృత్తిపదార్థవత్వమేవ నివేశ్యం స్వపదస్య విశేష్య వ్యక్తిపరత్వ ని
యమేన యత్పదార్థవ్యక్తిమత్వముపపాదనీయం సైవవ్యక్తిః స్వపదేనోపపా
దేయా, తథాచ గగనాభావవ్యక్తే స్తన్నిష్ఠప్రతియోగితావ్యక్తేః సాధ్యనిరూపిత
త్వ విరహేణస్వపదేనోపాదానా సంభవాద్గగనాభావమాదాయావ్యాప్త్యప్ర
సక్తేరిత్యాశంకతే * నచేతి * లక్షణవాక్యే స్వపదం పరిత్యజ్య సాధ్యాభావపద
మేవ నివేశ్యం సాధ్యాభావపదస్యతు విశేష్యవ్యక్తిపరత్వ నియమాభావాదభా
వాంతర వారణాయ సాధ్యాభావవత్వ నివేశ ఆవశ్యక ఇత్యాశయేన సమాధాన
మాహ * స్వపదార్థస్యేతి * స్వపదార్థత్వేన స్వపదార్థస్యేత్యర్థ ఇ
త్యాహుః ॥ * యాదృశసంబన్ధేన ప్రకృతసాధ్యవతితద్భిన్నవృత్తిసాధ్యాభా
వానవర్తత ఇతి * అథ యాదృశసంబంధేనేత్యస్య సాధ్యవన్నిరూపిత యత్వం,

బన్ధావచ్ఛిన్న వృత్తిత్వాభావవాన్ తాదృశాభావ ఇత్యర్థే సత్తాభావసాధ్యకే సమవాయాసంగ్రహః ॥ సాధ్యవన్నిరూపిత తత్సంబన్ధావచ్ఛిన్నవృత్తే రప్రసిద్ధేః ॥ యదిచ తాదృశసాధ్యాభావ నిష్ఠసాధ్యవన్నిరూపిత వృత్తిత్వం యత్సంబన్ధానవచ్ఛిన్నమిత్యర్థ స్తదా ఆయమాత్మా జ్ఞానాదిత్యాదౌ సాధ్యాభావే సాధ్యవద్వృత్తిత్వాప్రసిద్ధిః ॥ యదిచ సాధ్యాభావనిష్ఠ యత్సంబన్ధావచ్ఛిన్నవృత్తిత్వం సాధ్యవదనిరూపిత మిత్యర్థ స్తదా విశిష్ట సత్తాభావసాధ్యకే సమవాయాసంగ్రహ ఇతిచేన్న ॥ యత్సంబన్ధావచ్ఛిన్న తాదృశసాధ్యాభావత్వ విశిష్టాధికరణత్వాభావః సాధ్యవద్వృత్తిరిత్యేతాదృశార్థస్య వివక్షణాన్నపూర్వోక్తదోషాణా మవకాశః సాధ్యాభావత్వ విశిష్టాధికరణత్వా భావనివేశాన్న విశిష్టసత్తాభావసాధ్యకే సమవాయాసంగ్రహః ॥ నచైవం వివక్షణేపి శాబ్దజ్ఞానాన్యతరత్వ సాధ్యకే నిత్యజ్ఞానత్వహేతౌ విషయితాసంబన్ధావచ్ఛిన్న తాదృశసాధ్యాభావత్వ విశిష్టాధికరణత్వాభావస్యసాధ్యవతి శబ్దేవృత్తే ర్విషయితాసంబన్ధసంగ్రహాదవ్యాప్తిరితి వాచ్యమ్ ॥ సాధ్యవద్వృత్తిరిత్యనేన సాధ్యవ్యాపక ఇతి వివక్షణాత్ ॥ నచ తథాప్యయ మాత్మా శబ్దజ్ఞానాన్యతరస్మాదిత్యాదౌ కాలికసంబన్ధావచ్ఛిన్న తాదృశసాధ్యాభావాధికరణత్వాభావస్య సాధ్యవ్యాపకత్వాత్ కాలికసంబన్ధమాదాయాతి వ్యాప్తిః॥ ఏతేన శబ్దజ్ఞానాన్యతరత్వ సాధ్యకే నిత్యజ్ఞానత్వహేతౌ విషయితా సంబన్ధవ్యావర్తనాయ యత్సంబన్ధావచ్ఛిన్నాధేయతా సంబన్ధావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకః ప్రకృతసాధ్యవతోఽత్యన్తాభావః సాధ్యవద్భిన్నవృత్తిసాధ్యాభావే వర్తతే॥ యద్వాప్రకృతసాధ్యవత్త్వావచ్ఛిన్నానుయోగితాకభేదప్రతియోగితాయాం యేనసంబన్ధేన తాదృశసాధ్యాభావోఽవచ్ఛేదకః ॥ యద్వాయత్సంబన్ధావచ్ఛిన్న తాదృశసాధ్యాభావ నిష్ఠావచ్ఛేదకతాకప్రతియోగితా సాధ్యవతి దైశికవిశేషణతయా న వర్తతే తేనసంబన్ధేనేతివివక్షణమప్యపాస్తం॥ ఉక్తస్థలే తాదృశకాలికసంబన్ధమాదాయాతివ్యాప్తేరితివాచ్యమ్ ॥ సాధ్యవద్వృత్తిరిత్యనేన సాధ్యవ్యాపకత్వేసతి సాధ్యవ్యాప్యత్వస్య వివక్షణాత్ ॥ సాధ్యవ్యాప్యత్వ వివక్షణేనైవ శబ్దజ్ఞానాన్యతరత్వ సాధ్యకే విషయితా సంబంధవ్యావర్తనేపి నిత్యత్వసాధ్యకే మహాకాలమాత్రవృత్తిహేతౌ కాలికసంబంధవ్యావర్తనాయ సాధ్యవ్యాపకత్వ నివేశోఽవశ్యకః ॥ అత్రేదం బోధ్యమ్॥ నిరుక్తసంబన్ధపరిచాయకరూపస్యాపి వ్యాపకత్వవ్యాప్యత్వఘటితత్వేన పూర్వనిరుక్తసంబన్ధ

ధపరిచాయక రూపాపేక్షయా లాఘవాభావాదలంవాగ్జాలేనేత్యుక్తిర్విచారణీ
యైవేతి ॥ * ఇత్యనేనేతి * తదంత వాక్యేనేత్యర్థః ॥ * అనవచ్ఛిన్నవృత్తి
కత్వరూపేతి * తథాచ తాదృశవృత్తిత్వ లాభాయైవ సాధ్యవద్భిన్నీయత్వం న
తులక్షణఘటకమగ్రిసాధ్యవద్భిన్నే ఈశ్వరేఇతితు స్వరూపకీర్తనమాత్రం న
తు తదంశస్య లక్షణఘటకత్వాభిప్రాయేణ, తాదృశవృత్తిత్వనివేశే తదంశస్యవ్య
ర్థత్వాదితి ధ్యేయమ్ * తథాసతీతి * స్వమతేతాదృశజ్ఞానత్వాభావాభావస్యవి
రుద్ధధర్మాధ్యాసభియాఽతిరిక్తత్వస్వీకారేణాధికరణభేదేన భేదాన్నావ్యాప్తి
రితిభావః ॥ ఈశ్వరేనిత్యసుఖాంగీకారే నిరుక్తజ్ఞానత్వాభావసాధ్యేసుఖం వ్య
భిచారీతి సత్త్వాభావసాధ్యకస్థలాంతరానుసరణమ్ * దీధితౌకర్మాదావితి *
గుణాదావితి వక్తవ్యేకర్మాదావితి ద్రవ్యకర్మేతి సూత్రానుసారి విభా
గాపేక్షమితిధ్యేయమ్ ॥ * గాదాధర్యాంవినిగమనావిరహేపీతి* అత్రైవం కపి
సంయోగాభావో అధికరణభేదాద్భిన్నోఽధికరణభేదేప్యభిన్న ఇతి సిద్ధాంతవ
తాకపిసంయోగ్యే తద్వృక్షత్వాదిత్యాదావవ్యాప్తిర్దుర్వారైవ ॥ నచావ్యా
ప్తిఖండనే, నతాత్పర్యంకింతు మానాభావాదితి పఙ్క్త్యర్థ దూషణమేవేతి
వాచ్యమ్ ॥ యతస్తాదృశపఙ్క్త్యర్థేఽధికరణభేదేనాభావభేదఏవ మానాభావ
స్తత్రదూషణంచాశక్యమితిచేన్న ॥ యథాశ్రుతగ్రంథార్థోనవివక్షితః కింత్వవ
ధారణాగర్భఏవేతి సూచయితుమధికరణభేదేనాభావభేదో వ్యవస్థాపితః ॥
వస్తుతస్తు ॥ సాధ్యవద్భిన్నవృత్తిత్వస్థానేఽవ్యాప్యవృత్త్యనేకవృత్తిర్యోఽభావ
స్తద్భిన్నత్వ రూప విశేషణప్రక్షేపేఽవ్యాప్తివారణమపి సుకరమిత్యభిప్రే
త్యాధికరణ భేదేనాభావభేదోవ్యవస్థాపిత ఇతిహృదయమ్ ॥ అత్రేదంచింత్యమ్
ప్రతియోగితాసంసర్గకకపిసంయోగత్వావచ్ఛిన్న ప్రకారప్రమాంప్రతిగుణవిధ
యా స్వవిషయకలౌకిక ప్రత్యక్షం ప్రతివిషయ విధయాచ కపిసంయోగత్వావ
చ్ఛిన్నాభావస్య తాదాత్మ్యసంబంధేన కారణత్వేకల్పనీయేకారణతావచ్ఛేద
కత్వం యదికపిసంయోగాభావత్వస్య తదాగౌరవంస్యాదితి కపిసంయోగాభా
వనిష్ఠతద్వ్యక్తిత్వమేవ కారణతావచ్ఛేదకంవాచ్యం తథాచాధికరణ భేదేనా
భావ భేదే తద్వ్యక్తిత్వస్య కారణతావచ్ఛేదకత్వం నసంభవతీత్యధికరణభేదే
ప్యభావాభేదఏవస్వీకర్తుముచితఇతి ॥ సాకల్యంసాధ్యాభావవతి సాధ్యేచ బో
ధ్యమిత్యత్ర విధేయావిమర్శాదాహ * బోధ్యమిత్యస్యేతి * వాస్తవతయేతి*

వాస్తవత్వ మనన్యోపాదేయవిశేషణాంతరా వారణీయప్రయోజనకత్వం॥ తథా
చ వహ్నిమాన్ పర్వతాన్యత్వాదిత్యాదౌ యత్కించి ద్వహ్న్యభావవతిపర్వ
తాదౌ హేత్వభావసత్త్వేఽపి సకలసాధ్యాభావవన్నిష్ఠత్వాభావాన్నేదంప్రయో
జనం వాస్తవమితిభావః * తత్ప్రదర్శనస్యైవౌచితత్వాదితి * నన్వేతద్రూ
పగగనోభయవాన్ తద్రసాదిత్యాదౌ సాధ్యసాకల్యవిశేషణ నివేశస్య వాస్తవ
ప్రయోజనంసంభవతి ॥ తథాహి సాధ్యసాకల్యానివేశే ప్రతియోగివైయధికరణ్యై
తద్రూపత్వావచ్ఛిన్నాభావ మాదాయాతివ్యాప్తిః సాధ్యాభావవతి సాకల్యవిశే
షణేఽపి దుర్ఘటాతన్నివేశేచ ప్రతియోగితావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నప్రతియోగివ్య
ధికరణ సకలసాధ్యాభావాప్రసిద్ధ్యైవ నాతివ్యాప్తిరితిచేన్న ॥ సాధ్యసాకల్యవి
శేషణదానేఽప్యేతద్రూప గగనాన్యతరత్వావచ్ఛిన్నాభావమాదాయాతివ్యాప్తే
ర్దుర్వారతయాసాధ్యతావచ్ఛేదకవిశిష్ట సాధ్యసామానాధికరణ్యస్య హేతౌస్వ
తంత్రవివక్షయాఽన్యథైవవాతత్రాతివ్యాప్తే ర్వారణీయత్వాత్తత్ప్రయోజనస్య
వాస్తవత్వ విరహాత్ ॥ కించ నిరుక్తసాధ్యకేవతద్రసవదవృత్తిత్వావచ్ఛిన్నాభా
వస్యాపి సాధ్యసాకల్యవిశేషణాసత్త్వే లక్షణ ఘటకతయా సాధ్యాభావవతిసా
కల్యదానేనాప్యతివ్యాప్తివారణసంభవాత్ * సాధ్యతావచ్ఛేదకాతిరిక్తాయో
వ్యాసజ్యవృత్తిధర్మ ఇతి * అథాత్ర సాధ్యతావచ్ఛేదకాతిరిక్తాయోధర్మస్తద
నవచ్ఛిన్న ప్రతియోగితానివేశే నైనోపపత్తౌ వ్యాసజ్యవృత్తిత్వ నివేశోవ్యర్థ
ఇతిచెన్న ॥ వ్యాసజ్యవృత్తిత్వానివేశేసాధ్యతావచ్ఛేదకాతిరిక్తత్వేన బహూ
నాంధర్మాణాం నివేశేగౌరవాపత్తిరతో ధర్మసంకోచార్థం తన్నివేశః ॥ య
దిచ సాధ్యతావచ్ఛేదకాతిరిక్తధర్మానిష్ఠావచ్ఛేదకత్వ నిరూపకత్వ సామాన్యా
భావ నివేశాన్న బహుధర్మానివేశాపత్తిరితి విభావ్యతే, తదాఽఖండాభావసం
పాదకత్వేన నవ్యాసజ్యవృత్తిత్వ నివేశవైయర్థ్యమ్ ॥ నచ వ్యాసజ్యవృత్తిత్వ
ఘటితస్య లక్షణస్య సంభవేతద్ఘటితగురులక్షణారంభోఽన్యాయ్యఇతివాచ్యమ్॥
సాధ్యసాకల్యస్య మూలోక్తస్య సార్థక్యాయైవ తద్ఘటితలక్షణాదరాత్ ॥ ఏత
త్తు వ్యాసజ్యవృత్తిత్వం విహాయనిరుక్తాభావాన్యాభావ నివేశే ప్రమేయవహ్ని
మాన్ ధూమాదిత్యాదావగతి స్తత్రప్రమేయ వహ్నిత్వస్య గురుతయాఽనవచ్ఛే
దకత్వేన వహ్నిసామాన్యాభావస్యైవ లక్షణఘటకత్వం వక్తవ్యం తత్ప్రసఘట
తే॥తదీయప్రతియోగితాయాంసాధ్యతావచ్ఛేదకాతిరిక్తవహ్నిత్వావచ్ఛిన్నత్వా

దితి॥ తదసత్ ॥ గురుధర్మావచ్ఛిన్నసాధ్యకహేతౌ హేతుతావచ్ఛేదకసంబంధాను
యోగినిష్ఠాభావప్రతియోగితానవచ్ఛేదకసాధ్యతావచ్ఛేదకత్వరూపకేవలా
న్వయిసాధ్యకత్వేన తత్రావ్యాప్తేరిష్టత్వస్యాసకృదావేదితత్వాత్ ॥ గురుధ
ర్మస్యాభావప్రతియోగితానవచ్ఛేదకత్వే తదవచ్ఛిన్నసాధ్యకానుమానమేవ
నాస్తీత్యభిప్రాయస్య వక్తుం శక్యత్వాచ్చ ॥ అతఏవ లాఘవేన సాధ్యతావచ్ఛే
దకావచ్ఛిన్నాభావనివేశౌచిత్యవర్ణనం సంగచ్ఛతే అన్యథా తథానివేశే గురుధ
ర్మావచ్ఛిన్నసాధ్యకావ్యాప్తేరపరిహారాత్ సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నేత్య
నేన సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవ్యాపకతావచ్ఛేదకరూపావచ్ఛిన్నత్వస్యైవ
వివక్షణీయతయా లాఘవానవకాశాదితి దిక్ ॥ * తత్ర లక్షణసంగతేరితి * అ
థ తత్ర రూపఘటోభయాభావస్య ప్రతియోగివ్యధికరణస్య సంభవాద్భవత్యేవా
వ్యాప్తిరితి చేన్న ॥ ఘటత్వస్యైవ తాదృశాభావప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వసంభ
వాత్తాదృశోభయత్వావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకాభావస్య గురుధర్మావచ్ఛిన్నప్ర
తియోగితాకతయాఽప్రసిద్ధత్వాదిత్యాశయాత్ ॥ యద్వా సాధ్యవద్భిన్నవృత్తి
తావచ్ఛేదకధర్మావచ్ఛిన్నత్వాభావస్య సాధ్యనిష్ఠప్రతియోగితాయాం నివేశేత
త్ర లక్షణసమన్వయసంభవాదిత్యభిప్రాయః * సాధ్యాభావాధికరణయావన్నిష్ఠ
స్వప్రతియోగ్యనధికరణతాకాభావప్రతియోగిత్వమితి ఫలితార్థ ఇతి * యద్య
ప్యుక్తఫలితార్థే హేత్వభావ సకలసాధ్యాభావవన్నిష్ఠత్వవిశేషణాప్రవేశాన్ని
ర్ధూమత్వవ్యాప్యవాన్నిర్వహ్నిత్వాదిత్యాదౌ దీధితికృతా వక్ష్యమాణావ్యా
ప్త్యసంగతిస్తథాపి యథాశ్రుతాభిప్రాయేణ స్వప్రతియోగ్యనధికరణతావద్యా
వత్సాధ్యాభావవన్నిష్ఠాభావప్రతియోగిత్వమితి కించిత్పరిష్కారాభిప్రాయే
ణ వా వక్ష్యమాణావ్యాప్తిః సంగమనీయా * ఆత్మమహాకాలేతి * అత్ర మహ
త్త్వపదానుపాదానే ధూమసాధ్యకేఽతివ్యాప్తిః కుతో నోక్తేతి శంకా స్యాజ్జన్యమాత్ర
స్య కాలోపాధితయా వ్యభిచారనిరూపకస్యాపి సాధ్యవత్త్వాత్ ॥ మహత్త్వపదదా
నే తు మహత్త్వాభావవతి కాలత్వాభావబోధనాజ్జన్యమాత్రస్య కాలత్వాభావజ్ఞా
నేన తాదృశశంకానుదయాత్, మతద్వయసాధారణ్యాయ ప్రసిద్ధస్థలోపేక్షేతి బో
ధ్యమ్ ॥ * అసంభవోఽవ్యాప్తిర్వేతి * ఏకజ్ఞానవిషయత్వాదీనాం సంసర్గ
త్వానభ్యుపగమే ఆత్మభిన్నం జ్ఞానవదన్యత్వాదిత్యాదౌ లక్షణసంభవాదుక్తమ
వ్యాప్తిర్వేతి * అస్మదీయఫలితార్థస్యేతి * యద్యప్యేతాదృశఫలితార్థస్య

వ్యాప్తిత్వేవ్యాప్తేర్విశిష్టైకార్థరూపత్వానుపపత్తిరతః సకలసాధ్యాభావవన్నిష్ఠస్యావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నానధికరణవృత్తిత్వవిశిష్టనిరూపితాధికరణతానిరూపకాభావీయహేతుతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న ప్రతియోగిత్వం వ్యాప్తిరిత్యేవవక్తవ్యం తథాచ హేతుతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న వైయ్యధికరణ్యనివేశానయోగాద్దుర్వారఏవేతి ప్రతిభాతి॥ తథాపి సకలసాధ్యాభావవన్నిష్ఠభేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకతావచ్ఛేదకహేతుతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నత్వవిశిష్టప్రతియోగిత్వరూపఫలితార్థతాత్పర్యాన్నానుపపత్తిరిత్యవధేయమ్ * అనేకాశేషత్వరూపసాకల్యస్యేతి * అత్రానేకత్వం వ్యాసజ్యవృత్తిధర్మపర్యాప్త్యధికరణత్వమ్ ॥ వ్యాసజ్యవృత్తిత్వంచైకత్వపర్యాప్త్యవచ్ఛేదకధర్మావచ్ఛిన్నాపర్యాప్తికత్వరూపమేకత్వవిరుద్ధత్వం స్వసమానాధికరణభేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వతాదాత్మ్యైతదుభయసంబన్ధేన కించిద్ధర్మవిశిష్టత్వం వేత్యన్యదేతత్ ॥ అశేషత్వఞ్చ సమభివ్యాహృతపదార్థతావచ్ఛేదకధర్మవ్యాపకీభూతో యోఽనేకవృత్త్యవ్యాసజ్యవృత్తిధర్మభిన్నోధర్మస్తత్పర్యాప్త్యధికరణత్వంబోధ్యం॥ * భేదహేతుకేతి * గుణవాన్ ఘటభేదాదిత్యాదావిత్యర్థః * స్వస్మిన్నేవేతి * ఘటభేదరూపహేతుభేదత్వేన గగనాభావఏవ గగనాభావస్యవృత్తిమత్త్వమిత్యర్థః ॥ యదిచ ఘటభేదభేదత్వేన గగనాభావస్య కేవలాన్వయిత్వం తదాఘటభేదోనఘటభేదఇతి ప్రయోగాపత్తిరితిధ్యేయమ్. * కాలికసంబన్ధావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకవహ్న్యభావమాదాయేతి * అత్ర వహ్న్యభావపదం వహ్న్యభావాన్యత్వవిశిష్టవహ్న్యభావపరం తేనప్రతియోగితాయాం హేతుతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నత్వవిశేషణసత్త్వేపి నక్షతిః, తాదృశవిశిష్టవహ్న్యభావాభావప్రతియోగితాయాం వహ్న్యభావత్వస్యైవావచ్ఛేదకత్వసంభవస్తు నశంక్యః॥ తథాసతి తాదృశవిశిష్టాభావస్య వహ్న్యభావరూపదేశావచ్ఛేదేన కాలవృత్తిత్వానుపపత్తేః ॥ ప్రతియోగితావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నానధికరణదేశస్యైవ కాలవృత్తితావచ్ఛేదకత్వాదితిధ్యేయమ్ ॥ * సకలశబ్దస్య వ్యాపకత్వార్థకతయేతి * సకలశబ్దస్య వ్యాపకత్వపరతయేత్యర్థస్తత్పరత్వం తచ్ఛాబ్దబోధజనకస్యాపిమానసబోధమాదాయనిర్వాహఇతిబోధ్యమ్ ॥ యత్తువ్యాపకత్వం సకలశబ్దస్య శక్యంలక్ష్యంవేతియథాశ్రుతమేవసమ్యగితి॥ తదసదివ ప్రతిభాతి ॥ తథాహి సకలఘటారూపవన్తః సకలఘటనిష్ఠం పృథివీత్వమిత్యాదౌ ఘటేవ్యాపకత్వప్ర

తీత్యాపత్తేరితరథాసకలాశ్చతే ఘటాశ్చేతి కర్మధారయవివరణానుపపత్తేః ॥
ఏతేన సకలశబ్దార్థవ్యాపకత్వే ఉత్తరపదార్థతావచ్ఛేదకఘటత్వస్య నిరూ
పితత్వేనాన్వయో వ్యాపకత్వస్యతు రూపపృథక్త్వయోరన్వయ ఇతినిరస్తమ్ ॥ ప
దార్థతావచ్ఛేదకఘటత్వస్య పటవిశేషణతయోపస్థితత్వాత్తస్య వ్యాపకత్వా
న్వయస్యైక విశేషణతయేత్యాదివ్యుత్పత్తివిరుద్ధత్వాత్ ॥ వ్యాపకత్వస్య రూ
పాన్వయిత్వే రూపవంత ఇతి తద్ధితవృత్త్యనుపపత్తేశ్చ సవిశేషణానాం వృత్తిర్న.
వృత్తస్యచ విశేషణయోగో నేత్యభియుక్తవచనాదితి దిక్ * దేయమేవేతి * త
థాచ తద్విశిష్టహేత్వభావత్వస్యైవ వ్యాపకతావచ్ఛేదకత్వం వివక్షణీయం నిరు
క్తస్థలె తాదృశసంయోగాభావత్వస్య స్వపదేనోపాదానసంభవాన్నాతివ్యా
ప్తిః ॥ నన్వేవ మేతద్వృక్షత్వవాన్ కపిసంయోగాభావాదిత్యాదావతివ్యాప్తి
స్తత్రసప్రతియోగ్యనధికరణవృత్తిత్వ విశిష్టహేత్వభావస్యాప్రసిద్ధ్యా తాదృ
శహేత్వభావస్య స్వపదేనోపాదానాసంభవాదతఆహ * నదేయమేవవేతి * త
దథానే ఏతద్వృక్షత్వవాన్ కపిసంయోగాదిత్యాదావుక్తాతివ్యాప్తింవారయతి
* అధికరణత్వాభావస్యైవేత్యాదినా * శాబ్దబోధస్యాపి కథంచిదితి * సాధ్యవ
త్పదార్థైకసాధ్యవత్త్వావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాకేఽభేదేనాన్యపదార్థైక దేశే
భేదేఽన్వీయమానేధర్మిపారతంత్ర్యేణ సాధ్యస్యావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితా
కత్వసంబన్ధేనాన్వయః స్వీక్రియతే ఏవమన్యపదార్థే భేదవన్నిరూపితాత్మకే
ఽభేదేనవృత్తిత్వేఽన్వీయమానే ధర్మిపారతంత్ర్యేణాన్యస్య నిరూపితత్వసం
బంధేనాన్వయః స్వీక్రియతే ఏవంవృత్తిత్వ పదార్థవృత్తిత్వప్రతియోగితాకా
త్మకేఽభేదేనవృత్తిత్వాత్మకేవా సాక్షాత్ప్రతియోగితాసంబన్ధేన నఞర్థక
నిపాతార్థేఽన్వీయమానే సాధ్యవద్విశేషిత భేదవద్విశేషిత వృత్తిత్వత్వావచ్ఛి
న్నస్యాపి తాదృశవృత్తిత్వత్వావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాకత్వ సంబన్ధేనాన్వయః
స్వీక్రియతఇతి వ్యాప్తేః శాబ్దబోధః ॥ నచాభేదేనైకవిశేషితాపరపదార్థఘటిత
ధర్మావచ్ఛిన్నాభావాద్భేదేనైకపదార్థతావచ్ఛేదక విశేషితాపరపదార్థఘటితధ
ర్మావచ్ఛిన్నాభావోఽన్యఏవ,ప్రతియోగితావచ్ఛేదకభేదాదితికథం నిరుక్తాన్వ
యఇతివాచ్యమ్ ॥ సమనియతాభావానా మైక్యోపగమేన తాదృశధర్మావచ్ఛి
న్నాభావయోర్భేదవిరహాత్ * అప్రమాణత్వాదితి * అయంభావః ॥ తత్రి
కమ్బుగ్రీవాదిమత్ప్రతియోగికభేదభానోపగమేతస్యానీలఘుటేపి సత్త్వేనతాదృ

శ వాక్యస్య ప్రామాణ్యాపత్తిరతోఽన్వయితావచ్ఛేదకకమ్బుగ్రీవాదిమత్త్వావ
చ్ఛిన్నత్వస్యైవ ప్రతియోగితాయాం భానమభ్యుపేయం తస్యచాప్రసిద్ధత్వా
త్సంసర్గాంశే భ్రమత్వమాదాయ తాదృశవాక్యస్య (ప్రా) మాణ్యంసంపాదనీ
యం తథాసతిపటః కమ్బుగ్రీవాదిమదన్యఇత్యాదేః (ప్రా) మాణ్యానిర్వాహ ఇతి॥
❋ తద్విశిష్టసంబంధినిష్ఠాభావీయాయాయాప్రతియోగితేతి ❋ కమ్బుగ్రీవాదిమ
త్త్వ విశిష్టసంబంధి నిష్ఠాభావీయప్రతియోగితావచ్ఛేదకతాత్వాపేక్షయా ఘట
త్వఘటిత తాదృశావచ్ఛేదకతాత్వస్యలఘుతయా తాదృశావచ్ఛేదకత్వ సామా
న్యాభావాప్రసిద్ధిరతఃకూటనివేశః ॥ అథాత్ర యత్సంబంధావచ్ఛిన్న ప్రతియో
గితానిరూపితంపారిభాషికావచ్ఛేదకత్వంప్రత్యాయనీయంతేన సంబన్ధేనసంబం
ధిత్వం ప్రతియోగిత్వంచ యదివివక్ష్యతే తదాసమవాయేన ప్రమేయగగనం
నాస్తీత్యాదావగతిః ॥ సమవాయేన గగనత్వ విశిష్టసంబంధినోఽప్రసిద్ధేః॥ య
దిచ తాదాత్మ్యసంబంధేనైకైకసంబంధేనవా తదాగుణసత్తానాస్తీతిస్యాత్ ॥
గుణాన్యత్వ విశిష్టసత్తాత్వావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితానిరూపిత నిరుక్తపారిభాషి
కావచ్ఛేదకత్వస్య సత్తాత్వేసత్త్వాదితిచేత్॥అత్రకేచిత్ ॥యేనయేనసంబన్ధేనస్వ
విశిష్టసంబంధిత్వం ప్రసిద్ధంప్రత్యేకం తత్తత్సంబంధావచ్ఛిన్నత్వం సంబంధిత్వ
ప్రతియోగిత్వయోర్నివేశ్యావచ్ఛేదకత్వాభావ కూటరూపమేవ వ్యాపకతావ
చ్ఛేదకత్వం పారిభాషికావచ్ఛేద్యత్వశరీరేనివేశనీయం ॥ యదిచ విషయితాసం
బంధఘటితం వ్యాపకతావచ్ఛేదకత్వం కమ్బుగ్రీవాదిమత్త్వనిరూపితం ఘటత్వే
దుర్ఘటం తదాతత్సంబంధాతిరిక్తావివప్రసిద్ధసంబంధాగ్రాహ్యఇతి వదంతి ॥ ప
రేతు ॥ యత్సంబంధావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితానిరూపిత పారిభాషికావచ్ఛేదక
త్వం గ్రాహ్యం తేనైవసంబంధిత్వం ప్రతియోగిత్వంచగ్రాహ్యమ్ ॥ నచైవం స
మవాయేన ప్రమేయగగనసంబంధిత్వాప్రసిద్ధిరితివాచ్యమ్ ॥ సమవాయేన తా
దృశగగనసంబంధిత్వంహి, యదధికరణానుయోగికతత్సంబంధాప్రతియోగిత్వ
తత్సంబంధప్రతియోగిత్వోభయాభావః ప్రమేయత్వవిశిష్ట గగనేవర్తతే తత్త్వ
మేవ తచ్చ ఘటాదౌ ప్రసిద్ధమ్ ॥ నచైవం తన్నిష్ఠాభావీయతత్సంబంధావచ్ఛి
న్న ప్రతియోగితానవచ్ఛేదకత్వం గగనత్వే దుర్ఘటమితివాచ్యమ్ ॥తన్నిష్ఠాభా
వీయ తత్సంబంధావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితానవచ్ఛేదకత్వంహితన్నిష్ఠాభావీయ ప్ర
తియోగితాసామాన్యే సమవాయావచ్ఛిన్నత్వ సమవేతనిష్ఠత్వ యద్ధర్మావచ్ఛి

న్నత్వైవ తత్ప్రతిత్వావచ్ఛిన్నాభావ స్తత్త్వమిత్యస్య వివక్షితత్వాదితి వదంతి ॥ *సంబంధజ్ఞానస్యవిశిష్టబుద్ధావనపేక్షితత్వాదితి* తత్ప్రకారక బుద్ధింప్రత్యేవ తజ్జ్ఞానస్య హేతుత్వాత్కూట సంసర్గక బుద్ధౌ కూటజ్ఞానానపేక్షణాదితిభావః ॥ నను తాదృశప్రతియోగితాసంబంధావచ్ఛిన్న సాధ్యసంబంధవన్నిష్ఠ ప్రకారతానిరూపితభేద నిష్ఠప్రకారతానిరూపిత విశేష్యతాశాలిబోధజనకత్వ ప్రకారతానిరూపితాయా వాక్యనిష్ఠేచ్ఛీయవిశేష్యతాతచ్ఛాల్యే తాదృశతాత్పర్యజ్ఞాన స్యైవ సాధ్యవదన్యఇత్యేతాదృశవాక్య జన్యశాబ్దబోధం ప్రతిహేతుతయా తస్యచ తాదృశసంబంధ ప్రకారతాకత్వా త్తజ్జ్ఞానాభావే తదనుపపత్తిరితిచేన్న సాధ్యసంబంధ విశిష్టసంబంధినిష్ఠాభావీయత త్తత్ప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వాభావ కూటవద్ధర్మావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాసంబంధావచ్ఛిన్న సాధ్యసంబంధ విశిష్ట నిష్ఠప్రకారతా నిరూపితభేద నిష్ఠప్రకారతానిరూపితవిశేష్యతాశాలిబోధజనకత్వ నిష్ఠప్రకారతానిరూపిత ఇచ్ఛీయవిశేష్యతా సంబంధేన సాధ్యసంబంధవిశిష్ట ప్రకారకవాక్యవిశేష్యకజ్ఞానస్యైవ తాదృశశాబ్దబోధహేతుతయా తస్యచ తాదృశసంబంధ ప్రకారకత్వాభావేన తాదృశసంబంధజ్ఞానాభావేపి నతదనుపపత్తిః ॥ శాబ్దబోధే సంబంధతాత్పర్యజ్ఞానంనహేతుః కింతు ప్రకరణజ్ఞానమేవేతి మతాభిప్రాయేణేతి కేచిత్ ॥ అనియతసంబంధ స్థలఏవసంబంధతాత్పర్యజ్ఞానం హేతురిత్యభిప్రాయేణేదం ఉక్తసంబంధస్య నియతత్వాన్న తజ్జ్ఞానాపేక్షేత్యపరే ॥ యద్యపి ప్రతియోగితానాం తత్తద్వ్యక్తిత్వేన నివేశే తత్తత్ప్రతియోగితావ్యక్త్యవచ్ఛేదకత్వాభావ కూటవద్ధర్మావచ్ఛిన్నత్వమేవపర్యవసితం తచ్చ న కమ్బుగ్రీవాది మత్త్వస్యసంబంధః కమ్బుగ్రీవాదిమత్త్వప్రతియోగిక పదార్థాఘటితత్వా త్తథాపి స్వసమానాధికరణ తాదృశకూటవద్ధర్మావచ్ఛిన్నత్వ మేవ సంబంధతయా వివక్షితం సామానాధికరణ్య ఘటకాధికరణత్వాంశస్య కమ్బుగ్రీవాది మత్త్వప్రతియోగికతయా తద్ఘటితస్య నిరుక్తకూటవద్ధర్మావచ్ఛిన్నత్వస్య కమ్బుగ్రీవాదిమత్త్వ సంబంధత్వనిర్వాహః ॥ యద్వాస్వవిశిష్ట సంబంధినిష్ఠాభావీయ ప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వ సమానాధికరణోభయావృత్తిధర్మావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకభేద కూటవద్ధర్మావచ్ఛిన్నత్వమేవసంబంధః॥ఉభయావృత్తిత్వ పర్యంతముపలక్షణం తస్యకమ్బుగ్రీవాది మత్త్వ ప్రతియోగిక పదార్థాఘటితత్వా త్తత్సంబంధత్వనిర్వాహఇతిధ్యేయమ్॥ *ఇతిపక్షలక్షణే*

(౩౦)॥* తదధికరణావృత్తిత్వరూపమితి * తదన్వితాధికరణవృత్తిత్వాభావరూప
మిత్యర్థః, తేన సాధ్యస్యాసామానాధికరణ్యపదార్థఘటకత్వేపినక్షతిః ॥ ఇ
దంచ సమానమధికరణం యస్య ససమానాధికరణ స్తస్యభావఃసామానాధికర
ణ్యం సాధ్యస్యసామానాధికరణ్యం సాధ్యసామానాధికరణ్యం నసాధ్యసామానా
ధికరణ్యం సాధ్యాసామానాధికరణ్యమితి వ్యుత్పత్తిమభిప్రేత్య ॥తాదృశవ్యుత్ప
త్తౌ సమానాధికరణం యస్యేత్యత్ర యత్పదోత్తరషష్ఠ్యాఆధేయత్వమర్థః స
మానపదస్యాధేయతా నిరూపకమర్థః· అధికరణపదార్థః సఏవసమానపదా
ర్థైకదేశాధేయతాయాం షష్ఠ్యర్థాధేయతాయా అన్వయః సమానపదార్థ
స్యాధికరణపదార్థేఽభేదేనాన్వయ స్తథాచ యన్నిష్ఠాధేయతా నిరూపకాభి
న్నమధికరణమితి విగ్రహ వాక్యాద్బోధఃసమానాధికరణఇతిసమాసవాక్యే ఆధే
యతానిరూపకాఽధికరణనిరూపితాధేయతావాన్ లక్షణయాఽధికరణపదార్థః॥
సమానపదం తాదృశార్థే లక్షణాతాత్పర్యగ్రాహకమేవ సమానాధికరణపదోత్త
ర భావప్రత్యయేన తాదృశాధేయత్వం బోధ్యతే సాధ్యస్య సామానాధికరణ్య
మిత్యత్ర సాధ్యపదోత్తర షష్ఠ్యర్థఆధేయత్వం తస్య సామానాధికరణ్య పదా
ర్థఘటకాధేయతాయా మన్వయస్తాదృశ సాధ్యసమానాధికరణ్య పదార్థస్య
నఞర్థేఽభావేఽన్వయఇతిసాధ్యనిష్ఠాధేయతానిరూపకాధికరణ నిరూపిత వృత్తి
త్వాభావః సాధ్యాసామానాధికరణ్య పదార్థః ॥ * తదనధికరణవృత్తిత్వస్యే
తి * సమానమేవ సామానంసాధ్యస్యసామానంనభవతీతి సాధ్యాసామానంతత్
అధికరణంయస్యససాధ్యాసామానాధికరణ స్తస్యభావఃసాధ్యాసామానాధికరణ్య
మితివిగ్రహే సమానపదార్థః ఆధేయతానిరూపకం తదైకదేశాధేయతాయాం
సాధ్యపదోత్తరషష్ఠ్యర్థాధేయతాయా అన్వయః నఞర్థోభేదవాన్ తదైక దేశేభ
దెప్రతియోగితయా సమానపదార్థాన్వయః॥ తథాచ సాధ్యనిష్ఠాధేయతానిరూప
కభేదవాన్ సాధ్యాసామానపదార్థః ॥ సాధ్యాసామాన మధికరణం యస్యేతి
బహువ్రీహావధికరణపదార్థః ఆధేయతానిరూపకం తదైకదేశాధేయతాయాం
యత్పదోత్తరషష్ఠ్యర్థాధేయతాయా అన్వయః॥తథాచయన్నిష్ఠాధేయతానిరూ
పకం సాధ్యనిష్ఠాధేయతా నిరూపకభిన్నమితి విగ్రహవాక్యార్థః సమాసవా
క్యే సాధ్యానధికరణవృత్తిర్లక్షణయాఽధికరణపదార్థః సాధ్యాసామానపదంతా
దృశ లక్షణాతాత్పర్యగ్రాహకంభావప్రత్యయేనతాదృశవృత్తిత్వంబోధ్యతఇతి సా

ధ్యానధికరణ వృత్తిత్వం సాధ్యసామానాధికరణ్య పదార్థ ఇతి కేచిత్ ॥ పరే
తు సాధ్యపదం సాధ్యాధికరణలక్షకం సమానపదస్యాభిన్నమర్థః భావప్రధానో
నిర్దేశః యద్వాఽభిన్నత్వం తదర్థ స్తథాచ సాధ్యసమానమిత్యస్య సాధ్యాధిక
రణాభిన్నత్వమిత్యర్థ స్తత్త్వ సాధ్యసమానం న భవతీతి వ్యుత్పత్త్యా నఞోఽభావవ
తిలాక్షణికతయా సాధ్యాధికరణాభేదాభావవాన్ సాధ్యాధికరణభిన్నపర్యవసితః
సాధ్యాసామానపదార్థః అధికరణత్వాదివద్భేదప్రతియోగికాభావరూపస్య స్వ
వృత్త్యుభయావృత్తిధర్మవత్త్వాత్తత్ర తాదాత్మ్యరూపస్యవాఽభేదస్యాపి ససం
బంధికేన భేదేనవృత్తిత్వేనవాఘటితతయాససంబన్ధికత్వాన్నఞో మధ్యనివేశస్యా
పి సాఫల్యాత్ విఘటకత్వాత్తాదృశార్థక సాధ్యాసామాన పదేనాధికరణ పద
స్య బహువ్రీహ్యాభావప్రత్యయేచ సాధ్యానధికరణవృత్తిత్వం సాధ్యాసామానా
ధికరణ్యపదాల్లభ్యత ఇతి వదంతి ❋ లక్ష్యమాణలక్షణాభేద ఇతి ❋ సాధ్యవైయ్య
ధికరణ్యానధికరణత్వ రూపలక్షణార్థాభేద ఇత్యర్థః ॥ తత్రాపి సాధ్యస్యవ్యధికర
ణం యస్య ససాధ్యవ్యధికరణ స్తస్యభావః సాధ్యవైయ్యధికరణ్యమితి విగ్రహే
విపదస్యాధికరణం భేదశ్చ ఖండశక్త్యాఽర్థః అన్వయానామనేకార్థత్వాత్ షష్ఠ్యంత
సాధ్యపదార్థాన్వితాధికరణస్య భేదే తస్యచాధేయతానిరూపకరూపాధికరణ ప
దార్థేఽధికరణపదార్థైకదేశాధేయతాయాం యత్పదోత్తరషష్ఠ్యర్థాధేయత్వ
స్యాన్వయే యన్నిష్ఠాధేయతానిరూపకం సాధ్యాధికరణభిన్నమితి విగ్రహవా
క్యాద్బోధః ॥ సమాసేతు సాధ్యాధికరణభిన్నవృత్తిర్లక్షణయాఽధికరణపదార్థః
పూర్వపదే తాత్పర్యగ్రాహకే భావప్రత్యయేన తాదృశవృత్తిత్వం బోధ్యత ఇతి సా
ధ్యానధికరణవృత్తిత్వం సాధ్యవైయ్యధికరణ్యపదార్థః ॥ పౌనరుక్త్యాపత్తిరితి
క్వచిత్ పాఠః ॥ భిన్నకర్తృకమప్యేకంలక్షణం వాక్యద్వయేనోపన్యస్యతో మ
ణికృత ఇతి శేషః ❋ స్వానధికరణాధికరణార్థకత్వ ఇతి ❋ అసమానాధికరణపదేన
సమానమసమానమధికరణం యస్య తదసమానాధికరణమితి విగ్రహే సమాన
పదార్థస్యాధేయతానిరూపకస్య భేదవిశిష్టరూప నఞర్థైకదేశే భేదేన్వయః
తథాచాధేయతానిరూపకభిన్న మసమానపదార్థః అధికరణ పదార్థః ఆధే
యతానిరూపకం తదైకదేశాధేయతాయాం షష్ఠ్యంతయత్పదార్థస్యయన్నిష్ఠత్వ
స్యాన్వయ స్తథాచ యన్నిష్ఠాధేయతా నిరూపకమాధేయతానిరూపకభిన్న
మితి విగ్రహవాక్యార్థః ॥ యద్యప్య సమానపదేనాధేయతా నిరూపకసామాన్య

భేదోనవివక్షితుం శక్యః,అప్రసిద్ధత్వాత్తథాపిసమాన పదస్యాధేయతావిశేషని
రూపక లక్షకత్వాదధికరణ విశేషభిన్నమేన తత్పదేన వివక్షితమేతల్లాభాయైవ
స్వానధికరణత్వేత్యత్ర స్వపదముపాత్తమ్ ॥ సమాసేతు స్వాధికరణ రూపాధికర
ణవిశేషభిన్నాధికరణకం లక్షణయాఽధికరణపదార్థః అత్ర సమాసపదం తా
త్పర్యగ్రాహకమితి స్వానధికరణాధికరణకమసమానాధికరణపదార్థః * తదధి
కరణానధికరణకత్వపరతయేతి * అసమానాధికరణేత్యత్ర నఞ్ వ్యాఖ్యానేన స
మానానధికరణేతి శబ్దకల్పనయా సమానం నఅధికరణం యస్యేతి వ్యుత్పత్త్యా య
దధికరణమధికరణవిశేషభిన్నమితి విగ్రహవాక్యార్థః సమాసవాక్యయదధిక
రణనిష్ఠభేదప్రతియోగ్యధికరణవృత్తిర్లక్షణయోత్తరపదార్థఃపూర్వపదం తాత్ప
ర్యగ్రాహకమితితదధికరణానధికరణకమసమానాధికరణపదార్థఇతి కేచిత్ ॥ అ
సమానాధికరణమిత్యత్రనసమానమధికరణంయస్యసాధ్యస్యేతి వ్యుత్పత్తిస్తత్రచ
సమానపదార్థైకదేశైవాలాద్యధికరణేయత్పదార్థసాధ్యాధికరణభేదోవిధేయోనతు
సమానపదార్థభేదః సాధ్యాధికరణే విధేయఇతినఞ్ వ్యత్యాసంవినాప్యుక్తార్థా
లాభఇత్యన్యే॥పరేతు నసామానమధికరణంయస్యసాధ్యస్యేతి వ్యుత్పత్త్యాయత్ప
దార్థసాధ్యస్యసమానపదార్థేఽధికరణేఽన్వయస్తాదృశాధికరణ విశేషితనఞ
ర్థభేదస్యాధికరణపదార్థేశైవాలాధికరణరూపేఽన్వయఇతిస్వీకారాన్నఞ్వ్య
త్యాసంవినైవ దర్శితార్థలాభఃసంభవతీతివదంతి* యదధికరణానధికరణకంసా
ధ్యంతత్త్వానధికరణత్వస్యవ్యాప్తిత్వఇతి*యద్యప్యయమర్థోనసాధ్యసామానా[illegible]
కరణ్యానధికరణత్వమితి లక్షణవాక్యాల్లభ్యతే కింతు సాధ్యమసమానాధిక[illegible]
యస్య తత్త్వానధికరణత్వమితి విగ్రహవాక్యాదేవ తథాపి తస్య తాదృశల[illegible]
వాక్యతాత్పర్యవిషయత్వాన్నాసంగతిః,లక్షణవాక్యతాత్పర్య విషయీభూతా[illegible]
స్యైవ లక్షణత్వస్యాన్యత్రోక్తత్వాల్లక్షణవాక్యజన్యశాబ్దబోధవిషయీభూ[illegible]
ర్థస్తూత్తర లక్షణార్థాభిన్న ఇతి హృదయమ్ *గౌరవంచేతి* ఇదముపలక్ష[illegible]
అసర్వజ్ఞదుర్జ్ఞేయతాపి ద్రష్టవ్యా * సాధ్యనిష్ఠేతి * సాధ్యేఽసమానా[illegible]
ణ్యం స్వాధికరణ[illegible]త్యంతద్వ్యక్తిప్ర[illegible]త్యాభావో యస్య తత్సాధ్యసామా
నాధికరణ్యమితివ్యుత్పత్త్యాభావప్రధాననిర్దేశాత్సాధ్యనిష్ఠాసమానాధి[illegible]
లాభఇతి కేచిత్ ॥ అసామానాధికరణ్య ప్రతియోగిత్వస్య సామానాధి[illegible]
సత్త్వాదవ్యభిచారిణి తస్మిన్నవ్యాప్తిహేతుకేఽతివ్యాప్తింతదాహ * తత్[illegible]

త్వఞ్చేతి * సాధ్యేతి * తాదృశావచ్ఛేదకత్వస్యాయోగోళక వృత్తిత్వాత్వే ప ర్యాప్తత్వాదతివ్యాప్తిరతో నిరూపితత్వసంబన్ధేన యదవచ్ఛేదకమితి ॥ సమవాయిత్వం సమవాయానుయోగిత్వం స్వరూపసంబన్ధేన హేతుః ॥ సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నత్వ వివక్షణేపి సమవాయేన వృత్త్యప్రసిద్ధ్యా అవ్యాప్తేర్దుర్వారత్వాత్సమవాయేన హేతూపేక్షా ॥ సమవేతత్వాసమవేతత్వోభయాభావమాదాయ తాదృశప్రతియోగిత్వప్రసిద్ధేరవచ్ఛేదకాధికరణాప్రసిద్ధ్యా ద్భావనమ్ ॥ నను సాధ్యనిష్ఠాభావప్రతియోగ్యధికరణత్వమేవ వివక్షణీయం ప్రతియోగితా చ సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నాధేయతా సంబంధావచ్ఛిన్నత్వేన విశేషణీయా సత్తాయాం సమవాయావచ్ఛిన్నాధేయతయా వ్యధికరణసంబన్ధేన సామాన్యాభావసంభవాన్న దోషః ॥ న చ వహ్న్యాదౌ సంయోగావచ్ఛిన్నాధేయతాసంబన్ధేన పర్వతహ్రదోభయాభావమాదాయ తత్ప్రతియోగితాయాః పర్వతే సత్త్వాదవ్యాప్తిరితి వాచ్యమ్ ॥ వ్యాసజ్యవృత్తిధర్మానవచ్ఛిన్నత్వేన ప్రతియోగితాయా వివక్షణీయత్వాదత ఆహ * వహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యాదావితి * అయోగోళకీయేతి * అథ మహానసీయవహ్న్యాదౌ పర్వతవృత్తిత్వాభావసత్త్వాదవ్యాప్తిసంభవే అయోగోళకీయవహ్నిపర్యంతానుధావనే కిం బీజమితి చేత్ ॥ ధూమవాన్వహ్నేరిత్యాదౌ హ్రదాది వృత్తిత్వాభావమాదాయాతివ్యాప్తేర్వారణాయ యద్యద్వ్యక్తి వృత్తిత్వాభావవత్త్వాసత్త్వం తత్తద్వృత్తిత్వానధికరణత్వం యది వివక్ష్యతే తదా వహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యాదౌ యావతి హేతుమతి తత్తద్వ్యక్తివృత్తిత్వాభావకూటమపి సంభవతీతి జ్ఞాపయితుమిత్యవేహి * సాధ్యనిష్ఠాధేయత్వేతి * వైశిష్ట్యవ్యాసజ్యవృత్తిధర్మాతిరిక్తధర్మానవచ్ఛిన్నాధేయతాధికరణభేదేన భిన్నైవ న తు స్వావచ్ఛేదకధర్మైక్యే అధికరణభేదేప్యభిన్నేతి మతానుసరణాద్వహ్నినిష్ఠసంయోగసంబంధావచ్ఛిన్నాధేయతానిరూపకాధికరణే గుణాదౌ హేతుతావచ్ఛేదకసంయోగసంబన్ధేన వృత్త్యప్రసిద్ధ్యా వహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యాదావవ్యాప్తిరితి పూర్వపక్షానవకాశ ఇతి ధ్యేయమ్ ॥ దర్శితదిశా ఆధేయత్వభేదేపి యత్కించిదాధేయతానిరూపకత్వాభావమాదాయ ప్రసక్తామవ్యాప్తిశంకాం సాధ్యనిష్ఠాధేయతాత్వరూపసామాన్యధర్మపురస్కారేణ సాధ్యనిష్ఠాధేయతాయా అనిరూపకత్వాంతవిశేషణఘటకత్వాన్న తు యత్కించిదాధేయతాత్వేనేతి దీధిత్యాశయం ప్రకటయన్నివారయతి ॥

✻ అనిరూపకత్వమిహేతి ✻ అనిరూపకత్వాంతవిశేషణ ఘటకాధేయత్వమిత్య-
ర్థః ✻ ఆధేయతాత్వావచ్ఛేదేనేతి ✻ సాధ్యనిష్ఠాధేయతాత్వరూపసామాన్యధ-
ర్మవిశేషితమిత్యర్థ ఇతి కేచిత్ ॥ పరేతు యద్వ్యాధేయతావచ్ఛేదకభేదేనైవాధే-
యత్వ తన్నిరూపకత్వయోర్భేద స్తదా అనిరూపకత్వం అనిరూపకత్వ ప్రతి-
యోగినిరూపకత్వమ్ ✻ ఆధేయతాత్వావచ్ఛేదేన ✻ ఆధేయతాత్వవ్యాపకమ్ ॥
తథాచ సాధ్యనిష్ఠాధేయతాత్వవ్యాపక నిరూపకత్వావచ్ఛిన్నభేదో నివేశ్య ఇతి ప-
ర్యవసితమ్ ॥ అత్ర వ్యాప్యత్వం స్వాశ్రయాశ్రయత్వ సంబన్ధేన, వ్యాపకత్వంతు
స్వనిరూపితాధేయతావత్త్వసంబన్ధేన గ్రాహ్యం తేనాధేయతాత్వనిరూపకత్వ-
యోః వైయ్యధికరణ్యేపి నక్షతిః ॥ నచ ధూమవాన్ వహ్న్యధికరణత్వాదిత్యా-
దౌ ద్రవ్యత్వావచ్ఛిన్నాధేయతా సాధారణసాధ్య నిష్ఠాధేయతాత్వ వ్యాపకని-
రూపకత్వావచ్ఛిన్నభేదస్య గుణాదావేవ సత్త్వాదతివ్యాప్తి రితివాచ్యమ్ ॥ తా-
దృశాధేయతాత్వవ్యాప్యత్వస్యాపి నిరూపకత్వవిశేషణత్వాత్తాదృశాధేయతాత్వ-
వ్యాప్యత్వంచ సాధ్యానుయోగికత్వ విశిష్టస్వాశ్రయాశ్రయత్వసంబంధావచ్ఛి-
న్న ప్రతియోగితాక తాదృశాధేయతాత్వాభావవతి స్వనిరూపితవృత్తిత్వసంబన్ధే-
నావృత్తిత్వమ్ ॥ యదిచావచ్ఛేదకైక్యేప్యధికరణభేదేనైవాధేయతాభేద స్తదా
సాధ్యనిష్ఠాధేయతానిరూపకం యద్యత్ తత్తద్భేదకూటమేవనివేశ్యం సాధ్యనిష్ఠే-
త్యాది గ్రన్థస్యాప్యత్రైవ తాత్పర్యమితివదంతి ॥ అవ్యాప్యవృత్త్యధికరణతా-
యా అవ్యాప్యవృత్తిత్వమతే అవ్యాప్యవృత్తివ్యభిచారిణ్యతివ్యాప్తి రభావప్రతి-
యోగివైయ్యధికరణ్యాది ప్రవేశే గౌరవమిత్యాలోచ్యాహ ✻ అథవేతి ✻ అప్రసి-
ద్ధేరతో హేత్వధికరణత్వాభావస్యేతి ✻ ఏతేన వృత్త్యనియామకేనవ్యధికరణేన
వాసంబన్ధేనహేతుతాస్థలేఽవ్యాప్తేరతివ్యాప్తేర్వావారణమధికరణత్వ నివేశన-
ప్రయోజనమితివర్ణయంతో జగదీశాః పరాస్తాః ॥ యత్త్వలీయావ్యాప్తివారణాయ
వ్యాపకతాఘటిత పరిష్కారారంభ స్తత్రైవసత్తావాన్ ద్రవ్యత్వాదిత్యాదావధిక-
రణత్వ నివేశప్రయోజనసంభవే తదుపేక్షాయా నిర్బీజత్వాదితి ధ్యేయమ్ ✻ పూ-
ర్వనిపతితస్యైవనఞ ఇతి ✻ అత్ర యద్యత్యంతాభావార్థకేననఞా ఉత్తరపదా-
ర్థాభావే విద్యమానం యదవ్యయం తత్సమస్యతే ఇత్యర్థకేన అవ్యయంవిభక్తి-
త్యాదిసూత్రేణ సిద్ధోఽవ్యయీభావః యదివా సుబంతేననఞ్ సమస్యతే ఇత్య-
ర్థకేన నఞ ఇతిసూత్రేణసిద్ధ స్తత్పురుషోవాశ్రియతే ఉభయథాపి నఞః ఏవ పూర్వ ని-

పాత స్తస్యైవాన్వయమితి నఞితిచ ప్రథమాంత పదప్రతిపాద్యత్వేన సమాసశా
స్త్రే ప్రథమాంతశబ్దప్రతిపాద్యముపసర్జన సంజ్ఞం స్యాదిత్యర్థకేన ప్రథమానిర్దిష్టం
సమాసఉపసర్జనమితి సూత్రేణోపసర్జనసంజ్ఞత్వాదుపసర్జనం పూర్వమితి పా
ణినినాఽభిధానాదితిభావః * ప్రత్యయానుపపత్తేరితి * తథాచాగత్యాపృషో
దరాది గణపాఠకల్పనయాపృషోదరాదీని యథోపదిష్టమిత్యనేనైవ నిరుక్తప్ర
యోగాణాం సాధుత్వముపపాదనీయ మితిభావః ॥ కేచిత్తు ॥ ఘటానధికరణత్వ
మిత్యాదావధికరణపదమేవ ఘటాధికరణలాక్షణికం ఘటపదంతు తాత్పర్యగ్రా
హకమాకాంక్షానిర్వాహకమ ॥ ఆగమవికరణశబ్దాదివత్ ॥ ఏవంసతి నప్రా
థమిక సమాసాసంభవః అసమానాధికరణ పదస్య యదధికరణా నధికరణత్వే,
రూపార్థస్య దీధితిత్యుక్తస్య నసమానమసమానమిత్యాద్యధికరణవిశేషార్థ
క సమానపదస్య నఞా(ప్రా)థమిక సమాసమభ్యుపేత్యైవ వక్తవ్యత్వాచ్చ ॥
నచ ఘటపదమేవ ఘటాధికరణలాక్షణికమధికరణపదంతాత్పర్యగ్రాహకమితి కు
తోనస్యాదితివాచ్యమ్ ॥ నఞః ఉత్తరపదార్థభేదబోధకత్వవ్యుత్పత్తిభంగాప
త్తేరితి॥ న అధికరణమనధికరణమితి దర్శితవ్యుత్పత్త్యైవ వివక్షితార్థలాభసంభ
వేనఘోమధ్యనివేశోఽ(ప్రా)మాణిక ఏవేతివదంతి *సాధ్యనిష్ఠాధేయత్వానిరూప
కాధికరణవృత్తిత్వాభావరూపేతి *ఇదముపలక్షణమ్॥సాధ్యనిష్ఠాసామానాధికర
ణ్యప్రతియోగిత్వరూపస్యాప్యర్థస్యలాభఃసంభవతి॥తథాహి,సాధ్యేఽధికరణాన
ధికరణత్వం యదధికరణవృత్తిత్వాభావో యస్యతత్సాధ్యాధికరణానధికరణత్వం
భావప్రధానతయాతత్త్వలాభ స్తదభావశ్చసాధ్యపదోత్తరనఞాబోధ్యతఇతిసాధ్య
నిష్ఠా సామానాధికరణ్యసంబన్ధిత్వాభావలాభః సంబంధశ్చ ప్రతియోగిత్వమేవే
తి ॥ పరేతు, సాధ్యనిష్ఠాధేయత్వానిరూపకత్వస్య సాధ్యవద్భిన్నత్వస్యవా వ్యా
పకీభూతోయోఽభావ స్తత్ప్రతియోగ్యధికరణతాసామాన్యకత్వ రూపోప్యర్థః
సాధ్యానధికరణానధికరణత్వశబ్దాత్ప్రతిపాదయితుంశక్యతే,తథాహి,సాధ్యానధి
కరణమధికరణంయస్యేతి వ్యుత్పత్తి స్తత్ర సాధ్యానధికరణమిత్యస్యసాధ్యనిష్ఠాధే
యత్వా నిరూపకం సాధ్యవద్భిన్నంవార్థః అనధికరణంయస్యేత్యత్ర(త్రా)ధికరణప
దమస్యపదార్థహేత్వధికరణలాక్షణికంయస్యేతి తాత్పర్యగ్రాహకమ్॥ అథవా
అధికరణపదమాధేయతావిశేషనిరూపకరూపాధికరణే లాక్షణికంతదేక దేశాధే
యతావిశేషే యస్యేతిషష్ఠ్యంతార్థహేతునిష్ఠత్వస్యాన్వయోభావప్రధాననిర్దే,

శాచ్చానధికరణ మిత్యనేన హేత్వధికరణత్వాభావలాభః ఇత్థంచోద్దేశ్యతావచ్ఛే
దక వ్యాపకత్వ మసతిబాధకే విధేయేభాసతఇతి వ్యుత్పత్తిబలాద్ధేత్వధికరణత్వా
భావ రూపె విధేయెసాధ్యానధికరణత్వరూపోద్దేశ్యతావచ్ఛేదకవ్యాపకత్వ లా
భఇతిపదంతి * యథాసంభవమితి * నానావ్యక్తిసాధ్యకహేతుత్వ సామానా
ధికరణ్యానేత్యర్థః ॥ అవచ్ఛేదకావచ్ఛేదేనాన్వయే బాధకమాహ * కేనేతి *
యద్యపి శబ్దవార్ణ గగనత్వాదిత్యాదావపి నావ్యాప్తిస్తథాప్యగ్రే వివక్షణీయ
మిథోవ్యధికరణద్వయవృత్తిసాధ్యతావచ్ఛేదకకత్వ రూప నానావ్యక్తి సాధ్యక
త్వ శరీరనివిష్టమిథః పదప్రయోజనం నతత్రేతి తత్త్యాగః * వక్ష్యమాణరీత్యా*
ఏకసాధ్య వ్యక్తినిష్ఠాధేయత్వేత్యాదిరీత్యా * అతఏవాగ్రే నానాధికరణసాధ్యకే
సర్వత్రేతివక్ష్యతీతి * అత్రసర్వత్రేత్యస్యానుక్తౌపూర్వవదేవ సామానాధికర
ణ్యేనాన్వయభ్రమః స్యాదిత్యాశయఇతి కేచిత్ ॥ అగ్రఏవ సర్వత్రేతి వక్ష్యతీ
త్యర్థస్తథాచాగ్రఇవేహాప్యవచ్ఛేదకావచ్ఛేదేనాన్వయస్య వివక్షితత్వేఽత్రాపి
సర్వత్రేతిపదేదిత్యపరే ॥ * మిథోవ్యధికరణద్వయవృత్తిసాధ్యతావచ్ఛేదకక ఇ
తి * యద్యపి మిథోవ్యధికరణత్వంనపరస్పరానధికరణవృత్తిత్వం ఘటత్వా
భావమూర్తత్వా భావాన్యతరవార్ణ గుణత్వాదిత్యాదే రవ్యుద్దేశ్యతావచ్ఛే
దకాక్రాంతతయా తత్రావ్యాప్తిరూపవిధేయాభావేన బాధాపత్తేః ॥ నాపి ప
రస్పరాధికరణావృత్తిత్వం,తాదృశాన్యతర సాధ్యకమనస్త్వహేతావసంగ్రహాప
త్తేః ॥ ఏతేన పరస్పరానధికరణహేత్వధికరణవృత్తిత్వమపినిరస్తమ్ ॥ తథాపియ
త్కించిత్సాధ్యానధికరణ హేత్వధికరణవృత్తిత్వే తాత్పర్యాన్నదోషః * అధిక
రణనిరూపకతావచ్ఛేదకస్యైవేతి * అత్రజగదీశ మథురానాథా విశిష్టసత్తాగు
ణవృత్తిరితిధీః ప్రమైవవిశిష్ట సత్తావాన్గుణఇతి ధీరప్రమైవేతిస్వానుభవాను సా
రేణకల్పయంతౌ విశిష్టసత్తాత్వం గుణనిష్ఠాధికరణతా నిరూపకతానవచ్ఛేదక
మపిగుణనిరూపితాధేయతావచ్ఛేదకంభవత్యేవేతి మన్యేతే॥గదాధరాస్తుఅవిశే
షేణ దర్శితధీద్వయస్యాప్రమాత్వం మన్యమానాఃవిశిష్టసత్తాత్వస్య గుణనిరూ
పితాధేయతావచ్ఛేదకత్వం నక్షమంతఇతిధ్యేయమ్ * నానావ్యక్తికేతినోక్తమి
తి * అథైవమప్యత్ర సర్వత్రేతిపదం కిమర్థంపూర్వవదేవయథాసంభవమవ్యా
ప్త్యానిర్వాహాత్ ॥ అథసర్వత్రేత్యనుక్తౌద్వితీయస్యవైకల్పికస్యార్థస్య కేవలాన్వయి
భిన్నఏవ నానాధికరణ సాధ్యకేఽవ్యాప్తిరితిభ్రమః స్యాదతః సర్వత్రేతివక్త

వ్య మేతత్పూంచ నాస్త్యైవ సర్వత్రేత్యస్య కేవలాన్వయిని వ్యతిరేకిణి చేతి భవానం ఛాదీనాం వ్యాఖ్యానమితి చేన్న ॥ ఏవంసతి నానావ్యక్తికఇతి పూర్వగ్రంథే పి సర్వత్రేతివక్తవ్యంస్యాత్, అన్యథాప్రథమలక్షణీయద్వితీయవైకల్పికార్థస్యా వ్యాప్తేస్తత్ర సత్త్వేన తదకథనేన న్యూనతాసామ్యాత్ ॥ మైవమ్ ॥ నానావ్య క్తిసాధ్యకేచేతిచకారేణ కేవలాన్వయినోపి సముచ్చయాత్సర్వత్రేతి తత్రాను క్తావపి న్యూనతావిరహాత్ ॥ నచాత్రాపి సర్వత్రేతిస్థానే చకారం పఠిత్వా కేవ లాన్వయిసాధ్యకసముచ్చయః కుతో నకృతః వైరూప్యస్యాన్యాయ్యత్వాదితిశం క్యమ్॥ ఉపాయస్యోపాయాంతరాదూషకత్వాత్ ॥ అథ నానావ్యక్తికేత్యస్యస్థానే ఘానాధికరణకేతి కుతో నోక్తం ద్రవ్యంపృథివీత్వాదిత్యాదౌ పూర్వలక్షణస్యా వ్యాప్తివిరహేపి యథాసంభవ మవ్యాప్తౌ తాత్పర్యస్య వక్తుంశక్యత్వాదితి చేన్న పూర్వలక్షణే సాధ్యాధికరణే నానాత్వంనావ్యాప్తిప్రయోజకం కింతు సాధ్యేనా నాత్వమిత్యాశయేన పూర్వంనానావ్యక్తిసాధ్యకేత్యుక్తం తదపి ఏతద్వ్యావృత్తియా వద్ధర్మసాధ్యకే వ్యభిచారేణ యథాశ్రుతం నప్రయోజకమితి మిథోఇత్యాదిరీ త్యా పారిభాషికం తదనుసృతమితిధ్యేయమ్

ఇతి సింహవ్యాఘ్రలక్షణే

* యద్ధేతుమదితి * యత్కించిత్పదార్థ పదిత్యుక్త్యాతృణాదిమత్త్వావ యవావచ్ఛేదేన వహ్నిసామానాధికరణ్యాభావస్య ధూమాదావక్షతత్వాత్త ద్దోషతాదవస్థ్యమతో హేతునివేశః ॥ ధూమే పర్వతేనవహ్నిమత్సంయుక్త త్వమితి ప్రతీతేరనధికరణభేదేన క్షుప్తధూమ నిష్ఠాతిరిక్తాధికరణతాయా మేవ పర్వతావచ్ఛిన్నత్వ భానముపగమ్య వారణసంభవాత్పర్వతావచ్ఛిన్నత్వవి శిష్ట తాదృశాభావ నిరూపిత విలక్షణాధికరణతా స్వీకారో వ్యర్థ ఇత్యభి ప్రాయేణాహ * అభావాధికరణతాయామేవేతి * యద్యపి పూర్వకల్పే విశిష్టాధికరణతా నివేశోవ్యర్థః సార్వభౌమమతే విశిష్టాతిరిక్తతావద్ధేత్వ ధికరణావచ్ఛిన్నత్వ విశిష్టానధికరణత్వనివేశాదేవావ్యాప్తివారణ సంభవాత్ తథాపి మతద్వయసాధారణ్యేన తన్నివేశో బోధ్యః * పరస్పరేతి * యథా రూపనిష్ఠాయాం తదధికరణతాయాం స్వావయవోనావచ్ఛేదకస్తథాధూమనిష్ఠ తదధికరణతాయాం పర్వతోనావచ్ఛేదక ఇత్యర్థః * కాలోపాధితయేతి * కా లత్వేనేత్యర్థః ॥ ఏతేనపర్వతస్య తాదృశాభావావచ్ఛేదకత్వే ఇదానీమిత్యాది

ప్రతీతి రేవనియామికానతిప్రసజ్యతే ఇత్యాదిప్రతీతిరితిసూచితమ్ * వైలక్షణ్య మితి * అఖండోపాధిరూపమితి శేషః ॥ ప్రకారాంత రేణ వైలక్షణ్యమాశంక్య నిరాకురుతే * నచేతి * వ్యభిచారిణీతి * మహాకాలభిన్నాః ఘటత్వాదిత్వా దావిత్యర్థః ॥ నచ మహాకాలావచ్ఛేదేన మహాకాలాన్యవృత్తిత్వాభావస్య మ హాకాలవృత్తివృత్తితయా కాలికసంబంధానవచ్ఛిన్న తాదృశాధికరణత్వాప్రసి ద్ధ్యైవనాతివ్యాప్తిరితిశంక్యమ్॥ మహాకాలపరిమాణనిష్ఠతాదృశాధికరణతాయాం మహాకాలస్య కాలికసంబన్ధేనేవ సమవాయేనాప్యవచ్ఛేదకత్వ సంభవాత్సమ వాయావచ్ఛిన్నాధికరణతాయాం కాలికసంబంధానవచ్ఛిన్నత్వప్రసిద్ధిసౌలభ్యా త్ * కాలికవ్యాప్యవృత్తావపీతి * ఆకాశత్వేఇదానీ మాత్రత్వసామానాధి కరణ్యం నతదానీమితి ప్రత్యయాభావాదితిభావః ॥ యద్యపి వ్యాప్యవృత్తావిత్య స్య సామానాధికరణ్యఇతిక్లీబవిశేషణత్వాక్లీబత్వమపేక్షితమితివ్యాప్యవృత్తినీ త్యేనవక్తుముచితంతథాపివ్యాప్యవృత్తిపదేనవ్యాప్యా,నిరవచ్ఛిన్నా,వృత్తిర్యస్యే తి విగ్రహాత్తృతీయాదిషు భాషితపుంస్కంపుంవద్గాలవస్యేతిసూత్రేణతృతీయా ది విభక్త్యాపరతః పురుషసాధారణప్రవృత్తినిమిత్తక శబ్దస్య పుంవద్భావవిధానా త్ప్రకృతేవ్యాప్యవృత్తిశబ్ద ప్రవృత్తినిమిత్తస్య నిరవచ్ఛిన్నవృత్తిత్వస్య పురుష సాధారణ్యాన్నపుంవద్భావానుపపత్తిరితిధ్యేయమ్ * దైశికసంబన్ధేనాత్మత్వానధి కరణేతి * ఏతేన కాలికసంబంధాతిరిక్త సంబన్ధేన తస్యావచ్ఛేదకతాభావః సూచితః * కాలికావ్యాప్యవృత్తిత్వాపత్తేరితి * తత్కాలావచ్ఛిన్నత్వస్య తద న్యకాలావచ్ఛేదేన తద్వృత్త్యభావప్రతియోగిత్వవ్యాప్యత్వాత్తదుపగమే తాదృ శప్రతియోగిత్వాపత్తేరిత్యర్థఇతి కేచిత్ ॥ వస్తుతస్త్వాకాశత్వమిహాత్మత్వ సమా నాధికరణ మితిప్రతీతి వదాకాశాంతర్భావేణాకాశత్వ మాత్మత్వసమానాధిక రణమిహనేతిప్రతీతి రప్యనుభవసిద్ధా,తత్రప్రథమప్రతీతౌ కాలికసంబంధావ చ్ఛిన్నత్వరూపంకాలవిధయాఽవచ్ఛేదకత్వంయదిభాసతే తదానేదానీమితిప్ర తీత్యాపత్తేరితిభావః * ధూమాద్యంతరసంయుక్తేతి * యద్యపి స్వావయవ సం యుక్తధూమాదౌ తాదృశాభావాధికరణత్వ సంభవాన్న హేతుపదస్య తద్ధేతు పరత్వంయుక్తం॥తథాపి ధూమవాన్ వహ్నేరిత్యాదౌ పర్వతీయవహ్నౌ తాదృ శాభావానధికరణత్వ మాదాయాతివ్యాప్తేర్వారణాయ హేతుతావచ్ఛేదకావ చ్ఛేదేన తదనధికరణత్వ వివక్షణావశ్యకత్వాదుక్తం తద్ధేతుపరత్వం హేతుపద

స్య ॥ ననుహేతుపదస్య తద్ధేతుపరత్వేవ్యాప్తేస్తత్తద్వ్యక్తిరూపతాపత్త్యా నక
స్యాపి తద్వ్యక్తిత్వస్యానతిప్రసక్తం ధూమత్వమితిధూమత్వస్య వ్యాప్యతావ
చ్ఛేదకత్వం నస్యాన్నచేష్టాపత్తిర్ధూమత్వావచ్ఛిన్న హేతుకానుమిత్యపలా
పాపత్తేర్ధూమాదిత్యాది న్యాయప్రయోగాసంగత్యాపత్తేశ్చేత్యతఆహ * ఏ
వం చేతి * కేనాపిరూపేణేతి * అన్యతమత్వాదినేత్యర్థః * ధూమత్వాదికమవ
చ్ఛేదకమితి * తాసత్త త్తద్వ్యక్తిత్వాన్యతమత్వావచ్ఛిన్నానతిప్రసక్తస్య ధూ
మత్వాదేర్వ్యాప్యతావచ్ఛేదకత్వం నిరాబాధంతావదవ్యాప్తీనాం స్వప్రతియో
గివృత్తిత్వస్వసామానాధికరణ్యోభయసంబన్ధేనభేద విశిష్టాన్యత్వరూపేణానుగత
తద్వ్యక్తిత్వత్వరూపసామాన్యప్రత్యాసత్త్యాజ్ఞాతుం శక్యత్వాన్నదుర్జ్ఞేయతాపి
తిభానః ॥ అథైవమపి సత్తావాన్ సమవాయేన ప్రమెయాదితి ప్రయోగానుప
పత్తిరసమవేత ప్రమెయస్యనిరుక్తవ్యాప్త్యఘటకత్వేన ప్రమెయత్వస్య సమవే
తప్రమేయనిష్ఠతత్తద్వ్యక్తిత్వాన్యతమత్వావచ్ఛిన్నాతిప్రసక్తతయా తదవచ్ఛేద
కత్వ విరహాదితిచెన్న ॥ తాదృశాన్యతమత్వావచ్ఛిన్నానతిప్రసక్తశబ్దేనతాదృ
శాన్యతమత్వం హేతుతావచ్ఛేదకసంబన్ధప్రతియోగినియద్ధర్మవిశిష్టే వర్తమా
నాభావ ప్రతియోగితాయా మనవచ్ఛేదకం తత్త్వస్య వివక్షితత్వాత్ * అనుగ
తవ్యాప్తింవదతాంమతమాహ * యత్త్వితి * హేతుతావచ్ఛేదకసంబన్ధేనస్వా
నుయోగినోయదధికరణమితి * స్వపదమధికరణతా సామాన్యపరం తథాచహే
తుతావచ్ఛేదకసంబన్ధేన స్వానుయోగినోయదధికరణం తదనవచ్ఛిన్నాయాయా
స్వాత్మికాధికరణతాతత్తదన్యసాధ్యసామానాధికరణ్యాభావాధికరణ తావచ్ఛిన్న
త్వమిత్యర్థస్తేన ధూమవాన్ వహ్నేరిత్యాదౌ స్వపదగ్రాహ్య ఘటాదినిష్ఠాధిక
రణతాశ్రయానుయోగ్యనవచ్ఛిన్నాధికరణతాసామాన్యభేదస్య స్వస్మిన్నేవ స
త్త్వేపినాతివ్యాప్తిః ॥ అథోత్పత్తికాలేధూమేనవహ్నిమత్సంయుక్తత్వమితిప్ర
తీతి సిద్ధాభావాధికరణతామాదాయధూమాదావవ్యాప్తివారణాయస్వానుయో
గ్యధికరణానవచ్ఛిన్నత్వమిత్యత్రస్వానుయోగ్యధికరణ నిష్ఠావచ్ఛేదక తాయాం
హేతుతావచ్ఛేదక సంబంధావచ్ఛిన్నత్వస్యావశ్యంనివేశ్యతయా హేతుతావ
చ్ఛేదక సంబంధావచ్ఛిన్నానవచ్ఛేదకతాకాన్యాయాఅధికరణతాతదన్యాయా సా
ధ్యసామానాధికరణ్యాభావాధికరణతాతదవచ్ఛిన్నత్వమేవలక్షణమస్తు హేతుతా
వచ్ఛేదకసంబన్ధేనస్వానుయోగ్యధికరణాంశస్య వైయర్థ్యమితిచెన్న ॥ తథాస

తి హేతుతావచ్ఛేదక సంబంధావచ్ఛిన్నాతీతానాగతదేశాంతరీయ కాలాంతరీ
యావచ్ఛేదకతానామపి లక్షణేనివేశాపత్త్యాగౌరవాత్ ॥ కించ సత్తావాన్
ద్రవ్యత్వాదిత్యాదావవ్యాప్తిస్తత్ర సమవేతవృత్త్యధికరణతాయా హేతుతావ
చ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకతాకాన్యత్వాత్సమవేతేచ సాధ్యసామానా
ధికరణ్యాభావాధికరణతాయా అసత్త్వేన హేతుతావచ్ఛేదక సంబంధావచ్ఛి
న్నావచ్ఛేదకతాకాన్యాధికరణతాన్యతాదృశాధికరణతాయా అప్రసిద్ధేః ॥ నచో
త్పత్తిక్షణవిశిష్టే ద్రవ్యేగుణేన సత్తావత్సమవేతత్వమితి ప్రతీత్యోత్పత్తిక్షణవి
శిష్ట ద్రవ్యావచ్ఛేదేన సత్తావత్సమవేతత్వాభావాధికరణతాయా గుణాదావప్ర
సిద్ధ్యాతస్యాఏవ హేతుతావచ్ఛేదక సంబంధావచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకతాకాన్యాధిక
రణతాన్యసాధ్యసామానాధికరణ్యాభావాధికరణతాత్వాత్తద్వచ్ఛిన్నత్వస్య హే
తౌ సత్త్వాల్లక్షణసమన్వయః సంభవతీతివాచ్యమ్ ॥ స్వానుయోగ్యధికరణాంశ ని
వేశేప్యుత్పత్తిక్షణవిశిష్టపర్వతే ధూమేనవహ్నిమత్సంయుక్తత్వమితి ప్రతీతి సి
ద్ధసాధ్యసామానాధికరణ్యాభావాధికరణతామాదాయావ్యాప్తేర్వారణాయ తా
దృశ ప్రతీతేరుత్పత్తిక్షణవిశిష్టపర్వతావచ్ఛేద్యత్వా భావవిషయకత్వస్యైవావ
గమాత్తత్సమశీలోత్పత్తిక్షణవిశిష్ట ద్రవ్యఇత్యాద్యాకారక దర్శితప్రతీతేరుత్ప
త్తిక్షణ విశిష్టద్రవ్యావచ్ఛేద్యత్వాభావవిషయకతయా తాదృశాధికరణతాన్యసా
ధ్యసామానాధికరణ్యాభావాధికరణతాయాః సత్తావాన్ ద్రవ్యత్వాదిత్యాదా
వప్రసిద్ధేరితి హేతుతావచ్ఛేదకసంబన్ధేన స్వానుయోగ్యధికరణాంశనివేశః ॥ త
త్రైవస్వానుయోగిత్వ విశేష్యతయా హేతుతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నస్య నివేశా
య హేతుపదం హేతుతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న పరమిత్యుక్తమన్యథాద్రవ్యంవిశిష్ట
సత్త్వాదిత్యాదావవ్యాప్త్యాపత్తేః సత్తానిష్ఠద్రవ్యత్వ సామానాధికరణ్యాభావా
ధికరణతాయాః స్వానుయోగ్యధికరణ గుణాద్యనవచ్ఛేద్యత్వ విరహేణస్వపదే
నోపాదానాసంభవాత్ * ఉక్తదోషస్యేతి * ఉత్పత్తికాలే ధూమేనవహ్నిమ
త్సంయుక్తత్వమితి ప్రతీతిసిద్ధధూమనిష్ఠసాధ్యసామానాధికరణ్యా భావాధికరణ
తామాదాయావ్యాప్తేరిత్యర్థః * హేతుతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నత్వనివే
శేనాపీతి * అపినావిలక్షణదేశ విధయాఽవచ్ఛేదకత్వ నివేశేనాప్యుక్తదోష
వారణంకర్తవ్యమితి సూచితమ్ ॥ అత్రేదంబోధ్యమ్ ॥ స్వానుయోగ్యధికరణని
ష్ఠావచ్ఛేదకతాయాం హేతుతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నత్వ నివేశే హేతుతా

వచ్ఛేదక సంబన్ధేనస్వానుయోగ్యధికరణత్వ నివేశావ్యర్థః స్వావయవావచ్ఛి
న్నాయాః సాధ్యసామానాధికరణ్యాభావాధికరణతాయాః హేతుతావచ్ఛేదక
సంబన్ధావచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకతాకాన్యత్వేనస్వానుయోగ్యధికరణానవచ్ఛిన్నతావ
చ్ఛేదకత్వేన తాదృశంయత్స్వంతదన్యత్వ విరహేణతామాదాయావ్యాప్త్యనవకా
శాత్ ॥ నచైవం రూపనిష్ఠసాధ్యసామానాధికరణ్యాభావాధికరణతాయా అపి
స్వానుయోగ్యధికరణనిష్ఠహేతుతావచ్ఛేదకసంబన్ధావచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకతాకా
న్యత్వేన తాదృశం యత్స్వంతదన్యసాధ్యసామానాధికరణ్యాభావాధికరణతా
యా అప్రసిద్ధిరితివాచ్యమ్ ॥ సాధ్యశూన్యే హేతుతావచ్ఛేదకసంబన్ధేనయోవృత్తి
ర్ఘటః తన్నిష్ఠసాధ్యసామానాధికరణ్యాభావాధికరణతాయాః స్వానుయోగ్యధి
కరణ నిష్ఠహేతుతావచ్ఛేదకసంబన్ధావచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకతాకత్వేన స్వపదేనో
పాదానాసంభవాత్తస్యాఏవ తాదృశం యద్యత్స్వం తదన్యసాధ్యసామానాధి
కరణ్యాభావాధికరణతాత్వావత్తామాదాయైవసర్వత్రలక్షణసమన్వయసంభవాత్ ॥
యత్తు స్వానుయోగినోయదధికరణమిత్యత్ర యద్యదధికరణమితివక్తవ్యమన్య
థా ద్రవ్యం సత్త్వాదిత్యాదౌ సత్తానిష్ఠద్రవ్యత్వ సామానాధికరణ్యాభావాధికర
ణతాయాః స్వానుయోగ్యధికరణం యద్ద్రవ్యం తదనవచ్ఛిన్నత్వే నతదన్యత్వా
భావాదతివ్యాప్తేస్తథాచ హేతుతావచ్ఛేదకసంబన్ధేన స్వానుయోగ్యధికరణ
త్వానివేశేవహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యాదౌ కాలికసంబన్ధేనస్వానుయోగ్యధికరణ
ధ్వంసాదినిష్ఠహేతుతావచ్ఛేదక సంబన్ధావచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకతాయా అప్రసిద్ధే
ర్ఘటమావయవావచ్ఛిన్నసాధ్యసామానాధికరణ్యాభావాధికరణతాయాః స్వప
దేనోపాదానాసంభవేన తాదృశంయత్స్వం తదన్యత్వేనావ్యాప్తిప్రసంగ ఇతి
తన్నివేశ ఇతి॥ తన్న ॥ స్వానుయోగ్యధికరణతావన్నిష్ఠ హేతుతావచ్ఛేదకసంబ
న్ధావచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకతాకత్వ సామాన్యాభావరూపస్వానుయోగ్యధికరణానవ
చ్ఛిన్నత్వ నివేశేన ద్రవ్యంసత్త్వాదిత్యాదావతివ్యాప్తి వారణాద్యద్యదితి నివే
శానావశ్యకత్వాత్ ॥ యదపి హేతుతావచ్ఛేదక సంబన్ధేనేతి తృతీయాంతం
స్వానుయోగ్యధికరణాంశే,నాన్వేతికింతు స్వానుయోగ్యధికరణానవచ్ఛిన్నేత్య
(త్రా)వచ్ఛేదకతాయామేవేతి నతద్వైయర్థ్యమితి॥ తదపిన ॥ తథాసతి "ధూ
మాదినిష్ఠనిరుక్తాధికరణతాయాం ధూమాదిప్రసిద్ధనిరుక్తాధికరణతానాం భేదసత్త్వా
త్తత్తత్త్వా తత్త్వాదన్యత్వేన ధూమాదౌ లక్షణసమన్వయాదితి" గ్రంథవిరోధాత్

దితి ॥ * సాధ్యవత్త్వంచోపలక్షణవిధయైతి * తథాచ యదుపలక్షితనిరూపితస
మవాయాదేరవచ్ఛేదకతాఘటకసంబంధత్వం తస్యోపలక్షణతయాఽవచ్ఛేదక
త్వమితి సిద్ధాంతలక్షణే వక్ష్యమాణరీత్యా సాధ్యస్యోపలక్షణతయాఽవచ్ఛేదక
త్వవివక్షాయాం సాధ్యోపలక్షితాధికరణప్రతియోగికనిరూపితత్వసంబంధావ
చ్ఛిన్నసాధ్యాధికరణనిష్ఠావచ్ఛేదకతాకవృత్తిత్వత్వావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితా
కాభావః సాధ్యసామానాధికరణ్యాభావపదేన వివక్షణీయః ॥ యద్వాస్వావ
చ్ఛిన్ననిరూపకతాకత్వసంబంధావచ్ఛిన్నసాధ్యనిష్ఠావచ్ఛేదకత్వానిరూపిత
వృత్తిత్వనిష్ఠప్రతియోగితాకాభావస్తత్పదేన వివక్షణీయః; సాధ్యవిశిష్టాధికర
ణవృత్తిత్వాభావప్రతీతౌచ సాధ్యస్యాధికరణాంశే భాసమానస్య ధర్మిపార
తంత్ర్యేణ వృత్తిత్వరూపప్రతియోగ్యంశేభాన నియమాత్తాదృశప్రతీతివిషయా
భావస్యాతథాత్వాన్న తమాదాయోత్పత్తికాలీనఘటాదౌ గంధవాన్ పృథివీత్వా
దిత్యాదావవ్యాప్తిః ॥ నను గంధానధికరణోత్పత్తికాలవిశిష్టపృథివ్యాం పృథి
వీత్వేన గంధవత్సమవేతత్వమితి ప్రతీతిర్యథోత్పత్తికాలవిశిష్టపృథివ్యవచ్ఛేదే
న పృథివీత్వే గంధవిశిష్టనిరూపితసమవేతత్వాభావమవగాహతే తథా ధూమ
నిష్ఠపర్వతవృత్తితానవచ్ఛేదకనితంబధూమసమానకాలాదివిశిష్టపర్వతే ధూ
మేన వహ్నిమత్సంయుక్తత్వమితి ప్రతీతిరపి తాదృశవిశిష్టపర్వతావచ్ఛేదేన వ
హ్నిమత్సంయుక్తత్వాభావమవగాహత ఇతి తద్విషయాభావమాదాయావ్యా
ప్తిః ॥ యదిచ విశేష్యస్య పర్వతాదేః ప్రతియోగ్యవచ్ఛేదకతయా విశిష్టస్య
తస్యనాభావావచ్ఛేదకత్వమితి తాదృశాభావో ధూమాదావసిద్ధ ఇత్యుచ్యతే
తదాశుద్ధపృథివ్యా అపి ప్రతియోగ్యవచ్ఛేదకతయా విశిష్టపృథివ్యా అభావా
వచ్ఛేదకత్వాసంభవేన తాదృశాభావోపి పృథివీత్వాదావసిద్ధ ఇత్యధికరణాంశే
సాధ్యస్యోపలక్షణతయావచ్ఛేదకత్వనివేశో నిరర్థక ఇత్యభిప్రాయేణ శంకతే ॥
* నచైవం ధూమాదావితి * ఏవం * విశేష్యస్య ప్రతియోగ్యవచ్ఛేదకత్వేపి కిం
చిద్రూపేణాభావావచ్ఛేదకత్వే * అనవచ్ఛేదకత్వాదితి * అవచ్ఛేదకఘటకీ
భూతవిశేషణవిశేష్యయోరవచ్ఛేదకతయాభానే తయోరవచ్ఛేద్యాధికరణాధిక
రణత్వం నియామకమన్యథాహ్రదవిశిష్టపర్వతే ధూమేన వహ్నిమత్సంయుక్తత్వ
మితి ప్రతీత్యాపత్తేరేవంచ ధూమవృత్తితానవచ్ఛేదకదేశకాలయోరవచ్ఛేద్యా
ధికరణధూమానధికరణత్వాద్ధూమాదౌ తాదృశాభావాసిద్ధ్యానతమాదాయా

వ్యాప్తిరుత్పత్తిక్షణపృథివ్యాః పృథివీత్వస్య నిత్యతయాఽవచ్ఛేద్యాధికరణత్వా సంభవేనోత్పత్తిక్షణవిశిష్ట పృథివ్యాంపృథివీత్వేన గంధవిశిష్టసమవేతత్వమితి ప్రతీతిసంభవాదధికరణాంశే సాధ్యస్యోపలక్షణతయాఽవచ్ఛేదకత్వ వివక్షణం సార్థకమితిభావః * నచైవమితి * ఏవం*విశిష్టస్యావచ్ఛేదకత్వేవిశేషణవిశేష్యయోరుభయోరేవావచ్ఛేద్యాధికరణాధికరణత్వస్యనియామకత్వేఇత్యర్థః * ఇత్యాదిరప్యర్థఇతి * అదిపదేన తాదృశప్రతీతేరవచ్ఛేద్యత్వాభావావగాహిత్వమపిసంభవతీతిసూచితమ్ * హేత్వధికరణమాత్రావచ్ఛిన్నేతి *అథహేత్వధికరణమాత్రావచ్ఛిన్నత్వస్య హేత్వధికరణాన్యానవచ్ఛిన్నత్వసహితహేత్వధికరణావచ్ఛిన్నత్వరూపత్వే కేవలాన్వయినీదంవాచ్యం జ్ఞేయత్వాదిత్యాదావవ్యాప్తిర్హేత్వధికరణాన్యాప్రసిద్ధేః ॥ అతఏవ హేత్వధికరణనిష్ఠావచ్ఛేదకతాభిన్నావచ్ఛేదకతా నిరూపకత్వసహిత హేత్వధికరణ నిష్ఠావచ్ఛేదకతానిరూపకత్వం తదిత్యపి న ॥ సర్వస్యాప్యవచ్ఛేదకతాయా హేత్వధికరణనిష్ఠత్వాత్తదన్యావచ్ఛేదకతాయాస్త్రాప్రసిద్ధత్వాత్ ॥ నచహేత్వధికరణ నిష్ఠాదేశవిధయాఽవచ్ఛేదకతాత దన్యావచ్ఛేదకత్వా నిరూపకత్వాదికమేవతదితినోక్తస్థలేఽవ్యాప్తిరితివాచ్యమ్ ॥ ఏవంసతి తథాసతీత్యాదినా వక్ష్యమాణాతివ్యాప్త్యసంభవః రూపనిష్ఠాధికరణతాయా మప్యయోగోళకేరూపేణధూమవత్సంయుక్తత్వ మిదానీం రూపేణధూమవత్సంయుక్తత్వమితి ప్రతీతిభాన్య మయోగోలకోత్పత్తి కాలోభయావచ్ఛిన్నత్వావగాహనా త్తాదృశాధికరణతాయా అప్రసిద్ధేః ॥ ఏతేన స్వావచ్ఛేదకతావ్యాపక హేత్వధికరణతాకత్వమేవ తదితి నిరస్తం ॥ యదిచ గగనాదినిష్ఠాధికరణతైవ తాదృశీత్యుచ్యతేతదావహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యాదావపి తస్యాఏవప్రసిద్ధత్వాత్తత్రై వసంబంధాంతరేణవర్తమాన ఇతి గ్రంథవిరోధఇతిచేన్న ॥ తాదృశగ్రంథస్య యథాశ్రుతాభిప్రాయకత్వాత్ ॥ వస్తుతస్తు ॥ హేత్వధికరణనిష్ఠాయా దేశవిధయాఽవచ్ఛేదకతా తదన్యహేతుతావచ్ఛేదక సంబంధావచ్ఛిన్నస్వానుయోగినిరూపితాధికరణతానవచ్ఛేదక నిష్ఠావచ్ఛేదకతాకం యద్యత్ప్రతియోగితత్తద్భిన్నసాధ్య సామానాధికరణ్యాభావాధికరణతావచ్ఛిన్నత్వ మితినిష్కర్షార్థవివక్షితః ఇత్థంచ రూపనిష్ఠాధికరణతాయాః స్వానుయోగినిరూపిత హేతుతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నాధికరణత్వాప్రసిద్ధ్యాస్వస్వప్రదేశోపాదానాయోగేన సంబంధాంతరేణేతిగ్రంథసంగతిః,ధూ

మవహ్నేర్యది నిష్ఠాధికరణతాయా హేతుతావచ్ఛేదకసంయోగ సంబంధావచ్ఛి
న్న స్వానుయోగి నిరూపితాధికరణతానవచ్ఛేదకోత్పత్తికాలస్వావయవాది ని
ష్ఠావచ్ఛేదకతానిరూపకతయా స్వపదేనోపాదాన సంభవాన్నావ్యాప్తిపర్య
క్ష్యమాణాతివ్యాప్త్యభావో వేతి ధ్యేయమ్ * అవచ్ఛేదకాంతరానవచ్ఛిన్నేతి*
కించిన్నిష్ఠావచ్ఛేదకత్వానిరూపిత హేత్వధికరణనిష్ఠావచ్ఛేదకతాకేత్యర్థః ॥
అత్ర ఆహురిత్యస్వరసస్తద్బీజంతు రూపనిష్ఠవహ్నిమత్సంయుక్తత్వాభావాధి
కరణతావచ్ఛేదకతాయాం పర్వతనిష్ఠాయామపి పర్వతత్వస్యావచ్ఛేదకతయాఽ
వచ్ఛేదకాంతరానవచ్ఛిన్న హేత్వధికరణనిష్ఠావచ్ఛేదకత్వాప్రసిద్ధ్యాఽసంభ
వః ॥ అవచ్ఛేదకాంతర నిష్ఠవిలక్షణావచ్ఛేదకతానివేశేపి తత్తదవాంతర కాలా
వచ్ఛిన్నపర్వతాదేస్తత్తల్క్షణత్వ కల్పనాపేక్షయా తత్తదవాంతరకాలస్యైవ
క్షణత్వ సంభవేనోత్పత్తిక్షణనిష్ఠావచ్ఛేదకతాయా మప్యవచ్ఛేదకాంతరానవ
చ్ఛిన్నత్వాక్షతేరవ్యాప్తిర్వేతి ॥ * యత్త్వితి * అయోగోలకవృత్తిత్వృణాదినిష్ఠా
ధికరణతాయా ముభయాభావసత్త్వాదతివ్యాప్తేస్సామాన్యపదమ్ * పృథివీరూ
పాదిత్యాదావితి * యద్యపి ధూమవాన్ వహ్నేరిత్యాదావప్యయోగోళకీయ
వహ్ని నిష్ఠతాదృశాధికరణతాయావ్యాప్యవృత్తితయాఽతివ్యాప్తిసంభవస్తథాపి
ధూమాధికరణతదనధికరణసాధారణైకవహ్నిసంభవమభిప్రైత్యైతాస దనుధావ
నమ్ ॥ ననుశుద్ధసత్తాయాం తత్తద్వ్యక్తివృత్తిత్వాసత్త్వేపివ్యాసజ్యవృత్తిధర్మ
శ్చిస్వకారసంభవాద్గగనాదివద్వాఽవృత్తిత్వేప్యేకత్వసంభవాదతఆహ*ఏవమితి*
నకేవలమనుగతధర్మమాత్రావచ్ఛేదః కింత్వన్యదపీత్యాప్యైనమిత్యేతి కేచిత్॥ న
ను విశిష్టసత్తానిష్ఠతద్వ్యక్తిత్వానుపస్థితిదశాయాం నానుమితి రనుభవసిద్ధేత్యత
ఆహ*ఏవమితి*ద్రవ్యవృత్తిత్వాభావవద్భేదస్యైవేతి * తద్బోధకసమానవిభక్తి
కప్రతియోగ్యనుయోగివాచక పదసమభివ్యాహారసత్త్వాదితిభావః ॥ అతీంద్రి
యసాధ్యకేతి దీధితావతీంద్రియసాధ్యకమేకమపరంచాతీంద్రియహేతుకమితివ్య
భిచారిద్వయం ప్రతీయతఇత్యాశయేనాహ * ఇదంగుర్వితి * నను గురుత్వవి
శిష్టవృత్తిత్వాభావస్యాతీంద్రియ తాదృశవృత్తిత్వప్రతియోగికతయాఽతీంద్రియ
త్వేపి గురుత్వోపలక్షిత వృత్తిత్వాభావస్య జలపృథివ్యన్యతరవృత్తిత్వాభావాత్మ
కస్య నతథాత్వలక్షణసాధ్యోపలక్షితాధికరణవృత్తిత్వాభావస్యైవ నివిష్టత్వా
దతఆహ * అథవేతి * కేచిదితి * విశేషరూపేణ సంసర్గతాస్వీకారోస్వర్ష

సః * అత్రేతి * పరిష్కారస్య పంథానోదర్శితవ్యా ఇత్యనేనాన్వితం * స్వని
ష్ఠేతి * ధూమాంతరసంయుక్తస్వావయవత్వాద్యుక్తరీత్యాఽవ్యాప్తేః స్వనిష్ఠ
త్వ నివేశః ॥ గగనభిన్నం ఘటత్వాదిత్యాదౌ స్వనిష్ఠసాధ్యవద్వృత్తిత్వసామా
న్యాభావాప్రసిద్ధేర్హేతుతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నతాదృశ వృత్తిత్వనివేశః
సమవాయేన ధూమాధికరణ స్వావయవస్యస్వాధికరణతావత్సామాన్యాంతర్గ
తస్య స్వనిష్ఠతాదృశాభావానవచ్ఛేదకత్వ విరహాదవ్యాప్తివారణాయ స్వాధి
కరణతాయాం హేతుతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నత్వ నివేశః సత్త్వాధికరణద్ర
వ్యస్య తన్నిష్ఠతాదృశవృత్తిత్వాభావానవచ్ఛేదకత్వాద్ద్రవ్యత్వ సాధ్యకే తత్రా
తివ్యాప్తివారణాయ సామాన్యపదమ్ * హేతుతావచ్ఛేదకసంబన్ధేనయత్స్వా
ధికరణమితి * అత్రసాధ్యవద్వృత్తిత్వే హేతుతావచ్ఛేదక సంబంధనివేశో వ్య
ర్థః ॥ నచ సంయోగేన . ధూమవతిపర్వతరూపకాలేఽయోగోళకీయవహ్నేః
స్వాధికరణాయోగోలకావచ్ఛేదేనైవ కాలికేన వృత్తిః కాలేవృత్త్యౌ దేశస్యావ
చ్ఛేదకత్వాత్తథాచాయోగోళకాద్యవచ్ఛేదేన ధూమవద్వృత్తిత్వ సామాన్యా
భావస్య వహ్నౌ వసత్త్వాదతివ్యాప్తేర్హేతుతావచ్ఛేదక సంబంధనివేశఇతి వా
చ్యమ్ ॥ సామానాధికరణ్య నిరూపకమేవ తదవచ్ఛేక మన్యత్తదభావావచ్ఛే
దకమితిగ్రంథకృత్సంమతత్వాల్ తథాచసామానాధికరణ్యనిరూపకస్యాయోగో
ళకస్యతదభావావచ్ఛేదకత్వమవ్యాహతం, అన్యథాహేతుతావచ్ఛేదకసంబంధని
వేశేపి సంయోగేన ధూమసాధ్యకే కాలికేన వహ్నేర్హేతుత్వేఽతిప్రసంగస్య
దుర్వారత్వాపత్తేః పరంతు హేతుతావచ్ఛేదక సంబన్ధేన హేత్వధికరణావచ్ఛే
ద్యహేతుతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నసాధ్యవద్వృత్తిత్వాభావవద్భిన్నత్వరూ
ప లక్షణఘటకపదార్థాపరిత్యాగేనైవ కతిపయపదార్థవిశేషణవిశేష్యభావ
వ్యత్యయేనైవేదంలక్షణం కృతమితిజ్ఞాపనాయైవ తదుపాదానమితిధ్యేయమ్ ॥
అత్ర హేతుభేదేన వ్యాప్తిభేదాదుదక్షరత్వాచ్చ సాధ్యవదన్యవృత్తిత్వాభావ ఘ
టితలక్షణాంతరమాహ * హేతుతేతి * మహానసాయోగోలకసాధారణదీర్ఘ
దండాది రూపవస్తుహేతూభయాధికరణమహానసాదేః సాధ్యవద్వృత్తిత్వాభా
వానవచ్ఛేదకత్వాద్ధూమవాన్ వహ్నేరిత్యాదావతివ్యాప్తేః సామాన్యపదమ్ ॥
కేవలాన్వయిన్యాత్మభిన్నంజ్ఞానవదన్యత్వాదిత్యాదౌచ ఘటత్వప్రకారకప్రమా
విషయత్వ ఘటత్వాభావాది రూపతదధికరణకత్వస్య హేతావభావాత్ప్రకృత

హేతునివేశః ॥ తద్వస్తుస్వావచ్ఛిన్నోభయాధికరణకధర్మవత్త్వ నివేశాద్వ్యాప్త్యైక్యోపపత్తిః ॥ ఉభయాధికరణత్వ నివేశప్రయోజనంస్వయంవక్ష్యతే ॥ అధికరణతాయాం హేతుతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నత్వ నివేశాద్ధూమవత్కకపాలసమవేత ఘటే సాధ్యవద్వృత్తిత్వాభావసత్త్వాత్తదుభయాధికరణకపాలస్య తదవచ్ఛేదకత్వేపి ధూమాదౌ నావ్యాప్తిః ॥ అత్రచ యన్నిష్ఠసాధ్యవద్వృత్తిత్వాభావానవచ్ఛేదకత్వం తన్నిష్ఠహేతుతావచ్ఛేదక సంబంధావచ్ఛిన్న తన్నిష్ఠాధేయతా నిరూపకత్వసహిత తత్సంబంధావచ్ఛిన్న యద్ధర్మావచ్ఛిన్నాధికరణతావ్యాపకం తద్ధర్మవత్త్వస్యైవ వ్యాప్తిత్వసంభవాద్ధేతుతావచ్ఛేదకసంబన్ధేన యద్వృత్తిమదిత్యేతావదనర్థకమేవ పరంతు హేతుతావచ్ఛేదకసంబన్ధేనయద్వస్తు ప్రకృతహేతూభయాధికరణప్రసిద్ధిస్తద్వస్త్వేవ యత్పదేన గ్రాహ్యమితి సూచనాయైన తదుక్తిరితిబోధ్యమ్ ॥ హేత్వధికరణావచ్ఛిన్న తదధికరణతావదన్యత్వ నివేశఏవదీధితికారోక్తదోషప్రసక్తిర్నతుతదవచ్ఛిన్న స్వవృత్తికాన్యత్వ నివేశే ఇత్యాశయేనాహ * అథవేతి * హేత్వధికరణావచ్ఛిన్న స్వవృత్తికాన్యత్వస్థానే హేతుతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నవృత్త్యనవచ్ఛిన్నత్వ నివేశాయోపక్రమతే * వహ్న్యాదీతి * ॥—॥ విదుషాం కంఠభూషాయైరఘునాథేన నిర్మితే । సన్న్యాయరత్నే సంపూర్తిమగమత్పఞ్చలక్షణీ॥ శ్రీ ॥ శ్రీ ॥ శ్రీ ॥ శ్రీ

ఇతి మీమాంసాన్యాయపఞ్చాస్య శ్రీమద్రాఘవాచార్య శిష్యస్య
పర్వతే ఇత్యుపనామకస్య రఘునాథస్యకృతౌ గదాధరీయ
పఞ్చవాద టిప్పణ్యాం న్యాయరత్నాభిధాయాంసార్వ
భౌమగ్రంథాన్త పఞ్చలక్షణీసమాప్తా

శ్రీ అథచతుర్దశలక్షణీ. శ్రీ

శ్రీ ॥ * సాధ్యప్రతియోగికాభావస్యేత్యాది * అశేషేదంబోధ్యమ్ ॥ సాధ్యమాత్రప్రతియోగికాభావనివేశస్య శంకా బీజత్వే వ్యాసజ్యవృత్తిధర్మావచ్ఛిన్నాభావోన లక్షణఘటకః గురుధర్మస్యాభావప్రతియోగితానవచ్ఛేదకత్వే విశిష్టాభావోపీతి॥ * సాధ్యతావచ్ఛేదకాపర్యాప్తేతి * సాధ్యతావచ్ఛేదకతాపర్యాప్త్యవచ్ఛేదకధర్మావచ్ఛిన్నాపర్యాప్తికేత్యర్థస్తేన తద్వహ్నిత్వనిష్ఠావచ్ఛేదకతాయా ఉభయపర్యాప్తత్వే ఏకపర్యాప్తతాభావాసత్త్వేపి నక్షతిః ॥ ఇదం

చసమానాధికరణధర్మావచ్ఛిన్నాభావసంగ్రహాయ ॥ యత్తు తన్నదేయ
మేవ నచ తదనివేశే సమానాధికరణధర్మావచ్ఛిన్నాభావస్య లక్షణాఘటక
త్వేన వ్యధికరణధర్మావచ్ఛిన్నాభావమాదాయాసంభవోఽతివ్యాప్తిశ్చేతివా
చ్యమ్ ॥ తస్యలక్షణఘటకత్వేప్యసంభవాతివ్యాప్త్యోః ప్రాగేవోక్తత్వాదితి ॥ త
న్న ॥ వ్యధికరణధర్మావచ్ఛిన్నాభావమస్వీకృత్య ప్రథమతో మహానసీయ వ
హ్న్యభావమాదాయలక్షణావ్యాప్తివారణార్థం సాధ్యతావచ్ఛేదకా పర్యా
ప్త్యేత్యాదిపరిష్కృతే తతః అప్రసిద్ధావుద్భావితాయాం వ్యధికరణధర్మావచ్ఛి
న్నాభావం స్వీకృత్య శంకాయాః కృతత్వాత్తాదృశాశంకాయామేవాసంభవాతి
వ్యాప్త్యోః పూర్వముక్తత్వాత్ ॥ ఏతేనావచ్ఛేదకతాయాం సాధ్యతావచ్ఛేద
కా పర్యాప్తత్వావివక్షణే స్వసమానాధికరణ ధర్మావచ్ఛిన్నాయా యా ప్రతి
యోగితా తత్తదన్యత్వస్య నివేశనీయతయా కూటసంకోచార్థమేవ తన్నివేశ ఇ
తి నిరస్తమ్ ॥ ఉక్తరీత్యా సాధ్యాభావసంగ్రహాయైవ సార్థక్యసంభవాత్ ॥
* ప్రమేయత్వవిశిష్టాపర్యాప్త్యేతి * ప్రమేయత్వానవచ్ఛిన్నేత్యర్థః ॥ నను సా
ధ్యాభావపదేన సాధ్యతావచ్ఛేదక సమనియత ప్రతియోగితాకాభావ వివక్షణే
వహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యాదౌ తార్ణాతార్ణవహ్న్యుభయాభావమాదాయా
వ్యాప్తిః వ్యాసజ్యవృత్తిధర్మానవచ్ఛిన్నత్వస్య ప్రతియోగితావిశేషణత్వే వ
హ్నిధూమోభయసాధ్యకే తదన్యతరాభావమాదాయ లక్షణసమన్వయేపి తా
దృశోభయసాధ్యకవ్యభిచారిణితమాదాయాతివ్యాప్తిః ॥ సాధ్యతావచ్ఛేదకా
నవచ్ఛిన్నత్వ వాసజ్యవృత్తిధర్మావచ్ఛిన్నత్వోభయాభావస్య ప్రతియోగితావి
శేషణత్వే గౌరవమతఆహ * సాధ్యతావచ్ఛేదకాపర్యాప్తసాధ్యవృత్తిధర్మ
నిష్ఠేత్యాది * నన్వేతత్కల్పవాచ్యత్వసాధ్యకే ఘటాభావస్యాపి లక్షణఘ
టకత్వాత్ మూలకృతాంసౌందడమతానుధావనం నిర్బీజమితి చేన్న ॥ తాదృ
శమతానుధావనస్య ప్రమేయసాధ్యకస్థలాభిప్రాయకత్వాత్ ॥ వాచ్యత్వసాధ్య
కే సమవాయితయా వాచ్యత్వాభావప్రదర్శనం సాధ్యతావచ్ఛేదక సమనియ
త ప్రతియోగితాకాభావ నివేశాభిప్రాయేణేతి ధ్యేయమ్ ॥ యద్వాసాధ్యవృత్తి
ధర్మనిష్ఠేత్యనేన యత్పర్యాప్త్యధికరణధర్మవిశిష్టాధికరణం సాధ్యవదిత్యగ్రి
వివక్షితం తేనైవ వాచ్యత్వసాధ్యకే ఘటాభావోనలక్షణఘటక ఇతిబోధ్యమ్ ॥
* సాధ్యవృత్తిధర్మనిష్ఠేత్యనేనేతి * అత్రయత్పర్యాప్త్యధికరణధర్మవిశిష్టం

సాధ్యమిత్యుక్త్యాప్రమేయసాధ్యకే గగనత్వేన ప్రమేయసామాన్యాభావ సంగ్ర
హానుపపత్తిరతో౽ధికరణమితి సాధ్యవదితిచ ॥ నన్వేవం వినష్టఘటసమవాయి
తయా వాచ్యత్వాభావో లక్షణఘటకో నస్యాదత ఆహ * వస్తుతస్త్వితి * అ
త్రేదంబోధ్యమ్॥యత్పర్యాప్త్యధికరణ ధర్మవిశిష్టాధికరణ మిత్యత్రాధికర
ణం సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబన్ధేన వక్తవ్యం తథాచ సమవాయిత్వేన వాచ్యత్వా
భావస్య లక్షణఘటకత్వం సంభవతి ॥ ఏవంసతి వాచ్యత్వసాధ్యకే ఘటాభావా
పేక్షణంసాధ్యతావచ్ఛేదకసమనియత ప్రతియోగితాకాభావనివేశకల్పాభిప్రా
యేణేతి ॥ నన్వథేత్యాది గ్రంథస్య యదికూటఘటిత లక్షణాభిప్రాయకత్వం
దీధితికృతామభిమతంతదాతద్దూషణే సందర్భవిరోధః స్వానభిప్రేతస్యైవ
దూషణీయత్వాదతః సందర్భశుద్ధిమాహ * వ్యధికరణేతి * తథాచాథేతిగ్రం
థస్య కూటఘటితలక్షణాభిప్రాయకత్వ మగత్యాస్వస్యాభిమతం తత్తునదూ
షితం ప్రతియోగ్యవృత్తిశ్చేతి గ్రంథావతారకత్వమేవ,తస్యదుష్టత్వాన్న స్వాభి
మతం తత్తుదూషితమితి నసందర్భవిరోధఇతిభావః * తత్పదబోద్ధవ్యత్వేతి *
తత్పద జన్యబోధవిషయతేత్యర్థః * యద్ధర్మ్యంశఇత్యాది*యద్ధర్మ్యంశేయ
ద్ధర్మివిశేష్యకత్వావచ్ఛేదేన యస్యప్రకారతాయన్నిష్ఠప్రకారతాకత్వం అ
థవాయద్ధర్మ్యంశే యన్నిష్ఠవిశేష్యతానిరూపితేత్యర్థః ॥ అన్వయశ్చాస్యప్ర
కారతాయాం* తద్ధర్మప్రకారకత్వ విశిష్టవత్త్వావగమాదితి * తన్నిష్ఠప్రకార
తానిరూపిత విశేష్యతాయా ఏవవిశేష్యతాసంబంధేన తత్ప్రకారకత్వవిశిష్టా
ధికరణతాయాం తంత్రత్వాదితిభావః ॥ అథ తత్పదబోద్ధవ్యత్వప్రకారకత్వవిశి
ష్టేచ్ఛాధికరణత్వస్య తత్పదవాచ్యత్వ వ్యవహారవిషయత్వం స్వీక్రియతే ఘటోఘ
టపదవాచ్యఇతి వ్యవహారవారణాయాపి పటేఘటపదవాచ్యత్వమితి వ్యవహారాప
త్తిర్దుర్వారా,విశిష్టస్య శుద్ధవిశేష్యానతిరేకితయాఘటపదబోద్ధవ్యత్వ ప్రకా
రకత్వవిశిష్టేచ్ఛారూపే ఘటపదవాచ్యత్వ పదార్థేపటవృత్తితాయా అక్షత
త్వాదితిచేన్న ॥ తాదృశప్రతీత్యాఘటపదవాచ్యత్వత్వావచ్ఛేదేనైవ పటవృత్తి
త్వస్య విషయీకరణాత్తన్నిష్ఠాధికరణతా నిరూపకతావచ్ఛేదకస్యైవ తదాధే
యతావచ్ఛేదకత్వావగమాద్ఘటపదవాచ్యత్వత్వే పటవృత్తితావచ్ఛేదకత్వాభావే
నవిషయబాధాత్ ॥ స్వపర్యాప్త్యవచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న పర్యాప్తికత్వస్వావచ్ఛి
న్నత్వోభయ సంబంధేనధర్మ విశిష్టాన్యత్వం వ్యధికరణధర్మావచ్ఛిన్నత్వమి

త్యభిప్రాయేణ శంకతే * నచేతి * విశిష్టాభావీయప్రతియోగితాయా విశేష
ణాంతర్భావేణ పర్యాప్తౌమానాభావః ॥ నచ విశిష్టాభావోపలక్షితాభావయో
ర్వైలక్షణ్యానుపపత్తిరేవప్రమాణమితివాచ్యమ్ ॥ విశిష్టాభావీయ ప్రతియోగి
తాయా విశేషణసాధారణ్యోపగమేనైవ నిర్వాహాదిత్యాశయేన సమాధత్తే ॥
* యతఇతి * విశేష్యాంశమాత్రఇతి * విశేష్యాంశమాత్రవృత్తిధర్మావచ్ఛి
న్నైత్యర్థస్తేన విశేషణ సాధారణ్యేపినక్షతిః ॥ నను ఘటపటౌ నస్తఇతి ప్ర
తీతిః కేవలోభయత్వేనావచ్ఛేదకత్వమవగాహతే, తథాసతియత్కించిదుభయ
వతి తాదృశప్రతీత్యనుదయాపత్తేరతో ఘటత్వ సమానాధికరణ పటత్వసమానా
ధికరణ ద్విత్వేనావచ్ఛేదకత్వమవగాహతఇతి వక్తవ్యం తత్రచ ద్విత్వసమానాధి
కరణంఘటత్వంపటత్వంవేతి వినిగమనావిరహాత్ప్రతియోగ్యంశే భాసమానత్వా
చ్చాఘటత్వపటత్వయోరప్యవచ్ఛేదకత్వావగాహనౌచిత్యాత్త్రయాణామేవావ
చ్ఛేదకత్వ ప్రసక్తౌ తేషాంచైకధర్మావచ్ఛిన్నాపర్యాప్తికత్వరూప విరోధా
శ్రయత్వాద్విరుద్ధోభయధర్మావచ్ఛిన్నాభావ వద్ఘటపటోభయత్వావచ్ఛిన్నా
భావస్యాపి కేవలాన్వయిత్వంస్యాదితిశంకతే*యద్యపీతి*సమాధత్తే*తథాపీతి*
స్వాతంత్ర్యేణాపీతి * ప్రతియోగినిష్ఠవిశేష్యతానిరూపిత ప్రకారత్వాప్రయో
జ్యత్వ మవచ్ఛేదకతాయాంస్వాతంత్ర్యం॥అయంభావః ॥ ఘటత్వేనఘటపటోభ
యం నాస్తీత్యత్ర ఘటత్వేద్వివిధ మవచ్ఛేదకత్వం,ఏకంద్విత్వధర్మితావచ్ఛేద
కత్వేనాపరంచ వ్యధికరణత్వేన తత్ర ప్రథమావచ్ఛేదకతాయా స్తదభావీయ
ప్రతియోగివిశేషణతాపన్నత్వావచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకతాత్వ రూపేణఘటత్వపట
త్వ ద్విత్వైతత్త్రితయపర్యాప్తతాతదవచ్ఛేదకంతత్త్రిత్వంద్వితీయావచ్ఛేదకత్వ
స్య ఘటత్వమాత్రపర్యాప్తతయా తదవచ్ఛేదకం ఘటత్వనిష్ఠ తద్వ్యక్తిత్వం త
థాచ ప్రతియోగితావచ్ఛేదకతా పర్యాప్త్యవచ్ఛేదకతా వ్యాపకావచ్ఛేదకతా
క పర్యాప్తికావచ్ఛేదకతాక నిరూపకతాకాధికరణతయైవాభావస్య విరోధా
ద్ఘటపటోభయాభావీయ ప్రతియోగితావచ్ఛేదకతాపర్యాప్త్యవచ్ఛేదకతావ్యాపి
కాయా ఘటత్వపటత్వ ద్విత్వైతత్త్రిత్వ నిష్ఠాఘటపటోభయవద్భూతలమితి
ప్రతీతిసిద్ధఘటపటోభయత్వావచ్ఛిన్నాధికరణతానిరూపకతావచ్ఛేదకతాపర్యా
ప్త్యవచ్ఛేదకతాతత్పర్యాప్తికాయా తాదృశత్రితయనిష్ఠానిరూపకతావచ్ఛేదకతా
తత్త్వాఖ్యాయాస్తాదృశోభయ నిష్ఠాధేయత్వరూపానిరూపకతాతన్నిరూపితాధికరణ

తాఘటపటోభయాధికరణేవర్తత ఇతి నతాదృశోభయత్వావచ్ఛిన్నాభావస్య కేవ
లాన్వయిత్వం॥ ఘటత్వేనఘటపటోభయంనాస్తీతిప్రతీతివిషయాభావప్రతియోగి
తావచ్ఛేదకతాపర్యాప్త్యవచ్ఛేదకతాయా స్తాదృశత్రిత్వఘటత్వనిష్ఠ తద్వ్యక్తి
త్వయోః సత్త్వేన ఘటత్వేనఘటపటోభయవదితి ప్రతీతివిరహేణ తాదృశావ
చ్ఛేదకతావ్యాపకావచ్ఛేదకతాపర్యాప్తికావచ్ఛేదక తాకనిరూపకతాయా అ
శిష్టత్వేన విరోధినోఽభావాత్తాదృశాభావస్య కేవలాన్వయిత్వమితి॥ *ఏకదే
శిమతానుయాయితయేతి * అథ విషయతాయా విషయస్వరూపత్వేపి ఘటాది
రూపవిషయతాయా విషయతాత్వేనైవ స్వరూపసంబంధేన ఘటాదివృత్తిత్వం
నఘటత్వాదినేతి ఘటత్వాదినావిషయత్వం నాస్తీతిప్రతీతి విషయాభావఇవ స
మవాయిత్వేనస్వరూపసంబంధేనవాచ్యత్వాభావస్య ఘటాదావావశ్యకత్వాత్తా
దృశాభావస్యలక్షణఘటకత్వసంభవే మూలస్యమతవిశేషపరతయా సఙ్గమనమను
చితమ్ ॥ నచతథాపి మూలోక్తం వ్యధికరణధర్మావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాక
త్వం తస్యనసంభవతిసమవాయిత్వస్యప్రతియోగితా సమానాధికరణత్వాదితి వా
చ్యమ్ ॥ ప్రతియోగ్యంశే ప్రకారీభూతధర్మావచ్ఛిన్నాయా ప్రతియోగినిష్ఠా
ధేయతా తదనవచ్ఛేదకత్వస్య తాదృశధర్మావచ్ఛిన్ననిరూపకతాకాధేయత్వా
భావస్య వా ప్రతియోగితావ్యధికరణత్వపదార్థత్వాత్సమవాయిత్వాదా తా
దృశవిషయతాత్వావచ్ఛిన్నాధేయతానవచ్ఛేదకత్వస్య తాదృశవిషయతాత్వావ
చ్ఛిన్న నిరూపకతాకాధేయత్వాభావస్యచ సత్త్వాత్తదవచ్ఛిన్నాభావస్య వ్యధి
కరణధర్మావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకత్వాక్షతేరితి చేన్న ॥ అథేత్యాదిగ్రంథస్యకూ
టఘటిత లక్షణాభిప్రాయకతయా వ్యాఖ్యాతత్వాత్తత్రచ సాధ్యాభావే
సమానాధికరణ ధర్మావచ్ఛిన్నాభావ భిన్నత్వ విశేషణస్యావశ్యక తయా
సమవాయితయా వాచ్యత్వాభావస్య విషయతాయావిషయ స్వరూపత్వే స
మానాధికరణధర్మావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాకతయా తదన్యత్వ విరహాత్ ॥ న
చ తత్రాపి సమానాధికరణ ధర్మేసాధ్యతావచ్ఛేద వ్యాపకత్వ విశేషణ
స్యావశ్యకతయా తస్యాపిలక్షణ ఘటకత్వం సంభవతీతి వాచ్యమ్ ॥ సమా
నాధికరణ ధర్మావచ్ఛిన్నాభావీయ ప్రతియోగితాభేదస్య సాధ్యాభావీయ ప్ర
తియోగితాయాం నివేశకల్పే తదనావశ్యకత్వాత్ *ఇత్యతఇతి * యద్యపిప్ర
మేయసాధ్యకే సంయోగాద్యవచ్ఛిన్నసమవాయిత్వనిష్ఠావచ్ఛేదకతాకప్రతియో

గితాకాభావః సులభస్తథాపి పస్తుగతిమనురుధ్యేదమ్ ॥ * వహ్నిత్వేనేతి * అ
ధైత్రాదృశాభావప్రదర్శనం కింస్వరూపసంబంధేన ప్రమేయసాధ్యకే ఉతసమ
వాయసంయోగాభ్యాం వా ॥ నాద్యః నిర్వహ్నిత్వస్యసంగతేః స్వరూపేణ తాదృశా
భావస్య కేవలాన్వయిత్వాత్ ॥ నాన్త్యః ॥ సంయోగసమవాయాది సంబంధావ
చ్ఛిన్నాభావస్య గుణసామాన్యాదౌ వర్తమానతయా వహ్నిత్వేనేత్యసంగతేరి
తి చేన్న ॥ సంయోగాదినా ప్రమేయసాధ్యకే జలత్వాది హేతుకే సంయోగా
దినా ప్రమేయసామాన్యాభావస్య గుణాదౌ సత్త్వేఽపి సాధనసమానాధికరణ్యా
భావాద్వహ్నిత్వేనేతి సంగతమ్ ॥ నచ జలత్వేత్యేవ వక్తుముచితం చనిర్వహ్నివి
తి శంక్యమ్ ॥ జలత్వ గుణత్వసత్త్వాది హేతుకస్థలసాధారణ్యేన తదుక్తేః ॥ వస్తుత
స్తు ॥ కూటఘటిత లక్షణాభావానామపి దైశికవిశేషణతయా వృత్తిత్వస్య వ్యవ
స్థాపితత్వాత్ స్వరూపసంబంధేన ప్రమేయసాధ్యకస్థలాభిప్రాయకమేవేదమి
తి ధ్యేయమ్ ॥ * వహ్నిభిన్నత్వేనేత్యాది * నను వహ్నిభిన్నత్వేన వహ్నిగ
గనాన్యతరాభావీయప్రతియోగితాయా వహ్నిభిన్నత్వేన వహ్న్యభావీయప్రతి
యోగిత్వాభిన్నతయా వహ్నిమాత్రనిష్ఠత్వాసంభవాత్కథం తస్యాః సాధ్యతావ
చ్ఛేదకసమనైయత్యమితి చేన్న ॥ అవ్యాప్తివారణాయ సాధ్యతావచ్ఛేదకస
మ్బంధావచ్ఛిన్నాధేయతా విశిష్టప్రతియోగితాత్వేన సమనైయత్యస్య వివ
క్షణీయతయా తేన రూపేణ తాదృశప్రతియోగితాయా వహ్నిమాత్రనిష్ఠత్వాదే
తదభిప్రాయేణైవ తన్మాత్రనిష్ఠత్వకథనమపి ॥ వస్తుతస్తు ॥ నాయమాభాసో
ఽవతరతి విషయితయా వహ్నేః సాధ్యక ఏవతథోక్తేః తత్ర వహ్నిభిన్నత్వేన వ
హ్నిగగనాన్యతరాభావీయ ప్రతియోగిత్వవహ్నిభిన్నత్వేన వహ్న్యభావీయ
ప్రతియోగిత్వయోరైక్యాభావాత్ ॥ ఏతేన పూర్వకల్పే తాదాత్మ్యసంబంధావ
చ్ఛిన్నసాధ్యతాకస్థలానురోధేన సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నసంబంధి
తాయా వివక్షణాఽవశ్యకత్వేన దర్శితప్రతియోగితాయా గగనసాధారణ్యేఽపిన
క్షతిః * విషయితాసంబంధేన ప్రమేయమాత్రసాధ్యక ఇతి * ఇదమత్ర చిన్త్యం ।
సంయోగేన ప్రమేయసాధ్యకేఽప్యప్రసిద్ధిసంభవాత్తావత్పర్యన్తానుధావనం వ్యర్థం
నచ తత్ర సంయోగేన గగనత్వేన ప్రమేయసామాన్యాభావస్తథేతి శంక్యం తస్య
హేతుసామానాధికరణ్యాభావాత్ ॥ వృత్త్యనియామక సంబంధేన గగనస్య
సమ్బన్ధిత్వాత్ ॥ నచ వృత్త్యనియామకసంబంధస్యాభావప్రతియోగితానవచ్ఛే

దకత్వ మతాభిప్రాయేణేదమితివాచ్యమ్ ॥ విషయితాయా అపి తథాత్వేన త
త్సంబంధావచ్ఛిన్నాభావ ప్రదర్శనాసంగతేరితి పరంతు విషయితాయా వృత్తిని
యామకత్వ మతాభిప్రాయేణేదమిత్యవధేయమ్ ॥

ఇతి వ్యధికరణధర్మావచ్ఛిన్నాభావావతరణమ్

* ఘటత్వాదినా వహ్న్యభావాది రేవేతి * హేతుసామానాధికర
ణ్య ఘటకవృత్తితా సంబంధ నివేశనమభిప్రేత్యేదం జన్యానాం కాలత్వా
నంగీకరణేనవా తేన వహ్నిసాధ్యకే సమానాధికరణ ధర్మావచ్ఛిన్న వ
హ్న్యభావస్య కాలికసంబన్ధేన హేతుసామానాధికరణ్యేపి నక్షతిః ॥ * అ
యమాత్మేతి * అథాయమాత్మాజ్ఞానాదిత్యాదావాత్మత్వ సామాన్యాభావ
వారణాయ ప్రతియోగితాయాం సాధ్యతావచ్ఛేదకానవచ్ఛిన్నత్వ మేవోపా
దేయమ్ ॥ నచైవమపి ద్రవ్యత్వాభావ మాదాయదోషఇతివాచ్యమ్ ॥ సాధ్య
నిష్ఠత్వస్యాపి నివేశాత్ ॥ నచాత్మత్వ నిష్ఠతద్వ్యక్తిత్వావచ్ఛిన్నాభావ
మాదాయావ్యాప్తిరితి వాచ్యమ్ ॥ సాధ్యతావచ్ఛేదకానవచ్ఛిన్నత్వమిత్యనేన
సాధ్యవృత్తిధర్మానవచ్ఛిన్నత్వస్య వివక్షణాత్ ॥ యత్పర్యాప్త్యధికరణ ధర్మ
విశిష్టాధికరణం సాధ్యవత్తన్నిష్ఠావచ్ఛేదకతాకాన్యత్వస్య తదర్థత్వాన్న ప్రమే
యసాధ్యకే తాదృశాభావాప్రసిద్ధిః ॥ ఘటత్వపటత్వోభాభ్యాం ప్రమేయ సా
మాన్యాభావస్య తాదృశస్య ప్రసిద్ధేః ఏవంచ సాధ్యనిష్ఠత్వం నదేయమేవ ఏ
తేన ప్రతియోగితాయాం సాధ్యనిష్ఠత్వ నివేశవిశిష్టసత్తావాన్ జాతేరిత్యాదా
వతివ్యాప్తిరితి నిరస్తం ‡ తాదృశద్రవ్యత్వాభావ మాదాయతద్వారణాదితిచే
న్న ॥ హేతుసామానాధికరణ్య విశేషణాపేక్షయా గౌరవాత్ ॥ యత్తు స్వవ్య
ధికరణ ధర్మావచ్ఛిన్నత్వమేవ ప్రతియోగితాయాం దేయం తచ్చావచ్ఛిన్న
త్వ సామానాధికరణ్యోభయసంబన్ధేన ధర్మవిశిష్టాన్యత్వరూపమేవ స్వవిశిష్టే
తి నదేయమితి నగౌరవావకాశఇతి ॥ తన్న ॥ సమనియతాభావైక్యమతే ఘట
త్వేన ధూమాభావస్య ఘటత్వేనవహ్న్యభావాభిన్నతయావహ్ని రూపప్రతి
యోగిసామానాధికరణ్య మాదాయాతివ్యాప్తేః ॥ నచ యత్సామానాధికరణ్య
నివేశేపి సమనియతాభావైక్యమతేఽతివ్యాప్తే రేతల్లక్షణే వక్ష్యమాణతయా తౌ
ల్యమితివాచ్యమ్ ॥ తథాపి లక్షణద్వయానురోధేన యత్సామానాధికరణ్యోక్తే

‡ ఘటత్వపటత్వోభాభ్యాం ద్రవ్యత్వాభావ ఇత్యర్థః

ర్లక్షణాంతరత్వాచ్చ నక్షతిః ॥ ఏతేన యత్సామానాధికరణ్య మపహాయప్రతి
యోగితాయాంగగనావచ్ఛిన్నత్వనివేశోపిసమాహితః * నతత్ర అవ్యాప్తేరావర
ణంతత్ఫలమితి * యద్యపి వహ్నిసాధ్యకేకపిచరమక్రియాత్మకాభావస్య లక్షణ
ఘటకతయా తస్యస్వవిశిష్టహేత్వధికరణాప్రసిద్ధేరవ్యాప్తేరావరణంతత్ఫలం సం
భవతి తథాపి మహాకాలానుయోగిక ధూమసంయోగస్య ధూమాంశేవృత్తిని
యామకతాయా అగ్రే గ్రంథకృద్భిఃప్రతిపాదనాన్మహాకాల ఏవతాదృశాభావవిశి
ష్టం హేత్వధికరణం సంభవతీతి న తత్ర అవ్యాప్తిరితిధ్యేయమ్ ॥ * పృథివ్యా
ద్యష్టద్రవ్యేతి * తాదృశాష్టద్రవ్యాతిరిక్తంద్రవ్యమాత్మైవ పరిభాషితస్తేన య
త్కించిదష్టద్రవ్యాతిరిక్తత్వస్య సకలద్రవ్యసాధారణ్యేపి నక్షతిః ॥ ద్రవ్యంవిశిష్ట
సత్త్వాదిత్యాదౌ ద్రవ్యత్వసామాన్యాభావస్య కాలే వైశిష్ట్యసంభవాత్స్వవైశి
ష్ట్యాంశే సంబంధానివేశాదేతావదనుధావనమ్ ॥ యదిత్యాదివిశేషణస్యనేదమ
సాధారణప్రయోజన మితిశంకతే * యద్యపీతి * నన్వేకార్థసమవాయ సం
బంధేన కపిసంయోగాత్మకాభావస్యజాతౌ వైశిష్ట్యసంభవాన్నావ్యాప్తిః ॥ న
చపరంపరాసంబంధానాం సంబంధత్వ నిరాకరణాన్నేదం యుక్తమితిశక్యమ్
అసమవాయికారణద్వైవిధ్యానురోధేనసమవాయైకార్థసమవాయాన్యతర సం
బంధేన సత్త్వావత్త్వంభావత్వం తదభావోఽభావత్వమితి భావాభావయోర్ల
క్షణానురోధేనచ తస్య విశిష్టబుద్ధినియామకత్వ రూపసంబంధతాయా ఆవశ్య
కత్వాత్తదతిరిక్తైకజ్ఞాన విషయత్వాదిరూప పరంపరాణామేవసంబంధతాయా
నిరాకరణాదతఆహ * సత్త్వావానితి * కేచిత్తు ॥ కపిసంయోగాత్మకాభావస్య
ప్రతియోగివైయ్యధికరణ్యాఘటితవ్యాపకతానివేశకల్పే లక్షణఘటకత్వం నసం
భవతీత్యతస్తత్కల్పేపి దోషదానాయాహ * సత్త్వావానితి * అథ ప్రతియోగి
వైయ్యధికరణ్యా ఘటితవ్యాపకత్వ కల్పే సాధ్యవన్నిష్ఠత్వాంశే స్వరూపసం
బంధ నివేశావశ్యకతయా కపిసంయోగాత్మకాభావస్య సాధ్యవతిస్వరూప సం
బంధేనా సత్త్వాద్వ్యాపకతాఘటకత్వాసంభవేన లక్షణఘటకత్వం సంభవ
త్యేవాన్యథా సత్తాభావీయప్రతియోగిత్వావచ్ఛిన్నాభావస్యాపి కాలికసంబంధే
న సాధ్యవతిసత్త్వాత్తస్యాపి లక్షణఘటకత్వానుపపత్తిః ॥ నచ స్వప్రతియోగిమ
త్త్వాగ్రహవిరోధితానియామకసంబంధేన సాధ్యవద్వృత్తిత్వం నివిష్టమిత్యభిప్రా
యేణేదమితివాచ్యమ్ ॥ ఏవంసతి ప్రతియోగివైయ్యధికరణ్యాఘటితవ్యాపకత్వ

కల్పే పర్వతత్వాత్మకాభావమాదాయదోషవారణాయ యత్సామానాధికరణ్య
ఘటకవృత్తౌ స్వరూపసంబంధనివేశావశ్యకత్వం ప్రదర్శ్య నానాస్థానేసంబన్ధ
నివేశప్రయుక్తగౌరవోద్భావనస్యాసాంగత్యాపత్తేరితిచేన్న ॥ సాధ్యవత్తాగ్ర
హవిరోధితానియామకసంబంధేనసాధ్యవద్వృత్తిత్వనివేశాభిప్రాయేణాస్వరస
స్య గౌరవోద్భావనస్యచ సంగతేరిత్యాహుః॥తదసత్॥సత్తాభావవాన్ జాతిత్వా
దిత్యాదౌ తాదృశసంబంధేన సాధ్యవద్వృత్తిత్వాప్రసిద్ధేస్తథావివక్షితుమశక్య
త్వాత్ తత్సాధ్యసమానాధికరణ్య ఘటకవృత్తౌస్వరూపసంబంధావచ్ఛిన్నత్వ ని
వేశే సత్తాభావమాదాయావ్యాప్తివిరహేప్యాత్మవృత్తిత్వవిశిష్టసత్తాభావమా
దాయావ్యాప్తిర్దుర్భేద్యా * వ్యభిచారవిరోధీతి * వ్యభిచారాభావవ్యాప్య
ఇత్యర్థః ॥ ఇహహేతావుపాధిరేషహేతావుపాధిరితి వ్యవహారద్వయప్రద
ర్శనేన వ్యాప్యత్వసంబంధస్య విశిష్టబుద్ధినియామకత్వమభావప్రతియోగి
తావచ్ఛేదకత్వంచ దర్శితమ్ ॥ *అవ్యాప్యత్వస్యేతి*అవ్యాప్యత్వంచస్వాభా
వవత్సమ్బద్ధత్వమ్॥తేనాత్మత్వాభావాభావత్యాత్మనోఽవృత్తిత్వేపినక్షతిః॥యావ
త్పదస్యాసాధారణప్రయోజనం నాస్తీత్యభిప్రాయేణాతఏవేతి గ్రంథమవతార
యతి * నన్వితి * ఏతేన "సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నేత్యాదివిశేషణస్య వ్యా
వృత్తేః పశ్చాద్వక్ష్యమాణతయేత్యాది " జగదీశానాముపరివక్ష్యమాణ దూ
షణమేతన్మతే నిరవకాశమ్ * స్వవ్యాపకతత్కత్వమితి * అత్రస్వవ్యాపక
త్వం స్వసమానాధికరణప్రతియోగ్యవృత్తిభేదప్రతియోగితానవచ్ఛేదకత్వం భే
దెప్రతియోగ్య వృత్తిత్వనివేశాద్వ్యాసజ్యవృత్తిధర్మావచ్ఛిన్నసాధ్యకే సా
ధ్యాభావీయప్రతియోగితాయాః ప్రత్యేకవృత్తితయా తత్తదుభయత్వావచ్ఛిన్న
ప్రతియోగితాకభేదస్య సత్త్వేపి న సాధ్యతావచ్ఛేదకవ్యాపకప్రతియోగితా
యా అప్రసిద్ధిః స్వసమానాధికరణప్రతియోగ్యవృత్తిరిత్యనేన స్వాధికరణావ
చ్ఛేదేన ప్రతియోగితాశ్రయవృత్తిత్వాభావవత్త్వం ప్రతియోగితానధికరణస్వా
ధికరణవృత్తిత్వంవా వివక్షితమితి నపరకీయకుచోద్యావకాశః ॥ అతఏవ భూ
తత్వమూర్తత్వోభయత్వావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాయా అపి సాధ్యతావచ్ఛేదక
వ్యాప్యత్వాత్తన్నిరూపకాభావస్య లక్షణఘటకత్వనిర్వాహః ॥ యద్యప్యేత
త్కల్పేస్వవిశిష్టత్వనివేశే ప్రయోజనాభావేన యావద్ద్వేష్వధికరణజలపరమాణా
కేనాపి సంబంధేన భూతత్వమూర్తత్వోభయాభావాసత్త్వాన్న తాదృశాభావ

ష్య వివక్షణీయప్రతియోగి సామానాధికరణ్యమితి నాతివ్యాప్తిస్తథాపి నిత్యా
నామపి మూర్తానాందిగుపాధిత్వ మిత్యభిమానేనేదమితి ధ్యేయమ్ ॥ అథవా
భూతత్వమూర్తత్వోభయఘటకభూతత్వం బహిరింద్రియగ్రాహ్యవిశేషగుణరూ
పమేవేతినక్షతిః * వ్యాపకతాఘటకసంబంధేన ప్రతియోగిసామానాధికరణ్యని
వేశేనాసంభవాదితి * ప్రతియోగితాయాం సాధ్యతావచ్ఛేదకవ్యాపకత్వస్యస్వ
రూపసంబన్ధేనైవసత్త్వాత్తాదృశ ప్రతియోగితాకస్యవహ్న్యాద్యభావస్యస్వరూ
పసంబన్ధేనప్రతియోగిసామానాధికరణ్యాభావాత్సంయోగేనవహ్న్యాదిసాధ్యకేధూ
మాదిహేతావవ్యాప్తేరితిభావః*పర్వతభిన్నభేదస్యేతి * అథ ప్రతియోగితావ
చ్ఛేదకసంబన్ధేన ప్రతియోగిసామానాధికరణ్యనివేశేఽసంభవఃకథంనోక్తః॥ న
చప్రమేయసాధ్యకేపక్షభిన్నభేదస్యసాధ్యతావచ్ఛేదకవ్యాపక ప్రతియోగితాక
త్వ విరహేణఘటత్వపటత్వోభాభ్యాం ప్రమేయసామాన్యాభావ మాదాయల
క్షణ సమన్వయః సంభవతీతి వాచ్యమ్ ॥ తత్రాపి హేత్వధికరణ వృత్తితానవ
చ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నాభావస్య తేన సంబన్ధేన హేత్వధికరణే ప్రతియోగి
సామానాధికరణ్యాసంభవాత్ ॥ అత్ర కేచిత్ ॥ ప్రతియోగితాయాం తాదా
త్మ్య సంబంధావచ్ఛిన్నత్వ దానేప్రమేయసాధ్యకేలక్షణగమనాన్నాసంభవో
ఽభిహితఇత్యాహుః॥వస్తుతస్తు॥విషయితాసంబంధస్యవృత్త్యనియామకతయాఽ
భావ ప్రతియోగితానవచ్ఛేదకత్వే ప్రమేయే సాధ్యేభూతలత్వాది హేతౌలక్ష
ణ సమన్వయః సంభవతి తత్ర విషయిత్వాతిరిక్తసంబంధానాం హేత్వధికరణ
వృత్తితావచ్ఛేదకత్వాత్ ॥ * వక్ష్యమాణస్థలాంతరేతి * ఘటత్వాభావవాన్
మేయత్వాదిత్యాదావిత్యర్థః * అతివ్యాప్తిరితి * పూర్వక్షణవృత్తిత్వ విశిష్ట
స్వాభావ రూప ప్రతియోగిసామానాధికరణ్య మాదాయేత్యాదిః * నాస్మాకం
దోషఇతి * పూర్వమతేపిసత్త్వాదితిభావః॥ యద్యప్యాదృశప్రతియోగితాకా
భావ స్వావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న సామానాధికరణ్య వ్యధికరణ ధర్మావచ్ఛిన్నా
భావభిన్నత్వోభయాభావస్తాదృశ ప్రతియోగితాశ్రయ సామానాధికరణ్యస్యైవ
ప్రతియోగిసామానాధికరణ్యమిత్యనేన స్వమతేవివక్షణీయత్వాత్పూర్వక్షణవృ
త్తిత్వవిశిష్ట స్వాభావత్వావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాయా అతాదృశత్వాన్నాస్మా
కంమతేఽతివ్యాప్తిరిత్యభిప్రాయః ॥ * భావరూప ప్రతియోగిసామానాధిక
రణ్యమితి * సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధేనేతి క్వచిత్పాఠఃసచప్రామాదికః॥ వ్య

భిచారిణి సర్వేషామేవాభావానాం పూర్వక్షణవృత్తిత్వ విశిష్టస్వాభావ రూప
ప్రతియోగిసామానాధికరణ్య మాదాయాతివ్యాప్తివారణాయభావరూపప్రతి
యోగినివేశ సార్థక్యేపి సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధేనేత్యస్యవ్యర్థత్వాత్ ॥ న
చ తదనివేశే వ్యభిచారిణి మహాకాలభిన్నః కాలత్వాదిత్యాదౌ సర్వేషామ
భావానాం కాలికసంబన్ధేన ప్రతియోగిసమానాధికరణత్వాద్గగనాదీనాం కా
లవృత్తిత్వ స్వీకారాద్గగనాభావస్యాపి తథాత్వాద్గగనాదీనాం కాలావృత్తిత్వే
పీశ్వరజ్ఞానభిన్నం గుణత్వాదిత్యాదౌ సర్వేషామేవాభావానాంవిషయితా సం
బన్ధేనప్రతియోగి సమానాధికరణత్వాత్తన్నివేశ ఆవశ్యక ఇతివాచ్యమ్ ॥ భా
వాత్మకానాం మహాకాలభేదేశ్వరజ్ఞానభేదాభావానాం భావరూపప్రతియోగి
సామానాధికరణ్యాభావాత్ ॥ నచ తాదృశాభావానాం మహాకాలేశ్వరజ్ఞానభి
న్నాభావానాంచ లాఘవాత్ మహాకాలత్వేశ్వరజ్ఞానత్వాది రూపతాస్వీకారా
త్ప్రసిద్ధత్వేవ తేషాంభావః ప్రతియోగీతివాచ్యమ్ ॥ తథాపి సర్వత్రవ్యభి
చారిణ్యే తద్రూపధ్వంసాభావస్య యావదంతర్గతస్యభావరూపప్రతియోగ్య
ప్రసిద్ధ్యైవాతివ్యాప్తివారణస్య సుకరత్వాత్ * యత్కించిద్రూపావచ్ఛిన్న
సాధ్యవత్తా నివేశేచేతి * నన్వేవం వహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యాదౌ మహా
నసీయ వహ్నిత్వావచ్ఛిన్న వ్యాపకతావచ్ఛేదకప్రతియోగితాక మహానసీ
యవహ్న్యభావమాదాయావ్యాప్తిసంభవే సత్తాసాధ్యకానుధావనం నిర్బీజ
మితి చేత్ ॥ అత్ర కేచిత్ ॥ యత్కించిద్రూపేసాధ్యతావచ్ఛేదక వ్యాపకత్వనివేశే
మహానసీయవహ్న్యభావస్యోక్తస్థలేనలక్షణఘటకత్వ మితితత్పర్యన్తానుధా
వనమిత్యాహుః ॥ వస్తుతస్తు ॥ సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నత్వ నివేశస్య విశిష్ట
సత్తా సాధ్యక జాతిహేతౌ వ్యావృత్తేః పూర్వముక్తత్వాత్సత్తాయా జాతేశ్చో
పస్థితత్వాత్తత్రా వ్యాప్తిరుక్తేతి ధ్యేయమ్ ॥ * నతు తథావిధవిశేష్యతాత్వేనే
తి * విశేషరూపేణ సంసర్గతాస్వీకారే వ్యభిచారిణి సాధ్యవదనుయోగికస్వ
రూపసంబంధస్యాపి వ్యాపకతాఘటకతయా తేన సంబంధేన వాచ్యత్వాభావ
స్య వ్యభిచారనిరూపకాధికరణ ప్రతియోగిసామానాధికరణ్యాభావా దభావ
యావత్త్వం వ్యర్థం స్యాదితిభావః ॥ నను సంబంధసామాన్యేన ధూమంప్రతి
ధూమాన్యద్రవ్యత్వసమవేతం తదన్య ప్రమేయస్యాపి స్వరూపసంబంధేన వ్యాపక
తయా తదభావస్య సంయోగసంబంధావచ్ఛిన్న ధూమనిష్ఠవ్యాప్యతానిరూపిత

స్వప్రతియోగిత్వావచ్ఛిన్నవ్యాపకతా ఘటకసంబంధ సామాన్యాంతర్గతసం
యోగేనా యోగోళకాదౌ ప్రతియోగిసామానాధికరణ్యాభావాన్నాతివ్యాప్తి
రితిచేన్న ॥ స్వరూపసంబంధావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాకతాదృశ ప్రమేయా
భావస్య సర్వత్రవాచ్యత్వా భావాదిరూపతాదృశ ప్రమేయసత్త్వేనాప్రసిద్ధత
యా సంయోగాదిసంబంధావచ్ఛిన్నాభావస్యచ ధూమత్వస్యైవావచ్ఛేదకత్వ
సంభవేనాప్రసిద్ధేః * యత్త్విత్యాది * విశిష్టసత్తా సాధ్యకేవ్యభిచారిణి గుణా
న్యత్వ ద్రవ్యత్వాభావ ప్రతియోగినాం సాధ్యవద్గుణాదినిష్ఠభేదప్రతియోగితా వ
చ్ఛేదకతయా న తేషాంలక్షణఘటకతాసంభవతీతి సత్త్వాద్యభావ మాదాయాతి
వ్యాప్తిరతః సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నేతి *ఏతన్మతేతదనివేశేనలాఘవాదితి*
నను భేదత్వస్య తాదాత్మ్యసంబంధావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాకత్వ రూపస్యని
వేశాన్నలాఘవావకాశః ॥ నచ భేదత్వ మఖండోపాధిరితి మతేనేదమితి వా
చ్యమ్ ॥ ఏవంసత్యపి వహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యాదౌ సాధ్యవ్యాపకత్వే నాభి
మతద్రవ్యత్వవాచ్యత్వాదేరపిసాధ్యవన్నిష్ఠోయోద్రవ్యాత్యంతాభావాది స్తస్యా
పి స్వావచ్ఛిన్నభిన్నభేద స్వరూపత్వాద్భేదత్వేన తత్ప్రతియోగితా వచ్ఛేదక
త్వేన సాధ్యవ్యాపకస్యైవా ప్రసిద్ధేః సాధ్యవన్నిష్ఠాభావీయాయా తాదాత్మ్య
సంబంధావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాతదనవచ్ఛేదకత్వరూపస్యైవసాధ్యవ్యాపకత్వ
స్య నివేశనీయత్వాత్ ॥అత్రకేచిత్॥భేదత్వమనుయోగితావిశేషః ఏవంచ సాధ్య
వద్వృత్తితావచ్ఛేదక తాదృశానుయోగితానిరూపకతానవచ్ఛేదకత్వరూపవ్యాప
కత్వస్యైవనివేశ్యత్వాన్న సాధ్యవ్యాపకాప్రసిద్ధిః ॥ నచైవం లాఘవానవకాశః
వహ్న్యద్యభావీయ ప్రతియోగిత్వావచ్ఛిన్నాభావే విద్యమానోయోఘటత్వా
భావాదిభేద స్తస్యాధికరణ స్వరూపానతిరిక్తతయా సాధ్యవన్నిష్ఠాభావ ప్రతి
యోగితానవచ్ఛేదకత్వస్య వహ్న్యద్యభావ ప్రతియోగితాయాం దుర్ఘట
త్వాద్వ్యాపకతాఘటక సంబంధావచ్ఛిన్నాయా సాధ్యవద్వృత్తితావచ్ఛేదకా
భావత్వ నిరూపకతాతదనవచ్ఛేదకత్వ పర్యంతనివేశావశ్యకత్వాత్ ॥ అథైవమ
పి వ్యధికరణధర్మావచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకతాకభేద మాదాయవ్యాపకత్వా ప్రసిద్ధి
వారణాయ స్వవ్యధికరణ ధర్మానవచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకతాయాఏవ నివేశనీయత
యా న లాఘవావకాశఇతిచేన్న ॥ తన్నివేశస్య సామానాధికరణ్యానానవచ్ఛేద
కత్వ నివేశేన సమానత్వాత్ ॥ వ్యధికరణధర్మావచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకతాకాత్యం

తాభావాప్యుపగమే త్వేతన్మతే వ్యవచ్ఛేదకతాయాం స్వవ్యధికరణ ధర్మానవ
చ్ఛిన్నత్వ నివేశావశ్యకత్వాచ్చేతి వదంతి * ఘటత్వవిశిష్టపర్యాప్తతయేతి * ఘటత్వ
ఘటోభయత్వావచ్ఛేదేన పర్యాప్తతయేత్యర్థః * శుద్ధఘటస్యేతి * ఘటత్వా
వచ్ఛేదేన తత్పర్యాప్త్యనధికరణత్వాదిత్యర్థః * లక్షణఘటకత్వాపాతాదితి *
అథ పర్వతత్వాత్మకాభావస్యలక్షణ ఘటకత్వేపి నక్షతి స్తస్యవ్యాపకతాఘటక
స్వరూపసంబంధేన పూర్వక్షణవృత్తిత్వ విశిష్టస్వాభావ రూపప్రతియోగిసమా
నాధికరణత్వాదితి చేత్ ॥ అత్ర కేచిత్ ॥ ఘటత్వాభావవాన్ మేయత్వాదిత్యాదౌ
ఘటత్వాత్మకాభావస్య తాదృశప్రతియోగి సామానాధికరణ్యమాదాయాతివ్యా
ప్తేర్వారణాయ ప్రతియోగిసామానాధికరణ్య ఘటకప్రతియోగితాయాం వ్యా
ప్యవృత్తితా నిరూపకత్వస్య యాదృశప్రతియోగితాకాభావే స్వావచ్ఛేదకావ
చ్ఛిన్న సామానాధికరణ్య వ్యధికరణ ధర్మావచ్ఛిన్నాభావభిన్నత్వోభయా
భావ స్తాదృశత్వరూపస్య స్వాభావత్వానవచ్ఛిన్నత్వస్యవానివేశనీయత్వాత్ ॥
నచ తత్ర ఘటత్వాభావప్రకారకప్రమాభావమాదాయాతివ్యాప్తివారణం సంభ
వతి ॥ జన్యప్రమాయాః ప్రతియోగివైయ్యధికరణ్యా ఘటితవ్యాపకత్వా సంభవా
త్ప్రమాసామాన్యాభావస్యచ వ్యధికరణధర్మావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాకస్యై
వ ప్రసిద్ధే స్తస్య ప్రతియోగిసామానాధికరణ్యావశ్యకత్వాత్ ॥ నచ తత్ర ఘటభి
న్నస్య తాదాత్మ్యసంబంధేన సాధ్యవ్యాపకతయా తద్భేదస్య వ్యాపకతాఘట
కతాదాత్మ్యసంబంధేనఘటే ప్రతియోగిసామానాధికరణ్యవిరహేణ నాతివ్యా
ప్తిరితి వాచ్యమ్ ॥ ప్రతియోగితాయాఃప్రతియోగిస్వరూపత్వే ఘటభిన్నభేదీయ
ప్రతియోగితాయావ్యాపకతానవచ్ఛేదకత్వా దిత్యాహుః ॥ అత్రేదంబోధ్యమ్ ॥
ప్రతియోగితాయాః ప్రతియోగిస్వరూపత్వే గవాభావమాదాయలక్షణద్వయ
సాధారణమావద్ధేత్వధికరణావచ్ఛేదేన ప్రతియోగిసామానాధికరణ్యనివేశవ్యా
వృత్తిదానా సంగతి స్తస్య లక్షణఘటకత్వా సంభవాద్ధూమాభావస్య లక్షణఘ
టకత్వాభావేన జలాదివృత్తిత్వాదిగ్రంథానత్థితి శ్చేతి ప్రతియోగితాయాః ప్ర
తియోగిస్వరూపత్వం నానుమతంగ్రంథకృతామితిఘటభిన్నభేదస్యాప్యుక్తస్థలే
లక్షణఘటకత్వందుర్వారం ॥వస్తుతస్తు॥ వక్ష్యమాణరీత్యా వ్యాపకతావచ్ఛేదక
ప్రతియోగితాయాం భేదానవచ్ఛిన్నత్వ విశేషణావశ్యకతయా న ఘటభిన్నభే
దస్య లక్షణఘటకత్వమిత్యవధేయమ్ ॥ * హేతుసామానాధికరణ్యఘటకాభావే

యవృత్తావపీతి * అగ్నైనమపి ఘటత్వేన పర్వతత్వాభావాభావ మాదాయా
వ్యాప్తిర్దుర్వారైవ ॥ నచ సమనియతాభావానామైక్యమతే తస్య ఘట
త్వేన వహ్న్యధికరణత్వాభావా భిన్నతయా వహ్న్యధికరణత్వ రూపప్ర
తియోగిసామానాధికరణ్యం సంభవత్యేవేతివాచ్యమ్ । తన్మతే ధూమవాన్
వహ్నేరిత్యాదౌ వక్ష్యమాణాతివ్యాప్తి వారణాయ యద్యత్ప్రతియోగితా
కాభావఇతి నివేశస్యావశ్యకత్వాత్ ॥ అత్రకేచిత్ ॥ భావప్రతియోగికత్వ
రూపస్యభావ భిన్నత్వస్యైవ తాదృశవిశేషణేన వివక్షితత్వాద్ఘటత్వాది
నా పర్వతత్వాభావాభావస్య తథాత్వాన్నదోషః ॥ నచైవంసతి పర్వతా
వృత్తిత్వావచ్ఛిన్నాభావస్య లాఘవేన పర్వతత్వాత్మకస్య సాధ్యవతిదైశిక
విశేషణతయా వృత్తిత్వవిరహేణ లక్షణఘటకత్వాపత్తి రితివాచ్యమ్ ॥ భావమా
త్ర ప్రతియోగికత్వస్య తదర్థత్వాన్నిరుక్తాభావస్య పర్వతావృత్తిపర్వతత్వా
భావాదిప్రతియోగికత్వాత్ ॥ నచతథాపి పర్వతావృత్తిజాతిత్వావచ్ఛిన్నాభావ
స్య లాఘవేన పర్వతత్వాత్మకస్య లక్షణఘటకత్వం దుర్వారమితివాచ్యమ్ ॥
భావభిన్నత్వమిత్యనేన సాధ్యవద్వృత్తిర్యోభావస్తత్ప్రతియోగిప్రతియోగికా
న్యత్వస్య వివక్షణాన్నకోపి దోషఇత్యాహుః ॥ పరేతు పర్వతత్వాభావత్వావ
చ్ఛిన్న ప్రతియోగితాయాః సామాన్యాభావీయ ప్రతియోగితాయాః ప్రతియో
గితావచ్ఛేదక ధర్మస్వరూపత్వమితి జగదీశోక్తరీత్యా పర్వతత్వాభావత్వస్వ
రూపత్వాత్తదవచ్ఛిన్నాభావఏవ పర్వతత్వ స్వరూపః ఘటత్వేన పర్వతత్వాభా
వాభావీయప్రతియోగితాయా అతిరిక్తతయా తదవచ్ఛిన్నాభావో న పర్వతత్వ
స్వరూపఇతి తస్య దైశికవిశేషణ తయా సాధ్యవద్వృత్తిత్వాన్నతాదృశప్రతి
యోగితాయా వ్యాపకతావచ్ఛేదకత్వమితి తాదృశాభావస్య లక్షణఘటకత్వమే
వ నాస్తీతి పూర్వపక్షఏవాయంనావతరతీతివదంతి * సామానాధికరణ్యప్రత్యా
సత్త్యవచ్ఛిన్నత్వస్యేతి * ప్రతియోగితాసమానాధికరణ వృత్త్యవచ్ఛేదక తా
త్వావచ్ఛిన్నపర్యాప్తిశూన్యత్వస్యేత్యర్థస్తేన వహ్న్యాదినిష్ఠప్రతియోగిత్వ త
దవృత్తిప్రతియోగిత్వాభ్యాం వహ్న్యభావమాదాయ న వహ్న్యాదినిష్ఠప్రతి
యోగితానాం వ్యాపకతావచ్ఛేదకత్వానుపపత్తిర్వహ్నినిష్ఠ ప్రతియోగిత్వేన వ
హ్నితదన్యోభయాభావీయ ప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వంతు తాదృశోభయత్వాం
తర్భావేనైవ పర్యాప్తమ్ ॥ కేచిత్తు సమానాధికరణధర్మావచ్ఛిన్నాభావీయ

ప్రతియోగితాప్రతియోగితావచ్ఛేదకరూపావ్యధికరణ ధర్మానవచ్ఛిన్నప్రతియో
గితాచాతిరిక్తా ఏవంచాత్రసామానాధికరణ్యమభేద స్తథాచతాదృశప్రతియోగిత్వా
భేద తదవచ్ఛేదకత్వోభయాభావః సామానాధికరణ్యేనానవచ్ఛేదకత్వమితి న
కోఽపి దోషఇతివదంతి * గౌరవాదితి * నను ప్రతియోగితావచ్ఛేదకావచ్ఛి
న్నానధికరణత్వ ఘటకానవచ్ఛిన్నత్వాధికరణత్వాదౌ త త్తత్సంబంధావచ్ఛిన్న
త్వస్య యాదృశయాదృశప్రతియోగితావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నానధికరణత్వంసాధ్యవ
త్తస్తాదృశతాదృశప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వాభావకూటస్య త న్మతే నివేశనీయ త
యా నైత న్మతే గౌరవమితిచేన్న ॥ త న్మతే సాధ్యవన్నిష్ఠభేదప్రతియోగితావచ్ఛే
దకతావచ్ఛేదకత్వాభావస్యానుగతస్యైవనివేశనీయత్వాత్ ॥ * వహ్నిసంయో
గాదీతి * యద్యప్యత్ర త త్తత్సంయోగాభావః సర్వత్రైవలక్షణఘటకఇత్యసం
భవఏవ వక్తుముచిత స్తథాపి సాధ్యసమానాధికరణ నిష్ఠత్వేన వ్యాపకతా వచ్ఛేద
క ప్రతియోగితావిశేషణత్వే ఏతద్రూపవానేతద్రసాదిత్యాదౌ లక్షణసమన్వ
యస్తాదృశప్రతియోగితాకాభావస్య హేతుమతిప్రయోగి సామానాధికరణ్య ని
యమాదిత్యభిప్రాయః ॥ సాధ్యతావచ్ఛేదక సంబంధేన ప్రతియోగ్యధికరణ
త్వనివేశాత్వాహ * కాలస్సర్వవానితి * సామాన్యదిమాత్రవృత్తీతి * భా
వానాం స్వరూపసంబధః అభావానాం దైశిక విశేషణతాసంబంధశ్చ విలక్ష
ణః ఏవంచ వాచ్యత్వసాధ్యకే ఘటత్వాదినావాచ్యత్వాభావమాదాయ లక్షణ
సమన్వయఇతిమాత్రపదం తథాచ జాత్యభావసాధ్యకే వ్యభిచారిణిదైశిక విశే
షణతాయా వ్యాపకతాఘటకత్వాభావే ఘటత్వాదినావాచ్యత్వాభావ మాదా
యాతివ్యాప్తిసత్త్వేఽపి సాధ్యవత్త్వప్రకారక ప్రమాభావమాదాయాతివ్యాప్తివా
రణం సంభవతీతి ప్రఘట్టకార్థః * ప్రతియోగ్యనధికరణసాధ్యవతోఽప్రసిద్ధిరితి *
అథ ఘటాదిభిన్నత్వేన ఘటాద్యభావీయ ప్రతియోగితాయా ఘటాదిమాత్రవృ
త్తితాయా అన్యత్రోక్తత్వాద్యాదృశపదేన తాదృశప్రతియోగితామాదాయతదా
శ్రయానధికరణత్వం సాధ్యవతోఽస్త్యేవేతి కథమప్రసిద్ధ్యభిధానం ॥ ఘటభి
న్నత్వేనఘటగగనాన్యతరాభావీయప్రతియోగితాయాస్తాదృశ ప్రతియోగిత్వా
భిన్నత్వేబాధకాభావాత్, తాదృశప్రతియోగితాయా ఘటమాత్రవృత్తిత్వాసం
భవస్తునశంక్య స్తథాప్యప్రసిద్ధేరభావాత్ ॥ అత్రకేచిత్ ॥ అప్రసిద్ధిరిత్యస్య యాదృ
శప్రతియోగితాశ్రయానధికరణం సాధ్యవత్తాదృశ సమానాధికరణ ధర్మానవచ్ఛి

వ్నప్రతియోగితాయా అప్రసిద్ధిస్తథాచాసంభవః ఘటభిన్నత్వేన ఘటాభావ
స్యాపి లక్షణఘటకత్వాత్తస్య యావద్ధర్మాధికరణేషు ప్రతియోగిసామానాధికర
ణ్యాభావాత్ ॥ నచ సమనియతాభావైక్యమతే తస్య ఘటత్వాదినా వహ్న్యభా
వాభిన్నతయా వహ్నిరూప ప్రతియోగిసామానాధికరణ్యసంభవ ఇతి వాచ్యం
సమనియతాభావైక్యమతేఽతివ్యాప్తివారణాయ యద్వత్ప్రతియోగితాకా ఇత్యా
ది వివక్షణావశ్యకత్వాదిత్యాహుః ॥ అపరేతు యాదృశయాదృశప్రతియోగితా
శ్రయానధికరణం సాధ్యవత్తాదృశ తాదృశప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వాభావకూట
నివేశే ఘటత్వాద్యవచ్ఛిన్న ప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వాభావనివేశే గౌరవా
త్ప్రతియోగిత్వనిష్ఠాయా సమానాధికరణతయావచ్ఛేదకతా తన్నిరూపక ప్ర
తియోగిత్వావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితైవ యాదృశప్రతియోగితేత్యనేనోపాదేయా
తథాచ తాదృశప్రతియోగితాయా అప్రసిద్ధిర్ఘటభిన్నత్వావచ్ఛిన్న ప్రతియో
గితాయా అప్యుపాదానాసంభవాదితి వదంతి ॥ నను సమనియతాభావైక్యమ
తే ప్రతియోగితావచ్ఛేదకవిశిష్టత్వస్య వ్యావృత్తిరసంగతైవ తన్మతే గోత్వా
భావాదీనాం గోత్వత్వేన ప్రమేయసామాన్యాభావాభిన్నతయా సర్వత్ర ప్రమే
య రూప ప్రతియోగిసామానాధికరణ్యసంభవాత్సాధ్యతావచ్ఛేదకత్వాదివిశే
షణస్యైవ వైయర్థ్యాత్ ॥ నచ తదనైక్యమతాభిప్రాయేణైవ తద్విశేషణ
మితి వాచ్యమ్ ॥ తదనైక్యమతాభిప్రాయేణ ప్రవిష్టసాధ్యతావచ్ఛేదకత్వాదిద
ళప్రవిష్టప్రతియోగితావచ్ఛేదకవిశిష్టత్వవ్యావృత్తేస్తదైక్యమతాభిప్రాయేణ క
థనస్యాయుక్తత్వాదితి చెన్న ॥ సమనియతాభావైక్యమతేపిసాధ్యతావచ్ఛేదక
త్వాదివిశేషణవ్యావృత్తేః సంభవాత్తథాహి తన్మతే తుల్యయుక్త్యాఽతివ్యా
ప్తివారణాయ యద్వత్ప్రతియోగితాకాయావంతోఽభావాః స్వావచ్ఛేదకసం
బంధేన ప్రతియోగిసమానాధికరణా ఇతి వివక్షాయా ఆవశ్యకత్వాత్ ॥ సత్తా
వాన్ జాతేరిత్యాదౌ సంయోగాదినాఘటాభావస్య తాదృశయావదంతర్గత
స్య యావద్ధర్మాధికరణాంతః పాతిగుణాదౌ సంయోగేనప్రతియోగి సామానా
ధికరణ్యాభావాత్ సాధ్యతావచ్ఛేదకత్వాది విశేషణస్యావశ్యకత్వాదితిదిక్ ॥
* ఫలతఃసాధ్యవదితి * వహ్నిసాధ్యకే మహానసీయవహ్న్యభావీయ ప్రతియో
గితావచ్ఛిన్నస్య సాధ్యవత్సంబద్ధత్వ సామాన్యాభావవిరహేణ తాదృశాభావీ
య ప్రతియోగితాయా వ్యాపకతావచ్ఛేదకత్వాపత్తివారణాయ యత్కించిది

తి ॥ నన్వత్ర సామాన్యపదం వ్యర్థం ॥ నచ తదనుపాదానే వహ్నిసాధ్యకే వ
హ్నిసామాన్యాభావీయ ప్రతియోగిత్వావచ్ఛిన్న యత్కించిన్నిరూపణీయవ
హ్నేః సాధ్యవద్వృత్తికించిత్పర్వతాసంబద్ధత్వేన వహ్నిసామాన్యాభావీయప్ర
తియోగితాయావ్యాపకతావచ్ఛేదకత్వానుపపత్తేస్తదావశ్యకమితివాచ్యం॥ తా
దృశప్రతియోగితాయాః వ్యాపకతానవచ్ఛేదకత్వేపి ద్రవ్యత్వాభావమాదాయై
వ లక్షణసమన్వయ సంభవాత్ ॥ అత్రకేచిత్ ॥ సామాన్యపదానుపాదానే వ
హ్న్యభావ ద్రవ్యాద్యభావీయానేక ప్రతియోగితాభేదకూటనివేశాపత్తే గౌర
వాత్కూటసంకోచార్థం సామాన్యపదోపాదానమ్ ॥ నచ తథాసతి తాదృ
శానేకాభావానాం లక్షణఘటకతాపత్తేస్తేషాం ప్రత్యేకం ప్రతియోగిసామానా
ధికరణ్యనివేశే గౌరవమితివాచ్యమ్ ॥అనుయోగిన్యేకమాత్రనిష్ఠత్వస్యాపి నివే
శాదిత్యాహుః॥ తదసత్ ॥ తథాసతి గవాభావస్యేతిగ్రంథాసంగతేర్జలాదివృ
త్తిత్వ విశిష్టేత్యాదిగ్రంథా సంగతేశ్చదుర్వారత్వాత్ ॥ తాదృశగ్రంథానురో
ధేనైవ సామాన్యపదోపాదానమిత్యస్యైవవక్తుంశక్యత్వాచ్చ ॥ వస్తుతస్తు వా
చ్యంజ్ఞేయత్వాదిత్యాదౌ సత్తాభావీయప్రతియోగితాయా అపి సమవాయేన వ్యా
పకతావచ్ఛేదకత్వాపత్తిః తత్ర తాదృశ ప్రతియోగితాయాః స్వపదేనోపాదానే
తదవచ్ఛిన్నస్య సాధ్యవద్ద్రవ్య గుణకర్మరూప వ్యక్తిసంబద్ధత్వనియమాత్సమ
వాయేన సామాన్యాది సంబద్ధత్వాప్రసిద్ధేశ్చ ఘటాద్యభావీయ ప్రతియోగితా
యా ఏవ స్వపదేనోపాదేయత్వాత్తదన్యత్వస్య తాదృశప్రతియోగితాయామక్ష
తత్వాత్సత్తాభావస్యాపి లక్షణఘటకతయా తస్యచ వ్యాపకతాఘటక సమవా
యేన యావద్ద్రవ్యాధికరణ సామాన్యాద్యంతర్భావేణప్రతియోగి సామానాధిక
రణ్యాభావాదవ్యాప్తేర్వారణాయవ్యాపకతా ఘటకసంబంధావచ్ఛిన్న స్వావచ్ఛి
న్నాధికరణతాసామాన్యే సాధ్యవద్వృత్తికించిద్వ్యక్త్యసంబద్ధత్వమేవ నివేశనీ
యం తత్రచ సామాన్యపదానుపాదానేఽధికరణతాయా అధికరణస్వరూపత్వ
మతే వహ్న్యాది సాధ్యకే వ్యాపకతావచ్ఛేదక ప్రతియోగితాయా అప్రసిద్ధ్యాప
త్తేర్ద్రవ్యత్వాభావీయ ప్రతియోగిత్వావచ్ఛిన్నాధికరణతాయా మహానసాది
రూపాయాః సాధ్యవద్వృత్తికించిత్పర్వతాసంబద్ధత్వాదతః సామాన్యపదోపాదా
నమ్ ॥ అథైవమపి ద్రవ్యత్వాభావీయ ప్రతియోగితాయాః సంయోగాదిరూప
వ్యధికరణ సంబంధఘటిత వ్యాపకతావచ్ఛేదకత్వాపత్తిః ॥ సంయోగ

సంబంధావచ్ఛిన్న తదవచ్ఛిన్నాధికరణత్వాప్రసిద్ధ్యాతస్యాః స్వపదేనోపాదా
నాసంభవాత్తథాసతి తాదృశప్రతియోగితాకాభావస్య యావద్ధేత్వధికరణ గు
ణాదౌ తాదృశసంయోగేన ప్రతియోగిసామానాధికరణ్యాభావాత్సత్తావాన్
జాతేరిత్యాదావవ్యాప్తిర్దుర్వారైవేతివాచ్యమ్ ॥ యాదృశసంబంధావచ్ఛి
న్నాధికరణతా సామాన్యేయాదృశ ప్రతియోగిత్వావచ్ఛిన్న నిరూపకతాకత్వ
సాధ్యవద్యత్కించిద్వ్యక్తివృత్తిత్వోభయాభావ స్తదన్యత్వమేవ తేన సంబంధే
న వ్యాపకతావచ్ఛేదకత్వ మిత్యస్యవివక్షణాదితిదిక్ * ఆత్మమహాకాలాన్యతర
త్వాదితి * విషయితాసంబంధ ఘటితసాధ్య వ్యాపకతావచ్ఛేదక ప్రతియోగి
తాకస్యాత్మత్వ ప్రకారకయత్కించిత్ప్రమాభావస్య ప్రతియోగ్యసమానకాలీ
నఖండకాలే ప్రతియోగిసామానాధికరణ్యా భావాన్నాతివ్యాప్తిరితి హేతుకో
టౌ మహేత్యుక్తమ్ * కారణత్వాదితి * ఆదిపదేనపరమార్థసత్త్వపరిగ్రహ
స్తస్యకాలసంబంధ రూపత్వాత్ ॥ అవృత్తిత్వప్రవాదానురోధేనాహ * ని
త్యేతి * అత్రాపి కాలాన్యత్వ ప్రకారక యత్కించిత్ప్రమాభావస్య జ్ఞానభే
దప్రకారక యత్కించిత్ప్రమాభావస్యచ ప్రతియోగ్యసమానకాలీనేఖండకా
లేప్రతియోగ్య విషయకేజ్ఞానేచ ప్రతియోగిసామానాధికరణ్యాభావాన్నాతి
వ్యాప్తిరతో మహేతీశ్వరేతి చోపాత్తమితిధ్యేయమ్ ॥ * ఇదం నిత్యజ్ఞానం ని
త్యత్వేసతిసవిషయకత్వాదితి * అథ నిత్యజ్ఞానత్వా భావీయప్రతియోగితాయా
విషయితాసంబంధ ఘటితవ్యాపకతా వచ్ఛేదకత్వం నసంభవతి సాధ్యవతి నిత్య
జ్ఞానే సర్వస్యైవవిషయితా సంబంధేన సత్త్వాత్తేన సంబంధేనస్వప్రతియోగ్య
నధికరణ సాధ్యవతోఽప్రసిద్ధత్వాత్ ॥ విషయితాసంబంధేన సాధ్యవన్నిత్యజ్ఞా
నాసంబద్ధస్వవిశిష్ట సామాన్యకప్రతియోగితాయా అప్రసిద్ధత్వాచ్చ ॥ ఏతేనజ్ఞా
నేచ్ఛయోః సమానవిషయకత్వ నియమాద్గంగాపదజన్యబోధవిషయత్వ విశిష్ట
తీరత్వావచ్ఛిన్నాధికరణతాజ్ఞానేనస్వీకర్తుం శక్యతేతథాసతి తీరేగంగాపదశ
క్తిరేవస్యాత్,ఏవంనిత్యజ్ఞానాన్యత్వవిశిష్టఘటత్వావచ్ఛిన్నాధికరణతాపి,ఇతిస్వీ
కారేపి ననిస్తారః సాధ్యవద్యత్కించిదిత్యాది పరిష్కారస్యావశ్యకత్వాత్తత్రచ
ఘటత్వాద్యనంతభేదనివేశే గౌరవేణ లాఘవేనప్రతియోగితాయాఏవస్వపదేనో
పాదేయతయా తాదృశతీరాభావీయ ప్రతియోగితాయానిత్యజ్ఞానాన్యత్వ విశిష్ట
ఘటాభావీయ ప్రతియోగితాయాశ్చ విశేష్యభూతతీరఘటమాత్రనిష్ఠతయా తద

వచ్ఛిన్నస్య నిత్యజ్ఞానాసంబంధత్వవిరహాత్ ॥అత్రకేచిత్ ॥ ప్రతియోగివైయ్య
ధికరణ్య ఘటిత వ్యాపకత్వాభిప్రాయక మిదం తథాచ సాధ్యవన్నిష్ఠాయో
వ్యధికరణ ధర్మేణవిషయితయా ప్రతియోగిత్వావచ్ఛిన్నాభావ స్తత్ప్రతియో
గితాయాం సామానాధికరణ్యేనానవచ్ఛేదకత్వరూపం విషయితయాసాధ్యవ్యా
పకతావచ్ఛేదకత్వం నిత్యజ్ఞానత్వాభావీయ ప్రతియోగితాయామక్షతమ్ ॥ నచ
తాదృశప్రతియోగితాయాం సామానాధికరణ్యేనావచ్ఛేదకత్వాప్రసిద్ధిః శంక్యా
సామానాధికరణ్యావచ్ఛేదకత్వోభయాభావస్య ప్రతియోగితాసమానాధికరణ
వృత్తిత్వావచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకత్వ నిష్ఠప్రతియోగితాకాభావస్యవా సామానాధిక
రణ్యేనానవచ్ఛేదకత్వమిత్యనేన వివక్షణాత్ ॥ ప్రతియోగివైయ్యధికరణ్యఘటిత
వ్యాపకత్వ కల్పేతు నిత్యజ్ఞానాన్యత్వ స్వనిష్ఠతద్వ్యక్తిత్వోభయవిషయకం జ
న్యజ్ఞానం పక్షస్తన్నిష్ఠతద్వ్యక్తిత్వం సాధ్యంతద్వ్యక్తినిత్యజ్ఞానాన్యతరత్వంహే
తుస్తత్ర తద్వ్యక్తిత్వ నిత్యజ్ఞానాన్యత్వాభావ ప్రతియోగినోర్విషయితాసంబం
ధేన వ్యాపకతయా తేనసంబంధేన తాదృశాభావయోః ప్రతియోగిసమానాధిక
రణత్వాదతి వ్యాప్తివారణాయయేన యేనేతిపిప్పాలఆవశ్యకీత్యాహుః ॥వస్తుతస్తు।
నిత్యజ్ఞానమిత్యత్ర నిత్యత్వవిశిష్టం జ్ఞానత్వమేవ సాధ్యత్వేన వివక్షితం వైశిష్ట్యం
చ స్వరూపస్వాభావ విశిష్టఘటావిషయకసర్వ విషయకజ్ఞానత్వ వత్త్వాన్యతరస
యవాయోభయసంబంధఘటిత సామానాధికరణ్య సంబంధేనతథాచ సాధ్యవ
ద్ఘటావిషయకసర్వ విషయకజ్ఞాన నిష్ఠాయోఘటాభావీయ ప్రతియోగిత్వా
వచ్ఛిన్నస్యే విషయితాసంబంధా వచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకో ఒభావస్తత్ప్రతి
యోగితానవచ్ఛేదకత్వస్య నిత్యజ్ఞానత్వాభావీయ ప్రతియోగితాయా మక్షత
త్వాన్నకాచిదపిక్షతి రితిసుధియోవిభావయంతు ॥ సమనియతాభావైక్య మ
తే ఘటత్వాదినా ద్రవ్యత్వాభావస్య ఘటత్వాదినా వహ్న్యభావాభిన్నతయా
సాధ్యతావచ్ఛేదక సంయోగసంబంధేన వహ్నిరూపప్రతియోగి సామానా
ధికరణ్య సంభవమాశంక్యాహ * ఘటవృత్తిత్వవిశిష్టద్రవ్యత్వత్వాదినేతి * హే
తుసామానాధికరణ్య సంపత్తయే ఘటవృత్తిత్వ విశిష్టేతి * ఉభయాభావఘటి
తేతి * స్వప్రతియోగితావచ్ఛేదక విశిష్టప్రతియోగికత్వ హేత్వధికరణ య
త్కించిద్వ్యక్త్యనుయోగికత్వ సామాన్యోభయాభావవత్సాధ్యతా వచ్ఛేదకసం
బంధ సామాన్యకత్వరూపేత్యర్థః * అవ్యాప్తేరితి *నన్వేమవభావపదస్యపూ

త్వోక్తభావభిన్నార్థకత్వాన్న ఘటత్వాభావసాధ్యకేఽవ్యాప్తిరితి చేన్న ॥ త
థాసతి కపిసంయోగాత్మకాభావమాదాయ స్వవిశిష్టత్వవిశేషణవ్యావృత్త్యసం
గతేః ॥ నను సత్తావాన్ జాతేరిత్యాదౌ తద్వ్యావృత్తిః సంభవతీత్యత ఆహ
* ఏవమితి * ఉక్తాతివ్యాప్తేరితి * ఘటత్వాభావవాన్ మేయత్వాదిత్యాదా
విత్యర్థః ॥ అభావాభావభిన్నత్వస్య ప్రతియోగినిభావత్వస్యచ నివేశేత్వాహ॥
* ఆత్మత్వసాధ్యకేతి * బాధబుద్ధిప్రతిబంధకతాయా ఇతి * తద్వత్తాజ్ఞాననిష్ఠ త
త్సంబంధావచ్ఛిన్న తద్ధర్మావచ్ఛిన్నప్రకారతాశాల్యనాహార్యజ్ఞానత్వావచ్ఛి
న్న ప్రతిబధ్యతానిరూపిత తదభావవత్తాజ్ఞాననిష్ఠప్రతిబంధకతాయా ఇత్యర్థః
* సంబంధవిశేషనియంత్రితత్వానురోధాదితి * తద్ధర్మావచ్ఛిన్న ప్రతియో
గిత్వాంశే తత్సంబంధావచ్ఛిన్నత్వావగాహిత్వ ఘటితధర్మావచ్ఛిన్నత్వానురో
ధాదిత్యర్థః*అన్యథా* యేనసంబంధేన తద్వత్తాజ్ఞానం ప్రతికేవల తదభావావ
గాహినిశ్చయస్య ప్రతిబంధకత్వే ॥*అవిరోధిత్వప్రసంగాదితి*అత్ర వస్తుగ
త్యాఘటసంయోగవిరోధియోఽభావస్తద్వృత్త్యనుయోగితాసంబంధావచ్ఛిన్న
ప్రతియోగిప్రకారతానిరూపితాభావత్వావచ్ఛిన్న ప్రకారతాకజ్ఞానత్వేన ప్ర
తిబంధకత్వాన్న దోషఇతి నాశంకనీయం తాదృశానుయోగితాత్వేనానానుయో
గితావగాహిజ్ఞానస్యాప్రతిబంధకత్వప్రసంగాత్ ॥ * ఉపనీతకాంచనమయ
త్వాదినావహ్న్యనుమితీతి* కాంచనమయత్వజ్ఞానరూపసన్నికర్షసహకారేణ
వహ్నిత్వావచ్ఛిన్నవ్యాప్య వత్తావరామర్శజన్యకాంచనమయత్వ ప్రకారేణ
వహ్న్యనుమితీత్యర్థః * ప్రకారాంతరానుసరణేతి *హేత్వధికరణవృత్త్య
తావచ్ఛేదక స్వప్రతియోగితావచ్ఛేదకామేయేసంబంధాః ప్రత్యేకం తేన
సంబంధేన ప్రతియోగిసామానాధికరణ్యసతి తేనసంబంధేన ప్రతియోగిసామా
నాధికరణ్యమితి నివేశానుసరణేత్యర్థః * అథ యావత్త్వమనుపాదాయ సాధ్య
తావచ్ఛేదక వ్యాప్యప్రతియోగితాకస్యైక్యైవ పాఠస్తదుత్తరం తదుపాదాయ
వా సాధ్యతావచ్ఛేదకవ్యాపక ప్రతియోగితాకాభావ నివేశఇతిపాఠః ప్రామా
ణికఏవ ॥తథాహి॥ సాధ్యతావచ్ఛేదక వ్యాపక ప్రతియోగితాకయావదభావనివే
శకల్పే ఘటత్వాదినా రూపసామాన్యాభావాభావస్యాపి లక్షణఘటకతయా
తస్యప్రతియోగిసామానాధికరణ్యాభావాన్నాతివ్యాప్తిః ॥ సచ తస్యాపి పూ
ర్వలక్షణవృత్తిత్వ విశిష్టస్వాభావ రూపప్రతియోగిసామానాధికరణ్యసంభవాద్ధ

వత్యేవాతివ్యాప్తిరితి వాచ్యమ్ ॥ ఘటత్వాభావవాన్ మేయత్వాదిత్యాదావతి
వ్యాప్తివారణాయ ప్రతియోగిసామానాధికరణ్య ఘటకప్రతియోగితాయాం ని
రుక్తవ్యాప్య వృత్తితానిరూపకత్వస్య నివేశనీయత్వాత్ ॥ గ్రంథకృద్భిః ధ్వంస
ప్రాగభావరూప ప్రతియోగిసామానాధికరణ్యస్యైవోక్తత్వాచ్చ ॥ ఫచ సమ
నియతాభావైక్యమతే ఘటత్వాదినా రూపాభావాభావస్య ఘటత్వాదినావా
యుత్వాభావాభావాభిన్నతయా వాయుత్వాభావరూపప్రతియోగి సామానాధిక
రణ్యమస్త్యేవేతి వాచ్యమ్ ॥ తత్ర—ల్పేయద్యదిత్యాది వివక్షాయాం బహుశ ఆపేక్షి
తత్వాదన్యథావ్యభిచారి సామాన్యఏవాతివ్యాప్తేరితి ॥ నన్వేవమపి రూపసా
మాన్యాభావే సాధ్య ఇతి గ్రంథోఽత ఏవేతి గ్రంథోత్తరమేవ లేఖనీయ ఇతి సంద
ర్భాశుద్ధిర్దుర్వారైవేతి చేత్ ॥ అత్రకేచిత్ ॥ ఉక్తరీత్యా అత ఏవేతి గ్రంథేఽవ
తారితే యావత్త్వవిశేషణస్య సాధ్యతావచ్ఛేదకత్వాదివిశేషణ నిర్వాహ్యతయా
తద్వ్యావృత్తిప్రదర్శక గ్రంథ ఆవశ్యకః ఏవమప్యయమాత్మాజ్ఞానాదిత్యాదావ
వ్యాప్తివారణాయమేనేత్యాది గ్రంథస్తత్శ్చ మనోఽన్యత్వాభావస్య పరంపరాసం
బంధేన ప్రతియోగిసామానాధికరణ్య సంభవాన్నోక్తాతివ్యాప్త్యుద్ధార ఇతి శంకా
యామేవం దళాంతరేపీతి లిఖిత్వా ప్రకృతం సమాప్య రూపాదీత్యాదినోపేక్షా
బీజదర్శనమితి న సందర్భాశుద్ధిరితి వదంతి ॥ *రూపాత్మకాభావస్య స్వధ్వంసప్రా
గభావరూపప్రతియోగీతి * భావస్య ప్రాగభావధ్వంసయోరతిరిక్తత్వేపి ధ్వం
సస్య ప్రాగభావః ప్రతియోగిస్వరూప ఏవ, ఏవం ప్రాగభావస్య ధ్వంసోఽపి ప్ర
తియోగిరూప ఏవ, లాఘవాత్తథా చ రూపధ్వంస ప్రాగభావస్య రూప ప్రాగభావ
ధ్వంసస్య చ రూపస్వరూపత్వాత్ప్రాగభావధ్వంసయోశ్చ సప్రతియోగికత్వ ని
యమాద్రూప ప్రతియోగిత్వం తద్ధ్వంస ప్రాగభావయోరవ్యాహతమిత్యభిప్రా
యః ॥ యత్తు రూపవద్భిన్న భేదస్య రూపస్వరూపత్వస్వీకారాత్తాదృశభేదప్రతి
యోగి రూపవద్భిన్నాంతః పాతి రూపధ్వంస ప్రాగభావయోః రూపప్రతియో
గిత్వమిత్యభిప్రాయవర్ణనం ॥ తదసత్ ॥ ధూమవాన్ వహ్నేరిత్యాదావస
ర్వస్యైవాతివ్యాప్తివారక ధూమాభావాదేర్విషయితయా స్వావచ్ఛిన్న భిన్న భే
ద స్వరూపత్వాత్తత్ప్రతియోగి విషయితయా స్వావచ్ఛిన్న భిన్నవన్న్యైవతిరూ
ప ప్రతియోగిసామానాధికరణ్యమాదాయాతివ్యాప్తి వారణాయ ప్రతియోగి
తాయాం భేదానవచ్ఛిన్నత్వ విశేషణమావశ్యకమ్ ॥ న చైవం సద్ధేతౌ సాధ్య

ఘాన్యభిన్నస్యాపి తాదాత్మ్యసంబంధేన సాధ్యవ్యాపకతయా తద్భేదస్యాపిల
క్షణఘటకతయా తస్యవ్యాపకతాఘటకతాదాత్మ్యసంబంధేన భేదానవచ్ఛిన్న
ప్రతియోగితాశ్రయ సామానాధికరణ్యవిరహాదవ్యాప్తిరితివాచ్యమ్ ॥ వ్యాపక
తావచ్ఛేదక ప్రతియోగితాయామపిభేదానవచ్ఛిన్నత్వస్య వివక్షితత్వాదేవం
చ రూపవదభిన్న భేదీయ రూపధ్వంసప్రాగభావనిష్ఠప్రతియోగితాయా అతా
దృశత్వాత్ ధ్వంసాదిరూపప్రతియోగిసామానాధికరణ్యమాదాయాతివ్యాప్త్యప్ర
సక్తేః *మహాప్రళయేతి* ఖండప్రళయే పరమాణుషు రూపసామాన్యాభావో
నసంభవతి తథాసతి భావిసర్గే రూపానుత్పాద ప్రసంగః అసమవాయికార
ణాభావాత్ తదర్థం పరమాణుషుపాకకల్పనేవరం పూర్వసిద్ధరూప స్వీకారేణే
త్యతః ప్రళయఇత్యస్య మహాప్రళయఇత్యర్థకరణం * మానాభావాదితి *
రూపధ్వంసాదిర్న తదత్యంతాభావవిరోధీతత్వే సాధకాభావాదితి ప్రయోగో
బోధ్యః ॥ నను ఘటోరూప సామాన్యాభావవాన్నిత్యరూప వదన్యత్వాదిత్య
నుమానమేవ ఘటేరూపాత్యంతా భావేప్రమాణ మిత్యతఆహ * అనుమానం
చేతి * అప్రయోజకం * వ్యభిచారశంకా నివర్తకోయోదర్శిత సాధ్యహే
త్వోః కార్యకారణభావాద్యనుపపత్త్యాపాదక స్తర్కస్తచ్ఛూన్యమిత్యర్థః *ప్ర
మాత్మకేతి*తథాచరూప సామాన్యాభావో యదిరూపప్రాగభావధ్వంసావచ్ఛి
న్నావృత్తిః స్యాత్తదాతద్ధ్వంస ప్రాగభావవచ్ఛాన్యమఘటధర్మికప్రమావిష
యో నస్యాదితి తర్కేణ రక్తరూపధ్వంస ప్రాగభావయోః రక్తరూప సామా
న్యాభావావిరోధిత్వానుమానేఽప్రయోజకత్వ శంకానిరాసః * యత్ర ఘటా
ద్వాపాకాదితి * అత్రేదంబోధ్యమ్ ॥ అంతరాశ్యామేపూర్వరక్తాపరరక్తే,చతూ
రూపఘటేపి మధ్యరక్తతాదశాయాం రక్తంరూపం నాస్తీత్యాపత్తిసంభవేప
ఇచ్ఛ రూపఘటపర్యంతాను ధావనం నిర్బీజం ॥ నచ తత్ర పూర్వరక్తాపరప్రథ
మరక్త ధ్వంసప్రాగభావయోః సామాన్యధర్మావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాకత్వ
స్య వ్యాసజ్యవృత్తిత్వ స్వీకారాద్రక్తం రూపంనాస్తీతి ప్రతీతివిషయతాదృశ
వ్యాసజ్య వృత్తిధర్మావచ్ఛిన్నాధికరణతాయాశ్చ తత్రాసత్త్వాన్నాపత్తిసంభ
వఇతివాచ్యమ్ ॥ పంచరూపస్థలేపి ప్రాథమికరక్తధ్వంస మధ్యరక్తప్రాగ
భావయోర్మధ్యరక్తధ్వంసచరమరక్త ప్రాగభావయోః సామాన్యధర్మావచ్ఛి
న్న ప్రతియోగితాకత్వస్య వ్యాసజ్యవృత్తిత్వోపగమేన తత్రాప్యాపత్తే రసం

భవాదితి ॥ ప్రాచీనైర్విశేషాభావాదన్యస్య సామాన్యాభావస్యా స్వీకారాది
ష్టాపత్తిరతో దూషణాంతరమాహ ❋ ఏవమితి ❋ వినిగమనావిరహేణ సర్వస్యైవా
భావస్యాధికరణ విశేషకాల విశేషావచ్ఛేదేన ఘటత్వపటత్వాదిధర్మావచ్ఛిన్న
ప్రతియోగితాకత్వ స్వీకారాపత్త్యానాభావభేద విలోప ఇత్యతో దూషణాంతర
మాహ ❋ ఏవమితి ❋ తత్సమానాధికరణతత్సమనియతేతి ❋ అత్ర సమానా
ధికరణత్యనేన దేశతో వ్యాప్యత్వం వివక్షితం సమనియతేత్యనేన కాలతః సమ
నైయత్యం వివక్షితం తేన సమనియతస్య సామానాధికరణ్యనియమాత్సమానాధిక
రణేతి వ్యర్థమితి శంకానవకాశః ॥ యత్ర సంయుక్తయోః రక్తఘటయోరేక
స్మిన్ ఘటే రక్తరూపనాశోఽన్యస్మిన్ రక్తఘటే సంయోగనాశశ్చైకదోత్ప
న్నః కాలతో రక్తధ్వంస సమనియత తాదృశసంయోగ ధ్వంసే రక్తత్వావచ్ఛి
న్న ప్రతియోగితాకత్వ స్వీకారాపత్త్యా తాదృశసంయోగధ్వంసావగాహి రక్త
ఘటే రక్తంరూపం నాస్తీతి ప్రతీతేః ప్రమాత్వవారణాయ దేశతో వ్యాప్యత్వని
వేశః ॥ ఏకాధికరణే భిన్నకాలోత్పన్నస్య శ్యామరూపనాశస్యాపి దేశతో రక్త
రూపధ్వంసవ్యాప్యత్వాచ్ఛ్యామనాశస్యాపి రక్తకాలే రక్తత్వావచ్ఛిన్న ప్రతి
యోగితాకత్వ స్వీకారాపత్త్యా శ్యామరూపధ్వంసావగాహిన్యాః రక్తకాలే రక్తం
రూపం నాస్తీతి ప్రతీతేః ప్రమాత్వాపత్తివారణాయ కాలతః సమనైయత్యనివే
శః ❋ హేత్వధికరణసామాన్యాంతర్భావేణేత్యర్థ ఇతి ❋ స్వవిశిష్టహేతుమద్వృ
త్తయో యావంతో ధర్మాః స్వప్రతియోగ్యధికరణతత్ప్రత్యేకాశ్రయ వృత్తి
త్వ మిత్యర్థః ॥ ఏతేనైకమాత్రవృత్తిహేతుకే హేత్వధికరణసామాన్యాప్రసి
ద్ధిః స్వవిశిష్టహేత్వధికరణతా వ్యాపకస్వప్రతియోగ్యధికరణతాకత్వ నివేశక
పిసంయోగాత్మకాభావస్య ప్రతియోగ్యధికరణతాయా హేత్వధికరణతావ్యాప
కత్వేనావ్యాప్తివిరహాత్స్వవిశిష్టత్వ విశేషణవైయర్థ్యాపత్తిరిత్యాది దూష
ణానవకాశః ❋ ధూమవత్త్వప్రకారకప్రమావిషయత్వాభావస్యేతి ❋ మహాకాల
స్య సంయోగేన నధూమవత్త్వమిత్యభిప్రాయేణేద మన్యథాతాదృశ ప్రమా
విషయత్వస్య మహాకాలే సత్త్వాత్తత్రైవ తాదృశప్రమావిషయత్వా భావస్యప్ర
తియోగిసామానాధికరణ్యం సంభవతీతిబోధ్యమ్ ॥ నన్వత్ర ధూమాభావ మాదా
యావ్యాప్తివారణ సంభవాత్తావత్పర్యంతానుధావనం నిర్బీజమితి చేత్ ॥ అత్ర కే
చిత్ ॥ సంయోగేనద్రవ్యస్యా వ్యాప్య[illegible] తితామ[illegible] ధూమా[illegible]నస్యాపి ప్రతి

యోగిసామానాధికరణ్యం పర్వతాదావస్తీతి నతమాదాయాతివ్యాప్తివారణమి
తికావత్పర్యంతానుధావనం ॥ నచవిశేష్యతాయాఅపిజ్ఞానసమానకాలీనత్వమతె
ఽవ్యాప్యవృత్తిత్వా త్తాదృశాభావస్యాపిప్రతియోగిసామానాధికరణ్యమక్షతంత
స్యాఅతథాత్వమతావలమ్బనేచ ద్రవ్యస్యావ్యాప్యవృత్తిత్వమతావలంబనసంభవా
త్ప్రసిద్ధధూమాభావత్వాగోనిర్బీజపవేతివాచ్యం ॥ ధూమనిష్ఠప్రకారతానిరూ
పిత ప్రమీయవిశేష్యతాయాఃసర్వమతఏవ వ్యాప్యవృత్తిత్వం తాదృశవిశేష్య
తాత్వస్యేశ్వరీయ ప్రమావిశేష్యతాసాధారణ్యాద్ధూమస్య వ్యాప్యవృత్తిత్వం
తు నతథేతి విశేషాత్ ॥ నన్వేవమపి తస్యాపి వ్యాపకతాఘటకస్వరూపసం
బంధేన పూర్వక్షణవృత్తిత్వ విశిష్టస్యాభావ రూపప్రతియోగి సామానాధికర
ణ్యం దుర్వారమేవేతిచేన్న ॥ భావరూపప్రతియోగి సామానాధికరణ్యనివేశ
నాతివ్యాప్తిరిత్యభిప్రాయాదిత్యాహుః॥వస్తుతస్తు మహాకాలక్రియాఅయోగోళ
కాన్యతమాసమవేతత్వావచ్ఛిన్నాభావ మాదాయాతివ్యాప్తివారణం బోధ్యం
తాదృశాభావస్యాప్యాదిపదగ్రాహ్యత్వాత్ * మహాకాలేచేత్యుక్తమితి * అ
థచరమధ్వంసాత్మకస్యాప్యభావస్యైతత్కాలీన ఘటధ్వంసాదౌ ప్రళయకాలా
వచ్ఛేదేన సత్త్వాదేతత్కాలావచ్ఛేదేన ప్రతియోగిసత్త్వే సత్త్వాత్సంభవత్యేవ
ఖండకాలే ప్రతియోగిసామానాధికరణ్యమ్ ॥ నచ క్రియామాత్రస్యైవ కా
లోపాధిత్వమిత్యభిప్రాయేణైవదమితివాచ్యమ్ ॥ తథాసతి ప్రళయస్యాపి కాల
త్వానుపపత్త్యాప్రళయావృత్తిమాత్ కాలత్వాదిత్యస్యానద్ధేతుత్వప్రసంగేనతత్రాతి
వ్యాప్తిదానస్యాసంగత్యాపత్తేరితిచేన్న॥ప్రళయత్వంహిజన్యద్రవ్యానధికరణత్వే
సతిద్రవ్యాధికరణత్వంప్రలయస్యకాలత్వేచతాదృశప్రలయత్వమేవనస్యాదితిక్రి
యాతిరిక్తస్య ప్రళయాత్మకధ్వంసస్యైవకాలత్వం స్వీక్రియతేనతదతిరిక్తధ్వంస
స్యేత్యభిప్రాయాన్నకోపిదోషః * అన్యథాపునఃసత్త్వానితి*యద్యపి ప్రతి
యోగివైయధికరణ్య ఘటితవ్యాపకత్వకల్పే హేతుసామానాధికరణ్యాంశేస్వ
రూప సంబంధావచ్ఛిన్నత్వస్య నివేశావశ్యకత్వం పూర్వముక్తంతదిదానీం క
థం స్వవిశిష్టత్వానివేశేనసంబంధేన హేతుసామానాధికరణ్య నివేశం విస్మృ
త్యసత్త్వాభావమాదాయావ్యాప్తి ప్రదర్శనంసంగచ్ఛతఇతిశంకాఽవతరతి॥తథాపి
గగనాదివృత్తిత్వ విశిష్టసత్త్వాభావ మాదాయైవస్వవిశిష్టేత్యస్య వ్యావృత్తిర్భవ
తీతి బోధ్యమ్ ॥ యత్తు విశిష్టాభావమాదాయ సర్వత్రైతలక్షణసమన్వయా

త్వ ప్రతియోగ్యవృత్తిశ్చేతి గ్రంథావతారకత్వానుపపత్తేర్విశిష్టాభావస్యాసంబం
ధాభావరూపత్వమవశ్యం వక్తవ్యమితి తాదృశాభావస్య లక్షణఘటకతానసం
భవతీతి కేనచిదుక్తం॥ తన్న ॥ ప్రతియోగ్యవృత్తిశ్చేతి గ్రంథావతారకత్వానుప
పత్తేరేవైతల్లక్షణంపరిత్యజ్యద్వితీయలక్షణానుసరణ బీజత్వస్య వక్ష్యమాణత్వా
త్ ॥ అత్రేదంబోధ్యమ్ ॥ ద్వితీయలక్షణే వ్యాపకతాయాః ప్రతియోగివైయ
ధికరణ్య ఘటితాయా ఏవ నివేశేన తత్ర హేతుసామానాధికరణ్యాంశే స్వరూ
పసంబంధనివేశావశ్యకతయా సత్తాసాధ్యకే సత్తాభావస్య స్వరూపసంబంధేన
హేతుసామానాధికరణ్యవిరహేణ విశిష్టసత్తాభావస్య తల్లక్షణాఘటకత్వేనా
వ్యాప్తి విరహాత్సద్విశిష్టేతి వ్యర్థమితి శేషంపూర్వదిశానసేయమితి దీధితిర
సంగతా ॥ నచ తల్లక్షణాభావభిన్నత్వమేవ నివిశిష్టం నహేతుసామానాధికర
ణ్యాంశే స్వరూపసంబంధ నివేశ ఇతి వాచ్యమ్ ॥ కపిసంయోగాత్మకాభావస్య
దైశికవిశేషణతయా హేతుసామానాధికరణ్య విరహేణభావభిన్నత్వ విరహే
ణచేతి ద్వితీయలక్షణగ్రంథకృదుక్తా విశేషణద్వయనివేశే ప్రయోజనాభావేన
భావభిన్నత్వ విరహేణాత్యస్య స్వరూపసంబంధేన హేత్వసామానాధికరణ్య
హేత్వర్థకతయా ఆవశ్యకత్వేన స్వరూపసంబంధస్యైవ హేతుసామానాధిక
రణ్య నివేశనీయత్వాత్ ॥ నచ భావభిన్నత్వ విరహేస్వరూపసంబంధేన హే
త్వసామానాధికరణ్యంహేతుః సంభవతి తాదృశద్రవ్యత్వాభావాదేర్భావభిన్న
త్వవిరహాభావాత్ ॥ నచ సముచ్చయార్థక తత్రత్యచకారాసంగతిరితి వా
చ్యమ్ ॥ ప్రతియోగివైయధికరణ్యాఘటితవ్యాపకతావచ్ఛేదక రూపావచ్ఛిన్న
ప్రతియోగితాకత్వ విరహేణాత్యనేనైవ సముచ్చయస్యావివక్షితత్వాత్ ॥ నచ
ప్రతియోగివైయధికరణ్య ఘటితవ్యాపకతాయాం సాధ్యవన్నిష్ఠత్వాంశే స్వ
రూపసంబంధావచ్ఛిన్నత్వ నివేశావశ్యకతయా కపిసంయోగాత్మకాభావస్యస్వ
రూపసంబంధేన సాధ్యవన్నిష్ఠత్వ విరహేణలక్షణ ఘటకత్వంసంభవత్యేవేతి వా
చ్యమ్ ॥ స్వప్రతియోగి మత్తాగ్రాహవిరోధితానియామకసంబంధేనైవ సాధ్యవ
ద్వృత్తిత్వస్య వివక్షణీయత్వాదితి * జలవృత్తిద్రవ్యమితి * ఇదంచ ఇలాదీతి
దీధితి గ్రంథానురోధేన ॥ వహ్నిమద్వృత్తిత్వవిశిష్టగోత్వాభావద్రవ్యాన్యతరా
భావస్య ధూమాభావాధికరణకస్య ధూమాభావస్వరూపస్య వహ్నిమద్వృత్తి
ద్రవ్యరూపప్రతియోగిసామానాధికరణ్యమాదాయ ప్రసిద్ధహేతుకవ్యభిచారి

త్యతివ్యాప్తిసంభవాత్ ॥ ఇదంతుబోధ్యమ్ ॥ ఏవంరీత్యాగదాధరగ్రంథ సంగ
మనేపి దీధితిత్యసంగతిర్దుర్వారైవేతి ॥ అత్రకేచిత్ ॥ కాలికసంబంధేన జల
వృత్తిత్వ విశిష్టస్యయః కాలికసంబంధేనాభావ స్తస్యధూమాభావాధి కర
ణకస్య ధూమాభావస్వరూపతాసంభవాత్కాలికసంబంధేన జలవృత్తిద్రవ్య
రూపప్రతియోగి సామానాధికరణ్య మాదాయధూమవాన్ వహ్నేరిత్యత్రైవా
తివ్యాప్త్యభిప్రాయకతా దీధితిగ్రంథస్య సంభవతి ॥ నచ తాదృశాభావస్య
నిత్యమాత్రవృత్తేర్న జలత్వాభావరూపతాసంభవతీతి వాచ్యమ్ ॥ సమవాయ సం
బంధావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాక జలత్వాభావాసమనైయ్యత్యేపి కాలికసంబం
ధావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాకజలత్వాభావ సమనైయ్యత్యేన తద్రూపతాసంభ
వాదిత్యాహుః॥ తన్న॥ జన్యస్యకాలోపాధితానభ్యుపగంతృ మతసాధారణ్యేనై
వ జలాదీతిగ్రంథస్య వ్యభిచారివిశేషపరత్వస్య గదాధరైరుక్తత్వాత్ ॥ అతఏవ
మప్యయోగోళకభిన్నస్యాపి తాదాత్మ్యసంబంధేన ధూమంప్రతివ్యాపకతయా
అయోగోళకభిన్న భేదస్య లక్షణఘటకతయా వ్యాపకతాఘటకతాదాత్మ్యసంబ
న్ధేనాయోగోళకాదౌ తద్భిన్నరూపప్రతియోగిసామానాధికరణ్యాభావాన్నా
తివ్యాప్తిః ॥ నచ తాదృశభేదాధికరణక జలవృత్తిత్వ విశిష్టగోత్వాభావ తా
దాత్మ్యసంబంధేనాయోగోళక వృత్తిద్రవ్యాన్యతరాభావస్య తాదృశభేదస్వ
రూపతయా తాదాత్మ్యేనాయోగోళక వృత్తిద్రవ్యస్యాపి తత్ప్రతియోగిత్వాత్త
త్సామానాధికరణ్య మాదాయాతివ్యాప్తిరస్త్యేవేతివాచ్యమ్ ॥ తథాసతి జలాదీ
తిగ్రంథస్య వ్యభిచారివిశేషపరత్వేన సంగమనస్యాయుక్తత్వాద్ధూమాభావాధి
కరణకజలవృత్తిత్వవిశిష్ట గోత్వాభావవహ్నిమద్వృత్తిద్రవ్యాన్యతరాభావస్యా
పి ధూమాభావరూపతాసంభవేన ధూమవాన్వహ్నేరిత్యాదావేవాతివ్యాప్తి
సంభవాదితిచేన్న ॥ పూర్వోక్తయుక్త్యా ప్రతియోగిసామానాధికరణ్య ఘటక
ప్రతియోగితాయాం భేదానవచ్ఛిన్నత్వ విశేషణావశ్యకత్వేన తద్రూపవానేత
ద్రసాదిత్యాదౌ పటభిన్నభేదస్య వ్యాపకతాఘటకతాదాత్మ్య సంబంధేనభే
దానవచ్ఛిన్నప్రతియోగితాశ్రయ సామానాధికరణ్యాభావాదవ్యాప్తివారణాయ
వ్యాపకతావచ్ఛేదకప్రతియోగితాయామపి తాదృశ విశేషణస్యావశ్యకతయా-
యోగోళకభిన్న భేదస్య లక్షణఘటకత్వాభావాత్ ॥ * ఏవంసర్వత్రైవహేతుస
మానాధికరణముభయత్వావచ్ఛిన్నాభావమితి * వాచ్యత్వగగనోభయత్వాద్య

వచ్ఛిన్నాభావమిత్యర్థ స్తాదృశోభయత్వావచ్ఛిన్నాభావీయ ప్రతియోగితా
యా అవ్యాసజ్యవృత్తితయా సాధ్యవతితాదృశ ప్రతియోగిత్వావచ్ఛిన్నాభావ
సత్త్వాల్లక్షణఘటకత్వమవ్యాహతమ్ ॥ అథ ద్వితీయచక్రవర్తిలక్షణేయథా
వ్యధికరణ ధర్మావచ్ఛిన్నాభావస్యాప్రామాణికత్వే సామానాధికరణ్యేనాన
వచ్ఛేదకత్వమిత్యత్రసామానాధికరణ్యేనేతి వ్యర్థం స్యాదితి తదావశ్యకత్వం
తథాఽత్రాపివ్యధికరణధర్మావచ్ఛిన్నాభావస్యాప్రామాణికత్వే సాధ్యవన్ని
ష్ఠాభావీయ ప్రతియోగితాయాం సామానాధికరణ్యేనానవచ్ఛేదకత్వరూపసా
ధ్యవ్యాపకతావచ్ఛేదకత్వ ఘటకసమానాధికరణ్యేనేత్యస్య వైయర్థ్యం స్యాది
తి తదావశ్యకత్వం ॥ యదిచ ప్రతియోగివైయ్యధికరణ్యాఘటితవ్యాపకతావచ్ఛే
దకత్వస్య గౌరవగ్రస్తత్వాత్తద్ఘటిత వ్యాపకతావచ్ఛేదకత్వమేవగ్రంథ కృదభి
మతమితిమన్యతే॥ తదాపితాదృశ వ్యాపకతావచ్ఛేదకత్వస్యయాదృశప్రతియోగి
తావచ్ఛేదక విశిష్టానధికరణం సాధ్యవత్తాదృశ ప్రతియోగితానవచ్ఛేదకత్వ
రూపస్య శరీరేయాదృశ ప్రతియోగితావచ్ఛేదక విశిష్టత్వవైయ్యర్థ్యం స్యాదు
ర్వారత్వాదితిచేన్న ॥ సాధ్యవన్నిష్ఠభేద ప్రతియోగితావచ్ఛేదక తానవచ్ఛేదక
త్వ రూపస్యైవప్రతియోగివైయధికరణ్యఘటిత వ్యాపకతావచ్ఛేదకత్వ రూప
తాయాః ప్రాగ్దర్శితత్వాత్తత్రచ ప్రతియోగితావచ్ఛేదకవిశిష్టత్వాదేర నివే
శాత్ ॥ననుతాదృశావచ్ఛేదకతానవచ్ఛేదకత్వంతాదృశావచ్ఛేదకత్వత్వావచ్ఛిన్న
తాదృశావచ్ఛేదకత్వ నిష్ఠప్రతియోగితాకత్వంతత్రచతాదృశావచ్ఛేదకతాత్వేనఘ
టాభావస్యఘటాభావీయప్రతియోగితాసాధారణ్యాన్ఘటాభావస్యాపిలక్షణఘట
కత్వాదసంభవవారణాయోపాదేయప్రతియోగితాయా మవచ్ఛేదకత్వనిష్ఠత్వం
వ్యర్థం స్యాదితివ్యధికరణధర్మావచ్ఛిన్నాభావస్యావశ్యకత్వమస్త్యేవేతి॥ మైవమ్॥
ప్రతియోగితాసంబన్ధేన తాదృశావచ్ఛేదకత్వత్వవిశిష్టవిశిష్టాభావస్యైవ నివే
శాత్సమానాధికరణ ధర్మావచ్ఛిన్నాభావస్యైవ తథాత్వాత్తస్య ఘటాభావీ
య ప్రతియోగితాసాధారణ్యవిరహాత్ ॥ ఏవంసతిస్వవిశిష్టసామాన్యసాధ్యవద్వ్య
క్తికించిద్వ్యక్త్యసంబద్ధత్వ ఘటితపరిష్కారేపి స్వవిశిష్టత్వావచ్ఛేదేనైవ ప్ర
తియోగితయా సాధ్యవద్వ్యక్తికించిద్వ్యక్తిసంబద్ధత్వత్వ విశిష్ట విశిష్టాభావఏవ ని
వేశనీయఇతి నకోపి పూర్వపక్షావకాశఇత్యలమ్ ॥

॥ శ్రీ ఇతి ప్రథమస్వలక్షణమ్ ॥ శ్రీ ॥

(౫౦) ॥ *ద్రవ్యత్వేనధూమోనాస్తీతి* అథ ద్రవ్యత్వేన ధూమాభావీయ ప్రతియోగితాయాం ద్రవ్యత్వస్యావచ్ఛేదకత్వేపి ప్రతియోగితా,వచ్ఛేదకేత్యనేన ప్రతియోగితాయా అనతిరిక్తవృత్తిసద్యదవచ్ఛేదక మిత్యాదివివక్షాయా ఆవశ్యకత్వేన తాదృశాభావీయప్రతియోగితాయాం ద్రవ్యత్వాదేరతిరిక్తవృత్తిత్వేనైవ నాతివ్యాప్తిః ॥ అథసామాన్యధర్మస్య విశేషాభావీయప్రతియోగితాయామవచ్ఛేదకత్వ స్వీకారెమిశ్రలక్షణె ప్రమేయత్వేన గగనాభావస్య సాధ్యాభావవ్యాపకతయా తత్ప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వస్య ప్రమేయత్వే సత్త్వాద్వాచ్యత్వ సాధ్యకప్రమేయహేతుకేఽవ్యాప్తికథనం దీధితికృతో విరుధ్యేత ॥ నచ ప్రమేయత్వస్య ప్రమావిషయత్వ రూపస్యవిషయత్వాపేక్షయాగురుత్వేనాభావప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వం నసంభవతీత్య వ్యాప్తిసంగతిరితివాచ్యమ్ ॥ ఏవం సతి ప్రమేయత్వస్య గురుత్వేనానవచ్ఛేదకత్వాదిత్యుపేక్ష్య ప్రమేయత్వ వ్యధికరణ ప్రతియోగితాయా అప్రసిద్ధత్వాదితి లిఖనస్వారస్య భంగాదితిచేన్న ॥ ధూమవాన్ వహ్నేరిత్యాదౌ ధూమాభావవ్యాపకో యోవహ్నిత్వేనాయోగోళకవృత్తివహ్నితదన్య వృత్తివహ్న్యుభయాభావ స్తత్ప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వమాదాయాతివ్యాప్తివారణాయస్వసమానాధికరణస్వనిరూపకాభావవద్వృత్తితానవచ్ఛేదక స్వావచ్ఛేదకస్య ప్రతియోగితావచ్ఛేదకేత్యనేనవివక్షణీయ తయోక్తస్థలే ప్రమేయత్వస్యాతథాత్వేనావ్యాప్తికథనవిరోధాభావాత్ ॥అత్రకేచిత్ ప్రతియోగితాయాన్యూనవృత్తిభిన్నం సద్యదవచ్ఛేదకమితిప్రథమపరిష్కారాతివ్యాప్తివారణానురోధేనవస్తుగతిమనురుధ్యవాద్రవ్యత్వస్యతాదృశాభావప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వ నిరాకరణమిత్యాహుః ॥నను ద్రవ్యత్వేనధూమాభావీయ ప్రతియోగితాయాం ద్రవ్యత్వస్యావచ్ఛేదకత్వాస్వీకారె శుద్ధధూమవత్తానిశ్చయోత్తరం ద్రవ్యత్వేన ధూమాభావవత్తాబుద్ధ్యనాపత్తిస్తస్యాధూమవత్తానిశ్చయప్రతిబధ్యతావచ్ఛేదకధూమత్వావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాకాభావత్వావచ్ఛిన్న ప్రకారతాశాలిబుద్ధిత్వాక్రాంతత్వాదితిచేన్న ॥ శుద్ధధూమత్వావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాసంబంధావచ్ఛిన్న శుద్ధధూమత్వావచ్ఛిన్న ప్రకారతాఘటిత ధర్మస్యైవ ధూమవత్తానిశ్చయ ప్రతిబధ్యతావచ్ఛేదకత్వోపగమాత్ ॥ తాదృశప్రతీతౌ ద్రవ్యత్వవైశిష్ట్యస్యాధికస్య ధూమాంశేభానాన్నోక్తాపత్తిః ॥ ద్రవ్యత్వేన ధూమాభావీయప్రతియోగితాయాం ద్రవ్యత్వస్యావచ్ఛేదకత్వవాదినోపి మహాన

సీమధూమో నాస్తీతిబుద్ధౌ ధూమవత్తానిశ్చయ ప్రతిబధ్యత్వ వారణాయనిరు
క్త రూపస్యప్రతిబధ్యతా వచ్ఛేదకత్వావగమస్యావశ్యకత్వాచ్చ ॥ ధూమశూ
న్యేఅంగారశేషధూమవద్వృత్తిత్వ విశిష్టవహ్న్యభావాసత్త్వాత్తాదృశాభావస్య
న ధూమాభావ సమనైయత్యసంభవఇతి ధూమకాలావచ్ఛిన్నేతి ధూమవద్వృ
త్తిత్వేవిశేషణం ॥ ఉక్తప్రతీతేర్వహ్నిత్వేఽవచ్ఛేదకతావగాహిత్వేపి తద్విష
యస్య సామాన్యరూపేణవిశేషాభావత్వాప్రసక్తేరిత్యభిప్రాయేణాహ *అస్తు
వేతి * ఘటభిన్నత్వేనేతి * అత్రధూమత్వస్యావచ్ఛేదకతాప్రయోజకతృతీయా
న్తార్థైక్యత్వాభావాద్ఘటధూమభేదద్వయావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకభేదవత్త్వరూ
పాన్యతరత్వావచ్ఛిన్న రూపప్రతియోగిని సాక్షాద్విశేషణత్వాభావాచ్చ న తా
దృశాభావప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వ శంకేతిధ్యేయమ్ ॥ * భేదత్వేనేతి * అ
త్రాప్యయోగోళకభేదశూన్యే ఘటాభావవతి తాదృశ ప్రతీత్యనుదయాపత్తే
ర్న తాదృశాన్యతరత్వ మాత్రస్య ప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వం ॥ భేదత్వేనా
యోగోళకభేద ఘటాన్యతరాభావస్య సంయోగ సంబంధావచ్ఛిన్న ప్రతి
యోగితాకస్య కేవలాన్వయిత్వేన నాయోగోళకభేదాభావసమనైయత్యం స్వ
రూపసంబంధావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాకస్య తత్సమనైయత్యసంభవే ప్యయో
గోళకభేదశూన్యస్య స్వరూపసంబంధేన తాదృశాన్యతరత్వావచ్ఛిన్నవత్వాఽ
ప్రసిద్ధత్వేనాతిప్రసంగ విరహాత్తాదృశాన్యతరత్వస్యైవప్రతియోగితా వచ్ఛేదక
త్వసంభవేనాతివ్యాప్త్య ప్రసక్తేస్తాదృశాభావోపేక్షేతిధ్యేయం*న్యూనవృత్తిత్వం
చేతి * యద్యపి వాచ్యత్వసాధ్యకే లక్షణఘటకజ్ఞేయత్వత్వేన వాచ్యతాభా
వీయ ప్రతియోగితాయాన్న్యూనవృత్త్యైవజ్ఞేయత్వత్వం న్యూనవృత్తిత్వనిరుక్తౌ స్వ
పదేన తదభావీయప్రతియోగితాయా ఏవోపాదేయతయా సమనియతాభావైక్య
మతే తాదృశాభావస్య వాచ్యత్వత్వేన జ్ఞేయత్వాభావాభిన్నతయా తదీయప్ర
తియోగితాయా జ్ఞేయత్వేపి సత్త్వాత్తథాపి స్వసమానాధికరణ భేదప్రతియోగి
తావచ్ఛేదకత్వ స్వావచ్ఛేదకత్వ సామానాధికరణ్యైతత్త్రితయ సంబంధావ
చ్ఛిన్న ప్రతియోగితాకతదభావీయప్రతియోగిత్వాభావవత్తదభావీయ ప్రతియో
గితావచ్ఛేదకం న్యూనవృత్తిభిన్నం సద్యదవచ్ఛేదకమిత్యనేన వివక్షణీయమితి
నదోషః ॥ ఏతత్కల్పేసాధ్యవ్యాపకతావచ్ఛేదక రూపావచ్ఛిన్నప్రతియోగితా
యామపి స్వ న్యూనవృత్తిధర్మానవచ్ఛిన్నత్వం దేయం తేన వహ్నిసాధ్యకేవ

హ్నిత్వేన మహానసీయవహ్ని ఘటాన్యతరాభావస్య యావదంతర్గతస్య ప్రతి
యోగితాయాన్యూనవృత్తిభిన్నావచ్ఛేదకాప్రసిద్ధావపి నక్షతిః ॥ వహ్న్యుభయా
భావీయ ప్రతియోగితాయాఃప్రమేయసామాన్యవృత్తిత్వేత్యాహ * అథవేతి *
* స్వవ్యాపకతత్కాన్యత్వేతి * స్వనిరూపకత్వ స్వాశ్రయసమానాధికరణ భే
దప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వ స్వాశ్రయ సామానాధికరణ్యైతత్త్రితయ సంబం
ధేనావచ్ఛేదకతా విశిష్టాన్యప్రతియోగితావచ్ఛేదకమేవ తాదృశోభయాభావవ
త్ప్రతియోగితావచ్ఛేదక మిత్యనేన వివక్షణీయమితి నాననుగమాదిదోషః
ఏతత్కల్పే వ్యాపకతావచ్ఛేదకరూపావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాయామపి నిరుక్త
త్రితయసంబంధేనావచ్ఛేదకతా విశిష్టాన్యత్వం దేయం తేన వహ్నిత్వేన మహా
నసీయ వహ్నిఘటాన్యతరాభావీయతాదృశా వచ్ఛేదకత్వస్యాప్రసిద్ధావపి నా
వ్యాప్తిః ॥ అత్ర స్వవ్యాపకత్వ శరీరేస్వాధికరణత్వస్యప్రతియోగితావచ్ఛేద
కతాఘటక సంబంధేనైవ వివక్షణీయతయాయాదృశాభావ ప్రతియోగితావచ్ఛే
దకతాఘటకః కాలికసంబంధోవిషయితాసంబంధోవా తదభావీయ తాదృశప్ర
తియోగితావచ్ఛేదకత్వస్య స్వవ్యాపకతత్కాన్యత్వాప్రసిద్ధ్యాఽప్రసిద్ధిరతఆహ
* స్వన్యూనవృత్తిభిన్నాయాఃప్రతియోగితాయాఇతి * అవచ్ఛిన్నత్వ సామా
నాధికరణ్య సమానాధికరణభేద ప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వైతత్త్రితయ సంబం
ధేన ధర్మవిశిష్టాన్యాయాఇత్యర్థస్తేన నాననుగమః ॥ ఏతత్కల్పేవ్యాపకతా
వచ్ఛేదక రూపావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాయామపినిరుక్త త్రితయసంబంధేన ధర్మ
విశిష్టాన్యత్వం దేయం తేన న వహ్నిత్వేన మహానసీయవహ్ని ఘటాన్యతరా
భావీయ ప్రతియోగితాయాస్తాదృశత్వవిరహేప్యవ్యాప్తిః ॥ నిరుక్తకల్పత్రయేపి
భావరూపప్రతియోగిసామానాధికరణ్యనివేశావశ్యకతయా గౌరవాదాహ * త
త్ప్రతియోగితాసమానాధికరణేతి * ఏతత్కల్పే ప్రతియోగినిభావత్వనివేశః
ప్రయోజనాభావాద్ధేయః * అసంభవఇతి * హేతుసామానాధికరణ్యాంశేస్వ
రూపసంబంధ నివేశపర్యవసితభావభిన్నత్వనివేశాభిప్రాయేణ *అవ్యాప్తిశ్చే
తి* వ్యాపకతావచ్ఛేదక రూపేభావవృత్తిత్వనివేశకల్పాభిప్రాయేణ ॥ తత్క
ల్పే భావభిన్నత్వానివేశాత్ * ప్రమేయసాధ్యకస్థలఇతి * నన్వేతత్కల్పేధూ
మసాధ్యకే కాలికసంబంధేన ధూమాభావప్రతియోగితావచ్ఛేదక విశిష్టవహ్ని
సామానాధికరణ్య మాదాయాతివ్యాప్తివారణాయప్రతియోగితా వచ్ఛేదకతా

ఘటక సంబంధేనప్రతియోగితావచ్ఛేదక వైశిష్ట్యం నివేశనీయం తథాచ వహ్ని
సాధ్యక సద్ధేతౌ విషయితయావహ్నిత్వ విశిష్టాభావస్య ప్రతియోగితావచ్ఛేద
కతాఘటకవిషయితయా ప్రతియోగితావచ్ఛేదక విశిష్టజ్ఞానాదినా పర్వతాదౌ
సామానాధికరణ్యాభావా దవ్యాప్తివారణాయ సాధ్యతావచ్ఛేదకనిష్ఠావచ్ఛేదక
తాయాం సాధ్యతావచ్ఛేదకతా ఘటకసంబంధావచ్ఛిన్నత్వ నివేశావశ్యకతయా
కథంసంయోగాది సంబంధావచ్ఛిన్నప్రమేయత్వ నిష్ఠావచ్ఛేదకతాకాభావ మా
దాయలక్షణసమన్వయఇతిచేన్న ॥ అతివ్యాప్తివారణాయ సాధ్యతావచ్ఛేదకతా
ఘటకసంబంధేనైవ ప్రతియోగితావచ్ఛేదక వైశిష్ట్యస్య నివేశ్యత్వాత్సాధ్యతావ
చ్ఛేదకనిష్ఠావచ్ఛేదకతాయాం తత్సంబంధావచ్ఛిన్నత్వానివేశాత్ ॥ * లఘు
రూపసమనియతేతి * ప్రమేయవహ్నిత్వాద్య వచ్ఛిన్నసాధ్యక ఇత్యర్థః ॥య
ద్యపి గురుధర్మస్యావచ్ఛేదకత్వం సిద్ధాంతేఆవశ్యకం॥ అన్యథాసాధ్యవన్నిష్ఠ
గోత్వాభావీయ ప్రతియోగితాయాం లాఘవేన గోసమవేతత్వస్యైవావచ్ఛేద
కతయా తద్భిన్నగవేతరాసమవేతత్వ సకలగోవృత్తిత్వాభ్యాం గోత్వభిన్నా
భావస్య యావదంతర్గతస్య గోత్వరూపప్రతియోగి సామానాధికరణ్యాభా
వా దసంభవాపత్తేః॥తథాపి తత్సమనియతాభావాంతరమాదాయతస్యాపి ప్రతి
యోగిసామానాధికరణ్యాన్నాసంభవఇతి తదనావశ్యకమ్ ॥ నను ప్రమేయ వ
హ్నిసాధ్యకే విషయితయాప్రమేయవహ్నిత్వవిశిష్టాభావస్యైవ ప్రసిద్ధేర్నా
వ్యాప్తిః ॥ నహివహ్నిత్వస్యైవ తాదృశాభావ ప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వంసం
భవతి,ప్రమేయవహ్న్యవిషయక వహ్నివిషయక జ్ఞానవతితాదృశాభావాసత్త్వ
ప్రసంగాత్ ॥ నచ సంయోగేన ప్రమేయవహ్నిసాధ్యకే విషయితయా ప్ర
మేయవహ్నిత్వ విశిష్టస్య సంయోగేనయోఽభావ స్తస్య కేవలాన్వయితయా వ
హ్నిత్వస్యా వచ్ఛేదకత్వేఽపి సంయోగేన విషయితయావహ్నిత్వ విశిష్టస్యా స
త్త్వాదేవ నాతిప్రసంగఇతివాచ్యమ్ ॥ ప్రతియోగితాయాం సాధ్యతావచ్ఛేద
క సంబంధావచ్ఛిన్నత్వస్య ప్రయోజనాభావేనా నివేశాత్సమవాయేన తాదృ
శాభావప్రసిద్ధేః ॥ నచ ప్రమేయత్వ విశిష్టాత్మత్వ సాధ్యక ఈశ్వరత్వహేతు
కే విషయితయా సాధ్యతావచ్ఛేదకవిశిష్టాభావస్యహేతుసామానాధికరణ్యాభా
వేన వ్యధికరణధర్మావచ్ఛిన్నాభావస్య ప్రసిద్ధేరవ్యాప్తిరితివాచ్యమ్ ॥ ఆత్మ
త్వమాత్రవిషయక జ్ఞానప్రమేయత్వ మాత్రవిషయకజ్ఞానాన్యతరత్వ విశిష్టస్య

సాధ్యతావచ్ఛేదకరూపేణాభావస్యైవాప్రసిద్ధేరితి చేన్న॥ ప్రమేయత్వవిశిష్టేశ్వ
రావృత్తిసాధ్యక ఈశ్వరత్వ హేతుకే విషయితయాసాధ్యతావచ్ఛేదకవిశిష్టాభా
వస్య హేతుసామానాధికరణ్య విరహేణవ్యధికరణ ధర్మావచ్ఛిన్నాభావ మా
దాయాతివ్యాప్తేః సాధ్యతావచ్ఛేదకనిష్ఠావచ్ఛేదకతాయాం విషయితాసంబం
ధానవచ్ఛిన్నత్వ నివేశస్యావశ్యకతయోక్తగురుధర్మావచ్ఛిన్నసాధ్యకే తాదృ
శావచ్ఛేదకతాకాభావాప్రసిద్ధ్యాఽవ్యాప్తేర్దుర్వారత్వాత్ * పూర్వోక్తది
శాతివ్యాప్తేరితి * పూర్వక్షణవృత్తిత్వ విశిష్టస్వాభావరూపప్రతియోగి సామా
నాధికరణ్యమాదాయాతివ్యాప్తే రిత్యర్థః॥ నను పూర్వక్షణవృత్తిత్వవిశిష్టస్వా
భావత్వే తత్ప్రతియోగితా సమానాధికరణ తత్ప్రతియోగితానిరూపకాభావవ
ద్వృత్తితావచ్ఛేదకాన్యతత్ప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వాభావాన్నోక్తాతివ్యాప్తి
రితిచేన్న ॥ తాదృశవివక్షాకల్పేవహ్నిసాధ్యకే యావదంతర్గత వహ్నిత్వేన
మహానసీయవహ్నిఘటాన్యతరాభావస్య తాదృశప్రతియోగితా వచ్ఛేదకాప్రసి
ద్ధ్యాఽవ్యాప్తివారణాయ సాధ్యవ్యాపకతావచ్ఛేదకరూపావచ్ఛిన్నప్రతియోగి
తాయా మపిస్వసమానాధికరణ స్వనిరూపకాభావవద్వృత్తితావచ్ఛేదక ధర్మా
వచ్ఛిన్నాయాయా ప్రతియోగితా తత్తదన్యత్వ నివేశావశ్యకతయా సంయోగ
నద్రవ్యస్యావ్యాప్యవృత్తిత్వ మతే ధూమాభావస్య లక్షణఘటకత్వానుపపత్త్యా
వ్యధికరణ ధర్మావచ్ఛిన్నాభావ మాదాయాతివ్యాప్తేర్వారణాయ ప్రతియో
గితాయా అనతిరిక్తవృత్తి సద్యదవచ్ఛేదక మిత్యేతాదృశ వివక్షస్యైవాదరణీయ
త్వేన పూర్వక్షణవృత్తిత్వ విశిష్టస్వాభావత్వే తాదృశావచ్ఛేదకత్వాక్షతేరతివ్యా
ప్తేర్దుర్వారత్వాత్ ॥ నచ తాదృశప్రతియోగితా వచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నాభావ సా
మానాధికరణ్య నివేశాన్నాతివ్యాప్తిః సిద్ధాంతేపి ప్రతియోగితావచ్ఛేదకా వ
చ్ఛిన్నాభావత్వనివేశస్యావశ్యకతయా మన్మతే తన్నివేశే గౌరవ విరహాదితి వా
చ్యమ్ ॥ సిద్ధాంతే తత్ప్రతియోగితా సమానాధికరణత్వాదికల్పస్యైవాదరణీ
యతయాపూర్వక్షణవృత్తిత్వ విశిష్టస్వాభావత్వ రూప ప్రతియోగితావచ్ఛేదకా
వచ్ఛిన్న సామానాధికరణ్య మాదాయాతివ్యాప్త్యప్రసక్తే స్తదనావశ్యకత్వాత్
కించైతన్మతే సంయోగేన ద్రవ్యస్యా వ్యాప్యవృత్తిత్వమతే సంయోగేనవహ్న్యా
దిసాధ్యకే సాధ్యతావచ్ఛేదక సంబంధఘటిత వ్యాపకతాప్రసిద్ధ్యర్థం సాధ్యవ
న్నిష్ఠాభావే ప్రతియోగివైయధికరణ్య నివేశావశ్యకతయా వాచ్యత్వసాధ్య

క్షేపి దర్శిత విశిష్టాభావ మాదాయలక్షణ సమన్వయసంభవే ప్రతియోగ్యవృత్తిశ్చేతి గ్రంథానుత్థితిర్గౌరవంచ ॥ అత్ర యద్యపి స్వప్రతియోగితావచ్ఛేదకసంబంధ ఘటితవ్యాపకత్వమితి సిద్ధాంతేపి వ్యధికరణధర్మావచ్ఛిన్నాభావ సంగ్రహోనసంభవతి సంయోగేన వాచ్యత్వాభావస్యాపి పూర్వపక్షణవృత్తిత్వ విశిష్టస్వాభావ నిష్ఠాయా స్వప్రతియోగితాతదవచ్ఛేదక స్వరూపసంబంధ ఘటితసాధ్యవ్యాపకతావచ్ఛేదక రూపావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాకత్వేన లక్షణఘటకతయా తస్యచ తాదృశస్వరూపసంబంధేన వాచ్యత్వత్వరూప ప్రతియోగితావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న సామానాధికరణ్య మాదాయసర్వత్రలక్షణ సమన్వయాత్ ॥ నచ సంయోగేన వాచ్యత్వాభావీయ ప్రతియోగితాయాః స్వసమానాధికరణ స్వనిరూపకాభావవద్వృత్తితావచ్ఛేదక వాచ్యత్వత్వావచ్ఛిన్నత్వేన తదన్యత్వ విరహాత్తాదృశాభావస్య న లక్షణ ఘటకతేతివాచ్యమ్ ॥ స్వనిరూపకాభావవద్వృత్తిత్వాంశే స్వావచ్ఛేదక సంబంధావచ్ఛిన్నత్వ నివేశావశ్యకత్వేన తాదృశసంయోగేనవాచ్యత్వాదేర్వృత్తేర్వాచ్యత్వత్వస్య తాదృశవృత్తితావచ్ఛేదకత్వ విరహాత్ ॥ నచైవం తాదృశాభావస్య లక్షణఘటకత్వేపి తత్ప్రతియోగితాసమానాధికరణత్వాద్య వచ్ఛేదకత్వస్య వాచ్యత్వత్వేఽసంభవేన న తదవచ్ఛిన్న సామానాధికరణ్య మాదాయలక్షణయోగ ఇతివాచ్యమ్ ॥ తత్రాపి స్వనిరూపకాభావ వద్వృత్తిత్వాంశే స్వావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నత్వ వివక్షాయా ఆవశ్యకత్వేన వాచ్యత్వత్వే తాదృశావచ్ఛేదకత్వా నపాయాత్ ॥ నచ స్వనిరూపకాభావవద్వృత్తిత్వాంశే స్వావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నత్వ నివేశే వహ్నిర్యది సాధ్యకే సత్తాసామాన్యాభావస్యాపి లక్షణఘటకతయా యావదంతర్గతతాదృశాభావీయ ప్రతియోగితానిరూపకాభావవతిసామాన్యాదౌ స్వావచ్ఛేదక సమవాయసంబంధేన వృత్తేరప్రసిద్ధ్యా తత్ప్రతియోగితాసమానాధికరణేత్యాద్యవచ్ఛేదకాప్రసిద్ధ్యాఽవ్యాప్తిరితివాచ్యమ్ ॥ సత్తాభావస్య స్వరూపసంబంధేన హేతు సామానాధికరణ్యాభావేన లక్షణఘటకత్వ విరహాదితి పూర్వపక్షోనతరతి॥తథాపి వ్యధికరణధర్మావచ్ఛిన్నాభావా స్వీకారే తత్ప్రతియోగితా వచ్ఛేదకసంగ్రహాయోపాత్తతత్ప్రతియోగితా సమానాధికరణేతి విశేషణవైయర్థ్యం స్యాదితి తదావశ్యకతా ద్వితీయచక్రవర్తిలక్షణవదితి బోధ్యమ్ ॥ ఏవంవహ్నిత్వేన ధూమకాలావచ్ఛిన్న ధూమవద్వృత్తిత్వ వి

శిష్టాభావస్య ధూమాభావసమనియతతయా తదవచ్ఛేదకవహ్నిత్వా నవచ్ఛిన్న సామానాధికరణ్య మాదాయాతివ్యాప్తి వారణాయప్రతియోగితా వచ్ఛేదకతా పర్యాప్త్యధికరణమేవ తదవచ్ఛేదకేత్యనేనవివక్షణీయం తథాచ మహానసీయవహ్న్యభావస్యాతథాత్వాదవ్యాప్తిరతో వ్యాపకతావచ్ఛేదక రూపపర్యాప్తావచ్ఛేదకతాకప్రతియోగితాకాభావస్యైవ వివక్షణీయతయా నసర్వత్ర విశిష్టాభావమాదాయ లక్షణసత్త్వశంకేతిధ్యేయమ్ * పూర్వోక్తదిశేతి * సత్తావాన్జాతేరిత్యాదౌ కాలికసంబంధేనహేతు సమానాధికరణ సత్త్వాభావమాదాయేత్యర్థః ॥ నను భావభిన్నాభావనివేశే వహ్నిసాధ్యకే ఘటవృత్తిరూపధ్వంసవదన్యత్వాభావస్య కాలికసంబన్ధేనహేతుసమానాధికరణస్య భావరూపప్రతియోగిసామానాధికరణ్యాభావాదవ్యాప్తిరతఆహ * అస్తువేతి * సంయోగధ్వంసేనేతి * తత్ప్రతియోగితా సమానాధికరణత్యాది ప్రతియోగితావచ్ఛేదకనివేశాభిప్రాయేణేదం తత్కల్పే ప్రతియోగినిభావత్వత్యాగస్యోక్తత్వాత్ ॥ అయోగోళక నాశజన్యసంయోగ నాశసంభవస్థలానురోధేనాహ ॥ * అనుయోగితేతి * వహ్నిప్రకారకప్రమావిషయత్వాదేః కాలత్వసందేహాత్కాలికసంబన్ధపరిత్యాగః * ప్రతియోగివృత్తయఇతి * ప్రతియోగితావచ్ఛేదక సమానాధికరణా ఇత్యర్థస్తేనాయోగోళకాన్యత్వప్రకారక ప్రమావిషయత్వాభావస్య తాదృశవిషయత్వత్వాదినాప్రమేయాభావాభిన్నత్వేన ప్రమేయమాత్రస్యతత్ప్రతియోగిత్వేన తాదృశాభావస్య ప్రమేయరూపప్రతియోగివృత్తిత్వేపి నాతివ్యాప్తిరితిబోధ్యమ్ ॥

శ్రీ ఇతి ద్వితీయస్వలక్షణమ్. శ్రీ

౫౦. ॥ నిరవచ్ఛిన్నవృత్తికత్వ విశిష్టస్య కపిసంయోగాభావస్య శుద్ధవిశేష్యానతిరిక్తతయాఽవ్యాప్తితాదవస్థ్యమతఆహ * హేత్వితి * ఆధేయతాయాఆధేయస్వరూపత్వే ఆధేయతావచ్ఛేదకరూపత్వేవా కపిసంయోగాభావరూపాయాఃకపిసంయోగాభావత్వరూపాయావానిరవచ్ఛిన్నాధేయతాయాహేత్వధికరణనిరూపితత్వానపాయాదవ్యాప్తితాదవస్థ్యమతఆహ * హేత్వధికరణనిష్ఠేతి * హేత్వధికరణీభూతేతి * సంయోగీసత్త్వాదిత్యాదౌ సంయోగాభావనిష్ఠతద్వ్యక్తిత్వస్య హేతుమన్నిష్ఠాభావ ప్రతియోగితానవచ్ఛేదకత్వ విరహాద్వ్యధికరణధర్మావచ్ఛిన్నాభావ మాదాయాతివ్యాప్తిరతోయత్కించిదితి ॥ తథాచ సం

యోగాభావనిష్ఠ తద్వ్యక్తిత్వాదేర్యత్కించిద్ధేత్వధికరణ గుణనిష్ఠాభావ ప్రతియోగితానవచ్ఛేదకత్వాన్నాతివ్యాప్తిః ॥ నన్వతివ్యాప్తిర్నామాసల్లింగకానుమితి జనకపరామర్శస్య ప్రమాత్వాపత్తిః తత్రచ గుణనిష్ఠాభావ ప్రతియోగితావచ్ఛేదకం యదభావనిష్ఠం తద్వ్యక్తిత్వం తాదృశాభావ ప్రతియోగితానవచ్ఛేదకత్వావగాహిజ్ఞానస్య ప్రమాత్వ విరహేపి ద్రవ్యస్యాపిహేత్వధికరణత్వాత్తన్నిష్ఠాభావప్రతియోగితాయాం సామానాధికరణ్యానానవచ్ఛేదకం యదభావనిష్ఠం తద్వ్యక్తిత్వం తాదృశాభావ ప్రతియోగితానవచ్ఛేదక సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న సమానాధికరణ హేతుమానితి పరామర్శస్య ప్రమాత్వానపాయాత్తతోగుణస్సంయోగవానిత్య భ్రాంతస్యానుమితి ర్దుర్వారేతి చేన్నైవమ్॥ స్వనిష్ఠాభావీయ ప్రతియోగితావిశిష్టతద్వ్యక్తిత్వవత్త్వసంబంధేన హేత్వధికరణ విశిష్టాభావ ప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వ సామాన్యాభావావగాహిజ్ఞానస్యైవ కారణతయోక్తాపత్తేరభావాత్ ॥ ప్రతియోగితావైశిష్ట్యంచ సామానాధికరణ్యావచ్ఛేదకతోభయాభావవత్త్వ సంబన్ధేన బోధ్యమ్ ॥ వ్యధికరణధర్మావచ్ఛిన్నాభావ నిష్ఠతద్వ్యక్తిత్వస్యాపి హేత్వధికరణ నిష్ఠవ్యధికరణ ధర్మావచ్ఛిన్నాభావప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వాత్తాదృశాభావాప్రసిద్ధిరతః సామానాధికరణ్యేనేతి ॥ అత్రచ హేత్వధికరణవృత్తిత్వాంశే సంబంధవిశేషానివేశే సంయోగిజన్యసత్త్వాదిత్యాదౌ సంయోగాత్మకాభావస్యాపి కాలికసంబంధేన హేత్వధికరణవృత్తిత్వాత్సంయోగాభావస్య లక్షణాఘటకత్వేన వ్యధికరణ ధర్మావచ్ఛిన్నాభావమాదాయాతివ్యాప్తిః స్యాదతః స్వీయయాదృశ నిరూపకతాశ్రయవత్తాజ్ఞానం ప్రతియేనసంబన్ధేన స్వాశ్రయవత్తాజ్ఞానం విరోధితేనసంబన్ధేన సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబన్ధేనవా తన్నివేశనీయం తథాచ ద్రవ్యత్వసాధ్యకే ద్రవ్యధ్వంసాన్యతరత్వాదావతివ్యాప్తిర్హేతుమతిధ్వంసేతాదృశ సమవాయ సంబంధేన వృత్త్యప్రసిద్ధేః ద్రవ్యేచ ద్రవ్యత్వస్య తేనసంబంధేన వృత్తేర్వ్యధికరణధర్మావచ్ఛిన్నాభావస్యైవ లక్షణఘటకత్వాదిత్యస్వరసబహులరిత్యనేన సూచితః ॥ పరేత్విత్యాదిమతేఽధికాధికరణతాస్వీకారోఽస్వరసః ॥ భావానాం దైశికవిశేషణతాస్వీకారేత్వాహ * ఏవమితి * బాధకవిరహాదితి * ద్రవ్యాన్యత్వవిశిష్టసత్తాభావ సాధ్యకేసత్తాయాః సాధ్యాభావరూపత్వే గుణాదౌ తాదృశాభావోనాస్తీతి వ్యవహారస్య తాదృశప్రతీతా విశిష్టాధికరణతాయాః

నియామకత్వ మంగీకృత్యవారణేపి వక్ష్యమాణప్రతియోగిమత్తాగ్రహావిరోధితా
నియామక సమవాయసంబన్ధేన తస్యాః హేతుమద్వృత్తితయాఽవ్యాప్తిరితి విశి
ష్టాధికరణతాయా ఏవవిశిష్టాభావాభావత్వ మభ్యుపగతంతథేహ నబాధక మస్తీ
తిభావః ॥ * స్వీయయాదృశప్రతియోగితాశ్రయవత్తాజ్ఞానంప్రతీతి * అత్రప్ర
తియోగితాయాం స్వీయత్వవిశేషణంవ్యర్థమ్ ॥ ప్రతియోగితావచ్ఛేదకరూపే
ణాప్రతియోగిమత్తావగాహిజ్ఞానస్యాపి ప్రతిబధ్యత్వాత్ప్రతియోగిప్రకారకత్వ
నివేశో వ్యర్థ ఇతి తం పరిత్యజతి * ఏవంచేతి * ప్రయోజనాభావాదితి *అ
థ ప్రతియోగితావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న ప్రకారతాశాలిజ్ఞానసామాన్యం ప్రతీత్యవ
శ్యం వక్తవ్యం అన్యథా ఆకాశాభావ ప్రతియోగితా వచ్ఛేదకాకాశాభావా
భావత్వావచ్ఛిన్న ప్రకారక ఆకాశత్వావచ్ఛిన్న ప్రకారక సమూహాల
మ్బనం ప్రతి దైశికవిశేషణతాసంబంధేనాకాశాభావవత్తాజ్ఞానస్య ప్రతిబంధక
తయా దైశికవిశేషణతాయానిరుక్తసాధ్యకే సంగ్రహోదుర్వారస్తథాచ తా
దృశసామాన్యాంతర్గతఘటత్వాదినావహ్న్యభావ ప్రతియోగితావచ్ఛేదక
ఘటత్వాదినాఘటావగాహిజ్ఞానం ప్రతిఘటత్వాదినా వహ్న్యభావాద్యవగా
హిజ్ఞానస్యాప్రతిబంధకతయా తాదృశాభావాసంగ్రహ ఇతియాదృశ ప్రతియోగి
తాశ్రయ ప్రకారకత్వమావశ్యకమితి చేన్న ॥ ప్రతియోగి ప్రకారకత్వ నివేశే
పి వహ్నిత్వావిషయకస్య ఘటత్వేన వహ్నిమత్తాజ్ఞానస్యాపి తాదృశజ్ఞాన సా
మాన్యాంతర్గతతయా తద్దోషవారణాసంభవాద్దర్శితసమూహాలంబన మాదా
య దర్శితదోషవారణంతు యాదృశప్రతియోగితావచ్ఛేదకయాదృశప్రతియో
గితాసంబంధావచ్ఛిన్నప్రకారతావచ్ఛేదకై తదుభయాతిరిక్తధర్మానవచ్ఛిన్న
ప్రకారతాశూన్యజ్ఞానం ప్రతీతి వివక్షయాకర్తవ్యమ్ * సాధ్యతావచ్ఛేదక
ప్రకృతప్రతియోగితావచ్ఛేదకాతిరిక్తేతి * అథైవం వివక్షణే వహ్నిత్వేనఘ
టాభావ వత్తాజ్ఞానస్య వహ్నిత్వేనఘటవత్తాజ్ఞానం ప్రత్యేవప్రతిబంధకతయా
తాదృశజ్ఞానస్యచ సాధ్యతావచ్ఛేదక ప్రకృతప్రతియోగితావచ్ఛేదకాతిరిక్త ఘ
టత్వానవచ్ఛిన్నప్రకారతాకత్వ విరహేణ వహ్నిత్వేన ఘటాభావస్య లక్షణా
ఘటకతయైవావ్యాప్త్యప్రసక్తేస్తద్వారణాయోపాత్తసాధ్యాభావపదవైయ్యర్థ్య
మితిచేన్న ॥ విషయితయావహ్నిత్వవతోవహ్నిత్వేనాభావమాదాయ వహ్ని
సాధ్యకేఽవ్యాప్తివారణాయ తదావశ్యకత్వాత్ ॥ సాధ్యతావచ్ఛేదకవ్యాప్యప్ర

తి యోగితాకత్వస్య తదర్థత్వాచ్చ నజ్ఞానవానాత్మత్వాదిత్యాదౌ కాలికేన జ్ఞాన
త్వవతో జ్ఞానత్వేనాభావమాదాయావ్యాప్తిః॥ ఇదమత్ర చింత్యం ॥ ఏవంరీత్యా సా
ధ్యాభావాంశసార్థక్యేపి సర్వత్ర ద్విత్వావచ్ఛిన్నాభావమాదాయ లక్షణసమన్వ
యప్రదర్శనమసంగతం స్యాత్తస్య సాధ్యతావచ్ఛేదక వ్యాప్యప్రతియోగితాక
త్వ విరహాత్ ॥ నచ తద్వృత్తిత్వ విశిష్టసాధ్యతదన్యవృత్తిత్వవిశిష్టసాధ్యోభ
యాభావమాదాయైవ లక్షణసమన్వయో వివక్షిత ఇతి వాచ్యమ్ ॥ ఏకమాత్రవృత్తి
సాధ్యకే తాదృశాభావాప్రసిద్ధేః క్షణవిశేషవిశిష్టసాధ్యాభావస్య హేత్వధికర
ణే వ్యాప్యవృత్తిత్వవిరహాత్తత్ర వ్యధికరణధర్మావచ్ఛిన్నాభావస్యావశ్యకత్వాది
తి ॥ యది చ స్వన్యూనవృత్తిధర్మానవచ్ఛిన్నత్వం ప్రతియోగితాయాం నివేశ్య
సాధ్యతావచ్ఛేదక వ్యాప్యత్వవిశేషణ వారణీయావ్యాప్తివారణం సర్వత్రోక్తిగ్ర
న్థసంగమనంచ భవతి న్యూనవృత్తిత్వస్య ప్రతియోగ్యవృత్తిత్వ విశేషితభేద ఘ
టితత్వాదిత్యుచ్యతే॥ తదాన్యూనవృత్తిత్వస్య విరుద్ధవ్యాపృత్తస్య నివేశప్రయో
జనాభావేన వహ్నిత్వేన ఘటాభావీయ ప్రతియోగితాయాస్తాదృశత్వ విరహా
ద్వక్ష్యమాణ సమనియత నానాధర్మావచ్ఛిన్నప్రతియోగిత్వాభేదమతాభిప్రా
యేణాపి తత్ప్రార్థక్యాసంభవాదితి ❋ సర్వత్ర ద్విత్వావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితా
కసాధ్యాభావమాదాయేతి ❋ నను వహ్నిసాధ్యకే వహ్నిఘటోభయాభావీయ
ప్రతియోగితావచ్ఛేదకతాయాః సాధ్యతావచ్ఛేదకతాఘటకసంబంధావచ్ఛిన్నా
యా అప్రసిద్ధ్యా న తాదృశాభావ మాదాయలక్షణ సమన్వయః ఏవమేతద్రూ
పవానేతద్రసాదిత్యాదావపి, తత్ర విశిష్టాభావస్య హేత్వధికరణే వ్యాప్యవృత్తి
త్వవిరహాదుభయాభావీయ ప్రతియోగితావచ్ఛేదకతాయాః సాధ్యతావచ్ఛేదక
తాఘటకసంబంధావచ్ఛిన్నత్వ విరహాచ్చ ॥ ఏతేన వహ్నిసాధ్యకే మహానసీయ
వహ్న్యభావ మాదాయలక్షణ సమన్వయేపి నక్షతిః ॥ అత్ర కేచిత్ ॥ మహాన
సవృత్తివహ్న్యభావీయ ప్రతియోగితానిరూపిత సాధ్యతావచ్ఛేదకతాఘటక స
మవాయసంబంధావచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకతా పర్యాప్తేర్వహ్నిత్వ ఏవ సత్త్వాద్వ
హ్నిసాధ్యకేఽవ్యాప్తివారణాయ సాధ్యతావచ్ఛేదకతాఘటక సంబంధావచ్ఛి
న్నావచ్ఛేదకతాకాయా హేతుసమానాధికరణాభావీయప్రతియోగితా తదవచ్ఛే
దక తాత్వావచ్ఛిన్న పర్యాప్తిశూన్యత్వస్యైవానవచ్ఛేదకపదేన వివక్షణీయత
యైతద్రూపతద్రూపోభయాభావీయ ప్రతియోగితాయా మవతరణగ్రంథోక్తరీ

ల్యై తద్వ్యాప్యత్వ తద్వ్యాప్యత్వద్విత్వ తత్త్రితయస్యావచ్ఛేదకత్వావశ్యకత్వా
త్తాదృశోభయాభావీయప్రతియోగితాయా అపి సాధ్యతావచ్ఛేదకతాఘటక సం
బంధావచ్ఛిన్నత్వతద్వ్యాప్యత్వ తద్వ్యాప్యత్వనిష్ఠావచ్ఛేదకతాకత్వాపత్తేరిత్యాహుః
పరేతు ప్రతియోగితాయాం సాధ్యతావచ్ఛేదకతా ఘటకసంబంధావచ్ఛిన్నత్వ
దానేపి కాలికేన మహానసీయత్వ విశిష్టస్య సమవాయేన వహ్నిత్వాదివిశిష్ట
స్య సాధ్యతాయాంసద్ధేతౌ సమవాయేన మహానసీయత్వవిశిష్టస్య కాలికేన వ
హ్నిత్వవిశిష్టస్యాభావమాదాయావ్యాప్తివారణాయ స్వానవచ్ఛేదక సంబంధా
వచ్ఛిన్నత్వస్వసామానాధికరణ్య తదుభయసంబంధేన సాధ్యతావచ్ఛేదకతా
విశిష్టాన్యత్వస్య హేతుసమానాధికరణాభావీయప్రతియోగితావచ్ఛేదకతాయా
మవశ్యంనివేశనీయతయా గుణవాన్ ద్రవ్యత్వాదిత్యాదౌ విషయితయా గుణత్వ
విశిష్టాభావీయ ప్రతియోగితావచ్ఛేదకతాయాం తాదృశోభయసంబంధేన సా
ధ్యతావచ్ఛేదకతావిశిష్టాన్యత్వ విరహేణావ్యాప్త్యప్రసక్తేః ప్రతియోగితావ
చ్ఛేదకతాయాం సాధ్యతావచ్ఛేదకతాఘటకసంబంధావచ్ఛిన్నత్వస్య నివేశనీ
యతయా నోక్తపూర్వపక్షావసరఇతి వదంతి ॥ నను ద్వితీయలక్షణేవ్యధికరణధ
ర్మావచ్ఛిన్నాభావాస్వీకారే వహ్నిత్వాదినా ఘటాభావమాదాయావ్యాప్తి
వారణాయోపాత్తసామానాధికరణ్యేనేత్యస్య వైయర్థ్యంస్యాదితితదావశ్యక
త్వం దర్శయిష్యతే తద్వదిహాపి వ్యధికరణధర్మావచ్ఛిన్నాభావాస్వీకారే వ
హ్నిత్వాదినా ఘటాద్యభావ మాదాయావ్యాప్తివారణాయోపాత్తస్య సాధ్యా
భావస్యేత్యస్య వైయర్థ్యంస్యాదితితదావశ్యకతాసంభవతీతిచేన్న ॥ అఖండా
భావఘటకతాసంపాదకత్వేన సాధ్యాభావాంశస్యాత్ర సార్థక్యసంభవాత్ ॥ న
హి ద్వితీయ లక్షణస్యైవం సంభవతి, వ్యధికరణ ధర్మావచ్ఛిన్నాభావాస్వీకా
రే హేతు సమానాధికరణాభావీయ ప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వ తాదృశాభావీయ
ప్రతియోగితాయాంసామానాధికరణ్యేనా వచ్ఛేదకత్వయోః సమనైయత్యేన
సమనియత నానాధర్మావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితానామభేదస్యాన్యత్రోక్తత్వేనా
భావభేద ప్రయోజకప్రతియోగితాభేదవిరహాత్ ॥ హేతుసమానాధికరణాభా
వ ప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వ తాదృశ సాధ్యాభావ ప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వ
యోః సమనైయత్యవిరహేణ తదవచ్ఛిన్నాభావయోర్భేదస్యావశ్యం వక్తవ్య
త్వాత్ ॥ * యాదృశప్రతియోగితావచ్ఛేదకవిశిష్టేతి * యాదృశ ప్రతియోగి

తావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నాధికరణత్వ యాదృశప్రతియోగితాశ్రయాధికరణత్వోభయాభావవత్త్వమేవోభయానధికరణత్వం తేన విశిష్టసత్తావాన్ జాతేరిత్యాదౌ నాతివ్యాప్తిః ॥ * వహ్నిభిన్నేఽసంభావితతయేతి * వహ్నిభిన్నత్వేన వహ్న్యభావ వహ్నిభిన్నత్వేన వహ్నితదన్యోభయాభావయోః సమనైయత్యేనావచ్ఛేదకైక్యేన చ తదీయప్రతియోగితయోరప్యైక్యమితి ॥ తాదృశాభావీయ ప్రతియోగితాయా వహ్నిభిన్నేఽపి సంభవస్తు నాశంక్యః ॥ వహ్నిభిన్నత్వేన వహ్నితదన్యోభయాభావీయ ప్రతియోగితాయా అస్తాం పత్యవతరణ గ్రంథోక్తరీత్యా వ్యాసజ్యవృత్తిత్వేన వహ్నిభిన్నత్వేన వహ్న్యభావీయ ప్రతియోగితాతో విలక్షణత్వేన తత్పర్యాప్త్యాశ్రయానధికరణత్వస్య హేతుమతి వహ్నిమాన్యేఽక్షతత్వాత్ * అథవావక్ష్యమాణరీత్యేతి * చైత్రాన్యత్వవిశిష్టే తద్దండసాధ్యక ఏతద్దండసంయోగహేతుకే వ్యభిచారిణ్యేతద్దండసంయోగసామాన్యే విశిష్టాభావప్రతియోగ్యేతద్దండప్రతియోగికత్వచైత్రానుయోగికత్వోభయసత్త్వేన విశిష్టాభావస్య లక్షణఘటకత్వానుపపత్తిరతో యాదృశప్రతియోగితావచ్ఛేదక విశిష్టప్రతియోగికత్వనివేశః ॥ ధూమసంయోగే ధూమత్వవిశిష్టప్రతియోగికత్వ ధూమప్రతియోగికత్వయోర్ద్వయోః సత్త్వేన ధూమసాధ్యకే వ్యభిచారిణి ధూమాభావస్య లక్షణఘటకత్వార్థం హేత్వధికరణయత్కించిద్వ్యక్త్యనుయోగికత్వ నివేశః ॥ తత్రైవ ధూమసంయోగే వహ్నిమదనుయోగికత్వస్యాపి సత్త్వేన ధూమాభావస్య లక్షణఘటకత్వానుపపత్తిరతో యత్కించిదితి ॥ వహ్నిత్వేన ఘటాభావ సంగ్రహాయ యాదృశప్రతియోగితాశ్రయప్రతియోగికత్వనివేశః ॥ లాఘవాదాహ ॥ * అథవేతి * సాధ్యనిష్ఠతాదృశప్రతియోగిత్వాప్రసిద్ధ్యా నపూర్వోక్తలక్షణే ప్రతియోగివ్యధికరణత్వం నివేశితమితి * అథ ఘటత్వేనైతద్రూపం నాస్తీతి ప్రతీతౌ ఘటత్వస్య స్వావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకత్వ సంబంధేనాభావాంశే స్వాతంత్ర్యేణ భానస్యాభ్యుపగతత్వేన ఘటత్వావచ్ఛిన్నైతద్రూపనిష్ఠప్రతియోగిత్వ సంబంధావచ్ఛిన్నాయా ఘటత్వనిష్ఠప్రకారతాతదవచ్ఛేదక ఘటత్వత్వావచ్ఛిన్నానధికరణత్వస్య హేతుమతి సత్త్వాద్ఘటత్వావచ్ఛిన్నైతద్రూపనిష్ఠ ప్రతియోగితైవ తాదృశీ ప్రసిద్ధేతి చేన్న ॥ ఘటత్వేనైతద్రూపాభావ ప్రతీతౌ ఘటత్వాదేః స్వావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకత్వ సంబన్ధేన భానేఽపి తాదృశానుబంధస్య పరంపరాసంబన్ధత్వేన ఘటత్వనిష్ఠప్రకారతాయా విశేష్యభూతప్రతి-

యోగిత్వ సంబంధనిష్ఠసాంసర్గికవిషయతానిరూపితత్వ రూపస్య తాదృశప్ర
తియోగిత్వసంబంధావచ్ఛిన్నత్వస్య విరహాత్ ॥ అస్తువావిశిష్టస్యైవ తాదృశ
ప్రతియోగితాకత్వస్య సంబంధతాతథాపి రూపత్వేనరూపం నాస్తీతిప్రతీతి సి
ద్ధాభావీయ ప్రతియోగిత్వసంబంధావచ్ఛిన్న రూపత్వ నిష్ఠప్రకారతావచ్ఛేద
కరూపత్వత్వావచ్ఛిన్నానధికరణత్వ మాదాయరూపవాన్ పృథివీత్వాదిత్యా
దావవ్యాప్తివారణాయప్రకారతాయాం ప్రతియోగినిష్ఠత్వ నివేశస్యావశ్యకత్వా
న్నదోషః ॥ నచైవమపి రూపఘటోభయాభావీయ ప్రతియోగితామేతద్రూప
తద్రూపాన్యతరతద్రూపోభయాభావీయ ప్రతియోగితాంచాదాయ తాదృశప్రతి
యోగిత్వ ప్రసిద్ధిస్సంభవతీతివాచ్యమ్ ॥ వహ్నిత్వేన మహానసీయ వహ్నిఘటా
న్యతరాభావీయ ప్రతియోగితామాదాయావ్యాప్తివారణాయప్రకారతాయాంసా
ధ్యతావచ్ఛేదక వ్యాప్యత్వస్యైవ నివేశ్యత్వాద్దర్శితప్రతియోగిత్వయోరతాదృశ
త్వాత్ ✱ ప్రతియోగితావచ్ఛేదకతయేతి ✱ స్వప్రతియోగితావచ్ఛేదకతయే
త్యర్థస్తేనవహ్నిత్వాదేరభావాంతరప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వేపి న నియమభం
గః ॥ తేజస్త్వాది నిర్వికల్పకానంతరమంధకారాదేరిదమితిప్రతీతినిర్వాహాయా
భావే ప్రతియోగివిశేషితేతి విశేషణందేయమ్ ॥ ✱ ప్రత్యయస్యాపీతి ✱ శుద్ధ
ప్రతియోగితాసంబంధేన విశేష్యవిశేషణమితిరీత్యా వహ్నిర్నాస్తీతి ప్రత్యయ
స్యేత్యర్థః ✱ సామానాధికరణ్యేనావచ్ఛేదకతయాఽవ్యాప్తిరితి ✱ అ(త్రా)
సంభవఏవసంభవతి ॥ నచ గురుధర్మస్యానవచ్ఛేదకత్వే తదవచ్ఛిన్నసాధ్యకె
లక్షణసమన్వయఇతివాచ్యమ్ ॥ తన్మతేపారిభాషికావచ్ఛేదకత్వస్యైవ నివేశ్య
త్వాదితి ధ్యేయమ్ ॥ నన్వేవం సామానాధికరణ్యేనేత్యస్య వైయర్థ్యమతఆహ
✱ తదపీతి ✱ నన్వేవం ప్రతియోగ్యవృత్తిశ్చేత్యాది గ్రంథావతారకత్వానుపప
త్తిరితిచెన్న ॥ వ్యధికరణధర్మావచ్ఛిన్నాభావాస్వీకారే ప్రతియోగితావచ్ఛేద
కతావైలక్షణ్యస్య ప్రతియోగివైయధికరణ్య సామానాధికరణ్యాంశస్య వ్యర్థ
తాయామేవ తద్గ్రంథతాత్పర్యాత్ ॥ ✱ అన్యయీభావేతి ✱ యద్యప్యవ్యయీ
భావోత్తరం మత్వర్థీయ ఇనిప్రత్యయోనభవతినకర్మధారయాన్మత్వర్థీయ
ఇత్యనుశాసనవిరోధాత్ ॥ తథాపి వ్యభిచారస్యాభావోయత్రేతి వ్యధికరణ బ
హువ్రీహావనుశాసనాభావేన నాస్తి వ్యభిచారోయత్రేతి బహువ్రీహౌ నఞ్
పదలాక్షణికత్వాపత్త్యా తాదృశానుశాసనే బహువ్రీహిపదంయథాశ్రుతమేవప్ర

కృతప్రయోగవశాచ్చ నఞ్ సమాసాన్యసమాసపరంవేత్యభిప్రాయః ॥ అవ్యభి
చారి సంబంధఇత్యత్ర అవ్యభిచారిణః సంబంధఇతివ్యుత్పత్తిమభిప్రేత్యాశంకతే ॥
*నచేతి * అవ్యభిచారీతి * నచావ్యభిచారనిరూపకార్థకతత్పదాన్వయస్థలమే
వాయంనియమోఽన్యత్రతు హేతుసమానాధికరణత్వాదిక్రమేణైవేతి నాయం
దోషఇతివాచ్యమ్ ॥ ప్రథమదోషఏవనిర్భరాత్ ॥ అవ్యభిచారిణిసంబంధఇ
తి వ్యుత్పత్తిమభిప్రేత్యాథేతిపూర్వపక్షం సమాధత్తే ॥ * నేతి *నచయద్రూ
పావచ్ఛిన్నస్యేతి * యద్రూపంహేతువ్యాపకసాధ్యసామానాధికరణ్యత్వం త
దన్యద్రూపమవ్యభిచారిహేతునిష్ఠ సాధ్యసామానాధికరణ్యత్వం * అవ్యభిచారి
సంబంధరూపతోపపత్తేరితి * సాధ్యాభావవదవృత్తిత్వ విశిష్టసాధ్యసామానాధి
కరణ్యత్వేన తత్పదప్రతిపాద్యతాసంభవాదిత్యర్థః ॥ * ఉక్తలక్షణాపీతి *య
త్సమానాధికరణా ఇత్యాది దీధితికారీయలక్షణాపీత్యర్థః *ప్రతియోగీతి*యా
వదభావకత్వస్య హేతునిష్ఠాధేయత్వరూపత్వాత్తస్యోక్తరీత్యాఅవ్యభిచారసం
బంధరూపతా ॥ స్వవిశిష్టహేత్వధికరణావచ్ఛిన్నత్వ స్వప్రతియోగి నిరూపిత
త్వోభయసంబంధేనాభావ విశిష్టసామానాధికరణ్య వ్యాప్యం యత్సాధ్యవ్యాప
కతావచ్ఛేదక ప్రతియోగితాకత్వ విశిష్టసామానాధికరణ్యం నిరూపకతాసంబ
న్ధేన తద్వత్త్వస్య తాదృశలక్షణవాక్య పర్యవసితార్థ రూపస్యోక్తరీత్యాఽవ్య
భిచారిసంబంధ రూపతాసంభవాచ్చ ॥ తథాచపారిభాషికమేవావ్యభిచరితత్వ
మిత్యనేనతస్య పారిభాషికత్వ ప్రతిపాదనాసంగతిరితిభావః ॥ అవచ్ఛేదకత్వ
మిత్యస్యావచ్ఛేదకత్వ పదార్థఇతినార్థః అవచ్ఛేదకత్వ పదాభావాదతో
వ్యాచష్టే ॥ * అనవచ్ఛేదకమిత్యత్రేతి * అనవచ్ఛేదకపదస్య పర్యాప్తిసంబ
న్ధేనావచ్ఛేదకతావిశిష్టతాత్పర్యకత్వాత్పర్యాప్తిసంబంధేనావచ్ఛేదకత్వం తాత్ప
ర్యవిషయతావచ్ఛేదకమితిభావః ॥ * స్వవిశిష్టసంబంధీతి * అత్ర హేతు స
మానాధికరణాభావీయ ప్రతియోగితాయాః స్వవిశిష్టసంబంధినిష్ఠాభావీయప్రతి
యోగితాయాశ్చ సామానాధికరణ్యేనావచ్ఛేదకత్వం నివేశ్యం తేనస్వవిశిష్టసం
బంధినిష్ఠాభావప్రతియోగితానవచ్ఛేదకవహ్నిత్వాదేర్హేతుసమానాధికరణ వ
హ్నిత్వేన ఘటాభావప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వేఽపి నావ్యాప్తిః ॥ నవాఅవచ్ఛేద
కతయాఽభిమతస్యస్వవిశిష్టసంబంధినిష్ఠవ్యధికరణధర్మావచ్ఛిన్నాభావ ప్రతి
యోగితావచ్ఛేదకత్వేపి పారిభాషికావచ్ఛేదకాప్రసిద్ధిః ॥ ఏవంసతి వహ్ని

త్వేన ఘటాభావ మాదాయ ప్రథమలక్షణే సాధ్యాభావపద సార్థక్యసంభ
వేపి వహ్నిత్వేన తద్వహ్నిఘటాన్యతరాభావ మాదాయావ్యాప్తి వారణాయ
సాధ్యతావచ్ఛేదకవ్యాపక ప్రతియోగితాకాభావ పరతత్పదసార్థక్య మవసే
యమితి దిక్ ॥

ఇతి చక్రవర్తిలక్షణమ్.

౧౦ ॥ * విశిష్టాభావఇత్యాది * ద్విత్వావచ్ఛిన్న సాధ్యకేవ్యభిచారిణి వ్య
భిచార నిరూపకాధికరణావృత్తిత్వావచ్ఛిన్నాభావ మాదాయాతివ్యాప్తేర్నిరా
సః ॥ అత్రైవంవిశిష్టసత్తావాన్ జాతేరిత్యాదౌ విశిష్టసత్తాభావస్యసాధ్యప్రతియో
గికత్వ విరహేణసత్తాభావస్య సాధ్యప్రతియోగికత్వేపి హేతుసామానాధిక
రణ్యవిరహేణ వ్యధికరణధర్మావచ్ఛిన్నాభావ మాదాయాతివ్యాప్తిః ॥ నచగు
ణావృత్తిత్వావచ్ఛిన్నాభావస్య సాధ్యప్రతియోగికత్వేన తమాదాయాతివ్యా
ప్తివారణం శంక్యమ్ ॥ విశేష్యే సతో గుణావృత్తిత్వస్య విశిష్టేఽభావానుపగమా
దన్యథాఘటవృత్తిత్వ విశిష్టవాచ్యత్వేపటావృత్తిత్వసత్త్వేన తదవచ్ఛిన్నాభావ
స్యాపి సాధ్యప్రతియోగికత్వేన తమాదాయవాచ్యం జ్ఞేయత్వాదిత్యాదౌ లక్షణ
సమన్వయ సంభవేన వ్యధికరణ ధర్మావచ్ఛిన్నాభావస్య నావశ్యకత్వప్రసం
గాత్ ॥ మైవమ్ ॥ ద్రవ్యత్వత్వేన ద్రవ్యత్వసత్తాన్యతరాభావ మాదాయైవవిశి
ష్టసత్తాసాధ్యకేఽతివ్యాప్తేర్వారణాత్ ॥ నచ తాదృశాభావస్య ద్రవ్యత్వాభావ
సమనియతత్వేన ద్రవ్యత్వప్రతియోగికత్వమేవ స్వీక్రియతఇతివాచ్యమ్ ॥ సత్తా
యాఅపి తాదృశప్రతీతావుల్లేఖాత్తత్ప్రతియోగికత్వావశ్యకత్వ మిత్యభిప్రా
యాత్ ॥ అత్రైవమప్యేతద్ద్రవ్యాన్యత్వ విశిష్టసత్తావాన్ జాతేరిత్యాదావతివ్యా
ప్తిః కథంవార్యతే విశిష్టాభావస్య లక్షణఘటకత్వాభావాత్ ॥ ద్రవ్యత్వత్వేన
ద్రవ్యత్వసత్తాన్యతరాభావాదేః సాధ్యసామానాధికరణ్యాత్ ॥ నచైతద్ద్రవ్యభే
దత్వేనైతద్ద్రవ్యభేదసత్తాన్యతరాభావస్య సాధ్యప్రతియోగికస్య సాధ్యసామా
నాధికరణ్య విరహేణైవతత్రాతివ్యాప్తివారణమితివాచ్యమ్ ॥ తాదృశాన్యత
రాభావస్య సమవాయసంబంధావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాకస్య హేతుసమానాధి
కరణస్య సాధ్యసామానాధికరణ్యాత్స్వరూపసంబంధావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితా
కస్య తస్యసర్వత్ర వ్యధికరణసంబంధావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాక సాధ్యాభావ
మాదాయలక్షణ సమన్వయాద్వ్యధికరణ ధర్మావచ్ఛిన్నాభావస్య నావశ్యక

త్వ వారణాయవివక్షణీయసాధ్యతావచ్ఛేదక సంబంధావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాక
త్వ విరహాత్ ॥ నచ వ్యధికరణసంబంధావచ్ఛిన్నాభావ వారణాయ ప్రతియోగి
తాయాః సాధ్యతావచ్ఛేదక సంబంధావచ్ఛిన్నత్వం విహాయావచ్ఛిన్నత్వ ప్రతి
యోగివృత్తిత్వోభయసంబంధేన సంసర్గవిశిష్టత్వస్యైవనివేశేన వ్యధికరణసం
బంధావచ్ఛిన్నాభావ వారణస్య నిరుక్తాన్యతరాభావస్యచసంగ్రహః సంభవతీ
తివాచ్యమ్ ॥ ఏవమపి వాచ్యత్వస్య కాలికసంబన్ధేనాభావమాదాయలక్షణస
మన్వయాద్వ్యధికరణధర్మానవచ్ఛిన్నాభావానావశ్యకత్వస్య దుర్వారత్వాదితి
చేన్న ॥ విశిష్టసాధ్యకే వైశిష్ట్యస్యైవ పరంపరాసంబన్ధేనసాధ్యత్వమిత్యభిప్రా
యేణ ప్రథమకల్పకరణాత్ ॥ నచైవం విశిష్టసత్తాసాధ్యకే సాధ్యతావచ్ఛేదకవి
శిష్టత్వ నివేశవ్యావృత్త్య సంగతిరితివాచ్యమ్ ॥ అథవేతిత్యాదిద్వితీయ కల్పాభి
ప్రాయేణ తత్సంగతేః * యథోక్తధర్మయోరితి * యత్సమానాధికరణ సా
ధ్యాభావత్వ సాధ్యసామానాధికరణ్యయోరిత్యర్థః *తాదృశేతి* స్వరూపసం
బంధరూపేత్యర్థః * మానాభావాదితి * భూతలేప్రమేయమిత్యాదౌ ప్ర
మేయత్వాదౌ భూతలాధేయతావచ్ఛేదకత్వావగాహిప్రత్యయోఽతిప్రసక్తప్ర
మేయత్వాదౌ స్వరూపసంబంధ రూపావచ్ఛేదకత్వంవిషయీకరోత్యతిప్రసక్త
సాధారణతాదృశావచ్ఛేదకత్వ నివేశేసత్తాభావాభావో ద్రవ్యత్వవతీతి ప్రతీతి
సిద్ధతాదృశావచ్ఛేదకత్వ మాదాయసత్తాభావద్రవ్యత్వోభయవాన్ ద్రవ్యత్వా
దిత్యాదా వతివ్యాప్తిరతోఽతిప్రసక్తవ్యావృత్తతాదృశావచ్ఛేదకత్వమేవ నివే
శ్యం తథాచ తాదృశావచ్ఛేదకత్వావగాహి యత్సమానాధికరణ సాధ్యాభావః
సాధ్యవతీత్యాది ప్రత్యయాభావాదసంభవఇతిభావః * వ్యభిచారిణీతి * సం
యోగీసత్త్వాదిత్యాదౌ గుణాన్యత్వాభావమాదాయాతివ్యాప్తివారణంబోధ్యమ్॥
* వహ్న్యాదిసామానాధికరణ్యవిరహేఽపీతి * సంయోగేనద్రవ్యస్య వ్యాప్యవృ
త్తిత్వమతే తదావశ్యకత్వేపి విషయతయా జ్ఞానాధికరణవర్తమానాత్మత్వసా
మాన్యాభావస్య సాధ్యసామానాధికరణ్య విరహాదాత్మాజ్ఞానాదిత్యాదావవ్యాప్తి
వారణం తత్ప్రయోజనంబోధ్యం * వృత్తిద్వయమ్ * సాధ్యసామానాధికరణ్య
ఘటకం హేతుసామానాధికరణ్యఘటకంచేత్యర్థః (*ఏకసంబన్ధేన* దైశికవిశేష
ణతారూపైకసంబంధావచ్ఛిన్నం ॥) ప్రథమేప్రయోజనమాహ ॥* తేనేతి * ద్వి
తీయేసత్తావాన్ ద్రవ్యత్వాదిత్యాదౌ కాలికసంబన్ధేన హేతుసమానాధికరణ

స్య సత్త్వాభావస్య దైశికవిశేషణతయా సాధ్యసామానాధికరణ్య విరహాదవ్యాప్తి
వారణం ప్రయోజనం బోధ్యమ్ * తత్ప్రయోజనం స్ఫుటమేవేతి * ధూమస
మవాయినిష్ఠవహ్న్యభావ విషయకప్రమాయాం సాధ్యవత్తాజ్ఞానప్రతిబంధక
త్వాభావా సత్త్వాదవ్యాప్తివారణరూపమిత్యర్థః * స్వాధికరణవృత్తిత్వం నిర
వచ్ఛిన్నం గ్రాహ్యమితి * అత్రైవం వివక్షణే వహ్నిమాన్ ధూమాత్సత్త్వాత్ వా
జాతేరిత్యాదౌ కాలికవిషయిత్వాది సంబన్ధేన హేతుసమానాధికరణ సాధ్యాభా
వ ప్రమాయాం సాధ్యవత్తాజ్ఞానప్రతిబంధకత్వాభావాసత్త్వాదవ్యాప్తి వారణా
య హేతుమద్వృత్తిత్వం శేస్వప్రతియోగితావచ్ఛేదకవిశిష్ట సాధ్యవత్తాగ్రహ
విరోధితానియామక సంబన్ధస్యైవ వివక్షణీయతయా కాలికసంబంధావచ్ఛిన్న
ప్రతియోగితాకే ఘటత్వాభావాభావే సాధ్యే ఘటాసమానకాలీనక్రియాదౌ వ్య
భిచారిణి ప్రమేయత్వాదౌ సాధ్యాభావస్య వ్యతిరేకిమాత్రస్య కాలికేనావ్యా
ప్యవృత్తిత్వ ప్రవాదానురోధాదిహేదానీం ఘటత్వాభావ ఇతి ప్రత్యయా
చ్చ ఘటాన్యదేశావచ్ఛేదేనైవ కాలవృత్తితయా హేత్వధికరణకాలే నిరవచ్ఛిన్న
వృత్తికత్వవిరహేణ వ్యధికరణధర్మావచ్ఛిన్నాభావమాదాయాతివ్యాప్తిః ॥ న
చ హేత్వధికరణ వృత్తిత్వం దైశికవిశేషణతయైవ నివేశనీయం భావాభావ సా
ధారణీ దైశిక విశేషణతా స్వీక్రియత ఇతి నాభావసాధ్యకే వ్యభిచారిణ్యతివ్యా
ప్తిః॥ప్రకృతస్థలే తేనసంబన్ధేన ఘటత్వాభావాభావాదేర్దైశికవిశేషణతయా నిర
వచ్ఛిన్నవృత్తికతయా కాలికసంబన్ధేన తద్వత్తాజ్ఞానస్య తాదృశసాధ్యవత్తాజ్ఞా
న విరోధిత్వాన్నాతివ్యాప్తిరితి వాచ్యమ్ ॥ ఏవం సతి తత్సాధ్యకే ఆత్మత్వ హే
తావవ్యాప్తేర్ఘటత్వాభావరూపస్య సాధ్యాభావస్య దైశికవిశేషణతయా తేన
సంబన్ధేనాత్మనివృత్తేః॥మైవమ్॥స్వప్రతియోగితావచ్ఛేదకవిశిష్టసాధ్యవత్తాగ్రహ
విరోధితానియామకసంబన్ధేనైవ హేత్వధికరణవృత్తిత్వం వివక్షిత మభావవత్తాగ్ర
హేఽభావాభావవత్తాజ్ఞానస్య దైశికవిశేషణతయాపి విరోధిత్వమితి కూటఘటితే
గ్రంథకృద్దర్శనీయమతస్యైవావలంబనాదుక్తస్థలే దైశికవిశేషణతాసంబంధమా
దాయాతివ్యాప్తివారణం॥ఏవంచభావాభావసాధారణదైశికవిశేషణతాయా అస్వీ
కారేపి నక్షతిరభావ సాధ్యకే వ్యభిచారిణి సమవాయాదేరపి తథాత్వాత్ ॥దర్శి
తసాధ్యకే ఆత్మత్వాదిహేతుకేఽవ్యాప్తివారణంతు తాదృశ సంబన్ధేన హేతుమ
ద్వృత్తితావచ్ఛేదక సాధ్యాభావత్వ విశిష్టవిషయక ప్రమాసామాన్య ఇతి వివక్ష

యాకర్తవ్యమ్ ॥ వస్తుతస్తు ॥ కాలికసంబంధావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాకఘట
త్వాభావాభావరూపసాధ్యాభావస్య ఘటత్వాభావరూపస్య ఘటాసమానకాలీ
నక్రియాదౌ వ్యాప్యవృత్తిత్వమేవ ॥ నచ తత్రసాధ్యాత్మకప్రతియోగ్యనధికర
ణస్య దేశస్యావచ్ఛేదకత్వం యుజ్యతే ప్రతియోగ్యభావయోరేకత్ర వృత్తావి
రోధభంజనార్థమేవావచ్ఛేదకాపేక్షణాత్ వ్యతిరేకిమాత్రస్య కాలికేనావ్యా
ప్య వృత్తిత్వ ప్రవాదస్య ఇహేదానీం ఘటత్వాభావఇతి ప్రత్యయస్యచ మ
హాకాలే తస్యావ్యాప్యవృత్తిత్వేనైవోపపత్తేరితి ధ్యేయమితిదిక్ * తత్సామా
న్యపరమితి * నను సాధ్యతావచ్ఛేదకపర్యాప్త్యవచ్ఛేదకతాక ప్రకారతానిరూపి
తప్రకారిత్వావచ్ఛిన్న ప్రతిబధ్యతానివేశాదేవోపపత్తౌ సామాన్యపదం వ్యర్థ
మితి చేన్న ॥ విశిష్టసాధ్యతావచ్ఛేదకకస్థలే తాదృశప్రకారకత్వావచ్ఛిన్న ప్రతి
బధ్యతాయా అప్రసిద్ధేః ॥ ప్రతిబధ్యతాయాభ్రమసాధారణ్యాయ నిరూప్యని
రూపక భావాపన్న ప్రకారకత్వస్యైవతదవచ్ఛేదకత్వస్య వక్తవ్యతయా విశిష్ట
సాధ్యతావచ్ఛేదక పర్యాప్త్యవచ్ఛేదకతాకప్రకారకత్వస్యాతథాత్వాత్తాదృశ
ప్రకారకత్వవిశిష్టజ్ఞానత్వవ్యాపక ప్రతిబధ్యతాయా నివేశనావశ్యకత్వేనవ్యా
పకత్వ తాత్పర్యకతత్పదావశ్యకత్వాత్ ॥ * జ్ఞానంచేతి * నను సధర్మితా
వచ్ఛేదకక యద్ధర్మావచ్ఛిన్న సమానాధికరణ సాధ్యాభావవిషయక ప్రమా
సామాన్యేస్వసమానధర్మితావచ్ఛేదకకసాధ్యవత్తాజ్ఞాన సామాన్యవిరోధిత్వాభా
వస్తత్త్వం పర్యవసన్నమ్ ॥నిర్ధర్మితావచ్ఛేదకకసాధ్యాభావప్రమాయాః స్వ
సమానధర్మితావచ్ఛేదకకసాధ్యవత్తాజ్ఞానాప్రసిద్ధిరతః సధర్మితావచ్ఛేదకక
త్వస్య తాదృశప్రమాయాంనివేశః ॥ తత్ర స్వపదం ప్రమాసామాన్యపరం
తత్ప్రమాపరంవా ॥ ఆద్యే తాదృశప్రమాసమానధర్మితావచ్ఛేదకక సా
ధ్యవత్తాజ్ఞానత్వ వ్యాపకప్రతిబధ్యతాయాః కామినీజిజ్ఞాసానిరూపితాయాఏవ
ప్రసిద్ధేరతివ్యాప్తిః ॥ అంత్యేఘటత్వేన వహ్న్యభావవాన్ హ్రదశ్చవహ్న్య
భావవానితి ప్రమాయాః స్వసమానధర్మితావచ్ఛేదకకహ్రదత్వావచ్ఛిన్న
విశేష్యకవహ్నిమత్తాజ్ఞాన సామాన్యవిరోధిత్వాదవ్యాప్తిరితిచేన్న ॥ హేతుస
మానాధికరణసాధ్యాభావాంశే సధర్మితావచ్ఛేదకికాయా యా ప్రమా ప్రత్యే
కం స్వీయహేతుసమానాధికరణసాధ్యాభావనిష్ఠప్రకారతానిరూపితవిశేష్యతా
వచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న విశేష్యతానిరూపితాయా స్వవిషయీభూతాభావీయప్ర

తియోగితావచ్ఛేదక సంబంధావచ్ఛిన్నసాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నప్రకారతా
తచ్ఛాల్యనాహార్యజ్ఞానత్వవ్యాపక ప్రతిబధ్యతానిరూపితప్రతిబంధకత్వాభావ
స్తత్త్వ మిత్యస్యవివక్షితత్వాన్నదోషః * ఏవం యత్సమానాధికరణసాధ్యాభావ
ప్రమాత్వవ్యాపకః సాధ్యవత్తాజ్ఞానప్రతిబంధకత్వాభావస్తత్త్వమిత్యేతాదృశార్థ
కత్వఇతి * అత్రేదంచింత్యమ్ ॥ పూర్వోక్తయుక్త్యాలక్షణపరిష్కారావశ్యకత
యా తాదృశప్రమాత్వవ్యాపకత్వఘటితపరిష్కారోఽసంభవదుక్తిక ఇతి॥

శ్రీ ఇతి ప్రగల్భలక్షణమ్ శ్రీ

శ్రీ ॥ * యన్నిష్ఠత్వానుపాదానఇతి * యల్లింగకత్వస్యానుమితి విశేషణ
త్వేవ్యాప్తే హేతునిష్ఠత్వలాభః ॥ * అసంభవోఽవ్యాప్తిర్వేతి * సాధ్యతా
వచ్ఛేదక సంబంధావచ్ఛిన్న సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాకత్వసం
బన్ధేనాభావాంశేసాధ్యప్రకారకవ్యభిచారజ్ఞానస్యైవ ప్రతిబంధకతయా సంస
ర్గతావచ్ఛేదకకోటౌ భ్రమత్వాంగీకారే కేవలాన్వయిన్యపి తాదృశజ్ఞానప్రసి
ద్ధ్యాఽసంభవః ॥ తదస్వీకారేఽవ్యాప్తిః *వస్తుగత్యేతి*తత్సమానాధికరణవి
షయతా నిరూపితత్వమేవ వస్తుగత్యాతద్విశిష్టనిరూపితత్వమిత్యర్థః ॥ యన్ని
ష్ఠసాధ్యాభావవద్వృత్తిత్వత్వ విశిష్టవిషయిత్వేత్యత్ర తాదృశవృత్తిత్వత్వస్య తా
దృశవృత్తిత్వోపలక్షణత్వ వివక్షాయాం గుణకర్మాన్యత్వోపలక్షితసత్తాయాగు
ణాదేరివసమానాధికరణ ధర్మావచ్ఛిన్నసాధ్యాభావవద్వృత్తిత్వత్వేన పదా
ర్థాంతరేణవా తాదృశ వృత్తిత్వావగాహిజ్ఞానీయ విషయితాయా వ్యావృత్తి
ర్నసంభవతి యతో గుణాద్యన్యత్వస్యోపలక్షణత్వ వివక్షాయాంసత్తాయా గుణే
సమవాయేన విశేషణత్వం సత్తాయాంచ గుణాన్యత్వస్య సామానాధికరణ్యసంబ
న్ధేనేతివత్ తాదృశవృత్తిత్వత్వస్యోపలక్షణత్వవివక్షాయాంవిషయిత్వాంశేతాదృ
శవృత్తిత్వస్య నిరూపితత్వసంబంధేన విశేషణత్వం తాదృశవృత్తిత్వత్వంచ తాదృ
శవృత్తిత్వే ఆశ్రయతాసంబంధేన విశేషణమిత్యస్యైవ వక్తవ్యత్వేన తాదృశజ్ఞా
నీయ విషయిత్వేనిరూపితత్వసంబంధేన తాదృశవృత్తిత్వస్య తాదృశవృత్తిత్వే ఆ
శ్రయతాసంబంధేన తాదృశవృత్తిత్వత్వస్యచాబాధాత్ ॥ గుణాద్యన్యత్వస్యవి
శేషణత్వ వివక్షాయాం తస్యస్వావచ్ఛిన్ననిరూపితత్వసంబంధేనధర్మిణ పారతం
త్ర్యేణాన్వయాత్తేనసంబన్ధేనతస్యగుణాదావబాధాత్తద్విశిష్టసత్తాయా గుణాదే
రివ యన్నిష్ఠసాధ్యాభావవద్వృత్తిత్వత్వస్య తాదృశవృత్తిత్వే విశేషణత్వ వివక్ష

ణాతస్య స్వావచ్ఛిన్నసంబంధితాకత్వ సంబంధేనధర్మిపారతంత్ర్యేణాన్వయేన
వృత్తిత్వస్యాపినిరూపితత్వ సంబన్ధేనాన్వయేనతాదృశవృత్తిత్వత్వావచ్ఛిన్న సం
బంధితాక విషయితైవ యన్నిష్ఠసాధ్యాభావవద్వృత్తిత్వత్వవిశిష్టవిషయితేతి శ
బ్దాద్బోధ్యతే ॥ ఉక్తభ్రమవిషయితాయాంచ స్వావచ్ఛిన్నసంబంధితాకత్వ సం
బంధేన యన్నిష్ఠసాధ్యాభావవద్వృత్తిత్వత్వస్య బాధాత్తత్రావ్యావృత్తిః ॥ తా
దృశవృత్తిత్వత్వావచ్ఛిన్న సంబంధితాచ తాదృశవృత్తిత్వత్వావచ్ఛిన్న తాదృశ
వృత్తిత్వనిష్ఠనిరూపకతైవేత్యభిప్రాయేణాహ * విశేషణీభూతేతి * విశేష
ణాంతరమిత్యనేన విశేషణవిశేషణమపి ధర్మిపారతంత్ర్యేణాన్వేతీతి సూచితం
*వ్యావర్త్యమానస్య * విశేషితస్య ॥ * విశేష్యసంబంధితావచ్ఛేదకత్వాభా
వాత్ * విశేష్యాంశే స్వావచ్ఛిన్న సంబంధితాకత్వ సంబంధేన విశేషణాంశే
ప్రకారీభూత వ్యక్తిభాననియమాత్ ॥ * నిరూపకీభూయవిషయితా వ్యావర్త
నే * నిరూపితత్వసంబంధేన తాదృశవృత్తిత్వత్వ విశిష్టస్య విషయితావిశేషణ
త్వే * ఆశ్రయతయా * ఆశ్రయతాసంబంధేన *వ్యావర్తకం * విశేషణం ॥
*తస్యాపి*తాదృశవృత్తిత్వస్యాపి*నిరూపకతావచ్ఛేదకీభూయవిషయితావ్యావ
ర్తకత్వాత్ * స్వావచ్ఛిన్న స్వసమానాధికరణనిరూపకతాకత్వసంబంధేన వి
షయితావిశేషణత్వాదిత్యర్థః * వృత్తివిశేషణ తన్నిరూపకాధికరణఇతి * ప
క్షతాదావితిశేషః * వారణాసంభవాదితి *తాదృశవిషయితాయా మధికరణని
రూపితత్వ యన్నిష్ఠత్వాధేయతాత్రైవతత్రితయవిశిష్టనిరూపితత్వాక్షతేరితిభావః
*సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకత్వ సంబంధేనసాధ్యవిశిష్టస్య వ్యధి
కరణధర్మావచ్ఛిన్నాభావస్యాప్రసిద్ధ్యేతి * నను వహ్నిత్వావచ్ఛిన్నవహ్ని
నిష్ఠప్రతియోగితాకత్వేన వహ్నిత్వేన వహ్నిఘటోభయాభావావగాహి భ్రమవి
షయస్య తాదృశసాధ్యాభావస్య ప్రసిద్ధ్యా తాదృశభ్రమీయవిషయితామాదా
యావ్యాప్తిర్దుర్వారైవేతి చేన్న ॥ తాదృశాభావవద్వృత్తిర్ధూమ ఇతిజ్ఞానస్యా
నుమితి ప్రతిబంధకత్వాభావేన ప్రతిబంధకత్వస్య తద్వ్యావృత్త్యర్థం తాదృ
శాభావీయప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వస్యోభయత్వ సాధారణ్యమంగీకృత్య సాధ్య
తావచ్ఛేదకమాత్రావచ్ఛిన్న సాధ్యనిష్ఠప్రతియోగితాకత్వ సంబంధేన సాధ్యతా
వచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న సాధ్యమాత్రనిష్ఠప్రతియోగితాకత్వసంబన్ధేనవాఽభావాంశే
సాధ్యప్రకారకవ్యభిచారజ్ఞానస్యైవ ప్రతిబంధకత్వోపగమస్యావశ్యకతయా తై.

నసంబన్ధేన సాధ్యవిశిష్టస్య తాదృశభ్రమవిషయసాధ్యాభావస్యాప్రసిద్ధతాదశదశా
వ్యాప్త్యనవకాశాత్ ॥ వహ్నిత్వాదినోభయాభావస్తాదృశోభయత్వాభావఏవే
తి తస్యసాధ్యప్రతియోగికత్వమేవ నాస్తీతి కేచిత్ ॥ * ప్రతిబంధకతావచ్ఛేదక
కోట్యప్రవేశాదితి * సాధ్యాభావవద్వృత్తిత్వనిష్ఠవిషయతాకత్వేన ప్రతిబంధ
కత్వ ఏవవిషయితావిశేషణతయా తాదృశవృత్తిత్వస్యావచ్ఛేదకత్వం సంభవతి ॥
తదేవన,ప్రతిబంధకత్వస్య తాదృశవృత్తిత్వత్వేన ఘటావగాహిజ్ఞానసాధారణ్యా
య తాదృశవృత్తిత్వనిష్ఠత్వంవిహాయ సాధ్యాభావవద్వృత్తిత్వత్వావచ్ఛిన్న విష
యతాకత్వేన ప్రతిబంధకతాయా వక్తవ్యత్వాత్తదవచ్ఛేదకకోటౌ తాదృశవృత్తి
త్వస్యాప్రవేశాదితిభావః * విషయితాపర్యాప్త్యభావవివక్షణ ఇతి * అనుమి
తిప్రతిబంధకతావచ్ఛేదికాయాః సమానాధికరణధర్మానవచ్ఛిన్నసాధ్యాభావవ
ద్వృత్తిత్వత్వేన హేతునిష్ఠసాధ్యాభావవద్వృత్తిత్వావగాహిజ్ఞానీయ విషయి
తాయా హేతునిష్ఠసాధ్యాభావవద్వృత్తిత్వత్వ విశిష్టే సత్త్వాదవ్యాప్తిరతః ప
ర్యాప్తినివేశస్తథాచ ప్రతిబంధకతావచ్ఛేదక విషయితాయాః సమానాధికరణ
ధర్మానవచ్ఛిన్నసాధ్యాభావవద్వృత్తిత్వత్వ హేతునిష్ఠసాధ్యాభావవద్వృత్తిత్వ
త్వోభయస్మిన్పర్యాప్తతయానావ్యాప్తిః ॥ నచ సమానాధికరణ ధర్మానవ
చ్ఛిన్న సాధ్యాభావవద్వృత్తిత్వత్వే ప్రతిబంధకతావచ్ఛేదికా యాతాదృ
శభ్రమీయవిషయతాతదవచ్ఛేదకత్వమేవేతి పర్యాప్తివివక్షణేపి తద్దోషతాదవ
స్థ్యమితివాచ్యమ్ ॥ విశిష్టవిషయకజ్ఞానేవిశిష్టఘటకపదార్థేషు విశేషణవిశే
ష్య భావాపన్నేషు సర్వేషుతజ్జ్ఞానీయవిషయతాత్వేనవిషయతాపర్యాప్తిరస్తీ
తిమతానుసరణాత్ ॥ నచ తస్య నిర్యుక్తికత్వం శంక్యమ్ ॥ ఉపలక్షితవత్తాజ్ఞా
నవిశిష్టవత్తాజ్ఞానయోః వైలక్షణ్యాయోపలక్షితవత్తాజ్ఞానీయ ప్రకారతాయాః
కేవల విశేష్యపర్యాప్తత్వస్య విశిష్టవత్తాజ్ఞానీయ ప్రకారతాయా విశేషణ
విశేష్యోభయ పర్యాప్తత్వస్యావశ్యం వక్తవ్యత్వాత్ ॥ * ప్రకృతాను
మితి సామాన్యపరమితి * నన్వనుమితౌ సాధ్యాభావవద్వృత్తిత్వ విషయితా
శూన్యత్వ వివక్షయైవోక్త సమూహాలంబన వారణాత్సామాన్యపదం వ్య
ర్థమ్ ॥ నచ ఘటత్వేన వహ్న్యభావవద్వృత్తిధూమకాలీన పర్వతోవహ్ని
మానిత్యనుమితి నిరూపితాయా తాదృశపర్వతోవహ్న్యభావవానితి బాధజ్ఞాన
నిష్ఠప్రతిబంధకతాతదవచ్ఛేదకత్వస్య హేతునిష్ఠసాధ్యాభావవద్వృత్తిత్వవిషయి

త్వేసత్త్వాదవ్యాప్తిరతః సామాన్యపదోపాదానమావశ్యకమితివాచ్యమ్ ॥ సా
ధ్యాభావవద్వృత్తిత్వ విషయత్వపూర్వోక్తవిషయత్వాన్యతరశూన్యత్వస్యైవ వి
వక్షితత్వాత్ ॥ యత్తు యాదృశస్థలే తాదృశాన్యతరవిషయతాకైవానుమితిస్తా
న్యాతత్ర తాదృశానుమిత్యప్రసిద్ధే స్తథానివేశాసంభవఇతి ॥ తన్న ॥ తాదృశస్థల
స్వీకారేసిద్ధాంతేప్యవ్యాప్తేర్దుర్వారత్వాత్తాదృశస్థలాపలాపస్యైవ కర్తవ్య
త్వాత్ ॥ అత్ర కేచిత్ ॥ యత్ర వహ్నిసామాన్యాభావవద్వృత్తిత్వేన ధూమావ
గాహ్యేవానుమితిః ప్రసిద్ధాతత్ర తాదృశాన్యతరవిషయితాశూన్యానుమిత్యప్ర
సిద్ధ్యాత్వన్మతేఽవ్యాప్తిః సిద్ధాంతే హేతునిష్ఠసాధ్యాభావవద్వృత్తిత్వ విష
యితాయాం తాదృశానుమితిప్రతిబంధకతావచ్ఛేదకత్వాభావేన లక్షణసమన్వ
యఇతి విశేషఇతిసామాన్యపదమేవజ్యాయఇతివదంతి ॥ వస్తుతస్తు ॥ అనుమితి
నిష్ఠప్రతిబధ్యతాయాం తాదృశాన్యతరవిషయితానవచ్ఛిన్నత్వదానేన సకలదో
షవారణే సామాన్యపదం వ్యర్థమితిప్రతిభాతి ॥ * స్వరూపాసిద్ధ్యాదీతి * అ
థ ధూమాభావవాన్ పర్వత ఇత్యాదిస్వరూపాసిద్ధిజ్ఞాననిష్ఠప్రతిబంధకతానిరూపి
తప్రతిబధ్యతాయా స్తల్లింగకతత్సాధ్యకతత్సంసర్గకానుమితిత్వవ్యాపకత్వేన
సంభవతి తాదృశానుమితిత్వస్య ద్రవ్యంవహ్నిమత్ప్రమేయం వహ్నిమదిత్యా
ద్యనుమితి సాధారణ్యాత్తత్రచ నిరుక్తస్వరూపాసిద్ధిజ్ఞాన ప్రతిబధ్యతాయా అ
భావాత్ ॥ నచ తల్లింగకత్వం ప్రకృతపక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవిశేష్యకప
రామర్శ విశిష్టత్వమితివాచ్యమ్ ॥ సాధ్యవ్యాప్యహేతు విషయకపరామర్శ
త్వస్య వ్యభిచారజ్ఞాన ప్రతిబధ్యతావచ్ఛేదకత్వేనైవోపపత్తౌ లక్షణేతన్నివేశే
ప్రయోజనాభావాత్ ॥ ధూమాభావవాన్ పర్వతఇతిజ్ఞానానంతరమపి వహ్ని
వ్యాప్య ధూమవద్ద్రవ్యమిత్యాది పరామర్శాద్ద్రవ్యం వహ్నిమదిత్యాద్యనుమి
త్యుత్పత్త్యా తాదృశ పరామర్శత్వస్య స్వరూపాసిద్ధిజ్ఞానప్రతిబధ్యతావచ్ఛేద
కత్వాభావాదితిచేత్ ॥ అత్ర కేచిత్ ॥ స్వరూపాసిద్ధిజ్ఞానస్యలాఘవేన ధర్మితావ
చ్ఛేదకప్రత్యాసత్త్యైవ ప్రతిబంధకత్వ కల్పనాత్తత్ప్రతిబధ్యతావచ్ఛేదకకో
టౌ తల్లింగకత్వమాత్రస్య నివేశేన ప్రతిబధ్యతాయా వ్యాపకత్వభంగవిరహా
త్ ॥ నచ వ్యభిచారజ్ఞాన ప్రతిబధ్యతావచ్ఛేదకస్య హేత్వాభాసప్రథమ లక్ష
ణోక్తరీత్యా హేతుధర్మిక వ్యభిచారజ్ఞానవిశిష్టాన్యత్వరూపస్యైవ వక్తవ్య
త్వేనస్వరూపాసిద్ధిజ్ఞానప్రతిబధ్యతావచ్ఛేదకస్యతతోఽన్యత్వేనచ వ్యాపకత్వ

భంగోదుర్వారఇతివాచ్యమ్ ॥ కేవలాన్వయినివ్యభిచారస్యాప్రసిద్ధ్యాప్రకృతల
క్షణేతల్లింగవిషయక పరామర్శవిశిష్టత్వ రూపస్యైవ తల్లింగకత్వస్య నివేశనీ
యత్వాత్ ॥ తన్మాత్రవిషయకత్వస్యైవ తదర్థత్వాచ్చ నవ్యభిచారజ్ఞానానంత
ర లింగద్వయావగాహిపరామర్శజన్యానుమితౌ వ్యాపకత్వభంగః ॥ ఇత్థంచ
ధూమాభావవాన్ పర్వతఇతిస్వరూపాసిద్ధిజ్ఞానానంతరం ధూమమాత్రలింగ
కానుమిత్యనుత్పత్త్యాతల్లింగకానుమితిత్వవ్యాపకత్వస్యస్వరూపాసిద్ధిజ్ఞానప్రతి
బంధకతాయాం సత్త్వాదసంభవఇతిగ్రంథకృదభిప్రాయఇత్యాహుః ॥ *భ్రమ
స్యాప్రామాణికత్వాదితి * ద్విత్వేనసంసర్గతానభ్యుపగమాత్తాదృశజ్ఞానస్యా
ననుభూతత్వాద్వా ప్రత్యేకరూపేణభానేప్రకారతాభేదాదితిభావః ॥ తదభ్యు
పగమేత్వాహ*సంసర్గీయవిషయతాద్వయానిరూపకత్వేనేతి * స్వనిరూపక
త్వ, స్వనిరూపకతావచ్ఛేదక ప్రకారతాత్వావచ్ఛిన్న నిరూపకతాక స్వభి
న్న సంసర్గతానిరూపకత్వైతదుభయసంబంధేన యత్కించిత్సంసర్గతావిశి
ష్టాన్యత్వం తాదృశవిషయతాద్వయానిరూపకత్వం * ఉపలక్షణీభూతేనకేనచి
దితి * అవచ్ఛేదకత్వప్రమేయత్వాదినేత్యర్థః ॥ అత్రయద్యపిసమానాధికరణ
ధర్మావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకత్వ వ్యధికరణధర్మావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాక
త్వాన్యతర సంబన్ధేనసాధ్య వైశిష్ట్యనివేశ శంకాసంభవతి ॥ తథాపి సమానా
ధికరణ ధర్మావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకత్వస్య వ్యధికరణధర్మావచ్ఛిన్న ప్రతి
యోగితాకత్వస్య చైకస్యానుగతస్యాభావాదత్యంతః స్వసమానాసమానాధిక
రణ*ధర్మావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాకాభావాస్తావదన్యతమత్వేనైవ సంబన్ధవి
వక్షణంకర్తవ్యమ్ ॥ తత్రచ వక్ష్యమాణస్వ నిరూపక హేతు సమానాధికరణ
త్వాదివివక్షాపేక్షయా అథచ సాధ్యప్రతియోగికో హేతుసమానాధికరణాభా
వానుయోగిక ఇత్యాదివివక్షయాపేక్షయా గౌరవమితి తత్త్యాగఇతిధ్యేయమ్ ॥
* నివేశేనాసంభవతీతి * హేతుసమానాధికరణ సాధ్యతావచ్ఛేదక విశిష్టనిరూ
పిత విషయితాయామనుమితి ప్రతిబంధకతావచ్ఛేదకత్వాభావస్యైవవ్యాప్తి
యాతజ్జ్ఞానస్యచ ప్రతియోగ్యవిషయకసాధ్యతావచ్ఛేదకవిశిష్టాభావ విషయకత
యా ప్రతియోగ్యవిషయకప్రతియోగితావచ్ఛేదకవిషయకాభావబుద్ధేరప్రసిద్ధే
స్తాదృశవ్యాప్తిజ్ఞానం నసంభవతీతిభావః * స్వనిరూపకహేతుసమానాధికరణే
తి* స్వప్రతియోగిసాధ్యనిష్ఠస్వావచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకతానిరూపితత్వస్వానుయోగి

హేతుసమానాధికరణాభావనిష్ఠత్వ తదుభయసంబన్ధేన సాధ్యనిష్ఠప్రతియోగి
తాకత్వ విశిష్టవిషయతానిరూపితత్వేనానుగమో బోధ్యః ॥ అగ్రిమపరిష్కారే
యత్కించిద్ధర్మావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాకత్వత్వ విశిష్టసాధ్యప్రతియోగికసం
బంధవద్విషయతానిరూపితత్వేన ॥ తాదృశసంబంధవత్త్వంచ స్వప్రతియోగి ని
ష్ఠావచ్ఛేదకతాకత్వ స్వానుయోగి హేతుసమానాధికరణాభావ నిష్ఠత్వోభయ
సంబన్ధేన॥ తేన వహ్నిత్వావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాకత్వత్వస్య వహ్నిత్వావచ్ఛి
న్నఘటవహ్నినిష్ఠప్రతియోగితాకత్వ సాధారణ్యాత్ తద్విశిష్టే సాధ్యప్రతియోగిక
త్వ హేతుసమానాధికరణాభావానుయోగికత్వయోః సత్త్వేన వహ్నిత్వావచ్ఛి
న్న ప్రతియోగితాకత్వత్వ విశిష్టస్య తాదృశతయా తేన సంబంధేన హేతుసమా
నాధికరణాభావాంశే సాధ్యస్య భ్రమమాదాయా వ్యాప్తిరితిశంకానిరాసః ॥
సాధ్య ప్రతియోగికతాదృశ సంబంధవ్యక్త్యోర్భేదాత్ నిరుక్తభ్రమవిషయితా
యాం నిరుక్తోభయసంబంధేన తాదృశసంబంధవద్విషయతానిరూపితత్వవిరహాత్
* ఏతన్మతే నిరుక్తవిషయిత్వనిష్ఠానుమితిప్రతిబంధకతావచ్ఛేదకత్వాభావ ఘటిత
స్యైవానుమితి జనకజ్ఞానవిషయత్వాదితి * అయంచాభ్యుపగమవాదః ॥ వస్తు
తస్తు ॥ అనుమిత్యవిరోధిత్వజ్ఞానస్యానుమితి హేతుత్వమేవ నసంభవతి ॥ త
థాహి ॥ అనుమిత్యవిరోధిత్వం తల్లింగక తత్సాధ్యకతత్సంసర్గకానుమిత్యవి
రోధిత్వం తాదృశానుమితిజనకజ్ఞానావిరోధిత్వంవా ॥ తత్ర తల్లింగకత్వం సత్తా
వద్వ్యాప్తి పక్షధర్మతా విశిష్టతల్లింగవిషయకజ్ఞానజన్యత్వంవ్యాప్తేరనిరూపణా
త్ ॥ నాపిపక్షధర్మతావిషయకజ్ఞానజన్యత్వం క్రమికాభ్యాం భిన్నలింగపరా
మర్శాభ్యాం యత్రైకస్యసాధ్యస్యానుమితి స్తత్రతల్లింగకతత్సాధ్యకానుమితి
సామాన్యవిరోధిత్వస్య తాదృశానుమితి జనకజ్ఞాన సామాన్యవిరోధిత్వస్యవా క
స్మిన్నపి వ్యభిచారేఽసత్త్వేన వ్యభిచారిణ్యతివ్యాప్తేః ॥ అథ తల్లింగధర్మిక
పక్షధర్మతాజ్ఞానావ్యవహితోత్తరత్వ విశిష్టతత్సాధ్యకతత్సంసర్గకానుమితి
త్వావచ్ఛిన్న జన్యతానిరూపిత జనకతాశ్రయజ్ఞాన సామాన్యావిరోధిత్వం వక్త
వ్యం తాదృశజనకతాశ్రయత్వంచ న లింగాంతరమాత్రపరామర్శస్యేతిచేత్త
ర్హ్యాత్మాశ్రయప్రసంగః ॥ యతస్తాదృశజనకతావ్యాప్తినిశ్చయత్వావచ్ఛిన్నై
వేతి తాదృశజనకతాజ్ఞానార్థం జనకతావచ్ఛేదక ఘటకవ్యాప్తిజ్ఞానమపేక్షి
తంవ్యాప్తిశ్చేన్నిరుక్తరూపాతదా తాదృశవ్యాప్తిజ్ఞానే తాదృశజ్ఞానమపేక్షితమి

తి విభావనీయం సుధీభిః॥

॥ ఇతి విశారదలక్షణమ్. ॥

శ్రీ ॥ దీధితౌ యావన్తస్సాధ్యాభావాః ప్రత్యేకం తత్తత్సజాతీయా ఇతి * అత్ర ప్రాఞ్చ ఏవం వ్యాచక్షుః ॥ ప్రత్యేకమితి షష్ఠీబహువచనాన్తం తథా చైకైకేషాం సాధ్యాభావానామిత్యర్థః నిపాతాత్తదేవ భవార్థకవిభక్తేరకల్పనాత్తేన తత్తదభావానాం ప్రతిస్వకరూపేణ సాజాత్యనిరూపకత్వలాభః ॥ తత్తత్సజాతీయా ఇత్యత్ర తే తే చ తే సజాతీయా ఇతి కర్మధారయాశ్రయణాత్తదధికరణవృత్తిత్వాభావానాం ప్రతిస్వకరూపేణ సాజాత్యానుయోగికత్వలాభ ఇతి ॥ తన్న ॥ తత్పదస్య పూర్వతనయత్పదోపస్థాపితార్థబోధకతాయాః స్వరససిద్ధాయా భఙ్గప్రసఙ్గ ఇతి పూర్వతనపదోపస్థాపితసాధ్యాభావార్థకవీప్సిత తచ్ఛబ్దేన సజాతీయపదస్య షష్ఠీతత్పురుషాశ్రయణేన సాధ్యాభావానాం ప్రతిస్వకరూపేణ సాజాత్యప్రతియోగితయాఽన్వయ ఏవ యుక్తః ॥ న చైవమపి సాధ్యాభావానాం యచ్ఛబ్దోపస్థాపితత్వాభావేనోక్తస్వరసభఙ్గస్తుల్య ఇతి వాచ్యమ్ ॥ యావన్త ఇత్యత్ర యే యే ఇతి శబ్దకల్పనయా తద్భఙ్గాభావాత్ ॥ పూర్వోపస్థితబోధకత్వస్వారస్యభఙ్గాభావాచ్చ ॥ ప్రత్యేకమితి ప్రథమాబహువచనాన్తం తత్తదధికరణవృత్తిత్వాభావా ఇత్యస్య విశేషణమతస్తేషాం ప్రతిస్వకరూపేణ సాజాత్యానుయోగితాలాభః ॥ న చ ప్రత్యేకమిత్యవ్యయీభావసమాసస్యావ్యయతయా తదుత్తరం ప్రథమైకవచనమేవ సాధుత్వార్థం ప్రయోగార్హమితి కథం తదుత్తరం బహువచనమితి వాచ్యమ్॥ నామార్థయోరభేదాన్వయే సమానవచనత్వస్య తన్త్రత్వానురోధేనైవ బహువచనకల్పనాదిత్యభిప్రాయేణ తథైవ వ్యాచష్టే* గాదాధర్యాం యావత్సాధ్యాభావత్వేనేత్యాదినా విశేషణమిత్యం తేన *కూటాధికరణతాయాః క్వచిదప్యసత్త్వేనేతి* నన్వస్మిన్లక్షణే సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబన్ధావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకస్యైవ సాధ్యాభావస్య నివేశనీయతయా వహ్నిసాధ్యకే తాదృశసంయోగసమ్బన్ధావచ్ఛిన్నతత్తద్ద్రవ్యావృత్తిత్వావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకాభావకూటాధికరణతాయా గుణాదావేవ ప్రసిద్ధిః సంభవతి తత్ర హేతుతావచ్ఛేదకసంయోగసమ్బన్ధేన వృత్తేరప్రసిద్ధ్యాఽవ్యాప్తిసత్త్వేపి కూటాధికరణాప్రసిద్ధికథనం నిరభిప్రాయమేవేతి చేత్ ॥ అత్ర కేచిత్ ॥ వహ్నిపదస్య వహ్నిమత్త్వప్రకారకప్రమావిషయత్వపరత్వేన స్వరూపసమ్బన్ధావచ్ఛిన్నప్రతి

యోగితాకతాదృశకూటాధికరణాప్రసిద్ధావేవతాత్పర్యమితివదన్తి ॥ తథాపీతి ॥ య
ద్యపి నిరుక్తకూటరూపం వ్యధికరణధర్మావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాకత్వం నసం
భవదుక్తికంసర్వస్యైవ వ్యధికరణధర్మావచ్ఛిన్నాభావస్యకించిద్విశిష్టస్వాభావ
త్వరూపసమానాధికరణ ధర్మావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకత్వేన తదన్యత్వస్యక
స్మిన్నపివ్యధికరణధర్మావచ్ఛిన్నాభావేఽసంభవాత్ ॥ తథాపి చక్రవర్తిల
క్షణోక్తరీత్యావిశిష్టాభావో విశిష్టాధికరణత్వాభావరూపఏవేతి మతానురోధ
నేయ ముక్తిరితి ధ్యేయమ్ ॥ వస్తుతస్తు ॥ సాధ్యవ్యాపకతావచ్ఛేదక రూపావచ్ఛి
న్నాయావత్యఃప్రతియోగితాఃప్రత్యేకం తత్తత్సజాతీయానాం తత్తన్నిరూపకీ
భూతాభావాధికరణవృత్తిత్వనిషతత్తత్ప్రతియోగితానాం నిరూపకీభూతాయేఽ
భావాస్తద్వత్త్వం వ్యాప్తిస్తత్ర సాజాత్యఘటకసమానాధికరణధర్మావచ్ఛిన్న
త్వం స్వాసమానాధికరణధర్మావచ్ఛిన్నాయాయా ప్రతియోగితాతత్తదన్యత్వం
వ్యధికరణధర్మావచ్ఛిన్నత్వంతుస్వసమానాధికరణధర్మావచ్ఛిన్నాయాయాప్ర
తియోగితాతత్తదన్యత్వరూపంవక్తవ్యమితితాత్పర్యమ్॥సమనియతాభావానామ
నైక్యమతేసమవాయితయాప్రమేయత్వవద్భేదస్యనిరుక్తవ్యధికరణధర్మావచ్ఛి
న్నప్రతియోగితాకత్వవిరహేఽపివ్యధికరణధర్మావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకత్వ శరీర
నివిష్టసమానాధికరణధర్మావచ్ఛిన్నేత్యస్యవ్యధికరణధర్మానవచ్ఛిన్న స్వసమా
నాధికరణ ధర్మనిష్ఠావచ్ఛేదకతాకేత్యర్థవివక్షయా తన్నిర్వాహోజ్ఞేయః ॥
॥ నోపాదేయఇతి ॥ ఏకైకమతసాధారణస్య తద్విశేషణాఘటిత లక్షణస్యసం
భవేఽపి మతద్వయసాధారణ్యేన తన్నివేశసంభవానందానాంసమ్యగవేతి కేచిత్
ధూమాభావీయప్రతియోగితాయాః ప్రమేయమాత్రవృత్తిత్వేనన్యూనవృత్తిధర్మా
నవచ్ఛిన్నావ్యధికరణ ధర్మావచ్ఛిన్నాభావీయప్రతియోగిత్వైవేతి తాదృశాభా
వ మాదాయాతివ్యాప్తేరాహ ॥ అతిరిక్తవృత్తీతి ॥ విరుద్ధవ్యావృత్తమితి ॥
సామానాధికరణ్య ఘటితమిత్యర్థః ॥ వ్యాపకతాచేతి ॥ సాధ్యవహ్నిత్వాభా
వీయ ప్రతియోగితేత్యర్థః ॥ సమవాయేసద్రవ్యత్వసాధ్యకఇతి ॥ వహ్నిసా
ధ్యకే విషయతయా తద్వ్యాపకస్య జ్ఞానస్యసాధ్యతావచ్ఛేదకసంయోగేనాభావ
స్య కేవలాన్వయితయా సమనియతాభావైక్యమతే గగనాభావత్వేన తత్సజాతీ
యం తదధికరణవృత్తిత్వస్య వ్యధికరణధర్మావచ్ఛిన్నాభావ మాదాయలక్షణ
సమన్వయః సంభవతీతి తత్సాధ్యకస్థలత్యాగః ॥ వహ్నిమానితి ॥ అత్రాప్యవ్యక్త

యుక్తౌ రేవగుణసాధ్యకస్థలాంతరానుసరణమ్ ॥ * వ్యాపకతావచ్ఛేదకతాఘటక
సంబంధావచ్ఛిన్నేతి * యద్యపి సాధ్యతావచ్ఛేదకతాఘటకసంబంధావచ్ఛిన్న
త్వస్య ప్రతియోగితావచ్ఛేదకతాయాం నివేశేపి దర్శితాభావ వ్యావర్తనం
సంభవతి॥ తథాపి పార్థివత్వాదివిశేషితస్యేతిదీధిత్యనురోధాత్తత్త్యాగః ॥ తస్మి
న్విశేషే యోగోళకావృత్తిత్వావచ్ఛిన్నాభావస్య లక్షణాఘటకత్వాత్సాధ్యాభా
వవద్వ్యక్తివిశేషవృత్తిత్వాభావమాదాయైవాతివ్యాప్తేః ప్రతియోగితాయాం వృ
త్తిత్వత్వవ్యాపకత్వనివేశ ప్రయోజనసంపత్త్యా పార్థివత్వాదివిశేషిత నిర్ధూమ
వృత్తిత్వాభావానుసరణస్య నిర్బీజత్వాపత్తేః * తాదృశాభావస్య (ప్రా)మాణిక
త్వేపి లక్షణఘటకత్వాసంభవాదితి * అథేదమనుపపన్నం ప్రమేయత్వేన సం
యోగసంబంధఘటిత వ్యాపకతావచ్ఛేదకత్వం సాధ్యాధికరణనిరూపితనిరవచ్ఛి
న్నాధేయతావదభావీయ ప్రతియోగితాధికరణసంయోగేన విద్యమానం సద్యద
వచ్ఛేదకం తదన్యత్వరూపం సంయోగేన యద్ధర్మవిశిష్టాధికరణం సాధ్యవత్తద
న్యత్వ రూపం సాధ్యవద్యత్కించిద్వ్యక్త్యసంబద్ధసంయోగేన స్వవిశిష్టసామా
న్యకాన్యత్వరూపం వా వక్తవ్యమన్యస్యదుర్వచత్వాత్, తత్త్రివిధమపి ప్రమేయ
త్వేనోక్తం ప్రమేయత్వం న కస్యా అపి ప్రతియోగితాయా అధికరణసంయోగేన
విద్యమానం సదవచ్ఛేదకం నవా సంయోగేన ప్రమేయత్వవిశిష్టం ప్రసిద్ధ్యతీతిచే
న్న ॥ దర్శితద్వితీయవిధాయాం వహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యాదౌ వహ్నిద్రవ్య
త్వోభయత్వావచ్ఛిన్నస్య సంయోగేనవ్యాపకతాపత్తిస్తాదృశోభయత్వవిశిష్టస్య
సంయోగేనాధికరణాప్రసిద్ధేరితి తత్సంబంధావచ్ఛిన్నాభావమాదాయావ్యాప్తి
వారణాయ నిరుక్తతద్భిన్నత్వే సతి తత్సంబంధావచ్ఛిన్నాధేయతావచ్ఛేదకత్వం
వక్తవ్యం ॥ ఆధేయతావచ్ఛేదకతా చ వ్యాపకతావచ్ఛేదకతాఘటకసంబంధా
వచ్ఛిన్నా గ్రాహ్యా అన్యథా దర్శితోభయత్వస్య కాలికసంబంధావచ్ఛిన్నాధే
యతావచ్ఛేదకత్వేన తద్దోషతాదవస్థ్యాత్తథాచ సంయోగేన ప్రమేయత్వస్య
వ్యాపకతావచ్ఛేదకత్వం న సంభవతి తస్య సంయోగసంబంధావచ్ఛిన్నాధేయతా
వచ్ఛేదకత్వాభావాత్ ॥ నచ పూర్వమతే సమవాయితయా ప్రమేయత్వావ
చ్ఛేదస్యైవైతన్మతే దర్శితద్విత్వావచ్ఛిన్నాభావస్య సమనియతాభావైక్య మతే గ
గనాభావత్వేన సావ్యాప్తిరితి వాచ్యమ్ ॥ తదనైక్యమత ఏవ లక్షణాఘటకత్వాభి
ధానాత్ ॥ అనైక్యమతే సమవాయితయా ప్రమేయత్వావచ్ఛేదస్య వ్యధికరణధ

ర్మావచ్ఛిన్నత్వస్యోపపాదితత్వాచ్చ ॥ వస్తుతస్తు ॥ వర్ణితత్రివిధవిధాసు ప్రథ
మవిధాయాం సాధ్యవద్వృత్త్యభావీయ ప్రతియోగితాయాం సాధ్యతావచ్ఛేదక
సంబంధావచ్ఛిన్నత్వనివేశావశ్యకతయా ద్వితీయవిధాయాం సాధ్యతావచ్ఛేదక
సంబంధేనయద్ధర్మవిశిష్టాసధికరణత్వనివేశావశ్యకతయా తృతీయవిధాయాం సా
ధ్యతావచ్ఛేదక సంబన్ధేనసాధ్యవద్వ్యక్తి కించిద్వ్యక్త్య సంబంధత్వనివేశావశ్యకత
యా విషయితాసంబన్ధేన సర్వసాధ్యకనిత్యజ్ఞానత్వహేతుకే విషయితాసంబంధ
ఘటితత్రివిధస్యాపి వ్యాపకతావచ్ఛేదకత్వస్య ప్రసిద్ధ్యాసాధ్యవన్నిష్ఠాభావీ
యప్రతియోగితాసామాన్యేయద్ధర్మ సామానాధికరణ్యావిశిష్టయద్ధర్మావచ్ఛిన్న
త్వసాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నత్వోభయాభావ స్తత్త్వరూప మేవ సాధ్య
వ్యాపకతావచ్ఛేదకత్వంవక్తవ్యంయద్ధర్మసామానాధికరణ్య ఘటకయద్ధర్మాధికర
ణత్వంవ్యాపకతావచ్ఛేదకతాఘటకసంబంధేన తథా చైతాదృశసంయోగసంబన్ధే
న వ్యాపకతావచ్ఛేదకత్వం న ప్రమేయత్వస్యేత్యవధేయం ॥ * లక్షణఘటక
తయేతి * కపిసంయోగాభావస్య కేవలాన్వయిత్వేపి నతస్యసమనియతాభా
వైక్యమతే గగనాభావత్వ రూపవ్యధికరణధర్మావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాకత్వం
ప్రతియోగివైయ్యధికరణ్యాఘటితసమనైయత్య ఘటకవ్యాపకత్వాక్రాంతయో
రేవైక్యాదిత్యవధేయం ॥ సత్తాసాధ్యకావ్యాప్తివారణాయోపాత్తే హేతుతావ
చ్ఛేదక సంబన్ధేనకస్యచిదధికరణేవర్తమానత్వమితి విశేషణే స్వరూపసంబన్ధే
న వర్తమానత్వవివక్షణాత్వాహ ॥ * కపిసంయోగాధికరణత్వాభావేతి * ఆ
త్మత్వహేతావవ్యాప్తిరితి * సాధ్యాభావవత్తాయాం దైశికవిశేషణతాసంబం
ధావచ్ఛిన్నత్వ నివేశాభిప్రాయేణేదం ॥యదిసాధ్యాభావత్వ విశిష్టాధికరణ
త్వం నివేశ్యతే స్వప్రతియోగితా వచ్ఛేదకవిశిష్ట స్వప్రతియోగిమత్తాగ్రాహ వి
రోధితానియామక సంబన్ధేనవా తదధికరణత్వం నివేశ్యతే॥తదానాయందో
షః ॥ రూపాన్యత్వ విశిష్టగుణత్వ సాధ్యకేయావత్సాధ్యాభావాంతః పాతిరూ
పాసమవేతత్వావచ్ఛిన్నాభావస్య రూపేప్రతియోగివైయధికరణ్యసంభవాన్నా
తివ్యాప్తిరతఏతదుపాహ్యస్యత్వేతి ॥ * ఆకాశత్వాభావాభావేసాధ్యఇతి * ఆ
కాశాభావస్య కాలికసంబన్ధేన వ్యాప్యవృత్తిత్వాత్తేన సంబన్ధేన తదభావస్య
కాలేకిమవచ్ఛేదేనాప్యసత్వాన్న ప్రతియోగివైయ్యధికరణ్య నిరూపకాప్రసిద్ధి
రితి కాలికసంబన్ధావచ్ఛిన్నాకాశాభావాభావసాధ్యకస్థలపరిత్యాగః ॥ * ఆగా

శావచ్ఛేదేనేతి * ఆకాశస్యాపి స్వరూపసంబన్ధేన మహాకాలవృత్తిత్వాదవచ్ఛే
ద్యాధికరణసంబంధిత్వ మాకాశస్యాక్షతమితి ధ్యేయమ్ * జన్యజ్ఞానవిషయత్వసా
ధ్యక ఇతి * యద్యపి విషయతయా జన్యజ్ఞానసాధ్యకేప్యవ్యాప్తిః సంభవతి త
థాపి సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబన్ధావచ్ఛిన్నాభావస్యైత న్మతే నివేశాద్విషయతా
యా వృత్త్యనియామకతామతే తత్సంబన్ధావచ్ఛిన్నాభావాప్రసిద్ధేస్తేన సంబన్ధే
న సాధ్యతానభ్యుపగమాభిప్రాయేణతత్త్యాగః ॥ * ఏతద్రూపాన్యత్వవిశిష్టస
త్త్వానితి * అత్రాపిరూపాన్యత్వ ప్రయోజనంపూర్వవదేవ ॥ * ప్రతియో
గ్యప్రసిద్ధ్యేతి * యద్యపి సమనియతాభావైక్యమతేతత్ప్రసిద్ధిః సంభవతి॥తథా
పి తదనధికరణాప్రసిద్ధిర్దుర్వారా ॥ అథవాయాదృశ ప్రతియోగికేతివివక్షణా
వశ్యకత్వాన్నాసంగతిః ॥ * స్వప్రతియోగితావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నస్వప్రతియో
గిసమానాధికరణా ఇతి * వ్యధికరణధర్మావచ్ఛిన్నాభావస్య స్వప్రతియోగితా
వచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న సమానాధికరణత్వాత్తత్సంగ్రహాయ స్వప్రతియోగీతి ॥ తా
దృశసామానాధికరణ్య మవ్యాప్యవృత్తిసంయోగాభావాదౌ ప్రసిద్ధమితి స్వప
దేన తం గృహీత్వాతదన్యత్వం లక్షణఘటకాభావే ఉపపాదనీయమ్ ॥ భవానం
దోక్త దూషణమాశంక్య నిరాకురుతే * నచ తథాప్యేతదభానభిన్నమితి *
సాధ్యప్రతియోగినః సప్తమపదార్థత్వస్ఫోరణాయైతదితి కేచిత్ ॥ *అసంభ
స్యైవప్రసంగాదితి * అత్రకేచిత్ ॥వహ్నిమాన్ గగనాదిత్యవృత్తిహేతౌ లక్ష్య
త్వ మతాభిప్రాయేణదీధితికారీయావ్యాప్త్యభిధానసంగతిమాహుః ॥ * త
థాచేతి * అథాయంనిష్కర్షానసంభవతి తాదాత్మ్యసంబన్ధేన ప్రమేయసా
ధ్యకే లక్షణఘటకత్వేనాభిమతస్య సమవాయిత్వవాచ్యత్వత్వాదినా ప్రమేయ
త్వవద్భేదస్య ప్రతియోగితావచ్ఛేదకతావచ్ఛేదకే సమవాయిత్వవాచ్యత్వత్వా
దౌ సాధ్యతావచ్ఛేదకతాదాత్మ్యసంబన్ధ ఘటితవ్యాపకతావచ్ఛేదకత్వాభా
వాత్ ॥అత్రబ్రూమః ॥సమవాయిత్వావచ్ఛిన్నా,యాప్రమేయత్వనిష్ఠావచ్ఛేద
తా,తన్నిరూపితా,యాప్రమేయత్వనిష్ఠావచ్ఛేదకతా,తన్నిరూపిత ప్రతియోగి
తాకభేదస్యాభ్యుపగమాత్తాదృశ భేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకతావచ్ఛేదకప్ర
మేయత్వాదౌ సాధ్యవ్యాపకతావచ్ఛేదకత్వ సత్త్వాత్తాదృశభేద మాదాయైవ
లక్షణ సమన్వయః ॥ నచ తాదృశభేదస్వీకారే కపిసంయోగాభావవాన్ మేయ
త్వాదిత్యాదౌ ఘటత్వావచ్ఛిన్నా,యాకపిసంయోగాభావత్వ నిష్ఠావచ్ఛేదక

తా తన్నిరూపక కపిసంయోగాభావత్వనిష్ఠావచ్ఛేదక తాకప్రతియోగితాకభేద
మాదాయ ద్రవ్యస్యాపి కపిసంయోగాత్మకాభావ నిష్ఠప్రతియోగివైయధికర
ణ్యనిరూపకతాపత్త్యా తత్రహేతావ్వృత్తేరవ్యాప్తిరితి వాచ్యమ్ ॥ వ్యధికరణధ
ర్మావచ్ఛిన్నత్వ వ్యతిరేకినిష్ఠత్వోభయాభావవతీయాస్వాశ్రయ నిష్ఠభేద ప్రతి
యోగితావచ్ఛేదకతావచ్ఛేదకతాతదాశ్రయస్యైవసాధ్యవ్యాపకతావచ్ఛేదకత్వ
వివక్షణాత్ ॥వహ్న్యాదిసాధ్యకేవహ్నిత్వాదినా ఘటవద్భేదీయతాదృశప్రతియోగి
తా వచ్ఛేదకతావచ్ఛేదకతామాదాయైవ వహ్నిత్వాదినా ఘటాభావాదేర్లక్ష
క్షణ ఘటకత్వ ముపపాదనీయమ్ ॥ వ్యధికరణధర్మావచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకతాక
భేదానభ్యుపగమేతు సాధ్యసాధనభేదేన వ్యాప్తిభేద మభ్యుపగమ్యసాధ్యతా
వచ్ఛేదక వ్యాపకధర్మావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాకాభావ ప్రతియోగితావైయ
ధికరణ్యఘటితమేవలక్షమ్ ॥ సాధ్యతావచ్ఛేద వ్యాపకత్వం వ్యాసజ్యవృత్తిధర్మ
వ్యావృత్తం యత్కించిత్సాధ్యవ్యక్త్యసంబద్ధ భిన్నత్వరూపం గ్రాహ్యం తేన
నద్విత్వాదినా సాధ్యభేదమాదాయావ్యాప్తిః ॥ ప్రతియోగితావైయధికరణ్యం
చ ప్రతియోగితావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాశ్రయవృత్తి ప్రతియోగితాక
భేదవద్వృత్తిత్వరూపం గ్రాహ్యమితి నానుపపత్తిలేశోపి ॥* సాధ్యవత్త్వైతద్రూ
పతద్రూపోభయత్వావచ్ఛిన్నాభావసత్త్వేనేతి * ఇదంచ సమనియతాభావా
నైక్యాభిప్రాయేణ తేన తాదృశాభావస్య కేవలాన్వయితయా గగనాభావత్వే
న తత్సజాతీయం తద్వద్వృత్తిత్వస్య వ్యధికరణధర్మావచ్ఛిన్నాభావ మాదా
యలక్షణ సమన్వయేపి నక్షతిః * వ్యాసజ్యవృత్తీతి * నను తథాప్యేతద్రూ
పభిన్నత్వే నైతద్రూపతద్రూపాన్యతరాభావ మాదాయావ్యాప్తిరిత్యతఆహ
* స్వవ్యాపకేతి * అవ్యాప్తిరితిలేఖనం నయుజ్యతఇతి * అత్రేదంచింత్యం॥తా
దాత్మ్యసంబన్ధేన సాధ్యతాయాం లక్షణసమన్వయాదవ్యాప్తిలేఖనంయుజ్యతఏ
వ నహి తత్రక్షణ విశేషవృత్తిత్వ విశిష్టసాధ్యభేదస్యావ్యాప్యవృత్తిత్వం శక్యతే
వక్తుం తథాసతి సాధ్యవ్యాపకత్వాదౌ భేదఘటితప్రతియోగివైయధికరణ్యస్యా
కించిత్కరత్వాపత్తేః భేదస్యవ్యాప్యవృత్తిత్వాభిప్రాయేణదీధితికారీయావ్యా
ప్తిలేఖనస్య సంగమయితుం శక్యత్వాచ్చేతి * హేతువృత్తితానవచ్ఛేదకేతి *
హ్రదవృత్తిత్వత్వాదిరిత్యర్థః ॥ * లాఘవాన్నివేశయితుముచితమితి * నను
వహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యాదౌ వహ్నిత్వాదినా ఘటాభావ సజాతీయస్య తా

దృశాభావవద్వృత్తిత్వత్వవ్యాపకధర్మావచ్ఛిన్నతాదృశవృత్తిత్వత్వవ్యాపకప్రతియోగితాకాభావస్య ప్రసిద్ధ్యాఽసంభవఏవ వక్తుముచితః ॥ నచ తాదృశవృత్తిత్వత్వేన తాదృశవృత్తిత్వ ఘటాన్యతరాభావస్యైవ ప్రసిద్ధిరితివాచ్యమ్ ॥ తస్య స్వసమానాధికరణ ధర్మావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకత్వేన తదన్యత్వరూపవ్యధికరణ ధర్మావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకత్వ విరహాత్ ॥ నచ సమనియతాభావైక్యమతే తస్య గగనాభావత్వేన సాధ్యాభావసాజాత్యంసంభవతీతివాచ్యమ్॥తథాపి తదనైక్యమతేఽసంభవస్య దుర్వారత్వాదితిచేన్న ॥ వృత్తిత్వత్వవ్యాపకధర్మావచ్ఛిన్నేత్యనేన సాధ్యాభావవద్వృత్తిత్వత్వ విశిష్టవ్యాపకతావచ్ఛేదక ధర్మావచ్ఛిన్నత్వస్య వివక్షణాద్వాచ్యత్వత్వేనసాధ్యాభావవద్వృత్తిత్వాభావ ప్రసిద్ధేర్ద్విత్వావచ్ఛిన్నాభావవారణస్యచ సంభవాత్ ॥ అతఏవగౌరవోక్తిరపి యథాశ్రుతే స్వసమానాధికరణభేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వరూప వ్యాసజ్యవృత్తిత్వాశ్రయధర్మానవచ్ఛిన్నత్వ తాదృశవృత్తిత్వత్వ వ్యాపకత్వయోః పూర్వోక్త్తిత్వత్వ వ్యాపకధర్మావచ్ఛిన్నత్వ తాదృశవృత్తిత్వత్వ వ్యాపకయోః సామ్యేన తదసంగతేరితిధ్యేయమ్ ॥ హేతుతావచ్ఛేదకసంబంధానుయోగితానివేశే తత్సంబంధనివేశాద్గౌరవమతో *అనుయోగితేతి * దీధిత్యనుసారేణాహ*అథవేతి* విశేషణవిశేష్య సంబంధస్య * గుణకర్మాన్యత్వసామానాధికరణ్యస్య * పరంపరాసంబన్ధేన * స్వాశ్రయాశ్రయత్వసంబన్ధేన* యదిచ సత్తాదేరేవేతి * హేతుతావచ్ఛేదకేవృత్తితావచ్ఛేదకత్వాభావ నివేశే విశిష్టహేతుతావచ్ఛేదక కస్థలేఽన్యాప్తిరతోఽధికరణతా ఘటిత పరిష్కారానుధావనమ్॥ ✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻

౯౮ ॥ * వ్యాపకతాసాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధ ఘటితాగ్రాహ్యేతి * అత్రయద్యపి ప్రతియోగితావచ్ఛేదకసంబంధఘటితవ్యాపకత్వ నివేశోసంభవస్తథాపి సాధ్యాభావవ్యాపకత్వ విశేషణవైయర్థ్యాపత్తేస్తదుపేక్షా ॥ తదనివేశే సాధ్యాభావసామానాధికరణ్య మాత్రనివేశే ధూమాభావ సమానాధికరణవహ్న్యభావ మాదాయధూమవాన్ వహ్నేరిత్యాదావతిప్రసంగోవాచ్యః సచ నసంభవతి ప్రతియోగితావచ్ఛేదక సంబన్ధేన వ్యాపకత్వకల్పేఽయోగోళకాన్యత్వాభావస్యాపి లక్షణఘటకత్వాత్ ॥ సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబన్ధేన తన్నివేశేచ తస్యా తథాత్వాదయోగోళకావృత్తేరభావస్య లక్షణఘటకత్వేపి సం:

యోగసంబంధావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాక తాదృశాభావస్య గుణాదావపిసత్త్వా
త్తదంతర్భావేణైవవహ్న్యభావస్య ధూమాభావసామానాధికరణ్యం సంభవతీ
తి ధ్యేయమ్ * అనవచ్ఛిన్నదైశికవిశేషణతాసంబన్ధేనవ్యాపకత్వలాభాయైవేతి *
ఇదమత్రచింత్యం॥ ఏవంసతిద్రవ్యత్వాదౌ సాధ్యేప్రమేయమిత్యాకారక జన్యజ్ఞా
నస్య హేతుతాయాం తాదృశహేత్వభావస్య వ్యాపకత్వాపత్తిస్తదీయ నిరవచ్ఛి
న్నదైశికవిశేషణతాయాఅప్రసిద్ధ్యాయత్పదేన తస్యోపాదానాసంభవాన్నిర
వచ్ఛిన్నదైశికవిశేషణతాసంబంధసామాన్యేయత్ప్రతియోగికత్వ సాధ్యాభావ
వద్వృత్తికించిద్వ్యక్త్యనుయోగికత్వోభయాభావః తదన్యత్వమేవ నిరవచ్ఛిన్న
దైశిక విశేషణతాసంబన్ధేన సాధ్యాభావ వ్యాపకత్వమితి వివక్షణావశ్యక
తయా అభావస్యేతి భావభిన్నస్యేత్యర్థకమిత్యనేన వివక్షితం భావభిన్నత్వం
వ్యర్థమ్ ॥ నచ యదీయదైశికవిశేషణతాసంబంధసామాన్యేనిరవచ్ఛిన్నత్వసా
ధ్యాభావవద్వృత్తికించిద్వ్యక్త్యనుయోగికత్వోభయాభావస్తదన్యత్వరూపమేవ
నిరవచ్ఛిన్నదైశికవిశేషణతాసంబన్ధేనవ్యాపకత్వంవిషయితయా ప్రమేయమి
త్యాకారక జన్యజ్ఞానాభావస్య వ్యాపకత్వవారణాయ వివక్షణీయం తథాచ త
త్సార్థక్యమితిశంక్యమ్ ॥ నిరవచ్ఛిన్నదైశిక విశేషణతాసంబన్ధసామాన్యోక్త్యో
భయాద్యఘటితవ్యాపకత్వ వివక్షయైవ స్వరసతఃభావాభావసాధారణానుయోగి
తావిశేషరూపాభావత్వ నివేశపరస్య వ్యాపకీభూతాభావస్యేతిమూలస్య సంగ
మనే దైశిక విశేషణతాసంబంధసామాన్యోక్త్యోభయాభావ ఘటితవ్యాపకత్వ వి
వక్షయా తాదృశమూలస్యాస్వారసికభావభిన్నత్వనివేశపరత్వేనసంగమనస్య ప్ర
క్షాళనాద్ధీతిన్యాయేనానుచితత్వాత్ ॥ యదిభావభిన్నత్వవిశేషణంమూలోక్తం
స్యాద్భవేత్తదోక్తరీత్యాతదభిప్రాయవర్ణనంనతూక్తం। అన్యలక్షణేష్వివభావా
భావసాధారణాభావత్వనివేశఏవాభావస్యేతిమూలోక్తేః స్వారస్యాదితి॥ క్రియా
మాత్రస్యైవకాలోపాధిత్వమతేధూమవాన్ వహ్నేరిత్యాదావతివ్యాప్త్యభావా
న్మహాకాలభిన్నః కాలత్వాదితి * స్వయమూహ్యమితి * జ్ఞానవాన్ ద్రవ్యత్వాదిత్యా
దౌ విషయితయాద్రవ్యత్వత్వవజ్జ్ఞానాభావస్యసాధ్యాభావవ్యాపకతయాతమా
దాయాతివ్యాప్తేర్వారణాయప్రతియోగితావచ్ఛేదకతాయాం హేతుతావచ్ఛేదక
ఘటకసంబంధావచ్ఛిన్నత్వమయమాత్మాజ్ఞానాదిత్యాదౌ విషయతయాహేతా
సాధ్యాభావవ్యాపకాత్మత్వాభావప్రతియోగితావచ్ఛేదకాత్మత్వత్వస్యవిషయతా

సంబన్ధేన హేతువ్యాపకతావచ్ఛేదకత్వాదతివ్యాప్తేర్వారణాయ వ్యాపకతావ చ్ఛేదకతాయాం హేతుతావచ్ఛేదకతాఘటకసంబంధావచ్ఛిన్నత్వం నివేశనీయం ఏవం యద్రూపవత్త్వం హేతుతావచ్ఛేదకతాఘటకసంబన్ధేనయద్రూపావచ్ఛిన్న వత్త్వం హేతుతావచ్ఛేదకసంబన్ధేననివేశనీయం తత్ప్రయోజనంస్ఫుటమేవేత్యే వమిత్యర్థః॥ హేతుతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నత్వాప్రసిద్ధ్యేతి ॥ విషయితాసంబంధ స్యాభావ ప్రతియోగితానవచ్ఛేదకత్వాభిప్రాయేణేదమ్ ॥ అన్యథావిషయితా సంబంధావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాయాం తదవచ్ఛిన్నత్వ సత్త్వాదప్రసిద్ధ్యేత్యసం గతంస్యాత్ ॥ విషయితాసంబన్ధస్యాభావప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వేతు వ్యాప కీభూతాభావప్రతియోగితాయా ముభయసత్త్వేన గురుధర్మానవచ్ఛిన్న హేతుక స్థలేఽవ్యాప్తిర్ద్రష్టవ్యా ॥ అప్రతీకారాదితి ॥ నను హేతుతావచ్ఛేదకానవచ్ఛి న్నత్వ మిత్యనేన హేతుతావచ్ఛేదకవ్యాపకధర్మానవచ్ఛిన్నత్వ నివేశేన కం బుగ్రీవాదిమత్త్వావచ్ఛిన్నహేతుకావ్యాప్తిప్రతీకారః సంభవతీతిచేన్న ॥ తథా సతి ద్రవ్యంసత్త్వాదిత్యాదావతివ్యాప్తేః ॥ ద్రవ్యత్వాభావవ్యాపక విశిష్టసత్తా భావ ప్రతియోగితాయాం సత్తాత్వవ్యాపకవిశిష్ట సత్తాత్వావచ్ఛిన్నత్వసత్త్వే నోభయాభావసత్త్వాత్ ॥ యదిచ హేతుతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న వ్యాపకతావ చ్ఛేదక రూపావచ్ఛిన్నత్వమేవ నివేశ్యం విశిష్టసత్తాత్వస్య సత్తాత్వావచ్ఛిన్న వ్యాపకతావచ్ఛేదకత్వాభావాన్నాతివ్యాప్తిరిత్యుచ్యతే తదాసిద్ధాంతఏవ ప ర్యవసానమితిధ్యేయమ్ ॥

ఇతి మిశ్రలక్షణమ్.

శ్రీ ॥ వృత్తిమద్వృత్తయఇత్యత్ర హేతుతావచ్ఛేదకసంబన్ధేనవృత్తిత్వనివె శమాత్రస్యప్రయోజనందీధితికృతాదర్శితం నతు వృత్తిమద్వృత్తిత్వ విశేషణ స్యేత్యతః స్వయంతత్ప్రయోజనందర్శయతి ॥ వృత్తిమద్వృత్తిత్వానుపాదాన ఇతి ॥ జగత్సంబద్ధస్యేతి ॥ స్వయంవృత్తిపదస్య సంబద్ధత్వమిత్యర్థకరణాత్తద సరోధేనేయముక్తిః ॥ ॥ నానావ్యక్తిసాధ్యకఇతి ॥ నన్వేకవ్యక్తిసాధ్యకే ఏత ద్రూపవా నేతద్రసాదిత్యాదావప్యే తద్రూపభిన్నత్వేనైతద్రూప తద్రూపా న్యతరాభావమాదాయావ్యాప్తిసంభవేనానావ్యక్తీత్యసంగతమితిచెన్న ॥ వ హ్నిత్వేన మహానసీయవహ్నిఘటాన్యతరాభావమాదాయావ్యాప్తేర్వారణాయ స్వవృత్త్యనవృత్తిధర్మానవచ్ఛిన్నత్వస్య ప్రతియోగితావిశేషణత్వావశ్యకత్వే న

తాదృశాభావస్య లక్షణాఘటకత్వాత్ ॥ యద్వా సాధ్యమాత్రప్రతియోగితా
కాభావనివేశే నైకవ్యక్తిసాధ్యకేఽవ్యాప్తిరితి నానావ్యక్తీత్యుక్తిః ॥ అతఏవరూ
పఘటోభయాభావ మాదాయ తత్ర (త్రా) తివ్యాప్తిసత్త్వేపి నక్షతిః ॥ * తార్ణా
తార్ణదహనోభయాభావమాదాయేతి * యద్యపి సాధ్యసమానాధికరణసమా
నాధికరణధర్మావచ్ఛిన్నాభావభిన్నత్వస్యసాధ్యాభావవిశేషణత్వేనాప్యయం
దోషో వారయితుంశక్యతే ॥ ఏవంచైతల్లక్షణస్య కూటఘటితలక్షణాక్షేపకత్వ
మపి సాధుసంగచ్ఛతేఽన్యథాసర్వలక్షణానామప్యాక్షేపకత్వాపత్తే స్తస్మాత్కూ
టోత్తిరిక్తసకల విశేషణ సత్త్వ ఏవాక్షేపకతాయావాచ్యత్వాత్తథాపి తాదృశవి
శేషణోపాదానే గౌరవంస్యాత్ ॥ కూటఘటితలక్షణాక్షేపకత్వంత్వితరలక్షణా
పేక్షయా ప్రచురసజాతీయ విశేషణఘటితత్వాదేవ సర్వాంశే సాజాత్యస్యక థ
మపి వక్తుమశక్యత్వాత్ ॥ యదిచ సాధ్యతావచ్ఛేదక సమనియతప్రతియోగితా
కాభావనివేశపక్షఏవలాఘవమ్ ॥ తథాహి సాధ్యవ్యాపకతావచ్ఛేదక రూపావ
చ్ఛిన్నాభావ నివేశే వహ్నిసాధ్యకే వహ్నిత్వేన తద్వహ్ని ఘటాన్యతరాభావ
మాదాయావ్యాప్తివారణాయ ప్రతియోగితాయాం స్వన్యూనవృత్తిధర్మానవ
చ్ఛిన్నత్వం దేయమథచద్రవ్యత్వత్వవాచ్యత్వత్వాదీనామపి సాధ్యవ్యాపకతా
వచ్ఛేదకతయా తత్తదవచ్ఛిన్నాభావ వద్వృత్తిత్వత్వ సమనియతప్రతియోగితా
కాభావ కూటమేవవ్యాప్తి శరీరేనివేశనీయమిత్యుచ్యతే ॥ తథాపిసాధ్యతావచ్ఛే
దక సమనియతప్రతియోగితాకాభావ నివేశేప్రతియోగితాయాం సాధ్యతావచ్ఛే
దక సంబంధావచ్ఛిన్నత్వస్యైవ నివేశనీయతయా వృత్త్యనియామకసంబన్ధేన సా
ధ్యతాయాం తత్సంబంధావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాయాఅప్రసిద్ధ్యా ఽవ్యాప్త్యాప
త్తే ర్లాఘవమకించిత్కరమ్ ॥ నచలక్షణలాఘవానురోధేన వృత్త్యనియామకసం
బన్ధస్యాభావ ప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వాభ్యుపగమస్తేన సంబన్ధేనసాధ్యతాన
భ్యుపగమోవా న్యాయ్యః ॥ తథాసతివ్యాప్తేః పదార్థాన్తరత్వస్యైవయుక్తత్వా
త్ ॥ * వ్యాప్యవృత్తిరితి * నన్వత్ర వ్యాప్యవృత్తిత్వ నివేశోవిఫలః ప్రతియో
గివైయధికరణ్య ఘటితసాధ్యవ్యాపకతాయాఏవ నివేశేనకపి సంయోగాభా
వస్య లక్షణాఘటకత్వాదితి చేన్న ॥ స్వలక్షణోక్తరీత్యా లాఘవేనప్రతియో
గివైయధికరణ్యఘటితవ్యాపకతాయా నివేశనీయత్వాత్ * హేతువృత్తితావచ్ఛే
దకీభూతయత్కించిద్ధర్మేతి * తాదృశధర్మాః ఆలోకావృత్తిత్వాది స్తత్రహి

తువృత్తితావచ్ఛేదకత్వకథనం తదవచ్ఛిన్నాభావస్య హేతువృత్తిత్వసూచ
నాయేతిధ్యేయమ్ ❋ తత్తదభావవృత్తిత్వత్వఘటకేతి ❋ అత్రఘటకత్వం స్వవి
షయకప్రతీతివృత్తితత్తదభావవద్వృత్తిత్వత్వరూపవిశిష్టనిరూపితవిషయితాక
త్వరూపం జ్ఞేయమ్ ❋ వహ్న్యాద్యభావవృత్తేరితి ❋ నిష్ఠత్వం షష్ఠ్యర్థస్తస్య
తదభావత్వేఽన్వయః ❋ తదవచ్ఛిన్నాభావస్యాపి ❋ వహ్న్యభావత్వావచ్ఛి
న్నాభావస్యాపీత్యర్థః❋తాదృశతయా❋తదభావవద్వృత్తిత్వత్వఘటకధర్మా
వచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకతయా ॥ యద్యపివృత్తిమద్వృత్తిరిత్యత్రవృత్తిత్వస్యస్వ
రూపసంబన్ధేనైవగ్రాహ్యత్వాద్వహ్న్యాత్మకాభావస్యవృత్తిమద్వృత్తిత్వమేవన
సంభవతి ॥ తథాపి భావానామపి స్వరూపసంబన్ధోఽస్తీత్యభిప్రాయేణేదం॥
యద్వావహ్న్యధికరణత్వాత్మకాభావస్య స్వరూపసంబంధేన వృత్తిమత్త్వాద్వ
హ్న్యధికరణత్వాభావ వహ్న్యభావయోః సమనైయత్యాద్వహ్న్యధికరణ
త్వమపి వహ్న్యభావాభావఇత్యభిప్రాయః ❋ ఘటవృత్తిత్వత్వావచ్ఛిన్న సా
ధ్యకేతాదాత్మ్యేనఘటత్వవ్యాపకాదిహేతావితి ❋ ఘటత్వవ్యాపకత్వం పరిచా
యకం తత్పరిచితప్రమేయత్వవాచ్యత్వాదికం తాదాత్మ్యేనహేతుః,స్వరూపసం
బంధావచ్ఛిన్నఘటవృత్తిత్వంసాధ్యమ్ ॥ సమవాయసంబంధావచ్ఛిన్న ఘటావృ
త్తిత్వస్య సాధ్యత్వేఘటనిరూపితస్వరూపసంబంధావచ్ఛిన్న వృత్తిత్వాభావరూ
ప ఘటావృత్తిత్వావచ్ఛిన్నాభావస్య లక్షణఘటకత్వాసంభవాత్తాదృశ ఘటావృ
త్తిత్వస్యఘటాసమవేతవృత్తిత్వత్వరూప సాధ్యాభావవద్వృత్తిత్వత్వఘటకత్వా
సంభవాత్ ॥ ఘటాసమవేతత్వస్య తద్ఘటకత్వేపి స్వరూపసంబంధావచ్ఛిన్న
ప్రతియోగితాకస్యైవ వృత్తిత్వాభావస్య నివేశనీయతయావాచ్యత్వాది సాధార
ణతదవచ్ఛిన్నస్య స్వరూపసంబంధేనాభావాప్రసిద్ధేః ॥ అథ వృత్తిత్వవృత్తిత్య
త్రి సాధ్యాభావవన్నిరూపిత హేతుతావచ్ఛేదక సంబంధావచ్ఛిన్న యావదా
ధేయతావృత్తిత్వ వివక్షణాత్స్వరూపసంబంధావచ్ఛిన్నఘటవృత్తిత్వ సాధ్యకేపి
నావ్యాప్తిస్తాదృశ సాధ్యాభావవద్ఘటనిరూపితతాదాత్మ్యసంబంధావచ్ఛిన్నవృత్తి
త్వే ఘటతాదాత్మ్యరూపేఘటావృత్తిత్వస్యాభావాత్ ॥ మైవమ్ ॥ ఘటనిరూ
పిత తాదాత్మ్యస్వరూపాన్యతర సంబంధావచ్ఛిన్న వృత్తిత్వస్యైవ సాధ్యత్వా
ద్ఘటస్యతాదృశసాధ్యాభావవత్త్వాభావాత్ ॥ అథ సాధ్యాభావవద్వృత్తిత్వ
మాత్రనిష్ఠత్వేన ధర్మవిశేషణత్వేనాయందోషః ఘటావృత్తిత్వస్య తన్మాత్రనిష్ఠ

త్వాభావాత్ ॥ తాదృశవృత్తిత్వ మాత్రనిష్ఠత్వంచ తాదృశవృత్తిత్వత్వవ్యాప్య త్వం నతు తదితరావృత్తిత్వంవిషయితాసంబంధేన హేతుకె తత్సంబంధావచ్ఛిన్న వృత్తిత్వస్య విషయతారూపతయావిషయతాయాశ్చ విషయరూపత్వేన తదితరాప్రసిద్ధేరితి చెన్న ॥ తత్తత్సాధ్యాభావవద్వృత్తిత్వ సమనియతత్త్వం ధర్మేనివేశ్య తదవచ్ఛిన్నత్వస్య ప్రతియోగితాయాం నివేశాపేక్షయా ప్రతియోగితాయాం తత్తత్సాధ్యాభావవద్వృత్తిత్వత్వ సమనైయత్యనివేశస్యోచితత్వాత్ ॥ విషయితాసంబన్ధేన హేతుతాయాం సాధ్యాభావవద్వృత్తిత్వత్వస్య జగద్విషయతాత్వ రూపతయా విషయతాయావిషయస్వరూపత్వే తత్సమనియత ధర్మావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకాభావాప్రసిద్ధేశ్చ ॥ ఏతేన ప్రమేయ

దవృత్తిత్వత్వేన నిర్ధర్మవృత్తిత్వ సామాన్యాభావీయ ప్రతియోగితాయానిర్ధర్మవృత్తిత్వ సామాన్యే స్వీకారేధర్మే సమనైయత్యనివేశవైయర్థ్యేఽన్యథాతాదృశాభావ మాదాయాతివ్యాప్తేర్దుర్వారత్వాదితినిరస్తమ్ ॥ అనేనైవదోషేణ కల్పాంతరస్యావతరణీయత్వాచ్చ ॥ సాధ్యాభావవ్యాప్యత్రేతి ॥ స్వనిష్ఠముఖ్య విశేష్యతాశూన్యప్రతీతి వృత్తిసాధ్యాభావవద్వృత్తిత్వత్వ రూపవిశిష్టనిరూపిత విషయితాకత్వరూపేత్యర్థః ॥ తత్తదితి ॥ యద్యపి తత్తద్వ్యక్తిత్వేనాభావ నివేశేసంయోగాది సంబంధావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాక ప్రమేయసామాన్యాభావసాధ్యకే గగనాద్యాత్మకసాధ్యాభావాధికరణ మప్రసిద్ధమ్ ॥ తథాపి సాధ్యాభావత్వ రూపాయావత్యోఽనుయోగితాః ప్రసిద్ధాస్తత్తదవచ్ఛిన్నాధికరణ వృత్తిత్వాభావాయావంత ఇతి నివేశాన్నదోషః ॥ అనుయోగిత్వ ప్రతియోగిత్వయోరనుయోగిప్రతియోగిస్వరూపత్వమతేతు వ్యాపకతావచ్ఛేదకాంతస్య పరిచాయకతయా తత్పరిచిత తత్తద్ధర్మావచ్ఛిన్న తత్తన్నిష్ఠత త్తత్సంబంధావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాకాభావత్వావచ్ఛిన్నాధికరణవృత్తిత్వాభావాఏవ నివేశ్యాః ॥

॥ నానావిపక్షకేఽప్రసిద్ధిరితి ॥ నన్వేకవిపక్షకేపి తద్ఘటభిన్నపటత్వాదిత్వాదౌ తద్ఘటవృత్తిత్వాభావీయ ప్రతియోగితాయాస్తత్తత్సాధ్యాభావవద్వృత్తిత్వత్వ వ్యాప్యత్వేపి తత్తత్సాధ్యాభావాంతఃపాతివ్యధికరణ ధర్మావచ్ఛిన్నాభావవద్వృత్తిత్వత్వ వ్యాపకత్వవిరహాత్సమనైయత్యాప్రసిద్ధిరస్తీతి నానావిపక్షకేత్యవ్యావర్తకమితి చెన్న ॥ వ్యాప్యత్వాప్రసిద్ధిప్రయోజ్యాయాః సమనైయత్యాప్రసిద్ధేరేవ వివక్షితత్వాత్ ॥ అతఏవవ్యాప్త్యైకప్రతియోగితాయా అప్రసిద్ధా

రితి గ్రంథకృదుక్తిః ॥ నచైవమప్యేకవివక్షకేవ్యాపకత్వాప్రసిద్ధిప్రయోజ్యసమ
నైయత్యాప్రసిద్ధ్యనభిధానేన న్యూనతాదుర్వారేతి వాచ్యమ్॥ యత్కించిత్సా
ధ్యాభావవద్వృత్తిత్వత్వవ్యాపకత్వనివేశే నాఽప్రసిద్ధిరిత్యభిప్రాయాత్ ॥ *య
త్కించిత్ప్రతియోగికేతి * వ్యధికరణధర్మావచ్ఛిన్నప్రతియోగికేత్యర్థః ॥
*అతివ్యాపకతయేతి * వ్యభిచారిహేతుసాధారణతయేత్యర్థస్తథాచాతివ్యా
ప్తిరితి భావః * ఘటభేదాదీతి * నన్వత్ర ఘటవృత్తిత్వత్వావచ్ఛిన్నాభావస్య ల
క్షణాఘటకత్వేపి నాతివ్యాప్తిర్వ్యధికరణధర్మావచ్ఛిన్నసాధ్యాభావవద్వృత్తి
త్వాభావస్యాపి లక్షణాఘటకత్వాత్ ॥ వ్యధికరణధర్మావచ్ఛిన్న సాధ్యాభావ
వద్వృత్తిత్వనిష్ఠాన్యోన్యాభావ ప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వాపేక్షయా వృత్తిత్వ
నిష్ఠాన్యోన్యాభావ ప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వస్యైవ లఘుత్వేన తదవచ్ఛి
న్నభేదరూపవ్యాపకత్వస్య తాదృశాభావీయప్రతియోగితాయామసంభవాత్
నచ ఘటభేదసాధ్యకే తాదృశాభావాప్రసిద్ధ్యాఽవ్యాప్తిరేవ వివక్షితేతి వాచ్యమ్
కేవలాన్వయిని వహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యాదౌ చ సర్వత్రాప్రసిద్ధిసంభవే తదు
పేక్షాయా నిర్బీజత్వాత్ ॥ అత్ర కేచిత్ ॥ వృత్తిత్వాంశే వ్యధికరణధర్మావచ్ఛి
న్నాభావవన్నిరూపితత్వస్యోపలక్షణతయా ఘటత్వేన జగద్వృత్తిత్వాభావమా
దాయ సద్ధేతౌ సర్వత్ర లక్షణసమన్వయేన ఘటభేదసాధ్యకేఽతివ్యాప్తిరేవ వి
వక్షితేత్యాహుః * తదవచ్ఛిన్నైకభేదనివేశాసంభవాదితి * అత్రైవమపి విష
యితాసంబన్ధేన హేతుతాయామవ్యాప్తిస్తత్ర వ్యధికరణధర్మావచ్ఛిన్నసాధ్యా
భావవద్వృత్తిత్వత్వస్య తాదృశాభావవద్వృత్తిత్వనిష్ఠవ్యధికరణ ధర్మావచ్ఛి
న్నప్రతియోగితావ్యాపకత్వాసంభవాత్ ॥ తథాహి తాదృశప్రతియోగిత్వవిష
యితాత్వయోః సమనైయత్యేన విషయితానిష్ఠభేద ప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వా
పేక్షయా ప్రతియోగితాసమానాధికరణభేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వస్య గురు
త్వేన ప్రతియోగితానవచ్ఛేదకతయా తదవచ్ఛిన్నభేదరూపవ్యాపకత్వాప్రసి
ద్ధేః ॥ నచ తత్రాపి ప్రతియోగితాసమానాధికరణభేద ప్రతియోగితావచ్ఛేదక
భేదకూటమేవ నివేశ్యమితి వాచ్యమ్ ॥ తథాసతి వహ్నిమాన్ ధూమాద్వాచ్యం
జ్ఞేయత్వాదిత్యాదౌ ధూమజ్ఞేయత్వనిష్ఠవ్యధికరణధర్మావచ్ఛిన్న సాధ్యాభావ
వద్వృత్తిత్వస్య తద్వ్యక్తిత్వేనయోఽభావస్తదీయ ప్రతియోగితాయాస్తాదృశ
వృత్తిత్వనిష్ఠతద్వ్యక్తిత్వాపేక్షయా గురుత్వేన తాదృశసాధ్యాభావవద్వృత్తి

త్వనిష్ఠభేద ప్రతియోగితావచ్ఛేదకం యద్య త్తద్భిన్నత్వేన తాదృశసాధ్యాభా వ
వద్వృత్తిత్వత్వే. తాదృశభేదకూటాత్మక తద్వ్యాపకత్వసత్త్వేనచతాదృశప్రతి
యోగితాకాభావస్యాపి. లక్షణఘటకతయాఽసంభవాపత్తేః ॥ సచభేదప్రతియో
గితావచ్ఛేదకత్వమపి. ప్రతియోగితావిశేషణందాతుంశక్యం॥తథాసతి. విషయితా
సంబంధేన హేతుతాయాం జగద్విషయతాత్వ. రూపవ్యధికరణధర్మావచ్ఛిన్న
న్న. సాధ్యాభావవద్వృత్తిత్వత్వసమనియతప్రతియోగితాయాస్తాదృశ విషయిత్వ
నిష్ఠాయావిషయతాయావిషయస్వరూపత్వమతే కేవలాన్వయితయాభేదప్రతియో
గితావచ్ఛేదకత్వాభావేన. తాదృశప్రతియోగితాయాఅప్రసిద్ధ్యాఽవ్యాప్త్యాపత్తే
రితిచేన్న॥ప్రతియోగితాయాఅఖండత్వమతేనైతదభిధానాత్ తన్మతేతస్యాఃస్వరూ
పతఏవావచ్ఛేదకత్వాన్నోక్తదోషః❋యదిచాభావధర్మోవిశేషణవిధయానని
వేశ్యతే అపితుఅభావప్రభృతిరేవేతి❋అయమర్థః॥ప్రకృతనిరుక్తాసాధ్యవ్యాపక
తావచ్ఛేదకరూపావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకాభావత్వ నిష్ఠావచ్ఛేదకతానిరూపకీ
భూతాయాఅభావనిష్ఠావచ్ఛేదకతాతన్నిరూపకీభూతాయాఅధికరణనిష్ఠావచ్ఛేద
కతా. తన్నిరూపకీభూతాయా నిరూపితత్వనిష్ఠావచ్ఛేదకతా తన్నిరూపకీభూ
యావృత్తిత్వత్వ నిష్ఠనిరూపకతాతన్నిరూపితస్య నిరూప్యత్వస్యయోఽభావస్త
త్త్వేనతత్తత్సాధ్యాభావవద్వృత్తిత్వత్వ నిరూపితత్వాభావస్య నప్రవేశః॥ అపి
తు సాధ్యవ్యాపకతావచ్ఛేదకరూపావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాకాభావ నిష్ఠావచ్ఛే
దకతానిరూపకాధికరణ నిష్ఠావచ్ఛేదకతానిరూపకేత్యాదిక్రమేణైవ ॥ ఏవంచ
ఘటవృత్తిత్వ. నిరూపితత్వం నాస్తీతి ధీసిద్ధాభావస్య. నిరుక్తవిశేషణాక్రాంత
స్య. ఘటవృత్తిత్వత్వావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాయామసత్త్వాన్న. తాదృశాభావస్య
లక్షణఘటకత్వానుపపత్తిః ॥ తత్రచాభావనిష్ఠావచ్ఛేదకతాయాం కించిన్నిష్ఠావ
చ్ఛేదకత్వానిరూపితత్వ రూపమనవచ్ఛిన్నత్వం ననివేశ్యతే యేన నిర్ధూమ
వృత్తిత్వత్వ నిరూపితత్వం నాస్తీతిధీసిద్ధాభావస్యనిరుక్తవిశేషణాక్రాంతత్వం
నస్యాత్ ❋ తత్తదభావవద్వృత్తిత్వత్వ నిరూపితత్వత్వపర్యాప్తావచ్ఛేదకతా
కాభావస్యైవనివేశనీయత్వాదితి ❋ అథాత్రతదభావత్వస్యోపలక్షణత్వం విశే
షణత్వంవావివక్షితమ్।ఆద్యేధూమాద్యభావనిష్ఠావచ్ఛేదకతానిరూపకాధికరణని
ష్ఠావచ్ఛేదకతానిరూపకనిరూపితత్వనిష్ఠావచ్ఛేదకతాక వృత్తిత్వత్వనిష్ఠనిరూ
పకతాకత్వత్వపర్యాప్తప్రతియోగితా వచ్ఛేదకతాకాభావత్వేనైవనివేశఇతి వ

త్యేనసితం తథాచ ధూమాభావత్వావచ్ఛిన్నత్వ విశేషితావచ్ఛేదకతాఘటితం యద్ధూమాభావత్వ విశిష్టాధికరణవృత్తిత్వత్వ నిరూపితత్వం తత్పర్యాప్తావచ్ఛేదకతాక ప్రతియోగితాకాభావస్య సంగ్రహోదుర్ఘటః ॥ యదిచ తస్యాసంగ్రహేపి నక్షతి ధూమాభావనిష్ఠావచ్ఛేదకతా ఘటితంయద్ధూమాభావత్వోపలక్షితాధికరణ నిరూపితవృత్తిత్వత్వ నిరూపితత్వత్వం తత్పర్యాప్తప్రతియోగితావచ్ఛేదకతాకాభావమాదాయైవ నిర్ధూమవృత్తిత్వాభావస్య లక్షణఘటకత్వోపపత్తిరిత్యుచ్యతే ॥ తదాతత్తదభావత్వేన నివిశో వ్యర్థః గౌరవగ్రస్తశ్చ ॥ సాధ్యవ్యాపకతావచ్ఛేదకరూపావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకాభావత్వేనానుగతేనోపలక్షణీభూతేన నివేశసంభవాత్తథానివేశే ధూమాభావత్వేన ధూమాభావఘటిత విశిష్టనిరూపితత్వత్వావచ్ఛిన్నాభావస్య సంగ్రహేపి ధూమవ్యాపకతావచ్ఛేదకరూపావచ్ఛిన్నాభావ నిష్ఠావచ్ఛేదకతానిరూపకాధికరణ నిష్ఠావచ్ఛేదకతానిరూపకనిరూపితత్వ నిష్ఠావచ్ఛేదకతానిరూపిత వృత్తిత్వత్వనిష్ఠనిరూపకతాకత్వం నాస్తీతిధీవిషయాభావ మాదాయైవ నిర్ధూమవృత్తిత్వాభావఘటవృత్తిత్వాభావాదేర్లక్షణఘటకత్వసంభవాత్ ॥ అన్యోన్యఘటభిన్నం మేయత్వాదిత్యాదావతివ్యాప్తిరితిచేన్న ॥ సాధ్యవ్యాపకతావచ్ఛేదకరూపావచ్ఛిన్నాభావత్వేనోపలక్షణేన సాధ్యాభావనివేశనఏవ గ్రంథకృత్తాత్పర్య కల్పనాత్ ॥ ✻ తాదృశనియమేమానాభావాదితి ✻ గోత్వాదిప్రకారితాప్రకారకజ్ఞానానువ్యవసాయేప్రకారితాంశే స్వరూపతఏవ గోత్వాదేః ప్రకారతయా తాదృశనియమేవ్యభిచారాత్సమవాయ నిరూపితత్వాభ్యామతిరిక్తసంబంధేనజాతేః స్వరూపతోనభానమిత్యేవం రూపనియమస్యైవ స్వీకారాత్సమవాయేనైవేత్యాది నియమే మానాభావాదితిభావః ✻ జాతిసాధారణ్యేతి ✻ ఘటత్వత్వపటత్వత్వహేతోర్ఘటత్వపటత్వాదివృత్తిత్వాభావాభావాత్ ॥ సాధారణపదోపాదానే నేదంవాచ్యం జ్ఞేయత్వాదిత్యాదావపి ॥ జాతేఃసమవాయేనైవేత్యాదినియమాంగీకర్తృమతే పూర్వోక్త సకలదోషోద్ధారాదభావప్రభృతివిశేషణత్వ వివక్షాకల్పే దోషమాహ ✻ ఏవమితి ✻ ధ్వంసాధికరణహేత్వితి ✻ కపాలంఘటాదిత్యాదావిత్యర్థః ॥ సంయోగేన వృత్తిమతి తాదృశధ్వంసవత్త్వనియమేన తాదృశాభావస్య వృత్తిమత్వవృత్తిత్వాభావాదతః సంయోగేన ధూమస్య హేతుత్వపరిత్యాగః ✻ అవ్యాపకతయా ✻ అవృత్తితయా ॥ తథాచ తాదృశాభావస్య సమ

వాయేన వృత్తిమతిరూపాదావసత్త్వాదవ్యాప్తిరితి భావః * స్వస్మిన్నేవ *
జాత్యాదావేవ ॥ ఏతేన జాతేర్ఘటాదౌ సమవాయేన సత్త్వాత్సమవా
యావచ్ఛిన్న విషయత్వాభావస్య ఘటవృత్తిత్వే కథంతాన్నిరస్తా ॥ * కా
లేతి * కాలపదంక్రియాపరంతథాచ వహ్నిమాన్ క్రియాతః ఆత్మాజ్ఞానాది
త్యాదావిత్యర్థః ॥ గగనభేదసాధ్యకేఘటత్వహేతౌ లక్షణసమన్వయాన్నా
సంభవః * యేనసంబంధేనయద్వర్తతేఇతి * సాధ్యాభావవద్వృత్తిత్వత్వనిష్ఠ
స్వరూప సంబంధావచ్ఛిన్నానవచ్ఛేదకతాభిన్నసమానాధికరణసంబంధావచ్ఛి
న్నావచ్ఛేదకత్వానిరూపకత్వం ప్రతియోగితాయాం పర్యవసితమ్ * తదర్థ
శ్చస్వావిషయకప్రతీతివృత్తీతి * ఇదమత్రవిచార్యమ్ ॥ స్వావిషయకప్రతీతివృ
త్తిసాధ్యాభావవద్వృత్తిత్వత్వరూపవిశిష్టనిరూపితవిషయతాకత్వ రూపాఘటక
త్వశరీరే సాధ్యాభావానాం కేనరూపేణ నివేశః ॥ నతావత్తత్తద్వ్యక్తిత్వేన
సాధ్యవ్యాపకతావచ్ఛేదకరూపా వచ్ఛిన్నప్రతియోగితా నిరూపితాయా అను
యోగితావ్యక్తయఃప్రత్యేకంతత్తద్వ్యక్తిపురస్కారేణవాభూతత్వమూర్తత్వోభ
యాభావవాన్ భూతత్వవిశిష్టమూర్తత్వాభావవాన్ వామనస్త్వాదిత్యాదౌ త
త్తద్వ్యక్తిత్వేన తాదృశోభయాభావాదినిష్ఠప్రతియోగితానిరూపితానుయోగితా
విశేషణవా విశేషిత తత్తత్సాధ్యాభావవద్వృత్తిత్వత్వ రూపవిశిష్టనిరూపితవి
షయితాయాః స్వరూపతోమూర్తత్వరూపజాతిఘటిత మూర్తవృత్తిత్వత్వావిష
యక ప్రతీతివృత్తిత్వవిరహేణ స్వపదేన తాదృశమూర్తవృత్తిత్వత్వస్యోపాదా
నాసంభవేన తస్యాఘటకత్వాభావాద ఘటకధర్మానవచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాక
మూర్తవృత్తిత్వత్వావచ్ఛిన్నాభావస్య గగనపరిమాణాదౌ వృత్తిమద్వృత్తేర్మ
నస్త్వరూపహేతావభావేనావ్యాప్తేః ॥ అథ తాదృశానుయోగితావ్యక్త్యవచ్ఛి
న్న నిరూపకతాకాధికరణ వృత్తిత్వత్వాఘటకత్వమేవనివేశనీయమతః స్వరూ
పతోమూర్తత్వఘటితమూర్తవృత్తిత్వత్వస్యతాదృశవృత్తిత్వత్వాఘటకత్వనిర్వా
హే తదవచ్ఛిన్నాభావస్య లక్షణాఘటకత్వేనోక్తావ్యాప్త్యనవకాశఇతిచేత్ ॥ త
ర్హిభూతత్వమూర్తత్వోభయాభావసాధ్యకే ఘటభేదసాధ్యకేచ మేయత్వాదా
వతివ్యాప్త్యాపత్తిర్దుర్వారాస్పర్శవృత్తిత్వత్వ ఘటవృత్తిత్వత్వాదేస్తాదృశా
నుయోగితావ్యక్త్యవచ్ఛిన్న నిరూపకతాకాధికరణవృత్తిత్వత్వాఘటకత్వేనతా
దృశవృత్తిత్వత్వస్య స్పర్శవద్వృత్తిత్వత్వాపేక్షయాగురుత్వేనాభావ ప్రతియోగి

త్వానవచ్ఛేదకతయావ్యధికరణ ధర్మావచ్ఛిన్నాభావస్యైవ లక్షణఘటకత్వాది
తి * కింతుతదన్యదోషాణామేవాత్రానవకాశఇతి * అత్రకేచిత్పూర్వపక్ష
యంతి ॥ అస్మిఀల్లక్షణేపి సాధ్యాభావేయావత్త్వస్య పూర్వముక్తత్వాత్సత్తా
వాన్ జాతేరిత్యాదావయావదంతర్గతసత్తాసామాన్యాభావవన్నిరూపిత సమ
వాయేన వృత్త్యప్రసిద్ధ్యావ్యాప్తేః కూటఘటితలక్షణఇవాత్రాపిసత్త్వేన తద
న్యదోషాణామత్రానవకాశఇత్యసంగతమ్ ॥అత్రేదంసమాధానంబోధ్యమ్ ॥ త
త్తత్సాధ్యాభావవద్వృత్తిత్వత్వసమనియతప్రతియోగితాకాభావనివేశకల్పే సా
ధ్యాభావే యావత్త్వవిశేషణావశ్యకత్వేపి యదిచాభావధర్మావిశేషణతయా న
నివేశ్యతఇతి ప్రతిపాదితపూర్వకల్పే తత్తత్సాధ్యాభావవద్వృత్తిత్వత్వాతిరిక్తస
మానాధికరణధర్మానవచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాకాభావ నివేశపక్షీయేనైవ సం
బన్ధేనయద్వర్తతఇతినిష్కృష్టార్థేసాధ్యాభావేయావత్త్వానివేశేపిక్షతివిరహాత్తా
దృశపక్షాభిప్రాయేణతదన్యదోషాణామత్రానవకాశఇత్యుక్తిస్సంగమనీయేతి

ఇతికూటాఘటితలక్షణమ్.

౫౦ ॥ * శేషదళఇతి * సాధ్యాభావసముదాయవద్వృత్తిత్వత్వవ్యాపక
త్వ దళఇత్యర్థః * తథాచేతి * పూర్వదళానుపాదానేచేత్యర్థః * అతివ్యా
ప్తిరిత్యాశయేనేతి * ననుపూర్వదళానుపాదానేపినాతివ్యాప్తిసంభవః ధూమభేద
జగత్సంయుక్తత్వోభయాభావస్యశేషదళాకాంతస్యధూమాదావృత్తిమద్వృత్తే
ర్వహ్నావభావాత్ ॥ నచ ఘటవృత్తిత్వఘటాన్యవృత్తిత్వోభయాభావమాదాయ
వాచ్యంజ్ఞేయత్వాదిత్యాదావవ్యాప్తేర్వారణాయ ప్రతియోగితాయాం వ్యాస
జ్యవృత్తిధర్మానవచ్ఛిన్నత్వ విశేషణస్యావశ్యకతయా నతస్యలక్షణ ఘటకత్వమితి
వాచ్యం ॥ ఏవమపి వహ్నివృత్తితాత్వేన జగద్వృత్తిత్వాభావస్య తాదృశ
స్య హేతావసత్త్వాదతి వ్యాప్తేరనవకాశాత్ ॥ నచ తుల్యయుక్త్యా హే
తునిష్ఠవృత్తిత్వత్వేన జగద్వృత్తిత్వాభావమాదాయసద్ధేతావపిలక్షణాయోగ
వారణాయ ప్రతియోగితాయాం స్వన్యూనవృత్తిధర్మానవచ్ఛిన్నత్వ విశేషణ
స్య విశేషరూపేణసామాన్యాభావీయ ప్రతియోగిత్వస్య విశేషమాత్రనిష్ఠత్వా
భ్యుపగమస్యావశ్యకత్వేన తాదృశాభావనిరాసఇతివాచ్యమ్ ॥ ఏవమపి వ
హ్నిజగద్వృత్తిత్వాన్యతరత్వేనవహ్నిజగత్సంయుక్తత్వోభయాభావమాదాయా
తివ్యాప్తేర్నిరాసఇతిచేన్న ॥ దర్శితాన్యతరత్వేనోభయాభావస్య వహ్నిత్వేన

తార్ణార్ణదహనోభయాభావవదనంగీకారాత్ ॥ అన్యథాతుల్యయుక్త్యా హే
తువృత్తిత్వజగద్వృత్తిత్వాన్యతరత్వేన తాదృశోభయాభావమాదాయ సద్ధేతౌ ల
క్షణాయోగస్య దుర్వారత్వాత్ ॥ యద్వా తాదృశాభావస్వీకారేపి తమాదాయా
వ్యాప్తివారణాయ పూర్వదళం దేయమ్ ॥ న చ తథా సతి పూర్వదళమేవ నోపాదేయ
మితి గ్రన్థాసంగతిరితి వాచ్యమ్ ॥ అవ్యాప్తిసంపాదకదర్శితాభావవ్యావర్తనాయ
స్వవ్యాపకవృత్తిత్వత్వకత్వస్య పూర్వదళఘటకస్యైవ గ్రాహ్యత్వాత్ ॥ నోపా
దేయమిత్యస్య విశిష్టదళానుపాదాన ఏవ తాత్పర్యకల్పనాత్ ॥ తాదృశవిశిష్ట ద
ళస్యాతివ్యాప్తివారణప్రయోజనకత్వ సంభవేపి తద్వారణాయ శేషదళే సము
దాయ నివేశస్యైవ లఘుత్వమితి తదనుపాదానోక్తిరితి విభావనీయమ్ ॥ అ
త్ర శేషదళే సముదాయపదోపాదానే పూర్వదళోపాదానమావశ్యకమిత్యసంగ
తం సముదాయరహితోత్తరదళసహితపూర్వ దళోపాదానే వహ్నిమాన్ ధూ
మాదిత్యాదౌ ప్రసక్తావ్యాప్తివారణస్య శేషదళే సముదాయప్రవేశ ప్రయోజ
నస్య సత్త్వాత్ తద్వర్ణనమేవ సమ్యగితి కేచిదిత్యనేనాస్వరసః సూచితః * అవి
రోధాదితి * ప్రతియోగితాసంసర్గకాభావజ్ఞానఏవ ప్రతియోగితావచ్ఛేదకాం
శే ఉపలక్షణతయా భానస్యానుభవవిరుద్ధత్వాదితి భావః ॥ ప్రతియోగితాసంసర్గ
కవ్యాప్తిజ్ఞానస్యైవ లాఘవేనానుమితి హేతుత్వమిత్యభిప్రాయేణాహ * వ
స్తుతస్త్వితి * భేదకూటమేవ నివేశ్యమితి * స్వవ్యాపకసాధ్యాభావ సముదా
యాధికరణవృత్తిత్వత్వవన్నిష్ఠభేద ప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వ సమానాధికరణో
భయావృత్తిత్వ పరిచితధర్మావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాకభేదకూటవత్త్వసంబన్ధే
న స్వవిశిష్టప్రతియోగితైవ నివేశ్యం తేన తాదృశకూటస్య దుర్జ్ఞేయత్వేపి న
వ్యాప్తిజ్ఞానానుపపత్తిః సంబన్ధజ్ఞానస్య విశిష్టబుద్ధావహేతుత్వస్యాన్యత్రోక్త
త్వాత్ కూటస్యసంబన్ధత్వే తజ్జ్ఞానానపేక్షణాత్ * వృత్తిపదస్యసంబన్ధితార్థ
కత్వమావశ్యకమితి * నన్వేవం సతి సమవాయేన వహ్నేః సాధ్యత్వే సంయోగే
న ధూమస్య హేతుత్వేతివ్యాప్తిః ధూమాద్యభావాధికరణగగనసంబన్ధిత్వస్య
వ్యధికరణధర్మావచ్ఛిన్నాభావస్యైవ వృత్తిమద్వృత్తిత్వాదితి చేన్న ॥ మహా
కాలాన్యఘటాదిత్యాదావిత్యాదిపదసంగ్రాహ్యత్వాత్తాదృశాతివ్యాప్తేః ॥ న
చైవం ప్రసిద్ధసాధ్యకస్థలత్యాగానౌచిత్యం శంక్యం ॥ వృత్తిపదస్య ; యథాశ్రుతా
ర్థపరత్వాభిప్రాయేణ తత్త్యాగాత్ ॥ వస్తుతస్తు ॥ సాధ్యవదనుయోగికత్వ హే

Funding: IKS/Tattva Heritage. Digitization: eGangotri.

తుప్రతియోగికత్వోభయాభావావృత్తివృత్తిత్వైవ తదుభయాభావవ్యాప్యం య
త్సాధ్యాభావవన్నిరూపితహేతుతావచ్ఛేదకసంబంధేన సంబంధిత్వం తదభావవ
వ నివేశ్యః నిరుక్తస్థలే గగనాన్యసాధ్యాభావవత్సంబంధిత్వమేవ తథేతి తాదృ
శాభావస్య వృత్తిమద్వృత్తిహేతుతావసత్త్వాన్నాతివ్యాప్తిరిత్యవధేయం ॥ ఏతే
న వృత్తిపదస్య సంబంధార్థతానాలోచనం కథం వక్తుంశక్యం తాదాత్మ్యసం
బంధేన హేతావవ్యాప్తేరగ్రిమదూషణాంతర్గతత్వాత్తదాలోచనే కథంసా
ధ్యతావచ్ఛేదక సంబంధనివేశేపి తద్దోషానాలోచనమితి శంకానవకాశః ॥ప్ర
థమదోషస్య మతద్వయసాధారణ్యాభావేన తదనుద్భావనాత్సాధ్యతావచ్ఛేదక
సంబంధవివక్షాయాంచోక్తవివక్షయాతివ్యాప్తేరపివారణాత్ ॥ * తేనాప్యతి
వ్యాప్తిర్వారయితుంశక్యత ఇతి * అత్రేదంవిచార్యం॥సాధ్యసామానాధికరణ్యవి
శేషణేన తద్వహ్నిమాన్ తద్వహ్న్యవయవత్వాదిత్యాదావతివ్యాప్తి వారణసం
భవేపి సామాన్యతః సంయోగేన వహ్నిమాన్ వహ్న్యవయవత్వాదిత్యత్రా తి
వ్యాప్తిర్దుర్వారైవస్వావయవేస్వసంయోగాసంభవేపి స్వాతిరిక్తవహ్నిసంయో
గోత్పత్తౌబాధకాభావాదన్యథైతద్ధూమావయవే ధూమాంతరసంయోగసత్త్వస్య
సార్వభౌమనిరుక్తాన్వయముక్తస్యానుపపత్తేరితి * నానావిపక్షకేతి * వహ్ని
మత్త్వప్రకారకప్రమావిషయో ధూమాదిత్యాదావిత్యాదిః ॥ తేన సంయోగేన వ
హ్నిసాధ్యకే సంయోగసంబంధావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాకతత్తద్విపక్షావృత్తిత్వా
వచ్ఛిన్నాభావకూటాధికరణస్య గుణాదేః ప్రసిద్ధత్వేపి నక్షతిః * సమవ్యాపక
తావచ్ఛేదకేతి * సాధ్యతావచ్ఛేదకవ్యాపకత్వే సతి తద్వ్యాప్యతావచ్ఛేదక ధ
ర్మావచ్ఛిన్నేత్యర్థః ॥ తద్వ్యాప్యతావచ్ఛేదకత్వంచ స్వావచ్ఛిన్నవ్యాపక
తావచ్ఛేదకసాధ్యతావచ్ఛేదకత్వమ్ * అవ్యాప్త్యనవకాశాదితి * నను సాధ
నసమానాధికరణత్వస్య సాధ్యాభావవిశేషణత్వపక్షే వహ్న్యభావఘటితకూట
స్యలక్షణాఘటకత్వాత్తార్ణాతార్ణదహనోభయాభావఘటితకూటమాదాయా
వ్యాప్తిరస్త్యేవేతి చేన్న ॥ సాధన సామానాధికరణ్య విశేషణపక్షే సాధ్యాభావే
సాధ్యసమానాధికరణ సమానాధికరణధర్మావచ్ఛిన్నాభావభిన్నత్వ విశేషణ
స్య వక్ష్యమాణత్వాద్దర్శితోభయాభావస్యతాదృశ విశేషణానాక్రాంతతయాత
ద్ఘటితకూటస్యలక్షణఘటకత్వ విరహాత్ * వాచ్యత్వభిన్నేతి * సాధ్యతావ
చ్ఛేదకసంబంధేన వృత్తిమతీత్యాదిః॥ తేన వాచ్యత్వభిన్నత్వేన వాచ్యత్వ గగ

నాన్యతరాభావస్య వాచ్యత్వభిన్నత్వేన వాచ్యత్వాభావసమనియతత్వేన త
దభిన్నతయా తదీయప్రతియోగితాయాం వాచ్యత్వాన్యగగనవృత్తిత్వసంభవేపి
నక్షతిః ॥ సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నాధేయతావిశిష్టప్రతియోగితా
త్వేన సమనైయత్యవివక్షణాచ్చ న సమనైయత్యభంగ ఇత్యవధేయమ్ ॥ యద్య
ప్యేవంరీత్యాలక్షణసంగమనేపి ధూమత్వేనప్రమేయాభావీయ ప్రతియోగితా
యాః ప్రమేయసామాన్యవృత్తితయా ధూమాభావోనలక్షణ ఘటక ఇతిధూమభి
న్నత్వేన ధూమాభావమాదాయాతివ్యాప్తిః॥తథాపి వహ్నిత్వేన ప్రమేయ సా
మాన్యాభావ పరిత్యాగానసరే తాదృశప్రతియోగితాయా వహ్నిమాత్రనిష్ఠత్వ
వ్యవస్థాపనాన్నదోషః ॥ సమవాయితయా వాచ్యత్వాభావస్య లక్షణాఘటక
త్వేఽథేత్యాదిగ్రంథస్యైతల్లక్షణాభిప్రాయకత్వమనుపపన్నమిత్యాశయేన త
స్యలక్షణఘటకత్వార్థమాహ * వస్తుతస్త్వితి * యత్తు వాచ్యత్వభిన్నత్వే
న వాచ్యత్వాభావస్యలక్షణాఘటకత్వేపి కూటాప్రసిద్ధ్యాఽవ్యాప్తిశంకయాతద
వతరణం॥తన్న సమ్యక్ ॥ సమనియతాభావైక్యమతే సిద్ధాంతేపి కూటాప్రసి
ద్ధేరవ్యాసజ్యవృత్త్యనేక వృత్తిధర్మభిన్న ధర్మావచ్ఛిన్నాధికరణస్యైవ సము
దాయాధికరణమిత్యనేన వివక్షణీయతయాఽదోషాత్ * జ్ఞానానపేక్షాపత్తేరి
తి * యదిచజ్ఞానాపేక్షానాస్త్యేవేత్యుచ్యతే॥ తదాచక్రవర్తిలక్షణోక్తరీత్యా
తత్సిద్ధిర్బోధ్యా * అగ్రైసమితి * మిశ్రలక్షణే పర్యాప్తినివేశ ఆవశ్యకోఽన్య
థాసాధ్యవ్యాపకతావచ్ఛేదకవహ్నిత్వావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాకమహానసీయ వ
హ్న్యభావవద్వృత్తిత్వాభావస్య హేతావసత్త్వాదవ్యాప్తేః ॥ యద్యపివహ్ని
త్వేన ఘటాభావస్య తల్లక్షణాఘటకత్వేపి వహ్నిసామాన్యాభావ మాదాయల
క్షణసమన్వయః సంభవతి॥తథాపి తల్లక్షణేహేతుతావచ్ఛేదక సంబంధేనకస్య
చిదధికరణేవర్తమానత్వవిశేషణావశ్యకతయా తదాకాంతయాఽవదభావాప్రసి
ద్ధిదర్శనవ్యసామాన్యాభావాదేగతథాత్వాదితి వహ్నిత్వేన ఘటాద్యభావస్యలక్ష
ణఘటకత్వ మావశ్యకంతన్న సంభవతీతిశంకాతాత్పర్యమ్ * వ్యాపకతానవచ్ఛే
దకావృత్తీతి * ఇదమత్రచింత్యం॥ సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధేనైవ వ్యాపకతా
నవచ్ఛేదకత్వస్య వివక్షణీయతయా సంయోగేన ద్రవ్యప్రమేయాదిసాధ్యకే తా
దృశావ్యాప్తిరపరిహార్యైవాస్తికల్పఇతి * ఏవంచేతి * ఘటత్వసమవాయి
త్వాదినావాచ్యత్వాభావస్యాపి లక్షణఘటకత్వేచేత్యర్థః ॥ పూర్వకల్పేసమ

వాయితయా వాచ్యత్వాభావస్య లక్షణాఘటకత్వాదుపష్టంభసంగతిః * ద్రవ్య
త్వప్రకారకప్రమావిషయత్వాదితి * ద్రవ్యత్వస్య సమవాయేన హేతుత్వేజాతి
త్వావచ్ఛిన్నాభావ ఘటితకూటవతి సమవాయేనవృత్త్యప్రసిద్ధ్యానాతివ్యాప్తిగ
తస్తావత్పర్యంతానుధావనమ్ * స్వప్రతియోగిసామానాధికరణ్యాభావ విశిష్టా
భావఘటితాయా ఇతి * స్వాధికరణావచ్ఛేదేన స్వప్రతియోగిసామానాధికర
ణ్యాభావవదభావఘటితాయా ఇత్యర్థస్తేన కేవలోభయత్వాభావాదేస్తాదృశ
విశిష్టాభావానతిరేకేపి నక్షతిః స్వంప్రతియోగితా * జలత్వాదెస్తత్సామానా
ధికరణ్యాభావవిశిష్టతదభావవత్త్వేన * తాదృశోభయత్వాభావేజలత్వావచ్ఛే
దేన ప్రతియోగిసామానాధికరణ్యాభావవత్త్వేన * నివేశసంభవాదితి * ననుప్ర
తియోగ్యసామానాధికరణ్య ఘటకప్రతియోగ్యధికరణత్వం సాధ్యతావచ్ఛేదక
తాఘటకసంబంధేనైవవక్తవ్యం తథాచ కాలికసంబన్ధేన సర్వవతస్తాదాత్మ్య
సంబంధేన సాధ్యతాయాం సర్వవద్భేదీయ ప్రతియోగిత్వాధికరణ మహాకాలావ
చ్ఛేదేనప్రతియోగిసామానాధికరణ్యాభావవిశిష్టాభావాప్రసిద్ధిరితిచేన్న ॥ స్వా
ధికరణావచ్ఛేదేన ప్రతియోగితావచ్ఛేదకసంబంధేన ప్రతియోగిసామానాధికర
ణ్యాభావవదభావీయప్రతియోగితాసామాన్యేయన్నిష్ఠత్వ సాధ్యతావచ్ఛేదకతా
ఘటకసంబంధావచ్ఛిన్నతోభయాభావస్తత్త్వస్య వివక్షితత్వాత్ ॥ సామానా
ధికరణ్యస్య వ్యాప్యవృత్తిత్వేత్వాహ * అథవాయన్నిరూపితేతి * సామాన్య
పదానుపాదానే సంయోగేన వహ్నిమతస్తాదాత్మ్యేనసాధ్యతాయాంసాధ్యతా
వచ్ఛేదకతాఘటక పర్వతానుయోగికవహ్ని సంయోగ ప్రతియోగిత్వాధికరణ
యత్కించిన్మహానసానుయోగికత్వాభావసత్త్వేన వహ్నిమద్భేదీయ ప్రతియోగి
తావ్యాపకత్వస్య వహ్నిరూపసాధ్యతావచ్ఛేదకేఽనుపపత్తిరతస్తదుపాదానం
పృథివీత్వఘటత్వపర్యాప్తా జాతిసామాన్యాభావీయ ప్రతియోగితాధికరణాను
యోగికత్వసామాన్యాభావాసత్త్వేన తాదృశోభయత్వస్యాపి తాదృశప్రతియోగి
తావ్యాపకత్వాపత్తిరతోయత్కించిదితి ॥ సమవాయైక్యమతేతు యన్నిరూపిత
సాధ్యతావచ్ఛేదకతాఘటకసంబంధానుయోగితాసామాన్యే ప్రతియోగిత్వాధికర
ణయత్కించిన్నిష్ఠత్వాభావస్తదన్యత్వమేవ వివక్షణీయమ్ ॥ నన్వత్రాపి కాలిక
సంబన్ధేన సర్వవతస్తాదాత్మ్యసంబంధేన సాధ్యతాయాం తాదృశసాధ్యవద్భేదీయ
ప్రతియోగితావ్యాపకత్వం సాధ్యతావచ్ఛేదకేదురుపపాదంవృత్తిమన్మాత్రస్యాయ

త్ప్రదేశోపాదానే తన్నిరూపితసాధ్యతావచ్ఛేదకతాఘటక కాలికసంబంధే తా
దృశప్రతియోగిత్వాధికరణానుయోగికత్వస్యైవ సత్త్వాత్తదభావో నసంభవ
త్యవృత్తేరుపాదానే తన్నిరూపిత తాదృశసంబంధస్యైవాప్రసిద్ధేః ॥మైవం॥గ
గనాదీనామవృత్తిత్వమతే తాదృశసంబంధ సామాన్యేయత్ప్రతియోగికత్వ ప్ర
తియోగిత్వాధికరణ యత్కించి ద్వ్యక్త్యనుయోగికత్వోభయాభావ స్తదన్యత్వ
స్యైవ ప్రతియోగితావ్యాపకత్వ రూపత్వాత్తత్ర గగనాదేరేవ యత్ప్రదేశోపా
దాన సంభవాత్ ॥ నచ యత్ప్రదేన గగనస్యోపాదానసంభవేపి తద్భిన్నత్వ
స్య సర్వత్వావచ్ఛిన్నేఽసత్త్వాత్సర్వత్వావచ్ఛిన్నస్య వ్యాపకత్వానుపపత్తిరితి
వాచ్యమ్ ॥ యత్ప్రతియోగికత్వ స్థానే, యద్ధర్మావచ్ఛిన్న ప్రతియోగికత్వం
నివేశ్య తదవచ్ఛిన్నాపర్యాప్తికవిషయతాపర్యాప్త్యాశ్రయత్వస్య వివక్షితత్వాత్
గగనాదీనాంవృత్తిత్వమతేతు స్వాధికరణయత్కించిన్నిష్ఠాభావ ప్రతియోగ్య
నుయోగితాసామాన్యే యత్ప్రతియోగికసాధ్యతావచ్ఛేదకతాఘటకసంబంధ ని
రూపితత్వాభావ స్తత్త్వమేవ ప్రతియోగితావ్యాపకత్వం స్వంప్రతియోగితా ॥
నను మహానసీయ వహ్నిసాధ్యకే వ్యభిచారిణివహ్నిసామాన్యాభావీయ ప్రతి
యోగితాయాఅపిసాధ్యతావచ్ఛేదకతాశ్రయీభూతవహ్నిత్వవ్యాప్యత్వాద్వ్యా
పకత్వాచ్చ తన్నిరూపకాభావ మాదాయాతివ్యాప్తిః ॥ నచ సాధ్యతావచ్ఛే
దకతావర్యాప్త్యధికరణ వ్యాప్యత్వం వివక్షణీయమితివాచ్యమ్ ॥ ఉభయత్వా
వచ్ఛిన్నసాధ్యకే ఉభయాభావీయప్రతియోగితాయా స్తద్వ్యాప్యత్వానుపపత్తి
స్తత్రోభయత్వధర్మితావచ్ఛేదకస్యాపి సాధ్యతావచ్ఛేదకతాపర్యాప్త్యధికర
ణత్వాత్ ॥ మైవమ్ ॥ తత్ర ద్విత్వస్యైవసాధ్యతావచ్ఛేదకతా తద్ధర్మితావ
చ్ఛేదకస్యాపి తత్త్వేచ సాధ్యతావచ్ఛేదకతాపర్యాప్త్యధికరణధర్మపర్యాప్తా
వచ్ఛేదకతాకప్రమీయప్రకారతావ్యాప్యత్వస్యైవ వివక్షణాన్నానుపపత్తిః ॥

* జన్యరూపత్వావచ్ఛిన్నాభావేతి * యద్యపి జన్యజలేపటాదౌచ రూపధ్వం
సోనాస్తీతి ప్రతితేఃజన్యరూపాభావేపి రూపధ్వంసత్వావచ్ఛిన్నప్రతియోగితా
కత్వ మసంభవదుక్తికం ॥ తథాపి జన్యేత్యస్య పాకజన్యేత్యర్థ ఇతిధ్యేయమ్ ॥

* తత్కూటాధికరణత్వేనేతి * స్వనిరూపకజన్యరూపాభావరూపసంబంధేన
రూపధ్వంసత్వావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాయాజలపరమాణౌ సత్త్వాదితిభావః ॥

* స్వావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న తదభావీయప్రతియోగితాత్వేన సనునైయత్యవివక్ష

ణ్ణాదితి * యద్యపి వహ్న్యాదిసాధ్యకే సాధ్యాభావీయప్రతియోగితాయాః కించి
ద్విశిష్టస్యాభావేపి సత్త్వేన తదభావీయప్రతియోగితాత్వేన తస్యాః సాధ్యతావ
చ్ఛేదక వ్యాప్యతాత్వాసంభవాద్వ్యాప్యదిశిస్వావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నత్వ విశేషణ
మర్థవద్వ్యాపకదిశి తద్వ్యర్థమేవ ॥ తథాపిస్వావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నాచ తద
భావీయాచస్వావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నతదభావీయే, తేచ తేప్రతియోగి తేచస్వావచ్ఛే
దకావచ్ఛిన్నతదభావీయప్రతియోగి తేతయోర్భావస్తాదృశప్రతియోగితాత్వం తే
నతాదృశప్రతియోగితాత్వేనేతి వ్యుత్పత్త్యాస్వావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నత్వతదభావీయ
ప్రతియోగితాత్వయోర్లాభోఽవచ్ఛిన్నత్వం తృతీయార్థః సమనైయత్యం శబ్దార్థః
వ్యాప్యత్వం వ్యాపకత్వం చ ॥ స్వావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నతాన్వితావచ్ఛిన్నత్వస్య
వ్యాప్యత్వేఽన్వయస్తదభావీయప్రతియోగితాత్వాన్వితావచ్ఛిన్నత్వస్య వ్యాపక
త్వేఽన్వయః వ్యాప్యత్వ వ్యాపకత్వయోః ససంబంధికత్వేనవిశిష్టఘటకైకదేశా
న్వయేపి నాసామర్థ్యం తథాచ స్వావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నత్వేన వ్యాప్యతాతదభా
వీయప్రతియోగితాత్వేన వ్యాపకతా నివేశనీయేతి లభ్యతే ఏవం సతి వ్యాపకతా
యాః సామాన్యరూపావచ్ఛిన్నాయా వ్యాప్యతాయాశ్చ విశేషరూపావచ్ఛి
న్నాయా ఏవ నివేశాదిత్యవతరణగ్రన్థోక్తిరపి సంగచ్ఛతే ॥ నచవ్యాప్యదిశి తద
భావీయప్రతియోగితాత్వస్యోక్తశబ్దాదలాభేఽతస్తదభావీయత్వం ప్రతియోగితావి
శేషణమితి తద్వ్యావృత్తికథనపరగ్రంథవిరోధ ఇతి శంక్యమ్ ॥ తాదృశగ్రంథస్య
దేయమితిపదపూరణేన శబ్దలభ్యవిశేషణాతిరిక్తవిశేషణదాన ప్రయోజనపర
త్వాత్ * తత్తదధికరణావృత్తిశూన్యత్వమితి * తత్తదధికరణవృత్తిత్వాభావ
కూటసమానాధికరణోభయావృత్తిధర్మావచ్ఛిన్నాభావ కూటవత్త్వమిత్యర్థః
ఉభయావృత్తిత్వపర్యంతం పరిచాయకం ॥ ఏతేన తత్తదవృత్తినిష్ఠప్రతియోగితా
కాభావవత్త్వ వివక్షణే వ్యభిచారిసామాన్యేఽతివ్యాప్తిస్తాదృశగగనాభావవత్త్వ
స్య జగత్యేవసత్త్వాత్ ॥ తత్తదవృత్తిత్వావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకాభావస్య గు
రుధర్మస్యాభావ ప్రతియోగితానవచ్ఛేదకత్వ మతేవివక్షితుమశక్యః కేవలాన్వ
యివృత్తిత్వమాత్రస్య తత్ప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వసంభవేన తాదృశాభావా
ప్రసిద్ధేరితి శంకానిరస్తా * జాతిమతామేవేతి * అథజాతిప్రతియోగికాభావ
వాన్ మేయత్వాదిత్యాదౌ సత్తావిశిష్టజాతిప్రతియోగితాకాభావాభావీయ ప్ర
తియోగితాయా అపి సాధ్యతావచ్ఛేదకసమనియతత్వేన తాదృశప్రతియో

గితాకాభావ ఘటితకూటాధికరణం సామాన్యాదిచతుష్టయమితి జగతఏవ తా
దృశాన్యతమాధికరణత్వమితి నావ్యాప్తిః ॥ నచాతిప్రసంగానాపాదక లఘుధ
ర్మస్యావచ్ఛేదకత్వే తాదృశాభావీయ ప్రతియోగితాయాం సత్తావైశిష్ట్యస్యై
వావచ్ఛేదకత్వ సంభవాత్తాదృశవిశిష్టాభావాప్రసిద్ధిః సత్తావైశిష్ట్యావచ్ఛిన్నా
భావీయ ప్రతియోగితాయాశ్చ సాధ్యతావచ్ఛేదకవ్యాప్యత్వ విరహాద్ఘటత్వ ప
టత్వాది రూపాభావానామేవ లక్షణఘటకతయా జాతిమతామేవ తాదృశాధి
కరణాన్యతమత్వమితివాచ్యమ్ ॥ తథాసతి విశిష్టసత్తావాన్ జాతేరిత్యాదౌసా
ధ్యాభావస్యోక్తయుక్త్యాలక్షణాఘటకత్వేన వైశిష్ట్యావచ్ఛిన్నాభావీయ ప్రతి
యోగితాయాః సాధ్యతావచ్ఛేదకవ్యాప్యప్రతియోగితాకత్వవిరహేణఘటత్వాది
నా సత్తాభావమాదాయాతివ్యాప్తేః ॥ పృథివ్యన్యత్వ విశిష్టద్రవ్యత్వవద్ద్రవ్య
త్వాదిత్యాదౌ ద్రవ్యత్వత్వావచ్ఛిన్నాభావమాదాయాతివ్యాప్తిదానాసంగతే
శ్చ తత్రాపిద్రవ్యేతరాసమవేతత్వ విశిష్టసకలద్రవ్యసమవేతత్వరూప ద్రవ్య
త్వత్వాపేక్షయా ద్రవ్యేతరాసమవేతత్వస్యైవలఘోరతిప్రసంగానాపాదకస్యా
వచ్ఛేదకత్వ సంభవేన తాదృశాభావాప్రసిద్ధేస్తస్మాల్లఘుసమనియతగురోరేవా
నవచ్ఛేదకత్వమితి సిద్ధాంతానుసరణం ప్రకృతేయుక్తం తథాసతి సత్తావిశిష్టజా
తి ప్రతియోగితాకాభావాభావస్యాపి లక్షణఘటకత్వందుర్వారమితిచేన్న ॥ తా
దృశాభావస్య వివక్షణీయ సాధ్యసమానాధికరణసమానాధికరణధర్మావచ్ఛిన్న
ప్రతియోగితాకాభావాన్యత్వ విరహేణలక్షణాఘటకత్వాత్ ॥ నచ తథాసతి ఘ
టత్వపటత్వాదిరూపాణామప్యభావానాం సాధ్యసమానాధికరణత్వాత్సమానాధి
కరణధర్మావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాకత్వాచ్చ లక్షణాఘటకత్వేనావ్యాప్త్యభా
వేన సాధ్యతావచ్ఛేదకవ్యాప్యత్వవిశేషణవైయర్థ్యమితివాచ్యమ్ ॥ సమని
యతాభావైక్యమతే సాధ్యసమానాధికరణ సమానాధికరణధర్మావచ్ఛిన్న ప్ర
తియోగితాకాకాశాభావభిన్నత్వస్యకాప్యపివ్యధికరణధర్మావచ్ఛిన్నాభావేఽస
త్త్వాల్ వాచ్యత్వ సాధ్యకేతాదృశాభావాప్రసిద్ధ్యాఽవ్యాప్తివారణాయసమానా
ధికరణ ధర్మేసాధ్యతావచ్ఛేదక వ్యాపకత్వస్య వివక్షణీయత్వాద్ఘటత్వాభావ
త్వాదౌ తద్విరహాద్ఘటత్వాద్యాత్మకాభావానాం లక్షణఘటకత్వాక్షతేః ॥ నచై
వమపి సత్తాభావసాధారణజాతిప్రతియోగితాకాభావవత్త్వ రూపసాధ్యతావచ్ఛే
దక వ్యాపకత్వస్య సత్తావిశిష్టజాతిప్రతియోగితాకాభావత్వేఽసత్త్వాత్తదవచ్ఛి

న్నాభావస్యలక్షణఘటకత్వం దుర్వారమితివాచ్యం॥సత్తాన్యజాతిప్రతియోగితాకాభావస్యైవ సాధ్యత్వేనానుపపత్త్యభావాత్ ॥ వస్తుతస్తువిశిష్టస్యాతిరిక్తత్వమితి సార్వభౌమమతానుసారేణైవ జాతిప్రతియోగికాభావవానిత్యత్ర(త్రా)వ్యాప్తికథనమ్॥ ఏతేనసత్తాన్యజాతిప్రతియోగికాభావస్యసాధ్యత్వేపిసామాన్యఘటాన్యతరవృత్తిత్వవిశిష్టజాతిప్రతియోగికాభావత్వాదేః ఘటత్వాభావాది సాధారణనిరుక్తసాధ్యతావచ్ఛేదక వ్యాపకత్వాభావాత్తదవచ్ఛిన్నాభావాదేరపి లక్షణఘటకతయా తద్ఘటితఘటాధికరణం సామాన్యవిశేషాదిక మపీతి జగతఏవతాదృశాన్యతమాధికరణత్వాన్నావ్యాప్తిరితిశంకానవకాశఇతిదిక్ ॥ ✻ కించిద్విశిష్టసాధ్యస్యేతి ✻ యద్యపి సార్వభౌమమతే విశిష్టస్యాతిరిక్తత్వాన్నదోషస్తథాపి తస్యానతిరిక్తత్వాభిప్రాయేణేదమ్ ✻ దైశికవిశేషణతావగాహిబోధజనకత్వస్యైవ నఞ్పదవ్యుత్పన్నత్వాదితి ✻ నఞుపస్థాప్యాభావవిశేష్యక దైశికవిశేషణతాసంబంధావచ్ఛిన్నాధేయతాప్రకారక శాబ్దబోధంప్రతిప్రతియోగివాచకపదసమభివ్యాహృతనఞ్ పదజ్ఞానత్వేన కారణతాయాః సర్వసిద్ధత్వాదిత్యర్థః ॥ ✻ సర్వానుభవసిద్ధస్యోచ్ఛేదాపత్తేరితి ✻ యద్యపి దైశికవిశేషణతాసంబంధావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకాభావ దైశికవిశేషణతాసంబంధావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకత్వ సంశయదశాయా మయమభావోనాస్తీతి వాక్యాదేతదభావాభావస్యదైశికవిశేషణతయా నిశ్చయాత్తేన సంబంధేన తత్సంశయోచ్ఛేదః సిద్ధాంతేపితుల్య స్తథాపి కాలిక సంబంధావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకాత్మత్వాభావే సమవాయసంబంధావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాకత్వ భ్రమవతోఽయమభావోనాస్తీతి వాక్యాత్కాలికసంబంధానవగాహనస్య సర్వానుభవసిద్ధతయోక్తనియమభంగఇత్యత్రైవతాత్పర్యమ్ ॥ అత్రకేచిత్ ॥ వదంతీత్యనేనాస్వరసః సచరూపాభావ సాధ్యకేరూపాణామనంతత్వేపి దైశికవిశేషణతాసంబంధావచ్ఛిన్న రూపాభావాభావత్వావచ్ఛిన్నాధికరణత్వస్య ప్రసిద్ధత్వాదగ్రిమగ్రంథవిరోధః పూర్వమతే యదిచేత్యాదిరీతావనిర్భరాత్సాధ్యాభావత్వస్యాధికరణతానిరూపకతావచ్ఛేదకతయా న ప్రవేశః ప్రయోజనాభావాత్ ॥ కించప్రతిబంధకత్వమేవ కాలేఏకత్ర వర్తమానత్వం॥ ఈశ్వరీయవ్యధికరణ ధర్మావచ్ఛిన్నాభావ జ్ఞానమాదాయైవ తన్నిర్వాహఇత్యాహుః ॥ తదసత్ ॥ అవచ్ఛిన్నదైశిక విశేషణతాసంబంధావచ్ఛిన్నాధికరణతాసంబంధేన సాధ్యతావ

చ్ఛేదక సమనియతప్రతియోగితానిరూపితానుయోగితాకూటస్యైవ నివేశేనా
నుయోగితాయాశ్చానుయోగిభేదేన భిన్నత్వాత్కూటాధికరణత్వ ప్రసిద్ధ్య
భావేనాగ్రిమగ్రంథవిరోధ విరహాత్ ॥ అపిచ ప్రతిబంధకతాయాః పూర్వో
క్తరూపత్వే యాదృశస్థలే వ్యధికరణధర్మావిశిష్టసాధ్యవత్తాజ్ఞానం నైవాస్తీ త్త
త్రదోషానవారయితుం శక్యః ॥ అపిచ వహ్నిసాధ్యకైకాలిక సంబంధస్యాపిల
క్షణఘటకత్వాపత్తిః కాలికసంబంధావగాహియాదృశవహ్న్యభావజ్ఞానకాలేవ
హ్నిమత్తాజ్ఞానంనాజనిష్టతాదృశకాలికసంబంధావగాహి వహ్న్యభావజ్ఞానస్య
ప్రతిబంధకత్వాపాతఇతి నకించిదేతత్ * వ్యాసజ్యవృత్తిత్వావ్యాసజ్యవృత్తి
త్వేతి * అత్రైవమపి సత్తాద్రవ్యత్వపృథివీత్వైతత్త్రిత్వావచ్ఛిన్న సాధ్యకేద్రవ్య
త్వాదౌ వ్యభిచారిణి సత్తాపృథివీత్వైతదన్యతరద్రవ్యత్వోభయత్వావచ్ఛిన్నా
భావీయప్రతియోగితాయాఅపి సాధ్యతావచ్ఛేదక సమనియతత్వేన వ్యాసజ్య
వృత్తిత్వేన సాధ్యతావచ్ఛేదక సజాతీయధర్మావచ్ఛిన్నత్వేనచ తాదృశాభా
వస్యాపి లక్షణఘటకతయా తద్ఘటితకూటాధికరణం గుణాదిరేవేత్యతివ్యాప్తి
దుర్వారేతి చేత్ ॥ అత్రకేచిత్ ॥స్వధర్మితావచ్ఛేదకత్వేనభాసమానయావద్ధ
ర్మఘటితత్వేసతి పర్యాప్తిసంబంధేన వృత్తిమత్త్వరూపస్వనిష్ఠవ్యాసజ్యవృత్తి
త్వేన సాజాత్యంవివక్షణీయం ॥ నచైవమపి నిరుక్తత్రిత్వరూపసాధ్యతావచ్ఛేద
కధర్మితా వచ్ఛేదకత్వేన భాసమానద్రవ్యత్వత్వ సత్తాత్వయోరపి నిరుక్తద్వి
త్వశరీరే అన్యతరత్వఘటకభేదప్రతియోగినివిశేషణత్వాత్తద్ఘటితత్వస్య నిరుక్త
ద్విత్వేఽక్షతత్వాన్నోక్తాతివ్యాప్తివారణసంభవఇతివాచ్యమ్ ॥ తద్ఘటితత్వస్య
తదవచ్ఛిన్నముఖ్యవిశేష్యతానిరూపిత ప్రకారతాశ్రయత్వ రూపస్యైవవివక్షి
తత్వాత్తస్యచ తాదృశద్విత్వేఽభావాదిత్యాహుః ॥ పరేతు స్వపర్యాప్త్యవ
చ్ఛేదక ధర్మావచ్ఛిన్నపర్యాప్తికత్వేనైవ సాజాత్యంవివక్షణీయం తథాచనిరు
క్తత్రిత్వపర్యాప్త్యవచ్ఛేదకధర్మావచ్ఛిన్నపర్యాప్తికత్వస్య నిరుక్తద్విత్వేఽ
సత్త్వాన్న తదవచ్ఛిన్నాభావమాదాయాతివ్యాప్తిః ॥ నచైవంసతి పర్యాప్తి
శ్చాయమేకఇమౌద్వావిత్యాదౌ వయమేకఇతి లేఖనస్వారస్యేనావ్యాసజ్యవృ
త్తిధర్మాణామపి పర్యాప్తిస్వీకారేణ వాచ్యత్వత్వ పర్యాప్త్యవచ్ఛేదక వా
చ్యత్వనిష్ఠతద్వ్యక్తిత్వావచ్ఛిన్నపర్యాప్తికత్వస్య వాచ్యత్వత్వేసత్త్వేపి సమ
వాయిత్వేఽభావాత్తాదృశ సజాతీయధర్మావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాకాభావా

ప్రసిద్ధ్యావాచ్యం జ్ఞేయత్వాదిత్యాదావవ్యాప్తిరితివాచ్యమ్ ॥ వ్యధికరణధర్మా
వచ్ఛిన్నాభావీయ ప్రతియోగితాయాం సమానాధికరణ ధర్మస్యాప్యవచ్ఛేదక
త్వ వ్యవస్థాపనేన తాదృశనిరుక్తరూపేణవాచ్యత్వత్వ 'సజాతీయవాచ్యత్వత్వా
వచ్ఛిన్నత్వస్య తాదృశాభావీయప్రతియోగితాయా మక్షతత్వాత్ ॥ సజాతీయ
ధర్మావచ్ఛిన్నేత్యత్రతన్మాత్రా వచ్ఛిన్నత్వానివేశాదితి వదంతి * సాధ్యతా
వచ్ఛేదకస్య ప్రతియోగితావ్యాపకత్వస్థానే ప్రతియోగిత్వావచ్ఛిన్నస్యవ్యాపక
తావచ్ఛేదకత్వనివేశేతి * అత్రైవం విశిష్టసాధ్యకే విశిష్టాభావస్య లక్షణఘటక
త్వానుపపత్తిస్తాదృశాభావీయప్రతియోగిత్వావచ్ఛిన్న శుద్ధవ్యాపకతావచ్ఛేదక
త్వస్య సాధ్యతావచ్ఛేదకేఽభావాత్ ॥ నచ విశిష్టాభావీయ ప్రతియోగితాయా
స్తాదృశాభావస్యాపలక్షితాభావ వైలక్షణ్యనిర్వాహాయ విశేషణాంతర్భావేణప
ర్యాప్తత్వస్యవక్తవ్యత్వాత్తదవచ్ఛిన్న వ్యాపకతావచ్ఛేదకత్వం సాధ్యతావ
చ్ఛేదకేఽక్షతమితివాచ్యమ్ ॥ తథాపి సాధ్యతావచ్ఛేదక సంబన్ధేనైవ స్వావ
చ్ఛిన్నాధికరణత్వస్య వక్తవ్యత్వాత్తాదృశసమవాయేన గుణాద్యన్యత్వ ద్రవ్య
త్వోభయత్వావచ్ఛిన్నాధికరణత్వస్యైవతాదృశప్రతియోగిత్వావచ్ఛిన్నస్య సమ
వాయేనాధికరణత్వస్యాప్రసిద్ధతయా తాదృశప్రతియోగితాయాః స్వపదేనోపా
దానాసంభవాదితిచేత్ ॥అత్ర కేచిత్ విశిష్టాభావస్యాపలక్షితాభావాద్వైలక్షణ్యా
య విశిష్టాభావీయ ప్రతియోగితాయాం విశిష్టప్రతియోగికసంబంధస్యైవావ
చ్ఛేదకత్వం ॥ ఏవంచ విశిష్టసత్తావానితి జ్ఞానస్య ప్రతియోగ్యభావాన్వయాతు
ల్యయోగక్షేమావితి న్యాయేన విశిష్టప్రతియోగికసంబంధావగాహిత్వసిద్ధేఽ
నుమితి విధేయతావచ్ఛేదకత్వమపి తస్యైవేతి సాధ్యతావచ్ఛేదక విశిష్టప్రతి
యోగికసంబంధేన విశిష్టాభావీయప్రతియోగిత్వావచ్ఛిన్నవ్యాపకత్వస్య సాధ్య
తావచ్ఛేదకే ప్రతియోగితాయా విశేష్యమాత్రనిష్ఠత్వేప్యక్షతత్వాత్ ॥ నచవి
శిష్ట ప్రతియోగికసంబంధస్య విశిష్టాభావ ప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వం విచారా
సహమితివాచ్యమ్ ॥ తాదృశాభావీయ ప్రతియోగితాయా విశేషణాంతర్భావే
న పర్యాప్తత్వస్యాపి ప్రతియోగితావచ్ఛేదక సంబంధేన ప్రతియోగితావచ్ఛేద
క విశిష్టప్రతియోగితాపర్యాప్త్యధికరణ తయాసాకమభావస్యవిరోధాంగీకర్తృ
వ్యధికరణధర్మావచ్ఛిన్నాభావవాదిమతే విచారాసహత్వాత్ ॥ యాదృశదం
డద్వయం పరస్పరాశ్రయస్తాదృశాన్యతర విశిష్టాన్యతరాభావస్య తాదృశాన్య

తదుపలక్షితాన్యతరాభావవైలక్షణ్యస్య విశిష్టాభావీయ ప్రతియోగితాయా వి
శేషణాంతర్భావేణ పర్యాప్తత్వస్వీకారేప్యనిర్వాహాచ్చ దర్శితస్థలే విశేష
ణ విశేష్యయోరైక్యాత్తస్మాత్ క్వచిద్విశిష్టాభావీయ ప్రతియోగితాయాః
విశేషణవిశేష్య పర్యాప్తత్వం క్వచిత్తస్యాం విశిష్టప్రతియోగిక సంబంధస్యై
వావచ్ఛేదకత్వమిత్యేవంవిశిష్టాభావభేదేనవ్యవస్థా ॥ ప్రకృతే గుణాన్యత్వవిశి
ష్టప్రతియోగికసంబంధస్య తాదృశవిశిష్టాభావ ప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వే బా
ధకవిరహాత్తదభిప్రాయకోఽయంగ్రంథః॥యద్వా స్వావచ్ఛిన్న వ్యాపకతావ
చ్ఛేదకత్వస్థానే స్వావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న వ్యాపకతావచ్ఛేదకత్వమేవనివేశ్యం
తథాచ నకోపిదోషఇతివదంతి ॥ వస్తుతస్తు ॥ ఘటత్వపటత్వోభయస్య సమవా
యేనైకత్రాసత్త్వేపి ఘటపటోభయవదితి ప్రతీతిబలాద్ఘటత్వపటత్వద్విత్వేత
త్రితయ పర్యాప్తవిలక్షణావచ్ఛేదకతాకనిరూపకతాకాధికరణతాభూతలాదౌ
స్వీక్రియతే॥ తథాసమవాయేనవిశిష్టాభావప్రతియోగ్యధికరణమితి ప్రతీతిబలా
ద్వ్యాసజ్యవృత్తితాదృశప్రతియోగిత్వావచ్ఛిన్నసమవాయసంబంధావచ్ఛిన్నా
ధికరణతాపి విశిష్టాధికరణే స్వీక్రియతఇతి పరమతాత్పర్యార్థః * నచ స్వస
మానాధికరణేతి * నను సంయోగీసత్త్వాదిత్యాదావతివ్యాప్తిః సంయోగాభా
వస్య స్వసమానాధికరణాభావప్రతియోగిత్వేన వ్యధికరణధర్మావచ్ఛిన్నాభావ
స్యైవ లక్షణఘటకత్వాదితిచేన్న ॥ స్వాధికరణేయత్కించిత్త్వస్య వివక్షితత్వా
త్ ॥ లాఘవాదాహ ॥ *అనవచ్ఛిన్నవృత్తిత్వంవేతి* పృథివీవృత్తిగుణసామాన్యా
మిత్యత్రగుణపదవ్యావృత్తిందర్శయతి * పృథివీసమవేతత్వావచ్ఛిన్నాభావఇ
త్యాదినా * అప్రసిద్ధఇతి * వాయుత్వహేతోర్వ్యభిచారిత్వనిర్వాహాయ పృథి
వీసమవేతత్వోపలక్షితాభావస్యైవసాధ్యతయా సమవేతత్వమాత్రస్య తాదృశా
భావప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వేపిక్షతివిరహాదితిభావః ॥ విశిష్టాభావస్యసాధ్యత్వ
మిత్యభిప్రాయేణశంకతే ॥ * నచేతి * ఉపలక్షితాభావస్య సాధ్యత్వాభిప్రా
యేణ సమాధత్తే ॥ * సమవేతత్వేతి * గుణపదోపాదానమితి * అత్రయద్య
పి విశిష్టాభావస్యసాధ్యత్వేవాయుత్వస్యసద్ధేతుత్వాపత్త్యోపలక్షితాభావస్యై
వసాధ్యత్వం వక్తవ్యమ్ తస్యచగుణసామాన్యాభావ సమనియతతయా గుణత్వ
స్యైవావచ్ఛేదకత్వం సంభవతీతి పూర్వతౌల్యమితిశంకా సంభవతి ॥ తథాపి
యాదృశజలేపృథివీవృత్తిగుణః కదాపినోత్పన్నస్తాదృశజలమస్తీత్యభిప్రాయక

ల్పనాన్నదోషస్తథాసతి గుణసామాన్యాభావస్య తాదృశాభావసమనైయత్యా
సంభవాత్ * అత్రపృథివీపదంపృథివీసామాన్యపరమేవేతి * అత్రేదంచిత్యం
పూర్వానుమానఏవతదతివ్యాప్తి వారణానురోధేనైతదూ్రపాత్యంతాభావవర్గ
మేయత్వాదిత్యాదావతివ్యాప్తివారగణానురోధేనచాత్యన్తాభావఘటితస్యైవవ్యా
ప్యవృత్తిత్వస్యవివక్షావశ్యకతాంప్రదర్శ్యఘటతద్వాయద్విత్వపటతద్వాయద్వి
త్వాత్మకాభావానాంవ్యాప్యవృత్తిత్వముపపాద్యపృథివీపదస్యైతత్పృథివీపరత్వం
యథోపపాదితంతథాద్వితీయానుమానేపిసంభవతి॥తథాహి॥సాధ్యాభావవ్యాప్య
వృత్తిత్వం స్వసమానాధికరణాత్యన్తాభావప్రతియోగితానవచ్ఛేదక సాధ్యాభావ
త్వవత్త్వం నిరవచ్ఛిన్నాధేయతావచ్ఛేదక సాధ్యాభావత్వవత్త్వంవైతదతివ్యా
ప్తివారణానురోధేనైవ నివేశనీయమ్ ॥ నతు స్వసమానాధికరణాత్యన్తాభావప్ర
తియోగితాయాం సామానాధికరణ్యేనానవచ్ఛేదకం యదభావనిష్ఠం తద్వ్యక్తి
త్వం తత్త్వంనిరవచ్ఛిన్నవృత్తిత్వం తత్తావచ్ఛేదకంయదభావనిష్ఠం తద్వ్యక్తి
త్వం తత్త్వంవాదర్శితద్విత్వానాం తత్తద్వ్యక్తిత్వేనావ్యాప్యవృత్తిత్వాదే తదతి
వ్యాప్తేః కాలికసంబంధావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాకవ్యతిరేకిత్వావచ్ఛిన్నాభా
వే సాధ్యేమేయత్వాదావతివ్యాప్తేశ్చ సాధ్యాభావానాం వ్యతిరేకిణాం సర్వే
షామేవ తత్తద్వ్యక్తిత్వేన కాలికావ్యాప్యవృత్తిత్వాన్నిరుక్తవ్యాప్యవృత్తిత్వవి
రహేణ వ్యధికరణధర్మావచ్ఛిన్నాభావస్యైవ లక్షణఘటకత్వాత్ ॥ అపిచ
సాధ్యాభావత్వఘటితవ్యాప్యవృత్తిత్వప్రవేశే వృక్షత్వసంయోగోభయాభావ
సాధ్యకేవృక్షత్వాదావవ్యాప్తిరపి వృక్షత్వస్య దర్శితోభయాభావాభావత్వే
నావ్యాప్యవృత్తిత్వేపి తద్వ్యక్తిత్వేన వ్యాప్యవృత్తిత్వేన తద్ఘటిత కూటాధికర
ణే హేతోర్వృత్తేరేవంచ ఘటతద్వాయద్విత్వపటతద్వాయద్విత్వాత్మకాభా
వానామప్యవశ్యం వివక్షణీయసాధ్యాభావత్వ ఘటితవ్యాప్యవృత్తిత్వేనలక్షణఘ
టకతయా తద్ఘటితకూటాధికరణేవాయావహేతోర్వృత్తేరతివ్యాప్తి విరహాద్ద్వితీ
యానుమానేపి పృథివీపదస్యైతత్పృథివీపరత్వంయుక్తమితి ॥ ననుసత్తాన్యపృథి
వీసమవేతమాన్యసాధ్యకేవాయుత్వాదావతివ్యాప్తివిరహేపి విభ్వసమవేతపృ
థివీసమవేతమాన్యత్వ సాధ్యకేఽతివ్యాప్తిరస్త్యేవేత్యాశంకాం నిరస్యతి * వి
భ్వితి * మూర్తత్వస్య జాతిరూపత్వమిత్యభిప్రాయేణేద మన్యథానవ్యమతే
తాదృశాభావస్యోత్పత్త్యాదికాలావచ్ఛేదేన వాయాసత్త్వాద్వాయుత్వస్యవ్యభి

చారిత్వానుపపత్తేః * సకలేతి * అత్ర సాకల్యవిశేషణసత్త్వే ప్యతివ్యాప్తేర్వ
క్ష్యమాణత్వాదుపాదానం తత్సత్త్వే ప్యతివ్యాప్తిర్న హీయత ఇత్యేవం ప్రదర్శనా
ర్థమితి ధ్యేయమ్ ॥ రూపసామాన్యాభావవాన్ వాయుత్వాదిత్యాదౌ స్వపదే
న తత్తద్ఘటాదేరేవోపాదేయతయా తత్ర యద్యదర్థాప్రసిద్ధిస్తత్సాధ్యకేపి స్వా
నుపాదానే తత్సాధ్యకే వ్యభిచారిణ్యతివ్యాప్తిరత ఆహ * అథవేతి * స్వవృ
త్తిసాధ్యాభావత్త్వవ్యాపకాధేయతా నిరూపకాధికరణ వృత్తిసాధ్యాభావత్వ
వ్యాపకస్వవృత్తితాకమధికరణం యావత్తామిత్యాదేరర్థ ఇత్యథవేతి కల్పాభి
ప్రాయః * శేషమితి * తాదృశహ్రదవృత్తిత్వాభావమాదాయాతివ్యాప్తివా
రణాయ తాదృశం యద్యత్స్వం తావదన్యతమవృత్తిత్వత్వసమనియత ప్రతియోగి
తాకత్వవివక్షణమిత్యర్థః ॥ యద్యత్స్వమితి నివేశే దుర్జ్ఞేయత్వం గౌరవం చేత్య
త ఆహ ॥ * అథవేతి * ధర్మో విశేషణీయ ఇతి * తథా చాధేయతావచ్ఛేదకః సా
ధ్యాభావ మాత్రవృత్తివ్యాసజ్యవృత్తిర్యో ధర్మస్స న్యూనవృత్తిస్తద్వ్యాప్యం
యత్తదన్యో యః సాధ్యాభావమాత్రవృత్తివ్యాసజ్యవృత్తిధర్మస్తదవచ్ఛిన్నాధి
కరణతావద్వృత్తిత్వాభావవత్త్వం వ్యాప్తిరితి నిష్కర్షః ॥ న్యూనవృత్తిత్వం
సామానాధికరణ్యఘటితమ్ ॥ వ్యాప్యత్వం చ సామానాధికరణ్యమాత్రమితి వివ
క్షితమ్ ॥ ప్రతియోగితావచ్ఛేదకకోటౌ మాత్రపదానుపాదానే వ్యధికరణ ధ
ర్మావచ్ఛిన్న సాధ్యాభావమాత్రవృత్తిసముదాయత్వే తాదృశాభావోదాసీన
సాధారణ సముదాయత్వ న్యూనవృత్తిత్వవ్యాప్యత్వయోః సత్త్వేన తద్భిన్నసా
ధ్యాభావ మాత్రవృత్తివ్యాసజ్యవృత్తిధర్మాప్రసిద్ధ్యా వాచ్యత్వసాధ్యకేఽవ్యా
ప్తిరతస్తన్నివేశః ॥ వ్యాసజ్యవృత్తిత్వానివేశే రూపాభావ సాధ్యకే ఏకరూప
వ్యధికరణ ధర్మావచ్ఛిన్నసాధ్యాభావ వృత్తిసముదాయత్వస్య సకలరూపవ్య
ధికరణ ధర్మావచ్ఛిన్నసాధ్యాభావ సాధారణో యః సాధ్యాభావత్వరూపో ధ
ర్మస్తన్న్యూనవృత్తితయా తద్వ్యాప్యతయా చ తద్భిన్న తాదృశధర్మాప్రసి
ద్ధిరతస్తన్నివేశః ॥ ఆధేయతావచ్ఛేదకత్వవిశేషణప్రయోజనం గ్రంథకృద్దర్శి
తం జ్ఞేయమ్ ॥ ఘటత్వాద్యుదాసీన ధర్మాణాం భేదనివేశే గౌరవమతో వ్యాప్య
త్వనివేశః స్వస్యాపి స్వవ్యాప్యత్వాత్తద్భిన్న తాదృశధర్మాప్రసిద్ధిరతో న్యూ
నవృత్తిత్వనివేశః ॥ అనుయోగికోటౌ మాత్రపదానుపాదానే వాచ్యత్వసాధ్య
కే వ్యధికరణధర్మావచ్ఛిన్న సాధ్యాభావఘటాధికరణత్వైతద్విత్వరూప తా.

దృశధర్మావచ్ఛిన్నాధికరణే హేతోరవృత్త్యాఽవ్యాప్తిరతస్తన్నివేశః ॥ వ్యభి
చారిణి తాదృశసాధ్యాభావత్వరూపధర్మమాదాయ తదవచ్ఛిన్నాధికరణ
త్వం జగతఏవస్యాదతోవ్యాసజ్యవృత్తీతి ॥ సమనియతాభావైక్యమతే తాదృశ
ధర్మన్యూనవృత్తితాదృశధర్మావ్యాప్యధర్మాప్రసిద్ధ్యా తద్భిన్నతాదృశధర్మా
ప్రసిద్ధిస్తన్న్యూనవృత్తిత్వతదావ్యాప్యత్వోభయాభావం నివేశ్యవారణీయా ॥ స
త్తాత్వస్య సాధ్యతావచ్ఛేదకేప్యనివేశత్వాహ * ద్రవ్యత్వవిశిష్టేతి * ఏతద్రూ
పాన్యత్వవిశిష్టేతి * స్వరూపసమవాయోభయసంబంధఘటితసామానాధికర
ణ్యరూపం వైశిష్ట్యం తస్యచైతద్రూపేపి సత్తాత్వాత్తాదృశవైశిష్ట్యావచ్ఛిన్నప్రతి
యోగితాయాః సమవేతమాత్రనిష్ఠత్వంబోధ్యమ్ ॥ ఉక్తపూర్వపక్షే కేషాంచిత్స
మాధానమాహ * ఏవమితి * ప్రమేయసాధ్యకేతి * అథ సాధ్యాభావే సాధ
న సామానాధికరణ్యఘటితాస్మిన్కల్పే సద్ధేతుమాత్రఏవవ్యధికరణధర్మావచ్ఛి
న్నాభావస్యైవ లక్షణఘటకతయా తస్యచ సాధ్యసమానాధికరణేత్యాదివిశేష
ణాక్రాంతగగనాభావభిన్నత్వాసంభవేనాసంభవస్యైవప్రసక్తేః ప్రమేయసా
ధ్యకేత్యనుపపన్నమ్ ॥ నచ సమానాధికరణధర్మేసాధ్యవృత్తిత్వాదానేవహ్నిసా
ధ్యకే గగనాభావమాదాయనాప్రసిద్ధిః సంభవతీత్యభిప్రాయేణేదమితివాచ్యం
వహ్నిసాధ్యకేపి వ్యధికరణస్వరూపసంబంధావచ్ఛిన్నాభావమాదాయాప్రసి
ద్ధేర్దుర్వారత్వాత్ ॥ నచ స్వరూపాదివ్యధికరణసంబంధావచ్ఛిన్నాభావా
నాం నవిలక్షణీయసమానాధికరణసంబంధావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకత్వమితివా
చ్యమ్ ॥ స్వరూపసంబంధేన వహ్నిత్వేన ప్రమేయసామాన్యాభావస్య తాదృశ
తయాతమాదాయైవాప్రసిద్ధేః సంభవాత్ ॥ నచ సమానాధికరణసంబంధావ
చ్ఛిన్నత్వమిత్యస్య స్వావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నాధేయతావచ్ఛేదకః ధర్మా
వచ్ఛిన్నత్వమర్థోవహ్నిత్వస్య తాదృశాధేయతానవచ్ఛేదకతయా నతాదృశా
భావమాదాయాప్రసిద్ధిరితివాచ్యం ॥ తథాసతి గగనత్వేనప్రమేయసామాన్యా
భావస్యాతాదృశతయా తమాదాయాప్రసిద్ధివారణాయ ధర్మే సాధ్యతావచ్ఛే
దకవ్యాపకత్వవిశేషణప్రయోజనకథనాసంగతేః ॥ నచ సాధ్యవదవృత్త్యభావే
సమానాధికరణసంబంధావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాకత్వం పరిత్యజ్యసాధ్యతావచ్ఛే
దకసంబంధావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాకత్వనివేశకల్పే వహ్న్యాదిసాధ్యకేఽప్రసి
ద్ధ్యభావఇతివాచ్యమ్ ॥ ఏకత్వప్రాగభావవిశిష్టవహ్నేః సంయోగేనయో

భావస్తమాదాయాప్రసిద్ధేస్తత్కల్పేపి దుర్వారత్వాత్ ॥ అత్రేదంసమాధానం
స్వరూపసంబంధేన వహ్న్యభావైకత్వప్రాగభావవిశిష్టవహ్న్యభావాదీనాదా
యవహ్నిసాధ్యకేఽప్రసిద్ధిసంభవేపి సమానాధికరణధర్మే సాధ్యతావచ్ఛేదక
వ్యాపకత్వవిశేషణేపి తాదృశాప్రసిద్ధేర్వారణాసంభవాత్తద్విశేషణప్రయోజన
తయా నైషాఽప్రసిద్ధిరుద్భావయితుంశక్యత ఇతి ప్రమేయ సాధ్యకస్థలానుధావ
నమితి ॥ నచైకత్వప్రాగభావస్యావ్యాప్యవృత్తితయా నప్రతియోగివైయధిక
రణ్యఘటితసాధ్యతావచ్ఛేదక వ్యాపకత్వమితి తాదృశాభావస్య నసాధ్యవ
ద్వృత్తిత్యాది విశేషణాక్రాంతత్వమితివాచ్యమ్ ॥ సాధ్యవద్వృత్తిత్వాదృశాభా
వశ్చోభయత్వాదినా సాధ్యాభావఏవ ప్రసిద్ధఇత్యుక్తేః ప్రతియోగివైయధికర
ణ్యఘటితసాధ్యతావచ్ఛేదక వ్యాపకత్వస్యైవ గ్రంథకృదభిప్రేతత్వాత్ ॥ యా
పురుషవ్యక్తిరేతద్దండవిశిష్టాఽస్మిన్నేవాధికరణేఽపరదండవిశిష్టాస్యాస్మిన్నేవాధి
కరణేవర్తతే తాదృశదండవిశిష్టవ్యక్తౌ సాధ్యతాయాంస్వాశ్రయదండతద్వ్యక్తిత్వో
భయావచ్ఛిన్ననిరూపకతాకాధికరణత్వసంబంధేనప్రమేయత్వస్య హేతుతాయా
మేతద్దండవిశిష్టతద్వ్యక్త్యభావతద్దండవిశిష్టతద్వ్యక్త్యభావయోర్భిన్న భిన్న
వ్యక్త్యంతర్భావేణ సాధనసమానాధికరణయోరుక్తవిశేషణాక్రాంతత్వేనచ త
ద్ఘటితకూటాధికరణే హేతుతావచ్ఛేదకసంబంధేన వృత్త్యప్రసిద్ధ్యాఽవ్యాప్తి
వారణాయ ప్రతియోగివైయధికరణ్య ఘటితసాధ్యతావచ్ఛేదకవ్యాపకత్వస్య
సమానాధికరణ ధర్మేఽవశ్యం నివేశనీయత్వాచ్చ ॥ ప్రతియోగితాయాం
సమానాధికరణసంబంధావచ్ఛిన్నత్వ నివేశే సాధ్యాభావీయప్రతియోగితాయాం
సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నత్వం వ్యర్థమిత్యత స్తత్పరిత్యజ్య సాధ్యతా
వచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నత్వం నివేశయతి ॥ * సమానేతి * ఉభయత్వాదినా
సాధ్యాభావఏవేతి * యద్యపి సాధ్యవద్వృత్తిత్యాది విశేషణాక్రాంతోయః వ
హ్నిగగనత్వోభయత్వావచ్ఛిన్నాభావస్తద్భిన్నసాధ్యాభావాప్రసిద్ధ్యాఽసంభ
వోదుర్వారఏవ ॥ తథాపి సమానాధికరణధర్మే సాధ్యవద్వృత్తితానవచ్ఛేదక
వ్యాసజ్యవృత్తి ధర్మభిన్నత్వ నివేశాన్నాసంభవః ॥ అత్రేదంచింత్యం స
మానాధికరణధర్మే సాధ్యతావచ్ఛేదక వ్యాపకత్వోపాదానేపి జ్ఞేయత్వాన్య
ప్రమేయవాన్ వాచ్యత్వాదిత్యాదౌ సాధ్యవద్వృత్తిస్తథావిధోయో జ్ఞేయత్వాన్య
ప్రమేయత్వేన జ్ఞేయత్వగగనాన్యతరాభావస్తస్య కేవలాన్వయితయా తదన్య

సాధ్యాభావాప్రసిద్ధ్యాఽవ్యాప్తివారణాయ సాధ్యవద్వృత్త్యభావేస్వన్యూ
నవృత్తిధర్మానవచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాకత్వ విశేషణస్యావశ్యకతయా తేనైవ
గగనత్వేన ప్రమేయసామాన్యాభావవారణే సమానాధికరణధర్మే సాధ్యతా
వచ్ఛేదకవ్యాపకత్వవిశేషణంవ్యర్థం ॥ న్యూనవృత్తిధర్మానవచ్ఛిన్న ప్రతి
యోగితాకత్వమనివేశ్యావచ్ఛిన్నత్వ వ్యాపకత్వోభయసంబంధేన ధర్మవిశిష్ట
ప్రతియోగితాకత్వవిశేషణేన తాదృశాన్యతరాభావవ్యావర్తనంతు న సమ్యక్
తాదృశాభావప్రతియోగితాయాం జ్ఞేయత్వాన్యప్రమేయత్వస్యైవ ప్రతియోగివి
శేషణాన్యతరత్వస్యాప్యవచ్ఛేదకతాయా గ్రంథకృదభిప్రేతతయా తస్య తథా
త్వాక్షతేః ॥ నచోక్తోభయసంబంధేన సాధ్యతావచ్ఛేదక వ్యాపకధర్మవిశిష్ట
త్వమేవ వివక్షణీయమితిశంక్యం ॥ తథాపి జ్ఞేయత్వాన్యప్రమేయత్వేన జ్ఞేయత్వ
జ్ఞేయత్వాన్యప్రమేయోభయాభావస్యోక్తోభయసంబంధేన తాదృశోభయత్వరూ
పధర్మవిశిష్టతయా తదవ్యావర్తనేన తదన్యసాధ్యాభావాప్రసిద్ధేర్దుర్వార
త్వాత్తద్వ్యావర్తనాయ యథోక్తవిశేషణస్యైవావశ్యకత్వాత్ ॥ యత్తు సా
ధ్యవద్వృత్తిసమానాధికరణ ధర్మావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకస్య ఘటవృత్తిత్వ
విశిష్టాకాశాభావాభావస్య ఘటవృత్తిత్వ విశిష్టాకాశాభావాత్మనః శుద్ధాకా
శాభావానతిరిక్తతయా తదన్యసాధ్యాభావాప్రసిద్ధిర్న్యూనవృత్తిధర్మానవచ్ఛి
న్న ప్రతియోగితాకత్వ వివక్షణేపి దుర్వారైవవాచ్యత్వాది సాధ్యకే ఇతిసమా
నాధికరణ ధర్మేసాధ్యతావచ్ఛేదక వ్యాపకత్వవిశేషణమావశ్యకమితి॥తత్తుజా
తిప్రతియోగికాభావవాన్ మేయత్వాదిత్యాదౌ గ్రంథకృదుక్తాయాః సాధ్యా
భావప్రతియోగితాయాం సాధ్యతావచ్ఛేదక వ్యాపకత్వవిశేషణ వ్యావృత్తేర్విశి
ష్టాతిరిక్తత్వాభిప్రాయేణైవాధస్తాదుపవర్ణనేన సాధ్యవద్వృత్తీత్యాది పరి
ష్కారోపసంహారే పృథివ్యన్యద్రవ్యత్వవద్ద్రవ్యత్వాదిత్యాదా వతివ్యాప్తేర్వా
రణస్యవిశిష్టాతిరిక్తతాపక్షసమాలంబ్యైవగ్రంథ కృతాప్రదర్శితత్వాచ్చానుపాదే
యం ॥ యదపి సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకత్వ నివేశ
కల్పే స్వరూపసంబంధేన ప్రమేయసాధ్యకే యథోక్తవిశేషణాక్రాంత స్వరూ
పసంబంధావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాకో యో గగనాభావ స్తదన్యసాధ్యాభావాప్ర
సిద్ధివారణాయ సమానాధికరణ ధర్మేసాధ్యతావచ్ఛేదక వ్యాపకత్వవిశేషణ
మావశ్యకమితి॥తదపి మందమ్ ॥ తద్విశేషణ దానేపి వహ్నిసాధ్యకే ఏకత్వప్రా

గభావవిశిష్టవహ్న్యోస్సంయోగేనయోఽభావస్తస్యాపియథోక్తవిశేషణాకాన్తత యాతదన్యసాధనసమానాధికరణసాధ్యాభావాప్రసిద్ధివారణాయసమానాధికరణ ధర్మేణసాధ్యతావచ్ఛేదకసమ్బన్ధావచ్ఛిన్నాధేయతావచ్ఛేదకత్వ విశేషణావశ్య కతయా తేనైవస్వరూపసంబంధావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాక గగనాభావవారణా సమానాధికరణధర్మేణసాధ్యతావచ్ఛేదకవ్యాపకత్వవిశేషణా నావశ్యకత్వాదే కత్వ(ప్రా)గభావవిశిష్టవహ్నిత్వస్యఅవశ్యం వివక్షణీయప్రతియోగివైయధికరణ్య ఘటితసాధ్యతావచ్ఛేదకవ్యాపకత్వమనుపదమేవోక్తమితిప్రతియోగితాయాంసా ధ్యతావచ్ఛేదకవ్యాపకత్వవిశేషణవైయర్థ్యందుర్వారమేవ॥నచస్వన్యూనవృత్తి త్వంస్వసమానాధికరణభేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వంతత్రభేదప్రతియోగ్యవృత్తి త్వ మవశ్యం నివేశనీయమన్యథాసాధ్యవద్వృత్త్యభావప్రతియోగితావచ్ఛేదక ఘ టత్వాదేః స్వసమానాధికరణవ్యధికరణధర్మావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాకంవ్యధి కరణ ధర్మావచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకతాకప్రతియోగితాకంవాభేదమాదాయ తత్ప్రి తియోగితా వచ్ఛేదకతాపత్త్యాస్వన్యూనవృత్తిధర్మానవచ్ఛిన్న ప్రతియోగితా యా అప్రసిద్ధ్యాపత్తేస్తథాచ సాధ్యగగనోభయాభావస్యాపి తాదృశతయా త ద్భిన్న సాధ్యాభావాప్రసిద్ధిః సద్ధేతావస్త్యేవేతివాచ్యమ్॥ వ్యాసజ్యవృత్తిధర్మ సాధారణస్య పర్యాప్త్యతిరిక్తసంబంధానవచ్ఛిన్న తాదృశభేదప్రతియోగితా వ చ్ఛేదకత్వ రూపన్యూనవృత్తిత్వస్య నివేశేనోక్తదోషాభావాత్ ॥ కించ సత్తా సాధ్యకే ద్రవ్యగుణాద్యన్యత్వ విశిష్టసత్తాభావానాం యత్కించిత్సమానాధికర ణ ధర్మావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకాభావభిన్నత్వేన లక్షణఘటకత్వం దుర్వా రమేవ సమానాధికరణ ధర్మానవచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకత్వస్యానుగతస్యైకస్యా భావాత్తాదృశాభావభేదకూటమేవ నివేశనీయం తదపేక్షయా సాధ్యవద్వృత్త్య భావే గగనాభావభిన్నత్వమేవ లాఘవాద్దేయం తేనైవప్రమేయత్వేన గగనా భావవారణాద్వ్యర్థం ప్రతియోగితాయాం సాధ్యతావచ్ఛేదక వ్యాపకత్వమితి॥ * ఘటవృత్తిత్వవిశిష్టేతి * యద్యపి ఘటవృత్తిత్వ విశిష్టాకాశాభావాభావసా ధ్య సాధ్యవద్వృత్తిత్వాది విశేషణాకాన్తగగనాభావభిన్నాభావాప్రసిద్ధ్యే వనాతివ్యాప్తిస్తథాపి తుల్యయుక్త్యాతత్సాధ్యకే సద్ధేతౌ తాదృశాభావాప్రసి ద్ధ్యాఽవ్యాప్తివారణాయ సమానాధికరణధర్మావచ్ఛిన్నాభావత్వేన సాధ్య వద్వృత్తిర్వివక్షణీయాతథాచేయ మతివ్యాప్తిరితిధ్యేయమ్ * సాధనాధికరణ్వ

యేషాంపరస్పరమైకాధికరణ్యమితి * యద్యప్యేవంవివక్షాయాంవహ్నిమాఁప
ర్వత వహ్న్యవయవ సంయోగాదిత్యత్ర సంబంధద్వయావచ్ఛిన్న ప్రతియోగి
తాక సాధ్యాభావసముదాయస్య సాధనాధికరణేఽసత్త్వాన్న తత్రాతివ్యాప్తి
వారణప్రయోజనకత్వం ప్రతియోగితాయాం సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛి
న్నత్వవిశేషణస్య సంభవతి ॥ తథాపి సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధాతిరిక్తసంబం
ధావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకతాదృశసాధ్యాభావ సముదాయమాదాయాసంభవ
వారణప్రయోజనం తద్విశేషణస్య బోధ్యమ్ ॥ *త్యాజ్యమేవేతి * పృథివీద్రి
వ్యత్వ ప్రకారకప్రమావిషయత్వాదిత్యాదౌ జలాసమవేతత్వతేజోఽసమవేత
త్వాద్యవచ్ఛిన్నాభావ ఘటితకూటస్య సాధనాధికరణేఽసత్త్వాదతివ్యాప్త్యభా
వాదితిభావః ॥

॥ఇతికూటఘటితలక్షణమ్.॥

౯౦ ॥ * ఉక్తవిశేషణనివేశఇతి * సాధ్యవద్వృత్తిసమానాధికరణ ధర్మా
వచ్ఛిన్నాభావాన్యత్వ నివేశఇత్యర్థః ॥ సాధ్యవ్యాపకతావచ్ఛేదక రూపావ
చ్ఛిన్నాభావనివేశేపి పృథివీ ద్రవ్యత్వప్రకారక ప్రమావిషయత్వాదిత్యత్ర జ
లాసమవేతత్వ తేజోఽసమవేతత్వాద్యవచ్ఛిన్నాభావకూట మాదాయాతివ్యా
ప్తివారణాయ సాధ్యతావచ్ఛేదక వ్యాప్యత్వస్య ప్రతియోగితాయా మావశ్యకత
యాగౌరవమితి శంకాంనిరస్యతి*విశిష్టస్యేతి*అనతిరిక్తతయేతి*ఇదంచప్రతియో
గితాయాంసాధ్యతావచ్ఛేదక వ్యాప్యత్వనివేశకల్పేపిపృథివ్యన్యద్రవ్యత్వాద్ద్రి
వ్యత్వాదిత్యాదావతివ్యాప్తేరావశ్యకత్వ సూచనాయైవ ॥ తథాచ తద్వారక
దర్శితవివక్షయామతద్వయావశ్యకత్వేన తయైవపృథివీద్రవ్యత్వ ప్రకారకప్రమా
విషయత్వాదిత్యాదౌ జలాద్యసమవేతాభావమాదాయాతివ్యాప్తివారణే ప్రతి
యోగితాయాం సాధ్యతావచ్ఛేదక వ్యాప్యత్వం నదేయమితి న గౌరవం పుచ్ఛ
లక్షణఇతిభావః * నలక్షణఘటకతా ప్రసక్తిరితి * తథాచ తద్వారకసాధ్య వ
ద్వృత్తిత్వాది విశేషణానావశ్యకతయా నకూటఘటితలక్షణే గౌరవమిత్యాశ
యః * వక్ష్యమాణత్వాదితి * తత్పంక్తివ్యాఖ్యానావసరఇత్యాదిః ॥ వ్యా
ఖ్యాంతరముపన్యస్యతి * సాధనవతీతి * హేతుతావచ్ఛేదక సంబంధేనకించి
త్పదార్థాధికరణవృత్తయఇతి * అతఃసాధ్యాభావకూటాధికరణ నిరూపితవృ
త్తితాంశే హేతుతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నత్వానివేశేపి తాదృశవృత్తిత్వ

నిరూపకత్వస్య సమానాధికరణధర్మావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాకస్యయావదంతర్గతస్య హేత్వధికరణత్వావచ్ఛేదేనా సత్త్వాదతివ్యాప్తి విరహేణ హేతుతావచ్ఛేదక సంబంధేనయత్కించిత్పదార్థాధికరణ వృత్తిత్వమితివిశేషణ మఫలం సద్ధేతౌ తాదృశవృత్తిత్వనిరూపకత్వస్య వ్యధికరణధర్మావచ్ఛిన్నాభావస్యైవ ప్రసిద్ధేః ॥ పరంతు హేతుతావచ్ఛేదకసంబంధేన వృత్తిమద్వృత్తయోయావంతస్తాదృశ సాధ్యాభావకూటాధికరణవృత్తిత్వాభావాఇతి లక్షణఘటకవిశేషణాపరిత్యాగేనైవ సామానాధికరణ్యస్య వ్యాప్యవృత్తిత్వకల్ప లక్షణపరిష్కారః సంభవతీతిజ్ఞాపయితుం సాధ్యాభావకూటాధికరణ వృత్తిత్వాంశే హేతుతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నత్వ ఘటితమేవలక్షణమభిప్రేతం తథాచనతద్వైయర్థ్యమ్ వృత్తిత్వాంశే హేతుతావచ్ఛేదక సంబంధావచ్ఛిన్నత్వ విశేషణస్యత్వఖండాభావసంపాదకతయైవసార్థక్యమితిబోధ్యమ్ ॥—॥

శ్రీ ఇతి పుచ్ఛలక్షణమ్. శ్రీ

విదుషాంకణ్ఠభూషాయైరఘునాథేననిర్మితే ।
సన్న్యాయరత్నే సంపూర్తిమగమన్మనులక్షణీ ॥
ఇతిమీమాంసాన్యాయపఞ్చాననశ్రీమద్రాఘవాచార్యశిష్యస్య
పర్వతే ఇత్యుపనామక రఘునాథస్యకృతౌ గాదాధరీయ
పంచవాదటిప్పణ్యాంన్యాయరత్నాభిధాయాం
చతుర్దశలక్షణీసమాప్తా.

అథ సిద్ధాన్తలక్షణమ్.

శ్రీః ॥ * యథాశ్రుతమూలాదితి * నను నఞ్ పదసమభివ్యాహృతప్రథమోచ్చరిత పదార్థేనఞర్థభేదానుయోగిత్వ బోధస్య ఘటః పటో నేత్యాదౌ దృష్టత్వాత్ప్రతియోగితావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నం యన్నభవతీతి మూలాన్నయత్పదార్థే ప్రతియోగితావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న భేదో నఞా బోధయితుం శక్యతేఽపితు పూర్వపదార్థే ప్రతియోగితావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న ఏవయత్పదార్థభేద ఇతి యథాశ్రుతమూలాద్యత్పదార్థేసాధ్యేప్రతియోగితావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నభేదః ప్రతీయత ఇత్యసంభవి ॥ నచ యత్పదస్య పూర్వసంయోజనయాగ్రంథ సాఙ్గ్రజస్యక్షతిరితివాచ్యమ్ ॥ తథాప్యతి యథాశ్రుతమూలప్రతిపాద్యతోక్తైరసంగ

త్ర్యాపత్తేరితిచేన్న ॥ యథాశ్రుతత్వం హి నఞ్ప్రయుజ్యమానవర్ణానుపూర్వీకత్వం
యేనోక్తదోషస్స్యాత్ ॥ అపితు నిరూఢలక్షణేతరలక్షణాదినార్థప్రతిపత్త్యతాత్పర్య
కత్వం తచ్చ యత్పదస్య పూర్వం యోజనాయామప్యక్షతమితి నోక్తాసంగతిః ॥
నచ తర్హీదం యథాశ్రుతత్వం నఞ్వ్యత్యాసపక్షేప్యక్షతమితివాచ్యమ్ ॥ నఞ్
వ్యత్యాసో హి నోత్తరత్రోచ్చారితనఞః పూర్వత్రయోజనా, నఞః సమాసాఘటక
త్వేన తస్య ప్రతియోగితావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నేతి సమాసఘటకీభూతప్రతియోగితా
వచ్ఛేదకపదోత్తరం యోజనాయా అసంభవాత్ ॥ అపితు ప్రతియోగితావచ్ఛేదకా
వచ్ఛిన్నేతి సమస్తపదఘటకీభూత ప్రతియోగితావచ్ఛేదకపదస్య ప్రతియోగి
తానవచ్ఛేదకరూపార్థే లక్షణాతాత్పర్యకత్వమేవ నఞః ॥ తథాచ స్వారసికలక్ష
ణయా ప్రతియోగితానవచ్ఛేదకరూపార్థోపస్థాపకత్వేనోక్త యథాశ్రుతత్వ
స్యాసంభవాదితి ॥ అథ ప్రతియోగితావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నేయత్పదార్థభేదనివే
శనేప్యదోషాద్యత్పదస్య పూర్వం యోజనయా విపరీతభేదబోధనం విఫలమితిచే
త్ ॥ మైవమ్ ॥ తథాసతి వ్యభిచారిణ్యుదాసీనపదార్థే సాధ్యభేద సత్త్వేనాతి
వ్యాప్త్యాపత్త్యా ప్రతియోగితావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నపదస్య వీప్సాకరణప్రసంగేన
తస్యావ్యాపకత్వే తాత్పర్యేణచ గౌరవాపత్తేః ॥ నచ యత్పదార్థభేద నివేశే
పి ప్రతియోగితావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నోదాసీన పదార్థభేదమాదాయ వ్యభి
చారిణ్యతి వ్యాప్త్యాపత్త్యా వీప్సయాభవతో ప్యావశ్యకత్వేన సామ్యమే
వేతి వాచ్యమ్ ॥ ప్రతియోగితావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నం యన్నభవతీతి మూ
లేన హేతుసమానాధికరణాభావ ప్రతియోగితావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నం నేత్యా
కార ప్రతీతి సాక్షికస్య ప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వావచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకతాక
ప్రతియోగితాకస్యైవానుగతైకభేదస్య సాధ్యే నివేశ్యత్వేనాతివ్యాప్తేర్ని
రాసాత్ ॥ యద్యపి న్యూనవృత్తిధర్మస్యైవ భేదానుయోగితావచ్ఛే
దకత్వ నియమేన ప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వావచ్ఛిన్నానుయోగితావచ్ఛే
దకతాకస్య సాధ్యభేదస్యైకస్యానుగతస్య నివేశేపి నయథాశ్రుతమణివాక్యా
ర్థేఽతివ్యాప్తిః సంభవతి ॥ తథాపి ప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వావచ్ఛిన్నాను
యోగితావచ్ఛేదకతాకభేద ప్రతియోగిత్వస్య సాధ్యే నివేశే సాధ్యోదాసీనప
దార్థోభయత్వావచ్ఛిన్నభేదమాదాయ వ్యభిచారిణ్యతివ్యాప్త్యా న తథావిధ
వాక్యార్థ ఆదృత ఇతి ధ్యేయం ॥ యత్తు ప్రతియోగితావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నేత్యతి

ప్రతియోగితావచ్ఛేదకపదం ప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వ పరమవచ్ఛిన్నపదంచా
వచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకపరమవచ్ఛిన్నపదార్థైకదేశేఽవచ్ఛిన్నత్వే నిరూప
కత్వ సంబంధేనావచ్ఛేదకపదార్థస్యాన్వయోఽవచ్ఛిన్నపదార్థస్య చాభేదే
న నఞర్థేఽన్వయ స్తథాచ ప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితా
కభేదస్య సాధ్యతావచ్ఛేదకే లాభాన్నావచ్ఛిన్నపదవైయర్థ్యం నవాసామా
న్యభేదనివేశాత్ప్రతియోగితావచ్ఛేదకోదాసీన పదార్థతావచ్ఛేదకభేద మా
దాయవ్యభిచారిణ్యతివ్యాప్తిరితి వ్యాఖ్యానం॥ తత్, లక్షణాద్వయావత్త్వా, నఞః
స్వసమభివ్యాహృతప్రతియోగివాచక పదార్థతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నప్రతియో
గితాకభేదబోధేనియామకతయా తత ఏవావచ్ఛేదకత్వావచ్ఛిన్న భేదబోధేపునరవ
చ్ఛిన్నపదస్య లక్షణయాతాదృశ భేదబోధనవైయర్థ్యేనావచ్ఛేదకపదార్థ
స్యైకదేశేఽన్వయేన నిపాతార్థసంబంధస్యాభేదేనాన్వయా దర్శనేనచ హే
యం *మహానసీయవహ్నిత్వాద్యవచ్ఛిన్నాభావమాదాయదోషోదుర్వారఇతి*
హేతుసమానాధికరణాభావాప్రతియోగీత్యాదిపూర్వపక్షలక్షణోక్తాసంభవఃస్థిర
ఇతిభావః॥ నన్వసంభవోనసంభవతి నానాధికరణసాధ్యకే విశిష్టాభావోభయా
భావాద్యాదాయలక్షణాగమనేఽప్యేకాధికరణసాధ్యకే ఏతన్మాత్రపవానేతద్రసా
దిత్యాదౌలక్షణగమనాత్॥ తత్రవిశిష్టాభావోభయాభావయోః ప్రతియోగివై
యధికరణ్యా సంభవేన లక్షణాఘటకత్వాదితిచేన్న॥ సర్వత్రప్రమేయ సాధ్యవ
దవృత్తిపదార్థోభయాభావస్య ప్రతియోగివైయధికరణ్య సంభవేన తమాదాయా
సంభవసత్త్వాత్॥ నచోభయాభావస్య లక్షణఘటకత్వేపి తత్ప్రతియోగితావ
చ్ఛేదకోభయత్వావచ్ఛిన్నభేదః ప్రత్యేకమక్షతఏవేతి నాసంభవఇతివాచ్యం॥ఉ
భయత్వస్యోభయత్వత్వేన వ్యాసజ్యవృత్తిత్వాదుభయత్వావచ్ఛిన్నభేదస్య ప్ర
త్యేకం సత్త్వేపిప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వావచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకతాక ప్రతియోగి
తాకభేదస్యైవ లక్షణేనివేశేన ప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వేనోభయత్వస్యావ్యా
సజ్యవృత్తిత్వాన్న తదవచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకతాకభేదః సాధ్యేసంభవతీతి॥ నను
తత్తద్వ్యక్తిత్వావచ్ఛిన్నాభావమాదాయ దోషసంభవే మహానసీయ వహ్న్య
భావపర్యంతానుధావనం వ్యర్థమితిచేన్న॥ [illegible]
[illegible]
హేతుసమానాధికరణాభావ ప్రతియోగితావచ్ఛేదకతాయాం సాధ్యతావచ్ఛేద

కతా-ఘటకసంబంధావచ్ఛిన్నత్వస్య నివేశ్యత్వేన తద్వ్యక్తిత్వనిష్ఠావచ్ఛేదక
తాయాః సమవాయానవచ్ఛిన్నత్వాత్తద్వ్యక్తిత్వావచ్ఛిన్నాభావ మాదాయ
దోషాసంభవేన మహానసీయవహ్న్యభావపర్యంతానుధావనాత్ ॥ నచైవంమ
హానసీయ వహ్న్యభావీయ ప్రతియోగితా నిరూపితసాధ్యతావచ్ఛేదకతాఘటక
సంబన్ధావచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకతాయావహ్నిత్వఏవపర్యాప్తతయాసఙ్గ్రహ్యత్వాత్సేయ
వ్యాప్తివారణంనసంభవతీతివాచ్యం॥నిరుక్తాభావీయప్రతియోగితాయామేవసాధ్య
తావచ్ఛేదకతాఘటకసంబంధావచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకతాకత్వం నివేశ్యతాదృశప్రతి
యోగితావచ్ఛేదకతాత్వావచ్ఛిన్నపర్యాప్త్యనధికరణత్వస్యసాధ్యతావచ్ఛేదకేని
వేశనీయతయాదోషాభావాత్ ॥యద్యపి కాలికేనమహానసీయత్వవిశిష్టవహ్నిసాధ్య
కేధూమహేతుకే సమవాయసంబంధావచ్ఛిన్న మహానసీయత్వనిష్ఠావచ్ఛేదకతా
క కాలికసంబంధావచ్ఛిన్నవహ్నిత్వనిష్ఠావచ్ఛేదకతాకాభావమాదాయావ్యాప్తి
ర్దుష్పరిహరైవేతి ॥ నచతాదృశాభావస్యస్వప్రతియోగితావచ్ఛేదకతాఘటక
కాలికసంబంధావచ్ఛిన్న మహానసీయత్వ నిష్ఠావచ్ఛేదకతానిరూపకతాకతాదృశ
సమవాయసంబంధావచ్ఛిన్న వహ్నిత్వనిష్ఠావచ్ఛేదకతానిరూపకతాకాధికరణ
తావతివర్తమాన తయా నప్రతియోగివైయధికరణ్యమితిశంక్యం ॥ సమవాయే
నమహానసీయత్వ విశిష్టస్య కాలికేన వహ్నిత్వవిశిష్టస్య సాధ్యతాయాం వ్యభిచా
రిణిసమవాయావచ్ఛిన్న మహానసీయత్వ నిష్ఠావచ్ఛేదకతాక కాలికసంబంధావ
చ్ఛిన్న వహ్నిత్వనిష్ఠావచ్ఛేదకతాకాభావస్య వ్యక్తరీత్యాప్రతియోగివైయధి
కరణ్యాభావేనాన్యాభావ మాదాయాతివ్యాప్తివారణాయ యద్యత్సంబంధావ
చ్ఛిన్నాయద్యద్ధర్మనిష్ఠాస్వప్రతియోగితావచ్ఛేదకతా తత్తత్సంబంధేన తత్తద్ధ
ర్మవిశిష్టానధికరణవృత్తిత్వస్యైవ ప్రతియోగివైయధికరణ్యపదార్థతాయావశ్య
కతయా నిరుక్తాభావస్యాపి తథాత్వాత్తద్వారణాయ స్వానవచ్ఛేదక సంబం
ధావచ్ఛిన్నత్వస్వసమానాధికరణోభయసంబన్ధేన సాధ్యతావచ్ఛేదకతా విశి
ష్టాన్యయాహేతుసమానాధికరణాభావీయ ప్రతియోగితావచ్ఛేదకతా తత్ప
ర్యాప్త్యనధికరణత్వస్య సాధ్యతావచ్ఛేదకే నివేశ్యతయా తేనైవరూపవాన్పృ
థివీత్యాదిత్యాదౌ దోషవారణాదవచ్ఛేదకతాయాం సాధ్యతావచ్ఛేదకతాఘట
కసంబంధావచ్ఛిన్నత్వస్య నైరర్థక్యేన తద్వ్యక్తిత్వావచ్ఛిన్నాభావమాదా
యోక్తదోషః సంభవతి ॥ తథాపి తాదృశవహ్నిష్ఠాభావానుసంధానేఽననుసంధా

నేనోభయథాపిదోషభావాత్ మహానసీయవహ్న్యుభయాభావానుధావనమితి ధ్యే
యమ్ ॥ * భేదకూటేనేతి * తృతీయార్థో నిరూపకతాకత్వం తస్య సామానాధి
కరణ్యేఽన్వయః ॥ నను తాదృశభేదకూటాధికరణాప్రసిద్ధ్యా వహ్నిమాన్ ధూ
మాదిత్యాదావవ్యాప్తిరత ఆహ ॥ * ప్రత్యేకమితి * ప్రత్యేకమాత్రవృత్తి
ధర్మావచ్ఛిన్నేతి తదర్థః॥ తస్య నిరూపకత్వేఽన్వయస్తథాచ ప్రతియోగితావ
చ్ఛేదకావచ్ఛిన్న భేదసామానాధికరణ్య ఘటకత్వం సాధ్యతావచ్ఛేదక ప
ర్యవసితం తస్య వహ్నిత్వాదావబాధాన్నావ్యాప్తిః * ఏకవ్యక్తికసత్త్వాదిసాధ్య
క ఇతి * నన్వేతత్పరిష్కారే వహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యాదావపి వహ్నిఘటో
భయాభావమాదాయావ్యాప్తి సంభవాదేకవ్యక్తికసత్త్వాదిసాధ్యకపర్యంతానుధావ
నం నిర్బీజమేవ ॥ నచ తాదృశాభావప్రతియోగితావచ్ఛేదకోభయత్వావచ్ఛి
న్నభేద సామానాధికరణ్యం వహ్నిత్వాదావక్షతమేవ వహ్నిధూమోభయవాన్
వహ్నేరిత్యాదావతివ్యాప్తి వారణాయ పర్యాప్తిఘటితసామానాధికరణ్యస్య
హేతు సమానాధికరణాభావ ప్రతియోగితావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న భేదానుయో
గితావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నపర్యాప్తికత్వ రూపస్య నివేశావశ్యకత్వేపి వహ్నిఘటో
భయత్వావచ్ఛిన్నభేదానుయోగితావచ్ఛేదక వహ్నినిష్ఠతద్వ్యక్తిత్వావచ్ఛిన్న
పర్యాప్తికత్వస్యాపి వహ్నిత్వేఽక్షతత్వాత్ అవ్యాప్తిరితి వాచ్యమ్ ॥ ధూమ
సమానాధికరణాభావప్రతియోగితావచ్ఛేదక మహానసీయవహ్నిత్వ తార్ణాతా
ర్ణవహ్న్యుభయత్వాద్యవచ్ఛిన్న భేదానుయోగితావచ్ఛేదకతద్వ్యక్తిత్వావచ్ఛి
న్న పర్యాప్తికత్వస్య వహ్నిధూమోభయత్వేఽసత్త్వేన వహ్నిధూమోభ
యవాన్ ధూమాదిత్యాదావవ్యాప్త్యాపత్త్యా పర్యాప్తిఘటిత సామానాధికర
ణ్యనివేశాసంభవాత్ ॥ తస్మాదుభయసాధ్యకవ్యభిచారిణ్యతివ్యాప్తివారణాయసా
మానాధికరణ్య ఘటకీభూతభేదాధికరణతాయాం నిరవచ్ఛిన్నత్వం నివేశ్యం త
థాచోభయసాధ్యక వ్యభిచారిణ్యుభయాభావస్యాపిలక్షణ ఘటకతయాతత్ప్ర
తియోగితావచ్ఛేదకోభయత్వావచ్ఛిన్నభేదాధికరణతాయాః ప్రత్యేకం ప్రతియో
గిని తత్తద్వ్యక్తిత్వావచ్ఛేదేనైవ సత్త్వేన నిరవచ్ఛిన్నత్వాసంభవాన్న తాదృ
శభేదసామానాధికరణ్యముభయత్వాదేరితి నాతివ్యాప్తిః ॥ ఇత్థంచవహ్నిమాన్
ధూమాదిత్యాదౌ వహ్నిఘటోభయాభావస్యాపిలక్షణఘటకతయోభయత్వావ
చ్ఛిన్నభేదనిరూపిత నిరవచ్ఛిన్నాధికరణతాయా వహ్న్యాదావసత్త్వేనావ్యా

హేతుర్దుర్వారత్వాత్ ॥ మైవమ్ ॥ ఉభయత్వావచ్ఛిన్నసాధ్యక వ్యభిచారిణ్యతి
వ్యాప్తివారణాయ నిరవచ్ఛిన్నాధికరణతాఘటితసామానాధికరణ్యం న నివేశ్య
మపితు యావత్స్వన్యతా వచ్ఛేదకేషు తాదృశభేదసామానాధికరణ్యం నివేశ్యం
తథాచ వహ్నిధూమోభయవాన్ వహ్నేరిత్యాదౌ వహ్నిత్వధూమత్వోభయ
త్వైతత్త్రితయస్య సాధ్యతావచ్ఛేదకతయా తదంతః పాతిధూమత్వాదౌ లక్ష
ణఘటకధూమాభావ ప్రతియోగితావచ్ఛేదకధూమత్వావచ్ఛిన్నభేద సామానా
ధికరణ్యాభావాన్నాతివ్యాప్తిః ॥ ఇత్థంచ వహ్నిసాధ్యకే వహ్నిఘటోభయా
భావస్య లక్షణఘటకత్వేపి తత్ప్రతియోగితావచ్ఛేదకోభయత్వావచ్ఛిన్నభేదసా
మానాధికరణ్యస్య వహ్నిత్వాదావసత్త్వాన్నావ్యాప్తిః ॥ అథైవమపి పర్వతా
న్యవృత్తిత్వ విశిష్టవహ్న్యభావస్యాపి లక్షణఘటకతయా తత్ప్రతియోగితావ
చ్ఛేదకీభూతపర్వతాన్యవృత్తిత్వ విశిష్టవహ్నిత్వావచ్ఛిన్నభేద సామానాధికర
ణ్యం వహ్నిత్వస్య న సంభవతి పర్వతవృత్తివహ్నేరపి పర్వతావయవ గగనాది వృ
త్తిత్వేన పర్వతాన్యవృత్తిత్వాక్రాంతత్వాదిత్యవ్యాప్తిర్వహ్నిసాధ్యకేపి సంభ
వతీత్యేకవ్యక్తిసత్తాదిసాధ్యక పర్యంతానుధావనం వ్యర్థం ॥ అత్రవదంతి ॥
స్ఫుటతరప్రతిపత్త్యర్థం తావత్పర్యంతానుధావనమితి ॥ వస్తుతస్తు ॥ సత్తాద్ర
వ్యత్వోభయవాన్ ద్రవ్యత్వాదిత్యాదినానావ్యక్తిసాధ్యకేపి ఘటవృత్తిత్వ విశిష్ట
త్వావచ్ఛిన్నాభావమాదాయ దోషసంభవాదేకవ్యక్తిసాధ్యకేప్యేతద్రూపవా
నేతద్రసాదిత్యాదావవ్యాప్త్యసంభవాదేకవ్యక్తిసత్తాది సాధ్యకేత్యసంగతమతఏ
కవ్యక్తిసత్తాదీత్యాదినా నానాధికరణ వృత్తిసాధ్యకేతి వివక్షితమ్ ॥ ఏకవ్యక్తిప
దమపిసాధ్యీభూతైకవ్యక్తౌ నానాధికరణవృత్తిత్వ లాభార్థంనత్వభిన్నవ్యక్తిలా
భార్థం సత్తాద్రవ్యత్వాదివ్యక్తేశ్చ నానాధికరణవృత్తిర్భవతీతి తత్రావ్యాప్తి
రిష్టైవ ॥ ఏతద్రూపాదివ్యక్తేశ్చన నానాధికరణవృత్తిరితి తత్సాధ్యకే లక్షణ
సమన్వయోప్యక్షతిరతఏవనాసంభవోఽభిహితః ॥ ఇత్థంచ వహ్న్యాదేరపి నా
నాధికరణ వృత్తిత్వేనోక్తస్థలాక్రాంతత్వాదిష్యతఏవ తత్రావ్యాప్తిః * య
ద్రూపావచ్ఛిన్నంప్రతియోగితావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నావిషయకప్రతీతివిషయఇతి *
యద్రూపంతాదృశ ప్రతీతివిషయతావచ్ఛేదకమిత్యర్థః ॥ ప్రతియోగితావచ్ఛే
దకాశ్రయావిషయకత్వస్య ప్రతీతౌనివేశేవిశిష్టసత్తాత్వాశ్రయావిషయకత్వస్య
సత్తాప్రతీతావసంభవేన సత్తావాన్ జాతేరిత్యాదౌ విశిష్టసత్తాభావమాదాయా

వ్యాప్తిరతః ప్రతియోగితావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నావిషయకేతి ॥ ప్రమేయత్వా
దినా సాధ్యవిషయకప్రతీతేః ప్రతియోగితావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నావిషయకత్వా
ద్వ్యభిచారిణ్యతివ్యాప్తిరతో యద్రూపేతాదృశ ప్రతీతివిషయతావచ్ఛేదకత్వ
నివేశః ॥ యద్రూపేతాదృశ ప్రతీతివిషయవృత్తిత్వ నివేశే స ఏవదోష ఇత్యవ
చ్ఛేదకత్వనివేశః ॥ ప్రతియోగితావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నావిషయకేత్యనేనప్రతియో
గితావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న ముఖ్యవిశేష్యతాశూన్యత్వంవివక్షితమ్ ॥ తేన ఘటకా
లీనవహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యాదౌ సాధ్యవిషయకప్రతీతౌ ప్రతియోగితావచ్ఛే
దకఘటత్వావచ్ఛిన్నావిషయకత్వాసంభవేపి నావ్యాప్తిః ॥ ఏవం ప్రతీతివిష
యతావచ్ఛేదకేత్యనేన ప్రతీతి ముఖ్యవిశేష్యతావచ్ఛేదకత్వం యద్రూపే వి
వక్షితమ్ ॥ తేన వ్యభిచారిణిసాధ్యప్రకారకప్రతీతౌ ప్రతియోగితావచ్ఛేదకీభూ
త సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న ముఖ్యవిశేష్యతాశూన్యత్వేఽపి నాతివ్యాప్తిరితి
ధ్యేయమ్ ॥ అవచ్ఛేదకతాయా వ్యాసజ్యవృత్తిత్వాభిప్రాయేణేదం ॥ తథాచ
మహానసీయవహ్న్యభావమాదాయావ్యాప్తివారణాయ ప్రతియోగితావచ్ఛేద
కతా పర్యాప్త్యనుయోగితావచ్ఛేదక ధర్మావచ్ఛిన్న పర్యాప్తికావచ్ఛేద
కతాక ముఖ్యవిశేష్యతాశూన్యప్రతీతీయ ముఖ్యవిశేష్యతావచ్ఛేదకతాపర్యా
ప్త్యవచ్ఛేదకసాధ్యతావచ్ఛేదకతాపర్యాప్త్యవచ్ఛేదకవిశిష్టసాధ్యతావచ్ఛేద
కావచ్ఛిన్న సామానాధికరణ్యం వివక్షణీయమ్ * యద్రూపంప్రతియోగితావ
చ్ఛేదకభిన్నమితి * అవచ్ఛేదకతాయా వ్యాసజ్యవృత్తిత్వమితి సిద్ధాంతాను
సారేణేదం ॥ అవ్యాసజ్యవృత్తిత్వేపక్షాంతరమాహ * ప్రతియోగితావచ్ఛేదకా
విషయకప్రతీతివిషయోవేతి * నన్వేవమపి వహ్నిత్వస్య మహానసీయవహ్న్య
భావీయ ప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వాద్వహ్నిత్వావిషయక ప్రతీతివిషయత్వం న
వహ్నిత్వస్యేత్యవ్యాప్తిర్దుర్వారైవ ॥ నచ ప్రతియోగితావచ్ఛేదకా యేయేధ
ర్మాస్తత్తద్విషయత్వ కూటాభావవత్త్వం ప్రతీతౌ నివేశ్యం తథాచ యావ
ద్ధర్మాంతర్గత మహానసీయత్వవిషయతాఘటితకూటాభావస్య వహ్నిత్వవిష
యక ప్రతీతౌ సత్త్వేన నావ్యాప్తిరితివాచ్యమ్ ॥ తథాసతి వ్యభిచారిణిప్రతి
యోగితావచ్ఛేదకోదాసీనపదార్థతావచ్ఛేదక విషయతాఘటిత కూటస్యసా
ధ్యతావచ్ఛేదక విషయకప్రతీతావసత్త్వేన తదభావస్యాక్షతతయాతివ్యాప్త్యాపత్తే
రతః ప్రతియోగితావచ్ఛేదకవిషయతాకూటాభావం పరిత్యజ్యతాదృశ ధర్మ

విషయత్వాభావ కూటమేవప్రతీతౌ నివేశ్యం తథాచ ప్రతియోగితావచ్ఛేదకీ
భూతసాధ్యతావచ్ఛేదక విషయత్వాభావస్య కూటాంతర్గతస్యసాధ్యతావచ్ఛేద
కవిషయకప్రతీతావసత్త్వేనాఽతివ్యాప్తేర్నిరాసేప్యుక్తప్రకారేణావ్యాప్తిర్దుర
ర్వారైవేతిచేన్న ॥ హేతుసమానాధికరణాభావీయైక ధర్మావచ్ఛిన్నాయావ
త్యః ప్రతియోగితాస్తత్తత్ప్రతియోగితావచ్ఛేదక విషయకత్వాభావ కూటవత్త్వే
సతి హేతుసమానాధికరణాభావీయానేక ధర్మావచ్ఛిన్నాయావత్యః ప్రతి
యోగితాస్తత్తత్ప్రతియోగితావచ్ఛేదకైకధర్మవిషయకత్వ విశిష్టతాదృశాపర
ధర్మవిషయకత్వాభావ కూటవత్త్వమిత్యేవంరీత్యానివేశనీయం తథాచ వహ్ని
మాన్ ధూమాదిత్యాదౌ మహానసీయవహ్న్యభావస్య లక్షణఘటకత్వేపి తత్ప్ర
తియోగితావచ్ఛేదకీభూత మహానసీయత్వ విషయకత్వ విశిష్టవహ్నిత్వ విషయక
త్వాభావస్య వహ్నిత్వవిషయక ప్రతీతావసత్త్వేన లక్షణసంగతిః ॥ అథవా ప్ర
తియోగితావచ్ఛేదకావిషయకేత్యనేన ప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వావ్యాపకత్వంవి
వక్షితమ్ ॥ అవ్యాపకత్వంచ న వ్యాపకభిన్నత్వం తథాసతి వ్యాపకత్వకుక్షౌ
వ్యాపకత్వనివేశేనానవస్థాపత్తేః ॥ కింత్వవచ్ఛేదకత్వసమానాధికరణభేద ప్రతి
యోగితానిరూపిత విషయతాసంబంధావచ్ఛిన్నానవచ్ఛేదకత్వం ॥ ఏవంచ వ
హ్నిమాన్ ధూమాదిత్యాదౌ మహానసీయ వహ్న్యభావీయప్రతియోగితావచ్ఛే
దకత్వస్య మహానసీయత్వేపి సత్త్వేన తత్రవహ్నిత్వ విషయకప్రతీతి మద్భేద
సత్త్వాల్లక్షణసంగతిః ॥ నచ ధూమవాన్ వహ్నేరిత్యాదావతివ్యాప్తిః ॥ ధూమ
త్వవిషయకప్రతీతేరపి హేతుసమానాధికరణాభావ ప్రతియోగితావచ్ఛేదకీభూత
ఘటత్వనిష్ఠభేదప్రతియోగితా వచ్ఛేదకత్వాదితివాచ్యమ్ ॥ హేతుసమానాధి
కరణాభావీయాయాప్రతియోగితా తత్తన్నిరూపితావచ్ఛేదకత్వ సమానాధికరణ
భేద ప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వస్య సాధ్యతావచ్ఛేదక విషయకప్రతీతావివక్షిత
త్వాల్ ॥ నచ తత్తద్వ్యక్తిత్వేన ప్రతియోగితానివేశే దుర్జ్ఞేయతేతివాచ్యమ్ ॥
స్వావచ్ఛేదకత్వ సమానాధికరణభేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వ సంబంధేన హేతు
సమానాధికరణాభావీయయావత్ప్రతియోగితావైశిష్ట్యస్యైవ ప్రతీతౌ వివక్ష
ణాల్ ॥ యావత్త్వంచ నాపేక్షాబుద్ధివిశేషవిషయత్వం తత్రాపిపునః ప్రతి
యోగితానాం తత్తద్వ్యక్తిత్వేన నివేశాపత్త్యాదుర్జ్ఞేయత్వతాదవస్థ్యాల్ ॥కిం
తు హేతుసమానాధికరణాభావీయ ప్రతియోగితాత్వవ్యాపకవ్యాసజ్యవృత్తిధ

ర్మావచ్ఛిన్నత్వం ॥ ఉక్తసంబంధేన తాదృశవ్యాసజ్య వృత్తిధర్మావచ్ఛిన్న
వత్త్వం ప్రతీతౌ వివక్షితమితి న కశ్చిద్దోషః ॥ నన్వేవముక్తావపి మహానసీయవ
హ్నిభిన్నవహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యాదావతివ్యాప్తిర్మహానసీయ వహ్నిభి
న్నత్వస్య వహ్నిత్వస్య చ ప్రత్యేకం ధూమసమానాధికరణాభావ ప్రతియోగితా
నవచ్ఛేదకత్వేన ప్రత్యేకవిషయక తత్ప్రతీత్యోః స్వావచ్ఛేదకత్వసమానాధిక
రణభేద ప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వ సంబంధేన హేతు సమానాధికరణాభావీయ
యావత్ప్రతియోగితా వైశిష్ట్యస్యాక్షతేరితి చేన్న । యద్రూపవిషయకప్రతీతౌ
యత్కించిత్సాధ్యతావచ్ఛేదకావిషయకప్రతీతిభిన్నత్వస్య వివక్షణీయత్వాత్ తథా
చోక్తప్రతీత్యోర్న తాదృశభేదవత్త్వం మహానసీయవహ్నిభిన్నత్వ వహ్నిత్వో
భయవిషయకైక ప్రతీతేస్తాదృశభేదవత్త్వేపి నోక్తసంబంధేన యావత్ప్రతియో
గితా వైశిష్ట్యం సంభవతి యావత్ప్రతియోగితాంతర్గత మహానసీయ వహ్నిభి
న్నవహ్న్యభావీయ ప్రతియోగితా వైశిష్ట్యస్యోక్తసంబంధేనాసత్త్వాదతో నాతి
వ్యాప్త్యవసరః ॥ నను ప్రతీతౌ యత్కించిత్సాధ్యతావచ్ఛేదకావిషయకభిన్న
త్వ నివేశే ప్రమేయవత్త్వాన్ వాచ్యత్వాదిత్యాదావవ్యాప్తిస్తత్ర సాధ్యతావచ్ఛే
దకీభూత ప్రమేయసామాన్యవిషయక ప్రతీతేర్నిరుక్తావచ్ఛేదకత్వ వ్యాపక
త్వాసంభవాద్వాచ్యత్వ రూపయత్కించిత్సాధ్యతావచ్ఛేదక విషయకప్రతీతే
రుక్తావచ్ఛేదకత్వవ్యాపకత్వేపి యత్కించిత్సాధ్యతావచ్ఛేదకావిషయకభిన్న
త్వస్యాసంభవాత్ ॥ న చ దండిసాధ్యకే పరంపరయా దండత్వస్యేవ ప్రమేయవ
త్సాధ్యకేపి పరంపరయా ప్రమేయత్వస్యైవ సాధ్యతావచ్ఛేదకత్వమస్త్వితి వా
చ్యమ్ ॥ యత్రైకాపి సాధ్యతావచ్ఛేదక వ్యక్తిర్న సకల హేతుమద్వృత్తితావ
చ్ఛేదకేత్యగ్రిమగ్రంథస్వరసేన దండిసాధ్యక ఏవ పరంపరయా దండత్వస్యావ
చ్ఛేదకత్వమ్ ॥ ప్రమేయత్వావచ్ఛిన్నసాధ్యకే తు వాచ్యత్వరూప కేవలాన్వయి
ప్రమేయస్య సకలహేతుమద్వృత్తితావచ్ఛేదకత్వేన యత్రైకాపీత్యాదిగ్రం
థోక్తస్థలానాక్రాంతత్వాదితి చేన్న ॥ తాదృశగ్రంథస్య సిద్ధాంతానురుద్ధత్వే
తత్పరిష్కారస్య చ పూర్వపక్షీయతయా సందర్భవిరోధాభావేన పరంపరయా
ప్రమేయత్వస్యైవ సాధ్యతావచ్ఛేదకత్వోపగమాత్ । అత్రైవమపి మహానసీయత్వ
విశిష్టవహ్నిత్వవత్త్వాన్ ధూమాదిత్యాదావతివ్యాప్తిర్వహ్నిత్వస్యైవ సాధ్యతా
వచ్ఛేదకత్వేన తద్విషయక ప్రతీతేర్గురుధర్మస్య ప్రతియోగితావచ్ఛేదక

త్వపక్షే హేతుసమానాధికరణమహానసీయత్వవిశిష్టవహ్నిత్వవదభావీయ-
ప్రతియోగితావచ్ఛేదకమహానసీయత్వనిష్ఠావచ్ఛేదకత్వసమానాధికరణభేద-
ప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వాత్ ॥ అవచ్ఛేదకత్వకుక్షిప్రవిష్టానామవచ్ఛేదకత్వ-
పక్షే మహానసీయత్వస్యాపి హేతుసమానాధికరణమహానసీయత్వవిశిష్టవదభా-
వీయప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వాత్ ॥ మహానసీయత్వస్య విధేయతానవచ్ఛేదక-
త్వాద్వహ్నిత్వస్యైవ విధేయతావచ్ఛేదకత్వేన తద్విషయకప్రతీతేర్వ్యక్తికించి-
త్సాధ్యతావచ్ఛేదకావిషయకభిన్నత్వస్యాక్షతత్వాచ్చేతి చేన్న ॥ మహానసీయ-
త్వవిశిష్టవహ్నిత్వప్రతియోగికసమవాయస్యైవ తాదృశాభావప్రతియోగితావ-
చ్ఛేదకతావచ్ఛేదకత్వాభ్యుపగమాదనతిప్రసంగేన మహానసీయత్వస్య తాదృశా-
భావప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వానభ్యుపగమాదితి దిక్ ॥ ఇదం పునరిహావధేయం ॥
వ్యభిచారిణి సాధ్యతావచ్ఛేదకస్య తాదృశప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వేపి తన్ని-
ష్ఠసాధ్యతావచ్ఛేదకవిషయకప్రతీతిఘటోభయవద్భేదప్రతియోగితావచ్ఛేదక-
త్వస్య సాధ్యతావచ్ఛేదకప్రతీతావసంభవాదతివ్యాప్తిర్దుర్వారా ॥ భేదప్రతి-
యోగితాయాం వ్యాసజ్యవృత్తిధర్మానవచ్ఛిన్నత్వనివేశే తత్రాపి వ్యాసజ్య-
వృత్తిధర్మావచ్ఛిన్నత్వ ఘటోభయాభావమాదాయ దోషతాదవస్థ్యమేవ ॥ భే-
దప్రతియోగితావచ్ఛేదకతాపర్యాప్త్యధికరణత్వస్య ప్రతీతౌ వివక్షణస్యావచ్ఛే-
దకతాయా అవ్యాసజ్యవృత్తిత్వాభిప్రాయేణైవైతత్పరిష్కారస్య కృతత్వేన
ప్రతీతిఘటోభయవద్భేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వపర్యాప్తేరపి ప్రతీతావక్షత-
త్వాత్ ॥ సాధ్యతావచ్ఛేదకవిషయకప్రతీత్యవచ్ఛిన్నప్రతియోగితాసంబంధే-
న తాదృశప్రతీతిమద్భేద ఇత్యుక్తావప్యుభయవద్భేదే తథాత్వాభావస్య శపథైక-
గమ్యత్వేన తాదృశశపథస్యాగ్రహమూలకత్వేనాశ్రద్ధేయత్వాదితి ❋ ఏవంస్వ-
రూపసంబంధావచ్ఛిన్నత్వవివక్షయేతి ❋ అత్ర కేచిత్ ॥ యద్రూపావచ్ఛిన్నం
ప్రకారత్వం ప్రతియోగితావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నప్రకారతాన్యదితి ప్రకారతాధ-
ర్మికభేదఘటితపరిష్కార ఏవ మిశ్రసంమతః ప్రతియోగితాధర్మికభేదఘటితప-
రిష్కారకరణే గురుధర్మస్య ప్రతియోగితానవచ్ఛేదకత్వమతే గురుధర్మావ-
చ్ఛిన్నసాధ్యకసద్ధేతౌ తద్ధర్మావచ్ఛిన్నప్రతియోగిత్వాప్రసిద్ధ్యా అవ్యా-
ప్త్యాపత్తేః ॥ పారిభాషికావచ్ఛేదకత్వనివేశే గౌరవాత్ ॥ ఏవం ప్రతియోగితా-
యాః ప్రతియోగిస్వరూపత్వమతే వహ్న్యాదినానావ్యక్తిసాధ్యకే సాధ్యతావ-

చ్ఛేదకీభూత వహ్నిత్వాద్యవచ్ఛిన్న తత్తద్వహ్న్యాత్మకప్రతియోగితాయా హే
తు సమానాధికరణ తత్తద్వహ్న్యభావీయ ప్రతియోగితావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న
త్వేన తద్భిన్నత్వాసంభవేనావ్యాప్తేశ్చ ॥ నచ ప్రతియోగితాయాః ప్రతియో
గిస్వరూపత్వమతే తుల్యయుక్త్యా విషయతాయా అపి విషయస్వరూపత్వాపత్త్యా
న భవన్మతే పూర్వోక్తయుక్త్యా అవ్యాప్త్యాపత్త్యా తౌల్యమితి వాచ్యమ్ ॥ ప్రతియో
గితాయాః ప్రతియోగిస్వరూపత్వస్య కంఠరవేణైవ మిశ్రైరుక్తత్వాత్ ॥ విషయ
తాయా అపి విషయస్వరూపత్వమిశ్రపరిష్కారస్యాసంభవాపత్త్యా తదన్యథా
నుపపత్త్యా మిశ్రమతే విషయతాతిరిక్తత్వస్యైవ కల్పనాదితి వదంతి ॥ తన్న మ
నోరమమ్ ॥ గురుధర్మస్య ప్రతియోగితానవచ్ఛేదకత్వే విషయతాధర్మికభేద
ఘటితపరిష్కారకరణేఽపి గురుధర్మావచ్ఛిన్నసాధ్యకవ్యభిచారిణి తాదృశధర్మ
స్య ప్రతియోగితానవచ్ఛేదకతయా తద్ధర్మావచ్ఛిన్నవిషయతాయాం హేతుస
మానాధికరణాభావీయ ప్రతియోగితావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవిషయతాభేదసత్త్వే
నాతివ్యాప్త్యాపత్త్యా భవతామపి పారిభాషికావచ్ఛేదకత్వవివక్షణవత్ప్రతియో
గితాధర్మికభేదనివేశేఽపి యద్ధర్మావచ్ఛిన్నం ప్రతియోగిత్వమిత్యత్ర పారిభా
షికావచ్ఛేదకత్వస్య నివేశేన గురుధర్మావచ్ఛిన్నసాధ్యకావ్యాప్త్యభావా
త్ ॥ ఏవం ప్రతియోగితాయాః ప్రతియోగిస్వరూపత్వం విషయతాయాశ్చాతిరి
క్తత్వమిత్యస్య శపథైకగ్రాహ్యత్వేన విషయతాయా అతిరిక్తత్వే ప్రతియోగితా
యా అపి తత్త్వస్య యుక్తత్వాన్న వహ్న్యాది నానావ్యక్తిసాధ్యకస్థలే పూర్వోక్తరీ
త్యా వ్యాప్త్యాపత్తిరితి ప్రతియోగితాధర్మికభేద ఘటితపరిష్కారేఽపి నకశ్చి
ద్దోషః ॥ ఇదమత్ర చింత్యమ్ ॥ యద్రూపావచ్ఛిన్న ప్రతియోగిత్వకారణత్వ
కార్యత్వాధికరణత్వాది సాధారణ యద్రూపనిష్ఠావచ్ఛేదకతానిరూపకత్వ రూ
పయద్రూపావచ్ఛిన్నత్వావచ్ఛిన్న ఏవ ప్రతియోగితావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నభేద ని
వేశనేప్యనుపపత్త్యా భావాద్యద్రూపావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాత్వేన నివేశనం వ్య
ర్థమ్ ॥ నచేష్టాపత్తిః పరంతు ప్రతియోగిత్వాది నిష్ఠయద్రూపావచ్ఛిన్న
త్వావచ్ఛిన్నఏవ భేద నివేశార్థం తదుల్లేఖః అతఏవ స్వరూపసంబంధరూపా
వచ్ఛేదకత్వ వివక్షయేత్యుక్తిరితి వాచ్యమ్ ॥ ప్రతియోగితాత్వేన నివేశే గ్రంథక
ర్తురభినివేశాభావే ప్రతియోగితావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నపదస్య వ్యావృత్తిప్రదర్శన
ప్రసంగే ధూమవాన్ వహ్నేరిత్యాదావపి ధూమత్వాద్యవచ్ఛిన్నాధికరణతా

యాం ప్రతియోగితాభేదసత్త్వేనాతివ్యాప్తిసంభవాదప్రసిద్ధఘటాది సాధ్యకస్థ
లపర్యంతానుధావనే ప్రయోజనాభావప్రసంగాత్ ॥ తస్మాత్ప్రతియోగితాత్వేన
నివేశో గ్రంథకర్తుః సంమతస్తత్ప్రయోజనంత్వదృష్టమేవ ॥ ఇదమత్రాకూ
తమ్ ॥ ప్రతియోగితావచ్ఛేదకానవచ్ఛిన్నేత్యనేన ప్రతియోగితావచ్ఛేదకతాప
ర్యాప్త్యనుయోగితావచ్ఛేదకధర్మానవచ్ఛిన్నపర్యాప్తికావచ్ఛేదకతాకత్వా
వచ్ఛిన్నసామాన్యభేదనివేశావశ్యకతయా ప్రతియోగితావచ్ఛేదకతాతిరిక్తావ
చ్ఛేదకతాయాః పర్యాప్త్యస్వీకారే వహ్నిత్వావచ్ఛిన్న ప్రకారతావదా ప
ర్యాప్తిఘటితతాదృశసామాన్యభేదసత్త్వాద్వహ్ని సాధ్యకేఽవ్యాప్తిరితి యు
ద్యాప్రహావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాత్వేన నివేశః ॥ నచ ప్రతియోగితావచ్ఛేద
కతాపర్యాప్త్యధికరణధర్మానవచ్ఛిన్నత్వమేవ నివేశ్యం కింపర్యాప్తిఘటిత
సామాన్యభేదనివేశేనేతి వాచ్యమ్ ॥ ఏకత్రాసత ఉభయత్రపర్యాప్త్యయో
గేన వహ్నిత్వస్యాపి మహానసీయవహ్నిత్వావచ్ఛిన్నాభావప్రతియోగితావచ్ఛే
దకతాపర్యాప్త్యధికరణతయాఽవ్యాప్తేః పర్యాప్తిఘటితదర్శితసామాన్యభేద
నివేశావశ్యకత్వాత్ * సమవాయేన ఘటాదౌ సాధ్యే సంయోగేన ఘటాభావవతి
వ్యాప్తిరితి * నను కాలికసంబంధావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాక ధూమాభావస్య
ప్రతియోగివైయధికరణ్యాభావేన కాలిక సంబంధావచ్ఛిన్నధూమత్వావచ్ఛిన్న
ప్రతియోగిత్వే ప్రతియోగివ్యధికరణ హేతుసమానాధికరణాభావీయ ప్రతియోగి
తా భేదసత్త్వాద్ధూమవాన్ వహ్నేరిత్యత్రైవాతివ్యాప్తిసంభవే ఘటసాధ్యకప
ర్యంతానుధావనే కింబీజమితి చేత్ ॥ జన్యమాత్రస్య కాలత్వాభావే కాలికసంబ
న్ధేన ధూమాభావస్య ప్రతియోగివైయధికరణ్యసంభవ ఏవేత్యవేహి ॥ నచ త
థాపి స్వరూపసంబంధావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాకధూమాభావస్య తేనసంబంధేన
ధూమాధికరణాప్రసిద్ధ్యా ప్రతియోగితావచ్ఛేదకస్వరూప సంబంధేనప్రతియోగి
వైయధికరణ్యాభావేన స్వరూపసంబంధావచ్ఛిన్న ధూమత్వావచ్ఛిన్నప్రతియో
గిత్వే తాదృశప్రతియోగితాభేదసత్త్వేనసంభవత్యేవ ధూమసాధ్యకేఽతివ్యాప్తి
రితి వాచ్యమ్ ॥ స్వప్రతియోగితావచ్ఛేదకవిశిష్ట ప్రతియోగికత్వ హేత్వధికర
ణ యత్కించిద్వ్యక్త్యనుయోగికత్వోభయాభావవత్స్వప్రతియోగితావచ్ఛేద
క సంబంధసామాన్యకత్వ రూపవక్ష్యమాణ ప్రతియోగివైయధికరణ్యస్య స్వ
రూపసంబంధేన ధూమాభావేఽక్షతత్వాత్ ॥ అతఏవహేతుసమానాధికరణా

సిద్ధాన్తలక్షణమ్.

భావీయప్రతియోగితాయాం సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నత్వ నివేశప్ర
యోజకంవాచ్యం జ్ఞేయత్వాదిత్యాదావగ్రిమావ్యాప్తిఘటకసంసర్గావ్యధిక
రణ సంబంధావచ్ఛిన్నవాచ్యత్వాభావస్యాపి కాలికాభావాభావ ఘటితవ్య
మాణ ప్రతియోగివైయధికరణ్యసంభవాత్ ॥ ఏతేన వ్యధికరణసంబంధావచ్ఛి
న్న వాచ్యత్వాభావస్య ప్రతియోగితావచ్ఛేదక సంబంధఘటిత ప్రతియోగివై
యధికరణ్యాభావేనా వ్యాప్త్యభావమాశంక్యాదిపదగ్రాహ్య తాదాత్మ్యసం
బంధేన వాచ్యసాధ్యకస్థలేఽవ్యాప్తితాత్పర్యకల్పనం కేషాంచిదనాదేయమేవ ॥
కాలికసంబంధేన వాచ్యత్వాభావస్యాత్మాదౌ ప్రతియోగివైయధికరణ్యసంభవా
చ్చ ॥ అథ ప్రతియోగితావచ్ఛేదకానవచ్ఛిన్న మిత్యస్యప్రతియోగితా వచ్ఛేద
కతావర్యాప్త్యనుయోగితావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న పర్యాప్తికావచ్ఛేదకతాకత్వా
వచ్ఛిన్నభేదవదిత్యర్థకత్వావశ్యకత్వేన తదపేక్షయా యద్రూపావచ్ఛిన్నప్ర
తియోగితాసామాన్యే హేతుసమానాధికరణాభావీయ ప్రతియోగితాత్వా వచ్ఛి
న్నభేదనివేశేపి వ్యభిచారిణిసాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్న యద్రూపావ
చ్ఛిన్నప్రతియోగితాయాం సామాన్యాంతర్గతాయాం తాదృశప్రతియోగితాభే
దాసత్త్వేనాతివ్యాప్తివారణాత్ప్రతియోగితావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నభేద నివేశో
వ్యర్థమితి చేన్న ॥ సామాన్యపదేన తాదృశప్రతియోగితాత్వవ్యాపకత్వస్యైవ
బోధనాత్తదపేక్షయా తాదృశ ప్రతియోగితావచ్ఛేదకానవచ్ఛిన్నత్వ వివక్షణప
లాఘవాత్ ॥ యత్తుయద్రూపావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాసామాన్యఇత్యనేన తా
దృశ ప్రతియోగితాత్వావచ్ఛిన్నానుయోగితాకత్వమేవ వివక్షణీయమిత్థంచనా
తివ్యాప్తిర్లాఘవంచాక్షతమితి ॥ తదసత్ ॥ అధికరణతాతిరిక్తానుయోగితా
యాం మానాభావేనాధికరణతాతిప్రసక్తధర్మస్యావ్యధికరణతావచ్ఛేదకత్వేన
యద్రూపావచ్ఛిన్న యత్కించిత్ప్రతియోగితా వృత్తిహేతుసమానాధికరణా
భావీయ ప్రతియోగితాభేదస్య యద్రూపావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాత్వా వచ్ఛి
న్నానుయోగితాకత్వా నపాయాదతివ్యాప్త్యవారణాత్తాదృశ ప్రతియోగితా
త్వవ్యాపకత్వ వివక్షావశ్యకత్వేనతత్పక్షే గౌరవాదిత్యభిప్రాయాత్ ॥ * ఇతి
మిశ్రరీత్యాపరిష్కారేపిగౌరవమితి* కాలికసంబంధేన గగనాదేర్వృత్తిత్వక
ల్పే కాలాఘటవాన్ కాలపరిమాణాదిత్యాదావవ్యాప్తేర్నిఙవ్యత్యాసపక్షేపిస
త్త్వేన యశ్చోభయోః సమోదోషః నసైకతరేణోద్భావనీయ ఇతి న్యాయాదె

తత్కల్పే తదనుద్భావనమ్ ॥ అథవా గురుధర్మావచ్ఛిన్న సాధ్యకే యద్రూ
పావచ్ఛిన్నప్రతియోగిత్వాప్రసిద్ధ్యా పారిభాషికమేవావచ్ఛేదకత్వం నివేశ్యం త
థాచ యద్రూపావచ్ఛిన్న వహ్నిష్ఠాత్యంతాభావీయ యద్వృత్సంబంధావచ్ఛిన్నా
స్వరూపసంబంధావచ్ఛిన్నా వా యా ప్రతియోగితా తదనవచ్ఛేదక రూపావచ్ఛి
న్నం ప్రతియోగిత్వం హేతుమన్నిష్ఠాభావీయ తత్తత్సంబంధావచ్ఛిన్నా స్వ
రూపసంబంధావచ్ఛిన్నా వా యా ప్రతియోగితా తదవచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న భిన్నమి
తి వివక్షణీయం గురుధర్మావచ్ఛిన్నసాధ్యకే గురుసమనియత లఘుధర్మావచ్ఛి
న్న ప్రకారకప్రమా విశేష్యతాత్వావచ్ఛిన్న ప్రతియోగిత్వమేవ యద్రూపని
ష్ఠ పారిభాషికావచ్ఛేదకతానిరూపకం ప్రసిధ్యతి ॥ వ్యభిచారిణిసాధ్యప్రకా
రక ప్రమావిశేష్యత్వాభావస్యాపి లక్షణ ఘటకతయా తత్ప్రతియోగితాభిన్నం
సాధ్యతావచ్ఛేదక నిష్ఠపారిభాషికావచ్ఛేదకతానిరూపకం ప్రతియోగిత్వం న భ
వతీతి నాతివ్యాప్తిః ॥ ఇత్థంచ కాలో ఘటవానిత్యాదౌ కాలిక సమ్బన్ధావచ్ఛిన్నఘ
టప్రకారక ప్రమావిషయతాత్వావచ్ఛిన్నం ప్రతియోగిత్వం లక్షణఘటకసమ
వాయావచ్ఛిన్న ఘటత్వపటత్వాద్యవచ్ఛిన్న ప్రకారతాక ప్రమావిశేష్యతా
త్వావచ్ఛిన్నాభావీయ ప్రతియోగితాభిన్నమితి లక్షణసమన్వయః ॥ పారిభాషికా
వచ్ఛేదకత్వ శరీరనివిష్ట ప్రతియోగిత్వయోరేకసంబంధావచ్ఛిన్నత్వ వివక్షా
యాం ప్రతియోగివైయధికరణ్యత్యాగస్య గ్రంథకృతావక్ష్యమాణత్వాన్న క్ష
తిః ॥ అథ యద్రూపావచ్ఛిన్నే ప్రతియోగితావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నభేద నివేశే
మహానసీయ వహ్న్యభావమాదాయావ్యాప్తివారణాయ హేతుసమానాధికర
ణాభావ స్వావచ్ఛిన్న సామానాధికరణ్య స్వాశ్రయప్రతియోగికత్వోభయసం
బంధేన సాధ్యతావచ్ఛేదక విశిష్టాన్యత్వం విశేషణం దేయమ్ ॥ సద్ధేతౌ హేతు
సమానాధికరణస్య సర్వస్యాప్యభావస్య సాధ్యసమానాధికరణతయా తదన్యా
భావాప్రసిద్ధిరతః స్వాశ్రయప్రతియోగికత్వస్య నివేశః ॥ వ్యభిచారిణిసాధ్యా
భావసంగ్రహాయ స్వావచ్ఛిన్నసామానాధికరణ్యనివేశః ॥ విశిష్టసత్తావాఞ్జా
తేరిత్యాదౌ విశిష్టసత్త్వాభావసంగ్రహాయ సామానాధికరణ్య ఘటకాధికరణ
తాయాః స్వావచ్ఛిన్ననిరూపకతాకత్వనివేశః ॥ అథైవం కపిసంయోగ్యేతద్వృ
క్షత్వాదిత్యాదౌ కపిసంయోగాభావస్య లక్షణాఘటకత్వాత్ప్రతియోగివైయ
ధికరణ్యస్య నైరర్థక్యాపత్తిః ॥ నచ సంయోగీసత్త్వాదిత్యాదౌ సాధ్యాభావ

స్య లక్షణాఘటకతయాఽతివ్యాప్తివారణాయ సామానాధికరణ్యస్య నిరవచ్ఛి
న్నవృత్తిత్వఘటితస్యైవ నివేశ్యతయా సద్ధేతౌ సంయోగాభావస్య లక్షణఘ
టకతయాఽవ్యాప్తివారణాయ ప్రతియోగివైయధికరణ్యస్యావశ్యకతేతి వాచ్యం।
సంయోగసాధ్యకవ్యభిచారిణి గుణాద్యవృత్తిత్వావచ్ఛిన్నాభావస్య లక్షణఘ
టకతయా సంయోగస్యాపి తత్ప్రతియోగితావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నత్వాదతివ్యా
ప్తివారణసంభవేన సామానాధికరణ్యఘటకవృత్తిత్వే నిరవచ్ఛిన్నత్వానివేశా
దితి చేన్న ॥ సంయోగేన ద్రవ్యస్యావ్యాప్యవృత్తిత్వే ధూమవాన్వహ్నేరిత్యా
దౌ ధూమాభావస్యాయోగోలకాసంయుక్తపదార్థాభావస్య ధూమవతి స్వరూప
సంబంధేన సత్త్వాల్లక్షణాఘటకత్వేనాతివ్యాప్త్యాపత్త్యా సామానాధికరణ్యఘటక
వృత్తిత్వే నిరవచ్ఛిన్నత్వస్యావశ్యకత్వేన కపిసంయోగసాధ్యకే కపిసంయోగా
భావస్యాపి లక్షణఘటకతయాఽవ్యాప్తేర్వారణాయ ప్రతియోగివైయధికరణ్య
స్యావశ్యకత్వాన్నేష్టవ్యత్యాసపక్షావలంబనమసంగతమితి చేన్న॥ ఏవం సతి ప్ర
మేయవాన్వాచ్యత్వాదిత్యాదౌ సర్వేషామేవాభావానాముక్తోభయసంబంధేన
సాధ్యవిశిష్టతయా తదన్యాభావాప్రసిద్ధ్యాఽవ్యాప్త్యాపత్తిః ॥ నచ కాలపక్షక
వ్యభిచారిణి సాధ్యాభావస్య వ్యభిచారనిరూపకాధికరణావృత్తిత్వావచ్ఛిన్నా
భావస్య చ కాలికసంబంధేన సాధ్యసమానాధికరణతయా లక్షణఘటకత్వేనాన్యా
భావమాదాయాతివ్యాప్తివారణాయ సామానాధికరణ్యఘటకవృత్తిః స్వరూ
పసంబంధేన వివక్షణీయా; తథాచ ప్రమేయసాధ్యకే ఘటాత్మకాభావస్యైవ ప్రసి
ద్ధ్యా నాప్రసిద్ధినిబంధనావ్యాప్తిరితి వాచ్యం ॥ దైశికవృత్తౌ కాలస్యావచ్ఛేదకత్వే
న కాలపక్షకవ్యభిచారిణి సాధ్యాభావస్య నిరవచ్ఛిన్నవృత్తిత్వఘటితసాధ్యసా
మానాధికరణ్యాసంభవేనోక్తోభయసంబంధేన సాధ్యతావచ్ఛేదకవిశిష్టాన్య
త్వసంభవేనాతివ్యాప్తేరభావాత్ సామానాధికరణ్యఘటకవృత్తౌ సంబంధవిశే
షానివేశేన ప్రమేయసాధ్యకే ఘటాత్మకాభావస్యాపి సమవాయాదినా సాధ్య
సమానాధికరణతయా తదన్యప్రసిద్ధేర్దుర్వారత్వాత్ ॥ యద్యపి విషయితా
సంబంధావచ్ఛిన్నావృత్తినిష్ఠప్రతియోగితాకాభావే సాధ్యే సద్ధేతౌ తత్తదవృత్త్యా
త్మకస్య సాధ్యాభావస్యావృత్త్యనియామకవిషయిత్వాదిసంబన్ధేన సాధ్యవత్యవృ
త్తితయా నిరుక్తోభయసంబన్ధేన సాధ్యతావచ్ఛేదకవిశిష్టాన్యత్వాదవ్యాప్తేర్వార
ణాయ సామానాధికరణ్యఘటకే వృత్తిత్వం పరిత్యజ్య సంబంధిత్వం నివేశ్యం, త

థాచ సత్తావాన్మేయత్వాదిత్యాదౌ వ్యభిచారిణిసత్తాభావస్య వ్యభిచారనిరూ
పకాధికరణావృత్త్యభావస్యచ సాధ్యాధికరణజ్ఞానాదౌ విషయితాసంబన్ధేనసం
బద్ధతయా తదన్యత్వాసంభవాదుదాసీన పదార్థాభావ మాదాయాతివ్యాప్తి
వారణాయ సామానాధికరణ్య ఘటకసంబద్ధత్వం దైశికవిశేషణతయావాచ్యంత
థాచ ప్రమేయసాధ్యకేభావాత్మకాభావస్య లక్షణఘటకత్వంసులభం ॥ తథా
పిరూపప్రతియోగికాభావవాన్మేయత్వాదిత్యాదౌ తత్తద్రూపాత్మకానాం సా
ధ్యాభావానాం స్వరూపసంబన్ధేన సాధ్యవత్యవృత్తితయాసాధ్యతావచ్ఛేదక
విశిష్టాన్యత్వేన హేతుసమానాధికరణతయాచ లక్షణఘటకత్వేనావ్యాప్తి ప్రస
క్త్యాస్వప్రతియోగిమత్తాగ్రహవిరోధితానియామకసంబంధేనైవ సాధ్యసామా
నాధికరణ్యస్య వాచ్యతయా ప్రమేయసాధ్యకేచ తథావిధభావాత్మకాభావస్య
సమవాయసంబన్ధేన సాధ్యసమానాధికరణతయా సాధ్యతావచ్ఛేదకవిశిష్టాన్యా
భావా ప్రసిద్ధేర్దుర్వారత్వాత్ ॥ నచ రూపప్రతియోగికాభావసాధ్యకేఽవ్యా
ప్తివారణాయ సాధ్యవత్తాగ్రహవిరోధితానియామకసంబన్ధేనైవ సాధ్యసామా
నాధికరణ్యం వివక్షణీయం తథాచ ప్రమేయసాధ్యకే స్వరూపసంబంధస్యైవ త
థాత్వేన ఘటాత్మకాభావస్య ప్రసిద్ధిస్సులభైవేతివాచ్యమ్ ॥ సత్తాభావవాన్
జాత్యభావాత్కాలికసంబంధావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకాకాశాభావాభావవా నా
త్మత్వాదిత్యాదౌ సాధ్యవత్తాగ్రహవిరోధితానియామకీభూత సమవాయకాలిక
విశేషణతాది సంబన్ధేన సాధ్యాధికరణ వృత్తిత్వస్యా ప్రసిద్ధ్యాఽవ్యాప్త్యాప
త్త్యా ప్రతియోగిమత్తాగ్రహ విరోధితానియామకసంబన్ధేనైవవృత్తిత్వస్య వివ
క్షణీయత్వాదితిదిక్ ❋ సంబంధాదీతి ❋ సమవాయస్వరూపాది సంబంధాదీత్య
ర్థః। ఆదినాస్వావచ్ఛిన్నత్వ నిరవచ్ఛిన్నత్వయోః సంగ్రహః ❋ ఏవంసతీతి ❋
నన్వత్రమహానసీయవహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యత్ర వహ్నిత్వాదిరూపసాధ్యతావచ్ఛే
దకస్యైక్త్రాభావ ప్రతియోగితానవచ్ఛేదకత్వే నాతివ్యాప్తిసంభవే మహానసీయ
వహ్నిభిన్నవహ్నిసాధ్యకానుధావనం వ్యర్థమ్ ॥ నచ సాధ్యతావచ్ఛేదక సా
మాన్యేఽనవచ్ఛేదకత్వ నివేశేనోక్తదోషః సాధ్యతావచ్ఛేదకసామాన్యాంతర్గ
తస్య మహానసీయత్వస్యానవచ్ఛేదకత్వ విరహేణ మహానసీయ వహ్నిసాధ్యకస్థ
లేఽతివ్యాప్త్యసంభవఇతివాచ్యమ్ ॥ తథాసతి ప్రమేయసాధ్యతావచ్ఛేదకకే
ఽవ్యాప్తిః సాధ్యతావచ్ఛేదక సామాన్యాంతర్గతస్య ఘటత్వాదేరనవచ్ఛేదక

త్వా సంభవాత్ ॥ తత్రపరంపరాసంబన్ధేన ప్రమేయత్వస్య సాధ్యతావచ్ఛేద
కత్వ మిత్యపినసంభవతి యత్రైకాపీత్యగ్రిమగ్రంథేన సాధ్యతావచ్ఛేదక సకల
వ్యక్తీనాం తాదృశాభావప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వ ఏవపరంపరాసంబన్ధేనానుగ
త ధర్మస్యసాధ్యతావచ్ఛేదకత్వస్యోక్తత్వేన ప్రమేయసాధ్యతావచ్ఛేదకకస్థలే
సాధ్యతావచ్ఛేదక సామాన్యాంతర్గతస్య గగనాభావాదేస్తాదృశాభావప్రతి
యోగితావచ్ఛేదకత్వ విరహేణతత్రపరంపరాసంబన్ధేన ప్రమేయత్వాదేః సా
ధ్యతావచ్ఛేదకత్వస్యగ్రంథకారాననుమతత్వాత్ ॥ ఏకైకసాధ్యతావచ్ఛేదకవ్య
క్తిరితి పాఠకల్పనం ప్రామాదికంప్రమేయ సాధ్యతావచ్ఛేదకకస్థలే గగనాభా
వాదే స్తాదృశాభావప్రతియోగితానవచ్ఛేదకత్వేన పరంపరాసంబన్ధేనప్రమేయ
త్వస్య సాధ్యతావచ్ఛేదకత్వాభ్యుపగమస్య నిరర్థకత్వాదితిచేన్న ॥ చక్రవర్తి
లక్షణే వస్తుతస్త్విత్యాదిప్రతియోగివైయధికరణ్యనిష్కర్షే ప్రమేయ సాధ్య
తావచ్ఛేదకకస్థలే ప్రమేయత్వస్య పరంపరయా సాధ్యతావచ్ఛేదకత్వస్య గ్రం
థకృతోక్తత్వేన తన్మతాభిప్రాయకత్వాత్ ॥ వస్తుతస్తు ॥ సాధ్యతావచ్ఛేదక
స్య సాధ్యతావచ్ఛేదకత్వేన నప్రవేశోఽభిప్రేతః యోధర్మ ఇత్యాదినా విశి
ష్యనివేశస్యాభిప్రేతత్వాన్మహానసీయవహ్నిసాధ్యక వ్యభిచారిణి యోధర్మ ఇ
త్యాదినావిశిష్యోపాదేయ మహానసీయత్వ వహ్నిత్వయోర్మధ్యే మహానసీయ
త్వస్యావచ్ఛేదకత్వా న్నాతివ్యాప్తిః ॥ ప్రమేయసాధ్యతా వచ్ఛేదకకస్థలే వి
శిష్యోపాదేయప్రమేయగగనాభావరూపసాధ్యతావచ్ఛేదకేఽనవచ్ఛేదకత్వ స
త్వాన్నావ్యాప్తిః ॥ యోధర్మ ఇత్యాదినా వహ్నిత్వమాత్రోపాదానే వహ్ని
త్వావచ్ఛిన్న నిరూపితైవవ్యాప్తిః ॥ నతు మహానసీయ వహ్నినిరూపితేత్యుక్త
దోషాసంభవేన మహానసీయవహ్నిభిన్నవహ్నిసాధ్యకానుసరణం *తేనరూపే
ణానవచ్ఛేదకత్వగ్రహాదితి * సాధ్యతావచ్ఛేదకతాపర్యాప్త్యనుయోగితావ
చ్ఛేదకధర్మావచ్ఛిన్న విశేష్యకానవచ్ఛేదకత్వ ప్రకారకవ్యాప్తిజ్ఞానస్యకా
రణత్వాభ్యుపగమేవహ్నిత్వత్వావచ్ఛిన్న విశేష్యకధూమసమానాధికరణాత్యం
తాభావ ప్రతియోగితానవచ్ఛేదకత్వ ప్రకారకస్య ధూమసమానాధి కరణా
త్యంతాభావప్రతియోగితానవచ్ఛేదక వహ్నిత్వ వద్వహ్నిసమానాధికరణధూ
మవానితి జ్ఞానస్యైవ వహ్నిత్వ వత్త్వానిత్యనుమితౌ స్వరూపతోవహ్నిత్వావ
గాహిన్యా వహ్నిమానిత్యాద్యనుమితౌచ కారణత్వంకల్పనీయం తథాచ కదాచి

ద్వహ్నిమాన్కదాచిద్వహ్నిత్వవత్త్వానిత్యనుమితిర్నస్యాదిత్యనుపపత్తిః కేవ
లాన్వయిగ్రంథే ఉచ్యతఇతి ప్రఘట్టకార్థః ॥ * అనవచ్ఛేదకత్వేనవహ్నిత్వాది
భానేతి * సమానవిషయకత్వేన ప్రతిబంధకతానుతే ద్రవ్యత్వాదేర్వ్యాపకతా
నవచ్ఛేదకత్వభానస్య తత్రనిర్ధర్మితావచ్ఛేదకకవ్యాపకతావచ్ఛేదకత్వగ్రా
హప్రతిబంధకత్వం సంభవతీతిప్రాయశఇతి ॥ శబ్దజన్యజ్ఞానే తాత్పర్యస్యనియా
మకత్వాదనవచ్ఛేదకత్వేన వహ్నిత్వబోధతాత్పర్యేన ద్రవ్యత్వభానమితి ప్రా
యశఇతి కేచిత్ ॥ నన్వనవచ్ఛేదక ధర్మితావచ్ఛేదకతయా యస్యభానంతస్యై
వ విధేయతావచ్ఛేదకతయాభాన నియమఇతి నైషదోషఇత్యతోదోషాంతర
మాహ * ఏవమితి * వహ్నివ్యభిచారితయేతి * ప్రకారత్వం తృతీయార్థస్సహే
తుజ్ఞానేఽన్వయీ ॥ నచహేత్వాభాసలక్షణఘటక సమూహాలంబనానుమితౌ
కించిద్ధర్మావచ్ఛిన్నవిశేష్యతానిరూపితానవచ్ఛేదకత్వప్రకారతాకత్వమే
వ వ్యభిచారస్య హేత్వాభాసత్వోపపత్తయే నివేశ్యం నత్వనుమితికరణతా
వచ్ఛేదకకోటౌ వహ్నిత్వత్వాద్యవచ్ఛిన్నేఽనవచ్ఛేదకత్వావగాహిత్వం నివే
శ్యతే ప్రయోజనాభావాదితివాచ్యమ్ ॥ తథాసతి వ్యాప్తిజ్ఞాన ప్రతిబంధకత
యా వ్యభిచారస్య కథాయామువన్యాసోనస్యాత్ ॥ కేవలాన్వయిగ్రంథోక్తంక
దాచిద్వహ్నిమానిత్యనుమితిః కదాచిద్వహ్నిత్వవత్త్వానిత్యనుమితి రిత్యనియ
మరూపదోష ముద్ధర్తుమన్వయం తత్రనియామకమాహ * యత్రేతి * యా
దృశన్యాయప్రయోగఇత్యర్థః ॥ తేనతేనరూపేణ ॥ వహ్నిత్వత్వాదినా ॥ త
త్తద్ధర్మాణాం ॥ వహ్నిత్వాదీనాం ॥ వ్యాప్తిఘటకత్వం ॥ వ్యాప్తికుక్షిప్రవి
ష్టానవచ్ఛేదకత్వ ధర్మితావచ్ఛేదక కుక్షిప్రవిష్టభేద ప్రతియోగితానిరూపితత
త్తద్ధర్మావచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకత్వం ॥ ప్రవేశః ॥ నిరుక్తభేద ప్రతియోగితానిరూ
పితానవచ్ఛిన్నానవచ్ఛేదకత్వరూపం వ్యాప్తిఘటకత్వమ్ ॥ ఇత్థంచ వహ్నిత్వ
త్వం ద్వివిధం వహ్నిత్వవదితరావృత్తిత్వరూపం వహ్నితరావృత్తిత్వరూపం చే
తి ॥ తత్ర ప్రథమవహ్నిత్వత్వావచ్ఛిన్నేఽనవచ్ఛేదకత్వావగాహిధూమ సమా
నాధికరణాభావప్రతియోగితానవచ్ఛేదకం యద్వహ్నిత్వ వదితరావృత్తితదవ
చ్ఛిన్న సమానాధికరణ ధూమవానితిజ్ఞానం వహ్నిత్వవత్త్వానిత్యనుమితౌ కా
రణంద్వితీయవహ్నిత్వత్వావచ్ఛిన్నేఽనవచ్ఛేదకత్వావగాహి ధూమసమానాధిక
రణాభావ ప్రతియోగితానవచ్ఛేదకం యద్వహ్నితరావృత్తితదవచ్ఛిన్నసమానా

ధితకణభూమవానితిజ్ఞానం వహ్నిమానిత్యనుమితౌ కారణమితి నియామకభేదా
న్న దర్శితద్వివిధానుమిత్య నియమ ఇతి భావః ॥ ఇదం చ గురుధర్మస్యాప్యవచ్ఛే
దకత్వమంగీకృత్య తేన వహ్నిత్వవదితరావృత్తిత్వస్య వహ్నీతరావృత్తిత్వస్యైవావ
చ్ఛేదకత్వేనాప్రసిద్ధత్వేపి న క్షతిః ॥ నను వహ్నీతరావృత్తిత్వస్య వహ్నిత్వభిన్న
వహ్నిగతరూపాదావపి సత్త్వాత్సకలవహ్నివృత్తిత్వమపి ద్వివిధవహ్నిత్వత్వ
శరీరే నివేశనీయమిత్యత ఆహ * వహ్నీతరావృత్తిత్వస్యేతి * సకలవహ్నివృత్తి
త్వ విషయతానివేశ ఇతి * కారణతావచ్ఛేదకకోటావిత్యాదిః ॥ నను, తర్హి సక
లవహ్నివృత్తిత్వరూపవహ్నిత్వత్వ విషయతైవ కారణతావచ్ఛేదకకోటౌ ని
వేశ్యా న తు వహ్నీతరావృత్తిత్వ విషయతా వినిగమకాభావాదిత్యత్ర వినిగమక
మాహ * సకలవహ్న్యాదివృత్తిత్వస్యేతి * వహ్నినిష్ఠభేదప్రతియోగితానవచ్ఛే
దకత్వం సకలవహ్నివృత్తిత్వం * అనుమితిప్రసంగాదితి * వహ్నిత్వావచ్ఛి
న్నానుమితిజనకస్యేంధనసమానాధికరణాభావ ప్రతియోగితానవచ్ఛేదకం య
త్సకలవహ్నివృత్తి తదవచ్ఛిన్న సమానాధికరణేంధనవానితి పరామర్శస్య ప్ర
మాత్వప్రసంగ ఇత్యర్థః ॥ యత్తు, ప్రకృతానుమితివిధేయతావచ్ఛేదకతాయా వ
హ్నిత్వత్వావచ్ఛిన్న ఏవ పర్యాప్తతయా దర్శితపరామర్శస్య తదవచ్ఛిన్నేఽ
నవచ్ఛేదకత్వావగాహిత్వాభావాన్నోక్త ప్రసంగ ఇతి పూర్వపక్షయిత్రోభయ
త్వావచ్ఛిన్నసాధ్యతావచ్ఛేదకకస్థలే ఏవ ప్రకృతానుమితి విధేయతావచ్ఛేదక
తా యాదృశధర్మావచ్ఛిన్నే పర్యాప్తా తదవచ్ఛిన్నేత్యాది వివక్షణం న తు సర్వ
త్రేతి సమాధానమ్ ॥ తదసత్, ప్రకృతానుమితి విధేయతావచ్ఛేదకతావచ్ఛేదకవ
హ్నిత్వత్వ ఘటకవహ్నీతరావృత్తిత్వ విషయతాయా ఏవ కారణతావచ్ఛేదక
త్వం లాఘవాదుక్తం తత్ర వినిగమనావిరహేణ తద్ఘటకసకలవహ్నివృత్తిత్వవిష
యతాయా ఏవ కారణతావచ్ఛేదకత్వం న తు వహ్నీతరావృత్తిత్వ విషయతాయా
ఇతి శంకాయా మతిప్రసంగదానాత్ * యేన రూపేణోపస్థితే వహ్నిత్వాదావితి *
అత్ర తృతీయాయాః ప్రకారితారూపం వైశిష్ట్యమర్థః ॥ ఉపస్థిత ఇత్యత్ర విశే
ష్యతావత్ క్తప్రత్యయార్థో వహ్నిత్వే విశేషణం వహ్నిత్వాదావిత్యత్ర సం
శయాన్వయివిశేష్యత్వం సప్తమ్యర్థః ॥ ఇతరసాధారణ్యసంశయః । ఇతరవృ
త్తిత్వ ప్రకారకసంశయస్తథా చ యద్రూపప్రకారకోపస్థితి విశేష్యీభూతవహ్ని
త్వాది విశేష్యకేతరవృత్తిత్వప్రకారకసంశయ ఉత్పత్త్యాశ్రయత్వాభావవాని

త్యర్థః ॥ అత్రయద్యపి ధర్మిప్రసిద్ధ్యప్రసిద్ధిభ్యాంనిషేధానుపపత్తిః ॥ నచా
నాహార్యస్సన్నితి శేషేణానాహార్యత్వవిశిష్టోత్పత్తౌ నిషిద్ధాయాంవిశేష్యవతి
విశిష్టాభావస్య విశేషణాభావ పర్యవసన్నత్వాదాహార్యత్వ నియమలాభః ॥ త
థాచోక్తసంశయస్యాహార్యత్వ నియమాన్నోక్తదోషఇతివాచ్యం ॥ ఏవమపి వ
హ్నితరావృత్తిత్వ ప్రకారక నిర్ధర్మితావచ్ఛేదకజ్ఞానసత్త్వేపి జాతిత్వాది
నేతర సాధారణ్య సంశయస్యా నాహార్యస్య సంభవేన వ్యభిచారస్య దుర్వార
త్వాత్ ॥ తథాపి స్వనిరూపితవిశేష్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవిశేష్యతానిరూ
పితయదితరవృత్తిత్వత్వావచ్ఛిన్నప్రకారతాకత్వైతల్లక్షణావచ్ఛిన్నైకాత్మవృత్తి
త్వోభయసంబంధేన యద్ధర్మావచ్ఛిన్నప్రకారతా విశిష్టసంశయస్యాహార్యత్వ
నియమస్తద్రూపావచ్ఛిన్నవిశేష్యతాకానవచ్ఛేదకత్వ ప్రకారకజ్ఞానస్యానుమి
తి జనకత్వమిత్యభిప్రాయాత్ ॥ యద్వాయద్ధర్మావచ్ఛిన్న విశేష్యకేతర
వృత్తిత్వ ప్రకారకజ్ఞానసామాన్యస్యాహార్యత్వమిత్యర్థాన్నదోషః ॥ నచైవంసం
శయపదవైయర్థ్యం శంక్యం ॥ సంశయపదస్య ప్రతిబధ్యజ్ఞానపరతయాప్రతిబధ్య
జ్ఞానం నజాయతేఽపి త్వప్రతిబధ్యహార్యమేవ జాయత ఇత్యుక్తార్థలాభోప
యోగిత్వాత్ ॥ వస్తుతస్తూపస్థితేత్యస్య భావక్తాంతతయోపస్థితౌ సత్యామిత్య
ర్థః ॥ వహ్నిత్వాదావితి శేషః । నజాయతఇతి ప్రతిబధ్యప్రతిబంధకభా
వలాభార్థం ॥ సంశయపదం ప్రతిబధ్యత్వలాభార్థం తథాచయత్కించి
ద్ధర్మావచ్ఛిన్నవిశేష్యకయద్ధర్మప్రకారకజ్ఞానం స్వసమానధర్మితావచ్ఛేద
కకేతరవృత్తిత్వ ప్రకారకసంశయ ప్రతిబంధకం ప్రతిబధ్యంచ తేన రూపేణాన
వచ్ఛేదకత్వప్రకారకజ్ఞానం కారణమిత్యర్థః ॥ ప్రతిబధ్యంచేత్యుక్త్యైతరావృత్తి
త్వ వ్యాప్యవత్త్వస్య వ్యావృత్తిః ॥ అథసాధ్యేతరావృత్తిత్వావచ్ఛిన్నేఽనవచ్ఛే
దకత్వావగాహిజ్ఞానస్యానుమితి కారణత్వేవహ్నిధూమోభయవాన్ ధూమాది
త్యాదౌ వహ్నిధూమోభయరూపసాధ్యభిన్న ప్రత్యేకవహ్న్యాదివృత్తిత్వస్య
తాదృశోభయత్వేఽసత్త్వాదనుమితి కారణత్వేనాభిమతజ్ఞానస్య ప్రమాత్వాను
పపత్తిః ॥ నచ సాధ్యభేదానుయోగితావచ్ఛేదకం యద్రూపం తదవచ్ఛిన్నాప
ర్యాప్తికత్వమేవ సాధ్యేతరావృత్తిత్వం వివక్షితంనిరుక్తోభయభిన్నత్వస్య ప్ర
త్యేకంసత్త్వేపి తాదృశభేదానుయోగితావచ్ఛేదకప్రత్యేకమాత్రవృత్తి ధర్మావ
చ్ఛిన్నాపర్యాప్తికత్వస్య తాదృశోభయత్వే సత్త్వాన్నోక్తదోషఇతివాచ్యమ్ ॥

తథాపి ప్రమేయ సాధ్యకే సాధ్యభిన్నాప్రసిద్ధే రుక్తదోషస్య దుర్వారత్వాదితి చేన్న ॥ యత్ర సాధ్యతావచ్ఛేదకస్య స్వరూపతః కించిద్రూపేణ వేతి ద్వేధాను మితౌ భానం ప్రసక్తం తత్రైవ తాదృశానుమిత్యోః కాదాచిత్కత్వనిర్వాహాయ సాధ్యేతరావృత్తిత్వసాధ్యతావచ్ఛేదకవదితరావృత్తిత్వరూపావచ్ఛిన్నేఽనవచ్ఛేదకత్వావగాహిజ్ఞానస్య కారణత్వకల్పనాత్ * తత్తద్వ్యక్తిగమకతాప్రయోజకమితి * తత్తద్వ్యక్తివిధేయతాకానుమితి జనకజ్ఞానీయముఖ్యప్రకారతాప్రయోజకమిత్యర్థః * దండిసంయోగత్వరూపనానాధికరణవృత్తితావచ్ఛేదకేతి * నానాధికరణవృత్తితావచ్ఛేదకహేతుతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న హేతుకస్థలేషు సర్వత్ర పరంపరాసంబన్ధేన దండత్వాదీనాం సాధ్యతావచ్ఛేదకత్వం నసంభవతి ॥ యత్ర ఏక ఏవ దండో నానాపురుషేషు వర్తతే తత్ర దండిమాన్ దండిసంయోగాదిత్యత్ర తద్దండవ్యక్తేరేవ హేతుసమానాధికరణాభావ ప్రతియోగితానవచ్ఛేదకత్వ సంభవేన పరంపరాసంబన్ధేన దండత్వాదీనాం సాధ్యతావచ్ఛేదకత్వాసంభవాదతః స్వానవచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకతాకప్రతియోగితాకభేదవద్వృత్తితావచ్ఛేదకత్వ సంబన్ధేన సకలసాధ్యతావచ్ఛేదక విశిష్టహేతుతావచ్ఛేదక విశిష్ట హేతుకస్థలే సర్వత్ర పరంపరాసంబన్ధేన దండత్వాదికం సాధ్యతావచ్ఛేదకం తద్దండిసంయోగహేతుకస్థలే సకలసాధ్యతావచ్ఛేదకాంతర్గత తద్దండవ్యక్తివైశిష్ట్యం తత్తావిశిష్టదండిప్రతియోగికత్వవిశిష్టసంయోగత్వేఽసత్త్వాత్తత్ర పరంపరాసంబన్ధేన దండత్వాదేః సాధ్యతానవచ్ఛేదకత్వేపి నక్షతిః * స్వాశ్రయఘటితపరంపరాసంబన్ధేన యత్రధర్మేతి * అనవచ్ఛేదకత్వాశ్రయధర్మవత్త్వే సతి సామానాధికరణ్యనిరూపకతావచ్ఛేదకతయాభాసమానత్వం దండనిష్ఠవిధేయతావచ్ఛేదకతాకానుమితౌ తంత్రమిత్యర్థః ॥ అవచ్ఛేదకకుక్షిప్రవిష్టానామవచ్ఛేదకత్వాభిప్రాయేణ శంకతే * అథేతి * తత్త్వోపలక్షితదండపవేతి * ప్రతియోగితావచ్ఛేదకాంశే భాసమానత్వే సత్యనవచ్ఛేదకత్వముపలక్షణత్వమత్ర వివక్షితమ్ । నిరవచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకతాయాం తదాశ్రయాధికరణతాయాః ప్రతియోగితానతిప్రసక్తత్వం నియామకమవ్యాసజ్యవృత్తిసావచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకతాయాం తదవచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నాధికరణతాయాః ప్రతియోగితానతిప్రసక్తత్వం నియామకం, వ్యాసజ్యవృత్త్యవచ్ఛేదకతాయాం చ తదాశ్రయైకతరవిశిష్టాపరాధికరణతాయాః ప్రతియోగితానతిప్రసక్తత్వం నియామకమితి నియమ

మభిప్రేత్యసమాధత్తే * స్వరూపతోఽభాసమానస్యైవేతి * ఉక్తానుశయేనైవేతి * ఉక్తాఽస్వరసేనైవేత్యర్థః * అనవచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకత్వమితి * ధర్మానవచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకత్వమిత్యర్థః ॥ అథగుణవాన్ద్రవ్యత్వాదిత్యాదౌ విషయితయాగుణత్వవిశిష్టజ్ఞానాభావస్య హేతుసమానాధికరణస్య ప్రతియోగితాయాం సాధ్యతావచ్ఛేదకస్యానవచ్ఛేదకత్వాదవ్యాప్తిరతస్తాదృశప్రతియోగితావచ్ఛేదకతాయాం సాధ్యతావచ్ఛేదకతాఘటకసంబంధావచ్ఛిన్నత్వస్య నివేశ్యతయా దండిమానిత్యాదావనవచ్ఛిన్నతాదృశసంయోగావచ్ఛిన్నానవచ్ఛేదకతాయా అప్రసిద్ధిః ॥ తథాహి సంయోగేన విద్యమానస్య సఖండత్వనియమాత్తదవచ్ఛిన్నాభావీయప్రతియోగితావచ్ఛేదకతాయాః సాధ్యతావచ్ఛేదకతాఘటక సంయోగసంబంధావచ్ఛిన్నత్వేఽప్యనవచ్ఛిన్నత్వాభావాత్ ॥ సమవాయేన విద్యమానఘటత్వాద్యనవచ్ఛిన్నాభావీయ ప్రతియోగితావచ్ఛేదకతాయా అనవచ్ఛిన్నత్వేఽపి సంయోగసంబంధావచ్ఛిన్నత్వాభావాత్ ॥ నచపారిభాషికావచ్ఛేదకత్వఘటకానవచ్ఛేదకత్వ ఘటకసంబన్ధేన తాదృశావచ్ఛేదకత్వ మభిప్రేతమితివాచ్యమ్ ॥ అగ్రిమాతివ్యాప్త్యసంగతేః ॥ వ్యభిచారనిరూపకాధికరణాన్యత్వత్వాదేః స్వరూపసంబంధావచ్ఛిన్న ధర్మానవచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకత్వసంభవాత్ నచాఖండోపాధౌమానాభావాద్వ్యభిచార నిరూపకాధికరణాన్యత్వత్వాదేః స్వరూపతోఽభానాత్తన్నిష్ఠావచ్ఛేదకతాయా అనవచ్ఛిన్నత్వాభావాన్నాసంగతిరితివాచ్యమ్ ॥ తథాప్యఖండోపాధిస్వీకర్తృమతేఽసంగతేర్దుర్వారత్వాత్ ॥ అత్రకేచిత్ ॥ ఏతత్కల్పేఽవచ్ఛేదక తాయాం సాధ్యతావచ్ఛేదకతాఘటకసంబంధావచ్ఛిన్నత్వం నదేయం ప్రయోజనాభావాత్ ॥ నచగుణవాన్ద్రవ్యత్వాదిత్యాదౌ పూర్వోక్తరీత్యావ్యాప్తిరితివాచ్యమ్ ॥ జాతేఃసమవాయేనైవ స్వరూపతోఽవచ్ఛేదకత్వాద్విషయితాసంబంధావచ్ఛిన్నగుణత్వనిష్ఠావచ్ఛేదకతాయా అనవచ్ఛిన్నత్వాభావాదనవచ్ఛేదకత్వస్య సాధ్యతావచ్ఛేదకేఽక్షతత్వాత్ ॥ నచ నిరూపితత్వసంబన్ధేన జాతేః స్వరూపతోభానస్యాగ్రేవ్యవస్థాపితత్వాద్గుణసాధ్యకసద్ధేతావవచ్ఛేదకతాయాం సాధ్యతావచ్ఛేదకతాఘటకసంబంధావచ్ఛిన్నత్వానివేశే నిరూపితత్వ సంబన్ధేనగుణత్వ విశిష్టప్రకారిత్వాభావస్య హేతుసమానాధికరణస్యయా ప్రతియోగితాతన్నిరూపితానవచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకతాయాః సాధ్యతావచ్ఛేదకే సత్త్వాదవ్యాప్తిరితివాచ్యమ్ ॥ గుణత్వవిశిష్టప్ర

కారిత్వాభావస్య ప్రతియోగివైయధికరణ్యమేవనసంభవతి ॥ తథాహి తాదృశా
భావో యదిసమవాయేన తదాప్రతియోగితావచ్ఛేదక సమవాయసంబన్ధేన ప్ర
కారిత్వస్యాధికరణాప్రసిద్ధిః । యదిస్వరూపసంబన్ధేన తదాతదీయప్రతియోగితా
న సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబన్ధావచ్ఛిన్నేతి నదోషఇత్యాహుః ॥ తదసత్ ॥ స
మవాయేనైవ తదభావమాదాయావ్యాప్తిస్తస్మిన్పృథాప్రతప్రతియోగి వైయధిక
రణ్యాభావేపి ప్రతియోగితావచ్ఛేదక సంబంధాదిధర్మికోభయాభావఘటితస్య
తస్యాక్షతత్వాత్ ॥ అపరేతు, నిరుక్తావచ్ఛేదకభేదానసాధ్యతావచ్ఛేదకే నివె
శ్యతేఽపితుసాధ్యతావచ్ఛేదకతా ఘటకసంబంధావచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకత్వీయ ప
ర్యాప్తిసంబంధావచ్ఛిన్న నిరవచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకత్వాభావఏవేత్యభిప్రాయేణ శ
ఙ్కాసంగతిరితివదంతి॥ప్రసిద్ధానుమానావ్యాప్తింపరిహర్తుమాహ ॥ఏవంచేతి॥
తథాచ గుణకర్మాన్యత్వాదిత్యాదావవ్యాప్తివారణాయవివక్షణీయసాధ్యతా వ
చ్ఛేదకతాఘటకసంబంధావచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకతా శూన్యత్వస్య వహ్నిత్వరూప
సాధ్యతావచ్ఛేదకే సత్త్వాన్నావ్యాప్తిరితిభావః ॥ విశిష్టవిశేషణకబుద్ధావేవ వి
శేషణవిశిష్ట ప్రతియోగికసంబంధావగాహిత్వానుభవాత్తత్రైవ విశేషరూపేణ
సంసర్గతానాన్యత్రతేన వహ్నిత్వ ప్రతియోగికసమవాయాదేర్యత్ర సాధ్యతా
వచ్ఛేదకతాఘటక సంబంధత్వం తత్రహేతుసమానాధికరణాభావప్రతియోగితా
నిరూపితసాధ్యతావచ్ఛేదకతాఘటకసంబంధావచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకత్వాప్రసిద్ధ్యా
ఽవ్యాప్తిరితి శఙ్కానవతారః ॥ యద్వాతత్పక్షేసాధ్యతావచ్ఛేదకతా ఘటక
సంబంధావచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకత్వీయ స్వరూపసంబన్ధేనైవహేతు సమానాధికర
ణాభావప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వాభావస్య నివేశనీయత్వాన్నదోషః ॥ సాధ్య
తావచ్ఛేదకతాఘటకేతి ॥ యద్యపి గుణకర్మాన్యత్వాదిత్యాదౌ విషయిత
యాగుణత్వ విశిష్టాభావమాదాయావ్యాప్తివారణాయావచ్ఛేదకతాయాం సా
ధ్యతావచ్ఛేదకతాఘటకసంబంధావచ్ఛిన్నత్వం దేయం తచ్చవ్యర్థమ్ ॥ కాలి
కసంబన్ధేన ఘటత్వవిశిష్టస్య కాలికసంబన్ధేన సాధ్యతాయాంకాలపరిమాణహే
తౌతాదృశసంబన్ధేనావచ్ఛేదకత్వాప్రసిద్ధేః పారిభాషికావచ్ఛేదకతా ఘటకా
వచ్ఛేదకత్వయోరేకసంబంధావచ్ఛిన్నత్వ నివేశస్యైవ స్వరూపసంబంధరూపా
వచ్ఛేదకతానివేశ పక్షేప్రతియోగితావచ్ఛేదకతాఘటకసంబన్ధేన ప్రతియోగితావ
చ్ఛేదక విశిష్టావృత్తిసాధ్యతావచ్ఛేదకతాఘటకసంబన్ధేన స్వవిశిష్టవృత్తివిషయ

తాకత్వస్యైవ సాధ్యతావచ్ఛేదకే నివేశ్యతయోక్తావ్యాప్తేరపివారణం సంభవ
తితథాపితథావిధనిరుక్తినిర్వాహార్థమేవతదుల్లేఖఇతి * యదుపలక్షితేతి * నన్వే
వం తద్విశిష్టధర్మావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాకాభావ తదుపలక్షిత ధర్మావచ్ఛి
న్న ప్రతియోగితాకాభావయోర్వైలక్షణ్యసంపాదనే తుల్యయుక్త్యా యదుపల
క్షిత నిరూపితసమవాయాదేః ప్రతియోగితాఘటకసంబంధత్వం తస్యోపలక్షణ
తయావచ్ఛేదకత్వం యద్విశిష్టనిరూపిత సమవాయాదేః ప్రతియోగితాఘటక
సంబంధత్వం తస్యవిశేషణ విధయావచ్ఛేదకత్వమితి తద్విశిష్టాభావ తదుపలక్షి
తాభావయోర్వైలక్షణ్యం సంభవతి తథాచ గుణకర్మాన్యత్వ విశిష్టాభావస్య
స్వప్రతియోగితావచ్ఛేదక విశిష్టప్రతియోగికసమవాయేన గుణాదౌ ప్రతియో
గ్యసామానాధికరణ్యసంభవాద్దీధితికృతాం ప్రతియోగితావచ్ఛేదకవిశిష్ట ప్రతియో
గ్య సామానాధికరణ్యనివేశవ్యావృత్త్యసంగతిరతఆహ * ఏకత్వేతి * అస్యత్వై
వేతి * ప్రతియోగితాయా విశేషణవిశేష్యోభయ పర్యాప్తత్వం స్వీకృత్యేత్య
ర్థః తథాచ ఘటాధికరణే ఏకత్వ (ప్రా) గభావఘటోభయపర్యాప్తప్రతియోగి
తావిశిష్టస్యా సత్త్వాత్తదధికరణేనైకత్వ (ప్రా) గభావ విశిష్టఘటోనాస్తీతి ప్ర
త్యయఇతిభావః ॥ విశేషరూపేణ సంసర్గత్వాస్వీకారేత్వాహ * మాభూద్వే
తి * ఆద్యా ॥ ఉపలక్షణీభూతధర్మావచ్ఛిన్నా ॥ అంత్యా ॥ విశేషణీభూతధ
ర్మావచ్ఛిన్నా * విశేషణవిశేష్యభావాపన్నయోరితి * నన్వేవంసతి మహా
నసీయత్వ విశిష్టవహ్నిత్వావచ్ఛిన్న సాధ్యకేవహ్నిత్వస్యైవ సాధ్యతావచ్ఛేద
కతయా తత్రహేతుసమానాధికరణ మహానసీయత్వ విశిష్టవహ్నిత్వావచ్ఛిన్నా
భావీయ ప్రతియోగితావచ్ఛేదకతాయా మహానసీయత్వాది రూపవిశేషణాంత
ర్భావేనైవ పర్యాప్తతయా తదనధికరణత్వస్య సత్త్వాదతివ్యాప్తిరితిచేన్న ॥ ఏ
తన్మతే మహానసీయత్వోపలక్షితవహ్నిత్వవత్త్వాత్ తద్విశిష్ట వహ్నిత్వవత్త్వాని
తి ద్వివిధానుమితి విధేయతావచ్ఛేదకతాయా వైలక్షణ్యానురోధేనాద్యావి
శేష్యమాత్రపర్యాప్తా, అంత్యాచ విశేషణవిశేష్యయోర్ద్వయోః పర్యాప్తి
త్యస్యైవ స్వీకరణీయత్వాత్ * వస్తుతస్త్వితి * స్వస్యస్వాతిరిక్త వృత్తిత్వ వి
రహాదితి * అత్రేదంచింత్యమ్ ॥ యాదృశంసాధ్యతావచ్ఛేదకం విశిష్టమవిశిష్టం
వాయత్రతత్రతాదృశమేవావచ్ఛేదకత్వ నిరుక్తౌస్వపదేన గ్రాహ్యమన్యథా మ
హానసీయత్వ విశిష్టవహ్నిత్వవత్త్వాత్ ధూమాదిత్యాదావతివ్యాప్తి ర్హేతుమ

దవృత్త్యభావీయప్రతియోగితావచ్ఛేదకస్య మహానసీయత్వాదివిశిష్టవహ్నిత్వా
దేర్వహ్నిత్వవిశిష్టసమానాధికరణాభావప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వా ద్విశిష్టవ
హ్నిత్వస్య స్వపదార్థత్వేచ మహానసీయత్వాది విశిష్టవహ్నిత్వాదేస్తాదృశవ
హ్నిత్వవిశిష్టసమానాధికరణాభావప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వాభావాన్నాతివ్యా
ప్తిః ॥ ఇత్థంచ, దండిమానిత్యాదౌ దండత్వాదివిశిష్టస్యైవ స్వపదేనోపాదే
యతయా హేతుసమానాధికరణాభావప్రతియోగితావచ్ఛేదకం యత్తద్దండా
దితస్యదండత్వాది విశిష్టసంబంధినిష్ఠాభావప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వాద్దండత్వా
ది విశిష్టస్య తదతిరిక్తవృత్తిత్వం సంభవతీతి ॥ యత్తు, విశిష్టోపలక్షితసాధ్యతా
వచ్ఛేదకకయోరైక్యే కావ్యాప్తిస్తథాచ హేతుమద్వృత్త్యభావ ప్రతియోగితావ
చ్ఛేదకం యావత్స్వవిశిష్టసంబంధినిష్ఠాభావ ప్రతియోగితావచ్ఛేదకమితి ప్రకృ
తలక్షణే విశిష్టసాధ్యతావచ్ఛేదకకేస్వపదేన విశిష్టోపాదానే ప్యుపలక్షితసాధ్య
తావచ్ఛేదకకస్థలేస్వపదంతత్తద్వ్యక్తిపరమేవేతి హేతుమద్వృత్త్యభావ ప్రతి
యోగితావచ్ఛేదకతద్వ్యక్తే స్తద్వ్యక్త్యతిరిక్తవృత్తిత్వం నసంభవతీతి ॥తన్న॥
"యత్రైకాపిసాధ్యతావచ్ఛేదకవ్యక్తిర్నసకలహేతుమద్వృత్తితావచ్ఛేదకేతి"
గ్రంథేన తాదృశవిశిష్టసాధ్యతావచ్ఛేదకత్వస్థలేపి పరంపరాసంబన్ధేన దండ
త్వాదేః సాధ్యతావచ్ఛేదకత్వస్య స్వరసతోలబ్ధస్యభంగాపత్తేః * యద్రూ
పావచ్ఛిన్నమనవచ్ఛేదకమితి * యదిచైకమాత్ర పర్యాప్తికమనవచ్ఛేదకత్వం
నావ్యాప్యవృత్తితదాతత్త్వావచ్ఛేదేన పర్యాప్త్యావచ్ఛేదకత్వస్య దండత్వావచ్ఛే
దేనాభావోనఘటత ఇత్యుచ్యతే తదాప్యాహ * యద్రూపంవేతి * దండత్వ
పృథివీత్వవ్యాప్యజాతిత్వవిశిష్టావచ్ఛేద్యత్వాభావస్యావ్యాహతత్వాదితి * అథా
వచ్ఛేదకవిశేషణస్యావచ్ఛేదకతావచ్ఛేదకత్వమాత్రమితి మతే యద్ధర్మావచ్ఛి
న్నత్వపదస్యయాదృశవిశేషణవిశిష్టస్య యస్యసాధ్యతావచ్ఛేదకత్వం తన్నిష్ఠా
వచ్ఛేదకత్వనిరూపితతన్నిష్ఠావచ్ఛేదకతానిరూపితావచ్ఛేద్యత్వమేవార్థోన
త్వవచ్ఛేదకతాయాం విశేషణావచ్ఛేద్యత్వఘటితః ఏకోక్తిభంగాపత్తేరవచ్ఛేద
కకోటిప్రవిష్టానామవచ్ఛేదకత్వమతేపి యాదృశధర్మపరత్వం యచ్ఛబ్దస్య త
న్నిష్ఠావచ్ఛేదకత్వనిరూపకత్వమేవతదర్థస్తత్రాద్యే తత్తద్దండావచ్ఛిన్న
ప్రతియోగితాయాం దండనిష్ఠావచ్ఛేదకతాకత్వస్యావ్యాహతత్వాదవ్యాప్తిర్దు
ర్వారైవ ద్వితీయేపి విశిష్టస్య శుద్ధవిశేష్యానతిరేకితయోక్తరీత్యైవావ్యాప్తిరి

తి కథమేకోక్తదోషాభావప్రదర్శనమితి చేన్న ॥ ప్రథమే తాదృశయద్ధర్మాఘ
టకధర్మానవచ్ఛిన్నా యద్ధర్మనిష్ఠావచ్ఛేదకతానిరూపితావచ్ఛేద్యత్వమేవ
యద్ధర్మావచ్ఛిన్నత్వపదార్థః ॥ ద్వితీయే యద్ధర్మపర్యాప్తావచ్ఛేదకతాక
త్వం తాదృశయద్ధర్మాఘటకావృత్తిత్వే సతి తాదృశయద్ధర్మఘటక సామా
న్యనిష్ఠావచ్ఛేదకతాకత్వం వా తదర్థః ॥ పృథివీత్వ వ్యాప్యజాతిమత్త్వాన్నిత్య
త్వా వ్యాప్తివారణాయ సామాన్యపదమ్ ॥ ప్రమేయసాధ్యతావచ్ఛేదకస్థలే ప్ర
మేయత్వస్యైవ సాధ్యతావచ్ఛేదకత్వోపగమాన్నఘటకాప్రసిద్ధిశంకా ॥ పరం
తు ప్రథమే పృథివీత్వవ్యాప్యజాతిమత్త్వాన్నిత్యాదావవ్యాప్తివారణం చింత్యమే
వ * సాదృశ్యహేతుకానుమితిరితి * గోభేదసామానాధికరణ్యవిశిష్టో యో
గోవృత్తిత్వోపలక్షితో ధర్మః సాస్నాదిస్తద్వత్తాజ్ఞానజన్యా ఽయం గవయ ఇ
త్యాకారకానుమితిరిత్యర్థః ॥ సాదృశ్యఘటకగోభేదసామానాధికరణ్యస్యోప
లక్షణత్వే సాధనాప్రసిద్ధివారణాయ గోవృత్తిత్వస్యోపలక్షణతాయా ఆవశ్యకత్వే
న గవి వ్యభిచార ఇతి తస్య విశేషణత్వమేవ తథా చ యత్కించిద్ధేతుతావచ్ఛేదకవిశి
ష్టయత్కించిద్ధేతుతావచ్ఛేదకోపలక్షితహేతుసామానాధికరణ్యగర్భవ్యాప్త్యం
తరమప్యావశ్యకమితి భావః ॥ విశిష్టహేతుకే విశిష్టహేతుమత్తావగాహిజ్ఞానస్యై
వ కారణతయా తస్య చ విశేష్యే విశేషణం తత్ర చ విశేషణాంతరమితి రీత్యా జ్ఞా
నవైలక్షణ్యాయ విశిష్టప్రతియోగికసంబంధేన విశేషణావగాహిత్వమేవ స్వీక్రియ
త ఇత్యేకం మతం విశేషణస్య కేవలసంబంధేనైవ భానం విశేషణవిశేషణం తు స్వావ
చ్ఛిన్ననిరూపితసంబంధేనాధికరణాంశే భాసత ఇతి స్వీక్రియత ఇత్యపరం మతం
తత్రాద్యే హేతుతావచ్ఛేదకసంబంధో విశిష్టప్రతియోగికసమవాయాదిరేవాను
మితిజనకపరామర్శీయముఖ్యప్రకారతావచ్ఛేదకసంబంధస్యైవ తత్త్వాత్తథా
చ వివక్షణీయహేతుతావచ్ఛేదకసంబంధేన హేతుసామానాధికరణ్యఘటితాయా
విశిష్టహేతుకానుమితిప్రయోజికాయా వ్యాప్తేర్నిరూపణే హేతుతావచ్ఛేదక
విశిష్టత్వనివేశనమఫలమిత్యాశంకతే * అథేతి * ద్వితీయమతేన సమాధానమా
హ * న చేతి * విశిష్టహేతౌ సాధ్యవిరోధగ్రహాసత్త్వేతి * సాధ్యావచ్ఛేదేన
హేతుమద్భేదకత్వరూపవిరోధగ్రహాసత్త్వ ఇత్యర్థః ॥ విశేష్యవృత్తేర్విశిష్టా
నుయోగికాభావానభ్యుపగమాద్విశిష్టహేతుకే సాధ్యసామానాధికరణ్యస్యావిరో
ధరూపతాయా అసంభవేన నిరుక్తరూపస్యైవ విరోధస్వరూపత్వాత్ * విశి

ష్ఠాధికరణత్వఘటితహేతుసాధ్యసామానాధికరణ్యవిషయకస్యైవ * హేతుమ
ద్వృత్తిహేతువ్యాపకసాధ్యవాంస్తత్ర హేతుమాన్ పక్షఇతి పరామర్శస్యైవ * అస్య
థా * హేతువ్యాపకసాధ్యసామానాధికరణ్య విశిష్టహేతుమత్తావగాహిజ్ఞాన
స్య విశిష్టహేతుకానుమితి కారణత్వే * విరోధస్య * దర్శితవిరోధస్య * త
ద్గ్రహే * విశిష్టనిరూపితవ్యాపకతాగ్రహే ॥ నను-విశేష్యీభూతసత్తాయాః ప్ర
తియోగిప్రకారఘటకత్వేపి నతేదంతర్భావేణ ప్రతియోగితావచ్ఛేదకతాపర్యా
ప్తిస్తస్యా ఉపలక్షణతయైవ భానస్వీకారాత్ కింతు విశిష్టత్వపదారభ్యేతి విశిష్ట
వ్యాపకతాగ్రహస్య విశేషణవ్యాపకతాగ్రహత్వం సుఘటమిత్యాశంకాం నిర
స్యతి * అభావప్రతియోగిప్రకారఘటకస్యేతి * శబ్దాదినేతి * శాబ్దబోధరూ
పేత్యర్థః * అనియమాదితి * శాబ్దబోధే తాత్పర్యస్య నియామకత్వాదితి
భావః * దండాద్యుపలక్షితేతి * తస్య విశేషణత్వే చ ధర్మిపారతంత్ర్యేణభా
నంసంభవతీత్యత ఉపలక్షితేతి ॥ తాదృశధర్మిహేతుకానుమితి విలోపే ఇష్టా
పత్త్యా దూషణాంతరమాహ * స్వాతంత్ర్యేణేతి * యత్ర విశేషణస్య పరంప
రాః స్వాశ్రయాశ్రయత్వ స్వప్రతియోగికసంయోగానుయోగ్యాశ్రయత్వ భేదా
దభిన్నాస్తత్ర యయాపరంపరయా స్వాతంత్ర్యేణాధికరణ విశేషణస్య పరా
మర్శోనకస్యాపిజాతోఽపితుధర్మిపారతంత్ర్యేణైవ తత్రానుమితినిర్వాహా
య విశిష్టపదోపాదానమిత్యావేదనాయ ప్రథమసకలపదమ్ ॥ యాదృశాంకుర
విశేషావ్యాప్తకవిశేషణస్య కేనాపి పరంపరాసంబన్ధేన పరామర్శః కస్యాపి న
జాతస్తత్ర విశేషణహేతుకానుమితిసామగ్ర్యా దుర్వచత్వేన తత్ర విశిష్టహేతుక
పరామర్శస్యైవకారణత్వమిత్యావేదనాయ ద్వితీయసకలపదమ్ ॥ అధికరణభే
దేనధూమభేదేనచేత్యాదిరితికస్వచిత్పాఠః ॥ తత్ర నానాధికరణైకధూమమభిప్రే
త్యాధికరణభేదేనేతి ॥ ఏకాధికరణకనానాధూమాభిప్రాయేణ ధూమభేదే
నేతి * ధూమంవినాపీతి * రాసభోవహ్నివ్యాప్య ఇతివ్యవహారాతిప్రసంగస్తు
నాస్తి సమభివ్యాహృతపదార్థతావచ్ఛేదకతోపలక్షితధర్మావచ్ఛిన్న వ్యా
పకసామానాధికరణ్యస్యైవ వ్యాప్తిపదార్థత్వాత్ * హేతువిశేషణతయేతి *
అభేద స్తృతీయార్థ స్తథాచ హేతునిష్ఠవిషయతానిరూపిత ప్రకారతారూపాను
మితి జనకజ్ఞానవిషయత్వరూపేత్యర్థః * యదీత్యాది * విరోధస్య ॥ విరోధ
విశిష్టహేతుజ్ఞానస్య సాక్షాత్ ॥ సాధ్యసామానాధికరణ్య రూపవిరోధస్య స్వా

ధ్యభావవ్యాప్తిరూపత్వాత్తద్విశిష్టహేతుజ్ఞానస్య తదభావవ్యాప్యవత్తాజ్ఞానవిధ
యా ॥ హేత్వాభాసత్వమ్॥ యద్విషయకత్వంప్రకృతానుమితిప్రతిబంధకతాశూ
న్యపక్షధర్మతాజ్ఞానకాలీనజ్ఞానావృత్తితత్స్వరూపందోషత్వంవిరోధస్యేతి శేషః॥
*ఖండనీయతయేతి * ద్రవ్యంసత్త్వాదిత్యాదావతివ్యాప్తేరిత్యాదిః ॥ అవచ్ఛేదక
త్వయోర్వస్తుతోభేదాదిత్యాదిగ్రంథేనా నతిరిక్తవృత్తిత్వరూపావచ్ఛేదకతావ
గాహిన్యామనుమితావేవతథావిధావచ్ఛేదకత్వావగాహిహేతుమత్తాజ్ఞానస్యకా
రణత్వోక్తేర్యదీతి * నతుతదవచ్ఛేద్యత్వమితి * సామానాధికరణ్యేనైవసాధ్యం
సిద్ధ్యతినతు తదవచ్ఛేదేనాపీత్యపిపాఠః ॥ పక్షేయదిసాధ్యంనస్యాత్తదాసాధన
మపి నస్యాదితి విషయపరిశోధకతర్కఏవ విపర్యయానుమానే పక్షేసాధ్యసాధ
కః పక్షతావచ్ఛేదకేఽవచ్ఛేదకత్వభాసకం న కిమప్యస్తీతిభావః *అతీంద్రియ
త్వమితి * సామాన్యాభావప్రత్యక్షే యావత్ప్రతియోగియోగ్యత్వం తంత్రమి
త్యభిప్రాయః * పరితఇతి * సర్వావయవావచ్ఛేదేనేత్యర్థః * విరోధిజ్ఞా
నముద్రయేతి * తదభావవత్తాజ్ఞానత్వేనేత్యర్థః * దోషవిధయేతి * మణి
మంత్రాదిన్యాయేనేత్యర్థః * సంయోగావిషయకమితి * సంయోగాభావప్ర
త్యక్షకారణసంయోగజ్ఞానకాలేధికరణాంశే లౌకికసన్నికర్షసత్త్వేసంయోగో
పలబ్ధిరేవస్యాదత ఉపనీతేతి ॥ యత్తు,సంయోగాభావలౌకికప్రత్యక్షసామగ్ర్యా
విరోధితయైవ నసంయోగోపలబ్ధిరితి॥తన్న॥ తథాసతి వృక్షేచతుః సంయోగావ
శ్యకతాపత్తేః సిద్ధాంతేధర్మ్యంతరఘటితచక్షుః సన్నికర్షాదేవసంయోగాభా
వప్రత్యక్షాపాదనాన్న తత్రచక్షుః- సంయోగావశ్యకతా * కథంచిదాపత్తి
సంభవేపీతి * ద్రవ్యసమవేతవృత్త్యభావప్రత్యక్షకారణచక్షుః సంయుక్తమూ
లసమవేతవృక్షవిశేషణతారూపసన్నికర్షఘటితసామగ్రీబలాదిత్యభిప్రాయః
ద్వ్యణుకవృత్తిత్వేనాభావ ప్రత్యక్షవారణాయయోగ్యం యచ్చక్షుఃసంయుక్తం
తత్సమవేతవిశేషణతైవ తాదృశప్రత్యక్షేకారణమితి వక్తవ్యంతథాచ త్ర్యణుక
వృత్తిత్వేనాభావ ప్రత్యక్షంనస్యాదితి ద్రవ్యాన్యద్ద్రవ్య సమవేతంతద్వృత్తి
త్వేనాభావప్రత్యక్షత్వస్యైవతాదృశవిశేషణతాకార్యతావచ్ఛేదకత్వా వశ్యకత
యా వృక్షవృత్తిత్వేన సంయోగాభావప్రత్యక్షస్య తదనాక్రాంతత్వాన్నతద్బలా
త్తదవచ్ఛిన్నాపత్తిరిత్యభిప్రాయేణ కథంచిదిత్యుక్తమ్ * తాదాత్మ్యసంబంధేన
ద్రవ్యత్వేనైవప్రతిబంధకత్వాదిత్యాదితి * అత్రేదంచింత్యమ్ ॥ స్వప్రతియోగి

వృత్తిత్వ స్వసామానాధికరణ్యోభయసంబన్ధేన భేదవిశిష్టాన్య ధర్మరూపస్య తాదాత్మ్యస్య స్వవిషయసంయోగవత్త్వాపేక్షయానలఘుశరీరత్వేతి॥ యత్తు, ద్రవ్యతాదాత్మ్యం ద్రవ్యత్వమేవ తస్యస్వరూపతఏవసంసర్గతాఽభ్యుపగమాల్లాఘవమక్షతమ్ ॥ న చైవంస్వవిషయ సంయోగవత్త్వాదేరపిస్వరూపతః సంసర్గతాభ్యుపగమః సంభవతీతితౌల్యమితిశంక్యమ్ ॥ తథాపిపరంపరాసంబంధఘటక సకలపదార్థసాధారణసాంసర్గికవిషయతాయాః ప్రతిబంధకతావచ్ఛేదకత్వేగౌరవందుర్వారమితి ॥ తన్న ॥ ఏకమాత్రవృత్తిధర్మస్యైవ నిరుక్తభేద విశిష్టాన్యరూపస్య తాదాత్మ్యరూపతయా వృత్త్యనియామకత్వవాదే స్వీయముక్తత్వాద్ద్రవ్యత్వస్యద్రవ్యతాదాత్మ్యరూపత్వాభావాత్ * ప్రతియోగిన్యాయత్తత్వత్వేననివేశఇతి * యద్వృత్తియద్ధర్మవ్యాప్యధర్మావచ్ఛిన్నాభావవాన్ యఃసతద్వృత్తితద్ధర్మావచ్ఛిన్నాభావవానితి వివక్షణఇత్యర్థః *అన్యసంబన్ధేతి * సమవాయాన్యసంబన్ధేత్యర్థః * తత్సంబంధేతి * సమవాయసంబంధేత్యర్థః॥సంభావ్యేత ॥ హేతుఘటకవిశేషాభావీయ ప్రతియోగితాయాం సంబంధవిశేషావచ్ఛిన్నత్వ నివేశే 'సంయోగసమవాయసంబంధావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాకఘటీయ విశేషాభావ కూటసాధారణ ఘటీయ విశేషాభావ కూటత్వస్య సమవాయ సంబంధావచ్ఛిన్న ఘటసామాన్యాభావ వ్యభిచారితత్వ తదభావ సమానాధికరణత్వాత్తత్సాధారణధర్మవత్తాజ్ఞానాత్తాదృశఘటీయవిశేషాభావకూటే తత్సంశయః స్యాదిత్యర్థ ఇతి కేచిత్ ॥ తత్రేదంచింతనీయమ్ ॥ హేతుఘటకవిశేషాభావీయ ప్రతియోగితాయాం సంబంధవిశేషావచ్ఛిన్నత్వావివక్షణే తాదృశకూటత్వాశ్రయస్య హేతుత్వముతతాదృశకూటత్వపర్యాప్తివిశిష్టస్యవా ॥ నాద్యః ॥ తాదృశసమవాయ సంబంధావచ్ఛిన్న విశేషాభావకూటాంతః పాతియత్కించిత్తాదృశవిశేషాభావాధికరణే తాదృశసామాన్యాభావాసత్త్వాదవ్యభిచారః ॥ నద్వితీయః ॥ సంయోగ సమవాయాది సంబంధావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాక ఘటీయవిశేషాభావ సాధారణకూటత్వ పర్యాప్త్యధికరణస్య ససమవాయసంబంధావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాక ఘటకసామాన్యాభావవ్యభిచారసంభావనాపర్యాప్తిసంబంధేన తాదృశకూటత్వస్య తాదృశఘటసామాన్యాభావవ్యభిచరితత్వసాధారణ్యాభావాదితి ॥ వస్తుతస్తు ॥ యత్కించిత్సంబంధావచ్ఛిన్న విశేషాభావ కూటస్యహేతుత్వే యత్కించిత్పదేన సంయోగసంబంధగ్రహణే

తత్సంబంధావచ్ఛిన్న విశేషాభావకూటస్య యథాసమవాయావచ్ఛిన్న సామా
న్యాభావ వ్యభిచారిత్వం తథాసమవాయగ్రహణేపి సమవాయనానాత్వ పక్షే
సమవాయావచ్ఛిన్న విశేషాభావకూటే సమవాయానవచ్ఛిన్న సామాన్యాభా
వ వ్యభిచారిత్వ సంభావనాస్యాత్సాధ్యహేత్వోర్భిన్న సంబంధావచ్ఛిన్న ప్రతి
యోగితాకత్వే విశేషరూపతుల్యన్యాయాదితి సంబంధైక్యం వివక్షణీయమ్ ॥ త
థాచ తత్సంబంధావచ్ఛిన్న విశేషాభావకూటస్య తత్సంబంధావచ్ఛిన్న సామా
న్యాభావ వ్యభిచారిత్వాభావేన నదోషఇతి తాత్పర్యమ్ । అతఏవ ॥ సంబంధై
క్యవివక్షణాదేవ । తదవివక్షణేకించిత్సంబంధావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాకత్వేనస్వ
సజాతీయసంయోగ సంబంధావచ్ఛిన్నఘటీయవిశేషాభావకూటే స్వజాతీయ స
మవాయావచ్ఛిన్న ఘటసామాన్యాభావ నిరూపిత వ్యాప్త్యగ్రహేణ సమవా
యావచ్ఛిన్న సంయోగసామాన్యాభావాసిద్ధిరితిభావః * ఆధేయతాసంబంధే
నావచ్ఛేదకమధికరణమప్రసిద్ధమితి * అనవచ్ఛేదక మధికరణ మప్రసిద్ధమితి
పాఠః (ప్రా)మాదికస్తథాసతి తదనవచ్ఛేదకత్వ రూపహేత్వప్రసిద్ధిరితి గ్రంథో
నుసయుక్తఏవస్యాత్ । ప్రథమపాఠేతు ప్రతియోగ్యప్రసిద్ధిరిత్యాదిః ॥ అత్రే
దంచింత్యమ్ ॥ సంయోగవిశేషాభావనిష్ఠాయ ఆధేయతాసంబన్ధేన వృక్షవిశిష్ట
ధ్వంస భేద స్తత్ప్రతియోగితా నచ్ఛేదకత్వస్య వృక్షేపి సత్త్వేననావచ్ఛేదకాధి
కరణాప్రసిద్ధిః । నచ తథాప్యనవచ్ఛేదకత్వ రూపహేత్వసిద్ధిః శంక్యా । ఆధేయ
తాసంబధావచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకతాక తాదృశభేదీయ ప్రతియోగితానిరూపితా వ
చ్ఛేదకతాత్వావచ్ఛిన్న పర్యాప్తిశూన్యత్వస్యైవ హేతుత్వాన్నిరుక్తభేదీయ
తాదృశ ప్రతియోగితావచ్ఛేదకతాయా స్తాదృశావచ్ఛేదకతాత్వేన వృక్షధ్వంసో
భయత్వావచ్ఛేదేనైవ పర్యాప్తతయా వృక్షత్వావచ్ఛేదేన తత్పర్యాప్తిశూన్య
త్వాక్షతేః ॥ నచ సంయోగవిశేషాభావనిష్ఠకాలికాధేయత్వోభయసంబన్ధేనవృ
క్షాది మద్భేదీయాధేయత్వ సంబంధావచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకత్వస్యవృక్షేసత్త్వాత్స్వ
రూపాసిద్ధివారణాయాధేయత్వసంబంధాతిరిక్తసంబంధావచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకతా
నిరూపకప్రతియోగితాకత్వేన హేతు ఘటకభేదవిశేషణత్వావశ్యకతయావృక్షవి
శిష్టధ్వంసభేదస్యాఽతథాత్వేనతాదృశభేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకాధికరణాప్రసిద్ధిర
స్త్యేవేతివాచ్యమ్॥ఆధేయతయాతాదృశతత్సంయోగాభావనిష్ఠతత్సంయోగాభావా
న్యత్వవిశిష్టవృక్షవద్భేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వస్యవృక్షేప్రసిద్ధత్వాత్ ॥నచైవంరీ

త్వా తదభావరూపహేత్వసిద్ధివారణాయ కేవలాధేయతాసంబంధావచ్ఛిన్నావ
చ్ఛేదకతైవ వివక్షణీయా దర్శితభేదీయప్రతియోగితావచ్ఛేదకతా ఘటకసంబం
ధో విశిష్టప్రతియోగికాధేయతైవేతి కేవలాధేయతాసంబంధావచ్ఛిన్నావచ్ఛేదక
తాశ్రయాధికరణాప్రసిద్ధిరవ్యాహతైవేతి వాచ్యమ్ ॥ ఆధేయతయా తత్సంయో
గాభావాన్యమాత్రవృత్తితత్సంయోగాభావాన్యత్వ విశిష్టవృత్త్యుభయవద్భేద మా
దాయ తత్ప్రతియోగితావచ్ఛేదకాధికరణ ప్రసిద్ధేస్తాదృశావచ్ఛేదకత్వాభావ
రూపహేత్వసిద్ధిరపి న శంక్యా । ఉభయత్వావచ్ఛేదేన పర్యాప్తతాదృశావచ్ఛేద
కత్వస్య వృక్షత్వావచ్ఛేదేనాభావస్య వృక్షేసత్త్వాత్ ॥ యత్తు ॥ అవచ్ఛేదకతాయా
అవ్యాసజ్య వృత్తిత్వమతావలంబనేనానవచ్ఛేదకమధికరణమప్రసిద్ధమితి పాఠ
కల్పనయా సమాధానం తత్తదనవచ్ఛేదకత్వరూపహేత్వప్రసిద్ధిరితి గ్రంథాను
పయుక్తత్వరూపోక్తదూషణేన హేయమ్ * వ్యభిచారఇతి * నను సాధ్యస్యా
ప్రసిద్ధత్వాత్కథం వ్యభిచారః । నచసాధ్యాప్రసిద్ధిరేవ వ్యభిచారపదేన వివక్షి
తేతి సాంప్రతం ॥ హేతూపాదానవైయర్థ్యాత్ ॥ మైవం, అవచ్ఛిన్నప్రతి
యోగికాకత్వ సంబన్ధేనయద్ధర్మవత్త్వమేవసాధ్యం తథాచ హేతుమతివ్యధిక
రణ తాదృశసంబన్ధేన యద్ధర్మవత్త్వాభావ సత్త్వేన వ్యభిచారఇతితాత్పర్యం॥
* యద్ధర్మేత్యనేనేతి * అథగురుధర్మస్యాభావప్రతియోగితానవచ్ఛేదకత్వే సం
యోగత్వ సమానాధికరణోభయావృత్తిధర్మావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాకాభావ
త్వ సమానాధికరణభేదప్రతియోగితాత్వమపి నాభావప్రతియోగితావచ్ఛేదకం త
దపేక్షయా లఘుస్తత్సంయోగాభావనిష్ఠభేదప్రతియోగితాత్వస్యైవ తత్సంభ
వాత్తస్యతాదృశ ప్రతియోగితాత్వస్యానవృత్తిత్వేపియావత్సంయోగాభావ విష
యకబుద్ధిమాదాయ తద్బుద్ధివిషయనిష్ఠభేదప్రతియోగితాత్వస్యైవ తత్సంభవా
త్తాదృశప్రతియోగితాత్వావచ్ఛిన్నాభావరూపహేతురప్యసిద్ధ ఇతిచేత్ అత్రకేచిత్
స్వవృత్త్యుభయావృత్తిధర్మావచ్ఛిన్న (తత్సంబంధావచ్ఛిన్న (ప్రతియోగితాకా
భావత్వ సమానాధికరణభేద ప్రతియోగితానిరూపితాధేయతా సంబంధావచ్ఛి
న్నావచ్ఛేదకతా సంబంధావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాక తద్ధర్మావచ్ఛిన్నాభావ
స్యైవ హేతుత్వంస్వపదం యద్ధర్మావచ్ఛిన్నపరంతద్ధర్మావచ్ఛిన్న తత్సంబం
ధావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకాభావస్యైవ సాధ్యత్వమభిమతమిత్యాహుః * వ్య
ర్థమేవేతి * సంయోగవిశేషాభావేనాపి సంయోగసామాన్యాభావస్య సాధ

యితుంశక్యత్వాదితిభావః * కథంచిదితి * యత్తదర్థఘటితసాధ్యహేతూనా
మనుగమాభిమానేన * అవిరోధాదితి * తథాచసిద్ధత్వాత్కింతత్సాధనేనేతి
భావః । అవ్యాప్యవృత్తిజాతీయానాం వ్యాప్యవృత్తిత్వం సర్వావచ్ఛేదేనవృత్తి
మత్త్వంనత్వవచ్ఛిన్నవృత్తికాన్యత్వమిత్యాశయేనాహ * వ్యాప్యవృత్తేరవచ్ఛేద
కోపగమేత్వితి * తత్తన్నిష్ఠేతి * మూలాగ్రాదినిష్ఠేత్యర్థః * నియామకత్వే *
నియమసత్త్వే * ఖండవృక్షస్యాపరావయవనాశఇతి * అసమవాయికారణనా
శాత్ఖండవృక్షనాశోనసంభవతి తథాసతి ఖండవృక్షోత్పత్తికాలేవిభాగ ఆవశ్యకః
సనసంభవతి కర్మవతికర్మాంతరానుదయాత్ । ఏకక్రియాయాగగన సంయో
గప్రతిద్వంద్విభాగాసమవాయికారణసంయోగ ప్రతిద్వంద్విభాగయోరుత్ప
త్తిర్నసంభవతి తథాసతి గగనసంయోగ నాశక్షణ ఏవావయవసంయోగ నా
శాపత్త్యా ఖండవృక్షస్యైకక్షణావస్థాయిత్వ ప్రసంగాదితి సమవాయికారణనా
శాధీనత్వం తస్యదర్శితం । అత్రేదంబోధ్యం ॥ ప్రథమక్షణే ఖండవృక్షస్యైక
కావయవే గగనసంయోగప్రతిద్వంద్విభాగ జనకక్రియాద్వితీయక్షణేఽపరా
వయవేఽసమవాయికారణసంయోగ ప్రతిద్వంద్విభాగజనకక్రియాఏవంచ ప్ర
థమక్రియా జన్యవిభాగజ గగనసంయోగనాశకాలే ద్వితీయక్రియాజన్యా సమ
వాయికారణ సంయోగనాశ జన్యఖండవృక్షోత్పత్తిరపిసంభవతీతి * పక్షధర్మ
తాబలాదితి * పక్షధర్మతాజ్ఞానాదిత్యర్థః * ఉపస్థితేతి * ఫలీభూతానుమి
త్య వ్యవహితప్రాక్కాలఇత్యాదిః * తత్తత్సాధనే * తత్కాలోపస్థిత ప్రకృత
హేతుసజాతీయసాధనే । తత్తత్సాధ్యేత్యస్యాప్యేవమేవార్థః * గగనాద్యవృ
త్తీత్యాది * నిరుక్తేతి * ఉభయావృత్తీత్యర్థః । అత్రగగనావృత్తిత్వవిశేషణా
నుపాదానేపక్షేహేత్వసిద్ధిః సంయోగత్వస్యాపి స్వపదేనధర్తుంశక్యత్వాత్ ॥
యత్కించిత్పదానుపాదానే పరిమాణత్వేవ్యభిచారః పరిమాణత్వసమానాధిక
రణోభయావృత్తిఘటపరిమాణనిష్ఠతద్వ్యక్తిత్వావచ్ఛిన్నాభావస్య గగనావృత్తి
త్వ విరహేణస్వపదేన పరిమాణత్వస్య ధర్తుమశక్యత్వాత్ । తదుపాదానేచ
తాదృశగగనపరిమాణనిష్ఠతద్వ్యక్తిత్వావచ్ఛిన్నాభావస్యగగనావృత్తిత్వసత్త్వేన
స్వపదేనతస్యగ్రహణసంభవాన్న తదన్యత్వరూప హేత్వాక్రాంతత్వం తస్యేతి
నవ్యభిచారః ॥ సంయోగత్వసమానాధికరణగగనవృత్తిసంయోగత్వావచ్ఛిన్నా
భావస్య గగనావృత్తిత్వ సందేహేన సందిగ్ధాసిద్ధిరిత్యుభయావృత్తిత్వం విశేష

౧౦॥ అత్రగగనావృత్త్యభావప్రతియోగితావచ్ఛేదకోభయావృత్తిధర్మసమానాధికరణత్వభిన్నత్వస్యైవ హేతుత్వసంభవేన తాదృశభేదఘటస్య హేతుత్వానుసరణే బీజంచింత్యమేవ * గుణఇతి * గుణనిష్ఠమిత్యర్థః ॥ ఏతేనగుణావచ్ఛేదేనోపాధేః సాధ్యవ్యాపకత్వముక్తమ్ ॥ ద్రవ్యావచ్ఛేదేనతదాహ * కపిసంయోగవతీతి * యావత్తదీయవిశేషాభావాఅవచ్ఛిన్నత్వైకావచ్ఛేదకానవచ్ఛిన్నత్వోభయాభావవిశిష్టోయః ప్రత్యేకంతన్నిరూపితాధికరణతాసముదాయస్తస్యోపాధిత్వం పర్యవసితం తత్రావ్యాప్యవృత్త్యధికరణతాసాధారణ సముదాయత్వేన తాదృశసముదాయఘటక వ్యాప్యవృత్త్యధికరణతానామవచ్ఛిన్నత్వ మిత్యేకః పక్షః ॥ నాస్తీత్యపరః ॥ తత్రోపాధేః సాధనావ్యాపకత్వ రక్షార్థమేవప్రథమపక్షస్యైవావలంబనీతయా సాధ్యోపాధ్యోఃసామాన్యవ్యాప్తిభంగోదుర్వారఇత్యభిప్రాయేణ శంకతే * అథేతి * నైకావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నత్వంసంభవతి* నోభయాభావవత్త్వం సంభవతి ॥ కుతఇత్యతఆహ * వృక్షావృత్తీత్యాది * వ్యాప్యవృత్తితయా * మూలమధ్యాద్యవచ్ఛిన్నాధికరణతా సాధారణరూపేణావ్యాప్యవృత్తిత్వేపి వినిగమనావిరహేణ మూలమధ్యాద్యవచ్ఛిన్నత్వావశ్యకతయా * అనవచ్ఛిన్నత్వాత్ * ఏకావచ్ఛేదకానవచ్ఛిన్నత్వాత్ ॥ తథాచవృక్షనిష్ఠకపిసంయోగవ్యక్తీనాం యేమూలమధ్యాద్యవచ్ఛేదేనవృక్షనిష్ఠాభావాస్తదధికరణతానాం మూలమధ్యాది రూపనానావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నానామేకావచ్ఛేదకానవచ్ఛిన్నత్వావచ్ఛిన్నత్వోభయవత్త్వమివ వృక్షావృత్తి కపిసంయోగవ్యక్త్యభావాధికరణతానా మప్యుక్తరీత్యా తాదృశోభయవత్త్వేన తద్విశేషాభావాధికరణతా సముదాయేన తాదృశోభయాభావవత్త్వమితిభావః ॥ అపరపక్షాభిప్రాయేణ శంకతే * నచేతి * ఉపాధేఃసాధనావ్యాపకత్వరక్షార్థం ప్రథమపక్షావలంబనమేవ కర్తవ్యమిత్యథేతి శంకితురభిప్రాయం స్పష్టయతి ॥ ఏవంసతీతి * స్వసమానాధికరణేతి * స్వంయత్కించిదధికరణతాతథాచావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నత్వ సంబన్ధేన స్వసమానాధికరణ యావత్తదభావాధికరణత్వాభావావచ్ఛిన్నత్వోభయాభావసహ్యావత్తదీయ విశేషాభావాధికరణతాకూట ముపాధిరితి పర్యవసితార్థస్తేన స్వసమానాధికరణయావత్తదభావాధికరణతావచ్ఛేదకాప్రసిద్ధావపినక్షతిః । ద్రవ్యనిష్ఠయావత్సంయోగాభావాధికరణతాకూటే ద్రవ్యనిష్ఠయత్కించిదధికరణతాసమానాధికరణయావత్సంయోగాభావాధికరణతా.

నామవచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నత్వరూపవ్యధికరణసంబన్ధేనాభావసత్త్వాత్తద్ఘటకకతిప
యాధికరణతాస్వవచ్ఛిన్నత్వసత్త్వాచ్చ తాదృశాధికరణతాకూటేఉభయాభా
వాసత్త్వేనోపాధేః సాధనావ్యాపకత్వమ్ * స్వసమానాధికరణకించిదవచ్ఛిన్నే
తి * అత్రాప్యవచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నత్వసంబన్ధేన స్వసమానాధికరణ కించిదవ
చ్ఛిన్నయావత్తదభావాధికరణతాన్యాభావావచ్ఛిన్నత్వోభయాభావవదావృత్తి
ధీయవిశేషాభావవత్త్వకూటమేవోపాధిరితి పర్యవసితార్థో గ్రాహ్యస్తేన స్వ
సమానాధికరణకించిదవచ్ఛిన్న యావత్తదభావాధికరణతావచ్ఛేదకాప్రసిద్ధావ
పి నక్షతిః॥ యావద్విశేషాభావవత్త్వమిత్యస్య యావద్విశేషాభావవాన్ మృత్తాది
రితి ప్రతీతిసిద్ధతావన్నిష్ఠయావత్త్వావచ్ఛిన్ననిరూపితమేకమధికరణత్వమేవా
ర్థో నతు తత్తద్విశేషాభావాధికరణతాకూటమిత్యభిప్రాయేణాహ * అథమే
తి * సాధ్యసాధ్యయోః సామాన్యవ్యాప్త్య నిర్వాహపూర్వపక్షేఇష్టాపత్త్యాప్రకా
రాన్తరమవలంబతే * వస్తుతస్త్వితి * పర్యవసితేతి * పర్యవసానం ఫలీభూ
తానుమితిః * సత్ప్రతిపక్షోత్థాపకత్వమితి * శబ్దోఽనిత్యత్వాతిరిక్తశబ్దధ
ర్మాతిరిక్తధర్మవాన్ మేయత్వాదిత్యాదౌ పర్యవసితసాధ్యరూపానిత్యత్వవ్యా
పకకృతకత్వాద్యుపాధిర్వేత్యర్థః * ప్రతిరోధఇతి * ఉద్దేశ్యాయాః ప్రతివాదిసమ
వేతాయాఅనుమితేరనుత్పాదఇత్యర్థస్తేన స్వార్థానుమానే దర్శితోపాధి ని
శ్చయానియమేపి నక్షతిః ॥ ప్రతివాదినస్తువాస్తవఆభిమానికోవోపాధినిశ్చయో
ఽస్త్యేవేతి నానుపపత్తిః * పక్షధర్మావచ్ఛిన్నేతి * సామానాధికరణ్యసంబన్ధేనప
క్షధర్మవిశిష్టేత్యర్థః * పూర్వవదితి * అవ్యాప్యవృత్తిసాధారణరూపేణ తే
షామవ్యాప్యవృత్తిత్వం స్వీకృత్యేత్యర్థః * ఏకానవచ్ఛేదకావచ్ఛేద్యేతి * అవచ్ఛి
న్నత్వైకావచ్ఛేదకానవచ్ఛేద్యత్వోభయాభావవదిత్యర్థః * నతు ప్రతియో
గ్యనవచ్ఛేదకమాత్రస్యేతి * తథాచ ప్రమేయత్వస్య ప్రతియోగిమత్సంబద్ధదే
శత్వాభావాత్తాదృశకాలత్వాభావాచ్చ నదోషఇతిభావః * నిరాకృతత్వాదితి *
ఇదముపలక్షణమ్ ॥ ధ్వంసప్రాగభావయోరత్యంతాభావవిరోధితామతేపి కాలవి
శేషావచ్ఛిన్నప్రాగభావాదేరేవ స్వలక్షణోక్తరీత్యాసామాన్యాభావత్వావశ్య
కత్వమిత్యవధేయమ్ * జన్యైకత్వహేతుభూతస్యేతి * ఇదమత్రచింత్యమ్॥రూ
పవతిరూపోత్పత్తివారణాయరూపంప్రతిరూపాత్యంతాభావస్యైవహేతుత్వంయు
క్తం రూపప్రాగభావస్య హేతుత్వేభావిపాకజరూపప్రాగభావమాదాయరూ

వవతిరూపోత్పాదస్య శక్యవారణత్వాత్ ॥ జన్యైకత్వవతిపునరేకత్వోత్పాద వారణస్య జన్యైకత్వం ప్రతితత్ప్రాగభావస్య హేతుతయాపి సుకరత్వం న హ్యేకత్వవతిభావ్యేకత్వప్రాగభావోస్తితథాచతదాతత్రతదత్యంతాభావస్యానా వశ్యకతేతి * అతిప్రసంగాదితి * ఖండకాలేగగనేన సంయోగ ఇతి వ్యవహారా పత్తేరిత్యర్థః * తదభావోపపత్తేరితి * నను, సంయోగస్యావ్యాప్యవృత్తిత్వే సంయోగినోఽవ్యాప్యవృత్తిత్వస్యేవ సంయోగసమవాయస్య వ్యాప్యవృత్తివృ త్తిత్వాత్సంయోగాదేరపి వ్యాప్యవృత్తిత్వంస్యాదిత్యాశంకాంనిరస్యతి * సంయో గాదేరితి * తదభావోపపత్తేరితి * వ్యాపకాభావస్యైవవ్యాప్యాభావప్రయో జకత్వాద్వృక్షేసంయోగాభావసత్త్వేపి తత్సమవాయోపపత్తేరితిభావః * కేచి త్త్వితి * ఉక్తరీత్యైవనిర్వాహేవిశేషరూపేణ సంసర్గతాస్వీకారఃసమవాయ నానాత్వమభ్యుపగమ్యసంయోగసమవాయస్యావ్యాప్యవృత్తిత్వస్వీకారోవాఽ స్వరసః * ప్రతియోగిమత ఇత్యాది * ఇదానీమత్రఘటోనాస్తీత్యాదిప్రత్యయే దేశని ష్ఠాయాఃకాలవిశేషావచ్ఛిన్నాయాఃకాలనిష్ఠాయాదేశవిశేషావచ్ఛిన్నాయావా అధికరణతాయావిషయత్వమిత్యత్రవినిగమకాభావఆధేయత్వావచ్ఛేదకత్వయో రేవావిశేషేణసత్త్వమప్యర్థత్వాదితిభావః * వ్యాప్యవృత్తిసాధ్యకత్వంచ స్వసమానా ధికరణాభావాప్రతియోగిసాధ్యకత్వమితి * అత్రస్వపదంహేతుపరమేవసాధ్యపర త్వేసంయోగాభావవాన్నిత్యగుణత్వాదిత్యవ్యాప్యవృత్తిసాధ్యకత్వాపత్త్యాతత్ర ప్రతియోగివైయధికరణ్యనివేశప్రయోజనాభావాదవ్యాప్యవృత్తిసాధ్యకేవ్యా ప్తేః ప్రతియోగివైధికరణ్యఘటితనియమస్య స్వయముక్తస్యాసంగత్యాపత్తేః ॥ దశాభేదమనాలోచయతాంమతమాహ * కేచిత్త్వితి * యథాశ్రుతమేవ ॥ అవ చ్ఛిన్నవృత్తికాన్యసాధ్యకత్వరూపమేవేత్యర్థః * యాదృశేతి * యాదృశప్రతి యోగితానిరూపకాభావత్వం హేత్వధికరణనిరూపితదైశికవిశేషణతాసంబం ధావచ్ఛిన్నాధేయతావచ్ఛేదకం తాదృశప్రతియోగికేత్యర్థః ॥ ఏతన్మతేసంయో గాభావసాధ్యకనిత్యగుణత్వహేతోరవ్యాప్యవృత్తిసాధ్యకత్వవిరహేణతత్రవ్యా ప్తేర్ద్వైవిధ్యలాభస్య వ్యాప్యవృత్తిసాధ్యకస్థలమాత్రేసార్వత్రికోపాదానప్రతి క్షేపపరత్వేఽసంభవాత్తల్లాభాయ సర్వత్రైవేతి గ్రంథస్యాభిప్రాయాంతరమాహ * అవ్యాప్యేతి * ఏవంచ వ్యాప్యవృత్తిసాధ్యకేతి * ఏతన్మతేస్వసమానాధికర ణాభావాప్రతియోగిసాధ్యకత్వమేవ వ్యాప్యవృత్తిసాధ్యకత్వమ్ ॥ నతుయథా

శ్రుతమ్ । స్వపదం సాధ్యపరం స్వమతే హేతుపరమితి భేదః ॥ తథా చాత్రాజ్ఞానా దిత్యాదావిత్యర్థః * సాధ్యసామానాధికరణ్యాప్రసిద్ధ్యేతి * సాధ్యతావచ్ఛేదకసం బన్ధేన యత్సాధ్యాధికరణం తద్వృత్తిత్వాప్రసిద్ధ్యేత్యర్థస్తేన కాలికసంబన్ధేనా త్మత్వాధికరణ కాలవృత్తిత్వే ప్యాత్మత్వాభావస్య నక్షతిః ॥ నచ సాధ్యసామా ధికరణ్యఘటకాధికరణాంశే సాధ్యతావచ్ఛేదక సంబంధనివేశనం కిమర్థమితి వా చ్యమ్ । తదనివేశే సంయోగినిత్యాన్యత్వ విశిష్టసత్త్వాదిత్యాదౌ వ్యభిచారనిరూ పకాధికరణేపి సంయోగాభావస్య సంయోగసామానాధికరణ్యవత్త్వేన తదభావ విశిష్టహేతుమద్వృత్త్యభావాఽన్యప్రవేశ్యేఽ వ్యాప్త్యాపత్తేః ॥ అథైతన్నైవ్యాప్య వృత్తిసాధ్యకత్వం యథాశ్రుతమేవకుతో న గృహ్యత ఇతి చేన్న ॥ తథాసతి సత్తా వాన్ ద్రవ్యత్వాదాత్మత్వాద్వేత్యాదేః సాధ్యాభావే కాలికసంబంధావచ్ఛిన్న సాధ్యవద్వృత్తిత్వ ప్రసిద్ధ్యా సాధ్యాభావనిష్ఠసాధ్యసామానాధికరణ్యాప్రసిద్ధ్య భిధానాసంగతేః ॥ నచ సామానాధికరణ్యఘటకవృత్తిత్వాంశే సంబంధవిశేషా వచ్ఛిన్నత్వనివేశే ప్రయోజనమస్తి యేన సాధ్యాభావే తాదృశసామానాధికరణ్యా ప్రసిద్ధిస్స్యాద్వ్యభిచారిణి సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబన్ధేన యత్సాధ్యాధికరణం త న్నిరూపితవృత్తిత్వసామాన్యనిరూపకవ్యభిచారనిరూపకాధికరణావచ్ఛేదేనైవ సాధ్యాభావే సాధ్యసామానాధికరణ్యాభావవత్త్వస్య సువచత్వాత్ * సాధ్యతావ చ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకత్వనివేశే ప్రయోజనాభావాదితి * అత్రే కేచిత్ ॥ తాదృశవిశేషణస్య ప్రయోజనాభావేపి తాదృశవిశేషణవిశిష్టసాధ్యాభావ నిష్ఠసాధ్యసామానాధికరణ్యాభావరూపాఖండాభావఘటకతయా సార్థక్యసంభవే నోక్తాశయవర్ణనం సమ్యగేవేతి వదంతి * పూర్వముక్తత్వాదితి * ఏకత్వప్రాగభా వవిశిష్టఘటాభావీయప్రతియోగితాయా మప్రసిద్ధతయా విశిష్టసంయోగాదేరవ చ్ఛేదకత్వం నసంభవతీత్యాదినేత్యర్థః * విశేషణాంతర్భావేణ పర్యాప్తేతి * నన్వేవం సతి ప్రతియోగితాపర్యాప్త్యధికరణానధికరణత్వమేవ నివేశనీయం కిం ప్రతియోగితావచ్ఛేదకవైశిష్ట్యనివేశనేనేతి చేన్న ॥ సమవాయేన గుణాద్యన్యత్వ సత్త్వోభయపర్యాప్తప్రతియోగిత్వావచ్ఛిన్నాధికరణాప్రసిద్ధేర్విశిష్టసత్తాసాధ్య కవ్యభిచారిణి విశిష్టసత్తాభావస్య లక్షణఘటకత్వాసంభవేనాతివ్యాప్తేస్తథావివక్షి తుమశక్యత్వాదిత్యభిప్రాయేణ ప్రతియోగితావచ్ఛేదకవైశిష్ట్యపర్యంతనివేశాత్ * ఉక్తసాధ్యస్య * గుణకర్మాన్యత్వ విశిష్టసాధ్యస్య * వ్యాప్యవృత్తిత్వేపి *

ఆ త్తత్వహేతుకవ్యాప్యవృత్తికాలాన్యత్వవిశిష్టసత్తారూప సాధ్యసజాతీయత్వే పీ
త్యర్థః ॥ ఏతేన స్వసమానాధికరణత్యాది వ్యాప్యవృత్తిసాధ్యకత్వనిరుక్త్వాపూ
ర్వోక్త యత్త్వా స్వపదస్య హేతు పరత్వావశ్యకత్వేన సాధ్యపరత్వేపి స్వాధి
కరణేకాలే కాలికసంబన్ధేనగుణకర్మాన్యత్వవిశిష్ట సత్తాభావసత్త్వేన గుణక
ర్మాన్యత్వవిశిష్టసత్తాసాధ్యకజాతిహేతౌర్నిరుక్తవ్యాప్యవృత్తిసాధ్యకత్వాప్రసక్తా
వపి నక్షతిః ॥ సజాతీయవ్యాప్యవృత్తికాలాన్యత్వవిశిష్ట సత్తాసాధ్యకస్థలీయక్షప్తా
నుమితి కారణప్రతియోగివైయ్యధికరణ్య ఘటితవ్యాప్తిజ్ఞాన సజాతీయజ్ఞాన ప్ర
మాత్రాపాదానస్యైవాత్రాతిప్రసంగ పదార్థత్వాత్ * అతఏహేతుర్వైశిష్ట్య
విరహేపిఘటత్వపటత్వయోరుభయత్వస్య ప్రత్యక్షసిద్ధత్వాదితి * ఉభయపదార్థ
తావచ్ఛేదక ముభయమితి పదసమభివ్యాహృతైక పదార్థవైశిష్ట్యభిన్నం విరు
ద్ధస్వసమభివ్యాహృత పదార్థద్వయవృత్తిత్వాదిత్యనుమానం తత్ర ప్రయోజ
కత్వ శంకానిరాసార్థం తస్యప్రత్యక్షసిద్ధత్వముక్తం ప్రత్యక్షేవిషయస్య కార
ణతయావిషయబాధే ప్రత్యక్షానుపపత్తిసూచనాయ ప్రత్యక్షానుధావనం ॥ న
ను విరుద్ధద్వయవృత్తిత్వస్యోభయపదార్థతావచ్ఛేదకసామానాధికరణ్యనైవ స
త్త్వా త్సాధ్యమపి తథైవసిధ్యేదతఆహ * తథాచేతి * లాఘవజ్ఞాన సహకృత
తాదృశహేతుమత్తాజ్ఞానాదప్యవచ్ఛేదకావచ్ఛేదేనైవ సాధ్యసిద్ధిరితిభావః * ప్ర
తియోగిసమానాధికరణత్వనియమాదితి * నచభావాత్మకాభావస్యైన ప్రతియో
గ్యసామానాధికరణ్యంసంభవతీతివాచ్యం ॥తస్యాపిస్వసమానాధికరణాభావాం
తర భేదభేదస్యాధికరణేఘాత స్వస్వరూపతయా స్వసమానాధికరణాభావాంత
రభేదరూపప్రతియోగిసమానాధికరణత్వాత్ * ప్రకృతప్రతియోగితావదసామా
నాధికరణ్యస్యైవనివేశనీయతయేతి * యాదృశప్రతియోగితాశ్రయసామానాధి
కరణ్యాభావవాన్ హేతుసమానాధికరణాభావస్తదీయ తాదృశప్రతియోగితాన
వచ్ఛేదకత్వస్య సాధ్యతావచ్ఛేదకే నివేశనీయతయేత్యర్థః * అస్వరసబీజమే
వేతి * యత్తు ॥ వ్యాప్యవృత్తిసాధ్యకేప్రతియోగ్యసామానాధికరణ్యస్యానివేశాత్త
త్రైవాన్యోన్యాభావం వ్యావర్తయదత్యంతపదంసార్థకమితి ॥ తన్న, తత్రా
పి సంబంధాంతరావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాకాత్యంతాభావ మాదాయదోషవారణా
య హేతుసమానాధికరణాత్యంతాభావీయప్రతియోగితాయాం సాధ్యతావచ్ఛేద
క సంబంధావచ్ఛిన్నత్వ నివేశావశ్యకతయా తత్రాఽత్యంతాభావత్వాంశనివేశ

స్యాప్రయోజనకత్వాత్ * తేన సంబన్ధేన ప్రలయే వర్తమానమత్యంతాభావమా
దాయేతి * తస్యగో ధ్వంసరూపప్రతియోగి సామానాధికరణ్యాప్యత్యంతాభావ
త్వ నిరూపక ప్రతియోగితాశ్రయా సామానాధికరణ్యం బోధ్యం * సత్తావాన్
ద్రవత్వాదిత్యాదావితి * అత్రేదం చింత్యమ్ ॥ పూర్వోక్తస్వసమానాధికరణ
త్యాదివ్యాప్య వృత్తిసాధ్యకత్వాభావాదస్యావ్యాప్యవృత్తిసాధ్యకత్వేన తత్ర
వ్యాప్తేః ప్రతియోగివైయధికరణ్య ఘటితత్వనియమస్య స్వయముక్తత్వాదిద
మసంగతమితి * ద్రవ్యవృత్తిత్వప్రసంగాదితి * తథాచ దైశికవిశేషణతయా
వృత్తిత్వవివక్షణేప్యవ్యాప్త్యనిరాకరణాదితి భావః। నను కేవలాన్వయిని సాధ్యాభా
వాప్రసిద్ధ్యా సాధ్యనిరూపిత ప్రతియోగితావచ్ఛేదకసంబన్ధేన హేతుమద్వృత్తి
త్వ నివేశో న సంభవతీత్యత ఆహ * ప్రకృత ప్రతియోగికేతి * హేతుసమానాధి
కరణత్వేనాభిమతాభావీయ ప్రతియోగికేత్యర్థః * ఇష్టమేవైతదితి *వ్యభిచా
రగ్రహప్రతిబంధకతావచ్ఛేదకవిషయతావత్త్వేన కారణత్వాభ్యుపగమాన్న గౌర
వావకాశః * ఉక్తశంకేతి * సంసర్గాభావనివేశపక్షేఽతివ్యాప్తివారణశంకే
త్యర్థః * ధ్వంసస్యేత్యాది * ప్రతియోగివైయ్యధికరణ్యమక్షతమేవేతి * అ
థ ప్రతియోగితావచ్ఛేదకసంబంధేన ప్రతియోగివైయధికరణ్య నివేశకల్పే ప్రతి
యోగితాయాం సాధ్యతావచ్ఛేదక సంబంధావచ్ఛిన్నత్వ విశేషణస్యావశ్యకత
యా ధ్వంసప్రతియోగితాయాః సాధ్యతావచ్ఛేదక కాలికసంబంధానవచ్ఛిన్నత
యా తస్య లక్షణాఘటకతయా న తమాదాయాతివ్యాప్తివారణసంభవ ఇతి చేన్న ॥
సాధ్యతావచ్ఛేదక సంబంధావచ్ఛిన్నత్వస్థానే సాధ్యతావచ్ఛేదక సంబంధాతిరి
క్త సంబంధానవచ్ఛిన్నత్వ నివేశే తత్ప్రయోజనాసంభవ వారణస్య ధ్వంస ప్ర
తియోగితాయాః సంబంధానవచ్ఛిన్నతయా తమాదాయాతివ్యాప్తివారణస్య
చ సంభవాత్ ॥ నచైవం సంసర్గాభావత్వ విశేషణవైయ్యర్థ్యం శంక్యం॥ భేద
త్వస్యాఖండోపాధిరూపతామతే భేదీయ ప్రతియోగితాయాః సంబంధానవచ్ఛి
న్నత్వాత్తమాదాయావ్యాప్తివారణాయ తదావశ్యకత్వాత్ * ద్వ్యణుకనా
శానుగుణేతి * అత్రాయం క్రమః ॥ ద్వ్యణుకనాశార్థం పరమాణౌ క్రియా, త
తః పరమాణుద్వయవిభాగః, తతః పూర్వసంయోగనాశః, తతస్త్ర్యణుకరూపో
త్తర దేశే పరమాణుసంయోగః, ద్వ్యణుకనాశశ్చ, తతః సమవాయికారణనాశా
త్త్ర్యణుకనాశః, క్రియానాశశ్చ, తత ఆశ్రయనాశాచ్చరమసంయోగనాశరూపో మ

హాప్రళయఇతి ॥ నచ తాదృశ చరమసంయోగస్యనాశకాభావాన్నిత్యత్వాపత్తి
శ్శంక్యా॥ పరమాణుసంయుక్తాప్రమానవయవిద్రవ్యనాశఏవకార్య్య సహభావేన త
స్య నాశక ఇతికల్పనాత్ * అవిశిష్టధీవ్యావృత్తేరితి * విశిష్టధీనియామకత్వస్య
విశేషణవిశేష్యయోరపిసత్త్వాద్విశిష్టధీనియామకత్వస్య వ్యావృత్త్యాంతం విశేష
ణమ్ ॥ * దీధితావేకార్థసమవాయేనేతి * స్వసమవాయిసమవాయేనేత్య
ర్థః॥ ఏకార్థసమవాయస్యభావపదప్రవృత్తినిమిత్తసత్తానిష్ఠాయాం జాత్యాది
భావపదార్థనిరూపితాధేయతాయామనచ్ఛేదకత్వం ప్రామాణికమితి బౌద్ధాధి
కారేదీధితికారైకంఠరవేణైవోక్తమితినసందర్భవిరోధః*సత్త్వాదివ్యావృత్తత్వ
ప్రసంగఇతి * సాధ్యసామానాధికరణ్యావచ్ఛేదకహేతుతావచ్ఛేదక రూప
వ్యావృత్తత్వప్రసంగః,తదేవోపపాదయతి * సత్త్వాదితి *పారిభాషికస్యైవేతి*
స్వవిశిష్టాధికరణవృత్తియావత్సాధ్య సమానాధికరణకత్వ రూపస్యేత్యర్థః *అ
న్యథేతి * తాదృశవ్యాప్తౌ పారిభాషికావచ్ఛేదకత్వానివేశఇత్యర్థః * ప్రా
గితి * పంచలక్షణ్యాంసార్వభౌమపరిష్కారఇత్యర్థః *స్వాభావేతీతి*అత్రకే
చిత్ ॥ స్వనిరూపకానుయోగిత్వ విశిష్టనిరూపితత్వసావచ్ఛేదక విశిష్టాధికర
ణానుయోగికత్వోభయసంబన్ధేన ప్రతియోగితావిశిష్టాన్యహేతుమన్నిష్ఠాధికర
ణతానిరూపకతావచ్ఛేదకానుయోగితానిరూపితప్రతియోగితానవచ్ఛేదక సాధ్య
తావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న సామానాధికరణ్యం స్వత్వాఘటితాప్రతియోగివైయ్యధిక
రణ్యాఘటితావ్యాప్తిస్తథాచ ద్రవ్యత్వాభావవాన్సత్త్వాదిత్యాదౌ నాతివ్యాప్తిరి
తివదంతి * తథావిధసంబన్ధేనేతి * స్వావచ్ఛిన్నత్వసంబన్ధేనేత్యర్థః * ఉద
క్షరతాయాదుర్వారత్వాదితి * యద్యపిస్వమతేపి సకలగోవృత్తిత్వ విషయతా
యాః కారణతావచ్ఛేదక ప్రవేశాభావేన గోత్వత్వపదేనగవేతరాసమవేతత్వ
గ్రహణేపి నాయందోషస్తథాపిగోత్వత్వశబ్దార్థతాయాః సకలగోవృత్తిత్వా
వచ్ఛేద్యతయా సాస్నాది సాధారణగోత్వత్వస్యాపక్షరత్వంబోధ్యమ్ ॥ యద్య
పీతి పూర్వపక్షే కస్యచిత్సమాధానంనిరస్యతి * గోత్వత్వపదమితి * తద్వృత్తీ
తి * గోత్వత్వవృత్తీత్యర్థః । తథాచ గోత్వత్వస్యవిధేయతావచ్ఛేదకతయాత
ద్వృత్తిధర్మాంధర్మితావచ్ఛేదకీకృత్యైవాసనచ్ఛేదకత్వజ్ఞానస్య హేతుతయా
తాదృశధర్మాగ్రహకాలేనానుమితినిర్వాహ స్తాదాత్మ్యసంబంధేనవ్యాప్తిస్వీ
కారేచతాదృశధర్మాగ్రహకాలేప్యనుమితి నిర్వాహఇత్యుక్తానుమితౌ స్తాదా

త్మ్యసంబన్ధేన వ్యాప్తిసాధకత్వమితిభావః ॥ సత్తాధికరణత్వాదినాతిప్రసంగ
ఇత్యంతగ్రంథోనయత్కించిత్పదవ్యావృత్తిప్రదర్శనపరః కింతుసంబంధవ్యాప
్తిప్రదర్శనపరఇతిమతమాహ * కేచిత్త్వితి * నను పరస్పరస్థలయోః పరస్ప
రోపలక్షణత్వాన్న సందర్భవిరోధఇత్యతఆహ * ఆదిపదేనేతి * అల్పాక్షర
స్యేతి * యుధిష్ఠిరార్జునావిత్యాదౌత్వభ్యర్హితత్వా ద్యుధిష్ఠిరశబ్దస్యపూర్వ
నిపాతోభ్యర్హితం పూర్వమితిన్యాయాదితిబోధ్యమ్ * జాతౌనకించిత్సమవై
తీతినిశ్చయదశాయామితి* జాతినిరూపితత్వాభావవత్సమవాయసంబంధావచ్ఛి
న్న వృత్తిత్వవదితినిశ్చయదశాయా మిత్యర్థః * తస్యైవవిషయత్వాదిత్యాది
తి * అథైవంసతిభూతలేన ఘటఇత్యాదౌ తాత్పర్యవశాత్క్వచిద్ఘటాభావబో
ధః క్వచిద్భూతలవృత్తిత్వాభావబోధఇతి నఞ్దీధితిలేఖనాసంగతిః కించోభ
యాభావావిశిష్టాభావావానమనోగుణవృత్తిరితి భ్రమకాలేభూతత్వమూర్త
త్వోభయంనమనసివిశిష్టసత్తానగుణఇత్యాదిప్రత్యయస్య సప్తమ్యర్థవృత్తిత్వా
భావ విషయకత్వమావశ్యకమితి విశిష్టసత్త్వాదౌ గుణాదివృత్తిత్వాభావసిద్ధిర్దు
ర్వారైవేతిచేన్ ॥అత్రకేచిత్ గుణాద్యధికరణకవిశిష్టాభావోభయాభావాదేర్యో
యద్ధర్మావచ్ఛిన్నాధికరణత్వాభావవాన్ నతద్ధర్మావచ్ఛిన్నాభావవానితిసా
మాన్యవ్యాప్త్యుపష్టభ్యానుమాన రూపప్రమాణాంతర సిద్ధత్వాత్సిద్ధవిషయబాధ
గ్రహేఽసిద్ధవిషయాంశే భ్రమత్వమితి నియమేన విశిష్టాభావోభయాభావా
దిర్నగుణమనోవృత్తిరితిసిద్ధవిషయబాధగ్రహే విశిష్టసత్తానగుణే భూతత్వమూ
ర్తత్వోభయంనమనసీతి ప్రత్యయస్య విశిష్టసత్త్వాద్యధికరణకగుణాదివృత్తిత్వా
భావవిషయకత్వావశ్యకత్వేపి తాదృశవృత్తిత్వాభావరూపాసిద్ధవిషయాంశే భ్ర
మత్వమేవావగంతవ్యమితినతతోవిశిష్టసత్త్వాదౌ గుణాదివృత్తిత్వాభావసిద్ధిరి
త్యాహుః * ఘటవాన్ మహాకాలత్వాదిత్యాదౌపునరవృత్తిగగనాదేరభావోల
క్షణఘటకఇతి * అథైవమపి సంయోగేనదండవిశిష్టస్య కాలికసంబంధేనసాధ్య
తాయాందండిమాన్ మహాకాలత్వాదిత్యాదౌ ప్రతియోగివ్యధికరణాభావాప్రసి
ద్ధిర్దుర్వారైవవహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యాదౌసంయోగరూప సాధ్యతావచ్ఛేదక
సంబంధేకాలికసంబంధావచ్ఛిన్న ఘటత్వాదినిష్ఠావచ్ఛేదకతాకనిరూపక తాక
త్వ హేత్వధికరణపర్వతాద్యనుయోగికత్వోభయస్యైవసత్త్వేన తాదృశోభయా
భావవత్సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధసామాన్యకాభావాప్రసిద్ధివారణాయ యాదృ

శప్రతియోగితావచ్ఛేదక విశిష్టప్రతియోగితాకత్వ శరీరేప్రతియోగితావచ్ఛేదకతాయాః సాధ్యతావచ్ఛేదకతాఘటకసంబంధావచ్ఛిన్నాయా నివేశావశ్యకత్వే నగగనమాత్రసంయుక్తపదార్థాప్రసిద్ధేర్గగనాభావస్యాపి తాదృశోభయాభావవత్సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధసామాన్యకత్వరూపప్రతియోగి వైయ్యధికరణ్యాసంభవాల్లక్షణఘటకత్వాసంభవః॥నచోభయాభావప్రతియోగికోటినివిష్టయోఃస్వయయాదృశప్రతియోగితావచ్ఛేదకనిష్ఠప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వహేతుసమానాధికరణాభావ ప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వయోరేక సంబంధావచ్ఛిన్నత్వమేవ వహ్న్యాదిసాధ్యకే తాదృశాభావాప్రసిద్ధివారణాయ వివక్షణీయంతథాచనిరుక్తసాధ్యకేగగనాభావః ప్రతియోగివ్యధికరణః ప్రసిద్ధ్యతీతివాచ్యమ్ ॥ తథాపితాదృశాభావీయప్రతియోగితానిరూపితసాధ్యతావచ్ఛేదకతాఘటకసంబంధావచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకత్వాప్రసిద్ధ్యాతత్రావ్యాప్తిర్దుర్వారైవేతిచేన్న॥గుణవాన్ద్రవ్యత్వాదిత్యాదౌవిషయితయాగుణత్వాదిమతః సమవాయేనాభావమాదాయావ్యాప్తివారణాప్రతియోగితావచ్ఛేదకతాయాం సాధ్యతావచ్ఛేదకతాఘటకసంబంధావచ్ఛిన్నత్వమనివేశ్య సాధ్యతావచ్ఛేదకతాఘటకసంబంధావచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకత్వీయ స్వరూపసంబంధేన హేతుసమానాధికరణాభావ ప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వాభావస్యైవనివేశ్యత్వేనపూర్వోక్తయుక్త్యాస్వానవచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నత్వ స్వసమానాధికరణత్వోభయసంబంధేన సాధ్యతావచ్ఛేదకతావిశిష్టాన్యత్వేన హేతుసమానాధికరణాభావీయ ప్రతియోగితావచ్ఛేదకతాయా విశేషణావశ్యకత్వేనవాఽనుపపత్త్యభావాత్ ॥ ప్రతియోగిత్వస్య సంబంధాంతరత్వేప్యనుయోగిత్వస్య సంబంధాధికరణత్వ రూపత్వమేవేత్యాశయేన శంకతే * అథేతి * అన్యవిశిష్టధీరితి * ఘటోజలవానితిధీరిత్యర్థః * ఘటవిశిష్టబుద్ధీతి * ఘటేజలమితి బుద్ధిరిత్యర్థః ॥ సంయోగావచ్ఛిన్నాధేయతాయా అపిసంయోగరూపత్వమేవేత్యభిప్రాయః నన్వేవం సమవాయైక్యేపి తదనుయోగితాయాభిన్నత్వాత్తస్యాంచద్రవ్యత్వ ప్రతియోగిక సంబంధనిరూపితత్వ విరహేణ తద్ధర్మికనిరుక్తోభయాభావోఽక్షతఇతిద్రవ్యత్వాభావస్యాపి ప్రతియోగివైయధికరణ్యాక్షతేర్ద్రవ్యంజాతేరిత్యాదావగ్రిమాతివ్యాప్త్యలగ్నకతాపత్తిరతఆహ *ఏవంచేతి * క్వచిదపీతి * ఏకధర్మావచ్ఛిన్నోద్దేశ్యతాక ద్విత్వబుద్ధావిత్యర్థస్తేన ధవఖదిరౌచ్ఛినత్తీత్యాది వాక్యజన్యధవత్వఖదిరత్వాదిరూప నానాధర్మావచ్ఛి

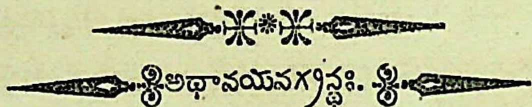
న్నోద్ధర్మ్యతాకద్విత్వబుద్ధ్యా కేవలపర్యాప్తేః సంసర్గతావన్యకత్వేపి సత్త్వాత్॥
* అనభ్యుపగమేనేతి * గగనం ద్వే ఇత్యాకారక వాక్యస్య ప్రామాణ్యవారణా
యేత్యాదిః * ఉక్తస్థలేతి * ఇమే బహవస్త్రిత్వాదిత్యాదావిత్యర్థః ॥ స్వమతే ఆకా
శమాకాశఘటోభయస్మాదిత్యాదావతివ్యాప్త్యభావేపి బహుత్వసాధ్యకేఽవ్యా
ప్తిర్దుర్వారైవేత్యాలోచ్య స్వయం సమాధ్యంతరమాహ * తస్మాదితి * ఇదం తు బో
ధ్యమితి * సాధ్యతేతి * కపిసంయోగ్యేతత్త్వాదిత్యాదిసంగ్రహాయ భిన్నాంతమ్ ॥
ప్రమేయవాన్ వాచ్యత్వాదిత్యాదౌ సాధ్యాభావనిరూపిత సాధ్యవన్నిష్ఠాధికర
ణతాన్యహేతుమన్నిష్ఠాధికరణతాయా అప్రసిద్ధిరతః సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నా
భావ నివేశః * ఉభయాభావఘటితప్రతియోగివైయధికరణ్యానుధావనం దీధితి
కృతామఫలమేవేతి * ఇదముపలక్షణమ్ ॥ స్వప్రతియోగితావచ్ఛేదకసంబంధేన
స్వప్రతియోగ్యనధికరణహేతుమన్నిష్ఠాభావీయ ప్రతియోగితాయాం సాధ్యతా
వచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నత్వ మనివేశ్య స్వానవచ్ఛేదక సంబంధావచ్ఛిన్నత్వ
స్వసామానాధికరణ్యోభయసంబంధేన సాధ్యతావిశిష్టాన్యత్వ దానేనాప్యసంభ
వ వారణసంభవాదుభయాభావ ఘటితప్రతియోగివైయధికరణ్య నిర్వచనాయా
సోఽవ్యర్థ ఏవ కాలోఘటవాన్ మహాకాలపరిమాణాదిత్యాదౌ సమవాయేన ప
టాభావీయ తాదృశప్రతియోగితానవచ్ఛేదకత్వస్య సాధ్యతావచ్ఛేదకే సత్త్వాల్ల
క్షణ సమన్వయః ॥ న చైవమపి ప్రమేయసాధ్యకే తాదృశప్రతియోగిత్వాప్రసిద్ధి
రితి వాచ్యమ్ ॥ సంబంధఘటకసామానాధికరణ్యస్థానే స్వవ్యాపకతావచ్ఛేదకం
యత్ప్రతియోగితావచ్ఛేదక సంబంధేన ప్రతియోగివ్యధికరణ హేతుసమానాధి
కరణాభావీయ ప్రతియోగితాత్వం తద్వత్త్వసంబంధస్యైవ నివేశ్యత్వాత్ ॥ స్వ
వ్యాపకత్వం విహాయ వ్యాపకతావచ్ఛేదకతాదృశ ప్రతియోగితాత్వవత్త్వనివేశా
న్న ప్రతియోగితాయాః ప్రతియోగిస్వరూపతామతే వహ్నిమాన్ ధూమాది
త్యాదౌ తాదృశసమవాయేన వహ్న్యభావీయ ప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వేపి సా
ధ్యతావచ్ఛేదకస్యా వ్యాప్తిర్నిరుక్తోభయసంబంధేన సాధ్యతావిశిష్టాన్యప్రతి
యోగితాయాం ప్రతియోగివ్యధికరణ హేతుమన్నిష్ఠాభావీయత్వవిశేషణమపి తా
దృశవిశేషణస్య సంబంధకోటౌ నివేశార్థమ్ ॥ యద్యప్యేవమపి వహ్ని ధూ
మోభయసాధ్యకే వహ్నిత్వ ధూమత్వోభయత్వానాం త్రయాణాం సాధ్యతావ
చ్ఛేదకత్వేఽవ్యాప్తిర్నిరుక్తోభయసంబంధేన సాధ్యతావిశిష్టాన్యసమవాయేన ప

హ్న్యభావీయ ప్రతియోగితావచ్ఛేదక వహ్నిత్వభిన్నత్వస్య తాదృశత్రిత్వావ
చ్ఛేదేనా సత్త్వాదితిశంకానసంభవతి, తథాపితాదృశప్రతియోగితావచ్ఛేదకతావ
ర్యాప్త్యవచ్ఛేదకధర్మానవచ్ఛిన్నాపర్యాప్తికవిషయతాశ్రయస్య తాదృశప్ర
తియోగితానవచ్ఛేదకత్యనేన వివక్షణాన్నావ్యాప్తిరితిబోధ్యమ్ * కూటనివే
నెదుర్జ్ఞేయతేతి * హేతుమన్నిష్ఠభేద ప్రతియోగితాయాంస్వావచ్ఛేదకావచ్ఛి
న్నత్వ సంబంధేనావచ్ఛేదకతాయాః ప్రతియోగితా తదనవచ్ఛేదకత్వ నివేశ
ల్పే కూటనివేశాభావే ప్యుక్తపరంపరయా సంబంధత్వాభావే తథానివేశో న
సంభవతీత్యభిప్రాయః * ద్విత్వావచ్ఛిన్నాభావసత్త్వాల్లక్షణసమన్వయఇతి * ద్ర
ను సమవాయినః సంయోగేనసాధ్యతాయాం సంయోగినః సమవాయేనాభావీ
య ప్రతియోగితాయాం తాదృశప్రతియోగితాసామాన్యాంతర్గతాయాం సమ
వాయావచ్ఛిన్నత్వ సంయోగావచ్ఛిన్నత్వ యోర్ద్వయోరేవసత్త్వాదవ్యాప్తి
రితిచేన్న ॥ సాధ్యతావచ్ఛేదక సంబంధావచ్ఛిన్నత్వమిత్యనేన సాధ్యతావచ్ఛే
దక సంబంధనిష్ఠ సంబంధవిధయావచ్ఛేదకతాకత్వస్యైవవివక్షితత్వాదేవంయద్ధ
ర్మావచ్ఛిన్నత్వమిత్యనేనాపి యద్ధర్మనిష్ఠప్రకారవిధయావచ్ఛేదకతానిరూప
కత్వమేవ వివక్షణీయమేతల్లాభాయైవధర్మసంబన్ధయోరుపాదానమిత్యవధేయం.
* ఉభయాభావానుసరణమితి * అథోభయాభావనివేశేపి హేతుమతిసర్వైరే
వ సంబంధైః సర్వాణివస్తూనిసంబధ్నంతీతి భ్రమదశాయాం స్వప్రతియోగితావ
చ్ఛేదక సంబంధేనస్వప్రతియోగ్యనధికరణహేతుమన్నిష్ఠాభావీయత్వేన ప్రతి
యోగితాజ్ఞానాసంభవాత్తద్ధర్మికనిరుక్తోభయాభావ జ్ఞానాసంభవాదనుమిత్య
నుత్పాదోదుర్వారస్తత్రేష్టాపత్తౌనిరుక్తభ్రమకాలేపీష్టాపత్తిసంభవాన్నోక్తరీ
త్యోభయాభావానుసరణబీజం సంభవతీతి చేన్న ॥ త్వదుపదర్శితభ్రమ కాలేస
త్వాధానుమితి కారణజ్ఞానాసంభవేన తదాఽనుమిత్యనుత్పాదఇష్టః గ్రంథకృద్దర్శి
త భ్రమకాలే ఉభయాభావఘటిత వ్యాప్తిజ్ఞానస్య కారణత్వేఽనుమిత్యుపప
త్తిరితివిశేషాదుక్తరీత్యోభయాభావానుసరణబీజకథనం సమ్యగేవ * అతి
వ్యాప్తిభయేనేతి * విషయతాసిద్ధసాధ్యతావచ్ఛేదకానవచ్ఛిన్నత్వస్య ప్రతియో
గితాయామభావాదితిభావః ॥ దీధిత్యుక్తద్వితీయ కల్పావతరణబీజం దూషయ
తి * ఇదంచేతి * దుర్వచమితి * నను తత్ప్రకారక ప్రమీయ సాంసర్గిక వి
షయతాశ్రయత్వమేవ సాక్షాత్పరంపరాసాధారణం తత్ప్రతియోగికత్వం స్వవ

చమిత్యతఆహ * తాదృశస్యేతి * నిరుక్తవిషయతాశ్రయత్వరూపస్యేత్యర్థః॥
* కించిద్రూపేణాపీతి * స్వసమవాయిసంయోగత్వేనాపీత్యర్థః * భ్రమ
త్వానుపపత్తేరితి * ఇదమాపాతతః ॥ యేనరూపేణ యస్యయత్ప్రతియోగిక
త్వం యదనుయోగికత్వంచ తద్రూపవిశిష్టసంసర్గక తత్ప్రకారక తద్విశేష్య
కజ్ఞానస్యైవ ప్రమాత్వమ్ ॥ కించిత్సమవాయినిరూపితత్వ విశిష్టసంయోగత్వేన
చ నలౌహిత్య ప్రతియోగికత్వ మపితు స్వసమవాయిఘటితరూపేణేతినోక్త
భ్రమత్వానుపపత్తిరితి ॥ *స్వయమాహ్యమితి * సంయోగేన రూపసాధ్యకేషు
ట్వాదౌ విరుద్ధసంయోగేనరూపవత్వాఽప్రసిద్ధ్యాసంయోగేన రూపాభావస్య
ప్రతియోగితావచ్ఛేదక సంబంధేనప్రతియోగివైయధికరణ్యాభావేన రూపస్య
సంయోగేన హేతువ్యాపకత్వేపి సామానాధికరణ్య శరీరేసాధ్యతావచ్ఛేదక
సంబంధ నివేశాదేవపరామర్శస్య భ్రమత్వంతత్ర సంబంధానివేశపక్షే తేనసం
బంధేన వృత్తిమత్త్వమపి తత్సంబంధఘటిత వ్యాపకత్వ శరీరేనివేశనీయ మిత్యా
ధిక మిత్యర్థః ॥

విదుషాం కణ్ఠభూషాయై రఘునాథేన నిర్మితే ।
సన్న్యాయరత్నే సిద్ధాన్త లక్షణమ్పూర్ణతామగాత్ ॥

ఇతి మీమాంసాన్యాయపఞ్చాస్య శ్రీమద్రాఘవాచార్యశిష్యస్యవత్స
తే, ఇత్యుపనామక రఘునాథస్య కృతౌ గదాధరీయపఞ్చవాద
టిప్పణ్యాంన్యాయరత్నాభిధాయాంసిద్ధాన్తలక్షణంసమ్పూర్ణమ్

శ్రీ అథావయవగ్రన్థః. శ్రీ

* అనుమానంనిరూప్యేతి * ద్వితీయార్థో విశేష్యత్వమాధేయతయా
ప్రకృత్యర్థేలింగపరామర్శాన్వితస్యతస్య లక్షణస్వరూపప్రామాణ్య విభాగ
ప్రకారకజ్ఞానానుకూల వ్యాపారరూపనిపూర్వక రూపధాత్వర్థైక దేశే జ్ఞా
నేనిరూపకతా సంబంధేన తాదృశ ధాత్వర్థస్యచ ధ్వంసాధికరణకాలవృత్తి
త్వ రూపల్యబర్థైక దేశధ్వంసే ప్రతియోగితయా తాదృశోత్తరకాలీనత్వస్యల
క్షణాదినా న్యాయతదవయవ ప్రతిపత్త్యనుకూలవ్యాపారరూప న్యాయతదవ
యవ నిరూపణపదార్థే స్వరూపసంబంధేన తస్యచ తదుత్తరద్వితీయార్థేవిశే
ష్యత్వే ఆధేయతయా తాదృశవిశేష్యత్వస్య ప్రతిజానీతే ఇత్యత్రప్రతిపూర్వక

జానాత్యర్థాఽవ్యవహితోత్తరకాల కర్తవ్యత్వ ప్రకారకజ్ఞానానుకూల వ్యా
పార రూపప్రతిజ్ఞాఘటకజ్ఞానే నిరూపకతయా తాదృశప్రతిజ్ఞాయా ఆఖ్యాతార్థ
కృతావనుకూలతయా తాదృశకృతేశ్చాఖ్యాతాక్షిప్తకర్తరి మణికారే సమవా
యేనాన్వయః, తథాచానుమానవిశేష్యకలక్షణాదిప్రకారక జ్ఞానానుకూలో యో
వ్యాపారస్తదుత్తర కాలీనో యో లక్షణాదిప్రకారకన్యాయాది విశేష్యకజ్ఞానా
నుకూల వ్యాపారస్తద్విశేష్యకావ్యవహితోత్తరకాల కర్తవ్యత్వప్రకారక జ్ఞా
నానుకూల వ్యాపారరూప ప్రతిజ్ఞానుకూల కృతిమాన్ మణికారఇతి విశిష్టబో
ధః ఆద్యోవ్యాపారస్తత్కరణ మనుమానం తచ్చలింగ పరామర్శః అథాను
మానం నప్రమాణం మిత్యాదిశబ్దాత్మకః ॥ ద్వితీయోవ్యాపారః అనుమితి చ
రమకారణత్వాది శబ్దాత్మకః ॥ విభిన్నకారణ జన్యతావచ్ఛేదకత్వాత్ స్వా
ర్థత్వ పరార్థత్వేఽనుమితిత్వ వ్యాప్యేజాతీతథాచ స్వార్థానుమితౌ స్వా
ర్థానుమానం పరార్థానుమితౌ పరార్థానుమానంజనకమితి కేచిత్ ॥ త
న్న ॥ సామాన్యతోఽనుమితిత్వపరామర్శత్వాభ్యామేవ కార్యకారణభావా
త్తాదృశజాత్యసిద్ధేః ॥ నచ స్వార్థానుమితావప్రామాణ్యజ్ఞానానాస్కన్దిత ప
రామర్శో హేతుః పరార్థానుమితౌత్వప్రామాణ్యజ్ఞాన విశిష్టోపీతితయోర్వై
జాత్య మావశ్యకమితి శంక్యమ్ ॥ తథాసతి న్యాయజన్యజ్ఞానస్యైవోపనయార్థ
వ్యాప్తిపక్షధర్మతావిషయకత్వేనపరామర్శ రూపత్వసంభవాత్పరామర్శాంత
రానుసరణస్య మూలకృతోవ్యర్థత్వాదిత్యభిప్రేత్య పరార్థపదం వ్యాచష్టే
* విచారదశాయామితి * విపరీతోద్భావకపరజిగీషయా న్యాయప్రయోగో వి
చారః ॥ పరస్యార్థః ప్రయోజనంయస్మాదితి విగ్రహః ॥ న్యాయసాధ్యమిత్య
త్ర సాధ్యత్వంనజన్యత్వరూపమిత్యాహ * వాదీతి * సవిశేషణహీతిన్యాయేన వి
శేషణస్య పరామర్శస్యన్యాయ ప్రయోజ్యత్వమాదాయ విశిష్టేతద్వ్యవహారస
మర్థనేపి జ్ఞాయమానసాతోఽరనుమానత్వేతస్యవాస్తవం న్యాయప్రయోజ్య
త్వం మణికారోక్తమనుపపన్నమతఆహ * అథవేతి * కేవలాన్వయిగ్రంథా
దావనుమానస్యైవానుమితే రపిత్రైవిధ్యోక్తే స్తచ్చేత్యస్యానుమిత్యర్థకత్వ
మాహ అథవేతీతి కేచిత్ ॥ అనుమీయత ఇత్యనుమానమితి వ్యుత్పత్త్యాభావే ల్యు
టితదర్థకత్వ మనుమానపదస్యేతిబోధ్యమ్ * ఏతేన * పరార్థానుమాన
స్య. న్యాయప్రయోజ్యత్వ కథనేన ॥ నన్వనుమాన నిరూపణానంతరం న్యాయ

తి నిరూపణే కాసంగతిరత ఆహ * కారణత్వమితి * ప్రయోజకత్వమిత్యర్థః॥ సంగత్యంతరమపి దర్శయతి * స్మరణేతి * తత్ర నను స్తద్రూపేత్యాదిమూలస్య పక్షసత్త్వాది తత్తద్రూపవిశిష్ట లింగవిషయకప్రతిపత్తినిరూపితాయా యా జనకతా తత్తదవచ్ఛేదకీభూత యత్కించిజ్జ్ఞానీయ విషయతానిరూపకవర్ణత్వవ్యాపకసముదాయత్వమర్థస్తేన నాసంభవః నాప్యతివ్యాప్తిర్వివేచయిష్యతే చేదముపరిష్టాత్ * ఉపనయేనపక్షసత్త్వస్యేతి * పక్షసత్త్వం పక్షసంబంధః ॥ ఏతచ్చ ధూమవానయమిత్యేవోపనయాకార ఇతి ప్రాచీనమతాభిప్రాయేణ తేనోపనయస్య వ్యాప్తిబోధకత్వాత్తేనైవ సపక్షసత్త్వవక్ష్యమాణవిపక్షాసత్త్వయోర్బోధనాదుదాహరణానుధావన మగ్రేచోదాహరణాదిత్రికేఽతివ్యాప్తికథనం చాసంగతమితి జ్ఞేయమ్ ॥ * ఉదాహరణేనేతి * ననూదాహరణే నవ్యాప్తేరేవ ప్రతిపాదనాత్కథం సపక్షసత్త్వవిపక్షాసత్త్వయోః ప్రతిపాదనమితి చేదత్రాహుః ॥ ఉదాహరణజన్యబోధే హేతుసమానాధికరణాభావప్రతియోగితానవచ్ఛేదకత్వస్య సాధ్యతావచ్ఛేదకే భానే తదవచ్ఛిన్నాభావపదసంబద్ధత్వస్యాపి హేతౌ తుల్యవిత్తివేద్యతయా భానాత్సాధ్యసామానాధికరణ్యభానే సపక్షసత్త్వభాన సంభవాచ్చ ॥ యద్వా స్వసమానాధికరణాభావ ప్రతియోగితానవచ్ఛేదక సాధ్యతావచ్ఛేదకకత్వమేవ విపక్షాసత్త్వమితి నానుపపత్తిః ॥ ఏతేన కేవలాన్వయి సాధ్యకే న్యాయే లక్షణావ్యాప్తిస్తత్ర విపక్షాప్రసిద్ధేరితి నిరస్తమ్ ॥ నన్వేవమపి తత్ర బాధ సత్ప్రతిపక్షయోరప్రసిద్ధ్యా లక్షణావ్యాప్తిరస్త్యేవేతి చేన్న॥ పక్షతావచ్ఛేదక సామానాధికరణ్యేన తేనసంబంధేన తద్ధర్మావచ్ఛిన్నస్య సాధ్యతాయాం తత్స్థలీయ న్యాయలక్షణే పక్షతావచ్ఛేదక వ్యాపకాభావప్రతియోగితా సామాన్యే యత్సంబంధావచ్ఛిన్నత్వ యద్ధర్మావచ్ఛిన్నత్వోభయాభావస్తద్ధర్మావచ్ఛిన్న సాధ్యకత్వమబాధితత్వమ్ ॥ అవచ్ఛేదకావచ్ఛేదేన సాధ్యకస్థలీయ న్యాయలక్షణేచ పక్షతావచ్ఛేదక సమానాధికరణాభావ ఘటితనిరుక్తరూప మేవాబాధితత్వం వివక్షణీయమ్ ॥ ఏవం పక్షవృత్తిస్వసాధ్యవిరుద్ధ సామాన్యకత్వమసత్ప్రతిపక్షితత్వమ్ ॥ పక్షావృత్తిత్వంచ యేనసంబంధేనసాధ్యవిరోధస్తేన సంబంధేన॥ నిరుక్తాబాధితత్వాసత్ప్రతిపక్షితత్వయోః కేవలాన్వయిసాధ్యకహేతుసాధారణ్యేన నతత్సాధ్యకన్యాయే వ్యాప్తిః ॥ యత్తు॥ప్రాచాం మతే సాధ్యపదస్యావృత్తిత్వే సతి సాధ్యసామానాధికరణ్యస్యైవ వ్యాప్తిత్వాత్తద్బోధకా

ముదాహరణాత్తల్లాభ ఇతి ॥ తదసత్ ॥ కేవలాన్వయిసాధ్యకన్యాయేఽవ్యాప్త్య
నిరాసాత్ ॥ ఉదాహరణఘటకయత్పదోత్తరహేతుబోధకపదేవ్యాప్తివిశిష్టేల
క్షణాప్రసంగాచ్చ ॥ నచ భవన్మతే ప్యుదాహరణఘటక సాధ్యపదే వ్యాపక
త్వవిశిష్ట సాధ్యలక్షణాయా ఆవశ్యకత్వాత్తుల్యమితివాచ్యమ్ ॥ ఉద్దేశ్యవిధేయ
భావస్థలే విధేయోద్దేశ్యతావచ్ఛేదకవ్యాపకత్వభానస్యౌత్సర్గికత్వాత్ ॥ న
చైవం యత్తత్పదానర్థక్యంశంక్యమ్ ॥ ఔత్సర్గిక నియమతాత్పర్య గ్రాహ
ఏవోపయోగాదగ్రే చ హేతోరుద్దేశ్యతావచ్ఛేదకతయాలక్షణా దరాదితి సంక్షే
పః ॥ యదప్యుదాహరణాదీనాం సపక్షసత్త్వాది బోధకత్వాభావేప్యుత్తరకాలీన
మానసఏవ తేషాం బోధ ఉపేయతే తావతైవ తత్ప్రతిపత్తిపరత్వ సంభవాత్త
త్ప్రతిపాదకత్వమిత్యనేన ప్రతిపత్తిపరత్వమేవ వివక్షితమితి నకోపిదో
షఇతి ॥ తదప్యసత్ ॥ ఉక్తరీత్యా నిర్వాహే మానసబోధ కల్పనస్యాయుక్త
త్వాత్ * నిగమనేనేతి * ప్రతిజ్ఞాహేతుభ్యాం హేతుజ్ఞానజ్ఞాప్య సాధ్యవత్త్వ
స్యాపక్షేఽవగతత్వాన్నిగమనఘటకతత్పదస్య హేతుమాత్రపరత్వే పౌనరుక్త్యా
పత్తేస్తస్యాబాధితత్వాసత్ప్రతిపక్షితత్వవిశిష్టేలాక్షణికత్వాదితి భావః ॥ కేచిత్తు
అయం హేతురబాధితత్వాదిమాన్ సాధ్యాన్విత స్వజ్ఞాప్యత్వ బోధకవాక్యోత్తర
తథావిధజ్ఞాప్యత్వబోధక వాక్యోపస్థితహేతుత్వాదిత్యనుమానోత్థాపకతయై ని
గమస్యోపయోగాత్తజ్జన్యబోధోత్తర మనుమానేనైవ తయోర్నిర్ణయ ఇత్యా
హుః ॥ తదసత్ ॥ ఉక్తరీత్యైవ నిర్వాహాదుక్తహేతోర్బాధిత సాధారణ్యాచ్చ ॥
నచ వ్యాప్తిపక్షధర్మతావిశిష్టత్వేన హేతుర్విశేషణీయ ఇతివాచ్యమ్ ॥ అసంకీ
ర్ణబాధితేతావతాపి వ్యభిచారాత్ । అత్ర చ యథాశ్రుతే శబ్దజ్ఞానస్య జనక
తామతేఽసంభవః సమస్తరూపోపపన్నలింగవిషయకజ్ఞానాజనకత్వాన్న్యాయ
స్య ఏవం జనకత్వమాత్రోక్తౌ జ్ఞాయమానశబ్దస్య జనకతామతే ఏకదేశేఽతివ్యా
ప్తిర్జనకసముదాయత్వోక్తావసంభవః అతః పూర్వోక్త ఏవ తదర్థ ఆదరణీయః ॥
తత్ర న్యాయ జన్యజ్ఞానస్య సమస్తరూపావచ్ఛిన్న హేతువిషయకత్వాభావాద
సంభవ వారణాయ తత్తద్రూపనివేశః ॥ ఏకైకన్యాయవృత్తి సముదాయత్వ
స్య లక్షణఘటకత్వోపపత్తయే జ్ఞానే యత్కించిత్త్వనివేశః ॥ ఉదాసీనవిషయక
న్యాయవిషయకజ్ఞానమాదాయ తద్ఘటిత సముదాయేఽతివ్యాప్తివారణాయావ
చ్ఛేదక విషయతానివేశః ॥ అన్యవహితోత్తరత్వాది సాధారణసముదాయత్వ

స్యైవ తాదృశ విషయతానిరూపకత్వ వ్యాపకత్వాదసంభవ ఇతి వర్ణత్వనివేశః ॥ ఏకదేశవృత్తిసముదాయత్వ వ్యావృత్తయే యాయాజనకతేతి వ్యాపకత్వనివేశోఽపి తదర్థమేవ ॥ నను మూలే అత్రేత్యాదినాఽతివ్యాప్తిప్రదర్శనమసంగత మత్రేత్యనేన లక్షణవాక్యస్య సన్నిహితస్య పరామర్శాత్తస్యచ లక్షణపరత్వేన సమస్తరూపోపపన్నలింగ పరత్వాభావాత్ ॥ అతత్పరశుకాద్యుచ్చరిత న్యాయసమానాకారవాక్యవంచక వారణాయ తత్పరత్వస్య లక్షణేఽవశ్యం వివక్షణీయత్వాదిత్యతఆహ * సమస్తేతి * నను లక్షణవాక్య ఘటక సమస్తరూపోపపన్న లింగేత్యంతే తాదృశలింగప్రతిపత్తితాత్పర్యకత్వ మావశ్యకమన్యథావిశిష్టలక్షణవాక్యాద్విశిష్టార్థబోధానుపపత్తిః ॥ అవాంతరవాక్యార్థబోధమజనయిత్వావిశిష్టార్థబోధానుపపత్తేః ॥ నచ తాదృశలింగ పరత్వం తాదృశలింగముఖ్యవిశేష్యకబోధతాత్పర్యకత్వం లక్షణవాక్యఘటక సమస్తరూపోపపన్న లింగేత్యంతస్యచ నలింగముఖ్యవిశేష్యకబోధతాత్పర్యకత్వం వాక్య ముఖ్యవిశేష్యకబోధే ఏవతత్తాత్పర్యాదితి వాచ్యమ్॥ ఏవం సత్యసంభవాపత్తిర్న్యాయస్యాపి లింగముఖ్యవిశేష్యక బోధతాత్పర్యకత్వాభావాత్ ॥ నచ హేత్వవచ్ఛిన్నవిశేష్యక హేతువ్యాపకసాధ్య ప్రకారకః సపక్షే హేతుప్రకారకః అబాధితాసత్ప్రతిపక్షితహేతుజ్ఞానజ్ఞాప్యప్రకారకశ్చయోబోధస్తజ్జనకతావచ్ఛేదకయత్కించిజ్జ్ఞానీయవిషయతేత్యాదిరీత్యా నిర్వచనాన్న లక్షణవాక్యేఽతివ్యాప్తిరితిశంక్యమ్ ॥ సమస్తేతి వ్యాఖ్యానాసంగతేః ॥ నచలింగవిశేష్యకసపక్షసత్త్వాదిబోధఏవోదాహరణాదితాత్పర్యాత్తాదృశబోధతాత్పర్యకత్వ ముదాహరణాదీనామక్షతం తాదృశతాత్పర్యనిర్వాహశ్చోదీచ్యమానసబోధేనేతిలింగముఖ్యవిశేష్యకత్వ మేవలక్షణఘటకమితినక్షతిరితి వాచ్యమ్ ॥ ఉపనయేన పక్షసత్త్వస్య ప్రతిపాదనాదిత్యాద్యసంగతేరితిచేన్న ॥ విభక్త్యంతవృత్తిత్వేన సముదాయత్వ విశేషణేలక్షణవాక్యైకదేశేఽతివ్యాప్త్యప్రసక్తేరుక్తవ్యాఖ్యానసంగతేః॥ నచ విశిష్టలక్షణ వాక్యఏవాతివ్యాప్తిస్తస్యతాదృశబోధపరత్వాద్విభక్త్యంతత్వాచ్చేతి వాచ్యమ్ ॥ విషయత్వనిష్ఠవిశేష్యతానిరూపిత ప్రకారతాభిన్న లింగవిషయతాక బోధతాత్పర్యకత్వోక్తానాయమతిప్రసంగ ఇతితాత్పర్యాత్ ॥ నన్వయమవ్యతి ప్రసంగోవిభక్త్యంతవృత్తిత్వమిత్యనేన సాధ్యాన్వితహేతుత్వ ప్రతిపాదకవిభక్త్యంతవృత్తిత్వవివక్షాయాం పూర్వోక్తహేత్వవచ్ఛిన్నవిశేష్యకేత్యా

దిరీత్యాలక్షణ నిష్ఠాద్వానసంభవత్యత ఆహ * ఇదముపలక్షణమితి * ఇదమప్యుపలక్షణమ్ ॥ ఘటమానమిత్యాద్యుదాసీనవాక్యఘటిత సముదాయేన్యాయ ద్వయసముదాయే చాతివ్యాప్తిర్ద్రష్టవ్యా ॥ నచ తాదృశ సముదాయత్వనిష్ఠన్యూనానవృత్తిత్వా నిరూపకత్వ నివేశేన తద్వారణం శంక్యమ్ ॥ తథావివక్షణే ప్రతిజ్ఞాదివాక్య పంచకసముదాయత్వస్య తాదృశోదాహరణాదిత్రిక సముదాయత్వనిష్ఠన్యూనానవృత్తితా నిరూపకత్వేనాసంభవాపత్తేః ॥ నను సమస్తరూపోపపన్నలింగ విషయక శాబ్దబోధ ప్రయోజకవాక్య పంచకమాత్రవృత్తిసముదాయత్వం న్యాయత్వమిత్యుక్తౌ నకోపి దోషః మాత్రపదనివేశాత్పర్వతో వహ్నిమానిత్యాది వాక్యమాదాయ నదోష ఇతి చేన్న ॥ లింగం పక్షవృత్తి సపక్షవృత్తీత్యాది వాక్యపంచకేఽతివ్యాప్తేర్దుర్వారత్వాత్ ॥ ప్రతిజ్ఞాత్వాదినా వాక్యపంచక నివేశే ప్రయోజకాంత వైయర్థ్యాత్సిద్ధాంతలక్షణ ఏవపర్యవసానాచ్చ ॥ ఉపాధ్యాయ మతమాశ్రిత్య లఘున్యాయలక్షణ పరతయామూలం వ్యాఖ్యాతుమారభతే * అనుమితిచరమకారణేతి * అనుమితిజననేస్వోత్తరభావిజ్ఞానానపేక్ష త్వం చరమత్వమ్ ॥ ప్రయోజకాంత విశేషణపరిచిత వైకల్పికైకబోధఘటితలక్షణస్యైవ మూలస్వరససిద్ధత్వం దర్శయతి * అత్ర చేతి * మహావాక్యార్థబోధస్యేతి * ఉపనయార్థే హేత్వర్థాన్విత ప్రతిజ్ఞార్థోదాహరణార్థయో రుద్దేశ్యతావచ్ఛేదక తయానిగమనార్థస్యచ విధేయతయాఽన్వయాదుదాహరణ ఘటకయత్తత్పదయోర్దృష్టాంతబోధకస్యచ తాత్పర్యగ్రాహకతయోపయోగ స్వీకారాద్ధూమజ్ఞానజ్ఞాప్యవహ్నిమత్పర్వతాభిన్న ధూమవద్ధూమవ్యాపకవహ్నిమదభిన్నవహ్నివ్యాప్యధూమవదభిన్నః పర్వతః అబాధితాసత్ప్రతిపక్షితధూమజ్ఞానజ్ఞాప్యవహ్నిమత్పర్వతాభిన్న ఇత్యాకారక విశిష్టార్థబోధస్యేత్యర్థః ॥ వక్ష్యమాణరీత్యా తాదృశబోధాసంభవమభిప్రేత్యాహ * తావదర్థేతి * పరిచాయకమాత్రమితి * లక్షణఘటకబోధం ప్రదర్శ్యస్వయం నివర్తత ఇతి యావత్ ॥ నను తావదర్థవిషయకబోధజనకత్వాప్రసిద్ధ్యావసంభవః ॥ వాక్యజ్ఞానస్యైవ జనకత్వాత్ ॥ నచ తాదృశబోధజనకజ్ఞానవిషయత్వం వివక్షితమితి శంక్యమ్। ఏకదేశాతివ్యాప్తేస్తాదృశవిషయత్వ వ్యాపకత్వోక్తావసంభవ ఇత్యత ఆహ । * తాదృశేతి * ప్రతిజ్ఞాదిరూపైక దేశాతివ్యాప్తివారణాయ యాదృశయాదృశేతి ॥ పర్యాప్త్యనివేశస్ఫోరణాయజ్ఞానత్వేనేతి ॥ మనోయోగతాత్పర్యజ్ఞానయో

ఘృతాజ్ఞానానాం వ్యావృత్తయే శబ్దజ్ఞానస్యేతి వక్ష్యమాణార్థకమ్ ॥ తత్తద్ధర్మా
వచ్ఛిన్నైకవాక్యప్రసిద్ధేః ప్రత్యేకమితి ॥ తథాచ యాదృశయాదృశధర్మప్ర
కారకత్వావచ్ఛిన్నా యత్కించిచ్ఛాబ్దబోధనిష్ఠజన్యతానిరూపితశబ్దజ్ఞాననిష్ఠా
జనకతా తత్తద్ధర్మసమానాధికరణసముదాయత్వం న్యాయత్వం పర్యవసితం ॥
పర్వతో వహ్నిమానిత్యాది ప్రతిజ్ఞాదిజ్ఞానస్యావ్యవహితోత్తరత్వసంబంధేన త
త్తద్వర్ణవిశిష్టచరమవర్ణత్వప్రకారకజ్ఞానత్వేన హేతుత్వాద్వర్ణానుపూ
ర్వ్యేవ తాదృశో ధర్మస్తదవచ్ఛిన్నత్వం చరమవర్ణస్యైవేతి చరమవర్ణపంచ
కేఽతివ్యాప్తిరత ఆహ తాదృశేతి కేచిత్ ॥ నను తాదృశశాబ్దబోధం ప్ర
తి పూర్వపూర్వవర్ణోత్తరత్వవిశిష్టోత్తరోత్తరవర్ణత్వప్రకారకజ్ఞానస్యైవ
హేతుతయాఽసంభవస్తత్తదవచ్ఛిన్నమాత్రవృత్తిత్వస్య న్యాయాత్మకసముదా
యత్వేఽసత్త్వాత్ ॥ ఉదాసీనవాక్యేతరసాధారణసముదాయత్వమాదాయో
దాసీనవాక్యఘటితసముదాయేఽతివ్యాప్తివారణాయ మాత్రపదార్థానంత
ర్భావస్యావశ్యకత్వాదతస్తాదృశే యత్కించిచ్ఛాబ్దబోధం ప్రతిశబ్దజ్ఞానస్య
యాదృశయాదృశధర్మప్రకారకజ్ఞానత్వేన హేతుత్వం తాదృశతాదృశధర్మ
ప్రకారకజ్ఞానీయవిషయతాశ్రయవర్ణత్వవ్యాపకసముదాయత్వమేవవివ
క్షణీయం తథాచ గౌరవమతో లఘుపర్యవసితలక్షణమాహ తాదృశేతీత్యపరే ॥ వ
స్తుతస్తు ॥ పత్వాదినా వర్ణాంతరావగాహిజ్ఞానస్యాపి హేతుత్వానురోధేన పకా
రోత్తరాకారోత్తరేతి రీత్యా విశిష్టానుపూర్వీప్రకారకజ్ఞానత్వేన కారణత్వకల్ప
నాఽసంభవాదవ్యవహితోత్తరత్వసంబంధావచ్ఛిన్నపత్వావచ్ఛిన్నప్రకారతా
నిరూపితావ్యవహితోత్తరత్వసంబంధావచ్ఛిన్నాత్వావచ్ఛిన్నప్రకారతాని
రూపితేతి క్రమేణ నిరూప్యనిరూపకభావాపన్నతత్వావచ్ఛిన్నవిషయతాకజ్ఞా
నత్వాదినైవ ప్రతిజ్ఞావిజ్ఞానస్య కారణతాకల్పనమావశ్యకం తత్ర చ నిగమనా
విరహేణావ్యవహితపూర్వత్వసంబంధావచ్ఛిన్ననత్వావచ్ఛిన్నవిషయతానిరూ
పితేతి క్రమేణ పత్వావచ్ఛిన్నప్రకారతాకత్వస్యాపి కారణతావచ్ఛేదకతయా
పత్వాదిరపి తాదృశో ధర్మ ఇతి తత్తద్ధర్మావచ్ఛిన్నసముదాయత్వం న చరమ
వర్ణపంచకస్యేతి న తత్రాతివ్యాప్తిః పరంతు యాదృశవర్ణస్యానేకధా ప్రతిజ్ఞా
దిఘటకత్వం తాదృశైకైకవర్ణఘటితప్రతిజ్ఞాదిసముదాయేఽతివ్యాప్తిర్దుర్వా
రైవేత్యతస్తాదృశేతి పర్యవసితపరిష్కారాదర ఇతి ధ్యేయమ్ ॥ తత్ర ఘటవ్యా

నయోత్యాదివాక్య నిరాసాయ తాదృశత్వం శాబ్దబోధవిశేషణమ్ ॥ తాదృశయ
త్కించిజ్జ్ఞాన నివేశేయత్రపర్వతపదప్రతిపాద్యత్వాది రూపశబ్దఘటితహేతుభిః
ప్రతిజ్ఞాద్యర్థవిషయకానుమితి స్తత్రతాదృశానుమితి నిష్ఠజన్యతా నిరూపితజన
కతావచ్ఛేదక విషయతానిరూపక వర్ణత్వవ్యాపకత్వస్య పరామర్శవిషయ
పర్వతధూమ వహ్నిపదసముదాయత్వే సత్త్వాత్తాదృశ సముదాయేఽతివ్యాప్తి
రితి శాబ్దబోధనివేశః । శాబ్దత్వావచ్ఛిన్నత్వస్యానుమిత్యవృత్తిత్వస్యవాజన్య
త్వేనివేశ లాభార్థః ॥ నచ తాదృశయావజ్జనకతాంతర్గతవిశేషణ జ్ఞానజనక
తావచ్ఛేదకవిషయతాశ్రయ వర్ణాప్రసిద్ధ్యైవ నాతివ్యాప్తిరితివాచ్యమ్ ॥ తు
ల్యయుక్త్యాఽసంభవవారణాయతద్వ్యావృత్తశబ్దజ్ఞాననిష్ఠజనకతాయా ఏవనివే
శ్యత్వాత్ ॥ తాత్పర్యజ్ఞాననిష్ఠజనకతామాదాయాసంభవవారణాయ శబ్దజ్ఞానని
ష్ఠేతి ॥ యదిచ తాత్పర్యజ్ఞానస్యైతద్వాక్యమీదృశవిశిష్టార్థతాత్పర్యకమిత్యా
కారకత్వా త్తత్రచ వాక్యస్యవిషయత్వాన్నాసంభవ ఇతి విభావ్యతే తదాయో
గ్యతాజ్ఞానస్యవర్ణావిషయకత్వా త్తన్నిష్ఠజనకతామాదాయాసంభవవారణాయ
తన్నివేశస్తేనచేచ్ఛాఘటిత ధర్మానవచ్ఛిన్నత్వవిశిష్టనిర్ణయత్వావచ్ఛిన్నత్వం
వివక్షణీయమతో యోగ్యతాజ్ఞాననిష్ఠజనకత్వస్య శబ్దయోగ్యతోభయవిషయక స
మూహాలంబన వృత్తితయా యథాశ్రుతవిశేషణేనావ్యావృత్తత్వేపి నక్షతి ర్నవాస
త్వేవర్ణాః ప్రమేయావర్ణత్వాదిత్యాదౌ యోగ్యతాజ్ఞానస్య వర్ణవిషయక
త్వేప్యవ్యాప్తిస్తన్నిష్ఠజనకతాయా నిర్ణయత్వావచ్ఛిన్నత్వాత్ ॥ తాత్పర్య
జ్ఞానస్యవాక్యావిషయకత్వే తన్నిష్ఠజనకతావారణాయేచ్ఛాఘటితధర్మానవచ్ఛి
న్నత్వం విశేషణమ్ ॥ నచైకవర్ణావ్యవహితోత్తరాపరవర్ణత్వరూపానుపూర్వీ
ప్రకారకనిశ్చయత్వావచ్ఛిన్న జనకతాయా మపీచ్ఛాఘటిత ధర్మానవచ్ఛిన్న
త్వాసంభవః స్వవృత్తియావద్ధ్వంసవిశిష్టత్వ రూపక్షణత్వ ఘటితా వ్యవహితో
త్తరత్వ శరీరే స్వవృత్తియావద్ధ్వంసవిశిష్టత్వే నేచ్ఛాయా అపిఘటితత్వాదితివా
చ్యమ్ ॥ ఇచ్ఛాత్వావచ్ఛిన్న ఘటితధర్మానవచ్ఛిన్నత్వస్యైవ తదర్థత్వాత్
ప్రతిజ్ఞాద్యేకైకావయవవారణాయ యాయాకారణతేతి ॥ తాదృశయత్కించిజ్జ్ఞా
నీయవిషయతాయాః పత్వాద్యావపి సత్త్వాన్న్యాయత్వే తద్వ్యాపకత్వాభావా
దసంభవ ఇతి వర్ణత్వనివేశః ॥ తాదృశవర్ణవృత్తిసముదాయత్వోక్తప్రతిజ్ఞాద్య
క దేశఘటిత సముదాయాతివ్యాప్తిరతో వ్యాపకత్వనివేశః ॥ శాబ్దబోధజ్ఞాన

యోగ్యతేత్యుచిత్వ విశేషణ ప్రయోజనం గ్రంథకృదుక్తమేవావధేయమ్ ॥ నను
తాదృశయత్కించిచ్ఛాబ్దబోధజనకజ్ఞానవిషయతా వచ్ఛేదకసముదాయత్వ మి
త్యేవాస్తు కిం వ్యాపకత్వనివేశేన ॥ న చానుపూర్వీవిశేషస్యైవ తాదృశజ్ఞానవి
షయతా వచ్ఛేదకత్వాన్న్యాయత్వరూప సముదాయత్వస్య నతథాత్వమితివా
చ్యమ్ ॥ సముదాయత్వాతిరిక్తానుపూర్వ్యా దుర్వచత్వాత్ ॥ యది చైవం య
థాకథంచిద్వ్యస్తప్రతిజ్ఞాదిఘటక వర్ణసముదాయజ్ఞానాదపి తాదృశ శాబ్ది
బోధప్రసంగ ఇతి విభావ్యతే తదాఽస్తు క్రమిక వర్ణసముదాయ జ్ఞానత్వేన హే
తుత్వం తావతాపి సముదాయత్వస్య తాదృశజ్ఞానవిషయతా వచ్ఛేదకత్వాక్షతే
రిత్యత ఆహ * తాదృశధర్మశ్చేతి * అయమభిప్రాయః ॥ న తావత్క్రమికవ
ర్ణ సముదాయజ్ఞానత్వేన కారణత్వసంభవః క్రమస్య దుర్నిరూపత్వాత్ ॥ సుని
రూపత్వే తజ్జ్ఞానమేవాస్తు హేతుః కిమంతర్గడునా సముదాయత్వేనేతి న తాదృ
శజ్ఞాన విషయతావచ్ఛేదక సముదాయత్వఘటిత లక్షణసంభవ ఇతి ॥ ననుపర్వ
తో వహ్నిమాన్ పర్వతో దహనవానిత్యాద్యాకారక సకలప్రతిజ్ఞాసాధారణైకా
నుపూర్వ్యసంభవాత్కథమానుపూర్వీప్రకారకజ్ఞానస్య హేతుతా పరస్పరం వ్యభి
చారాదిత్యత ఆహ * ఆనుపూర్వీవిశేష ఇతి * తథా చ తత్తదానుపూర్వీప్రకారక
జ్ఞానా వ్యవహితోత్తర తత్తదర్థ విషయకశాబ్దబోధం ప్రతి తత్తదానుపూర్వీ
జ్ఞానస్య హేతుత్వాన్న వ్యభిచార ఇతి భావః ॥ ఏతేన తత్తదానుపూర్వీప్రకార
కత్వాన్యతమవజ్జ్ఞానత్వేన హేతుత్వాన్న వ్యభిచార ఇతి కేషాంచిదుక్తిర్గౌర
వాత్పరాస్తా ॥ తృణారణిమణీనామప్యన్యతమత్వేన కారణత్వప్రసంగశ్చ తస్మ
తే * తాదృశేతి * ఉక్తయత్కించిజ్జ్ఞానీయ విషయతాశ్రయవర్ణత్వవ్యాపకత్వా
ర్థః ॥ ప్రతిజ్ఞాత్వాది నిష్ఠన్యూనవృత్తితా నిరూపకత్వాదసంభవవారణాయ యా
వత్కారణతాని వేశః ॥ ప్రతిజ్ఞాద్యేకదేశనిష్ఠసముదాయత్వనిష్ఠన్యూనవృత్తితా
నిరూపకత్వాదసంభవ వారణాయవ్యాపకత్వనివేశః * వృత్క్రమప్రయుక్తప్ర
తిజ్ఞాదీతి * తాదృశసాధ్యవత్పక్షాదిబోధకవాక్యత్వర్థస్తేన తత్ప్రతిజ్ఞావ్యవ
హారాభావేపి నాసంగతిః * వృత్క్రమేతి * ప్రతిజ్ఞాద్యవ్యవహితోత్తరత్వ
శూన్యహేత్వాదివృత్తిసముదాయత్వాన్యత్వేనేత్యర్థః * ఏకైకన్యాయఘట
కేతి * అస్మైకైక న్యాయఘటకప్రతిజ్ఞాద్యేకైకవాక్య సముదాయత్వస్య తా
దృశన్యాయత్వరూపసముదాయత్వ నిష్ఠన్యూనవృత్తితానిరూపకతయైవ వారణ

మితిచేన్న ॥ తాదృశసముదాయత్వనిష్ఠన్యూనవృత్తిత్వానిరూపకత్వ మిత్యనేన స్వాభావవదవృత్తిస్స్వసమానాధికరణభేద ప్రతియోగితావచ్ఛేదక తాదృశసముదాయత్వకం యద్యత్తత్తద్భేదకూటస్యైవవివక్షితత్వాత్తస్యచ తాదృశసముదాయత్వేఽక్షతత్వాదన్యథా నానాన్యాయఘటకప్రతిజ్ఞాది వృత్తిన్యాయాంతరవృత్తిసముదాయత్వ నిష్ఠన్యూనవృత్తితా నిరూపకత్వస్యతన్న్యాయత్వే సత్త్వాదసంభవప్రసంగాత్ * స్వాశ్రయీభూతయత్కించిదిత్యాది * అత్రతాదృశప్రతిజ్ఞావ్యవహితోత్తరత్వస్య తదధికరణక్షణధ్వంసాధికరణ క్షణఘటితస్య క్రమికవర్ణసముదాయ రూపప్రతిజ్ఞాధికరణాప్రసిద్ధ్యాఽసంభవ ఇతి తాదృశప్రతిజ్ఞాత్వాశ్రయ చరమవర్ణఏవ ప్రతిజ్ఞాశబ్దేన గ్రాహ్యఇతి సూచనాయ యత్కించిదితీతి కేచిత్ ॥ పరేతుఏకైకన్యాయ ఘటకప్రతిజ్ఞాద్యేకైకవృత్తిసముదాయత్వనిష్ఠన్యూనవృత్తిత్వ నిరూపకత్వమాదాయాఽసంభవవారణాయ యజ్జ్ఞానీయవిషయతాశ్రయవర్ణత్వవ్యాపకత్వం తజ్జ్ఞానీయవిషయతాశ్రయవర్ణత్వవ్యాపకసముదాయత్వనిష్ఠన్యూనవృత్తిత్వా నిరూపకత్వం వివక్షణీయమేవంచ సతి సమానాకారక ప్రతిజ్ఞాద్వయహేత్వాది చతుష్టయైతత్షట్కసముదాయేఽతివ్యాప్తిరతో యత్కించిదితీతి వదంతి ॥ అత్రైవం వివక్షణేనైవ వ్యుత్క్రమ ప్రయుక్తప్రతిజ్ఞాదిసముదాయ వారణాద్వ్యుత్క్రమ ప్రయుక్తప్రతిజ్ఞాది వృత్తిత్వాది విశేషణంవ్యర్థమితిచేత్ ॥ మైవం,తస్యైవస్వాశ్రయేత్యధికం నివేశ్యపరిష్కృతత్వేన తద్వైయర్థ్యాభావాత్ ॥ యత్త్వ,యద్యత్సముదాయత్వంతత్తద్భేదకూటపర్యవసితతాదృశ విశేషణశరీరే ప్రతియోగిని వ్యుత్క్రమప్రయుక్తప్రతిజ్ఞాదివృత్తిసముదాయత్వ భేదస్యాపి నివిష్టత్వాన్న తద్వైయర్థ్యమితి॥తదసత్ ॥ ఆశ్రయప్రతిజ్ఞావ్యవహితోత్తరత్వ అన్వయప్రతిజ్ఞానుకూల కృతిసమానాధికరణకృతిజన్యత్వోభయశూన్యవృత్తిత్వతాదాత్మ్యోభయసంబన్ధేన సముదాయత్వ విశిష్టాన్యత్వేసతి ఆశ్రయహేత్వ వ్యవహితోత్తరత్వ ఆశ్రయహేత్వనుకూలకృతి సమానాధికరణ కృతిజన్యత్వోభయశూన్యవృత్తిత్వ తాదాత్మ్యోభయసంబంధేన సముదాయత్వవిశిష్టాన్యత్వ మితిరీత్యాస్వవృత్తిత్వ స్వావ్యవహితోత్తరత్వ స్వానుకూలకృతి సమానాధికరణ కృతిజన్యత్వోభయశూన్యహేతువృత్తిత్వోభయసంబంధేన ప్రతిజ్ఞాదివిశిష్టాన్యత్వమితిరీత్యావాఽనుగతభేదచతుష్టయస్యైవ నివేశనీయతయాఽసర్వజ్ఞముక్తేయత్తాపాదకకూటనివేశానావశ్యకత్వాత్ ॥ ఉభయ

శూన్యత్వనివేశాచ్చ క్రమేణపంచభిః పురుషైః ప్రయుక్తప్రతిజ్ఞాది పంచకస
ముదాయేఽతివ్యాప్తివారణాయ స్వాశ్రయప్రయుక్తత్వ స్వానాశ్రయప్రయుక్త
త్వోభయసంబన్ధేనైకత్వ వదన్యత్వరూపైక పురుషప్రయుక్తత్వ విశేషణం జగ
దీశానామనుపాదేయమ్ ॥ తాదృశకూటప్రతియోగిని తాదృశసముదాయత్వ భే
దనివేశే ప్రతియోగివ్యక్తిపరిచాయకోక్తివైయర్థ్యాచ్చ ॥ నన్వేవమప్యసంభ
వః హేతుత్వోదాహరణత్వాదినా ప్రతిజ్ఞామాత్రావగాహిభ్రమాత్మక యత్కిం
చిజ్జ్ఞానీయతత్తజ్జనకతావచ్ఛేదకవిషయతాశ్రయవర్ణత్వవ్యాపకప్రతిజ్ఞాత్వనిష్ఠ
న్యూనవృత్తిత్వనిరూపకత్వాన్న్యాయత్వస్యేత్యత ఆహ * దిగితి * తదర్థశ్చ
యత్కించిజ్జ్ఞానే భ్రమాన్యత్వవివక్షణాన్నాసంభవః ॥ ఏవం విశేష్యదలేఽపి భ్ర
మాన్యత్వం జ్ఞానే విశేషణం దేయం తేన ప్రతిజ్ఞాద్యేకదేశే ఘటమానయేత్యాదివా
క్యే చ నాతిప్రసంగః ॥ తథాచాయమత్ర నిష్కర్షః ॥ తాదృశయత్కించిచ్ఛా
బ్దబోధనిరూపితేచ్ఛాత్వావచ్ఛిన్నఘటిత ధర్మానవచ్ఛిన్నత్వ విశిష్టనిర్ణయత్వా
వచ్ఛిన్నాయా యా కారణతా తత్తదవచ్ఛేదక కోటిప్రవిష్టభ్రమాన్యయత్కించిజ్జ్ఞా
నీయవిషయతానిరూపకవర్ణత్వ వ్యాపకసముదాయత్వనిష్ఠన్యూనవృత్తితా ని
రూపకప్రతిజ్ఞాది విశిష్టాన్యతాదృశసముదాయత్వం న్యాయత్వమ్ ॥ అథాత్ర
వ్యాపకత్వనివేశోఽవ్యర్థః వినిగమనావిరహేణ తత్తద్వర్ణవిషయితానాం కారణ
తావచ్ఛేదకత్వేన యా యా కారణతేతి వీప్సయా తత్తద్వర్ణవిషయకత్వావచ్ఛి
న్న సకలకారణతానామేవ లక్షణఘటకతయా తత్తదవచ్ఛేదకవిషయతాశ్రయ
వర్ణవృత్తిత్వస్య ప్రతిజ్ఞాద్యేకదేశసముదాయత్వేఽసత్త్వేన తత్రాతిప్రసంగా
భావాత్ ॥ నచ యావత్కారణతాంతర్గతాయా అవ్యవహితోత్తరత్వాదిసాంస
ర్గికవిషయిత్వావచ్ఛిన్న కారణతాతదవచ్ఛేదక విషయితానిరూపకవర్ణాప్రసి
ద్ధిర్వ్యాపకత్వానివేశే ఏకదేశాతివ్యాప్తిభయేన సాక్షాత్తదవచ్ఛేదకత్వస్యైవ
నివేశనీయతయా తాదృశకారణతాయాం పరంపరయాఽవచ్ఛేదకవిషయితానిరూ
పకవర్ణప్రసిద్ధిరితివక్తుమశక్యమితివాచ్యమ్ ॥ వర్ణవిషయకత్వావచ్ఛిన్న యావ
త్కారణతావివక్షణాత్ ॥ ఏవం సతి వర్ణత్వ నివేశోఽవ్యర్థ ఇతి న శంక్యమ్ ॥ తస్య
తాదృశ కారణతానివేశతాత్పర్యకత్వాత్ । నచైవమసంభవస్తాదృశానుపూర్వీ వి
షయకజ్ఞానత్వేనైవ హేతుతయా విషయితాయాః సాక్షాదనవచ్ఛేదకత్వాదితి
వాచ్యమ్ ॥ తథాసతి జ్ఞానత్వత్వప్రవేశే గౌరవాజ్జ్ఞానీయవిషయితాయా ఏవ కార్య

ణతావచ్ఛేదకత్వాత్ ॥ ధర్మధర్మితావచ్ఛేదకభావాపన్న జ్ఞానత్వవిషయిత్వ
యో రేవ తదవచ్ఛేదకత్వాభ్యుపగమాచ్చ నోక్తదోషః ॥ యత్తు॥ తత్తద్వర్ణ విష
యితానాం వినిగమనావిరహేణ నసాక్షాదవచ్ఛేదకత్వం సంభవతిప్రాగభావాన
భ్యుపగమపక్షేస్వోత్పత్త్యధికరణక్షణోత్పత్తికధ్వంస ప్రతియోగిత్వరూపావ్యవ
హితపూర్వత్వస్యోత్పత్తిద్వయఘటితత్వేన గురుతయా తద్వర్ణావ్యవహితపూర్వ
తద్వర్ణజ్ఞానస్య హేతుత్వేగౌరవాత్తదఘటితతత్తద్వర్ణావ్యవహితోత్తరతత్త
ద్వర్ణత్వరూపానుపూర్వీప్రకారకజ్ఞానస్యైవహేతుత్వాదితి ॥ తదసత్ ॥ స్వ
వృత్తివృత్తిమత్త్వ స్వవృత్తిధ్వంస ప్రతియోగిత్వ స్వవిషయక కృతిసమానాధిక
రణ కృతివిషయత్వేత్రితయసంబన్ధేన తత్తద్వర్ణ విశిష్టత్వరూపావ్యవహిత పూ
ర్వత్వస్యాతి లఘుతయా తత్సంబంధేన తత్తద్వర్ణ విశిష్టతత్తద్వర్ణజ్ఞానత్వేన కార
ణతాయా దూషయితుమశక్యత్వాత్ ॥ విషయతానాంనిరూప్య నిరూపకభావే
వినిగమనావిరహేణ సకలవర్ణ విషయితానాం కారణతావచ్ఛేదకత్వస్య నిష్ప్ర
త్యూహత్వాచ్చ ॥ అత్రవదంతి ॥ యాయాకారణతేత్యనేనసకలకారణతాఉపా
దాయతత్తదవచ్ఛేదక విషయితానిరూపక వర్ణవృత్తిసముదాయత్వస్యన్యాయ
త్వేగౌరవాత్ప్రతిజ్ఞాజ్ఞానీయైకాహేతుజ్ఞానీయైకేతిరీత్యా పంచకారణతాస్తత్తద్ఘ
టకచరమవర్ణ విషయకత్వావచ్ఛిన్నా ఏవోపాదేయా స్తథాచైక దేశవారకతయా
వ్యాపకత్వనివేశస్సార్థకః॥నచవినిగమనావిరహాన్నంక్యః సమనియతానాంకారణ
తానామైక్యోపగమసంభవాత్పంచకారణతానామేవ లక్షణఘటకత్వాత్ ॥ నచై
వం కారణతావచ్ఛేదకకోటి ప్రవిష్టతివ్యర్థమితిశంక్యమ్ । విషయితామాత్రే తద
వచ్ఛేదకతాపర్యాప్తేః పూర్వోక్తరీత్యాఽసంభవేనతన్నివేశేఽసంభవస్యైవప్ర
సంగేన ప[illegible]వ్యనివేశ సూచనాయైవ తదుపాదానాత్ ॥ నచ సమనియత
కారణతానామైక్యోపగమేఽనయవలక్షణే ఆనుపూర్వీవిశేషప్రకారకనిశ్చయ
త్వ సమనియతకారణతావచ్ఛేదక విషయితానిరూపకత్వ మిత్యత్రసమనియత
త్వ నివేశవైయర్థ్యప్రసంగస్తాదృశ నిశ్చయత్వావచ్ఛిన్నకారణతానివేశ సంభ
వాదితివాచ్యమ్ ॥ సమనియతానాం కారణతానామైక్యానైక్యపక్షద్వయ సా
ధారణ్యేన తన్నివేశాత్ ॥ తాసామైక్యపక్షాభిప్రాయేణవ్యాపకత్వోపాదానా
త్ ॥ నను పంచానామేవ కారణతానాం నివేశేయత్కించిచ్ఛాబ్దబోధ నిరూ
పితత్వస్య పరిచాయకతయాఽనివేశాపత్తిః ॥ నచేష్టాపత్తిః ॥ ఆనుపూర్వీభేద

భిన్నానాం కారణతానాం తత్తద్వ్యక్తిత్వేననివేశాత్ ॥ పర్వతోవహ్నిమాన్
పర్వతోదహనవానిత్యాది ప్రతిజ్ఞాదిఘటిత తత్సాధ్యక న్యాయా ననుగమప్రసం
గాత్ ॥ అవచ్ఛేదకవిషయితానిరూపకవర్ణవృత్తిత్వ సంబంధేనతాదృశ సకలకా
రణతావిశిష్ట సముదాయత్వమితి వ్యాపకతాఘటిత సకలకారణతాఘటిత లఘు
తరలక్షణసంభవాచ్చేతి చెన్న ॥ స్వవృత్తిసాధ్యవత్పక్షవిషయకత్వావచ్ఛిన్న జ
న్యతానిరూపితజనకతావచ్ఛేదక విషయితానిరూపక వర్ణత్వవ్యాపకత్వస్వ వృ
త్తిహేతుతావచ్ఛేదకవిశిష్టహేతువిశిష్టహేతుత్వవిషయకత్వావచ్ఛిన్నజన్యతా ని
రూపితజనకతావచ్ఛేదకవిషయితానిరూపకవర్ణత్వవ్యాపకత్వేత్యాదివ్యాపకతా
పంచక సంబంధేనతాదృశ శాబ్దవిశిష్టసముదాయత్వం వివక్షణీయమేతదర్థతాత్ప
ర్యగ్రాహక మేవశాబ్దేయత్కించిత్త్వం సతులక్షణప్రవిష్టమననుగమాపత్తేరతో
నోక్తాననుగమోలక్షణానన్యంవేతి ॥ వస్తుతస్తు ॥ తాదృశయత్కించిచ్ఛాబ్ద
బోధనిరూపితానిర్ణయత్వావచ్ఛిన్నాయాయాః కారణతాస్వావచ్ఛేదకకోటిప్ర
విష్టయత్కించిజ్జ్ఞానీయవిషయితానిరూపకవర్ణత్వవ్యాపకతాసంబంధేన తాదృ
శసకలకారణతావిశిష్టసముదాయత్వం విశేష్యదళపర్యవసితార్థోఽమతద్వయ
సాధారణస్తత్రసమనియతకారణతానామైక్యపక్షేఏకదేశసముదాయేఽతివ్యా
ప్తివారణాయ వ్యాపకతానివేశః అనైక్యపక్షే సకలకారణతాంతర్గతావ్యవ
హితోత్తరత్వవిషయకత్వావచ్ఛిన్న కారణతావచ్ఛేదక విషయితానిరూపక వ
ర్ణాఽప్రసిద్ధ్యాఽసంభవవారణాయావచ్ఛేదకకోటిప్రవిష్టానా మవచ్ఛేదకత్వ
సూచనాయ కోటిప్రవిష్టేతి తథాచ వర్ణవిషయితానాం తదవచ్ఛేదకకోటిప్రవి
ష్టత్వాన్నాప్రసిద్ధిః ॥ ఏతేన పూర్వకల్పేశాబ్దేయత్కించిత్త్వశబ్దజ్ఞాననిష్ఠత్వకో
టిప్రవిష్టత్వానాం లక్షణేఽనివేశాత్స్వరసతోనతత్సంగతిరితినిరస్తమ్ ॥ అత్రతే
షాంనివేశస్యావశ్యకత్వాత్ ॥ అథవిషయితాయాం తాదృశజనకతాశ్రయజ్ఞా
నీయత్వమేవనివేశనీయముదాసీనసాధారణ సముదాయత్వస్య తాదృశసము
దాయత్వనిష్ఠ న్యూనవృత్తితానిరూపకతయైవ వారణాత్తదవచ్ఛేదకతానివేశో
వ్యర్థఇతిచేత్ ॥అత్రకేచిత్ ॥ కాలికసంబంధేనతాదృశ జనకతావిశిష్టఘటమానయేతి
వాక్యజ్ఞానమాదాయ తాదృశవాక్యేఽతిప్రసంగవారణాయస్వరూపసంబంధేనై
వ జనకతావైశిష్ట్యంవాచ్యం తథాచ గౌరవమతోఽవచ్ఛేదకత్వనివేశః ॥ నచకా
లికసంబంధేన తత్తజ్జనకతావిశిష్టఘటపదజ్ఞానమాదాయ తద్విషయితావ్యాపక

ఘటపదత్వ నిష్ఠన్యూనవృత్తిత్వానిరూపకత్వవిరహేణైవ తద్వారణమితివాచ్యం తథాసతి తాదృశప్రతిజ్ఞాత్వ మాదాయాసంభవవారణాయాపరదళేస్వరూపసంబంధేనజనకతావైశిష్టస్యావచ్ఛేదకత్వస్యావాఽవశ్యంనివేశనీయ తయోక్తాతివ్యాప్తేర్దుర్వారత్వాత్ ॥ నచోక్తవాక్యవిషయితానామపి కాలికసంబంధేనావచ్ఛేదకతా విశిష్టత్వాదతిప్రసంగ వారణాయ స్వరూపసంబంధేనావచ్ఛేదకతా వైశిష్ట్యస్య నివేశనీయతయాఽవచ్ఛేదకతా ప్రవేశోఽధికఇతివాచ్యమ్ ॥ అవచ్ఛేదకతాసంబంధేనజనకతావైశిష్ట్యస్యైవ నివేశనీయతయా అధికనివేశాభావాదితివదంతి ॥ వస్తుతస్తు, స్వరూపయోగ్యజ్ఞానకన్యాయసంగ్రహాయస్వరూప యోగ్యతా రూపమేవ జనకత్వంనివేశనీయం తచ్చ జనకతావచ్ఛేదక ధర్మవత్త్వమేవ తథాచ జనకతావచ్ఛేదక ధర్మవత్త్వేనజ్ఞానం నివేశ్య తదీయత్వేన విషయితాప్రవేశాపేక్షయా తదవచ్ఛేదకత్వేన విషయితానివేశ ఏవయుక్తోలాఘవాదితి తదేవనివిష్టమితిధ్యేయమ్ * విశిష్టవైశిష్ట్యావగాహిబోధాత్మకపరామర్శేతి * మీయతే అనేనేతి మానమితివ్యుత్పత్త్యా లబ్ధజ్ఞానకరణఘటకజ్ఞానరూపక్రియాయాం విశిష్టవైశిష్ట్యావగాహిత్యభేదేన విశేషణమితి విశిష్టవైశిష్ట్యావగాహ్యభిన్నజ్ఞానకరణం లభ్యతే తచ్చ కరణమేకంన్యాయ జన్యబోధాత్మకం మానాంతరం మనోరూపమిత్యవయవార్థోజ్ఞేయః ॥ ఉత్థాప్యతఇత్యస్యాత్పద్యతఇతి సార్థః మనసానిత్యత్వాదతఆహ * స్వాత్మకేతి * న్యాయజన్యవిశిష్టజ్ఞానాత్మకేత్యర్థః ॥ కేవలమనసః పరామర్శజనకత్వాభావాదాహ *తథావిధేనేతి*తాదృశవిశిష్టజ్ఞానసహితేనేత్యర్థః * తదసత్త్వేనేతి * ఉపనయజన్యవ్యాప్తివిశిష్టవైశిష్ట్యావగాహిబోధస్యాసత్త్వేనేత్యర్థః ॥ ఉపనయజన్య శాబ్దబోధోత్తరం నిగమనశ్రవణేన తద్ఘటకపదార్థోపస్థిత్యా తన్నాశాదితిభావః * బాధకాభావాదితి * మహావాక్యార్థ బోధస్య సంపన్నసామగ్రీకావాంతర నానావాక్యార్థబోధాధీనత్వాత్పునర్భానే వాదితాత్పర్యాపేక్షాభావాదితిభావః ॥ * వాదీతి * సాధారణ ధర్మోక్తిరియం ॥ అప్రామాణ్య శంకానైయత్యాభావాత్క్వచిత్పరామర్శాంతర వైయర్థ్యమస్వరసః ॥ వ్యాప్యపదస్య వ్యాప్త్యర్థకత్వేదూషణమాహ * నాహార్థేతి * స్వయంలక్షణమాహేతిజగదీశేయావతరణమసంగతం మూలార్థతాయా ఏవతస్యాసంభవాదిత్యాహ *అత్రేతి* * అనుపపత్తేర్వక్ష్యమాణతయేతి * ఉదాహరణోపనయయోరేవతత్పర్యవసస్య

తీత్యనేనేత్యాదిః * యత్కించిదితి * విషయితావిశేషణమ్ * తాదృశేతి *
వ్యుత్క్రమ ప్రయుక్తేత్యర్థః ॥ వక్ష్యమాణదోషేణ నిరసనీయకల్పాంతరమా
హ * అథవేతి * స్వాశ్రయనిగమన వృత్తిత్వసంబంధేనోపనయోత్తరత్వ విశి
ష్టనిగమనత్వరూపానుపూర్వ్యవచ్ఛిన్నభేద ప్రతియోగితావచ్ఛేదకకోటౌ సం
సర్గఘటకతయా నిగమనప్రవేశాన్నిగమనసంగ్రహోబోధ్యః * స్వాశ్రయీ
భూతేతి * అత్రేదంబోధ్యమ్ * తాదృశయత్కించిచ్ఛబ్దబోధేత్యాదిలక్షణే స్వా
శ్రయీభూతేత్యాది విశేషణే వాక్యాంతర సాధారణన్యాయవృత్తిసముదాయ
త్వవ్యావర్తకన్యూనవృత్తిత్వానిరూపకత్వ విశేషణస్య దర్శితదిశాజ్ఞానైక్య ఘ
టితస్య నివేశసమానాకారక ప్రతిజ్ఞాద్వయహేత్వాదిచతుష్టయే తత్షట్కసము
దాయత్వ వారకతయా నిషేధద్వయోపాదానసార్థక్యేపి జ్ఞానాఘటితేఽస్మిన్
లక్షణే తథాన్యూన వృత్తిత్వా నిరూపకత్వ వివక్షణాసంభవాత్స్వాశ్రయీభూత
ప్రతిజ్ఞాద్యవ్యవహితోత్తరహేత్వాది వృత్తిత్వస్య సముదాయత్వ విశేషణేనైవో
పపత్తౌ నిషేధద్వయనివేశో వ్యర్థ ఏవ ॥ అథ తదనివేశే ప్రతిజ్ఞాదిపంచక సము
దాయత్వ రూపవిశేష్యదళవైయ్యర్థ్యం స్యాదితి తత్సార్థక్యాయైనోచితాను
పూర్వీకత్వ రూపవిశేషణ దళస్యనిషేధద్వయగర్భతాదర ఇతిచేన్న ॥ క్రమిక
వర్ణసముదాయ రూపప్రతిజ్ఞాద్యధికరణ క్షణాప్రసిద్ధ్యాస్వాశ్రయప్రతిజ్ఞాం
త్య వర్ణావ్యవహితోత్తరహేత్వాద్యక్షణవృత్తిత్వే సతి స్వాశ్రయహేత్వంత్యవ
ర్ణావ్యవహితోత్తరోదాహరణాద్యక్షణవృత్తిత్వే సతీత్యేవంరీత్యా వృత్తిత్వ చ
తుష్టయవిశేషిత సముదాయత్వస్యైవ వివక్షణీయతయా తాదృశైకదేశ సము
దాయత్వ వ్యావర్తకతయైవ గ్రంథకృదుపవర్ణితార్థక విశేష్యదళసార్థక్య
సంభవాదితి * ఏవంచేతి * ఉచితానుపూర్వీకేత్యస్య స్వాశ్రయీభూతేత్యాదివి
శేషణ తాత్పర్యకత్వేచేత్యర్థః ॥ నను తాదృశానుపూర్వ్యవచ్ఛిన్నభేద ప్రతి
యోగితావచ్ఛేదకత్వ నివేశేపి న్యాయ ఘటకకతిపయవర్ణవృత్తిసముదాయత్వ
వారణాయ ప్రతిజ్ఞాత్వాదిపర్యాప్త్యవచ్ఛేదకయత్కించిద్ధర్మవ్యాపకత్వరూపప్ర
తిజ్ఞాది పంచవృత్తిత్వార్థక విశేష్యదళసార్థక్య మసంభవభయేన తాదృశభేద
ప్రతియోగితావచ్ఛేదక వర్ణత్వవ్యాపకత్వ నివేశాసంభవాదేవం చేత్యసంగత
మితిచేత్ ॥ అత్రకేచిత్ ॥ తాదృశభేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వస్యావచ్ఛేదకతా
వచ్ఛేదకసాధారణస్యాప్రామాణికత్వే తాదృశానుపూర్వీవిశేష ప్రకారక నిశ్చ

ఘటత్వే సమనియతకారణతావచ్ఛేదకయత్కించిజ్జ్ఞానీయవిషయతానిరూపకవర్ణ
త్వే వ్యాపకత్వస్యైవవివక్షణీయతయాऽసవిశేష్యదళసార్థక్యమిత్యాహుః॥నన్వ
తస్తు,స్వాశ్రయప్రతిజ్ఞాఘటితయత్కించిత్తాదృశానుపూర్వ్యవచ్ఛిన్న భేదప్రతి
యోగితావచ్ఛేదకత్వవిశిష్టవర్ణత్వ వ్యాపకత్వనివేశసంభవాదసంభవాభావేన,
తత్సార్థక్యాసంభవ ఇతిబోధ్యమ్ ॥ నానాప్రతిజ్ఞాది సాధారణప్రతిజ్ఞాత్వాది
వ్యాపకత్వస్య కస్మిన్నపి న్యాయత్వేऽసంభవాదసంభవ ఇతి ప్రతిజ్ఞాత్వాదిపర్యా
ప్త్యవచ్ఛేదక యత్కించిదితి ॥ తాదృశో ధర్మః ప్రతిజ్ఞాదినిష్ఠతత్తద్వ్యక్తిత్వ
మేవ * ససంభూయైకార్థప్రతిపాదకత్వమితి * వాదితాత్పర్యవిషయీభూతో
ద్దేశ్యవిధేయభావాపన్నార్థబోధకత్వమిత్యర్థః * గుణానాంచేతి * జైమినిసూత్ర
మిదం తదర్థశ్చ॥గుణానాంవిధేయానాం॥పరార్థత్వాత్॥ఉద్దేశ్యసాకాంక్షత్వా
త్ ॥ ఉద్దేశ్యనిష్ఠవిషయితానిరూపిత విషయతాశ్రయత్వాదితియావత్ ॥ అసం
బంధః ॥ అవచ్ఛేద్యావచ్ఛేదకభావాపన్నవిషయితానిరూపకత్వాభావః నన్వే
వం పర్వతో వహ్నిమానితి బోధీయవహ్నివహ్నిత్వవిషయితయోరవచ్ఛేద్యా వ
చ్ఛేదకభావో నస్యాద్వహ్నిత్వస్యాపి ధర్మిపారతంత్ర్యేణ వహ్నౌవిశేషణత్వా
దతఆహ ॥ సమత్వాత్॥తుల్యతయాభానాదిత్యర్థః తథాచ వహ్నిత్వస్యవహ్ని
ష్వపి భానాన్న తయోస్తుల్యతయాభానమితినదోషః * సుందరో దండీతి * అ
భేదాన్వయబోధేక్వచిద్విశేషణ వాచకపదాన్యవహితోత్తరత్వవిశిష్టవిశేష్యవా
చకపదజ్ఞానం కారణం యథానీలఘటఇత్యాదౌక్వచిద్విశేషణవిశేష్యవాచకపద
యోః సమానవిభక్తికత్వ జ్ఞానంయథానీలోఘటఇత్యాదౌ। సుందరో దండీత్యా
దౌ ద్వివిధస్యాప్యభావాచ్ఛాబ్దబోధో వారణీయః ప్రకృతేపి సైవదురవస్థాభవ
న్తతఇతిభావః * అసమస్తనామార్థేతి *సమాసాఘటకపదార్థైరిత్యర్థః * అ
భేదాన్వయప్రతియోగిసాపేక్షతయేతి * సమర్థః పదవిధిరితిసూత్రమ్ ॥ అ
స్యార్థః ॥ పదవిధిః ॥ పదకార్యమ్ ॥ కార్యాణిచ తద్ధితసమాసాదీని ॥ సమ
ర్థః ॥ సమర్థాశ్రిత ఏవసర్వంవాక్యం సావధారణమితిన్యాయాత్ ॥ ఏవకా
రవ్యవచ్ఛేద్యంచాసమర్థానాశ్రితత్వమ్ ॥ అసామర్థ్యంచస్వవిశిష్టవిశేష్యకశా
బ్దబోధానుకూలవృత్త్యఘటక పదార్థాన్వితస్వార్థపరత్వమ్॥ తథాచప్రకృతే వ
హ్నిపదస్య వృత్త్యఘటకద్విరుక్తయత్పదార్థాన్విత స్వార్థపరత్వేऽసామర్థ్యా
న్న తదుత్తరం తద్ధితసంభవ ఇతిభావః ॥ వృత్తయశ్చకృత్తద్ధితసమాసైకశేషస

నాద్యంత ఘాతవఇతి * యాదృశయాదృశవాక్యైరితి * అథయాదృశయాదృశవాక్యానాం పరామర్శవిషయ పదార్థోపస్థాపకత్వమితి నిర్వచనే సకలన్యాయఘటక ప్రతిజ్ఞాదిఘటక పదానామపి పరామర్శప్రయోజకతయా తావద్వృత్తిసముదాయత్వస్య కస్మిన్నపి న్యాయత్వేఽసత్త్వాదసంభవః॥ ఉదాహరణోపనయయోరతివ్యాప్త్యసంగతిశ్చేతిచేత్ ॥అత్రబ్రూమః॥ యాదృశయాదృశేత్యస్య యాదృశసముదాయత్వాశ్రయప్రయోజ్య స్మృతివిషయత్వం పరామర్శవిషయతావ్యాపకం తాదృశసముదాయత్వాశ్రయత్వమిత్యర్థః ॥ ఏతేన వాక్యానాం పదార్థోపస్థాపకత్వాభావాత్కథమతివ్యాప్తిదానమితి నిరస్తం * యథాకథంచిత్పరామర్శానుకూలత్వమితి * తథాచప్రతిజ్ఞాదిపంచవాక్యానామపితాదృశపరామర్శప్రయోజకత్వాత్తావద్వృత్తిసముదాయత్వస్యోదాహరణోపనయయోరసత్త్వాన్నతాదృశవాక్యద్వయేఽతివ్యాప్తిరితిభావః॥అథయాదృశ యాదృశవాక్యానామిత్యుక్త్యా న్యాయాంతర వాక్యానామపి తాదృశత్వా త్తావద్వృత్తిత్వస్య న్యాయత్వేఽసత్త్వాదసంభవః వక్ష్యమాణాతివ్యాప్త్యసంగతిశ్చ ॥ నచయాదృశసముదాయత్వాశ్రయప్రయోజ్యస్మృతివిషయత్వం పరామర్శవిషయతావ్యాపకం తాదృశసముదాయత్వాశ్రయత్వమితి పూర్వనిరుక్తార్థే తాత్పర్యం వక్తుం శక్యమవిశేష ప్రసంగాదుక్తాతివ్యాప్తేర్దుర్వారత్వాచ్చేతిచేన్న ॥ యత్కించిత్పరామర్శప్రయోజకతా యాదృశయాదృశవాక్యానామితి వివక్షణీయం న్యాయాంతరగతవాక్యానామ తాదృశత్వాన్నాసంభవః ॥ నచకోవహ్నిమాన్ పత ఇత్యాదివాక్యానామపి తాదృశ తయాఽసంభవోదుర్వారఇతివాచ్యమ్ ॥ ఏకప్రయుక్తత్వేన తాదృశవాక్యవిశేషణత్వాత్ ॥ నచాగ్రిమదీధిత్యసంగతిశ్శంక్యా॥తాదృశవాక్యపంచకస్యైకప్రయుక్తత్వేన తత్రైవాతివ్యాప్తేరభిప్రేతత్వాన్న వాక్య దశకేత్యస్య వక్తుంశక్యత్వాత్ ॥ నచ తథాసతిపర్వతోవహ్నిమాన్ ఈతోధూమాదిత్యాదే రిత్యత్రపర్వతో వహ్నిమానిత్యస్య వైఫల్యంశంక్యమ్ ॥ లక్షణసమన్వయార్థం తదుక్తేః ॥ నచ విప్రతిపత్తిఘటక పర్వతోవహ్నిమానితి వాక్యస్యన్యాయప్రయోక్తృప్రయుక్తత్వేన తాదృశతద్ఘటితసముదాయవృత్తిత్వస్యన్యాయత్వేఽసంభవాదసంభవఇతివాచ్యమ్ ॥ ఆవృత్త్యాసైవప్రతిజ్ఞేతిమతే విప్రతిపత్తిఘటకవాక్యస్య పునరనుసంధాన మాత్రమేవ సపునః ప్రతిజ్ఞావాక్యోచ్చారణమితి తస్య వాక్యాంతరత్వాభావాదితి విభావనీయమ్ ॥ — ॥

ఇతి న్యాయలక్షణమ్. * భ్రమాన్యత్రేతి * భ్రమాన్యవృత్తీత్యర్థస్తేన నిరుక్తానుపూర్వీప్రకారకజ్ఞానస్యాన్యాంశే భ్రమత్వేపి నక్షతిః * హేతువిశిష్టహేతుత్వవిషయితాబహిర్భూతేతి * తాదృశహేతుత్వవిషయతావ్యాపకేత్యర్థః ॥ తాదృశహేతుత్వత్వావచ్ఛిన్న విశేష్యకనిశ్చయత్వవ్యాపక ప్రతిబంధకతానవచ్ఛేదకత్వం బహిర్భూతత్వమితిభట్టాః * తాదృశధర్మవిశేషణత్వే గౌరవమితి * అథప్రతిజ్ఞాదిభేదపంచకాన్యతమప్రతియోగితావచ్ఛేదకధర్మవత్వరూపం లఘులక్షణంసంభవతి తేనైవహేత్వంతసముదాయ వారణాత్తద్వారకప్రతిజ్ఞాత్వాద్యవచ్ఛిన్నానుయోగితాకేత్యాది విశేషణంగౌరవాపాదకం కిమర్థం ॥ నచ ప్రతిజ్ఞాభేదస్య తదేకదేశభేదస్యచ కేవలాన్వయితయాసమనియతత్వేనైక్యాదేకదేశాతివ్యాప్తిరేవం ప్రతిజ్ఞాభేదస్య హేత్వంతసముదాయభేదస్య చైక్యాత్తాదృశసముదాయవారక ప్రతిజ్ఞాత్వాద్యవచ్ఛిన్నానుయోగితాకేత్యాది విశేషణమప్యావశ్యకమితివాచ్యమ్ ॥ తాదృశభేదానాం కేవలాన్వయిత్వేప్య వ్యాప్యవృత్తిత్వేన ప్రతియోగివైయధికరణ్యాఘటిత పరస్పరవ్యాపకత్వవిరహేణైక్యాయోగాత్ ॥ యథాచైతత్తథామిశ్రలక్షణవ్యాఖ్యాయాం స్పష్టమితిచేన్న ॥ ప్రతిజ్ఞాద్యన్యతమత్వశబ్దస్య ప్రతిజ్ఞాదిభిన్నభిన్నత్వార్థకత్వస్యస్వరససిద్ధత్వాచ్ఛబ్దార్థానుల్లంఘనేనైవ గురులక్షణకరణోద్దేశితరూపస్య లక్షణత్వసంభవేపి తస్యలక్షణాంతరత్వాత్ ॥ నచైవంహేత్వంత సముదాయవారకవిశేషణస్య స్వాతంత్ర్యేణ నివేశాత్కథం శబ్దార్థానుల్లంఘనమితిశంక్యమ్ ॥ ప్రతిజ్ఞాదిభిర్భిన్నో యస్మాత్సప్రతిజ్ఞాదిభిన్నస్తద్భిన్నత్వస్యాపి తచ్ఛబ్దార్థత్వాత్ ॥ ఏతేనప్రతిజ్ఞాదిభేదపంచకానుయోగితావచ్ఛేదకంయద్యద్వ్యాసజ్యవృత్తిరూపం తత్తదన్యత్వేసతిప్రతిజ్ఞాత్వాద్యవచ్ఛిన్నానుయోగితాకభేద ప్రతియోగితావచ్ఛేదకం యద్యత్తత్తద్భేదకూటమేవనివేశనీయంసత్యంతదళే వ్యాసజ్యవృత్తిత్వనివేశాత్ప్రతిజ్ఞాఘటకయావద్వర్ణాన్యతమత్వమాదాయ నైకదేశాతివ్యాప్తిరితి నిరస్తం,తస్య లక్షణత్వ సంభవేపి ప్రతిజ్ఞాదిభిన్నభిన్నత్వ వాచకప్రతిజ్ఞాద్యన్యతమత్వ శబ్దార్థత్వాభావాత్ * స్వనాశ్రయాంతరితభాగద్వయవృత్త్యన్యత్వేనేతి * స్వాశ్రయీభూతైకభాగధ్వంసాధికరణక్షణోత్పత్తికః స్వాశ్రయభాగాన్తరప్రాగభావాధికరణక్షణోత్పత్తికశ్చయః స్వనాశ్రయస్తత్కాన్యత్వేన స్వాశ్రయధ్వంసాధికరణంయః స్వాశ్రయప్రాగభావాధికరణ క్షణస్తదుత్పత్తికస్తు

నాశ్రయకభిన్నత్వేనవేత్యర్థః * తాదృశశాబ్దబుద్ధిత్వపర్యాప్తేతి * అథపర్యా
ప్తినివేశేఽసంభవస్తాదృశశాబ్దబోధంప్రతి పర్వతోవహ్నిమాన్ గిరిర్దహనవాని
త్యాది నానానుపూర్వీక జ్ఞానానాం హేతుతయా తేషాంపరస్పరం వ్యభిచారే
ణ తాదృశజ్ఞానాన్యసహితోత్తరత్వస్యాపి కార్యతావచ్ఛేదకేప్రవేశావశ్యకత్వా
త్ ॥ నచ తాదృశయత్కించిదానుపూర్వీ ప్రకారకజ్ఞానాన్యసహితోత్తరత్వస
హితతాదృశ శాబ్దత్వ పర్యాప్తత్వం వివక్షణీయమితివాచ్యమ్ ॥ ఏవమపికార్య
తావచ్ఛేదకకోటౌ విషయనివేశే ప్రయోజనాభావేనాసంభవావారణాదితి చే
న్న ॥ తత్తదానుపూర్వీప్రకారకజ్ఞానాన్యసహితోత్తరత్వ పర్యాప్తత్వనివేశఏవ
తాత్పర్యాత్ ॥ అథవాఽనుమితి గ్రంథోక్తలాఘవానురోధాద్విషయస్యాపికా
ర్యతావచ్ఛేదక నివేశాభిప్రాయకల్పనాన్నోక్తదోషః ॥ అత్రైవమప్యవచ్ఛేదక
తా పర్యాప్తినివేశోవ్యర్థః ॥ యత్కించిజ్జ్ఞానేవక్ష్యమాణతాదృశజనకతాద్వ
యశూన్యత్వ విశేషణేనైవ విశిష్టవైశిష్ట్యావగాహిశాబ్దబోధజనకజ్ఞానా సంగ్ర
హేణాతిప్రసంగాభావాదితి చేత్ ॥ అత్రకేచిత్ ॥ స్వావచ్ఛేదక విషయితావిశిష్టజ
నకతాశూన్యయత్కించిజ్జ్ఞానీయస్వావచ్ఛేదకవిషయితా నిరూపకవర్ణసము
దాయత్వ మిత్యేతత్తాత్పర్యకవస్తుత స్త్వితి కల్పాభిప్రాయేణయథాశ్రుతాభిప్రా
యేణ వేదమితివదంతి ॥ వస్తుతస్తుప్రతిజ్ఞాఘటకవహ్నిమానితిభాగహేతుసముదా
యేఽతివ్యాప్తిః, తత్రహిధూమజ్ఞానజ్ఞాప్యో వహ్నిరితిబోధనిష్ఠజన్యతానిరూపి
తజనకతాశ్రయవక్ష్యమాణజనకతాద్వయశూన్యయత్కించిజ్జ్ఞానీయవిషయితాని
రూపక వర్ణసముదాయత్వసత్త్వాత్ ॥ నచైకదేశవారణాయ తాదృశవర్ణ
త్వ వ్యాపకత్వంనివేశనీయ మేవమపిప్రతిజ్ఞాహేతుసముదాయేఽతివ్యాప్తిరత
స్తాదృశసముదాయత్వ నిష్ఠన్యూనవృత్తిత్వానిరూపకత్వం నివేశనీయం తేనైవ
తాదృశ సముదాయవ్యావృత్తిరితివాచ్యమ్ ॥ న్యూనవృత్తిత్వా నిరూపకత్వస్య
సముదాయత్వవిశేషణత్వే ధూమాదాలోకవాన్పర్వతోవహ్నిమానితి ప్రతిజ్ఞా
నిష్ఠసముదాయత్వస్య తద్ఘటకధూమాదితి భాగనిష్ఠసముదాయత్వ నిష్ఠన్యూన
వృత్తితానిరూపకత్వేన తాదృశప్రతిజ్ఞాయా మవ్యాప్తిప్రసంగాజ్జనకతాద్వయ
శూన్యత్వవిశేషణవైయర్థ్యాపాతాచ్చైకదేశప్రతిజ్ఞాహేతుసముదాయాదివార
ణాయతాదృశవర్ణత్వసమనైయత్యంజ్ఞానైక్యఘటితన్యూనవృత్తిత్వానిరూపకత్వ
మేవవానివేశనీయమితి నిరుక్తసముదాయేఽతివ్యాప్తితాదవస్థ్యమితిధ్యేయమ్ ॥

* తథావిధజనకతాద్వయశూన్యత్వేనేతి * యద్యపి పర్వతో వహ్నిమానితి ప్ర
తిజ్ఞాదిజ్ఞానేపి వినిగమనావిరహాత్ప్రయుక్తజనకతాద్వయసత్త్వాదసంభవస్తథాపి
సమనియతానాం తాసామైక్యోపగమేన సతత్ప్రభేదవ్యాప్తం ద్విత్వం ॥ యద్వా
స్వనిరూపితజనకతావత్త్వస్వానవచ్ఛేదకవిషయితావచ్ఛిన్న తాదృశాన్యతమ
జన్యతానిరూపిత జనకతావత్త్వోభయసంబంధేన తథావిధజన్యతాశూన్యత్వసబ
న్ధప్రతియోగితా వచ్ఛేదకతాదృశ జనకతావత్త్వస్వసమానాధికరణ తాదృశజన
కతావత్త్వోభయసంబన్ధేన భేదవిశిష్టాన్యత్వస్య వా తాదృశజనకతాద్వయశూన్య
త్వ మిత్యనేనవివక్షణాన్నాసంభవః * వ్యాప్యవ్యాపకభావానాపన్నేతి * పర
స్పరవ్యభిచారీత్యర్థః తథాచస్వాభావవద్వృత్తిత్వ స్వసమానాధికరణాభావప్ర
తియోగిత్వ స్వసామానాధికరణ్యైతత్త్రితయసంబన్ధేన తాదృశజనకతా విశిష్ట
జనకతాశూన్యత్వం పర్యవసితార్థః * స్వానవచ్ఛేదకేతి * స్వసమనియతజన
కతానవచ్ఛేదకేత్యర్థః తేనావచ్ఛేదకతావచ్ఛేదక 'సాధారణావచ్ఛేదకత్వాభావే
ప్రతిజ్ఞావిజ్ఞానత్వాద్యవచ్ఛిన్నజనకతానవచ్ఛేదక పృష్ఠలగ్నవిషయితావిశిష్టతా
దృశ జనకతాయాః ప్రతిజ్ఞాదిజ్ఞానేసత్త్వేపి నాసంభవః ॥ అథధూమాదాలోక
వాన్ పర్వతో వహ్నిమానితి ప్రతిజ్ఞాయామవ్యాప్తిస్తజ్జ్ఞానే హేత్వర్థ విషయక
బోధజనకతానవచ్ఛేదకపర్వత పదవిషయితావిశిష్ట తథావిధజనకతాసత్త్వాదితి
చేత్ ।అత్రకేచిత్ ॥ సామానాధికరణ్యస్వావచ్ఛిన్నజనకత్వావ్యాపకత్వోభయ
సంబంధేన స్వానవచ్ఛేదకవిషయితావైశిష్ట్యస్య జనకతాయాంవివక్షణీయత్వాత్ ॥
అసంభవవారణాయ ప్రథమసంబంధనివేశః । ధూమాదాలోకవాన్ పర్వతోవ
హ్నిమానితిప్రతిజ్ఞాయా మవ్యాప్తివారణాయ ద్వితీయసంబంధనివేశః ॥ యదిచై
వమపిస్వత్వేనజనకతానివేశాదననుగమఇతి విభావ్యతే తదాస్వానవచ్ఛిన్నత్వ
స్వావచ్ఛిన్న తాదృశజనకత్వావ్యాపకత్వ సామానాధికరణ్యైతత్త్రితయసంబం
ధేన విషయితావిశిష్ట తాదృశజనకతాశూన్యత్వ మేవవివక్షణీయమ్ । ధూమాదా
లోకవాన్ పర్వతోవహ్నిమానితిప్రతిజ్ఞాఘటకధూమాదితిభాగవిషయితా మా
దాయతస్యామవ్యాప్తివారణాయ ప్రథమసంబంధనివేశః ॥ తత్రైవపర్వత పదా
దివిషయతా మాదాయావ్యాప్తివారణాయ ద్వితీయసంబంధనివేశః ॥ తత్రైవ ప
ర్వతపదవిషయితామాదాయావ్యాప్తివారణాయ ద్వితీయసంబంధ ఘటకజనకతా
యాం తాదృశత్వనివేశః । వస్తుతస్తు ॥ స్వానవచ్ఛేదక విషయితావిశిష్ట తాదృశజ

నకతాశూన్యత్వ సంబన్ధేన తాదృశజనకతా వైశిష్ట్యం యత్కించిజ్జ్ఞానే వివక్షణీయం ధూమాదాలోకవాన్పర్వతో వహ్నిమానితి ప్రతిజ్ఞాజ్ఞానే తదర్థోపస్థితివిషయక బోధీయజనకతా వైశిష్ట్యసత్త్వాల్లక్షణసమన్వయః । నన్వేవమప్యుదాహరణ ఘటకభాగద్వయ జ్ఞానీయజనకతయోః ప్రత్యేకం స్వానవచ్ఛేదక విషయితావిశిష్టత్వేన తజ్జ్ఞానేనిరుక్త సంబన్ధేనతాదృశ జనకతా వైశిష్ట్యాభావాత్తత్రావ్యాప్తిరితి చేన్న ॥ సంబంధఘటకజనకతాయా ముదాహరణజ్ఞానీయజనకతాభేదనివేశాత్ అథైవమపి స్వానవచ్ఛేదక విషయితాశూన్యత్వమేవనివేశ్యతాం కింతద్విశిష్టజనకతానివేశనేనేతి చేన్న ॥ ఏవంసతి యత్కించిజ్జ్ఞానీయ విషయితాయాం తాదృశజనకతావచ్ఛేదకత్వస్య విశేష్యదళలభ్యస్య వైయర్థ్యాపత్తేః ॥ జనకతానివేశే చైకదేశజ్ఞానస్యాపి తాదృశజనకతా శూన్యత్వేనైకదేశవారకతయైవ తత్సార్థక్యాత్ ॥ వస్తుతస్తు, జనకత్వానివేశే నిరుక్తరీత్యోదాహరణావ్యాప్తివారణాయ స్వానవచ్ఛేదక విషయితాయాముదాహరణజ్ఞానీయ జనకతావచ్ఛేదకవిషయితాభేదస్య వివక్షణీయతయా హేతూదాహరణ సముదాయజ్ఞానే నిరుక్త సంబంధేన హేత్వర్థబోధీయజనకతా వైశిష్ట్యసత్త్వాత్తదాదాయతత్సముదాయేఽతివ్యాప్తిరితి జనకతానివేశ స్తథాచ తాదృశజ్ఞానే ఉదాహరణజ్ఞానీయజనకతాభిన్న తాదృశహేత్వర్థబోధీయజనకతాసత్త్వాన్నతత్రాతివ్యాప్తిరితితత్త్వం యత్తు,స్వస్యస్వ ధర్మితావచ్ఛేదకత్వ వారణాయప్రతిజ్ఞాదిజ్ఞానేనత్వాదిప్రకారతా నిరూపిత నిరవచ్ఛిన్న విశేష్యతాయాః స్వీకారాత్స్వానవచ్ఛేదక తాదృశవిషయితాశూన్యత్వస్య ప్రతిజ్ఞాదిజ్ఞానేఽసత్త్వాదసంభవ ఇతి జనకతానివేశ స్తథాచావచ్ఛిన్నత్వసంబన్ధేన తాదృశవిషయితావిశిష్టత్వస్య జనకతాయామసత్త్వాన్న దోష ఇతి॥తన్న । ఏవంసతి యదిచేత్యగ్రిమగ్రంథాసంగతి రుదాసీనవిషయితాయాః స్వానవచ్ఛేదకత్వేపి జనకతాయాం తదవచ్ఛిన్నత్వాభావాదేవావ్యాప్త్యనవకాశాత్ * అగతిరితి * అవ్యాప్తిరిత్యర్థః ॥ స్వానవచ్ఛేదక విషయితాయాం స్వశూన్యవృత్తిత్వ విశేషణంగతిరితి కేచిత్ * చింతనీయఇతి *స్వాశ్రయవృత్తిత్వ స్వానాశ్రయవృత్తిత్వోభయసంబంధేన యత్కించిత్ప్రతిజ్ఞాత్వాదివిశిష్టాన్యత్వం దేయమితిభావః॥యత్తు,తాదృశసముదాయత్వనిష్ఠన్యూనవృత్తితావ నిరూపకత్వం దేయమితి భావవర్ణనం ॥ తదసత్ ॥ ధూమాదాలోకవాన్పర్వతోవహ్నిమానితి ప్రతిజ్ఞాసముదాయత్వస్య తాదృశధూమాదితిభాగవృత్తిసము

దాయత్వ నిష్ఠన్యూనవృత్తితా నిరూపకతయా తదసంగ్రహవారణాయ జ్ఞానైక్య ఘటితస్య తస్యవివక్షణీయతయా తస్యతదవారకత్వాత్ * తద్ఘటకప్రత్యేకవాక్యేఽతివ్యాప్తిరితి * ననూదాహరణజన్య బోధే ఏకజన్యతాయా అసత్త్వేనోదాహరణ విషయకజ్ఞానే స్వానవచ్ఛేదక విషయితావిశిష్టతథావిధజనకతా శూన్యతావత్త్వాదుదాహరణావ్యాప్తిః కిమర్థముపేక్షితేతి చేన్న ॥ స్వానవచ్ఛేదకత్వస్య స్వనిరూపితజన్యతానిష్ఠం యదన్యతమత్వ ఘటకభేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకం తద్విశిష్టనిరూపిత జనకతానవచ్ఛేదకేత్యర్థః ॥ ఉదాహరణజన్యబోధనిష్ఠజన్యతాద్వయస్యాన్యతమత్వే నైవాన్యతమత్వ శరీరేనివేశాజ్జన్యతానిష్ఠాన్యతమత్వమేవ తాదృశభేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకం తద్విశిష్ట నిరూపితస్వమివోదాహరణ విషయకజ్ఞాన నిష్ఠజనకతాంతరమపి ॥ ఏవంచోదాహరణవిషయకజ్ఞానేఽనేకజనకతాసత్త్వేపి తజ్జ్ఞానం నస్వ నిరూపితజన్యతా నిష్ఠం యదన్యతమత్వ ఘటకభేదప్రతియోగితా వచ్ఛేదకంతద్విశిష్ట నిరూపితజనకతానవచ్ఛేదక విషయతాశ్రయః కింతు సమూహాలంబన మవయవాంతర విషయకమేవేత్యుదాహరణ మాత్ర విషయకజ్ఞానే తాదృశవిషయతానాశ్రయత్వ సత్త్వాదుదాహరణలక్షణ సంగతిరిత్యాశయేనాతివ్యాప్తిమాత్రాభిధానాత్ ॥ * * *

ఇత్యవయవలక్షణమ్

* యత్కించిద్ధర్మవిశిష్టేశుద్ధసాధ్యతావచ్ఛేదకవిశిష్టేత్యాది * అథశుద్ధసాధ్యతావచ్ఛేదక విశిష్టవైశిష్ట్యావగాహిశాబ్దత్వావచ్ఛిన్న జన్యతానివేశే నైవోపనయవారణసంభవాద్యత్కించిద్ధర్మవిశిష్టేతి వ్యర్థమ్ ॥ నచ సాధ్యతావచ్ఛేదక నిష్ఠనిరవచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకతాకత్వ మేవావగాహిత్వం తే నవివక్షిత ముపనయజన్య బోధే వ్యాపకతా వచ్ఛేదకత్వేనైవసాధ్యతా వచ్ఛేదకాభానాన్న తస్య తథాత్వమితి వాచ్యమ్ ॥ ఏవంసతి నిగమనాతివ్యాప్తేస్తజ్జన్యబోధేజ్ఞాప్యత్వధర్మితా వచ్ఛేదకతయా స్వరూపత ఏవసాధ్యతావచ్ఛేదక భానాత్ । యత్తు, సాధ్యతావచ్ఛేదకేతరధర్మానవచ్ఛిన్న ప్రకారకతాకత్వం స్వనిరూపిత ప్రకారతానిరూపితత్వ స్వభిన్నత్వోభయ సంబంధేనావచ్ఛేదకతా విశిష్టసాధ్యతా వచ్ఛేదకనిష్ఠావచ్ఛేదకతాకత్వమేవావగాహిత్వంతార్థ ఉపనయజన్యబోధే వ్యాపకతావచ్ఛేదకత్వేనైవ సాధ్యతావచ్ఛేదక భానాన్నావగాహిత్వంత విశేషణేన తద్వ్యావృత్తిరితి యత్కించిద్ధర్మవిశిష్టేతిసార్థకమితి॥తన్న । తథాసత్యుదాహరణజన్య

బోధేయాదృశ వ్యాప్తిభానం తాదృశవ్యాప్తివిశిష్టపక్షధర్మతావత్త్వాకాంక్షయైవో
పనయప్రయోగ ఇతి నియమానురోధేనోదాహరణజన్యబోధేపి వ్యాపకతావ
చ్ఛేదకత్వే నైవసాధ్యతావచ్ఛేదకభానస్యావశ్యకతయా తస్య నిరుక్తశుద్ధ
సాధ్యతావచ్ఛేదకవిశిష్టవైశిష్ట్యావగాహిత్వాక్షతే రుత్తరత్రోదాహరణాదివ్యా
ప్తేః ప్రాచీనమతాభిప్రాయకత్వ కథనాసంగతేః । ఏతేనోపనయజన్యబోధేసా
ధ్యవదన్యావృత్తిత్వరూప వ్యాప్తిరేవ భాసత ఇత్యభిప్రాయేణ యత్కించిద్ధర్మ
విశిష్టేతి విశేషణమితి సమాధానమప్యశ్రద్ధేయం ॥ యదపి సాధ్యతావచ్ఛేదకేత
రధర్మానవచ్ఛిన్నప్రకారతాకత్వమేవావగాహిత్వం తాదృశ ఉపనయజన్యబో
ధే హేతుమన్నిష్ఠభేదప్రతియోగితానవచ్ఛేదకత్వరూపవ్యాపకత్వం సాధ్యాంశే
భాసతే ఏవం చ క్వచిదుపనయజన్య బోధస్యావగాహిత్వాంతవిశేషణేన వారణ
వ్యభిచారమాత్రస్య సాధ్యతావచ్ఛేదకతాస్థలీయోపనయజన్యబోధీయసాధ్యనిష్ఠ
ప్రకారతాయా అభావరూప సాధ్యతావచ్ఛేదకేతరానవచ్ఛిన్నత్వాక్షతే స్తద్వా
రణాయ యత్కించిద్ధర్మవిశిష్టేతి విశేషణమితి, తదపి న ॥ జ్ఞానవిషయత్వ ధూ
మాదిత్యాది స్థలీయనిగమన జన్యబోధీయసాధ్య ప్రకారతాయా జ్ఞాన విషయ
త్వరూప సాధ్యతావచ్ఛేదకేతరధర్మానవచ్ఛిన్నత్వాత్ తద్వారణానురోధేనాన
వచ్ఛిన్నాంతేన సాధ్యతావచ్ఛేదకతాపర్యాప్త్యవచ్ఛేదక ధర్మావచ్ఛిన్నా
పర్యాప్తికావచ్ఛేదకతాకత్వస్యైవ వివక్షణీయతయాఽభావసాధ్యతావచ్ఛేద
కస్థలీయోపనయజన్యబోధీయప్రకారతాయా స్తాదృశత్వాభావాదేవ తద్వ్యావృ
త్తేర్యత్కించిద్ధర్మవిశిష్టేత్యస్య వైయర్థ్యతాదవస్థ్యాత్ ॥ అత్రేదం సమాధానం ॥
వ్యాపకసామానాధికరణ్య సాధ్యసామానాధికరణ్యావచ్ఛేదకహేతుతావచ్ఛేద
కరూప నానావిధవ్యాప్తీనామనుమిత్యుపయోగిత్వమితి మతాభిప్రాయకోయం
గ్రంథస్తథా చోపనయజన్యబోధే ప్రథమవ్యాప్తివిశిష్టహేతుభానేతస్యశుద్ధసా
ధ్యతావచ్ఛేదకవైశిష్ట్యావగాహిత్వాభావేన వారణేపి ద్వితీయవ్యాప్తిభానేన
తద్వారణమితి యత్కించిద్ధర్మవిశిష్టేతి విశేషణం సార్థకం ॥ న చ తథాప్యుత్తరత్ర
ప్రాచీనమతాభిప్రాయకత్వ కథనాసంగతిశ్శంక్యా ॥ నవీనమతే సవహ్నిమాని
తి భాగేన ధూమవ్యాపక వహ్నిలాక్షణిక వహ్నిపదఘటితేన వ్యాపకతాబోధే
పి సాధ్యసామానాధికరణ్యావచ్ఛేదక హేతుతావచ్ఛేదకరూప వ్యాప్తిబోధా
సంభవాత్ప్రాచీనమతేతూదాహరణేన వ్యాప్తేః ప్రతిపాదనేపి వ్యాపకసామా

సాధికరణ్య స్యైవ సాధ్యసామానాధికరణ్యావచ్ఛేదకహేతుతావచ్ఛేదకరూపవ్యా
ప్తిధర్మత్వేనైవ సుగ్రహత్వాత్ ॥ కేచిత్తు ॥ యత్కిఞ్చిద్ధర్మావచ్ఛిన్నవిశేష్యకత్వావ
చ్ఛిన్నత్వం ప్రకారితాయాం శుద్ధత్వం వా సాధ్యతావచ్ఛేదకే నివేశ్యమితి పరిష్కార
ద్వయే గ్రన్థతాత్పర్యం ॥ ఏవఞ్చానుషఙ్గపక్షే యత్కిఞ్చిద్ధర్మవిశిష్టత్యేనోప
నయనిగమనయోర్వారణం సుఘటమిత్యుదాహరణానుధావనం స్పష్టమేవ ॥ అ
నుషఙ్గపక్షేతు న తేన నిగమన వారణసంభవ ఇతి శుద్ధత్వం సాధ్యతావచ్ఛేదకే ని
వేశ్యకల్పాన్తర ముక్తమ్ ॥ ఉక్తరీత్యోపనయనిగమనయోర్వారణేప్యుదాహరణ
స్యాపి వ్యాపకత్వబోధకతయా శుద్ధసాధ్యతావచ్ఛేదకవిశిష్టాబోధకత్వేన నత
త్రివ్యాప్తికథనసంగతిరిత్యాలోచ్య ప్రాచీన మతమనుసృతమితి వదన్తి * జనక
త్వస్యేతి * తాదృశవర్ణవృత్తిసముదాయత్వమర్థః నతు తాదృశవర్ణత్వసమ
నియత సముదాయత్వం ప్రతిజ్ఞాహేతుసముదాయస్య ప్రతిజ్ఞైకదేశస్య చావయ
వత్వవిశేషణ నైవ వారణాత్ యత్కిఞ్చిదితి ప్రత్యేకం ప్రతిజ్ఞావ్యవహారసిద్ధ
యే ॥ అథ ప్రతిజ్ఞాహేతూభయవిషయకసమూహాలంబనస్యాపి తాదృశశాబ్దబోధ
జనకతయా హేత్వవయవవృత్తిసముదాయత్వస్యాపి తాదృశజ్ఞానవిషయవర్ణవృ
త్తిత్వాద్విషయతాయాం తాదృశశాబ్దబోధ జనకతావచ్ఛేదకత్వ విశేషణ మావ
శ్యకమితి జనకతావచ్ఛేదక విషయితానిరూపకవర్ణత్వే సతి సముదాయత్వమి
తి వివక్షయైవోదాహరణ వారణాద్వ్యర్థః పక్షతావచ్ఛేదకనివేశ ఇతి చేత్
తత్సార్థక్యాయ హేత్వవయవవారణాయ విషయితాయా మనతిరిక్తవృత్తిత్వరూ
పావచ్ఛేదకత్వస్యైవ వివక్షణీయత్వాదన్యథా సన్నివేశేన వైయర్థ్యాభావాత్ ॥
ఏకదేశవారణాయ తాదృశవర్ణత్వ సమవ్యాప్తసముదాయత్వమేవ నివేశ్యం తే
నైవ సమూహాలంబనజ్ఞానవిషయహేత్వవయవవారణమితి ప్రతిజ్ఞాద్యఘటకత్వం
న దేయమపేత్యాశయేనాహ * ఏవమితి * అన్యోభయఘటకభాగద్వయాఘటిత
త్వమపి న నివేశనీయం సమానానుపూర్వీక ప్రతిజ్ఞాద్వయేఽతిప్రసంగవారణా
య తాదృశశాబ్దత్వావచ్ఛిన్న జన్యతానిరూపిత జనకతావచ్ఛేదక యత్కిఞ్చిజ్జ్ఞా
నీయ విషయతాశ్రయవర్ణత్వ వ్యాపకసముదాయత్వనిష్ఠస్వావ్యాప్యవృత్తిత్వానిరూ
పకత్వ విశేషణస్యావశ్యకతయా తేనైవ ప్రతిజ్ఞాహేతుసముదాయవారణాత్ ॥ ఏ
తేన పూర్వకల్పేపి న సోఽయముక్తరీత్యోదాహరణేఽతిప్రసంగాభావాత్ ॥ మై
వం, ఉభయఘటకభాగద్వయాఘటితత్వేనైవ సమానానుపూర్వీకప్రతిజ్ఞాద్వ

వారణాయోక్తవిశేషణావశ్యకతా ॥ ఏతేనవహ్నిమద్ద్రవ్యసమానకాలీనపర్వతో
వహ్నిమానితి ప్రతిజ్ఞాసంగ్రహాయ న్యాయావయవత్వరూపతాదృశసముదాయ
త్వ నిషన్యూనవృత్తిత్వ నిరూపకత్వస్యైవ వివక్షణీయతయా పూర్వకల్పః సా
ధురితి కేషాంచిదుక్తిరనాదరణీయైవ ॥ నచతాదృశప్రతిజ్ఞాద్వయేపిప్రతిజ్ఞాహేతూభ
యఘటకభాగద్వయాఘటితత్వసత్త్వాత్కథం తేన తద్వారణమితివాచ్యమ్॥ హే
త్వాదిపదస్య ప్రతిజ్ఞాత్వానాశ్రయపరత్వాత్ ॥ నచ ప్రతిజ్ఞాయాం ప్రతిజ్ఞాత్వా
నాశ్రయత్వాభావేన నతథాపి తద్వారణమితిసాంప్రతమ్ । స్వసమానాధికరణ్య
స్యాభావసామానాధికరణ్యోభయసంబంధేన తాదృశయత్కించిజ్జ్ఞానీయవిష
యతాశ్రయవర్ణత్వవ్యాపకసముదాయత్వవిశిష్టాన్యత్వస్యైవ తాదృశ విశేష
ణేన వివక్షితత్వాత్ ॥ భట్టాచార్యోక్తరీత్యా ప్రతిజ్ఞాద్వయసముదాయస్య ల
క్ష్యత్వాయా అపివక్తుంశక్యత్వాచ్చ * నతుప్రతిజ్ఞాద్యఘటితత్వమితి * అత్రకేచి
త్ ॥ తదనివేశే రమాధవః పూజ్యః సదాశివోవంద్యఇత్యాది ప్రతిజ్ఞాసమానార్థ
బోధకేతదేకదేశే మాధవః పూజ్యః శివోవంద్యఇత్యాదిభాగేఽతివ్యాప్తిరతస్త
న్నివేశఆవశ్యక ఇతి పూర్వపక్షయన్తి ॥ తదసత్ ॥ నిరస్తాత్పర్యకశుకాద్యుచ్చరిత
వాక్యవారణాయ తాత్పర్యస్యనివేశ్యత్వాముక్తస్థలే విశిష్టఏవతాత్పర్యాదేకదేశ
వారణాత్ ॥ తాత్పర్యనివేశప్రకారశ్చాగ్రేవివేచయిష్యతే * తథాపిసకలప్ర
తిజ్ఞైకదేశస్య నతథాత్వమితి * నన్విదమయుక్తం వ్యతిరేక్యుదాహరణేన సా
ధ్యస్యాప్రతిపాదనాత్సకలోదాహరణేష్వపివ్యావృత్తిసంభవాదితిచేన్న॥ యద్య
త్పక్షకయద్యత్సాధ్యకయావంతోన్యాయాఃసంభవంతితావదుదాహరణేష్వతిప్ర
సంగాభావేపి, తాదృశప్రసిద్ధోదాహరణేషు సర్వత్ర వ్యావృత్తిసంభవాత్ ॥
యాదృశపక్షసాధ్యకేఽన్వయ్యుదాహరణ ఘటితోన్యాయోనాస్త్యేవతత్రప్రమా
ణోపలంభశాలిభిరిదమనాదరణీయమేవ ॥ ❋ ❋ ❋ ❋ ❋

ఇతి సూత్రకారీయప్రతిజ్ఞాలక్షణమ్

* అన్యసాధ్యకేతి * వహ్నివ్యాప్యధూమసాధ్యకేత్యర్థః * ఉద్దేశ్యతయే
తి * ఉద్దేశ్యత్వమిచ్ఛావిషయత్వం * ప్రతిజ్ఞావ్యవహారవిషయేతి * పక్షసా
ధ్యవిశేషానియంత్రితప్రతిజ్ఞావ్యవహారవిషయేత్యర్థః ॥ స్వయంప్రతిజ్ఞాసా
మాన్యలక్షణాభిప్రాయేణ దీధితిర్లాపితాయేతు ప్రతిజ్ఞావిశేషలక్షణాభిప్రాయక
త్వమాలాపయన్తి తన్మతమనూద్యదూషయతి॥ యత్త్విత్యాదినా ॥ ఏకధర్మావచ్ఛి

న్న పక్షకత్వస్య వ్యావృత్తిం వక్తుం భూమికామారచయతి * ఏతదితి * మణికృ
తోఽప్యయం పదానుషఙ్గపక్షేస్వరసోఽస్తీత్యభిప్రాయకమిత్థం చేతిదీధితిగ్రన్థమ
వతారయతి * నిగమనం చేతి * లక్షణాదర ఇతి * లక్షణాఖ్యవృత్తేరాదర ఇ
త్యర్థః * ఏకేనైవపదేనైవేతి * సమానానుపూర్వీకపదేనైవేత్యర్థస్తేనేతర
భ్యోభిద్యత ఇత్యాదౌ పదద్వయేన సాధ్యస్యప్రతిపాదనేపి నక్షతిః * సర్వస్మా
దితి * హేతుజన్యబోధస్యానతిరిక్తవిషయకత్వ సంపాదనాయ పక్షకోటౌ స
ర్వస్మాదితి ॥ ఏవమగ్రేపి పక్షకోటౌ పంచమ్యాం తత్పదప్రయోజనం బోధ్యం * ప్ర
మేయన్వృత్తిహేతుత్వమితి * ప్రమేయాదిత్యత్ర జ్ఞాపకత్వం పంచమ్యర్థస్తస్య
విశేష్యత్వేనైవభానాత్ ప్రమేయనిష్ఠం హేతుత్వం తదర్థ ఇత్యతివ్యాప్తిర్హే
త్వవయవ ఇతి జ్ఞేయం * తాత్పర్యభ్రమేణేతి * నఞ్పదం యత్ప్రవాహార్థజలాదివి
శేషితస్వార్థం బోధయత్వితి తాత్పర్యభ్రమేణేత్యర్థః * యదితి * యత్
జలాదికం * ఇతరేతి * పృథివీతరేత్యర్థః * ఇతరవిశేషణవిశేషణతయేతి *
ధాత్వర్థేతరవిశేషణతావచ్ఛేదకతయేత్యర్థస్తేన పశ్యమృగో ధావతీత్యాదౌ వా
క్యార్థస్య ప్రథమాన్తార్థవిశేష్యకత్వాయ ధావనకర్తృత్వ విశిష్ట మృగాదేః
కర్మతాసంబన్ధేన దర్శనాన్వయస్యాన్యత్రోక్తావపి నక్షతిః * అత్ర కేచిదితి *
అన్యూనవిషయకత్వమితి * నన్వేతాదృశాన్యూనవిషయకత్వోక్తౌ ప్రమేయని
ష్ఠం హేతుత్వం ప్రమేయం ప్రమేయాదిత్యత్ర హేత్వవయవేఽతివ్యాప్తిః పూర్వ
మభిహితైవేతి కథం పునస్తాదృశాన్యూనవిషయకత్వోక్తిః సంగచ్ఛత ఇతి చేన్న
నవీనమతే జ్ఞాప్యత్వస్యైవ పంచమ్యర్థత్వాత్తన్మతే ప్రమేయాదితి హేతువా
క్యాత్ప్రమేయనిష్ఠహేతుత్వబోధాభావాన్న తత్రాతివ్యాప్తిరితి తన్మతావలమ్బ
నేన తదుక్తిసంగతేః ॥ నచ తన్మతేపి ప్రమేయజ్ఞాప్యత్వం ప్రమేయం ప్రమేయా
దిత్యత్ర హేత్వవయవేఽతివ్యాప్తిః శఙ్క్యా ॥ నామార్థధాత్వర్థయోరభేదాతిరిక్త
సంబన్ధేన సాక్షాదన్వయాభావాత్ప్రమేయపదస్య ప్రమేయవిషయకలాక్షణికత
యా తదర్థస్య ధాత్వర్థజ్ఞానేఽభేదాన్వయావశ్యకత్వేన యాదృశధర్మావచ్ఛి
న్నః ప్రతిజ్ఞాబోధ్యస్తాదృశధర్మావచ్ఛిన్నవిషయకబోధజనకత్వస్య తాదృశహే
తువాక్యేఽసంభవాత్ ॥ విషయత్వం ప్రమేయం ప్రమేయాదితి హేతువాక్యస్యా
తిరిక్తవిషయకబోధజనకత్వేన వారణమితి ధ్యేయం * అథవేతి * అత ఏవేత్యా
ది * ఘటశబ్ద ఇత్యారభ్య వారణార్థత్వాదిత్యన్తో మిశ్రగ్రన్థః * ఘటశబ్దో

గుణఇతి * అత్రఘటోగుణఇత్యస్య ప్రతిజ్ఞాఘటఇత్యస్య ఘటప్రకారోత్తరాకాం
క్షోత్తరత్వరూపాను పూర్వ్యవచ్ఛిన్న శబ్దస్వరూపే నిరూఢలక్షణాతత్తాత్పర
గ్రాహకంశబ్దపదం * ప్రతిజ్ఞారూపశబ్దఏవేతి * ప్రతిజ్ఞాసమానానుపూర్వీకఃఘ
టోగుణ ఇతి శబ్దఏవేత్యర్థః స్తేనప్రతిజ్ఞా శబ్దస్యోదాహరణ ఘటకత్వాభావే
పినక్షతిః * తత్రేతి * తాదృశోదాహరణస్థఘటశబ్ద ఇత్యర్థః * విషయవిధ
యేతి * ఘోత్తరటోగుణఇతి ప్రత్యక్షస్యాప్యనుమితి సమానవిషయకత్వ సం
భవేన ఘటశబ్దస్య విషయవిధయా తజ్జనకత్వాదిత్యర్థః ॥ అథప్రతిజ్ఞాఘటకఘ
టశబ్దేఽతివ్యాప్తిః ఉక్తానాభిహితాతస్యాపి గుణత్వేనస్వవిషయకప్రత్యక్షజన
కత్వాదితి చేత్ ॥ అత్రకేచిత్ ॥ ప్రతిజ్ఞాశ్రవణాత్పూర్వంగుణత్వ రూపవిశేషణోపస్థి
త్యభావా ద్గుణత్వేన ప్రతిజ్ఞాఘటక శబ్దప్రత్యక్షా సంభావాత్ప్రతిజ్ఞోపస్థిత గుణ
త్వేనోదాహరణ ఘటకతాదృశశబ్దప్రత్యక్షసంభవాత్ ॥ ప్రతిజ్ఞాపూర్వంకోగు
ణఇతి జిజ్ఞాసాయాః సార్వత్రికత్వాభావాచ్చేత్యాహుః * పక్షతావచ్ఛేదకావ
చ్ఛిన్న విశేష్యకత్వావచ్ఛేదేనేతి * అన్యూనవిషయకస్సన్ననతిరిక్తవిషయక
ఇత్యుద్దేశ్యవిధేయభావమహిమ్నాఽవచ్ఛేద్యావచ్ఛేదకభావ లాభఇతికేచిత్ ॥న
న్వేవం దర్శితసాధ్యతా వచ్ఛేదకసంబంధనివేశఫలం నసంభవతీత్యతఆహ * సా
ధ్యతావచ్ఛేదకసంబన్ధేతి * జల్పేతి * విజిగీషుకథారూపేత్యర్థః * వాదేతి *
తత్త్వబుభుత్సోః కథారూపేత్యర్థః * అవయవత్వపర్యాప్త్యవచ్ఛేదకేతి * అ
త్రైవం సత్యన్యూనవిషయకత్వదళవైయర్థ్యం ధూమాదాలోకవాన్ పర్వతో
వహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యాదౌ హేతువాక్యజ్ఞానీయ జనకతాయా అవయవత్వ
పర్యాప్త్యవచ్ఛేదక యత్కించిద్ధర్మవ్యాపక విషయతాకాన్యతాదృశ ప్రతిజ్ఞా
ఘటకధూమాదితి భాగజ్ఞాన వృత్తిత్వేన తద్భిన్నత్వాభావా త్తాదృశహేతువా
క్యేఽతివ్యాప్త్యభావాదితిచేన్న ॥ వహ్నేర్వహ్నిసామగ్రీమాన్ పర్వతోఽభి
ధేయత్వాన్ దహనాదిత్యాదిన్యాయాంతర్గత హేతువాక్యేఽతివ్యాప్తేస్తద్దల
సార్థక్యాత్ ॥ తత్ర ప్రతిజ్ఞాఘటకవహ్నే రితిభాగజ్ఞానస్య తాదృశవిషయతా
కాన్యత్వేపి తన్నిష్ఠవహ్నే రిత్యానుపూర్వీజ్ఞానత్వా వచ్ఛిన్న జనకతాతో ద
హనాదిత్యానుపూర్వీ జ్ఞానత్వా వచ్ఛిన్న జనకతాయా దహనాదితి హేతు
వాక్య జ్ఞాననిష్ఠాయా భిన్నత్వా త్కారణతా వచ్ఛేదక భేదేన కారణ
తాయాభేదస్యావశ్యకత్వాత్ ॥ నచన్యాయాన్తర్గతదహనాదితివాక్యేప్ర

క్షాన్విత సాధ్యాన్వయ బోధనక్షమార్థోపస్థితి జనక హేతు విభక్తిమచ్ఛబ్దత్వ
రూప హేతుత్వాభావేన తాదృశ వాక్యజ్ఞానస్య తాదృశ విషయతాశాన్యత
యా తదుత్పత్తిజనకతాభిన్నత్వస్య న్యాయాంతర్గత దహనాదితి వాక్య
జ్ఞాన నిష్ఠజనకతాయా మసత్త్వేన న తత్రాప్యతివ్యాప్తిరితి వాచ్యమ్ ॥ హే
తుతావచ్ఛేదక విశిష్టహేతు విశిష్టహేతుత్వ విషయతాబహిర్భూత విషయితా
శూన్య బోధజనకతావచ్ఛేదక విషయతానిరూపక వర్ణసముదాయత్వ రూప
హేతుత్వ ఘటితావయవత్వ పర్యాప్త్యవచ్ఛేదకేత్యాది వివక్షయా తత్రాతివ్యా
ప్తేః సుకరత్వాత్ ॥ నన్వేవంసతి వహ్నిర్వహ్నిసామగ్రీమాన్పర్వతోఽభిధేయ
త్వావా దహనాదిత్యాదావన్యూన విషయకత్వదానేప్యన్యూనానతిరిక్తవిషయ
క ప్రతిజ్ఞార్థహేత్వర్థవిషయకసమూహాలంబనజ్ఞానీయతాదృశ జనకతావచ్ఛే
దక విషయతాశ్రయవర్ణ సముదాయత్వమాదాయ హేతువాక్యేఽతిప్రసంగో
దుర్వారః॥నచముఖ్యవిశేష్యతాద్వయశూన్యత్వేనబోధోవిశేషణీయః సాధ్యతా
వచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నప్రకారతానిరూపిత పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న విశేష్యతా
భిన్న ముఖ్యవిశేష్యతాశూన్యత్వరూప మన్యూనవిషయకత్వంవావివక్షణీయమి
తి నసమూహాలంబన మాదాయాతివ్యాప్తిరితివాచ్యమ్ ॥తథాసత్యసంభవాపత్తేః
సర్వత్ర ప్రతిజ్ఞాజన్య బోధేసాధ్యప్రకారతానిరూపితపక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న
విశేష్యతాయా స్తదన్యపక్షతావచ్ఛేదక నిష్ఠప్రకారతా నిరూపితనిరవచ్ఛిన్నవి
శేష్యతాయాశ్చ సత్త్వాత్ ॥ యదిచ తాదృశవిశేష్యతయోరభేదస్వీకారాన్నా
సంభవఇత్యుచ్యతే,తదాపి పక్షాన్వితసాధ్యాన్వయబోధనక్షమేత్యాదిహేతుత్వ
ఘటితావయవత్వ పర్యాప్త్యవచ్ఛేదకేతి వివక్షయైవదర్శితహేతువారణేఽన్యూ
నవిషయకత్వ సార్థక్యాయ హేతుతావచ్ఛేదక విశిష్టహేతువిశిష్టేత్యాది హేతు
త్వఘటితావయవత్వ పర్యాప్త్యవచ్ఛేదకేతి వివక్షణం ప్రక్షాళనాద్ధీతి న్యా
యగ్రస్తం, దీధితికారీయధూమాద్యాలోకవాన్పర్వతో వహ్నిమాన్ ధూమాది
త్యాదౌ హేతువాక్యేఽన్యూనవిషయకత్వ వ్యావృత్తిదానాసంగతిశ్చేత్యతఆ
హ * వస్తుతస్త్వితి * కేచిత్త్వితి * యత్రేతి * రమాధవః పూజ్యః సదాశివో
వంద్యఇత్యాదావిత్యర్థః ॥ * ఏకదేశేతి * మాధవః పూజ్యః శివో వంద్య ఇ
త్యాదిభాగేత్యర్థః * కథంచిదితి * అనవధానతయేత్యర్థః * అప్రకృతార్థేతి *
నానార్థకహర్యాది పదఘటితేత్యర్థః * వాస్తవతథావిధతాత్పర్యసత్త్వాయాఇతి *

తత్తదర్థ బోధకత్వప్రకారకస్వానుకూలకృతి సమానాధికరణేచ్ఛా విశేష్యతా
యా ఇత్యర్థః ॥ ఇదంవాక్యమముమర్థంబోధయత్వితి వక్తురిచ్ఛయైవ వాక్య
ప్రయోగాద్వాక్యేతాదృశ తాత్పర్యసత్త్వానిర్వాహః ॥ అత్రేదంచింత్యం ॥నిరుక్త
తాత్పర్య సమానాధికరణ సముదాయత్వవివక్షయైవా ప్రకృతార్థపరవాక్యవా
రణే తాదృశ సముదాయత్వే తాత్పర్యవ్యాపకత్వ నివేశప్రయోజనాభావేన ప్ర
తిజ్ఞైకదేశసముదాయత్వస్య తాత్పర్యసమానాధికరణత్వా త్తద్వారణ మశక్య
మేవ ॥ యత్తు, యత్రపర్వతోవహ్నిమానిత్యాదౌవహ్నిమత్పదే వహ్నివిశిష్ట ప
ర్వతంబోధయత్వితి తాత్పర్యం తాత్పర్యభ్రమేణ పర్వతోవహ్నిమానితివాక్యా
త్తాదృశబోధ స్తత్రతాదృశవాక్యేఽతివ్యాప్తిరతస్తాదృశ సముదాయత్వే తాత్ప
ర్యవ్యాప్యత్వ వివక్షణావశ్యకతయా ప్రతిజ్ఞైకదేశ సముదాయత్వస్య తాదృశ
త్వాభావా త్తద్వారణమితి॥ తన్న ॥ ఆనుపూర్వ్యవచ్ఛిన్నతాదృశేచ్ఛావిశేష్య
త్వరూప తాత్పర్యస్యానుపూర్వ్యాశ్రయైకవర్ణ ఏవవిశ్రాంతేః ప్రతిజ్ఞాసముదా
యత్వస్య తద్వ్యాప్యత్వాభావాదసంభవాపత్తేః ॥ యదిచవినిగమనావిరహాత్స
ర్వవర్ణేష్వేవతాత్పర్య మవిశిష్టమితి నాసంభవఇత్యుచ్యతే, తదాపియత్ర పర్వ
తపదోత్తరం స్వాంతవహ్నిమత్పదం వహ్నివిశిష్టపర్వతరూపార్థంబోధయత్వితి
తాత్పర్యేణైవతాదృశప్రయోగ స్తత్రతాదృశ ప్రతిజ్ఞాయాఽసంగ్రహాదుర్వారఏ
వ॥ అథతాదృశేచ్ఛావిశేష్యత్వ తదవచ్ఛేదకత్వాన్యతరత్వావచ్ఛిన్న వ్యాప్యత్వ
స్యసముదాయత్వే వివక్షణాన్నోక్తదోషః ॥ యదిచ, విశేష్యతావచ్ఛేదకతా
నవ్యాసజ్యవృత్తిః కింతు విశేష్యే యద్విశేషణం తత్రవిశేష్యతావచ్ఛేదకతాత
త్ర యద్విశేషణంతత్రతదవచ్ఛేదకతావచ్ఛేదక తేతిమతేనోక్తవివక్షణేనప్రతిజ్ఞా
సంగ్రహఇతిమన్యతే, తదాతాదృశేచ్ఛావిశేష్యతాయాదృశధర్మావచ్ఛిన్నా తా
దృశధర్మప్రకారకనిశ్చయత్వసమనియతకారణతావచ్ఛేదకయత్కించిజ్జ్ఞానీయ
విషయతావ్యాప్యత్వమేవసముదాయత్వే వివక్షణీయమితినకోఽపిదోషఇతిచేన్న॥
ఏవంసతిమూలోపాత్తానుమిత్యన్యూనానతిరిక్తవిషయకత్వవిశేషణవైయర్థ్యా
పత్తేః॥ప్రతిజ్ఞాహేతుసముదాయత్వస్య కేవలహేతుసముదాయత్వస్యచాన్యూనా
నతిరిక్తవిషయకబోధపరత్వావ్యాప్యత్వాదేవతత్రాతిప్రసంగాభావాత్ ॥ నచతా
త్పర్యశరీరేశాబ్దబోధమాత్రంనివేశనీయమితినతద్వైయర్థ్యమితిశంక్యం॥వహ్ని
మత్పర్వత పరత్వాభావవతివహ్నిమత్పదస్య లక్షణయాపాషాణాది బోధతాత్ప

త్యనతి, పర్వతోవహ్నిమానితివాక్యేఽతివ్యాప్తేర్దుర్వారత్వాత్ ॥ అన్యూనా-
నతిరిక్తవిషయకబోధఘటితతాత్పర్య నివేశనైవోపపత్తౌ బాధితతాదృశవిశేషణ-
స్య పృథక్ తాత్పర్యనివేశస్య చానుపయుక్తత్వాచ్చేతి ॥ ఇదమత్రతత్త్వమ్ ॥ ని-
రుక్తేచ్ఛారూపతాత్పర్యవిశేష్యతాతదవచ్ఛేదకత్వాన్యతరవద్వర్ణత్వసమనై-
యత్యస్య తాదృశవిశేష్యతాయాదృశధర్మావచ్ఛిన్నా తాదృశధర్మప్రకారకని-
శ్చయత్వసమనియత కారణతావచ్ఛేదక యత్కించిజ్జ్ఞానీయవిషయతాశ్రయవ-
ర్ణత్వసమనైయత్యస్యవా శాబ్దబోధజనకతావచ్ఛేదకయత్కించిజ్జ్ఞానీయవిష-
యతాశ్రయ వర్ణత్వేనివేశ ఆవశ్యకేఽన్యథాఘటవద్భూతలం పర్వతోవహ్ని-
మానితి విశిష్టవాక్యం పర్వతేవహ్నిబోధం జనయత్వితి తాత్పర్యవతా ప్రయు-
క్తేపర్వతోవహ్నిమానిత్యంశే ఏవతాత్పర్యం విపర్యస్యతోనిరుక్తశాబ్దబోధజనకే;
పర్వతోవహ్నిమానితివాక్యే, ఏవంవహ్నిమత్పదం వహ్నిమత్పర్వతంబోధ-
యత్వితితాత్పర్యవతాప్రయుక్తే పర్వతోవహ్నిమానితివాక్యేతాత్పర్యంవిపర్యస్య-
తోనిరుక్తశాబ్దబోధజనకపర్వతోవహ్నిమానితి వాక్యేచాతిప్రసంగోదుర్వార
ఇత్థంచతత్రశాబ్దబోధేఽనుమిత్యన్యూనానతిరిక్తవిషయకత్వమావశ్యకమన్యథా
హేతువాక్యం ప్రతిజ్ఞార్థంబోధయతుప్రతిజ్ఞాహేతుసముదాయస్తాదృశార్థం,
బోధయత్వితిచ, పురుషదోషాధీనతాత్పర్యమాదాయ కేవలహేతువాక్యే ప్రతి-
జ్ఞాహేతుసముదాయేచాతిప్రసంగస్తదవస్థఏవేతి ॥ యత్తు,చిత్రగుః సుందరఇ-
త్యాదౌచిత్రాదిపదస్య తాత్పర్యగ్రాహకత్వేన విశిష్టతాత్పర్య సత్తాయాఅభా-
వా డవ్యాప్తిరితి ॥ తన్న, ద్వివిధంతాత్పర్యం పదార్థతాత్పర్యం వాక్యార్థ-
తాత్పర్యంచేతి ॥ తత్రాద్యస్యచిత్రాదిపదేఽసత్త్వేపిద్వితీయం తద్ఘటితసముదా-
యేఽక్షతంచిత్రగుపదమముమర్థం బోధయత్వితీచ్ఛయైవతాదృశప్రయోగాత్
ఇచ్ఛాచవిసంవాదిభిన్నత్వేన విశేషణీయాతేనేదానీమేవశాబ్దబోధజనకమిదం
వాక్యంభవత్వితీచ్ఛయా ప్రయుక్తేతత్కాలీనశాబ్దబోధాజనకేపర్వతోవహ్నిమా-
నితి వాక్యేనాతిప్రసంగః ॥ యదిపునస్తాదృశేచ్ఛాయాఅంశాంతరేవిసంవాదితా
క్వచిత్సంభావితేతి క్వచిత్ప్రతిజ్ఞాదావవ్యాప్తిరితిమన్యతే,తదాతద్విశేషణం ప-
రిత్యజ్య తాదృశేచ్ఛావిశేష్యతేశ్వరేచ్ఛావృత్తిత్వేనవిశేషణీయాసమానాకారకే-
చ్ఛానువిషయతాభేదస్యా ప్రామాణికత్వాత్సంవాద్యంశే నిరూపితవిషయతామా-
త్రస్యేశ్వరేచ్ఛావృత్తిత్వమక్షతమిత్యలం బహునేతిసుధియోవిదాంకుర్వంతు ॥

* సర్వేభ్య ఇతి * పూర్వోపస్థిత పుత్రపౌత్రస్వర్గపశురూపఫలోద్దేశేనేత్యర్థః ॥ కర్తవ్యా ఇతి శేషః ॥ వాక్యభేదపరిహారార్థం తాపతాం ఫలానాం సర్వత్వేనోపస్థితిమాత్రం. ఫలతా తు ప్రాతిస్విక రూపేణేతి బోధ్యం * తద్ధర్మవ్యాపకేతి. * తద్ధర్మవ్యాపకం విధేయవ్యాప్యం చ యత్స్వగ్రహత్వమితి యోజనా ॥ ఘటత్వవ్యాపక సర్వఘటవృత్తిసర్వత్వావచ్ఛిన్నతాత్పర్యకస్య సర్వో ఘటః సుందర ఇతి ప్రయోగస్య వారణాయ విధేయవ్యాప్యేతి । తథాచ తాదృశసర్వత్వస్య సౌందర్యవ్యాప్యత్వాభావాన్న తాదృశప్రయోగః। సుందరఘటవృత్తిసర్వత్వావచ్ఛిన్నతాత్పర్యక తాదృశ ప్రయోగవారణాయ తద్ధర్మవ్యాపకేతి * యద్యపి సమూహాలంబనేతి * పర్వతో వహ్నిమాన్ సర్వమభిధేయం ప్రమేయమితి సమూహాలంబనేత్యర్థః * వాక్యాంతరసహితేతి. * సర్వమభిధేయం ప్రమేయమితి వాక్యసహితేత్యర్థః * న తస్మాత్ ఇతి * తథాచ న ప్రతిజ్ఞాసంగ్రహ ఇతి భావః ॥ అత్రేదమసంగతం వాక్యాంతరసహితప్రతిజ్ఞాజన్య సమూహాలంబనబోధనిష్ఠసాధ్యవిశిష్టపక్ష విషయకత్వావచ్ఛిన్న జన్యతానిరూపిత జనకతావచ్ఛేదక ప్రతిజ్ఞామాత్రవిషయక యత్కించిదేకజ్ఞానీయ విషయతాశ్రయ వర్ణసముదాయత్వస్య ప్రతిజ్ఞామాత్రే సత్త్వాత్ ॥ మైవం, తాదృశబోధనిష్ఠవహ్నిసంబంధి విషయకత్వావచ్ఛిన్నజన్యతామాదాయైకదేశేఽతివ్యాప్తివారణాయ తాదృశబోధనిష్ఠా యా యా జన్యతేతి. వివక్షణావశ్యకతయా ప్రతిజ్ఞాసంగ్రహోదుష్కర ఏవ॥ న చైకదేశస్య న్యాయావయవత్వ దలేనైవ వారణం శంక్యమ్ ॥ ప్రతిజ్ఞాద్యఘటితత్వాఘటిత స్యైవ తస్య నివేశ ఇత్యభిప్రాయాత్ * తథాపి ప్రకృతపక్షేతి * అథ ధూమాలోకాది పరామర్శానాం పరస్పరం వ్యభిచారేణ కారణత్వానుపపత్త్యాఽవ్యవహితోత్తరత్వ సంబంధేన తత్తత్పరామర్శ విశిష్టానుమితిత్వస్యైవ జన్యతావచ్ఛేదకతయా వ్యాప్తివిషయతా సాధారణతాదృశ జన్యతావచ్ఛేదక విషయతాత్వేన న యద్విషయతా సమనైయత్యసంభవః వ్యాప్త్యాదివిషయక ప్రతిజ్ఞార్థసమూహాలంబనబోధీయవిషయితాయాః సమనైయత్య సంభవేప్యేకదేశవారణాయ వివక్షితతన్నిష్ఠయావజ్జన్యతాఘటితసముదాయత్వస్య ప్రతిజ్ఞామాత్రేఽసత్త్వాత్తదసంగ్రహాపత్తిరితి చేత్ ॥ అత్ర కేచిత్ । అవ్యవహితోత్తరత్వసంబంధావచ్ఛిన్నా యా తాదృశ పరామర్శీయజన్యతావచ్ఛేదకతా తదవచ్ఛేదకతాన్యతాదృశ పరామర్శజన్యతావచ్ఛేదకవిషయతాత్వేన యద్విషయతా సమనైయత్యం తత్త్వమితి వివక్షణాన్న దోష

ఇత్యాహుః॥ అన్యేతు, జన్యేయద్విశేషణం తదేవజన్యతావచ్ఛేదకం తద్విశేషణంతుత
దవచ్ఛేదకతావచ్ఛేదకమేవేత్యనుమితి విషయతానామేవ వినిగమనావిరహేణ
సర్వాసాం జన్యతావచ్ఛేదకత్వం నవ్యాప్తివిషయతాయా ఇత్యాహుః ॥ తదుభ
యమప్యయుక్తమ్॥ తత్తత్పరామర్శాన్యవహితోత్తరత్వస్య జన్యతావచ్ఛేదకేని
వేశేఽనుమితి విషయతానాం జన్యతావచ్ఛేదకకోటావనివేశప్రసంగేనాసంభవ
స్య తావత్తానుద్ధారాత్ ॥ వస్తుతస్తు॥ ధూమత్వాలోకత్వాదిహేతుతావచ్ఛేద
కమనివేశ్య వ్యాప్యవత్తాపరామర్శస్య స్వావచ్ఛిన్నవ్యాపకతావచ్ఛేదక వత్త్వావ
చ్ఛిన్న నిరూపితసామానాధికరణ్యావచ్ఛిన్నాయా స్వావచ్ఛిన్నాప్రకారతాత
న్నిరూపితపక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవిశేష్యతాకత్వసంబన్ధేనకించిద్ధర్మావచ్ఛి
న్నవిషయత్వేనైవ హేతుతా స్వావచ్ఛిన్నవ్యాపకతావచ్ఛేదకవత్త్వావచ్ఛిన్న నిరూ
పితసామానాధికరణ్యావచ్ఛిన్నేత్యస్య స్వనిష్ఠావచ్ఛేదకతానిరూపకం యద్ధేతుని
ష్ఠమవచ్ఛేదకత్వం తన్నిరూపకం యదధికరణ నిష్ఠమవచ్ఛేదకత్వం తన్నిరూపకం
యదాధేయత్వనిష్ఠమవచ్ఛేదకత్వం తన్నిరూపకం యదభావనిష్ఠమవచ్ఛేదకత్వంత
న్నిరూపకం యత్ప్రతియోగిత్వ నిష్ఠమవచ్ఛేదకత్వం తన్నిరూపకం యదవచ్ఛేదక
తానిష్ఠమవచ్ఛేదకత్వం తన్నిరూపకం యదభావనిష్ఠమవచ్ఛేదకత్వం తన్నిరూప
కం యద్వహ్నిత్వ నిష్ఠమవచ్ఛేదకత్వం తన్నిరూపకం యద్వహ్నినిష్ఠమవచ్ఛేద
కత్వం తన్నిరూపకం యదధికరణనిష్ఠమవచ్ఛేదకత్వం తన్నిరూపకం యదాధే
యత్వనిష్ఠమవచ్ఛేదకత్వం తన్నిరూపకేత్యర్థస్సైనవాస్తవ తాదృశసామానాధికర
ణ్య నివేశే సమానాధికరణ ధూమవానయమితి జ్ఞానాదనుమిత్యాపత్తిరితి దూ
షణానవకాశః ॥ స్వనిష్ఠావచ్ఛేదకతాయాం నిరవచ్ఛిన్నత్వం నివేశనీయమిత్యా
ధికం. ఇదంపునరిహావధేయమిత్యాదినానవ్యమతవాదేఉక్తం తదభిప్రాయేణాదమ
తఏవ వ్యాప్యవత్తాపరామర్శత్వావచ్ఛిన్నజనకతేత్యుక్తిః సంగచ్ఛతే ॥ ధూమ
త్వాలోకత్వాదిహేతుతావచ్ఛేదకాఘటితనిశ్చయత్వాదికం తత్రైవనిరుక్తం ద్ర
ష్టవ్యం విస్తరభయాన్నేహోచ్యత ఇతిదిక్ ॥ ఉక్తోపనయేఽతివ్యాప్తిం నిరసితుం శ
ఙ్క్యతే * నచేతి * అభేదేనేతి * తథాచానుమితివిషయతోపనయజన్యబోధ
విషయత్వయోర్నిరూప్యనిరూపకభావభేదేన భేదాన్నోపనయజన్య బోధస్య
తాదృశవిషయతాసమనియతవిషయతాకత్వమితిభావః * యత్కించిద్ధర్మావ
చ్ఛిన్నాంశ ఇతి * తథాచ హేతుజన్యబోధస్య ప్రమేయత్వాంశేనిర్ధర్మితా

చ్ఛేదకత్వేన నాతివ్యాప్తిరితి భావః *ఘటాన్యత్వవదితి * అత్ర హేతుకోటౌ యావతాం నివేశః స్తేషాం, పక్షకోటౌ నివేశో హేతువాక్యజన్యబోధస్యానతిరిక్త విషయకత్వసంపాదనార్థమ్॥ పక్షకోటౌ సధర్మేత్యనుపాదానే పక్షనిశ్చయ కాలఏవపక్షే సాధ్యనిశ్చయసంపత్తౌ సందేహాభావాన్నాన్వయప్రయోగానుపపత్తి రత స్తన్నివేశః ॥ బాధవారణాయ స్వరూపసమవాయోభయసంబంధ ఘటిత సామానాధికరణ్యసంబన్ధేన ఘటాన్యత్వస్య సాధ్యత్వం బోధ్యం ॥ ఘటాన్యత్వ వ ద్ద్రవ్యఘటోభయత్వావచ్ఛిన్నస్య హేతుత్వే ఘటాన్యత్వస్య వైయర్థ్యాపత్తిరు భయత్వావచ్ఛిన్నస్య సామానాధికరణ్య సంబన్ధేనఘటత్వాదావభావా ద్వ్యభి చారాభావా త్తథాచ తాదృశహేతువాక్యజన్య బోధస్యపక్షే సాధ్యవైశిష్ట్యావ గాహిత్వాభావేన స్వహేతువాక్యేఽతివ్యాప్తిరతో ఘటాన్యత్వ వత్తాదృశాన్యత రత్వావచ్ఛిన్నస్య హేతుత్వం ॥తత్రఘటాన్యత్వ పరిత్యాగే సామానాధికరణ్యే న తాదృశాన్యతరవతి ఘటత్వాదౌ వ్యభిచారఇతి తన్నివేశ స్తదిదమాహ*ఘటత్వా దావితి * ఘటాన్యత్వ ప్రవేశే సామానాధికరణ్య సంబన్ధేన ఘటాన్యత్వ విశి ష్టం కపాలరూపాదికమేవ తస్య సామానాధికరణ్య సంబన్ధేనఘటత్వాదావభావా న్న వ్యభిచారః ॥ నను సామానాధికరణ్య సంబన్ధేనఘటాన్యత్వ విశిష్టరూపస్యైవ హేతుతాస్త్వత్యతఆహ *ధర్మిభేదేనేతి * రూపభిన్నస్య ఘటస్యాపి ప్రవేశేనేత్యర్థః * విశేష్యస్య * రూపఘటాన్యతరస్య ॥ ఘటమాత్రస్య విశే ష్యత్వే ఘటాన్యత్వం వ్యర్థం రూపమాత్రస్య తథాత్వే పక్ష విశేష్యకత్వనివేశే నాపి వారణం సంభవతీత్యతోఽన్యతరదుపాత్తం తథాచవ్యభిచారావారకత్వేపి వహ్నిమాన్ వహ్నిమదన్యావృత్తేరితి వద్ధర్మిభేదాన్న వైయర్థ్యమితి భావః ॥ నను సామానాధికరణ్య సంబన్ధేనఘటాన్యత్వ విశిష్టస్యైవ హేతుతాస్తు కిమన్య తరత్వ నివేశేనేత్యతఆహ * ఘటాన్యత్వసమానాధికరణేతి *విశేష్యత్వావచ్ఛే దకస్య * అన్యతరత్వస్య ॥ అత్రఘటాన్యత్వోపలక్షితస్యాన్యతరత్వావచ్ఛిన్న స్యైవ హేతుత్వంబోధ్యమ్ * విలక్షణేతి * వైలక్షణ్యం ॥ నిరవచ్ఛిన్నత్వం ॥ తథాచ తాదృశ విషయతానిరూపితనిరవచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకతాశూన్యధర్మనిష్ఠనిర వచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకతాక విషయతాశూన్యత్వమర్థః॥ ప్రమేయావచ్ఛిన్న విష యతావారణాయద్వితీయనిరవచ్ఛిన్నత్వ నివేశః* నాన్యూనపదవ్యావృత్త్యసంగ తిరితి * అత్రతాదృశనిశ్చయత్వ నిష్ఠస్వరూపసంబంధ రూపావచ్ఛేదకతా నా

శే ధూమాదాలోకవాన్పర్వతో వహ్నిమాన్ పర్వతో వహ్నిమానిత్యాది ప్రతిజ్ఞా
జన్య బోధానాం తాదృశ విశిష్టనిశ్చయత్వనిష్ఠస్వరూపసంబన్ధ రూపావచ్ఛేద
కతా కాన్యోన్యాయః జ్ఞానజ్ఞాప్యత్వం ధూమీయం నవాసంబన్ధో వహ్నిమాన్న వేతి
సంశయ స్తన్నివర్తకతావచ్ఛేద విషయితాశూన్యత్వాభావేన తాదృశప్రతిజ్ఞానా
మసంగ్రహ ఇతి దూషణసంభవేఽన్యూనపదవ్యావృత్త్యసంగతి రూపదూషణానౌ
చిత్యమితి కేచిత్ * యాదృశరూపావచ్ఛిన్నవిశేషి క్రేతి * అత్ర తాదృశనిశ్చ
యత్వే స్వరూపసంబన్ధరూపానుమితి జనకతావచ్ఛేదకత్వనివేశే వహ్నిసమా
నాధికరణధూమకాలీనపర్వతో వహ్నిమానితి ప్రతిజ్ఞాయామవ్యాప్తిః ॥ సాధ్య
సామానాధికరణ్యత్వావచ్ఛిన్న విశేషితహేతువిశేషితపక్షనిశ్చయత్వస్యాపి తా
దృశత్వాదతోఽనతిరిక్తవృత్తిత్వరూపమేవ తన్నివిష్టం * అభావద్వయమితి *
అన్వయవ్యాప్తివిషయకత్వాభావవ్యతిరేకవ్యాప్తివిషయకత్వాభావద్వయ మిత్య
ర్థః * అన్వయివ్యతిరేక్యుదాహరణాకాంక్షాఘటితేతి * తాదృశోదాహరణా
కాంక్షాజనకశాబ్దజ్ఞాన జనకన్యాయావయవత్వ రూపమిత్యర్థః * అపరమితి *
పక్షసతో విపక్షాసతో హేతోర్వచనమిత్యేవం రూపమిత్యర్థః ॥ ప్రతిజ్ఞాయాః
సాధ్యతావచ్ఛేదక విశిష్టసాధ్యబోధకత్వనియమస్య వ్యభిచారమాశంకతే * య
ద్యపీతి * రక్తదండవానితి వాక్యాద్రక్తత్వవిశిష్టాభిన్నదండసంబన్ధీతి బోధో
ఽనుమితిస్తు సమవాయేన రక్తత్వవిశిష్ట దండసాధ్యతావచ్ఛేదకేతి భావః * హృ
దయమితి * మతుప్ప్రకృతి నామార్థస్య నామార్థే భేదాన్వయస్య ప్రామా
ణికత్వమస్వరసః ॥ ప్రతిజ్ఞాజన్యబోధజనకత్వస్య ప్రతిజ్ఞాత్వే ఆత్మాశ్రయాదా
హ * అత్ర చేతి * ఏవం చేతి * భిద్యతేభిన్నమిత్యాదౌ ప్రతిజ్ఞార్థబోధా
నాం విశిష్యోపాదానే చేత్యర్థః ॥ అన్యతమత్వేనానుగమః సఫలో భవతీతి శేషః
అన్యథా ప్రతిజ్ఞార్థత్వేనానుగత తాదృశార్థ విషయక శాబ్దబోధానివర్త్యసంశ
యానివర్తక ప్రతిజ్ఞార్థబోధజనకత్వమిత్యస్యైవ సమ్యక్త్వేఽన్యతమత్వనివె
శో వ్యర్థ ఏవ స్యాదితి భావః * తేన రూపేణేతి * అన్యతమత్వేనేత్యర్థః * కూ
టఘటితధర్మస్యేతి * తాదృశకూటవత్సంశయ ప్రతిబన్ధకత్వసామాన్యాభావవి
శిష్ట బోధనిష్ఠాన్యతమత్వస్యేత్యర్థః * లాఘవేనేతి * యద్యపి తాదృశతాదృశ
బోధాన్యతమ బోధానివర్త్యత్వస్య తాదృశాన్యతమత్వ సమానాధికరణప్రతి
బన్ధకతానిరూపిత ప్రతిబధ్యత్వ సామాన్యాభావరూపత్వే సర్వేషామేవసంశ

యానాం స్వవిరోధి సమూహాలంబనాత్మక తద్బోధాన్యతమ మాదాయతన్ని
వర్త్యత్వేన తదభావ విశిష్ట సంశయాప్రసిద్ధిః ॥ తాదృశతాదృశబోధాన్యతమ
త్వ వ్యాపకప్రతిబంధకతానిరూపిత ప్రతిబధ్యత్వ సామాన్యాభావరూపత్వేచతా
దృశ ప్రతిబంధకతాయా అప్రసిద్ధత్వేనావ్యాప్తేర్జాగరూకత్వేననివర్త్యత్వాం
శేఽన్యతమత్వేన బోధానాం నివేశే గౌరవకథనమనుచితమ్ ॥ తథాపి, తాదృశ
తాదృశ విశిష్టార్థవిషయక నిశ్చయత్వవ్యాపక ప్రతిబంధకతాన్యతమ ప్రతిబం
ధకతానిరూపిత ప్రతిబధ్యత్వసామాన్యాభావస్యైవ తేనవివక్షణాన్నావ్యాప్త్యా
దికం ॥ పరంత్వేవంవివక్షాతాత్పర్యేతాదృశతాదృశబోధభేదకూటవద్భిన్నత్వరూ
పాన్యతమత్వేత్యాద్యుక్తిర్విచారణీయైవేతి ధ్యేయమ్ * అన్యతమేనాపీతి * అ
న్యతమమధ్యేకేనాపీత్యర్థస్తేన తాదృశకూటలాభః ॥ నను తాదృశాన్యతమబో
ధజనకత్వమేవ ప్రతిజ్ఞాత్వమస్త్విత్యతఆహ * అధికంత్వితి * యాదృశవిశిష్టార్థ
బోధజనికా ఇత్యుక్త్వావాస్తవ విశిష్టవిషయితాశాలిబోధ ప్రదర్శనేజనకతాన్వ
యిబోధేపివాస్తవ తాదృశ విశిష్టవిషయితాశాలిత్వలాభాద సంభవం వక్తుం
భూమికామారచయతి * తథాపీత్యాదినా * న్యాయావయవత్వ ముభయఘటకే
త్యాదివిశేషణాఘటితమిత్యాశయేన హేత్వంతఇతి ॥ తాదృశవిశేషణ ఘటితమి
త్యాశయేన హేతావేతి * ఉక్తదిశేతి * అనివర్తకత్వస్య ప్రతిబంధకతావచ్ఛేద
క విషయితాఘూన్యత్వరూపస్యనివేశావశ్యకత్వ ప్రదర్శనదిశేత్యర్థః * నిశ్చ
యత్వావచ్ఛిన్నేతి * తాదృశనిశ్చయత్వావ్యాపకేత్యర్థస్తేనసంబంధోవహ్ని
మాన్నవేత్యాది సంశయమాదాయ నావ్యాప్తిర్నవాఽన్యూనవిషయకత్వ దళ
వైయర్థ్యమ్ * ఉక్తేతి * ధూమాదాలోకవానిత్యాదిస్థలీయేత్యర్థః ॥ జన్య
తాయాం తాదృశవిషయితావచ్ఛిన్నత్వం నివేశ్యమితి ప్రాగభిధానేనైవ జ
న్యతాస్వన్యతమత్వం లబ్ధమిత్యేతద్దర్శయతి * ఉక్తప్రాయమితి * ఇతరే
భ్యోభిద్యతేఇత్యాదౌతద్బోధాదితి * భిదధాతోరకర్మకత్వాత్తదుత్తరా
ఖ్యాతస్య నాశ్రయత్వార్థకత్వంభావేచాకర్మకేభ్యఇత్యనుశాసనే నాకర్మక
ధాతూత్తరాఖ్యాతస్య స్వార్థఏవ విధానాదితితునాశంక్యం భేత్స్యతే అభిది
వాఘటఇతిప్రయోగానురోధాద్భిదధాతోః సకర్మకత్వాద్వ్యుత్పత్త్యాది విశిష్ట
హేతుమత్త్వరూపవ్యాపారావివక్షాయామితరేభ్యోభిద్యత ఇతికర్మకర్తరి
ప్రయోగో నిరాబాధఏవేతి ధ్యేయమ్ * పూర్వపదేవేతి * తావద్బోధా నివ

త్వర్థధూమవత్సంశయానివర్తకత్వ రూపవిశేష్యార్థః * దర్శితహేత్వితి * ధూమా
దాలోకవానిత్యాదినేత్యాదిః * అత్రైవచన్యూనతాపేక్షయాగౌరవమేవాస్య స
బీజమితి * అథధూమాదాలోకవాన్పర్వతోవహ్నిమాన్ధూమాదిత్యాదౌ ప్ర
తిజ్ఞాహేతూభయజన్య సమూహాలమ్బనబోధస్యాపి తాదృశబాధానివర్త్యతయావ
త్సంశయానివర్తకత్వేసతి తద్విశిష్టార్థవిషయకబోధాన్యతమత్వయత్కించిద్బోధ
నివర్త్యతావ్యాభావరూపా న్యూనానతిరిక్తవిషయకత్వ విశిష్టత్వేన తన్నిష్ఠహే
త్వనభే విషయకత్వావచ్ఛిన్న జన్యతానిరూపిత జనకతాశ్రయే హేతావతివ్యా
ప్తిసమ్భవేగౌరవాద్యాపాదనం నిర్బీజమితి చేన్న ॥ నిరుక్తాన్యూనానతిరిక్త విష
యకత్వ వ్యాపకముఖ్యవిశేష్యతావచ్ఛిన్నత్వస్య జన్యతాయాం వివక్షణే తా
దృశ హేతౌనాతివ్యాప్తిస్తజ్జన్యబోధీయముఖ్యవిశేష్యతాయాస్తాదృశ కేవల
ప్రతిజ్ఞాజన్య బోధసాధారణతాదృశబోధత్వ వ్యాపకత్వాభావాత్ ॥ విశేష్యతా
యాం ముఖ్యత్వనివేశాన్న ప్రతిజ్ఞాజన్యబోధీయాలోకవిశేషణతాపన్నధూమ వి
శిష్టజ్ఞాప్యత్వ విషయతామాదాయహేతావతివ్యాప్తిర్ధర్మితా వచ్ఛేదకతా
యాః ప్రకారతాన్యత్వ మతే ప్రతిజ్ఞాజన్య బోధీయాయాధూమవిశిష్టజ్ఞాప్యత్వ
నిష్ఠధర్మితావచ్ఛేదక ప్రకారతానిరూపిత విషయతాయాఇతరవిశేషణతానా
పన్నత్వ రూపముఖ్యత్వశాలితాయా స్తాదృశబోధత్వ వ్యాపకత్వేపి తస్యాజ
న్యతానవచ్ఛేదకతయా తదవచ్ఛిన్నజన్యతాయా అప్రసిద్ధేర్నతామాదాయహే
తు వాక్యేతివ్యాప్తిరితి గౌరవాద్యాపాదనం సబీజం ॥ నచైవం సర్వన్యూనవిషయ
కత్వ దళవైయర్థ్యంశఙ్క్యం॥ తదదానేధూమాదాలోకవాన్పర్వతోవహ్నిమా
న్ధూమాదిత్యాదౌ ప్రతిజ్ఞాజన్యబోధీయ ముఖ్యవిశేష్యతాయా హేతు జన్యబో
ధ సాధారణతాదృశానతిరిక్త విషయకబోధత్వ వ్యాపకత్వాభావేన ప్రతిజ్ఞాయా
అసంగ్రహాపత్త్యా తద్దళావశ్యకత్వాత్ ॥ ననుచైత్రః పచతీత్యాదావుపనయ
స్య దుర్వచత్వేన న్యాయాభావాచ్చైత్రః పచతీత్యస్య ప్రతిజ్ఞాత్వమేవ నసమ్భవతీ
తి తత్రలక్షణ సంగమనందీనతి కృత్తామఫలమేవేత్యాశయేన శఙ్కతే * నన్వితి *
* వ్యుత్పత్తివిరుద్ధమితి * నఞోనిపాతత్వాదితి భావః * హృదయమితి *
అనుయోగితాయాః సంసర్గతావాదినా అనుయోగితానేతరీయా ఇదంభేదాను
యోగిత్వానవచ్ఛిన్న ద్వివిధప్రత్యక్షే నేతరాణీతి వాక్యజన్యశాబ్దబోధ సామ
గ్ర్యాః ప్రతిబన్ధకత్వం వాచ్యమనుయోగితాయాః సంసర్గత్వవాదినాత్వనుయో

గితా సంబంధేనేతరభేదాభావ వదిత్యేకవిధప్రత్యక్షం ప్రత్యేవేతి షష్ఠ్యర్థస్య
త్వస్య ప్రకారత్వ వ్యవస్థాపనదిశాఽనుయోగితాయాః ప్రకారత్వేలాఘవమస్వ
రసః * ఏతర్క్యేతి * యదితిథాశబ్దస్య ప్రకాన్తం యద్విశేష్యం సఏవార్థ స్త
దోపనయజన్యబుద్ధౌ హేతు మతిఏనవిశేష్యత్వేన ప్రకాన్తత్వాత్తస్సాధ్యాదైతుమా
నిత్యర్థస్స్సాద్ధైతుమతి హేతౌనాహేతుజ్ఞాన జ్ఞాప్యత్వాద్వయో నస. భవన్స్య న
నుభావాత్ ॥ యదిప్రకారాన్తప్రకారార్థ సదోపనయజన్యబోధవిశేష్య
స్య సామాన్యతోఽన్వయవ్యాప్తౌప్రవేశేనప్రకారతయోక్తఏవదోషః ॥ యదిప్ర
కాన్త సాదృశ్యం తదాభిధేయః ప్రమేయం జ్ఞేయత్వాదిత్యాదౌ ప్రకాన్తం య
దుపనయజన్యబోధవిశేష్యమభిధేయం తద్భేదఘటిత తత్సాదృశ్యా ప్రసిద్ధిరితి
రీత్యావితర్క్యేత్యర్థః * తత్ప్రదర్శనమితి * విప్రతిపత్తికోటిప్రదర్శన మి
త్యర్థః ॥ తథాచ సాధారణ ధర్మాద్యసత్త్వేపి నక్షతిః * తస్యేత్యాది * తస్య
విప్రతిప త్తికోటిత్వస్య * స్వతఇతి * తద్విశిష్టబుద్ధౌతన్మఖ్య విశేష్యకజ్ఞాన
త్వేన హేతుత్వాదితిభావః * నిరాకాఙ్క్షవాక్యవ్యుదాసఇతి * నను నిరాకాం
క్షవాక్యస్య న్యాయాన్తర్గతత్వమేవనసంభవతీతికథమేతదితిచేత్ ॥అత్రకేచిత్॥
ఉపనయఘటకవహ్నిపదసంబంధి పదాయంపదానామేవ న్యాయాన్తర్గతత
యా తేష్వేవానుపూర్వీభ్రమస్యాభిప్రేతత్వాదిత్యాహుః * అవశ్యంవివక్షణీయ
తమేతి * ధూమాదాలోకవాన్పర్వతోవహ్నిమాన్ధూమాదిత్యాదౌ ప్రతిజ్ఞా
ర్థవిషయక బోధనిష్ఠహేతు విశిష్టహేతుత్వ విషయకత్వావచ్ఛిన్న జన్యతాప్ర
తియోగిక జనకతాశ్రయహేతువాక్యేఽతివ్యాప్తివారణాయేత్యాదిః * నివేశనా
సంభవేపీతి * పర్వతోవహ్నిమానితి వాక్యస్య వహ్న్యాదిశూన్యపర్వతాద్ధౌ వ
హ్నిమత్త్వావగాహి బోధత్వావచ్ఛిన్న జనకత్వానరోధాదితిభావః ॥ వాక్యప
దేనాకాంక్షాదిమత్త్వలాభేశాబ్దపదాపేక్షాదీక్షితి కృదుక్తాంశాన్స్ఫుటీకరోతి * శా
బ్దేతి * జ్ఞానాదేః ॥ యోగ్యతాజ్ఞానాదేః ॥ స్వమతే శాబ్దవాక్యపదయోరుభ
యోరేవాకాంక్షాదిమత్త్వ లాభార్థకత్వం యత్తిప్రతిమతేచ వాక్యపదా
దాకాంక్షా దిలాభః శాబ్దపదాద్విజాతీయ శాబ్దలాభఇత్యేవం మతయోర్భే
దః * ఏతదర్థమేవేతి * నిగమనాతివ్యాప్తివారణార్థమేవేత్యర్థః * వక్ష్యే
తి * తత్రాభ్యాశార్థాశ్రయత్వస్యైవవిశేష్యత్వాదితరభేదాశ్రయత్వ మిత్యే
వబోధాదితిభావః ॥ పక్షావిశేష్యకేత్యస్యార్థాన్తరపరత్వా వశ్యకత్వాదర్శ

యన్నైవ నిగమనేఽతివ్యాప్తిర్నాస్తీత్యాహ * వస్తుతస్త్వితి * అత్రైవ మపి గోత్వంసమవాయ సంబన్ధావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాకగోత్వాభావవత్కాలిక సంబన్ధావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాకగోత్వాభావాదిత్యాదౌ యత్రగోత్వం తత్ర గోత్వమితి వ్యతిరేక్యుదాహరణ జన్యబోధస్య పక్షతావచ్ఛేదకానవచ్ఛిన్నవిశేష్యతానిరూపకత్వేన తజ్జనకే తాదృశవ్యతిరేక్యుదాహరణేఽతివ్యాప్తి దుర్వారైవ ॥ నచ కాలికేన గోత్వాభావస్య గోత్వానధికరణ దేశావచ్ఛేదేన గవి సత్వాత్తత్రసమవాయేన గోత్వాభావస్యాసత్త్వాన్నిరుక్తహేతుర్వ్యభిచారీ కాలికేన గోత్వాభావస్య సాధ్యత్వేసమవాయేన గోత్వాభావస్య హేతుత్వేచ సతత్ర వ్యతిరేక వ్యాప్తిబోధకోదాహరణ సంభవః కాలికేనగోత్వస్య ఘటేపి సత్వాత్తత్రసమవాయేన గోత్వాభావాదితివాచ్యం ॥ తథాపి గోత్వం గోభిన్నం సమవాయానవచ్ఛిన్నాధారతా సంబన్ధేన గోత్వాభావవద్వాసమవాయేన గోత్వాభావాదిత్యాదౌ యత్రగోత్వం తత్రగోత్వమితి వ్యతిరేక్యుదాహరణే పరమమహత్త్వం పరమమహత్త్వవద్భిన్నం సమవాయేన పరమమహత్త్వాభావాదిత్యాదౌ యత్రపరమమహత్త్వం తత్రపరమమహత్త్వమితి వ్యతిరేక్యుదాహరణే చాతివ్యాప్తిర్దుర్వారైవేతి చేత్ ॥ అత్రకేచిత్సమాదధతి ॥ ఉక్తోదాహరణ వారణాయ స్వనిరూపకత్వ స్వభిన్నపక్షతావచ్ఛేదకతాపర్యాప్త్యధికరణధర్మావచ్ఛిన్న ముఖ్యవిశేష్యతానిరూపకత్వోభయసంబన్ధేన పక్షతావచ్ఛేదకతాపర్యాప్త్యధికరణ ధర్మావచ్ఛిన్నముఖ్య విశేష్యతావదన్యత్వమపి బోధవిశేషణం దేయం యత్రగోత్వం తత్రగోత్వమితి వ్యతిరేక్యుదాహరణజన్యబోధస్య తాదృశోభయ సంబన్ధేనగోత్వత్వావచ్ఛిన్నవిశేష్యతావత్త్వేన నతత్రాతివ్యాప్తిః ॥ ధూమాదాలోకవాన్ పర్వతో వహ్నిమానితిప్రతిజ్ఞాజన్య బోధస్యనిరుక్తోభయసంబన్ధేనాలోకప్రకారతానిరూపిత పర్వతత్వావచ్ఛిన్న విశేష్యతావత్త్వేన తదసంగ్రహ ఇతి పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న విశేష్యతావదన్యత్వ మపహాయ పక్షతావచ్ఛేదకతా పర్యాప్త్యధికరణ ధర్మావచ్ఛిన్నవిశేష్యతావదన్యత్వ నివేశః ॥ ధూమాదాలోకేత్యాది ప్రతిజ్ఞాజన్యబోధస్య తాదృశోభయ శిష్టపర్వతత్వావచ్ఛిన్న విశేష్యతాభిన్నాలోకప్రకారతానిరూపిత కేవలపర్వతత్వావచ్ఛిన్న విశేష్యతావత్త్వేన తదసంగ్రహవారణాయద్వితీయ సంబన్ధేపక్షతావచ్ఛేదకతా పర్యాప్తినివేశః ॥ ద్వితీయసంబన్ధే స్వభిన్నత్వానుపాదానే ప్రతిజ్ఞాయా

త్రేఽసంభవ ఇతి తన్నిషేధః ॥ నచైవమపి ప్రమేయగోత్వం గోభిన్నం సపక్షా
వేన గోత్వాభావాదిత్యాదౌ యత్ర గోత్వం తత్ర గోత్వమితి వ్యతిరేక్యుదా
హరణ జన్యబోధస్య పక్షతావచ్ఛేదకతాపర్యాప్త్యధికరణధర్మానవచ్ఛిన్న వి
శేష్యతాకత్వాభావేన నిరుక్తవిశేషణవత్త్వాత్ తద్వారణమశక్యమితి శంక్యం ॥
సాస్నాభానసాధ్యకోక్తవ్యతిరేక్యుదాహరణ వారకపక్షతావచ్ఛేదకానవచ్ఛి
న్న విశేష్యతానిరూపకత్వ దళేన పక్షతావచ్ఛేదకతాపర్యాప్త్యధికరణధర్మా
వచ్ఛిన్న విశేష్యతానవచ్ఛిన్న తాదృశధర్మానవచ్ఛిన్న విశేష్యతానిరూపక
త్వస్య వివక్షణాత్ ॥ ధూమాదాలోకవాన్ పర్వతో వహ్నిమానిత్యాదౌ కేవల
పర్వతత్వావచ్ఛిన్న విశేష్యతామాదాయ ప్రతిజ్ఞాయామవ్యాప్తిరతః ప్రథమమన
వచ్ఛిన్నాన్తం ॥ ప్రకృతపక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న విశేష్యతామాదాయా
సంభవవారణాయ ద్వితీయమనవచ్ఛిన్నాన్తం ॥ ప్రమేయగోత్వపక్షక దర్శిత
వ్యతిరేక్యుదాహరణ వారణాయ తత్ర పర్యాప్తినివేశః ॥ యత్తు, ఏవమపి సంబం
ధవహ్నిమానిత్యాదౌ నిగమన వారణం లింగావిషయకత్వ విశేషణం వినాఽశ
క్యమేవేతి నిగమనాపేక్షానిర్బీజేతి ॥ తన్న ॥ విధేయాంశేఽనేకావగాహిబోధా
నుపగమపక్షే తాదృశన్యాయానుపగమ ఇత్యభిప్రాయేణ సమనుషంగపక్షే నిగమ
నాపేక్షాబీజసంభవాత్ * తాదాత్మ్యేన పృథివీ హేతుకేతి * భేదాభావస్య
ప్రతియోగితావచ్ఛేదకస్వరూపత్వ ప్రతియోగిస్వరూపత్వమస్య స్తీత్యభిప్రా
యేణాహ తేన పృథివీభేదాభావస్య పృథివీత్వరూపత్వాత్ పృథివీభేదాభావత్వే
న కథం పృథివ్యాభాన మితిశంకానవకాశః * బోధాసంభవాదితి * నచ నేయం
పృథివీత్యత్ర న చ పృథివీ నేయమితి యోజనాతః సచ పృథివీత్వస్య న పృథివీభేదో
ర్థః ప్రథమాన్తానుయోగివాచక పదాభావాత్ ॥ నేయమిత్యత్ర నఞో నా
త్యన్తాభావోఽర్థః సప్తమ్యన్తానుయోగి వాచకపదాభావాదితిభావః * ద
ర్శితవ్యుత్పత్తిరితి * ఉద్దేశ్యతావచ్ఛేదకవిధేయయోరైక్యేఽన్వయానుపపత్తిరితి
వ్యుత్పత్తిరిత్యర్థః ॥ మతుపో నిరర్థకత్వేనాహ * గంధసమానకాలీనే * స్వ
స్వస్వధర్మితానవచ్ఛేదకత్వేనేతి * స్వనిష్ఠప్రకారతానిరూపితవిశేష్యతావ
చ్ఛేదకత్వస్య స్వనిష్ఠత్వవిరహేణేత్యర్థః ॥ అత ఏవ కేచిత్ ॥ ధర్మితావచ్ఛేద
కతాప్రకారతయోరైక్యమేవ స్వీక్రియతే పరంతు తస్యైవ తద్ధర్మితావచ్ఛేదక
త్వ వారణాయ తన్నిష్ఠావచ్ఛేదకతాత్వేనైవ తదవచ్ఛిన్నవిశేష్యతానిరూపిత

త్వం నతుతన్నిష్ఠ ప్రకారతాత్వేన ఏవంచ తన్నిష్ఠప్రకారతాత్వావచ్ఛిన్న ని రూపకతాక విశేష్యతానిరూపితత్వావచ్ఛేదక తన్నిష్ఠావచ్ఛేదకతాత్వావచ్ఛి న్న తన్నిష్ఠ ప్రకారతారూపస్య తన్నిష్ఠసద్ధర్మితావచ్ఛేదకత్వస్యనాపత్తిరితి వదంతి ॥ ఏతేనేతి ॥ నిరవచ్ఛిన్నవిశేష్యతాం వ్యవస్థాప్యపక్షావిశేషణత్వస్య నిరుక్తార్థకత్వ కరణేనేత్యర్థః ॥ పక్షతావచ్ఛేదకేతి ॥ విధేయాత్మకేత్యాది ॥ త థాచ పక్షతావచ్ఛేదకనిష్ఠప్రకారతైక్యేనేన ధూమనిష్ఠవిధేయతాగ్రహణసంభ వాత్తాదృశోపనయ జన్యబోధస్య నిరుక్తపక్షావిశేషణత్వేన లింగావిషయకత్వ మక్షతమితిభావః ॥ ఉపనయార్థఘటకవ్యాపకతా ఘటకసామానాధికరణ్యఘ టకధూమప్రకారతాయాః పక్షతావచ్ఛేదకనిష్ఠప్రకారతా శబ్దేనోపాదాన మాహ ॥ ఏవమితి ॥ ఇదంచప్రకారతావిధేయతయోరభేదః కింతు సాహ చర్యమాత్రమితి పక్షతాగ్రన్థోక్త పక్షాభిప్రాయేణ తేననిరుక్తపక్షావిశేష ణత్వ ఘటకపక్షతావచ్ఛేదకనిష్ఠ ప్రకారతాయాం విధేయతాన్యత్వ విశేషణేన నిరుక్తోపనయాతివ్యాప్తివారణేపి నక్షతిః ॥ తత్పక్షేవిధేయ నిష్ఠప్రకారతాయా అపివిధేయతాన్యత్వాత్ ॥ నచైవమపి తాదృశప్రకారతాన్యత్వస్య విధేయతా యా మక్షతత్వాన్నాతివ్యాప్తిరితివాచ్యమ్ ॥ అగ్రిమప్రకారితాయాః పక్షతావ చ్ఛేదకనిష్ఠప్రకారతానిరూపకవిశేష్యతానిరూపక విషయతాత్వాదినైవభేదస్య నివేశేన విధేయతాప్రకారతయోరేక విశేష్యతానిరూపితత్వేన విధేయతాయాం తాదృశవిషయతాన్యత్వవిరహాత్ ॥ పక్షతావచ్ఛేదకహేతుకేతి ॥ గంధవతీతరేభ్యో భిద్యతే గంధాదిత్యాదిస్థలీయేత్యర్థః ॥ ఏతేనేతి ॥ ఏవమిత్యాదినాన్యయ్యవన యాతివ్యాప్తివారణేనేత్యర్థః ॥ పరంపరయాసాధ్యవిశేషణతయేతి ॥ సా క్షాత్సాధ్యనిరూపితవిశేషణతాభిన్నత్వోక్త్యా వహ్నికాలీనధ్వంసస్య సామగ్రీమా వహ్నౌరిత్యాదావవ్యాప్తేః సాక్షాత్పరంపరాసాధారణనిరూపితత్వమేవనివేశ్య మితిభావః ॥ ద్వ్యణుకేతి ॥ ద్విత్వవ్యాప్యవ్యాప్యజాతేః పరమాణా వస్వీకారాద్ధ్వంసత్వస్య పరమాణ్వవృత్తిత్వే నదస్యద్వ్యణుకవిషయకబోధస్య ద ధిసమవేత దధ్యవిషయకత్వమితిభావః ॥ యద్యపినిరుక్తపక్షావిశేషణత్వేన నిరు క్తసాధ్యవిశేషణత్వేనచయల్లింగప్రకారత్వంతచ్ఛూన్యత్వ వివక్షయాపిదధ్యా వ్యమిత్యాదిహేతువక్షకప్రతిజ్ఞాత్రయేపినావ్యాప్తిస్తథాపి సిసాధయిషయాన్యా యప్రయోగాపగమేదధిపద్ధస్య ఇత్యాదౌ సమవాయేనసాధ్యసాధనభావే తదన

భ్యుపగమేఽపి కాలికసంబన్ధేన దధిసాధ్యకే కాలికసమవాయోభయసంబన్ధేన దధి
హేతుకే ప్రతిజ్ఞాజన్యబోధే తాదృశప్రకారతాసత్త్వాదవ్యాప్తిర్దుర్వారా ॥ నను
సంతఃపాతిత్వమవ్యాపకత్వం తథాచ ప్రమేయత్వనిష్ఠహేతుత్వం ప్రమేయం ప్రమే
యత్వాదిత్యాదౌ హేతావతివ్యాప్తిరతస్తద్వ్యావృత్త్యై * పక్షతావచ్ఛేదకేతి *
అభేదమనుపపన్నం దధి ద్రవ్యమిత్యాదిస్థలేఽపి దధిత్వాదిప్రకారతా నిరూపి
తసంసర్గతానిరూపకత్వస్య దధిత్వాద్యవచ్ఛిన్నవిశేష్యతాయామసత్త్వాదవ్యా
ప్తేరవారణాదితి చేత్ ॥ అత్ర కేచిత్ ॥ దధిత్వనిష్ఠావచ్ఛేదకత్వప్రకారతయోర్భేదేఽపి
తద్భేదేన దధినిష్ఠావచ్ఛిన్నానవచ్ఛిన్నవిశేష్యతయోర్భేదేఽపి వా ప్రకారతావచ్ఛే
దకతయోర్నిరూపకీభూతసంసర్గతావ్యక్తిభేదో నాంగీక్రియతే తథాచ తాదృ
శసంసర్గతానిరూపకవిషయతాభిన్నలింగవిషయతాశూన్యత్వం తాదృశప్రతి
జ్ఞాజన్యబోధేఽక్షతమితి నావ్యాప్తిః ॥ నచైవం సతి స్వస్య స్వధర్మితావచ్ఛేద
కత్వాపత్తిర్న స్యాత్ ॥ అనవచ్ఛిన్నవిశేష్యతాయా ధర్మితావచ్ఛేదకనిష్ఠప్రకా
రతానిరూపకసంసర్గతానిరూపితత్వేఽపి ధర్మితావచ్ఛేదకనిష్ఠప్రకారతానిరూపితత్వాభావాత్ ॥ యద్వా సంసర్గతావ్యక్త్యభేదేఽప్యనవచ్ఛిన్నవిశేష్య
తానిరూపితత్వేనైవ ధర్మితావచ్ఛేదకప్రకారతానిరూపకత్వమనవచ్ఛిన్నవిశే
ష్యతానిరూపితత్వేన చ ధర్మితావచ్ఛేదకతానిరూపకత్వం స్వీక్రియతే తథా
చావచ్ఛిన్నవిశేష్యతానిరూపితత్వావచ్ఛిన్ననిరూపకతాకత్వస్య ధర్మితా
వచ్ఛేదకప్రకారతాయామసత్త్వాన్న స్వస్య స్వధర్మితావచ్ఛేదకత్వాపత్తిరి
త్యాహుః * తదనిరూపకత్వాదితి * పక్షతావచ్ఛేదకప్రకారతాయా ధర్మితా
వచ్ఛేదకతాభిన్నత్వాదితి భావః * కథంచిదితి * విషయతాయా విషయరూప
త్వే పక్షరూపస్వనిరూపకవిషయతాద్వారా ధర్మితావచ్ఛేదకత్వప్రకారత
యోర్భేదానుపగమాద్వేత్యర్థః ॥ నను లింగవిషయతైక్యేన లింగతావచ్ఛే
దకానవచ్ఛిన్నవిషయతైవ ప్రవేశ్యా సంయోగేన వహ్నిసాధ్యకప్రతిజ్ఞాజన్యబో
ధే సంయోగస్య స్వరూపత ఏవ సంసర్గతోపగమాన్న తస్యామవ్యాప్తిరతో
దూషణాంతరమాహ * ఏవమితి * సంయోగేన వహ్నిసాధ్యక వహ్నిసంయోగ
హేతుకప్రతిజ్ఞాయామవ్యాప్తిముద్భావయతాం మతం నిరస్యతి * ఏతేనేతి * తద్ధర్మి
తావచ్ఛేదకత్వస్యేతి * భూతలత్వధర్మితావచ్ఛేదకత్వస్యేత్యర్థః ॥ భూత
లత్వస్య భూతలత్వధర్మితావచ్ఛేదకత్వే భూతలే భూతలత్వప్రకారకజ్ఞానాను

ష్యవసాయాపత్తిరితి కేచిత్ * ప్రకారాంతరేణవారణసంభవాదితి * స్వనిష్ఠ ప్రకారతానిరూపితత్వావచ్ఛిన్న నిరూపకతాకత్వమేవ స్వధర్మితావచ్ఛేదకత్వం భూతలంఘటవదితిజ్ఞానేచ భూతలత్వావచ్ఛిన్న విశేష్యతాయా భూతలత్వనిష్ఠప్రకారతానిరూపితత్వేన భూతలత్వనిష్ఠ ప్రకారతానిరూపకత్వానంగీకారాన్నత స్వతద్ధర్మితావచ్ఛేదకత్వ ప్రసక్తిరితిభావః ॥ వస్తుతస్త్వత్యాది కల్పాంతర మవతారయతి * ఉక్తేతి * విద్వేషాదితి * వస్తుతస్త్వితికల్పే బహిర్భూతత్వాంతాపూరణేన తన్నిర్వచనానావశ్యకత్వాదితిభావః ॥ పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న ముఖ్యవిశేష్యతేత్యాది ॥ అత్రపంచమవిషయతాయామవచ్ఛేదకత్వం ద్వివిధం ॥ కోటిప్రవిష్టస్యావచ్ఛేదకత్వమతసిద్ధం ॥ స్వాతంత్ర్యేణ పరిగణనా విరహాప్రయుక్తంచ ॥ తత్రప్రథమే విషయతానిష్ఠావచ్ఛేదకతావచ్ఛేదకో ధర్మః వ్యాపకత్వవిషయతా నిరూపితత్వం సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్న సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న విషయతాత్వంచేత్యుభయమ్ ॥ ద్వితీయేచతుర్థవిషయతా నిరూపితత్వ సహితమితి భేదః ॥ మధ్యవర్తివిషయతయోర్భేదేయథాశ్రుతఏవ నిరూప్య నిరూపకభావోఽన్యథా ముఖ్యవిశేష్యతానిరూపిత విషయత్వావచ్ఛిన్న విషయతానిరూపిత విషయత్వావచ్ఛిన్న విషయతానిరూపిత విషయత్వావచ్ఛిన్న విషయతానిరూపిత విషయత్వాశే ఇతిరీత్యా వక్తవ్యమ్ ॥ నచతాదృశావచ్ఛేద్యావచ్ఛేదకాభావ నివేశే వ్యతిరేకి పరామర్శీయ సాధ్యాభావ వ్యాపకత్వ విశిష్ట హేత్వభావవిషయతాయా అసంగ్రహః సంసర్గతాఖ్య ద్వితీయవిషయత్వావచ్ఛిన్న విషయతాయా అప్రసిద్ధేః ॥ ఏవం ప్రతియోగిత్వ నిష్ఠసాంసర్గిక విషయత్వావచ్ఛిన్న విషయతాయా అపీతి వాచ్యమ్ ॥ పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నముఖ్యవిశేష్యతానిరూపితవిషయతావిశిష్ట విషయతావిశిష్ట విషయతావిశిష్టవిషయతావిశిష్టవిషయత్వం శేషత్యాదిరీత్యానివేశనీయత్వాత్ ॥ వైశిష్ట్యంచ స్వనిరూపితత్వ స్వనిరూపితవిశేష్యతానిరూపిత విషయత్వావచ్ఛిన్నత్వ విషయత్వానిరూపితత్వోభయసంబంధావచ్ఛిన్న స్వనిష్ఠావచ్ఛేదకతాకభేదవత్త్వసంబంధేన ॥ అత్రచ సంసర్గతాయాః స్వపదేనోపాదానే తన్నిరూపిత ప్రకారతాయాం స్వానిరూపితత్వాసత్త్వేన నిరుక్తోభయసంబంధావచ్ఛిన్న స్వనిష్ఠావచ్ఛేదకతాకభేదవత్త్వసంబన్ధేన ప్రకారతాయాం సంసర్గతాసత్త్వాత్ ప్రకారతోపాదానేచతదవచ్ఛిన్న విశేష్యతానిరూపితప్రకా

శతాయాం స్వనిరూపితత్వ సత్త్వేపి స్వనిరూపితత్వాదిద్వితీయ సంబంధ విర
హాదేవ తదుభయసంబంధావచ్ఛిన్నస్వనిష్ఠావచ్ఛేదకతాకభేదవత్త్వసంబంధే స్వ
విశిష్టత్వ సత్త్వాద్ధేత్వభావసాధ్య విషయతయోరనుగమః ॥ అథవాస్వావచ్ఛిన్న
విషయతానిరూపితత్వస్వనిరూపితత్వైన తదన్యతరసంబంధేన విశిష్టత్వం బోధ్యమ్ ॥
అత్రతాదృశవిషయతాంశే విశేషణవిధయా అవచ్ఛేదకతావచ్ఛేదకకేత్యనేనచతు
ర్థవిషయతానిరూపితత్వావచ్ఛిన్న విశేష్యతానిరూపితప్రకారతాప్రయోజ్యావ
చ్ఛేదకతాపర్యాప్త్యధికరణధర్మావచ్ఛిన్నత్వంప్రతిబధ్యతావచ్ఛేదకతాయాంల
భ్యతేతత్రవిశేషణవిధయేత్యనుపాదానేతాదృశవిషయతానిష్ఠావచ్ఛేదకతావచ్ఛే
దకతాపర్యాప్త్యధికరణంచతుర్థవిషయతానిరూపితత్వసహితమేవేతితదవచ్ఛి
న్నావచ్ఛేదకతాక ప్రతిబంధకతానసాధ్యం హేతుర్వ్యాపకత్వాభావవదితిజ్ఞానీయా
కింతు పక్షస్సాధ్యవ్యాప్యహేత్వభావానితి జ్ఞానీయైవేతితదవచ్ఛేదకవిషయతాశూ
న్యత్వస్య ఉదాహరణాదిజన్యబోధేసత్త్వాదతివ్యాప్తిః ॥ తదుపాదానపక్షేతుని
రుక్తవిషయతానిరూపితత్వావచ్ఛిన్న విశేష్యతానిరూపిత ప్రకారతాప్రయో
జ్యావచ్ఛేదకతాపర్యాప్తేః కేవలవ్యాపకత్వవిషయతానిరూపితత్వ విశిష్టవిషయ
తాత్వేవివసత్త్వేన తదవచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకతాకప్రతిబంధకతావచ్ఛేదకవిషయతా
యా ఉదాహరణాదిజన్యబోధేసత్త్వాన్నాతివ్యాప్తిః ॥ పర్వతత్వవ్యాపకవాచ్య
త్వ వజ్జ్ఞేయత్వవన్మేయత్వ వద్వృత్యత్వవాన్ పర్వతోవహ్నిమానిత్యాద్యా పరామ
ర్శీయవిశిష్టపక్షతావచ్ఛేదక నిష్ఠప్రకారతా నిరూపిత ముఖ్యవిశేష్యతా మార
భ్య పంచమీపక్షతావచ్ఛేదకకోటిప్రవిశిష్ట పర్వతత్వవ్యాపకవాచ్యత్వ విష
యతామాదాయ తాదృశప్రతిజ్ఞాయామవ్యాప్తివారణాయముఖ్యవిశేష్యతా
యాం పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నత్వం విశేషణం పక్షతావచ్ఛేదకతాపర్యాప్త్య
ధికరణ ధర్మపర్యాప్తావచ్ఛేదకతాకత్వం తదర్థః ॥ నచ తథాపిపక్షతావచ్ఛే
దక నిష్ఠప్రకారతానిరూపిత విశేష్యత్వ తదవచ్ఛిన్న విశేష్యతయోరైక్యే పున
ర్దోషో దుర్వార ఇతివాచ్యమ్ ॥ స్వస్యస్వధర్మితావచ్ఛేదకత్వ వారణాయధ
ర్మితావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవిశేష్యతాత్వేన ధూమాదిప్రకారతానిరూపితత్వస్య
స్వీకర్తవ్యతయా లక్షణేపక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న ముఖ్యవిశేష్యతాత్వావచ్ఛి
న్న నిరూపకతాకవిషయతానిరూపితేత్యాదిరీత్యా నివేశేనపక్షతావచ్ఛేదకకోటి
ప్రవిష్టవిషయత్వాయా అతథాత్వాన్నాతివ్యాప్తిః ॥ నిరుక్తధర్మవిశిష్టవిషయ

త్వావచ్ఛిన్నత్వమనివేశ్యజనకతావచ్ఛేదకపంచమవిషయత్వావచ్ఛిన్నత్వ నివే
శే ప్రమేయత్వవద్వహ్నిసాధ్యకస్థలే పరామర్శీయ వహ్నినిష్ఠపంచమవిషయ
తాయావహ్నిః ప్రమేయత్వాభావవానితి జ్ఞానీయ ప్రతిబంధకతాయాం ప్రమే
యత్వనిష్ఠ ప్రకారతానిరూపిత వహ్నిత్వావచ్ఛిన్న విశేష్యతాత్వేనావ
చ్ఛేదకతయా తాదృశప్రతిబంధకతావచ్ఛేదక విషయతాశూన్యత్వస్య ప్రతి
జ్ఞాజన్యబోధేఽసత్త్వాదవ్యాప్తిరత స్తథానివేశః ॥ ఇదంచ హేతువ్యాపకత్వని
ష్ఠప్రకారతా నిరూపితప్రమేయత్వ వహ్నిత్వావచ్ఛిన్న విశేష్యత్వ ప్రమేయ
త్వ నిష్ఠప్రకారతానిరూపితశుద్ధవహ్నిత్వావచ్ఛిన్న విశేష్యతయోరైక్యాభిప్రా
యేణతయోర్భేదేతువ్యాపకత్వనిష్ఠప్రకారతానిరూపితప్రమేయ వహ్నిత్వావ
చ్ఛిన్న ప్రకారతాయా ఏవపంచమీత్వాత్తస్యాశ్చ ప్రమేయత్వాభావవిషయకజ్ఞా
నప్రతిబంధకతానవచ్ఛేదకత్వేనా వ్యాప్తివిరహాదితితునశంక్యమ్ ॥ వ్యాపకత్వ
స్యసాధ్యతావచ్ఛేదకరూపత్వేన వ్యాపకత్వనిష్ఠప్రకారతానిరూపిత సాధ్యతావ
చ్ఛేదకావచ్ఛిన్న విశేష్యతాయామపి వ్యాపకత్వ ఘటక ప్రమేయత్వ నిష్ఠప్ర
కారతానిరూపితత్వ వహ్నిత్వావచ్ఛిన్నత్వయోస్సత్త్వేనచతస్యాఅపినిరుక్తప్రతి
బంధకతావచ్ఛేదకత్వేనతాదృశప్రతిబంధకతావచ్ఛేదకవిషయతామాదాయావ్యా
ప్తేః॥అథచతుర్థవిషయతాంశేజనకతావచ్ఛేదకతావచ్ఛేదకతాపర్యాప్త్యధికరణ
ధర్మావచ్ఛిన్నత్వ ఘటితపరిష్కారపవాచితః తావతాప్యన్వయపరామర్శీయా
ధికరణ నిష్ఠచతుర్థవిషయతాం వ్యతిరేకి పరామర్శీయసంసర్గ విషయతాఘ
టిత హేత్వభావనిష్ఠవిషయతాంచాదాయ తత్తన్నిష్ఠావచ్ఛేదకతాపర్యాప్త్యధిక
రణీభూత సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నప్రకారతానిరూపిత విషయతాత్వ సా
ధ్యాభావవ్యాపకత్వ విషయతానిరూపితత్వ విశిష్టహేత్వభావవిషయతాత్వ విశి
ష్టావచ్ఛిన్న ప్రతిబంధకతావచ్ఛేదక విషయతాయా అన్వయ వ్యతిరేక్యుదాహ
రణజన్యబోధాదావసత్త్వాన్నాతివ్యాప్తిరితి చేన్న ॥ ఏవంసతి వహ్నిమాన్ధూ
మాదిత్యాదౌ యత్రధూమస్తత్ర వహ్నిరిత్యుదాహరణ జన్యబోధేపరామర్శీ
యాయాఅధికరణ నిష్ఠచతుర్థవిషయతాతన్నిష్ఠావచ్ఛేదకతావచ్ఛేదకతాపర్యా
ప్త్యధికరణం యత్సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నప్రకారతానిరూపితత్వ విశిష్టవిష
యతాత్వం తద్విశిష్టావచ్ఛిన్న ప్రతిబంధకతావచ్ఛేదకవిషయతాశూన్యత్వసత్త్వే
న తాదృశోదాహరణాతివ్యాప్తేః॥తాదృశోదాహరణజన్యబోధేవహ్న్యంశే అధి

కరణ వృత్తిత్వస్య ప్రకారతయాఽభానేన సాధ్యవిషయతానిరూపితత్వ విశి
ష్టాధికరణ విషయతాశూన్యత్వస్య నిరుక్తబోధేఽక్షతత్వాత్ ॥ నచతాదృశవిశి
ష్టవిషయత్వావచ్ఛిన్నాయా మహానసం ధూమవ్యాపక వహ్న్యభావవదితి జ్ఞా
నీయప్రతిబంధకతా తదవచ్ఛేదికా మహానసవృత్తి వహ్నివిషయితాపి మహా
నసవిశేష్యక విశిష్టవహ్న్యభావబుద్ధౌ మహానసవిశేష్యక విశిష్టవహ్నిప్రకా
రకజ్ఞానస్యైవ మహానసవృత్తిత్వ ప్రకారకజ్ఞానస్యాపి ప్రతిబంధకత్వాదితి వా
చ్యం ॥ ఏకరూపేణ ప్రతిబంధకత్వాభావేన సాధ్యతావచ్ఛేదకానవచ్ఛిన్న ప్ర
కారతానిరూపిత విషయత్వావచ్ఛిన్న ప్రతిబంధకతావచ్ఛేదకస్య మహానసవృ
త్తిత్వ విశిష్టవహ్ని విషయితాయామభావేనాతివ్యాప్తితాదవస్థ్యాత్ * తథాపీ
త్యాది సంగ్రహోబోధ్యఇతి * అతఏవేదముచ్యతే ॥ నిరూప్యనిరూపక భావాప
న్న వ్యాపకత్వత్వావచ్ఛిన్నవిషయతా నిరూపితత్వస్య నతద్వ్యక్తిత్వేననివే
శోఽననుగమాదపితుతాదృశ విషయతానిరూపితత్వత్వేనైవ ఏవంచోదాహర
ణ జన్యబోధీయ సాధ్యవిషయతానిరూపితవ్యాపకత్వవిషయతాత్వ వ్యక్తేరపిసా
మాన్యరూపేణావచ్ఛేదకతావచ్ఛేదకత్వాత్తద్వద్విషయతాశూన్యత్వస్యోదాహ
రణ జన్యబోధేఽసత్త్వేనాతివ్యాప్త్యభావాత్తాదృశ ధర్మవిశిష్ట విషయతాశూ
న్యత్వ మపహాయతాదృశ ధర్మవద్విషయత్వావచ్ఛిన్నప్రతిబంధకతావచ్ఛేదక
విషయతాశూన్యత్వనివేశో వ్యర్థఇతి ప్రతిభాతి తథాపి తాదృశ సామాన్య
రూపేణాపి తద్వ్యక్తేరేవా వచ్ఛేదకతావచ్ఛేదకత్వ మిత్యభిప్రాయేణేదమితి
నచైవంగోత్వాభావః ప్రమేయత్వవ్యాపక వాచ్యత్వవత్సాస్నాభావవాన్ గో
త్వాభావాదిత్యాదౌ ముఖ్యవిశేష్యతా నివేశేపి హేతువిశేష్యకపరామర్శీయ
ముఖ్యవిశేష్యతామారభ్యపంచమీయా ప్రమేయత్వవ్యాపక వాచ్యత్వ విషయ
తాతామాదాయోక్తరీత్యాఽవ్యాప్తిరితివాచ్యమ్ ॥ పక్షముఖ్యవిశేష్యకపరా
మర్శస్యైవజనకత్వ మితిమతోపగమాత్ ॥ అథవా హేతుతావచ్ఛేదకసంబం
ధావచ్ఛిన్నాధేయత్వ సంబంధావచ్ఛిన్న పక్షతావచ్ఛేదక పర్యాప్తావచ్ఛేదక
తాక ప్రకారత్వానిరూపకత్వస్య పక్షముఖ్యవిశేష్యతాయాం నివేశేతాత్ప
ర్యాత్ ॥ పర్యాప్తినివేశాన్నసమవాయ సంబంధావచ్ఛిన్నాధేయతయా దధి
విశిష్ట దధిపక్షక ప్రతిజ్ఞాయామవ్యాప్తిః ॥ నన్వత్ర వహ్న్యభావవ్యాపకాభా
వవాన్ పర్వతోవహ్నిమానిత్యాదౌ వ్యతిరేకిపరామర్శీయ పంచమీంసాధ్యా

భావవ్యాపక హేత్వభావవిషయతామాదాయనిరుక్తప్రతిజ్ఞాయామవ్యాప్తిరితి
చేన్న ॥ హేత్వభావస్య సాధ్యాభావవ్యాపకత్వేన ప్రమేయత్వాదినాఽతిప్ర
సంగాత్ ॥ కింతు హేత్వభావత్వేన తథాచ సాధ్యాభావవ్యాపకతావచ్ఛేదకహే
త్వభావత్వరూప వ్యాపకత్వవిషయతా నిరూపితత్వ విశిష్టవిషయతాత్వ విశిష్టా
వచ్ఛిన్న ప్రతిబంధకతావచ్ఛేదకత్వస్య కేవలసాధ్యాభావ వ్యాపకత్వవిశిష్టా
భావత్వావచ్ఛిన్న విషయతాయా మసత్త్వేననిరుక్తప్రతిజ్ఞాయాంలక్షణసమన్వ
యాత్ ॥ అథ పర్వత ఆలోకవ్యాపకవహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యాదావవ్యాప్తిః॥
ధూమవ్యాపకాలోక వ్యాపకవహ్నిసమానాధికరణ ధూమవాన్ పర్వతఇతిప
రామర్శీయ పర్వతత్వావచ్ఛిన్న ముఖ్యవిశేష్యతానిరూపితేత్యాదిక్రమేణయా
పంచమీవిషయతా ఆలోకవ్యాపకత్వ విశిష్టవహ్ని విషయతాతదంశే విశేషణవి
ధయా అనుమితిజనకతావచ్ఛేదకతావచ్ఛేదకతావర్యాప్త్యధికరణం యదా
లోకవ్యాపక వహ్నివిషయతాత్వం తద్వద్విషయతాశూన్యత్వస్య తజ్జన్యశాబ్ద
బోధేఽసత్త్వాదితి చేన్న ॥ వహ్నివ్యాప్యధూమవాన్ పర్వతఇతి పరామర్శీయధూ
మవ్యాపక వహ్నిత్వావచ్ఛిన్నవిషయతాయాం పంచమ్యాంవహ్నిత్వావచ్ఛిన్న
విషయతాత్వంజనకతావచ్ఛేదకతావచ్ఛేదకతాశ్రయీభూతో ధర్మస్తద్వద్విషయ
తాశూన్యత్వస్య ప్రతిజ్ఞాజన్యబోధేసత్త్వాత్పర్వతో వహ్నిమానితిప్రతిజ్ఞాయా
మవ్యాప్తిసత్త్వే జనకతావచ్ఛేదకతావచ్ఛేదకతాపర్యాప్తిరుపాత్తా సాచ హేతు
వ్యాపకత్వ విశిష్టప్రకృత సాధ్యవిషయతాత్వ ఏవ నతు తదేకదేశే మానాభావా
దితి పర్వతఆలోకవ్యాపక వహ్నిమానితి ప్రతిజ్ఞాయాంనావ్యాప్తిః ॥ ఏతేన ప
ర్వత ఆలోకవ్యాపకవహ్నిమానితి ప్రతిజ్ఞాయామవ్యాప్తివారణాయ సాధ్య
తావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న విషయతానిరూపితాధికరణ విషయతానిరూపితాధేయ
త్వ విషయతానిరూపిత హేతువిషయతానిరూపితపక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న వి
శేష్యతాశాలినిశ్చయత్వ వ్యాప్తికాయానిరుక్తపంచమవిషయతా తదంశే విశే
షణవిధయా వచ్ఛేదకతావచ్ఛేదకతా పర్యాప్త్యధికరణం యత్తద్వద్విషయతా
శూన్యత్వస్య నివేశనీయత్వేన నోక్తప్రతిజ్ఞాయామవ్యాప్తిః ॥ ఆలోకవ్యాపక
త్వ విశిష్టవహ్నివిషయతాయాస్తాదృశనిశ్చయత్వ వ్యాపకత్వాద్ధేతువ్యాపకత్వ
విశిష్టసాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న విషయతాయాః సాధ్యాభావవ్యాపకత్వవిశిష్ట
హేత్వభావ విషయతాయాశ్చ తాదృశనిశ్చయత్వావ్యాపకత్వాత్తత్రలక్షణ స

మన్వయః ॥ కేవలసాధ్యసమానాధికరణ హేతుమాన్ పక్షతావచ్ఛేదక విశిష్టః
పక్ష ఇతి జ్ఞానేపి తాదృశనిశ్చయత్వసత్త్వేన తత్ర తాదృశవిశిష్ట విషయతాయా అ
సత్త్వాదితి పరాస్తమ్ ॥ తథాసతి ముఖ్యపదోపాదానస్య పక్షతావచ్ఛేదకా
వచ్ఛిన్నేత్యస్య సాధ్యతావచ్ఛేదక హేతుతావచ్ఛేదకోపాదానస్య దీధితికృదుక్త
స్య కించిద్వ్యాపకత్వ విశిష్టనిరూపితత్వస్యచ వైయర్థ్యాపత్తేః ॥ తథాహి గో
త్వాభావః ప్రమేయత్వవ్యాపక వాచ్యత్వవత్సాన్నాభావవాన్గోత్వాభావాది
త్యాదౌ ప్రమేయత్వ వ్యాపకత్వవిశిష్ట వాచ్యత్వవిషయతాయాః ప్రమేయత్వ
వ్యాపకత్వ వాచ్యత్వ సమానాధికరణ ధర్మవానిత్యాదౌ తాదృశవాచ్యత్వవిష
యతాయా వహ్న్యభావవ్యాపక ప్రమేయత్వవాన్ పర్వతో వహ్నిమానిత్యా
దౌ వహ్న్యభావవ్యాపకత్వ విశిష్టప్రమేయత్వ విషయతాయా ద్రవ్యత్వ వ్యా
ప్యసంయోగ వద్వృత్తిధర్మవానయమిత్యాదౌ సంయోగవ్యాపకత్వ విశిష్టద్ర
వ్యత్వవిషయతాయా గుణవ్యాప్యరూపవానయం స్పర్శవానిత్యాదౌ రూప
వ్యాపకత్వ విశిష్ట గుణవిషయతాయాశ్చ తాదృశ నిశ్చయత్వ వ్యాపకత్వా
త్తాదృశ నిశ్చయతావ్యాపికా హేతుతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవ్యా
పకత్వ విశిష్టసాధ్య విషయతైవేతి తచ్ఛూన్యత్వస్య తాదృశ ప్రతిజ్ఞాజన్య
బోధేషు సత్త్వాల్లక్షణసంగమనాత్ ॥ ఏవమపి గోత్వాభావః గోత్వాభావ
వ్యాపకవాచ్యత్వ వత్సాన్నాభావవాన్గోత్వాభావాదిత్యాదిస్థలీయప్రతిజ్ఞాయా
మవ్యాప్తిస్తాదృశ నిశ్చయత్వ వ్యాపికాయా గోత్వాభావవ్యాపకత్వవిశిష్టసాధ్య
తావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవిషయతా తదంశే తాదృశవిషయతాత్వం యథావచ్ఛేద
కతాయాః పర్యాప్త్యధికరణం తథా గోత్వాభావ వ్యాపకత్వవిశిష్ట విషయతా
త్వరూప సామాన్యధర్మోఽపి తథావిధావచ్ఛేదకతాయాః పర్యాప్త్యధికరణం
భవతీతి తద్వద్విషయతాశూన్యత్వస్య తత్ప్రతిజ్ఞాజన్య శాబ్దబోధేఽసత్త్వాత్ ॥
నచ తదంశేఽవచ్ఛేదకతాపర్యాప్త్యధికరణం యో ధర్మస్తస్మిన్ తాదృశనిశ్చయ
త్వావ్యాపకతావచ్ఛేదకత్వం వాచ్యం ॥ గోత్వాభావవ్యాపకత్వవిశిష్టసాధ్యతా
వచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవిషతాంశే తాదృశసామాన్యధర్మస్యావచ్ఛేదకతా పర్యా
ప్త్యధికరణత్వేపి తస్యతాదృశ నిశ్చయత్వావ్యాపకతావచ్ఛేదకత్వ విరహేణ
తాదృశవిషయతాత్వస్యైవ తాదృశత్వేన తద్వద్విషయతాశూన్యత్వస్య తత్ర
సత్త్వాన్నావ్యాప్తిరితి వాచ్యమ్ ॥ తథాపి గోత్వాభావ వ్యాపకవాచ్యత్వ వత్సా

స్నాభావవానితి ప్రతిజ్ఞాయామవ్యాప్తేర్దుష్పరిహరత్వాత్ ॥ యత్రగోత్వా
భావ వ్యాపకవాచ్యత్వస్య ప్రమేయత్వేనభానంతత్రప్రమేయవత్స్నాభావస
మానాధికరణ గోత్వాభావవాన్గోత్వాభావఇతినిశ్చయేసాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛి
న్నేత్యాదిక్రమేణ తాదృశనిశ్చయత్వస్య సత్త్వేన తత్రగోత్వాభావ వ్యాపకత్వ
విశిష్టవాచ్యత్వత్వావచ్ఛిన్నవిషయతాసత్త్వేనగోత్వాభావ వ్యాపకత్వత్వావచ్ఛి
న్నప్రకారతానిరూపితవాచ్యత్వత్వావచ్ఛిన్న విషయతాత్వస్య తాదృశనిశ్చయ
త్వ వ్యాపకతావచ్ఛేదకతయా పంచమవిషయతాంశేఽవచ్ఛేదకతా పర్యాప్త్య
ధికరణతయాచానుగత ధర్మత్వేన తద్వద్విషయతాసామాన్యత్వస్య తత్రాభావా
త్ ॥ ఏవంగోత్వాభావ వ్యాపకవాచ్యత్వ సమానాధికరణ ధూమవాన్ పర్వ
తో వహ్నిమానితి ప్రతిజ్ఞాయామవ్యాప్తిః ॥ యత్రగోత్వాభావ వ్యాపకవాచ్య
త్వస్య ప్రమేయత్వేనభానం తత్రవహ్నిసమానాధికరణ ధూమవాన్ ప్రమేయ
సమానాధికరణధూమవానితినిశ్చయే తాదృశ నిశ్చయత్వస్య సత్త్వేన గోత్వా
భావ వ్యాపకత్వత్వావచ్ఛిన్న ప్రకారతానిరూపిత వాచ్యత్వత్వావచ్ఛిన్న విశే
ష్యతాయా అసత్త్వేనతాదృశవిశేష్యతాత్వస్యోక్త రూపాక్రాంతత్వాత్ ॥ అ
థసాధ్యతావచ్ఛేదక ఘటకతావచ్ఛేదకాతిరిక్తానవచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకతాకసాధ్య
విషయతానిరూపితాధికరణ విషయతానిరూపితేత్యాదిక్రమేణ పక్షతావచ్ఛేదకా
వచ్ఛిన్న విశేష్యతా శాలినిశ్చయత్వం నిరుచ్య తాదృశ నిశ్చయత్వావ్యాపకతా
వచ్ఛేదకత్వంవాచ్యం ఉక్తస్థలే ప్రమేయత్వస్య తద్ఘటకతానవచ్ఛేదకతయా న
దోషః ॥ ఏవం పక్షతావచ్ఛేదక ఘటకతావచ్ఛేదకాతిరిక్తానవచ్ఛిన్నావచ్ఛేద
కతాక పక్షవిశేష్యతాశాలినిశ్చయత్వం నిర్వాచ్య మతేనోక్తద్వితీయ దోష
ఇతిచేన్న ॥ తథాపి గోత్వాభావో గోత్వాభావవ్యాపకప్రమేయవత్స్నా
భావవాన్ ప్రమేయత్వ వ్యాపక వాచ్యత్వ సమానాధికరణ ధూమవాన్పర్వ
తోవహ్నిమానితి ప్రతిజ్ఞాయామవ్యాప్తేర్దుష్పరిహరత్వాత్ ॥ ప్రమేయత్వస్యాపి
సాధ్యతావచ్ఛేదక ఘటకతావచ్ఛేదకత్వాత్పక్షతావచ్ఛేదక ఘటకత్వాచ్చ ॥ అ
థయద్రూపావచ్ఛిన్నస్య యస్యయస్య సాధ్యతావచ్ఛేద ఘటకతాతత్తద్రూ
పాతిరిక్త రూపానవచ్ఛిన్న తత్తన్నిష్ఠావచ్ఛేదకతాక సాధ్యనిష్ఠవిషయతాని
రూపితేత్యాదిక్రమేణ తాదృశనిశ్చయత్వంవాచ్యం తథాచోక్తస్థలే ప్రమేయత్వ
వ్యాపకవాచ్యత్వత్వేనరూపేణ తాదృశవాచ్యత్వస్య సాధ్యతావచ్ఛేదక ఘటక,

తయానదోషః ॥ ఏవం యద్యద్రూపావచ్ఛిన్నస్య యస్య పక్షతావచ్ఛేదక ఘ
టకత్వం తత్తద్రూపాతిరిక్త రూపానవచ్ఛిన్న తత్తన్నిష్ఠావచ్ఛేదకతాకపక్షనిష్ఠ
విశేష్యతాశాలినిశ్చయత్వం నిరుచ్యతాదృశ నిశ్చయతావ్యాపకతానవచ్ఛేదక
త్వం నిర్వాచ్యమితి నకోఽపి దోషఇతిచేత్తర్హి పక్షతావచ్ఛేదకానవచ్ఛిన్న ము
ఖ్యవిశేష్యతాత్వ నివేశనాపేక్షయా కిం లాఘవమితి నగ్వప్రయాసోఽనాదేయఏ
వ * కించిద్వ్యాపకత్వేతి * కించిద్వ్యాపకత్వవిషయితా నిరూపితేత్యర్థః
*వస్తుతస్త్వితి * అభావనిష్ఠవిషయతాభిన్నత్వమితి * అభావతావనవచ్ఛిన్న
త్వమిత్యర్థః ॥ తేనాభావపక్షకాభావత్వ సాధ్యకస్థలేఽన్వయపరామర్శ
యాధికరణ నిష్ఠచతుర్థ విషయతాయా అభావమాత్రనిష్ఠత్వేపి నక్షతిః ॥ న
చైవం ముఖ్యత్వంవ్యర్థం సాస్నాభావనిష్ఠచతుర్థవిషయతాయా అభావతావ
వచ్ఛిన్నత్వాదితివాచ్యం ॥ ఏవమపి ప్రమేయత్వ వ్యాపకవాచ్యత్వవజ్జ్ఞేయ
త్వసాధ్యకస్థలే నిరుక్తరీత్యా అవ్యాప్తేస్తత్సార్థక్యాత్ ॥ సాస్నాభావ సా
ధ్యకస్థలే ప్రయోజనదర్శనంచ ప్రథమకల్పాభిప్రాయేణ ॥ నను ద్వితీయకల్పే
ధూమవ్యాపకప్రమేయత్వవాన్హ్రదో ధూమాభావవాన్వహ్న్యభావాదిత్యా
దౌ వ్యతిరేకి పరామర్శీయహేతుసంసర్గవిషయతాఘటితచతుర్థ విష
యతాయా వహ్నినిష్ఠాయా అభావత్వానవచ్ఛిన్నత్వేన తద్ఘటిత పంచమ విషయ
తాధూమవ్యాపకత్వ నిషేధ్యవ్యాప్తిరితిచేన్న ॥ హేతుభూతాభావప్రతియోగి
తావచ్ఛేదకానవచ్ఛిన్నత్వస్యైవచతుర్థవిషయతాయాం నివేశనీయత్వాత్ ॥ న
చ తత్రాపి హేతౌ ప్రతియోగిత్వస్య సంసర్గతయాభానేన పక్షవిషయతాని
రూపితహేతువిషయతానిరూపితాభావ విషయతానిరూపితాభావత్వ విషయతా
యానిరుక్తవిశేషణా(క్రా)ంతాయాశ్చతుర్థ్యాస్సత్త్వేన తద్ఘటితానవచ్ఛేదకత్వ
విషయతామాదాయావ్యాప్తిః ॥ ఏవం పృథివీత్వవ్యాపకవాచ్యత్వవద్గగనంపృథి
వీత్వాభావవదవృత్తిత్వాదిత్యాదావపి నిరుక్తరీత్యాఽవ్యాప్తిరితివాచ్యం ॥ హే
తుభూతాభావ ప్రతియోగితావచ్ఛేదకావృత్తిత్వస్యాపి చతుర్థవిషయతాయాం
నివేశనీయత్వాత్ ॥ ఏవందిశైవవాచ్యత్వంఘటవృత్తిఅప్రతియోగిత్వాదిత్యాదౌయ
త్రఘటవృత్తిత్వాభావస్తత్ర ప్రతియోగిత్వమిత్యుదాహరణే నాతివ్యాప్తిః ॥
తత్రవ్యతిరేకి పరామర్శీయాయా అపి చతుర్థ్యా విశేషణద్వయాక్రాంతాయాః
పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న విషయతానిరూపిత హేతుసంసర్గవిషయతానిరూ

పితహేతువిషయతానిరూపితప్రతియోగిత్వ నిష్ఠసాంసర్గికవిషయతాయాః ప్ర
సిద్ధత్వేన తన్నిరూపితహేత్వభావ విషయతానిష్ఠావచ్ఛేదకతావచ్ఛేదక ధర్మా
వచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకతాక ప్రతిబన్ధకతావచ్ఛేదక విషయతాయాః సత్త్వాత్ ॥ య
ద్యపి తాదృశ సంసర్గతాయా అపి హేతుభూతాభావప్రతియోగితావచ్ఛేదక
ప్రతియోగితాత్వావచ్ఛిన్నత్వం॥ తథాపి తాదృశావచ్ఛేదకతా పర్యాప్త్యధికరణ
ధర్మానవచ్ఛిన్నత్వస్యైవ నివేశనీయత్వేనోక్తసంసర్గవిషయతాయాః ప్రతియో
గితాత్వావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాత్వస్యైవావచ్ఛేదకతయా తత్పర్యాప్త్యధికరణ
ధర్మపర్యాప్తావచ్ఛేదకత్వాభావాత్ ॥ నచైవమపి పర్వతో వహ్నిమాన్ జా
తిమద్వహ్న్యసమానాధికరణ ధర్మాదిత్యాదౌ పరామర్శీయహేతుతావచ్ఛే
దక కోటిప్రవిష్ట వహ్నివిషయతామాదాయావ్యాప్తిరితి వాచ్యమ్ ॥ ధర్మితా
వచ్ఛేదకతానాత్మకత్వస్య నివేశనీయత్వాత్ ॥ ఏవమభావత్వానవచ్ఛిన్నత్వ
మపి చతుర్థవిషయతాయాం నివేశనీయం తేన ధూమవ్యాపకమేయత్వవా
నాకాశః నిర్ధూమః ఆధేయత్వాభావాదిత్యాదౌ ధూమవ్యాపకాధేయత్వా
భావవానితి పరామర్శీయముఖ్య విశేష్యతామారభ్య పఞ్చమీవ్యాపకత్వకో
టిప్రవిష్ట ప్రతియోగిత్వవిషయతామాదాయ దర్శితప్రతిజ్ఞాయాం నావ్యాప్తిరి
తి సుధియోవిధాంకుర్వన్త్వనాగ్రహేణేతి దిక్ ॥ నను విషయతాయా యేన
రూపేణ జనకతావచ్ఛేదకత్వం తేనరూపేణ తస్యాః ప్రతిబన్ధకతావచ్ఛేదక
త్వ ఏవసర్వమిదం సమ్భవతి తదేవ న, పరామర్శస్యానుమితిజనకత్వే కల్పనీ
యే వ్యాప్తిఘటకపదార్థాంశే నిశ్చయత్వాద్య నివేశప్రయుక్తలాఘవానురో
ధాద్వ్యాప్తివిశిష్టహేతువైశిష్ట్యావగాహినిశ్చయత్వేనైవ కారణత్వంవాచ్యం॥
తచ్చ విశేష్యే విశేషణమితిరీత్యా జ్ఞాన వ్యావృత్తం ధూమత్వావచ్ఛిన్నావచ్ఛేద
కతానిరూపితవ్యాపకత్వత్వావచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకతానిరూపితవహ్నిత్వావచ్ఛిన్నా
వచ్ఛేదకతానిరూపితాధికరణ నిష్ఠావచ్ఛేదకతానిరూపితాధేయత్వా వచ్ఛిన్నా
వచ్ఛేదకతా నిరూపితహేతుతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నప్రకారతా నిరూపిత పక్షతా
వచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న విశేష్యతానిరూపిత విశేష్యతాశాలినిశ్చయత్వం॥ తథాచవి
శిష్ట వైశిష్ట్యావగాహినిశ్చయ త్వావచ్ఛిన్నం ప్రతివిశేషణతావచ్ఛేదకప్రకారక
నిర్ణయత్వేన కారణతయాపూర్వం వ్యాప్తిఘటకతత్తద్విశేషణతావచ్ఛేదకప్ర
కారక నిశ్చయసత్త్వే ప్రతిబన్ధకవశాదేవ తత్తదంశే సంశయాత్మకజ్ఞానాసం

భవేత్తదంశే నిశ్చయత్వస్య కారణతావచ్ఛేదక కోటావనివేశాత్ ॥ అనచ్ఛేద
కత్వంచ ప్రకారత్వాది విలక్షణంప్రతిబంధకతావచ్ఛేదకంచ విశేష్యవిశేషణమి
తిరీత్యా జ్ఞానసాధారణం ప్రకారతాత్వాది విశిష్టమేవ॥నత్వవచ్ఛేదకతాత్వాదివి
శిష్టమిత్థంచ పంచమవిషయతాంశే విశేషణవిధయా అనుమితిజనకతావచ్ఛేదక
తాపర్యాప్త్యధికరణవ్యాపకత్వత్వావచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకతానిరూపితవహ్నిత్వా
వచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకత్వత్వ విశిష్టానచ్ఛిన్నప్రతిబంధకతాయా అప్రసిద్ధత్వేనా
సంభవః ॥ నచ, తదుపలక్షితవిషయతాత్వావచ్ఛిన్నత్వనివేశాన్నదోషఇతివాచ్యమ్॥
తథాసతి జాతివిశిష్ట వహ్నిసాధ్యకస్థలే పూర్వోక్తరీత్యాఽవ్యాప్తేః ॥ నచ సా
ధ్యతావచ్ఛేదక విశిష్టవిషయత్వ వ్యాపకత్వం తాదృశ ప్రతిబంధకతాయాం విశే
షణందేయమితివాచ్యమ్ ॥ తథాసతి ముఖ్యత్వస్య వైయర్థ్యాదితి చేన్న ॥ పం
చమవిషయతాంశే జనకతావచ్ఛేదకతావచ్ఛేదకతాత్వావచ్ఛిన్నానధికరణ
స్వానవచ్ఛేదకప్రకారతాకంయద్యత్తదవచ్ఛేదక విషయితాశూన్యత్వం బోధేవి
శేషణందేయం స్వంప్రతిబంధకతా జాతివిశిష్టవహ్నిసాధ్యకస్థలే వహ్నిర్జాతి
మాన్నవేతి సంశయప్రతిబంధకతాచ న స్వపదార్థః తదనవచ్ఛేదక వ్యాపక
త్వవిషయితాయా అవచ్ఛేదకత్వత్వావచ్ఛిన్నాధికరణత్వాత్ ॥ కింతువ్యాపకత్వ
సంశయప్రతిబంధకతైవ స్వపదార్థః తదనవచ్ఛేదక ప్రకారతాయా అవచ్ఛే
దకతాత్వావచ్ఛిన్నానధికరణత్వాదితి నప్రతిజ్ఞోదాహరణయోరసంగ్రహావితి
హృదయమ్॥ అత్రైతాదృశాఽనుగమస్యదీధితికారాభిప్రేతత్వేద్రవ్యత్వ వ్యాప్య
సంయోగవద్వృత్తిధర్మవానయం ద్రవ్యత్వవాన్ గుణాద్గుణవ్యాప్యరూపవాన
యంస్పర్శవాన్ రూపాదిత్యాదౌ ప్రతిజ్ఞాసంగ్రహాయానవచ్ఛేదకద్వయోపాదా
న మిత్యాదినాప్రకృతహేతుతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నస్య ప్రకృతసాధ్యతావచ్ఛే
దకావచ్ఛిన్న గమకతౌపయికేత్యత్రహేతుతావచ్ఛేదక సాధ్యతావచ్ఛేదకయో
ర్నివేశవ్యావృత్తికథనా సంగతిస్తథాహి ప్రథమస్థలే ప్రకృతానుమితిత్వావ
చ్ఛిన్నజన్యతా నిరూపితపరామర్శ నిష్ఠజనకతాయా మవచ్ఛేదకీభూతాయా
పంచమీపక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న విశేష్యతానిరూపిత హేతునిష్ఠవిషయతా
నిరూపితాధేయత్వ నిష్ఠవిషయతా నిరూపితాధికరణ నిష్ఠవిషయతానిరూపితా
యా గుణత్వావచ్ఛిన్న నిరూపిత వ్యాపకత్వ విశిష్టద్రవ్యత్వ విషయతా త
న్నిష్ఠవిషయతాత్వస్యైవావచ్ఛేదకతావచ్ఛేదకతాపర్యాప్త్యధికరణతయా త్రా

దృశవిషయతాత్వావచ్ఛిన్న విషయతాశూన్యశాబ్దబోధజనకత్వస్య తత్ప్రతిజ్ఞా
యాం సత్త్వేనావ్యాప్త్యభావేన హేతుతావచ్ఛేదకపదంవ్యర్థమ్ ॥ ద్వితీయస్థ
లేపి ప్రకృతానుమితిత్వావచ్ఛిన్న జన్యతానిరూపిత పరామర్శనిష్ఠజనకతా
యామవచ్ఛేదకీభూతాయా పక్షముఖ్య విశేష్యతానిరూపిత విషయతామారభ్య
రూపత్వావచ్ఛిన్న నిరూపితవ్యాపకత్వ విశిష్టస్పర్శత్వావచ్ఛిన్న నిష్ఠాపంచ
మీ విషయతా తన్నిష్ఠవిషయతాత్వస్యైవావచ్ఛేదకతావచ్ఛేదకతాపర్యాప్త్యధి
కరణతయా తద్వద్విషయితాశూన్యత్వస్య తత్ప్రతిజ్ఞాజన్యశాబ్దబోధే సత్త్వేనత
త్రావ్యాప్తివిరహేణసాధ్యతావచ్ఛేదకపదమపివ్యర్థమ్॥నచతాదృశపరామర్శ
నిష్ఠజనకతాయామవచ్ఛేదకీభూతాప్రకృతపక్షతావచ్ఛేదకీభూతద్రవ్యత్వవ్యాప్య
సంయోగసమానాధికరణధర్మావచ్ఛిన్నముఖ్యవిశేష్యతానిరూపితతత్తద్ధర్మని
ష్ఠవిషయతానిరూపితాధేయత్వనిష్ఠవిషయతానిరూపితాధికరణనిష్ఠవిషయతాతన్ని
రూపితాయా పంచమీద్రవ్యత్వ వ్యాప్యసంయోగత్వావచ్ఛిన్నవిషయతాఏవంద్వి
తీయేరూపవ్యాపకత్వ విశిష్టగుణవిషయతా తన్నిష్ఠవిషయతాత్వస్యానుమితి జన
కతావచ్ఛేదకతావచ్ఛేదకతాపర్యాప్త్యధికరణత్వేన తద్వద్విషయతా శూన్యత్వ
స్య తాదృశప్రతిజ్ఞాజన్యశాబ్దబోధేఽసత్త్వేనావ్యాప్త్యా తదుపాదాన సార్థ
క్య మితినాచ్యమ్ ॥ స్వస్యస్వధర్మితా వచ్ఛేదకతావత్త్వాద్ద్రవ్యత్వ వ్యాప్య
సంయోగ సమానాధికరణ ధర్మావచ్ఛిన్న విశేష్యతా నిరూపితప్రకారతా
యాః సంయోగ సమానాధికరణధర్మేఽనంగీకారాత్ ॥ అన్యథాతదుభయో
పాదానేపి ప్రమేయత్వ వ్యాపకవాచ్యత్వ సమానాధికరణధూమవాన్పర్వ
తో వహ్నిమానితి ప్రతిజ్ఞాయామవ్యాప్త్యాపత్తేః ॥ తాదృశపక్షతావచ్ఛేదకా
వచ్ఛిన్నవిశేష్యతానిరూపిత ధూమనిష్ఠవిషయతా నిరూపితాధికరణ నిష్ఠవిషయ
తా నిరూపితవ్యాపకత్వ విశిష్టవాచ్యత్వ నిష్ఠవిషయతాత్వస్యాపి ప్రకృతానుమి
తి జనకతావచ్ఛేదకతా వచ్ఛేదకతాపర్యాప్త్యధికరణత్వేన తద్వద్విషయతా
శూన్యత్వస్యతత్ప్రతిజ్ఞాజన్య శాబ్దబోధేఽసత్త్వాత్ ॥ నచానుమితౌ తజ్జనకీ
భూత పరామర్శేవాప్రకృత పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న విశేష్యకత్వ నివే
శప్రయోజన విరహేణేదంత్వావచ్ఛిన్న విశేష్యకద్రవ్యత్వ విధేయకానుమి
తి జనకేదం త్వావచ్ఛిన్న విశేష్యకద్రవ్య త్వవ్యాప్య సంయోగత్వావచ్ఛి
న్న ప్రకారకపరామర్శనిష్ఠజనకతాయామవచ్ఛేదకీభూతాయా పంచమీ సం

యోగత్వావచ్ఛిన్నవ్యాపకత్వ విశిష్టద్రవ్యత్వవిషయతాతన్నిష్ఠవిషయతాత్వస్యా
పీదంత్వావచ్ఛిన్నోద్దేశ్యక ద్రవ్యత్వ విధేయకానుమితి జనకతావచ్ఛేదకతా
వచ్ఛేదకతాపర్యాప్త్యధికరణత్వేన తద్వద్విషయతాశూన్యత్వస్య తత్రాభావా
దితి తత్రావ్యాప్తివారణాయానుమితౌ హేతుతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న హేతుక
త్వనివేశలాభాయ ప్రకృతహేతుతావచ్ఛేదకనివేశనమ్ ॥ తథాచ తాదృశానుమి
తి జనకప్రకృతహేతుతావచ్ఛేదకీభూతగుణత్వావచ్ఛిన్న ప్రకారకపరామర్శని
ష్ఠజనకతాయా మవచ్ఛేదకీభూతాపక్షవిశేష్యతానిరూపిత గుణత్వావచ్ఛిన్నవి
షయతాతన్నిరూపితాధేయత్వ విషయతా నిరూపితాధికరణ విషయతానిరూపి
తాయాపంచమీ గుణత్వావచ్ఛిన్న వ్యాపకత్వవిశిష్ట ద్రవ్యత్వవిషయతాతచ్ఛూ
న్యత్వస్య తత్రసత్త్వాన్నావ్యాప్తిరేవ మిదంత్వావచ్ఛిన్నోద్దేశ్యకోయః గుణ
త్వావచ్ఛిన్నవిధేయతాకానుమితి జనకో గుణవ్యాప్య రూపవానయమితి పరా
మర్శస్తదీయోక్తక్రమేణ పంచమ్యాం విషయతాయాం రూప వ్యాపకత్వ విశి
ష్టగుణత్వ విషయతాత్వం గుణత్వేన స్పర్శవిధేయకానుమితి జనకతావచ్ఛే
దకతావచ్ఛేదకతాపర్యాప్త్యధికరణం తద్వద్విషయతా శూన్యబోధజనకత్వస్య
ద్వితీయప్రతిజ్ఞాయా మసత్త్వాదవ్యాప్తిరతః సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నసాధ్యక
త్వస్యానుమితౌ నివేశలాభాయ సాధ్యతావచ్ఛేదక నివేశనమితివాచ్యమ్ ॥ తథా
సతి ప్రమేయత్వవ్యాపక వాచ్యత్వ సమానాధికరణ ధూమవాన్పర్వతో వ
హ్నిమానితి ప్రతిజ్ఞాయా మవ్యాప్తిస్తాదృశ పరామర్శీయ పర్వతత్వావచ్ఛి
న్న విశేష్యతానిరూపిత ప్రకృతహేతుతావచ్ఛేదకీభూతధూమత్వావచ్ఛిన్న
విషయతానిరూపితాధేయత్వ విషయతానిరూపితాధికరణవిషయతా నిరూపిత
ప్రమేయత్వ వ్యాపకత్వవిశిష్ట వాచ్యత్వవిషయతాత్వస్య తథాత్వేన తద్వద్వి
షయతాశూన్యత్వస్య తత్రాభావాత్ ॥ ఏవంధూమవ్యాపకాలోకసమానాధిక
రణ ధూమవాన్పర్వతో వహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యాదిస్థలీయప్రతిజ్ఞాయా మ
వ్యాప్తిర్బోధ్యా ॥ అనుమితౌ పరామర్శేచ పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న విష
యకత్వ నివేశేచ తాదృశపరామర్శీయ ప్రకృతపక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న వి
శేష్యతామారభ్యపంచమీ న ప్రమేయత్వ వ్యాపకత్వవిశిష్ట వాచ్యత్వ విషయ
తా కింతుధూమవ్యాపకత్వ విశిష్ట వహ్నివిషయతాతచ్ఛూన్యత్వస్య తత్ర స
త్త్వాన్నావ్యాప్తిః ॥ నచైవమపి సంయోగత్వావచ్ఛిన్న హేతుకాయాగుణత్వా

వచ్ఛిన్నహేతుకాయాశ్చ ద్రవ్యత్వవ్యాప్యసంయోగవద్వృత్తిధర్మవానయం
ద్రవ్యత్వవానిత్యాద్యనుమితేరేకాకారతయా తాదృశానుమితి జనకసంయోగ
త్వావచ్ఛిన్న ప్రకారకపరామర్శీయ పంచమవిషయతా మాదాయావ్యాప్తి
వారణాయావచ్ఛేదక పదోపాదానం ॥ తథాచ గుణత్వావచ్ఛిన్న ప్రకారక
పరామర్శీయ పంచమవిషయతామాదాయనావ్యాప్తిరితివాచ్యమ్ ॥ సంయో
గత్వావచ్ఛిన్న హేతుకతాదృశానుమిత్యప్రసిద్ధేః ॥ ద్రవ్యత్వవ్యాప్యసంయోగ
వద్వృత్తిధర్మవానయం ద్రవ్యత్వవాన్ సంయోగాదిత్యాది న్యాయప్రయోగా
భావాదతఏవ దీధితికృతాపి వహ్నివ్యాప్య ధూమవాన్ పర్వతో వహ్నిమానిత్యా
దికస్తు నన్యాయప్రయోగ ఇత్యుక్తమేవంచ కథం భట్టాచార్యాణా మనుగమ
ప్రకారస్సంభవతీతి చేత్, అత్రోచ్యతే॥ తాదృశన్యాయప్రయోగాభావేనసంయో
గత్వావచ్ఛిన్న హేతుకపరార్థానుమితేరప్రసిద్ధత్వేపిఅనుమితిపదేనస్వార్థా
నుమితిపరార్థానుమితిసాధారణానుమితిత్వావచ్ఛిన్నత్వస్యైవవివక్షణీయతయా
సంయోగత్వావచ్ఛిన్నహేతుకతాదృశస్వార్థానుమితేః ప్రసిద్ధతయాతామాదా
యావ్యాప్తివారణాయ హేతుతావచ్ఛేదకనివేశః॥ తథాచద్రవ్యత్వవ్యాప్యసంయో
గవద్వృత్తిధర్మవానయం ద్రవ్యత్వవ్యాప్య సంయోగవానితి పరామర్శస్య
గుణత్వావచ్ఛిన్న ప్రకారకత్వేపి తాదృశధర్మవానయం ద్రవ్యత్వ వ్యాప్య
గుణవానితి పరామర్శస్యైవ తథాత్వేన తాదృశపరామర్శీయనిరుక్తపంచమ
విషయతాశూన్య శాబ్దబోధజనకత్వస్య తత్ప్రతిజ్ఞాయాం సత్త్వాన్నావ్యాప్తిః
ఏవం గుణవ్యాప్య రూపవానయం స్పర్శవాన్ రూపాదిత్యాదౌ గుణవ్యాప్య
రూపవానయం గుణవానిత్యనుమితి జనకపరామర్శ మాదాయావ్యాప్తిరతః
సాధ్యతావచ్ఛేదకనివేశః ॥ వస్తుతస్తు, పక్షతావచ్ఛేదక ధర్మనిష్ఠప్రకారతా
యాః పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న ముఖ్యవిశేష్యతానిరూపితత్వమిత్యేతత్సూచ
నాయ తదనుసరణమ్ ॥ తథాహి హేతువ్యాపకత్వ విశిష్టసాధ్యవిషయతా సా
ధ్యాభావ వ్యాపకత్వవిశిష్ట హేత్వభావవిషయత్వయోర్నతాదృశ్రూప్యేణనివేశః
కింతు నిరుక్తపంచమవిషయతాత్వేన రూపేణసాతుహేతువ్యాపకత్వ విశిష్టసా
ధ్యవిషయతా సాధ్యాభావవ్యాపకత్వవిశిష్ట హేత్వభావవిషయతా ఏతదన్యా
వాభవతు పరంతుపక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న ముఖ్యవిశేష్యతేత్యాదిక్రమేణపం
చమవిషయతాగ్రాహ్యనతుయథాకథంచిత్పంచమవిషయతేత్యేత త్సూచనా

య తదుపాదానమ్ ॥ ఉపాత్తే చ తస్మిన్ యథా పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న వి
శేష్యతానిరూపితా పంచమీ గుణత్వావచ్ఛిన్న సాధ్యవిషయతా భవతి తథా గ్రా
హ్యనతు పక్షతావచ్ఛేదకనిష్ఠప్రకారతా తస్యాః పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న విశే
ష్యతానిరూపితత్వాదితి ॥ నిశ్చేతుం శక్యత ఇతి తదన్యత్వాపాదకో౽యం గ్రం
థ ఇతి న కో౽పి దోషః ॥ వస్తుతస్తు, తచ్చేత్యాదినా విశిష్యాన్వయ వ్యతిరేకవ్యా
ప్త్య నవగాహిత్వ నివేశకల్పో౽పి భట్టాచార్యసంమతః దీధితౌ వాకారాభావే౽పి స్వ
యం విశిష్యాపి తదవగాహిత్వస్యేత్యభిధానాదేవం చ తత్కల్ప ఏవ వ్యావృత్తి
ప్రదర్శనపరో౽యం గ్రంథః నత్వనుగమపక్ష ఇతి తత్త్వమ్ ॥ * సత్యంతోత్తరేతి *
మూలోక్తప్రతిజ్ఞాలక్షణఘటకీభూత సత్యంతాదుత్తరేత్యర్థః ॥ తేన జనకత్వ
సతీత్యస్య న త్యాగః * తిజర్థస్యేతి * స్వర్గకామో యజేతేత్యాదౌ వి
ధ్యర్థకలిఙ్ప్రత్యయః తిఙ్రూపస్తదర్థ ఇష్టసాధనత్వం తస్య ధాత్వర్థే భా
నాదితి భావః * ద్వితీయాంతనామార్థేతి * స్తోకం పచతీత్యాదావిత్యాదిః ॥
* ఆధేయత్వకర్మత్వాదితి * భూతలే ఘటస్తండులం పచతీత్యాదావాధారతా
వద్భూతలవాన్ ఘటః కర్మతావత్తండులవాన్ పాక ఇత్యేవ బోధస్యాన్యత్ర
చదర్శితవ్యుత్పత్తివిరోధ ఇత్యాశయః ॥ భూతలే ఘట ఇత్యాదౌ సప్తమ్యర్థః
అధికరణత్వం తత్ర ఘటాన్వయః ఘటాన్వితాధికరణత్వస్య భూతలేన్వయ ఇతి
ప్రత్యయార్థస్య విశేషణత్వస్వీకారే౽పి న దర్శితవ్యుత్పత్తివిరోధ ఇత్యాశయే
న శంకతే * న చేతి * నోక్తాతిప్రసంగః ॥ భూతలం ఘట ఇత్యాదితో న భూతల
వాన్ ఘట ఇతి బోధప్రసంగః ॥ శేషప్రతిజ్ఞాగ్రంథే హేతుగ్రంథే చ కృష్ణంభట్ట
లిఖితాదధికలేఖనీయాభావాత్తద్విచారస్తత్రైవ ద్రష్టవ్యో విస్తరభయాన్నాత్ర
లిఖ్యతే ॥

విదుషాం కణ్ఠభూషాయై రఘునాథేన నిర్మితే ॥
న్యాయరత్నే ౽వయవగ్రంథస్సంపూర్ణతామగాత్ ॥

ఇతి మీమాంసాన్యాయపఞ్చాస్య శ్రీమద్రాఘవాచార్యశిష్యస్య పర్వతే
ఇత్యుపనామక రఘునాథస్య కృతౌ న్యాయరత్నాభిధాయాం
గదాధరీయపఞ్చవాదటిప్పణ్యామవయవగ్రంథః

॥ అథపక్షతాగ్రంథాంతర్గతసంశయపక్షతా విచారః ॥

వ్యాప్త్యనంతరం పక్షధర్మతానిరూప్యతఇతిమూలమ్ ॥ తత్రవ్యాప్తిపద స్యవ్యాప్తిస్వరూపనిరూపణార్థకతయా వ్యాప్త్యనంతరమిత్యస్య వ్యాప్తిస్వ రూపనిరూపణ ధ్వంసాధికరణకాలవృత్తీత్యర్థస్తస్య నిరూప్యతఇత్యత్ర లక్ష ణాది ప్రకారక ప్రతిపత్త్యనుకూలవ్యాపారరూప నిపూర్వకరూపధాత్వర్థ ని రూపణేఽభేదేనాన్వయః కర్మాఖ్యాతవశాచ్చ మయేత్యధ్యాహార్యం తదర్థ మత్సమవేతకృతే జన్యతాసంబన్ధేన ధాత్వర్థనిరూపణేఽన్వయస్తాదృశ ని రూపణస్యాఖ్యాతార్థవిషయత్వే తస్యచపక్షధర్మతాపదార్థేఽన్వయ స్తథా చ మత్సమవేతకృతిజన్యం యద్వ్యాప్తిస్వరూప నిరూపణధ్వంసాధికరణ కాలీ నాభిన్నం నిరూపణం తద్విషయతాశ్రయః పక్షధర్మతేత్యన్వయబోధః గా ధాధర్యాం *మూలఇతి * మూలనిష్ఠయోర్వ్యాప్త్యాదివృత్తి నిరూపకతాకసంగ త్య ప్రదర్శనప్రయుక్తాసంగతత్వజ్ఞానాధీనాన్మత్తప్రలపితత్వ శంకాధీనోపే క్షారూపన్యూనతాపరిహార స్తదిచ్ఛావాన్వ్యాప్త్యాదినిష్ఠ సంగతిప్రదర్శనకర్తా దీధితికారస్తాదృశప్రదర్శన సమానకాలీనమూలావతరణానుకాలకృతిమానితితద ర్థోబోధ్యః ॥ నన్వనుమితి లక్షణోపోద్ఘాత సంగత్యావ్యాప్తి పక్షధర్మత యోర్నిరూపణీయత్వే పక్షధర్మతానిరూపణ ప్రతిబంధకప్రథమోపస్థిత వ్యా ప్తిస్వరూపనిరూపణేచ్ఛయా స్తన్నిరూపణేన నివృత్తావవశ్యవక్తవ్యత్వరూ పావసరసంగతేః పక్షధర్మతాయాం జ్ఞాతుంశక్యత్వాన్నతయోః సంగత్యప్రద ర్శనమితి చేత్ ॥ అత్రకేచిత్ ॥ వ్యాప్తిస్వరూపం నిరూప్యేత్యుక్త్యావేవ తన్ని రూపణేచ్ఛయాం తన్నిరూపణప్రతిబంధకత్వం జ్ఞాయతేనాన్యథేత్యనుభవా న్నావసరసంగతిలాభఇత్యాహుః ॥ సంగత్యప్రదర్శనేనేత్యస్య సంభవదావ త్సంగత్య ప్రదర్శనేనేత్యర్థఇత్యపరే ॥ తన్మతేసంభవదావ్యనత్సంగతిప్రద ర్శనసంప్రదాయ విరోధఏవ న్యూనతాశబ్దార్థోనతుపూర్వోక్తః ॥ అనుమితి లక్షణేతి దీధితావనుమితే లక్షణమితి షష్ఠీతత్పురుష భ్రమనిరాసాయాహ ॥ * అనుమితిలక్షణమనుమితిస్వరూపమితి * తదనుకూలసంగత్యేత్యత్రతృతీయా ర్థోజ్ఞానజన్య జిజ్ఞాసాధీనత్వం తస్యవ్యాప్తిపక్షధర్మతామితి ద్వితీయాంతోప స్థాప్యవ్యాప్తి పక్షధర్మతావిషయకత్వాన్వితే నిరూపయితుమిత్యత్రధాత్వర్థే నిరూపణేన్వయః సమభివ్యాహృత క్రియాన్విత సమానకర్తృకత్వ సహిత స్వే

చ్ఛాధీనేచ్ఛావిషయత్వంతు తుమున్ప్రత్యయార్థః ॥ అన్వయకృతాభావేఇత్యను
శాసనాదరేచ తాదృశసంబంధేనైవ ప్రకృత్యర్థస్యాన్వయః ॥ ఆహేతిప్రతిజానీ
తే ఇత్యర్థః ॥ అవ్యవహితోత్తర కాలకర్తవ్యత్వ ప్రకారకబోధానుకూల
వ్యాపారరూపప్రతిజ్ఞారూప తదర్థే నిరుక్తతుమున్ప్రత్యయార్థాన్వయస్తాదృ
శప్రతిజ్ఞాన్వితాఖ్యాతార్థకృతేరాక్షిప్తప్రథమాంతార్థకర్తర్యన్వయ, స్తథాచ
తాదృశసంగతిజ్ఞాన జన్యజిజ్ఞాసాధీనం యద్వ్యాప్తిపక్షధర్మతావిషయక నిరూ
పణం. తదిచ్ఛావిషయత్వసమానకర్తృకనిరుక్తప్రతిజ్ఞానుకూలకృతిమాన్ మణికా
ర ఇతి. విశిష్టదీధితివాక్యార్థః * యద్యపీతి * యద్యపివహ్నౌ వహ్నిమానిత్యా
దౌ పక్షతాయాః కారణతావచ్ఛేదక ఘటకత్వ సంభవః తథాపి సర్వత్రైనతథేతి
భావః॥ యద్వాఽవచ్ఛేదకావచ్ఛేదేనసంగతి ప్రదర్శన సంప్రదాయమనురు
ధ్యేదమ్ * తత్ప్రకారాభావాదితి * శ్రూయమాణాచ్ సంవలితస్యైవ ప్రతీక
ధారణ నియమాదితి భావః ॥ నను కుత్రాయం నియమ ఇత్యత ఆహ * ప్రత్యక్షే
త్యాదీతి * అథ సాధ్యవదన్యావృత్తిత్వమిత్యస్య సాధ్యవదితి ప్రతీకధారణాత్
మూలాచ్ సహితస్యైవ ప్రతీకధారణమితి ననియమః ॥ నచ యత్రాచ్ సహి
తస్యైవ ప్రతీకధారణం తత్రైవాయం నియమః సాధ్యవదిత్యాదావహలంతస్యై
వ ధారణాన్న దోష ఇతి వాచ్యమ్ ॥ ఏవమపి నన్వనుమితి హేతుభూతేత్యాదే
ర్నన్విత్యాది ప్రతీకధారణస్యాసంగతేరవారణాదితి చేన్న ॥ యత్ర సమాసఘట
కస్యాచ్ సహితస్య ప్రతీకధారణం తత్రైవ దర్శిత నియమ ఇతి న కోపి దోషః॥ నచా
గ్రిమ ప్రత్యక్షపదస్య ప్రతీక ధారణమితి భ్రమనిరాసార్థం ప్రత్యక్షే ఇతీతి ప్రతీ
కధారణం సమ్యగేవేతి వాచ్యమ్ ॥ ప్రథమోపాత్తస్యైవ ప్రతీకధారణ నియమే
న తాదృశభ్రమాసంభవాద్దర్శిత నియమస్యైవ దీధితికృత్సంమతత్వమవిరుద్ధమ్ ॥
* సందిగ్ధః సాధ్యరూపో ధర్మో యత్రేతి వ్యుత్పత్త్యేతి * తాదృశవ్యుత్పత్త్యా య
త్రేతి, సప్తమ్యంతార్థో యద్విశేష్యతాకత్వస్య సంశయవిషయరూప సందిగ్ధప
దార్థైకదేశ సంశయేనాన్వయ స్తాదృశసంశయ విషయస్య సాధ్యరూపధర్మేణా
న్వయ స్తథాచ యద్విశేష్యక సందేహవిషయీభూతో సాధ్యాభిన్నో ధర్మ ఇ
తి విగ్రహవాక్యాద్బోధః సమాసేతు సాధ్యాభిన్నప్రకారక సంశయవిశేష్యాల
క్షణయా ఉత్తరపదార్థః పూర్వపదం తాదృశలక్షణా తాత్పర్యగ్రాహకం. సంది
గ్ధః సాధ్యధర్మపదోత్తరభావప్రత్యయేన తాదృశసంశయ విశేష్యత్వం బో

ధ్యతే తచ్చవిశేష్యతాసంబంధేన తాదృశసంశయపర్యవసితం పక్షత్వమిత్యర్థః।
* ధర్మపదసార్థక్యాయేతి * సాధ్యం ధర్మో యత్ర స సాధ్యధర్మా ఇతి వ్యు
త్పత్తిస్తత్రయత్రేతి సప్తమ్యంతార్థ యన్నిరూపితత్వస్యాధేయతావిశిష్టరూపధ
ర్మపదార్థైకదేశాధేయతాయామన్వయస్తాదృశధర్మపదార్థస్యాభేదేన
సాధ్యేఽన్వయస్తథాచ యన్నిరూపితాధేయతావిశిష్టం సాధ్యమితి విగ్రహవా
క్యార్థః సమాసేతు సాధ్యనిష్ఠధర్మతానిరూపిత ధర్మితావాన్ లక్షణయోత్త
రపదార్థః పూర్వపదం తాదృశ లక్షణాతాత్పర్యగ్రాహకం సాధ్యధర్మపదో
త్తర భావప్రత్యయేన తాదృశధర్మిత్వం బోధ్యతే ॥ సందిగ్ధంచ తత్సాధ్యధ
ర్మత్వమితి కర్మధారయే హ్రదో వహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యాదౌ హ్రదాదౌ సందిగ్ధ
సాధ్యధర్మిత్వరూప పక్షత్వమప్రసిద్ధం స్యాదిత్యతః * స్వస్మిన్నితి * తథాచ
సందిగ్ధం సాధ్యధర్మిత్వం యత్రేతి వ్యుత్పత్త్యా యద్విశేష్యక సందేహవిషయీ
భూతం సాధ్యధర్మిత్వమితి విగ్రహవాక్యార్థః సమాసేతు సాధ్య ధర్మిత్వ
ప్రకారక సంశయవిశేష్యో లక్షణయోత్తరపదార్థః పూర్వపదం తాత్పర్యగ్రా
హకం భావప్రధానత్వేన తాదృశసంశయవిశేష్యత్వం విశేష్యతాసంబన్ధేన సా
ధ్యధర్మిత్వప్రకారక సంశయవత్త్వం పక్షత్వమితి పర్యవసితమ్ *సాధ్యేతి*
సాధ్యే సందిగ్ధం ధర్మత్వం యస్యేతి వ్యుత్పత్త్యా సప్తమ్యంతార్థ సాధ్యవిశేష్యతా
కత్వస్య సంశయ విషయరూపసందిగ్ధపదార్థైకదేశే సంశయేఽన్వయః యస్యే
తి షష్ఠ్యంతార్థ యన్నిరూపితత్వస్యాధేయత్వరూపే ధర్మత్వేఽన్వయస్తథాచ
సాధ్యవిశేష్యకసందేహవిషయీభూతం యన్నిరూపితం ధర్మత్వమితి విగ్ర
హవాక్యార్థః సమాసేతు యన్నిరూపిత ధర్మత్వప్రకారక సంశయవి
శేష్యం లక్షణయోత్తరపదార్థః పూర్వపదం తాత్పర్య గ్రాహకం భావప్ర
త్యయేన తాదృశ సంశయవిశేష్యత్వం విశేష్యతాసంబన్ధేన యన్నిరూపితధర్మ
త్వప్రకారకసంశయవత్త్వరూపం పర్యవసితం పక్షత్వమితి లభ్యత ఇతి జ్ఞేయమ్ ॥
పర్యవసితకార్య కారణభావమాహ *ఏవంచేతి* పర్వతత్వసామానాధికరణ్యేన వ
హ్ని సాధ్యకస్థలీయ కార్యతావచ్ఛేదకస్య నీలపర్వతో వహ్నిమానిత్యనుమితిసా
ధారణతయా తాదృశానుమితేశ్చ తాదృశపర్వతో వహ్నిమాన్న వేతి సంశయా
భావేపి నీలపర్వతో వహ్నిమాన్న వేతి సంశయాదుత్పత్తేర్వ్యతిరేక వ్యభిచార
ఇతి కార్యతావచ్ఛేదక కోటౌ పర్వతత్వావచ్ఛిన్నత్వ మనివేశ్య * శుద్ధపర్వత

త్వావచ్ఛిన్నేతి * పర్వతత్వనిష్ఠనిరవచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకతాభిన్నావచ్ఛేదకత్వాని
రూపికేతి తదర్థః ॥ జాతిత్వేన పర్వతత్వావగాహివహ్న్యనుమితిమాదాయత
ద్దోషతాదవస్థ్యమతః ప్రతియోగిభూతావచ్ఛేదకతాయాంనిరవచ్ఛిన్నత్వనివేశః
యద్యపి జాతిమాన్ వహ్నిమానితినిశ్చయ సాధారణతాదృశనిశ్చయత్వ వ్యాప
కత్వస్య పర్వతో వహ్నిమాన్నవేతి సంశయప్రతిబంధకతాయా మసత్త్వాదసం
భవ ఇతికారణతావచ్ఛేదకకోటావపి శుద్ధత్వ నివేశఆవశ్యక ఇతితన్నివేశాకథ
నేన న్యూనతాసంభావ్యతే తథాపి తత్ర విశేష్యతాయాం పర్వతత్వనిష్ఠనిర
వచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకతాకత్వ నివేశే నావ్యసంభవ వారణ సంభవాత్పర్వ
తత్వ నిష్ఠనిరవచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకతా భిన్నావచ్ఛేదకత్వానిరూపకత్వ రూప శుద్ధ
పర్వతత్వావచ్ఛిన్నత్వ నివేశే ప్రయోజనాభావ ఇతి తన్నివేశా కథనమితిధ్యే
యం ॥ కార్యతావచ్ఛేదకకోటౌ శుద్ధసంయోగసంబంధావచ్ఛిన్నత్వ నివేశే ప
ర్వతత్వ సామానాధికరణ్యేన వహ్నిసాధ్యకేఽవచ్ఛేదకావచ్ఛేదేనానుమితేరపి
కార్యతావచ్ఛేదకాక్రాంతతయా తస్యాశ్చ తాదృశపర్వతత్వావచ్ఛేదేన వహ్న్య
భావావగాహిసంశయం వినాపి పర్వతత్వ సామానాధికరణ్యేన వహ్న్యభావసం
శయాదుత్పత్త్యా వ్యతిరేకవ్యభిచార ఇతితన్నివేశః సంయోగత్వనిష్ఠావచ్ఛేదక
తాభిన్నావచ్ఛేదకత్వానిరూపక సంయోగనిష్ఠసాంసర్గికవిషయతావచ్ఛేదకతా
కత్వం తదర్థః ॥ యత్తు, సంయోగేన వహ్నిసాధ్యకే సంయుక్తసంయోగేన వ
హ్న్యనుమితే రపికార్యతావచ్ఛేదకాక్రాంతతయా తస్యాశ్చతాదృశ సంయోగే
న వహ్నిమాన్నవేతి సంశయాభావే ప్యుత్పత్తేర్వ్యతిరేక వ్యభిచారఇతి కార్య
తావచ్ఛేదకే శుద్ధసంయోగావచ్ఛిన్నత్వనివేశః కించిన్నిష్ఠ సాంసర్గిక విషయ
తానిరూపితసంయోగ నిష్ఠసాంసర్గిక విషయతానిరూపకత్వం తదర్థ ఇతి॥త
దసత్ ॥ పరంపరాసంబంధేన విశిష్టబుద్ధౌపరంపరాఘటక విశేష్యీభూత సం
సర్గవిషయతాయాం విశేష్యతానిరూపితత్వస్య తద్ఘటకప్రకారీభూతసంసర్గ
విషయతాయాం ప్రకారతానిరూపితత్వస్యైవ స్వీకృతత్వా చ్ఛుద్ధపర్వతత్వావ
చ్ఛిన్నోద్దేశ్యతా నిరూపితాయా సంయోగనిష్ఠసంసర్గతాతన్నిరూపితాయా
శుద్ధవహ్నిత్వావచ్ఛిన్న విధేయతాతచ్ఛాల్యనుమితిత్వస్య కార్యతావచ్ఛేదకత్వో
పగమేనైవ దర్శితవ్యభిచార వారణాత్ ॥ ఏవంశుద్ధవహ్నిత్వావచ్ఛిన్నత్వానివ
శే పర్వతః సుందరవహ్నిమానిత్యనుమితేః పర్వతపక్షకవహ్నిసాధ్యకస్థలీయకా

ర్యతావచ్ఛేదకాక్రాన్తతయా తస్యాశ్చ తాదృశపర్వతో వహ్నిమాన్న వేతి సం
శయాభావేపి పర్వతః సున్దరవహ్నిమాన్న వేతి సంశయాదుత్పత్త్యా వ్యతిరేకవ్య
భిచార ఇతి తన్నివేశః ॥ వహ్నిత్వనిష్ఠ నిరవచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకతాభిన్నావచ్ఛేద
కతానిరూపకత్వం తదర్థః ॥ జాతిత్వేన వహ్నిత్వావగాహ్యనుమితిమాదా
య తద్దోష ఇతి ప్రతియోగిభూతావచ్ఛేదకతాయాం నిరవచ్ఛిన్నత్వం విశేషణం.
* నతు స్వరూపసమ్బన్ధవిశేష ఇతి * అవచ్ఛిన్నత్వఘటకమవచ్ఛేదకత్వం ప్రకా
రతాధికరణతా విషయతావచ్ఛేదకత్వాదిరూపం మూలాగ్రిమే ప్రతీయమాన ద్వై
శికావచ్ఛేదకత్వాదిరూపం చ నేత్యర్థః * సకలసాధారణవహ్నిత్వావచ్ఛిన్న వ
త్తానిశ్చయత్వేనైవ ప్రతిబన్ధకత్వకల్పనాదితి * అథ పర్వతో వహ్నిమాన్ మ
హానసీయవహ్నిమాంశ్చత్వరీయ వహ్నిమానిత్యాది నిశ్చయసాధారణ వహ్నిత్వా
వచ్ఛిన్న ప్రకారతాశాలినిశ్చయత్వస్య దుర్వచత్వాత్కథం తాదృశనిశ్చయత్వే
నైకప్రతిబన్ధకత్వం తాదృశనిశ్చయానాం ॥ తద్భిన్నవహ్నిసామాన్యాభావాప్రకార
కత్వే సతి వహ్నిత్వావచ్ఛిన్న ప్రకారతాకత్వం మహానసీయ వహ్నిమాన్నవాప
ర్వత ఇతి సంశయస్యాపి వహ్నినిశ్చయత్వాపత్తేః ॥ నచ వహ్నిత్వవ్యాప్య ధర్మా
వచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాకాభావత్వేన వహ్నిత్వనిష్ఠావచ్ఛేదకతాకప్రతియోగితా
కాభావత్వేన వా వహ్నిసామాన్యాభావ తద్విశేషాభావాననుగమయ్య తాదృశా
భావత్వ విశిష్టాప్రకారకత్వే సతి వహ్నిత్వావచ్ఛిన్న ప్రకారతాకత్వమేవ వహ్ని
త్వావచ్ఛిన్న వత్తానిశ్చయత్వమనుగతమితి నోక్తదోష ఇతి వాచ్యమ్ ॥ చత్వరీ
యవహ్న్యభావవాన్ మహానసీయవహ్నిమానితి నిశ్చయస్యాసంగ్రహాపత్తేరితి
చేన్న ॥ స్వవిశిష్టాధికరణతాన్యత్వ స్వావచ్ఛేదకధర్మావచ్ఛిన్న ప్రకారతా ని
రూపిత పర్వతత్వావచ్ఛిన్న విశేష్యతానిరూపిత విశేష్యతీయత్వోభయసమ్బ
న్ధేన వహ్నిత్వావచ్ఛిన్నప్రకారతావిశిష్టాధికరణతావజ్జ్ఞానత్వమేవ వహ్నిత్వమ
హానసీయ వహ్నిత్వాద్యవచ్ఛిన్న వత్తానిశ్చయ సాధారణమనుగతం పర్వతే వ
హ్నిత్వావచ్ఛిన్న వత్తానిశ్చయత్వం సువచం ప్రథమసమ్బన్ధఘటక మధికరణ
తాయాం స్వవైశిష్ట్యం చ స్వావచ్ఛేదకధర్మపర్యాప్తావచ్ఛేదకతాక ప్రతియోగి
తాకాభావత్వావచ్ఛిన్న ప్రకారతానిరూపిత పర్వతత్వావచ్ఛిన్న విశేష్యతాని
రూపిత విశేష్యతీయత్వ స్వనిరూపిత పర్వతత్వావచ్ఛిన్న విశేష్యతానిరూపి
త విశేష్యతీయత్వోభయసమ్బన్ధేన ॥ స్వావచ్ఛేదకేత్యనేన స్వరూపసమ్బం

Funding: IKS/Tattva Heritage. Digitization: eGangotri.

ధేన స్వావచ్ఛేదకతాశ్రయస్యైవ వివక్షణాత్ మహానసీయ వహ్నిమాన్నవహ్ని
సామాన్యాభావవాన్వేతి సంశయస్య స్వావచ్ఛేదక వహ్నిత్వపర్యాప్తావచ్ఛేద
కతాక ప్రతియోగితాకాభావ ప్రకారత్వేన తన్నిష్ఠాధికరణతాయాం నోక్తోభ
యసంబన్ధేన వహ్నిత్వావచ్ఛిన్న ప్రకారతావిశిష్టాన్యత్వమితి న తస్య వహ్నిత్వా
వచ్ఛిన్న వత్తానిశ్చయత్వమ్ ॥ మహానసీయవహ్నిమాన్నవేతి సంశయస్య మహా
నసీయవహ్నిత్వావచ్ఛిన్న ప్రకారతారూప స్వపదార్థవహ్నిత్వావచ్ఛిన్న ప్ర
కారతాయా ముభయమప్యవచ్ఛేదకం తత్పర్యాప్తావచ్ఛేదకతాక ప్రతియోగితా
క మహానసీయవహ్న్యభావ ప్రకారకత్వాత్తన్నిష్ఠాధికరణతాయా నోక్తోభయ
సంబన్ధేన వహ్నిత్వావచ్ఛిన్నప్రకారతావిశిష్టాధికరణతాన్యత్వమితి తద్వ్యుదా
సః మహానసీయవహ్నిమాన్నవా చత్వరీయ వహ్నిమానిత్యాంశిక నిశ్చయే చ
త్వరీయవహ్నిత్వావచ్ఛిన్న ప్రకారతానిరూపిత విశేష్యత్వీయాధికరణతైవ
తాదృశీతి తత్ర నిశ్చయత్వోపపత్తిః జన్యతాసంబన్ధేనేచ్ఛావదన్యత్వమేవానా
హార్యత్వ మనుగతం సుపచమాహార్యజ్ఞానె ఇచ్ఛాయా హేతుత్వోపగమాత్ ॥ న
చ సర్వస్యైవ జ్ఞానస్యేశ్వరేచ్ఛాజన్యత్వేన తదన్యజ్ఞానాప్రసిద్ధిరితి వాచ్యం ॥
జన్యతావచ్ఛేదక జ్ఞానత్వవత్త్వసంబన్ధేనేచ్ఛాభావవత్త్వస్య వివక్షితత్వాదీశ్వ
రేచ్ఛాయాః కార్యత్వావచ్ఛిన్నం ప్రత్యేవ హేతుతయా జ్ఞానత్వస్య తజ్జన్యతా
నవచ్ఛేదకత్వేనానుపపత్త్యభావాత్ ॥ వస్తుతస్తు సమవాయసంబన్ధావచ్ఛిన్నే
చ్ఛానిష్ఠజనకతానిరూపిత జన్యతావదన్యత్వమేవ తత్ ॥ ఈశ్వరేచ్ఛాయా విష
యతాసంబన్ధేనైవ హేతుత్వాన్న తాదృశ జ్ఞానాప్రసిద్ధిః ॥ అత్రైవమప్యప్రామా
ణ్య జ్ఞానానామననుగతానామేవ ఉత్తేజకతయా నవహ్నిమాన్ మహానసీయ వ
హ్నిమానిత్యాది సకలనిశ్చయసాధారణమేకం ప్రతిబన్ధకత్వం సంభవతీతి చేన్న
విశేష్యతైకక్షణావచ్ఛిన్నైకాత్మవృత్తిత్వరూప సామానాధికరణ్యోభయ సం
బన్ధావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాక తత్తదప్రామాణ్య గ్రహాభావవిశిష్టవహ్నిమ
త్తానిశ్చయత్వేన తేషామేకప్రతిబన్ధకత్వమిత్యభిప్రాయః ॥ అత్రైవమపి మ
హానసీయవహ్నిమత్తానిశ్చయస్య మహానసీయవహ్నిసామాన్యాభావవత్తా బుద్ధి
ప్రతిబన్ధకత్వే ప్రతిబన్ధకతావచ్ఛేదకం యది మహానసీయ వహ్నిత్వనిష్ఠావచ్ఛే
దకతాక ప్రతియోగితాకాభావ వత్తాజ్ఞానత్వం తదా సుందరమహానసీయవహ్న్య
భావవత్తాజ్ఞానస్యాపి తత్ప్రతిబధ్యత్వాపత్తిః ॥ యది చ మహానసీయ వహ్నిత్వ

పర్యాప్త్యవచ్ఛేదకతాక ప్రతియోగితాకాభావవత్తాజ్ఞానత్వం తదాప్యేకత్ర పర్యాప్తస్యోభయత్ర పర్యాప్తత్వమితి న్యాయేన సుందరమహానసీయవహ్న్యభావస్యాపి మహానసీయవహ్నిత్వపర్యాప్త్యవచ్ఛేదకతాక ప్రతియోగితాకాభావత్వేన తద్దోషతాదవస్థ్యమేవాతో మహానసీయత్వనిష్ఠావచ్ఛేదకతాభిన్న వహ్నిత్వనిష్ఠావచ్ఛేదకతాభిన్నావచ్ఛేదకతా నిరూపకప్రతియోగితాకాభావవత్తాజ్ఞానత్వస్యైవ తథాత్వం వక్తవ్యం తథాచ వహ్నిసామాన్యాభావవత్తాజ్ఞానస్యాపి తేనరూపేణ మహానసీయవహ్నిమత్తాజ్ఞానప్రతిబధ్యత్వాత్తత్ప్రతిబంధకతావచ్ఛేదకకోటౌ మహానసీయత్వవిషయతాయా నివేశావశ్యకతతయా వహ్నిసామాన్యాభావబుద్ధిప్రతిబంధకతావచ్ఛేదకకోటౌ మహానసీయత్వవిషయతానంతర్భావోక్తిః కథం సంగచ్ఛత ఇతిచేత్ ॥ అత్రకేచిత్ ॥ మహానసీయత్వనిష్ఠావచ్ఛేదకతాభిన్న వహ్నిత్వనిష్ఠావచ్ఛేదకతాభిన్నావచ్ఛేదకతానిరూపకత్వఘటితరూపస్య మహానసీయవహ్నిసామాన్యాభావబుద్ధిప్రతిబంధకతావచ్ఛేదకత్వే గౌరవాన్మహానసీయత్వవహ్నిత్వే తద్గతద్విత్వావచ్ఛిన్నపర్యాప్తికావచ్ఛేదకతాక ప్రతియోగితాకాభావవత్తాజ్ఞానత్వస్యైవ తత్ప్రతిబధ్యతావచ్ఛేదకతయా వహ్నిసామాన్యాభావవత్తాజ్ఞానత్వస్య తదనాక్రాంతతయా తాదృశోక్తిః సంగచ్ఛత ఇత్యాహుః ॥ ప్రతిబంధకతావచ్ఛేదకత్వ సాధ్యతావచ్ఛేదకత్వయోః పర్యాప్త్యనివేశే త్వాహ *నవేతి* అథ సాధ్యతావచ్ఛేదకపర్యాప్త్యవచ్ఛేదకతాక ప్రకారకత్వనిష్ఠస్వరూపసంబంధరూపావచ్ఛేదకతాకత్వస్య ప్రతిబంధకతావిశేషణత్వేనైవోక్తదూషణద్వయస్యాపి వారణసంభవాదనాహార్యత్వాది గురుతరవిశేషణవిశిష్టసాధ్యవత్తాజ్ఞానత్వవ్యాపకప్రతిబంధకతానివేశోనయుక్తః ॥ సాధ్యతావచ్ఛేదకపర్యాప్తత్వంచావచ్ఛేదకతాయాముపలక్షణం తేన వహ్నిసాధ్యకస్థలే వహ్నిత్వనిష్ఠప్రకారతావచ్ఛేదకతాయామహానసీయవహ్నిత్వనిష్ఠావచ్ఛేదకతాసాధారణవహ్నిత్వనిష్ఠావచ్ఛేదకతాత్వేన వహ్నిసామాన్యాభావబుద్ధిప్రతిబంధకతావచ్ఛేదకకోటౌ ప్రవేశేపి నవహ్నిమాన్నవాపక్షఇతిసంశయాసంగ్రహః ॥ మహానసీయవహ్నిత్వపర్యాప్తత్వోపలక్షితావచ్ఛేదకతాకప్రకారతాయా వహ్నిత్వనిష్ఠావచ్ఛేదకతాక ప్రకారతాత్వేన వహ్నిసామాన్యాభావబుద్ధిప్రతిబంధకతావచ్ఛేదకకోటౌ ప్రవిష్టతయా సమహానసీయవహ్నిసాధ్యకే వహ్నిసామాన్యాభావకోటికసంశయాసం

గ్రహోఽపి ॥ శుద్ధవహ్నిత్వావచ్ఛిన్నసాధ్యకే వహ్నిత్వపర్యాప్తత్వోపలక్షితావ
చ్ఛేదకతాకప్రకారతాయా మహానసీయవహ్న్యభావబుద్ధిప్రతిబంధకతావచ్ఛేద-
కతయా న మహానసీయవహ్న్యభావకోటికసంశయస్య సంగ్రహః ॥ అథ మహానసీయ-
వహ్నిత్వనిష్ఠావచ్ఛేదకతాయా అపి వహ్నిత్వపర్యాప్తత్వమేకత్రాపర్యాప్తస్యో-
భయత్రాపి పర్యాప్తత్వమితి న్యాయేనాక్షతమితి కథం వహ్నిసాధ్యకే మహానసీయ-
వహ్న్యభావకోటికసంశయస్య పక్షతాత్వవారణమితి చేత్ ॥ అత్ర కేచిత్ ॥ సా-
ధ్యతావచ్ఛేదకతాపర్యాప్త్యవచ్ఛేదకధర్మావచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకతాకత్వమేవ
ప్రకారతాయాం తత్పర్యాప్తావచ్ఛేదకతాకత్వం ॥ నచ మహానసీయవహ్నిమ-
త్త్వాజ్ఞానీయప్రకారతావచ్ఛేదకతాపర్యాప్త్యవచ్ఛేదకాపేక్షాబుద్ధివిశేషవిష-
యత్వరూపద్విత్వశరీరే వహ్నిత్వవిశేషణవహ్నిత్వత్వాదేరపి ప్రవిష్టతయా త-
ద్దోషతాదవస్థ్యం శక్యమ్ ॥ సాధ్యతావచ్ఛేదకతాపర్యాప్త్యవచ్ఛేదకధర్మప-
ర్యాప్తావచ్ఛేదకతాకత్వస్య పర్యాప్తివిశేషణత్వేన సామంజస్యాదిత్యాహుః ॥
వస్తుతస్తు, కించిదవిశేషిత ధర్మావచ్ఛిన్నసాధ్యకే సాధ్యతావచ్ఛేదకనిష్ఠనిరవ-
చ్ఛిన్నావచ్ఛేదకతాభిన్నావచ్ఛేదకతా నిరూపకత్వస్య స్వవ్యాపకత్వస్వసా-
మానాధికరణ్యోభయసంబంధేన సాధ్యతావిశిష్టాన్యస్వరూపస్య వా ప్రకారతాయాం
సాధ్యతావచ్ఛేదకపర్యాప్తావచ్ఛేదకతాకత్వస్య వివక్షణాన్న కోఽపి దోష ఇతి ధ్యే-
యం ॥ యత్తు, ప్రకారతాయాః ప్రకారస్వరూపత్వమతే మహానసీయ వహ్న్యోర్మ-
హానసీయవహ్నిత్వావచ్ఛిన్నప్రకారతారూపత్వస్యైవ శుద్ధవహ్నిత్వావచ్ఛిన్న-
ప్రకారతారూపత్వస్యాప్యనపవాద తయా శుద్ధవహ్నిత్వావచ్ఛిన్న సాధ్యకే
మహానసీయ వహ్నిమాన్నవా పక్ష ఇతి సంశయస్య పక్షతాత్వాపత్తి వారణా-
య న్యూనవృత్తిత్వరూపావచ్ఛిన్నత్వనివేశ ఆదృతః ॥ నచైవం మహానసీ-
య వహ్నిసాధ్యకే మహానసీయ వహ్నిమాన్నవేతి సంశయస్య పక్షతాత్వా-
నుపపత్తిః సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న ప్రకారతా నిరూపకత్వస్య కేవలవ-
హ్నిమత్త్వనిశ్చయ సాధారణత్వాదితి వాచ్యమ్ ॥ సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న-
ప్రకారతాత్వావచ్ఛిన్న నిరూపకతాకత్వ విశిష్టనిశ్చయస్యైవ సాధ్యవత్తాని-
శ్చయపదేన వివక్షణాత్ ॥ నచైవం సతి తాదృశ ప్రకారతాత్వావచ్ఛిన్నా-
వచ్ఛేదకతాక ప్రతిబంధకతాయా నివేశోఽపి సంభవతీతి సమస్తతేష్యనుపపత్తిరి-
తి వాచ్యమ్ ॥ ఏవం సతి మహానసీయవహ్నిసాధ్యకే మహానసీయవహ్నిమాన్నవహ్ని-

సామాన్యాభావవాన్వేతి సంశయాసంగ్రహప్రసంగాదితి॥ తన్న॥ ప్రకారతాత్వా-
వచ్ఛిన్ననిరూపకతాయాః ప్రకారస్వరూపత్వపక్షే ఉక్తాతిప్రసంగస్య దుర్వారత్వా-
త్॥ యదపి శుద్ధవహ్నిత్వావచ్ఛిన్నసాధ్యకే వహ్నిఘటోభయత్వావచ్ఛిన్నత-
దభావకోటికసంశయస్య పక్షతాత్వాపత్తివారణాయ న్యూనవృత్తిత్వరూ-
పావచ్ఛిన్నత్వనివేశః ఉభయత్వావచ్ఛిన్నాభావవత్తాజ్ఞానం ప్రత్యుభయత్వప్ర-
కారకోభయవత్తాజ్ఞానస్యాపి ప్రతిబంధకతాయా గ్రంథకారానుమతత్వాదితి॥ తద-
పి న॥ సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నప్రకారతాభిన్నప్రకారత్వానవచ్ఛిన్నత్వస్య
ప్రతిబంధకతాయాం నివేశనీయత్వాత్॥ ఏవమప్యనాహార్యత్వాది విశేషణవి-
శిష్టజ్ఞానత్వవ్యాపకత్వనివేశాపేక్షయా లాఘవం నిష్ప్రత్యూహమేవ॥ నచ సాధ్య-
తావచ్ఛేదకపర్యాప్తావచ్ఛేదకతాకప్రకారతాభిన్నత్వం నివేశ్యతే ఉత సాధ్యతా-
వచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నప్రకారతాభిన్నత్వం వా॥ నాద్యః॥ తాదృశమహానసీయవహ్ని-
త్వావచ్ఛిన్నప్రకారతాయా అపి వహ్నిత్వావచ్ఛిన్నప్రకారతాత్వేన వహ్నిసామా-
న్యాభావబుద్ధిప్రతిబంధకతావచ్ఛేదకతయా వహ్నిసాధ్యకే వహ్నిమాన్న వేతి సం-
శయాసంగ్రహప్రసంగాత్॥ న ద్వితీయః॥ మహానసీయవహ్నిత్వావచ్ఛిన్నప్రకార-
తాయా వహ్నిత్వావచ్ఛిన్నప్రకారతాభిన్నత్వాభావేన వహ్నిసాధ్యకే మహాన-
సీయవహ్నిమాన్న వేతి సంశయస్య పక్షతాత్వాపత్తిరితి వాచ్యం॥ సాధ్యతావచ్ఛేద-
కాతిరిక్తధర్మావచ్ఛేద్యత్వ ప్రకారతాత్వోభయావచ్ఛిన్నప్రకారతానిష్ఠావచ్ఛే-
దకతాకాన్యత్వేన ప్రతిబంధకతాయాః సాధ్యతావచ్ఛేదకపర్యాప్తావచ్ఛేదకతాక-
ప్రకారతాన్యసాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నాయా పక్షతావచ్ఛేదకా-
వచ్ఛిన్నవిశేష్యతానిరూపితప్రకారతాతదనిరూపకత్వేన జ్ఞానస్య వా విశేషణీయ-
త్వాత్॥ ద్వితీయకల్పే సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నత్వనివేశాచ్చ న మహాన-
సీయవహ్నిసాధ్యకే పరంపరాసంబంధావచ్ఛిన్నమహానసీయత్వనిష్ఠప్రకారతామా-
దాయ మహానసీయవహ్నిమాన్న వేతి సంశయాసంగ్రహప్రసంగః న వా పూర్వకల్పే
ప్రకారతాత్వావచ్ఛిన్నత్వనివేశాద్దోషః వహ్నిమత్పర్వతవానితి జ్ఞానీయప్రకారతా-
మాదాయ వహ్నిమాన్న వేతి సంశయాసంగ్రహః॥ యద్యపి ద్వితీయకల్పేపి వ-
హ్నివ్యాప్యసాధ్యకే వహ్నివ్యాప్యధూమవాన్న వేతి సంశయస్య పక్షతాత్వప్ర-
సంగః వహ్నివ్యాప్యధూమాభావవత్తాప్రత్యక్షం ప్రతి వహ్నివ్యాప్యవత్తాజ్ఞా-
నం సిద్ధ్యభావాదివిశిష్టం భిన్నవిషయకానుమితిసామగ్రీత్వేన ప్రతిబంధకం త-

త్వప్రతిబన్ధకతాయాంచ వహ్నివ్యాప్యత్వావచ్ఛిన్న ప్రకారతాయా అవచ్ఛేదక త్వాదేవం పర్వతేవహ్నిసాధనే దేశో వహ్నిమత్పర్వతవాన్న వేతి సంశయస్య ప క్షతాత్వ ప్రసంగస్తాదృశ సంశయీయ దేశో వహ్నిమత్పర్వతవానితి నిశ్చయనిష్ఠ ప్రతిబన్ధకతాయాం పర్వతాంశే వహ్నిత్వావచ్ఛిన్న ప్రకారతాయా అనవచ్ఛేద కత్వాత్ ॥ వ్యాపకత్వ రూపావచ్ఛిన్నత్వ నివేశే చేతరకారణాసమవధాన కాలీ న వహ్నివ్యాప్య వత్తాజ్ఞాన సాధారణసాధ్య వత్తానిశ్చయత్వ వ్యాపకత్వస్య వ హ్నివ్యాప్య ధూమవాన్న వేతి సంశయప్రతిబన్ధకతాయా మసత్త్వాన్న ప్రథమ దోషః పర్వతో వహ్నిమానితి నిశ్చయసాధారణ సాధ్యవత్తానిశ్చయత్వ వ్యాప కత్వస్య దేశో వహ్నిమత్పర్వతవాన్న వేతి సంశయప్రతిబన్ధకతాయా మసత్త్వా న్న ద్వితీయదోషః సంభవతి ॥ తథాపి పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న ముఖ్యవిశేష్య తా నిరూపితసాధ్యతా వచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న ప్రకారత్వావచ్ఛిన్నాయాః సాధ్యతా వచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న ప్రకారతాభిన్న ప్రకారత్వానిరూపకజ్ఞాననిష్ఠ ప్రతిబన్ధక తా తన్నిరూపితజ్ఞానత్వా వచ్ఛిన్నప్రతిబధ్యతా శాలిసంశయః పక్షతేతి స్వ రూపసంబన్ధ రూపావచ్ఛేదకత్వ నివేశకల్పీయ సముదితలక్షణార్థస్తత్ర ప్రతిబ ధ్యతాయాం జ్ఞానత్వావచ్ఛిన్నత్వ నివేశాన్న ప్రథమదోషః సామగ్రీప్రతిబధ్య తాయా ప్రత్యక్షత్వేనావచ్ఛేదాత్ ॥ నచ భిన్నవిషయకానుమితిసామగ్ర్యాః ప్రత్యక్ష శాబ్దాత్మక ద్వివిధానుభవప్రతిబన్ధకతయోభయసాధారణ భిన్నవిష యకానుభవత్వమేవ తత్ప్రతిబధ్యతావచ్ఛేదక మనుభవత్వంచ స్మృత్యన్యజ్ఞాన త్వమితి వహ్నివ్యాప్యవానితి జ్ఞాననిష్ఠసామగ్రీవిధయాయా ప్రతిబన్ధకతా తన్ని రూపిత ప్రతిబధ్యతాయా అపి జ్ఞానత్వా వచ్ఛిన్నత్వమక్షతమితి వాచ్యం ॥ అను మితి సామగ్రీకాలే శాబ్దాదీచ్ఛాయాం సత్యాం శాబ్దాద్యుత్పత్తయే శాబ్దాదీ చ్ఛాయా ఉత్తేజకత్వావశ్యకతయా శాబ్దాదీచ్ఛా విరహవిశిష్ట శాబ్దత్వాది రూ పేణానుగత ధర్మస్యైవ తత్ప్రతిబధ్యతా వచ్ఛేదకత్వావశ్యకతయానుభవత్వ స్య తత్ప్రతిబధ్యతానవచ్ఛేదకత్వాత్ ॥ అతేదం సమాధానమ్ ॥ వహ్నిసాధ్య కే మహానసీయవహ్నిమాన్న వేతి సంశయస్య పక్షతాత్వాపత్తౌ మహానసీయ వ హ్న్యభావవిషయకజ్ఞానం ప్రతివహ్నిమాన్మహానసీయ వహ్నిమానితి నిశ్చయవిశి ష్ట వహ్నిమత్తానిశ్చయస్య ప్రతిబన్ధకతయా తత్ప్రతిబన్ధకతాయాం వహ్ని త్వపర్యాప్తా వచ్ఛేదకతాక ప్రకారతాయా అవచ్ఛేదకత్వాదతో వ్యాపకత్వరూ

ఖావచ్ఛిన్నత్వనివేశః ॥ యత్తు, జ్ఞానవైశిష్ట్యానవచ్ఛిన్నత్వస్యాపి ప్రతిబంధక
తాయాం నివేశాన్నోక్తదోషః ॥ నచానుయోగితావిశేషసంబన్ధేన ప్రమా
ణ్యజ్ఞానాదివిశిష్టాభావస్యప్రతిబంధకతావచ్ఛేదకకోటౌ నివేశాజ్జ్ఞానవైశిష్ట్యా
నవచ్ఛిన్న ప్రతిబంధకత్వాప్రసిద్ధిరితిశక్యమ్ ॥ స్వరూపసంబంధావచ్ఛిన్నజ్ఞాన
వైశిష్ట్యనిష్ఠావచ్ఛేదకత్వానిరూపకత్వస్య తదర్థత్వాదితి ॥ తన్న ॥ అప్రామా
ణ్యజ్ఞానాభావాదేర్వినిగమనా విరహేణైక విశిష్టాపరస్యైవ ప్రతిబంధకతావ
చ్ఛేదకత్వేనావచ్ఛేద్యాశ్రయే సాక్షాద్యద్విశేషణంతదవచ్ఛేదకంతత్రవిశేషణంత్వ
వచ్ఛేదకతావచ్ఛేదకం సమనియత నానాధర్మావచ్ఛిన్న ప్రతిబంధకతానా
చనాభేద ఇతిమతేఽకస్థలే ప్రకారితావచ్ఛిన్నప్రతిబంధకతా విశేష్యజ్ఞానవైశి
ష్ట్యానవచ్ఛిన్నత్వస్య నిరపవాదతయోక్తదోషస్యాన్యూనవృత్తిత్వరూపావచ్ఛి
న్నత్వనివేశమంతరేణాశక్యసమాధిత్వేన మతద్వయసాధారణ్యేన తన్నివేశో
భట్టాచార్యాభిప్రేతఇతి ॥ నచ జ్ఞానవైశిష్ట్యానవచ్ఛిన్నప్రతిబంధకతాశూన్యవృ
త్తిత్వమేవ జ్ఞానవైశిష్ట్యానవచ్ఛిన్నత్వమిత్యనేన వివక్షణీయమితి నైషదోష
ఇతివాచ్యమ్ ॥ తథాసతి పర్వతే వహ్న్యభావవజ్జలాదిమద్వృత్తిజలవద్ధ్రదకాలీ
నవహ్నిత్వావచ్ఛిన్న సాధనేజ్ఞానవైశిష్ట్యావచ్ఛిన్న ప్రతిబంధకతాశూన్యవృత్తిత్వ
స్య సాధ్యవత్తానిశ్చయవృత్తిప్రతిబంధకతాయా మసత్త్వేన పక్షేతాదృశ సాధ్య
సంశయా సంగ్రహప్రసంగః ॥ నచప్రకృతజ్ఞానవైశిష్ట్యా వచ్ఛిన్నప్రతిబంధక
తా శూన్యవృత్తిత్వ వివక్షణాన్నైషదోషఇతివాచ్యమ్ ॥ ప్రకృతత్వస్యతన్నా
మాత్రగమ్యత్వేనేతరబోధానర్హత్వాత్ ॥ నచప్రకృతపక్షతావచ్ఛేదకావ
చ్ఛిన్న విశేష్యతానిరూపిత ప్రకృతసాధ్యాభావత్వావచ్ఛిన్న ప్రకారతాశాలిజ్ఞా
నత్వావచ్ఛిన్న ప్రతిబధ్యతానిరూపిత జ్ఞానవైశిష్ట్యనిష్ఠస్వరూపసంబంధావచ్ఛి
న్నావచ్ఛేదకతానిరూపకప్రతిబంధకతాశూన్యవృత్తిత్వవివక్షణాన్నోక్తదోషఇ
తివాచ్యమ్ ॥ తథాపి పర్వతో మహానసీయ వహ్నిమద్వృత్తివహ్నిమత్పర్వతకా
లీనవహ్నిమానిత్యాదౌ పర్వతస్తాదృశవహ్నిమాన్నవేతి సంశయాసంగ్రహ ప్ర
సంగస్తత్ప్రతిబంధకతాయాస్తాదృశప్రతిబంధకతా శూన్యవృత్తిత్వాభావాత్ ॥
యద్వానుమితి గ్రంథే విషయితయా సాధ్యవ్యాప్యహేతు మత్పక్షవజ్జ్ఞానస్య
స్థలవిశేషేఽనుమితి కారణతోక్తేస్తద్వదాద్యదృశస్థలే విషయితయా సాధ్యవిశి
ష్టపక్షవజ్జ్ఞానత్వేనైవ ప్రతిబంధకత్వం తత్ర సాధ్యవత్తాజ్ఞాననిష్ఠ ప్రతిబంధకతా

యాం సాధ్యవిశిష్ట పక్షస్యైవావచ్ఛేదకత్వేన సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న ప్ర
కారకత్వావచ్ఛిన్న ప్రతిబంధకతానివేశే సంగ్రాహ్యసంశయాసంగ్రహ ఇతివ్యా
పకత్వరూపావచ్ఛిన్నత్వనివేశః ॥ నచ సాధ్యవిశిష్ట పక్షస్యావచ్ఛేదకత్వస్థలేపి
విషయ నిష్ఠావచ్ఛేదకతాయాం విషయితాత్వేన ప్రకారితాయా అపిసంబంధవి
ధయాఽవచ్ఛేదకత్వాన్న తత్ర సంగ్రాహ్య సంశయాసంగ్రహ ఇతివాచ్యమ్ ॥
పూర్వోక్తసాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న ప్రకారతానిష్ఠ ప్రకారతాత్వావచ్ఛిన్నా
వచ్ఛేదకతాకత్వస్య ప్రతిబంధకతావిశేషణత్వావశ్యకత్వేన తత్ర సంగ్రాహ్యసం
శయాసంగ్రహతాదవస్థ్యాత్ ❋ ఉపనీతభానాత్మకేతి ❋ లౌకికసన్నికర్షా జ
న్యస్యేత్యర్థః స్తేనానుమానిక శాబ్దాదిబాధనిశ్చయస్యాపి సాధ్యవత్తానిశ్చయ సా
మాన్య నివర్త్యత్వేపి నక్షతిః ॥ లౌకికసన్నికర్షజన్యబాధనిశ్చయస్యచ నసా
ధ్యవత్తా నిశ్చయసామాన్య నివర్త్యత్వమితి బాధనిశ్చయ సామాన్యాపేక్షా ॥
❋ భ్రమత్వజ్ఞానాస్కందితస్యేతి ❋ ఏతచ్చ బాధనిశ్చయరూపప్రతిబంధకసత్త్వ
దెవననక్ష్యమాణానుమిత్యాపత్తిరితిశంకావ్యుదాసాయ❋తథావిధేతి❋భ్రమత్వజ్ఞా
నాస్కందితేత్యర్థః ❋ అనుమిత్యాపత్తిరితి ❋ అనుమిత్యనంతరమపీత్యాదిః ॥
సంశయస్య పక్షతాత్వమతే సిద్ధేరప్రతిబంధకత్వాదితిభావః ❋అనుగమస్యాపీతి❋
పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న ముఖ్యవిశేష్యతానిరూపితసాధ్యతావచ్ఛేదక సంబం
ధావచ్ఛిన్న సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న ప్రకారతానిష్ఠ ప్రకారతాత్వావచ్ఛి
న్నావచ్ఛేదకతాక ప్రతిబధ్యతానిరూపిత ప్రతిబంధకతావచ్ఛేదక విషయిత్వ మ
నుగతంబాధత్వమ్ ॥ విశేష్యతాయాం ముఖ్యత్వస్యావచ్ఛేదకతాయాంప్రకారతా
త్వావచ్ఛిన్నత్వస్య నివేశాచ్చ నపర్వతే వహ్నిసాధనేదేశో వహ్నిమత్పర్వత
వాన్నవా వహ్నిమాన్ పర్వతో ఘటవాన్నవేత్యనయోః సంశయయోః పక్ష
తాత్వప్రసంగః ॥ యథాశ్రుతే తాదృశపక్షతా ఘటకతాదృశ బాధత్వేచ తా
దృశప్రకారతా నిష్ఠావచ్ఛేదకతాక ప్రతిబంధకతానిరూపిత ప్రతిబధ్యతావచ్ఛేద
కత్వమపివిశేషణందేయం తేన నవహ్నిసాధ్యకే సాధ్యవత్తాజ్ఞాన ప్రతిబంధక
తా వచ్ఛేదకవహ్న్యభావవ్యాప్యత్వావచ్ఛిన్న విషయిత్వావచ్ఛిన్న ప్రతిబంధ
కతానిరూపిత ప్రతిబధ్యతాశాలినః వహ్న్యభావవ్యాప్యాభావవాన్ పర్వతః ప
ర్వతోవహ్న్యభావవాంశ్చేతి సమూహాలంబనస్య పక్షతాత్వాపత్తిః సాధ్యవత్తా
జ్ఞాన ప్రతిబంధకతా వచ్ఛేదకత్వనివేశాచ్చనవహ్నివ్యాప్యసాధ్యకేవహ్నిమాన్న

వేతి సంశయస్య పక్షతాత్వాపత్తిరపి ॥ అథ నిరుక్తబాధత్వ ఘటకసాధ్యతావ
చ్ఛేదకావచ్ఛిన్న ప్రకారతానిష్ఠ ప్రతిబధ్యతావచ్ఛేదకత్వం యదిస్వరూపసం
బన్ధరూపం తదాసంయోగేన వహ్నిసాధ్యకే సాధ్యతావచ్ఛేదక సంయోగసం
బన్ధావచ్ఛిన్న వహ్నిత్వావచ్ఛిన్నప్రకారతావచ్ఛిన్న ప్రతిబధ్యతానిరూపిత
ప్రతిబన్ధకతావచ్ఛేదకదైశిక విశేషణతాసంబన్ధావచ్ఛిన్న వహ్న్యభావత్వా
వచ్ఛిన్న విషయిత్వావచ్ఛిన్న ప్రతిబన్ధకతాకత్వస్య సామానాధికరణ్యేనవహ్ని
కోటికసంశయేఽసత్త్వాత్తదసంగ్రహ ఇత్యనతిరిక్త వృత్తిత్వరూపమేవ తద్వా
చ్యం తథాచ నీలపర్వతః సున్దరవహ్నిమానిత్యాదౌ పర్వతో నీలో నవా వహ్నిః
సున్దరో నవేతి సంశయానామపి పక్షతాత్వాపత్తిరితి చేత్ ॥ నైవమ్ ॥ సామా
నాధికరణ్యేనావచ్ఛేదకావచ్ఛేదేనచ సాధ్యవత్తాస్థలీయపక్షతాశరీరే శుద్ధసంయో
గసంబన్ధావచ్ఛిన్నత్వస్యైవ ప్రకారతాయాం నివేశేన తాదృశప్రకారతాఘటి
త ధర్మావచ్ఛిన్న ప్రతిబధ్యతా నిరూపితప్రతిబన్ధకతావచ్ఛేదక వ్యాపకత్వ
విశిష్టదైశిక విశేషణతాసంబన్ధావచ్ఛిన్న వహ్న్యభావత్వావచ్ఛిన్న విషయ
త్వావచ్ఛిన్న ప్రతిబన్ధకతాకత్వస్య సామానాధికరణ్యేనావచ్ఛేదకావచ్ఛేదేన
చ వహ్నికోటిక సంశయాదౌ సత్త్వేనానుపపత్త్యభావాదిత్థంచ నీలపర్వతః
సున్దరవహ్నిమానిత్యత్ర నైల్యాభావసౌన్దర్యాభావ విషయితయోర్విశిష్టపక్షే
విశిష్టసాధ్యవత్తాజ్ఞానీయప్రకారత్వావచ్ఛిన్న ప్రతిబధ్యతానిరూపిత ప్రతిబన్ధక
తావచ్ఛేదకత్వాభావేన ననిరుక్తసంశయయోః పక్షతాత్వప్రసక్తిః ॥ నిరుక్తబా
ధత్వ నిరూపిత మవచ్ఛిన్నత్వ మపిస్వరూపసంబన్ధ రూపమేవగ్రాహ్యంనా
న్యూనవృత్తిత్వ రూపంప్రయోజనాభావాత్తన్నివేశేఽనాహార్యత్వాది నివేశా
వశ్యకతయా గౌరవప్రసంగాచ్చ ॥ నచైవంసతి సామానాధికరణ్యేన వహ్నిసా
ధ్యకే పక్షతావచ్ఛేదకవ్యాపకత్వ విశిష్టదైశిక విశేషణతాసంబన్ధావచ్ఛిన్న వ
హ్న్యభావత్వావచ్ఛిన్న విషయిత్వరూపబాధత్వావచ్ఛిన్న ప్రతిబన్ధకతాకత్వ
స్యావచ్ఛేదకావచ్ఛేదేన వహ్నివహ్న్యభావ రూపకోటిద్వయావగాహిసంశ
యేఽసత్త్వాత్తస్య పక్షతాత్వానుపపత్తిరితిశంక్యమ్ ॥ అవచ్ఛేదకావచ్ఛేదేనవ
హ్నిమత్తాజ్ఞానీయ ప్రకారతాయా అపివహ్నిత్వావచ్ఛిన్న సంయోగసంబన్ధా
వచ్ఛిన్న ప్రకారతాత్వేనావచ్ఛేదకావచ్ఛేదేన వహ్న్యభావవత్తాజ్ఞాన ప్రతిబం
ధ్యతావచ్ఛేదకత్వేనతదవచ్ఛిన్నప్రతిబధ్యతాకత్వస్య తాదృశసంశయేఽక్షతత్వాత్

నిరుక్తబాధత్వ ఘటకప్రతిబంధకతాద్వయం బాధత్వావచ్ఛిన్న ప్రతిబంధకత్వం
చ జ్ఞానవైశిష్ట్యానవచ్ఛిన్నం గ్రాహ్యం తేననావచ్ఛేదకధర్మదర్శనమాదాయ
దోషః ॥ అథవాఽన్యూనవృత్తిత్వరూపమేవబాధత్వ నిరూపితమవచ్ఛిన్నత్వం
గ్రాహ్యమ్ ॥ నచపక్షః సాధ్యాభావవాన్ సాధ్యం పక్షనిష్ఠాభావప్రతియోగీత్యా
ది సకలబాధనిశ్చయ సాధారణనిరుక్త బాధత్వవ్యాపక ప్రతిబంధకత్వాప్రసిద్ధిరి
తివాచ్యమ్ ॥ స్వావచ్ఛిన్నప్రతిబంధకతావ్యాప్యనిరుక్తవిషయిత్వాత్మకబాధత్వ
కసాధ్య వత్తానిశ్చయ నివర్త్యతావచ్ఛేదక విషయితాకత్వస్య పర్యవసితార్థత
యా వివక్షణాన్నకోపి దోషఇతిదిక్ * యుత్త్వితి * పక్షసాధ్యవైశిష్ట్యావగాహి
త్వం ॥ పక్షసాధ్యవిషయతానిరూపిత వైశిష్ట్యవిషయితా శాలిత్వమిత్యర్థః ॥
తేన నపర్వతోవహ్న్యభావవాన్ సంయోగశ్చేతి బాధసంగ్రహః * తథాత్వే
దితి * సాధ్యతావచ్ఛేదక సంబంధావచ్ఛిన్నాధారతాతత్సంబంధావచ్ఛిన్నాధే
యతాన్యతరస్యైవ వైశిష్ట్యపదేన గ్రాహ్యత్వాద్వహ్నిమాన్నవేత్యాదావపితా
దృశాధారత్వస్యైవ సాధ్యసంసర్గతేత్యభిప్రాయః *తద్విరోధాదితి* దీధితి
కృతా మణికృత్ప్రకార ఏవాదృతఇతిభావః ॥ నన్విదమయుక్తం దీధితికృతామ
ణికృత్ప్రకార సదృశప్రకారాంతరమేవ సంగృహీతమితి మణికారసంగృహీత
సంశయాసంగ్రహేపి నక్షతిరిత్యతఆహ * వస్తుతస్త్వితి * ఉభయత్వావచ్ఛి
న్నభేద ప్రతియోగిత్వస్య కేవలాన్వయితయా తదభావరూపకోట్యప్రసిద్ధేః॥ సా
ధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నే తాదృశభేదప్రతియోగిత్వ కోటికసంశయస్యాప్రసి
ద్ధ్యా నతస్య పక్షతాత్వం సంభవతీత్యతః సంశయాంతరస్య పక్షతాత్వందర్శయ
తి * తత్రేతి * కేవలాన్వయిసాధ్యకాను మానవిశేషే తాదృశవిశేషణాసత్వం
ప్రదర్శ్యవ్యతిరేకి సాధ్యకానుమానవిశేషే తదప్రసిద్ధిమాహ * ఏవమితి * సి
ద్ధసాధనస్థలేతి * శిద్ధిదశాయామిత్యర్థః * వహ్నివ్యాప్యాభావాభావవానితి *
వహ్నివ్యాప్యవత్తానిశ్చయస్య వహ్నివ్యాప్యవాన్ పర్వతఃపర్వతోవహ్నిమాన్న
వేతి సంశయంప్రతికార్యసహభావేన విరోధిత్వాదేతావదనుధావనమ్ ॥ తద్వ
త్తాబుద్ధౌ తదభావవ్యాప్యత్వావచ్ఛిన్నప్రకారతాకజ్ఞానస్యైవ విశేషధర్మ ద
ర్శనవిధయా విరోధిత్వంనతు తదభావవ్యాప్యాభావా భావవత్త్వావచ్ఛిన్న ప్ర
కారతాక జ్ఞానస్య మానాభావాదితిభావః *యత్త్వితి*వహ్నివ్యాప్యసాధ్యకేవ
హ్నిత్వేన వహ్నివ్యాప్యావగాహియోఃవహ్నిమాన్నవేతి సంశయస్తన్నిష్ఠప్రతిబ

ధ్యతాయాం వహ్నివ్యాప్యరూప సాధ్యనిష్ఠవిషయతాఘటిత ధర్మానవచ్ఛిన్న త్వాన్తద్దోషతాదవస్థ్యమతస్సాధ్యవిషయతాఘటితధర్మానవచ్ఛిన్నత్వమనివేశ్య సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవిషయతాఘటిత ధర్మానవచ్ఛిన్నత్వనివేశనమ్ ॥ పక్షసాధ్యభేదేన పక్షతాయాభేదాదభావసాధ్యకస్థలే పక్షతాశరీరేసాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న విషయతాఘటితేత్యాది విశేషణం. ప్రతిబధ్యతాయాంనదేయం వహ్న్యభావసాధ్యకే వహ్నిమాన్నవేత్యాదిసంశయస్యాసంగ్రహే ఇష్టాపత్తిర్వా వహ్న్యభావాభావాన్నవేత్యాది సంశయానామేవ తత్రపక్షతాత్వోపగమా దిత్యాశయేనదూషణాంతరమాహ. * యత్రచేతి. * అత్రేదంచింత్యంయథాశ్రుతే తన్మతపరిష్కారే మహానసీయ వహ్నిసాధ్యకే మహానసీయవహ్నిమాన్ వహ్నిసామాన్యాభావవాన్వేతి సంశయాసంగ్రహస్తన్నిష్ఠవహ్నిసామాన్యాభావ విషయకత్వావచ్ఛిన్న ప్రతిబధ్యతాయాస్సాధ్యతావచ్ఛేదక మహానసీయవహ్నిత్వావచ్ఛిన్న విషయతాఘటిత ధర్మానవచ్ఛిన్నత్వాత్ ॥ నచ సాధ్యతావచ్ఛేదకతాశ్రయ ధర్మావచ్ఛిన్న విషయతాఘటిత ధర్మానవచ్ఛిన్నత్వ వివక్షణాన్నదోషఇతివాచ్యం ॥ తథాసతి మహానసీయవహ్నిసాధ్యకే వహ్నిమాన్నవేతిసంశయసంగ్రహస్య పూర్వోక్తస్యావారణాదతస్సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న విషయతాఘటితేత్యాది విశేషణస్థానే సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న విషయతాయాం స్వవృత్తిత్వ విశిష్ట ప్రతిబధ్యతావ్యాప్యత్వమేవ నిరుక్తసకలదోషవారణాయ వివక్షణీయమ్. స్వం, సంశయః. ఇత్థంచ వహ్న్యభావసాధ్యకేవహ్నిమాన్నవేతి సంశయస్యాపి సంగ్రహః; ప్రతిబధ్యతాయాం స్వవృత్తిత్వవిశిష్టత్వనివేశాద్వహ్న్యభావసాధ్యకే ప్రతిబధ్యతాయా వహ్నిమానితి బాధనిశ్చయసాధారణ్యాపి నక్షతిః. ఏవంచ, సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న విషయతాయాం సాధ్యతావచ్ఛేదక సంబంధావచ్ఛిన్నాధేయతాసంబంధానవచ్ఛిన్నత్వ పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న ముఖ్యవిశేష్యతాభిన్నత్వయోః ప్రతియోగితాసంబంధానవచ్ఛిన్నత్వస్యచ నివేశేనాపి వహ్నివ్యాప్యపక్షక వహ్నివ్యాప్యసాధ్యకస్థలే వహ్నివ్యాప్యం వహ్నిమాన్నవేతి, సంశయవారణంసంభవతి ॥ సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవిషయతాయాం సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నాధేయతాసంబంధానవచ్ఛిన్నత్వనివేశాచ్చ తత్రైవవహ్నిర్వహ్నివ్యాప్యోనవాఇతిసంశయవారణంప్రతియోగిత్వసంబంధానవచ్ఛిన్నత్వస్య నివేశాచ్చ నతత్రైవవహ్నివ్యాప్యాభావాభావవాన్పర్వతః.

పర్వతోవహ్నిమాన్నవేతి సంశయసంగ్రహ ఇతి యత్త్వితి మతః సమ్యగపేతి ॥ అ-
త్రోచ్యత ఇతి ॥ అత్ర స్వనిష్ఠ విషయతాయాం బాధప్రతిబధ్యతావచ్ఛేదకత్వస్య-
సంశయత్వఘటక ప్రతిబధ్యతాయాం సాధ్యవత్తానిశ్చయత్వావచ్ఛిన్నప్రతిబంధ-
కతానిరూపిత ప్రతిబధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నత్వస్య చాగ్రే నివేశనీయతయా బా-
ధప్రతిబధ్యతావచ్ఛేదకస్వనిష్ఠవిషయతాఘటితధర్మావచ్ఛిన్న ప్రతిబంధకతా-
నిరూపితాయాః సాధ్యవత్తానిశ్చయత్వవ్యాపకప్రతిబంధకతా నిరూపితప్రతిబధ్య-
తావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నా ప్రతిబధ్యతా తచ్ఛాలిసంశయః పక్షతేతి సముదితార్థః ।
తత్ర స్వనిష్ఠవిషయితాయాం బాధప్రతిబధ్యతావచ్ఛేదకత్వవిశేషణ ప్రయోజ-
నం వహ్నివ్యాప్య సాధ్యకే వహ్నిమాన్న వా పక్ష ఇతి సంశయస్య పక్షతాత్వాపత్తి-
వారణరూపమేవ వేదితవ్యమ్ ॥ బాధప్రతిబధ్యతావచ్ఛేదకవిషయితాయాం స్వ-
నిష్ఠత్వానుపాదానే వహ్నిసాధ్యకే పర్వతో వహ్న్యభావవాన్నితి జ్ఞానేఽతివ్యా-
ప్తిరతస్తన్నివేశః ॥ బాధనిశ్చయనివర్త్యత్వే సతి సాధ్యవత్తానిశ్చయ నివర్త్యరూప-
దళద్వయోపాదానే వహ్నివ్యాప్యసాధ్యకే వహ్నివ్యాప్యాభావాభావవాన్ ప-
ర్వతః పర్వతో వహ్నిమాన్న వేతి సంశయాతివ్యాప్తిః ॥ బాధప్రతిబధ్యతావచ్ఛేద-
కస్వనిష్ఠ విషయిత్వావచ్ఛిన్న ప్రతిబంధకతానిరూపిత ప్రతిబధ్యతాశాలిత్వే స-
తి సాధ్యవత్తానిశ్చయ నివర్త్యత్వమిత్యేతావదుక్తౌ పర్వతే వహ్నిసాధనే వహ్న్య-
భావవాన్ పర్వతః పర్వతో మహానసీయ వహ్నిమాన్న వేతి సంశయస్య పక్షతా-
త్వాపత్తిః ॥ బాధప్రతిబధ్యతావచ్ఛేదకస్వనిష్ఠవిషయితా ఘటితధర్మావచ్ఛిన్న-
ప్రతిబంధకతానిరూపిత ప్రతిబధ్యతాయాః సాధ్యవత్తానిశ్చయత్వవ్యాపక ప్రతి-
బంధకతానిరూపితత్వనివేశేన నిరుక్త సంశయస్య పక్షతాత్వ వారణేఽపి పర్వతే
వహ్నిసాధనే వహ్నిః పర్వతవృత్తిర్న వేతి సంశయ సంగ్రహస్తన్నిష్ఠబాధప్రతి-
బధ్యతావచ్ఛేదక పర్వతవృత్తిత్వ విశిష్టవహ్నిత్వావచ్ఛిన్న విషయితాఘటితం య-
త్పర్వతవృత్తిత్వ విశిష్టవహ్నినిశ్చయత్వం తదవచ్ఛిన్నప్రతిబంధకతా నిరూపితా-
యా పర్వతవృత్తిత్వాభావ విషయకత్వావచ్ఛిన్నప్రతిబధ్యతా తస్యాం సాధ్యవ-
త్తానిశ్చయత్వ వ్యాపకసాధ్యవత్తానిశ్చయత్వావచ్ఛిన్న ప్రతిబంధకతానిరూపిత-
త్వస్య ప్రతిబంధకతావచ్ఛేదకభేదేన నిరూపకప్రతిబంధకతా భేదాత్తద్భేదే
నచ నిరూప్యప్రతిబధ్యతా భేదావశ్యకతయా అసత్త్వాదతస్తాదృశప్రతిబధ్యతా-
వచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నత్వ నివేశస్తథాచ పర్వతో వహ్నిమాన్ పర్వతవృత్తిర్వహ్ని-

ఇతి ద్వివిధనిశ్చయ ప్రతిబధ్యతావచ్ఛేదక పర్వతవృత్తిత్వాభావవిషయక బుద్ధి-
త్వస్యైకత్వేన తత్సంగ్రహః ॥ అథాత్రకల్పే మహానసీయవహ్న్యభావసాధ్య-
కే పర్వతో మహానసీయవహ్నిసామాన్యాభావవాన్నవేతి సంశయాసంగ్రహః ॥ మ-
హానసీయం వహ్నిమత్తానిశ్చయరూపబాధనిశ్చయ ప్రతిబధ్యతావచ్ఛేదకస్వని-
ష్ఠవహ్నిసామాన్యాభావత్వావచ్ఛిన్నవిషయిత్వావచ్ఛిన్నప్రతిబంధకతానిరూ-
పితప్రతిబధ్యతాయాః సాధ్యవత్తానిశ్చయ ప్రతిబధ్యతావచ్ఛేదక మహానసీయవ-
హ్నిత్వావచ్ఛిన్న విషయితాఘటిత ధర్మానవచ్ఛిన్నత్వాదితి చేన్న ॥ సాధ్యవ-
త్తానిశ్చయప్రతిబధ్యతావచ్ఛేదకతాపర్యాప్త్యధికరణధర్మానవచ్ఛిన్నత్వస్య నివే-
శ్యసాధ్యవత్తానిశ్చయ ప్రతిబధ్యతావచ్ఛేదకస్వనిష్ఠవిషయితావచ్ఛిన్నత్వస్య సం-
శయత్వ ఘటక ప్రతిబధ్యతాయాం నివేశనీయతయా నిరుక్తసంశయనిష్ఠమహాన-
సీయ వహ్నిత్వావచ్ఛిన్న విషయతాయా ఏవ వహ్నిత్వావచ్ఛిన్న విషయతాత్వ-
మహానసీయ వహ్నిత్వావచ్ఛిన్న విషయితాత్వాభ్యాం ద్వివిధప్రతిబధ్యతావచ్ఛే-
దకతయా తామాదాయ నిరుక్తసంశయసంగ్రహాత్ ॥ స్వనిష్ఠత్వనివేశాచ్చ త-
త్రైవ వహ్నిమాన్నవేతి సంశయే మహానసీయవహ్ని మత్తానిశ్చయరూప బాధ-
నిశ్చయ ప్రతిబధ్యతావచ్ఛేదక వహ్నిసామాన్యాభావత్వా వచ్ఛిన్నవిషయిత్వా-
వచ్ఛిన్న ప్రతిబంధకతానిరూపిత ప్రతిబధ్యతాయా వహ్నిమాన్ మహానసీయ వ-
హ్నిమానిత్యాది సకలనిశ్చయసాధారణ వహ్నిత్వావచ్ఛిన్న విషయిత్వావచ్ఛి-
న్నాయాః సాధ్యవత్తానిశ్చయ ప్రతిబధ్యతావచ్ఛేదక మహానసీయ వహ్నిత్వావ-
చ్ఛిన్న విషయిత్వావచ్ఛిన్నాయాః సత్త్వేఽపి న తస్య పక్షతాత్వాపత్తిర్మహానసీ-
య వహ్నిత్వావచ్ఛిన్న విషయితాయాః స్వనిష్ఠత్వవిరహాత్ ॥ యద్వా సాధ్యవ-
త్తానిశ్చయ ప్రతిబధ్యతావచ్ఛేదక విషయితాయాం సాధ్యవత్తానిశ్చయ ప్రతిబం-
ధకతావచ్ఛేదకత్వ విశేషణాన్న తస్య తత్స్థలే పక్షతాత్వప్రసంగః ॥ వహ్నివ్యా-
ప్యాభావాభావత్వేన వ్యాప్యస్యాపృథగ్భానేఽపీతి ॥ వహ్నివ్యాప్యత్వావచ్ఛిన్న-
ప్రకారతాకజ్ఞానస్యైవ విశేషదర్శనవిధయా వహ్న్యభావవత్తాబుద్ధి ప్రతిబం-
ధకత్వమితి నతాదృశసంశయస్య పక్షతాత్వప్రసక్తిరితి ధ్యేయమ్ ॥ వహ్నివ్యాప్యా-
భావ నిశ్చయప్రతిబధ్యతావచ్ఛేదకత్వ విరహాదితి ॥ అత్రైవమపి వహ్నివ్యాప్య-
సాధ్యకే వహ్నివ్యాప్యాభావాభావవత్పర్వతో వ్యభయరూపేణవహ్నికోటిక-
స్య వహ్నివ్యాప్యాభావాభావాత్మకవహ్నిమాన్ వహ్నిసామాన్యాభావవాన్నవే-

తి. సంశయస్య పక్షతాత్వప్రసఙ్గః; స్వనిష్ఠవహ్ని విషయతాయా వహ్నివ్యా
ప్యభావాభావత్వావచ్ఛిన్న విషయితాత్వేన బాధప్రతిబధ్యతావచ్ఛేదకత్వాద్వ
హ్నిత్వావచ్ఛిన్న ప్రకారతాత్వేన వహ్నిసామాన్యాభావవత్తాజ్ఞాన ప్రతిబన్ధక
తావచ్ఛేదకత్వాదితి చేత్ ॥ మైవమ్ ॥ స్వనిష్ఠవిషయతావృత్తిర్యో బాధప్రతిబధ్యతా
వచ్ఛేదకతావచ్ఛేదకో ధర్మస్తద్విశిష్ట విషయిత్వపర్యాప్త్యవచ్ఛేదకతాకత్వేన
సంశయత్వ ఘటక ప్రతిబన్ధకతా వివక్షణీయా నిరుక్తస్థలీయ బాధప్రతిబధ్యతావ
చ్ఛేదకతావచ్ఛేదక వహ్నివ్యాప్యాభావాభావత్వావచ్ఛిన్న విషయితాత్వ విశి
ష్టపర్యాప్త్యవచ్ఛేదకతాకత్వస్య నిరుక్తసంశయీయ వహ్నిత్వావచ్ఛిన్న ప్రతిబ
న్ధకతాయామసత్త్వాన్న తస్య పక్షతాత్వాపత్తిః పర్యాప్తినివేశాచ్చ నతాదృ
శ విషయితాత్వ రూపధర్మమాదాయ తద్దోషతాదవస్థ్యమ్ ॥ యద్యప్యే
వం సతి మహానసీయ వహ్న్యసాధ్యకే మహానసీయ వహ్నిమాన్వహ్నిసా
మాన్యాభావవాన్వేతి సంశయాసంగ్రహః ॥ వహ్నిసామాన్యాభావ బుద్ధి
ప్రతిబన్ధకతాయాస్తాదృశమహానసీయ వహ్నిత్వావచ్ఛిన్న విషయతాత్వవి
శిష్టానవచ్ఛిన్నత్వాత్ తథాపి బాధప్రతిబధ్యతావచ్ఛేదకతావచ్ఛేదకో ధర్మ
ఇత్యనేన బాధప్రతిబధ్యతావచ్ఛేదకతావచ్ఛేదకతాశ్రయధర్మ వివక్షణాన్మ
హానసీయ వహ్నిత్వావచ్ఛిన్న విషయితావృత్తితాదృశవహ్నిత్వావచ్ఛిన్న విషయి
తాత్వవిశిష్టావహ్నిత్వస్య వహ్న్యభావబుద్ధి ప్రతిబన్ధకతాయామక్షతత్వేన తా
దృశసంశయాసంగ్రహాభావాత్ ॥ అస్త్వేవం సతి సాధ్యవత్తానిర్ణయనివర్త్యత్వద
లభ్య సంశయత్వఘటక ప్రతిబధ్యతాయాం సాధ్యవత్తానిశ్చయప్రతిబధ్యతావ
చ్ఛేదకావచ్ఛిన్నత్వ విశేషణస్య వైయర్థ్యాపాతః ॥ మహానసీయ వహ్నిమా
న్నవేతి సంశయస్య మహానసీయవహ్న్యభావబుద్ధి ప్రతిబన్ధకతాయాస్తాదృశవ
హ్నిత్వావచ్ఛిన్న విషయితాత్వరూప ధర్మవిశిష్టపర్యాప్త్యవచ్ఛేదకతాకత్వా
భావేన వహ్నిసాధ్యకే పక్షతాత్వాప్రసక్తేరితి చేన్న ॥ వహ్నివ్యాప్యాభావ సా
ధ్యకే వహ్న్యభావబుద్ధిప్రతిబన్ధకతాయా వహ్నివ్యాప్యవత్తానిశ్చయరూపబా
ధప్రతిబధ్యతావచ్ఛేదకతావచ్ఛేదక వహ్నిత్వావచ్ఛిన్న విషయితాత్వవిశిష్టావ
చ్ఛిన్నత్వేన వహ్నిమాన్నవేతి సంశయస్య పక్షతాత్వాపత్తివారణాయ తద్విశేష
ణస్యావశ్యకత్వాత్ ॥ నచ బాధనిశ్చయత్వ వ్యాపకతావచ్ఛేదక స్వావచ్ఛిన్న
ప్రతిబధ్యతా నిరూపిత ప్రతిబన్ధకతాత్వకత్వరూప బాధ ప్రతిబధ్యతావచ్ఛేదకత్వ

వివక్షణాన్న వహ్నివ్యాప్యాభావసాధ్యకే వహ్నిమాన్నవేతి సంశయస్య పక్షతాత్వా
పత్తిర్వహ్న్యభావవిషయకత్వావచ్ఛిన్న ప్రతిబధ్యతానిరూపిత ప్రతిబన్ధకతా
త్వస్య వహ్నివ్యాప్యత్వావచ్ఛిన్న ప్రకారతాకవిశేష దర్శనాత్మక వహ్ని
వ్యాప్యాభావాభావత్వావచ్ఛిన్న ప్రకారతాకనిశ్చయ సాధారణబాధ నిశ్చయ
త్వవ్యాపకతానవచ్ఛేదకత్వాదితి వాచ్యమ్ ॥ తథాసతి మహానసీయ వహ్నిసా
ధ్యక మహానసీయవహ్న్యభావవాన్నవేతి సంశయస్య పక్షతాత్వానుపపత్తిర్మ
హానసీయ వహ్నిత్వావచ్ఛిన్నాప్రకారతాక మహానసీయ వహ్న్యభావాభావ
త్వావచ్ఛిన్నప్రకారక బుద్ధిం ప్రతి వహ్నిసామాన్యాభావవత్తాబుద్ధేరప్రతిబన్ధక
తయా తన్నిష్ఠమహానసీయవహ్న్యభావాభావత్వావచ్ఛిన్న విషయకత్వ రూప
స్యావచ్ఛిన్న ప్రతిబధ్యతానిరూపిత ప్రతిబన్ధకతాత్వస్య వహ్నిసామాన్యాభావ
వత్తానిశ్చయసాధారణ బాధనిశ్చయత్వ వ్యాపకతానవచ్ఛేదకత్వాదనుగతరూప
బాధనివేశకల్పే స్వరూపసంబన్ధరూపబాధత్వావచ్ఛిన్నత్వ విశిష్ట ప్రతిబన్ధకతా
ఘటిత బాధప్రతిబధ్యతావచ్ఛేదకత్వస్య వ్యాపకతాసంబన్ధేన బాధనిశ్చయత్వ
విశిష్టత్వావచ్ఛిన్న ప్రతిబధ్యతానిరూపిత ప్రతిబన్ధకతాకత్వ రూపస్యవా బాధ
ప్రతిబధ్యతావచ్ఛేదకత్వస్య స్వనిష్ఠవిషయితాయాం వివక్షణీయతయా వహ్నివ్యా
ప్యాభావసాధ్యకే వహ్న్యభావవిషయకత్వావచ్ఛిన్న ప్రతిబధ్యతానిరూపితప్ర
తిబన్ధకతాయాం బాధనిశ్చయత్వావచ్ఛిన్నత్వస్య వ్యాపకతాసంబన్ధేన బాధనిశ్చ
యత్వ వైశిష్ట్యస్యచ సత్త్వాద్వహ్ని సామాన్యాభావవాన్నవేతి సంశయస్య పక్ష
తాత్వ వారణాయ తద్విశేషణావశ్యకత్వాత్ ॥ బాధప్రతిబధ్యతావచ్ఛేదకత్వ
స్వనిష్ఠవిషయితాఘటిత ధర్మావచ్ఛిన్నప్రతిబన్ధకతానిరూపిత ప్రతిబధ్యతా
యాం సాధ్యవత్తానిర్ణయ ప్రతిబధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నత్వస్థానే సాధ్యవ
త్తానిర్ణయ ప్రతిబన్ధకతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నత్వవివక్షణాన్న వహ్నివ్యాప్యసా
ధకే వహ్నివ్యాప్యసాధకే వహ్నివ్యాప్యాభావాభావాత్మకవహ్నిమాన్వహ్నిసా
మాన్యాభావవాన్నవేతి సంశయస్య పక్షతాత్వాపత్తిర్నవా తత్రైవ వహ్నివ్యా
ప్యధూమవాన్నవేతి సంశయస్య పక్షతాత్వాపత్తిరిత్యపి కేచిత్ ॥ అత్రైవమపి
మహానసీయవహ్నిమత్పర్వత కాలీనపర్వతో వహ్నిమానిత్యనుమితౌ తాదృశప
ర్వతో మహానసీయ వహ్నిమాన్నవేతి సంశయస్య పక్షతాత్వాపత్తిః ॥ నచప
క్షతావచ్ఛేదకకోటౌ పర్వతత్వావచ్ఛేదేన మహానసీయవహ్నిమత్వనివేశే తా

దృశపర్వతత్వవిశిష్టే మహానసీయవహ్నిమత్తాసంశయస్యాహార్యత్వేఽత్రస్యచాతి
ప్రసంజకత్వాత్ ॥ పర్వతత్వసామానాధికరణ్యేన తన్నివేశేచ ।తస్యవిశిష్టపక్షే
సాధ్యవత్తానిశ్చయనివర్త్యతాయాభావాదితివాచ్యం ॥ తథాపి తత్రైవ పర్వత
త్వావచ్ఛేదేన మహానసీయవహ్నేః పక్షతావచ్ఛేదకఘటకత్వే పర్వతో మహాన
సీయవహ్నిమాన్నవేతి సంశయస్య పక్షతాత్వాపత్తిస్తస్య పర్వతత్వావచ్ఛేదేన
వహ్న్యభావవత్తానిశ్చయాత్మకబాధనిశ్చయప్రతిబధ్యతావచ్ఛేదకమహానసీయవ
హ్నిత్వావచ్ఛిన్నవిషయిత్వావచ్ఛిన్నప్రతిబన్ధకతానిరూపిత ప్రతిబధ్యతాశాలి
త్వాత్తాదృశప్రతిబధ్యతాయాశ్చవిశిష్టపక్షే సాధ్యవత్తానిశ్చయత్వవ్యాపికాయాః
పర్వతత్వావచ్ఛిన్నే మహానసీయవహ్నిమత్తానిశ్చయత్వావచ్ఛిన్నప్రతిబన్ధకతా
తన్నిరూపితత్వాచ్చ ॥ నచ సాధ్యవత్తానిశ్చయత్వవ్యాపకప్రతిబన్ధకతాయాం ప
క్షే పక్షతావచ్ఛేదకప్రకారకగ్రహత్వవ్యాపకత్వవిశేషణాన్నాయందోషఇతి
వాచ్యమ్ ॥ తథాసతి వహ్నిమత్పర్వతకాలీనపర్వతో వహ్నిమానిత్యాదౌ పర్వ
తో వహ్నిమాన్నవేతి సంశయాసంగ్రహప్రసంగః ॥ నచ తాదృశసంశయస్యాల
క్ష్యత్వంశంక్యం ॥ తథాసతి నీలపర్వతో వహ్నిమానిత్యాదావపి తస్యాలక్ష్యతా
పత్తౌ తత్రాతిప్రసంగాత్ ॥ నిరుక్తస్థలే పర్వతత్వావచ్ఛేదేన వహ్నేః పక్ష
తావచ్ఛేదకఘటకత్వే విశిష్టపక్షే సాధ్యవత్తాసంశయస్యానాహార్యస్యాసంభవేన
పర్వతో వహ్నిమాన్నవేతి సంశయస్యైవ పక్షతాత్వావగమస్యావశ్యకత్వాచ్చ॥
నచ పక్షసాధ్యభేదేన పక్షతాభేదాద్వహ్నిమత్పర్వతకాలీనపర్వతపక్షకస్థలేవిశి
ష్టపక్షగ్రహత్వావ్యాపకత్వం నదేయమితివాచ్యం ॥ ఏవమపి ఘటవహ్నిమత్ప
ర్వతకాలీనపర్వతో వహ్నిమానిత్యాదౌ తాదృశవిశేషణోపాదానే పర్వతో వ
హ్నిమాన్నవేతి సంశయసంగ్రహః ॥ తదుపాదానేపర్వతో ఘటవిశిష్టవహ్నిమా
న్నవా వహ్నిఘటోభయవాన్నవేతి సంశయయోఃసంగ్రహాపత్తిర్వహ్నిఘటవా
నితి నిశ్చయస్యాపి ఘటవిశిష్టవహ్న్యభావవత్తాబుద్ధౌ వహ్నిఘటోభయత్వావ
చ్ఛిన్నాభావవత్తాబుద్ధౌచ ప్రతిబన్ధకతయా తాదృశప్రతిబన్ధకతాయాశ్చవిశిష్ట
సాధ్యవత్తానిశ్చయత్వవ్యాపకత్వాదితి చేన్న ॥ అగత్యాతత్ర సాధ్యవత్తానిశ్చయ
త్వవ్యాపకప్రతిబన్ధకతాయాం సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నప్రకారతాభిన్నప్ర
కారతానవచ్ఛిన్నత్వస్య నివేశనీయత్వాత్ ॥ అత్రైవమపి పర్వతోఽభావవత్ప
ర్వతకాలీనవహ్నిమానిత్యాదౌ పర్వతస్తాదృశవహ్న్యభావాభావవానభావసా

మాన్యాభావవాన్వా పర్వతఇతి సంశయస్య పక్షతాత్వాపత్తిః ॥ నచ సాధ్యవ త్తానిశ్చయత్వవ్యాపకప్రతిబంధకతాయాంసాధ్యతావచ్ఛేదక ప్రకారకగ్రహత్వా వ్యాపకత్వవిశేషణాన్నోక్తదోషఇతివాచ్యం । తథాసతి వహ్నిమత్పర్వతకాలీ నవహ్నిసాధ్యకే పక్షస్తాదృశవహ్నిమాన్వహ్నిసామాన్యాభావవాన్వేతి సంశ యాసంగ్రహప్రసంగాదితిచెన్న । సాధ్యవత్తానిశ్చయత్వ వ్యాపకప్రతిబంధక తాయాం సాధ్యతావచ్ఛేదకప్రకారకగ్రహత్వ వ్యాపకత్వసాధ్యతావచ్ఛేదకావ. చ్ఛిన్న ప్రకారతానవచ్ఛిన్నత్వోభయాభావనివేశేన సర్వసామంజస్యాదితిదిక్॥ బాధప్రతిబధ్యత్వమాత్రనివేశత్యాగ బీజమాహ * తత్రేతి * ననుసంశయ త్వ ఘటకస్వనిష్ఠవిషయితాయాం బాధప్రతిబధ్యతావచ్ఛేదకత్వనివేశే సంశయ త్వఘటక ప్రతిబధ్యతాయాం సాధ్యవత్తానిశ్చయనివర్త్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న త్వ నివేశోవ్యర్థః పర్వతేవహ్నిసాధనే ఘటవిశిష్టపర్వతవిషయితాయాం బాధ ప్రతిబధ్యతావచ్ఛేదకత్వవిరహాదేవ వహ్న్యభావవాన్పర్వతో ఘటవాన్న వేతి సంశయస్య పక్షతాత్వాప్రసక్తేరతఆహ * ఏవంచేతి * అథవేతిస్వఘటితేతి * స్వం ప్రకారతా ॥ అత్రస్వపదార్థప్రకారతాయాంబాధప్రతిబధ్యతావచ్ఛేదక త్వం దేయం తేనవహ్నివ్యాప్య సాధ్యకేవహ్నిమాన్న వేతి సంశయవ్యుదాసః స్వఘటితధర్మావచ్ఛిన్న ప్రతిబంధకతానిరూపిత ప్రతిబధ్యతాయాం సాధ్యవ త్తానిశ్చయత్వ వ్యాపకప్రతిబంధకతానిరూపితప్రతిబధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న త్వ మపిదేయం తేనవహ్నిసాధ్యకే మహానసీయవహ్నిమాన్న వేతిసంశయ వ్యు దాసః ॥ స్వఘటితధర్మావచ్ఛిన్న ప్రతిబంధకతానిరూపితాయా సాధ్యవత్తాని శ్చయత్వ వ్యాపకప్రతిబంధకతా నిరూపితప్రతిబధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న ప్ర తిబధ్యతాతదవచ్ఛేదకత్వ స్వావచ్ఛేదకధర్మావచ్ఛిన్న నిరూపితవిరోధ విష యతానిరూపితత్వ సామానాధికరణ్యేతత్రితయసంబంధేన బాధప్రతిబధ్యతావ చ్ఛేదకప్రకారతావిశిష్టప్రకారత్వం తాదృశ విషయతావిశిష్టవిషయత్వంవాసం శయత్వం పక్షతాత్వమితి ఫలితం సామానాధికరణ్యసంబంధనివేశాచ్చ నపర్వ తోవహ్న్యభావవానితిజ్ఞానేఽతివ్యాప్తిః ॥ శేషపక్షతాగ్రంథే కృష్ణభట్టలిఖితా ధికలేఖనీయవిశేషాంశాభావాద్విస్తరభయాదత్ర తద్విచారోనలిఖిత స్తదనుమోద యంతుదయాలవోవిద్వాంసః॥ ....

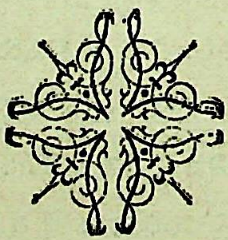
నిత్యాణ్వాదికిర్యాతకోర్థః జీవేభ్యోభిన్న ఈశ్వరః । జ్ఞానాద్యష్టగుణాః హ్

యా దపాయాత్తర్కజాడ్యనః ॥ ౧ ॥ న్యాయాంభోధినిమజ్జనేక్షణముఖాయా
సోద్ధృతాచ్ఛస్ఫురత్తర్కశ్వేప్సితరమ్యరత్నజలసన్నాలార్పితాపిష్టపే । శ్రీశాయా
పినిపాతితామతిమతాంతర్యాంధకూపస్థలద్దీవాచామధికంరమల్ప ! మతిభిర్వ్యా
ఖ్యారణీయానహి ॥ ౨ ॥ కాష్ఠభట్టాదికక్రోడగ్రంథక్రోడీకృతిః కృతా ॥ రఘు
నాథేనాలసానాం తచ్ఛిష్యోపస్థితిప్సయా ॥ ౩ ॥ విశేషయంతుమత్ప్రోక్తాన్విశే
షాం స్తర్కకర్కశాః । ఆర్యామాత్సర్యముత్సార్యదృష్ట్వైతజ్జాతవిస్మయాః ॥ ౪ ॥
న్యాయాకూపారపారంగ తమతితరణిన్మత్సరోద్రేకమాన్యాస్సాన్యాన్విజ్ఞాపయామ
మః సవినయమిహయన్న్యాయరత్నే ఉపబద్ధమ్ । తత్సంశోధ్యం పరేషా మమమ
కృతి విధయో సంప్రవృత్తావయంయత్తస్మాదేవాత్రిధాష్ట్యం న నిజనిషణా పో
థీసందర్శనాయ ॥ ౫ ॥ శకే బాణషడద్రీందుసంమితేమాసిభాద్రకే । రఘునాథో
న్యాయరత్నం శోభకృద్వత్సరే కరోత్ ॥ ౬ ॥

ఇతి మీమాంసా న్యాయపంచాస్య శ్రీమద్రాఘవాచార్య శిష్యస్య
పర్వతే ఇత్యుపనామక రఘునాథస్య కృతౌ గదాధరీయపంచవాద
టిప్పణ్యాం న్యాయరత్నాభిధాయాం పక్షతాగ్రం
థాంతర్గత సంశయపక్షతా సమాప్తా.

ఉ శ్రీమత్తర్కతీర్థాభిధబిరుదసుధీరత్నకస్తూరిరంగాచార్యచ్ఛాత్రోమతర్కా
గమబుధబిరుదః కృష్ణమాచార్యనామా । గద్వాలాస్థానభాజాస్ఫుటతరమమునా
శోధితం న్యాయరత్నం శ్రీలక్ష్మీవేంకటేశాహ్వయ విబుధవరైర్ముద్రితం స్వీ
యయన్త్రే ॥ ౧ ॥ శ్రీమజ్జయాబ్దాశ్వినమాసశుక్లదశమ్యుపేత క్షితిజాతవారే ।
విద్యాతరఙ్గిణ్యభిధానయన్త్రే సన్న్యాయరత్నం కృతముద్రణాసీత్ ॥ ౨ ॥

గదాధరీయసహితన్యాయరత్నే శుద్ధాశుద్ధపత్రికా

పుట-పఙ్క్తి-అశుద్ధం			శుద్ధం	పుట-పఙ్క్తి-అశుద్ధం			శుద్ధం
౧	౨౪	వ్రతిపతి	ప్రతిపత్తి	౪౨	౧౯	సాధ్యవ	సాధ్యప
౩	౧౬	నుమతి	నుమితి	౪౩	౧౫	వ్యుద్ధేశ్య	వ్యుద్దేశ్య
౪	౧౨	భర	రభ	౪౭	,,	వ్రతీతె	ప్రతీతె
౫	౧౭	చరిత్వ	చరితత్వ	౪౮	౨౩	వారణా	వారణా
౬	౧౫	త్తత్ర	తత్ర	౪౯	౭	నిష్ఠా	నిష్ఠా
౭	౬	యోర్దే	యోర్థే	౫౦	౨౫	నిష్ఠా	నిష్ఠా
౮	౨౭	యార్థేం	యార్థాం	౫౧	౨౮	న్వర	స్వర
౧౨	౧౭	ద్రివ్యత్వ	ద్రవ్యత్వ	౫౮	౯	వన్తుత	వస్తుత
౧౪	౬	రస్త్రైవతి	రస్త్రైవతి	౫౯	౧౫	వత్రని	వత్తన్ని
౧౬	౯	న్నస్పాచసా	న్నశ్చాసా	౬౨	౬	వహ్నౌద్య	వహ్నౌద్య
౧౮	౧౦	సాద్ధి	సాధ్యై	౬౬	౯	సాధ్యవ	సాధ్యవ
౨౧	౨౨	తాధ	తాన	౬౭	౨౪	స్త్రైవేతి	స్త్రైవేతి
౨౩	౮	యామకసంసం	మామకసం	౭౦	౧	ప్రిసిధ్యా	ప్రసిద్ధ్యా
౨౪	౨౬	ష్కారక	ష్కారకర	౭౧	౨౮	నన్వేమవ	నన్వేవమ
౩౧	౪	వర్ణస	దర్శన	౭౨	౨౬	ధికణ్య	ధికరణ్య
౩౩	౧౩	వృత్య	వృత్త్యై	,,	,,	సరణె	సరణనె
౩౪	౧౬	న్వియాయా	న్వీయ	౭౩	౧౪	వ్యాప్య	వ్యాప్త్య
	౨౦	సంతంధే	సంబంధే	౭౫	౧౭	తర్ధ్వంస	తద్ధ్వంస
౩౬	౨౮	పఙ్ఖ	పఙ్చ	౭౫	౨౭	ధానం	ధానసం
౩౭	౬	షష్ఠ్యా	షష్ఠ్యా	౭౬	౨౮	త్రై ౹త	త్రై ౹వ
౩౮	౭	వృత్త్యభ	వృత్త్యభ	౭౭	౧౦	నివిశిష్టం	నివిష్టం
,,	౧౬	రార్థే	దార్థే	౭౯	౮	సమానా	సామానా
౩౯	౫	కర	కరణ	౮౧	౧౮	న్యూన	న్యూన
౪౦	౨౩	ఛేద	ఛేదక	౮౬	౩	నర్యా	పర్యా
౪౧	౮	న్వనిరూ	స్వనిరూ	౯౧	౮	ఘాదీయ	భావీయ
,,	౧౫	కణ	కరణ	౯౭	౯	వవ	పప
,,	౨౨	పరస్తాః	పరాస్తాః	౯౯	౧	న్వయేన	స్వమేస్వ
౪౨	౩	పజన	సజన	౧౦౩	౨౨	తల్లింగద	తల్లింగధ

పుట	పఙ్క్తి	అశుద్ధం	శుద్ధం	పుట	పఙ్క్తి	అశుద్ధం	శుద్ధం
౧౮౦	౧౩	భానాం	భావానాం	౧౮౩	౧౫	అధే	ఆధె
,,	,,	స్వసర	స్వరస	,,	౧౯	వైధి	వైయధి
,,	౨౧	ధర్యా	ధర్యా	౧౮౪	౪	సామాధి	సామానాధి
౧౦౫	౯	నిష	నిష్ఠ	,,	౧౯	నిషా	నిష్ఠా
౧౦౭	౨౪	నిషా	నిష్ఠా	౧౮౬	౪	దీప	దీవ్య
౧౦౯	౨	నిష	నిష్ఠ	౧౯౪	౨౫	అత్రి	అత్రి
౧౧౧	౭	యత్కిం	యత్కించి	౧౯౫	౮	వైశిష్ట	వైశిష్ట్య
౧౧౨	౩	యదూప్రసా	యదూప్రసా	౨౦౧	౯	నప	వప్రి
౧౧౩	౮	శ్లేక	శ్లేపక	౨౧౪	౧౬	షట	ఘట
౧౧౬	౧౮	వత్తి	వక్తి తె	౨౧౫	౨	నిష	నిష్ఠ
౧౧౮	౬	న్నసాధ్యా	సాధ్యా	౨౨౦	౨౩	ఉద్ధే	ఉద్దే
౧౧౭	౮	నివిశో	నివేశో	౨౨౧	౧	వ్రికా	ప్రికా
౧౨౨	౮	తద్ధోషా	తద్దోషా	,,	౩	వ్రికా	ప్రికా
౧౨౪	౨౮	వద్భ్యియ	వద్భేదీయ	,,	౧౧	వక్షు	పక్షు
౧౨౫	౧౮	వర్యా	పర్యా	,,	౧౯	వన	పన
౧౨౯	౮	నిష్ఠ	నిష్ట	,,	౨౪	ద్ధధి	ద్దధి
౧౩౬	౨౩	సమలం	మవలం	౨౨౨	౧	ద్వైన	ధ్వైన
౧౪౨	౧౮	నిషా	నిష్ఠా	౨౨౩	౧౬	త్వాశే	త్వాంశే
౧౫౨	౨	వాచ్ఛే	వానచ్ఛే	,,	౧౯	సిద్దేః	సిద్ధేః
౧౫౭	౧౪	బద్ధ్య	బద్ధ్యా	౨౩౦	౧౨	నిషె	నిష్ఠే
౧౬౨	౮	బంద్ధ	బంధ	౨౩౩	౨౨	విశిష్ఠ	విశిష్ట
౧౬౪	౧౮	సంబద్భేన	సంబద్ధేన	౨౩౬	౧౧	విద్వ్యర్థ	విధ్యర్థ
౧౬౮	౧	కణ్ఠ్యే	కరణ్యే	౨౮౨	౧౦	మాన్ని	మాని
౧౮౧	౧౦	నీతయా	నీయతయా	౨౪౪	౧౦	విశేణ	విశేషేణ
౧౮౨	౫	వద్వావ్య	వద్యా	౨౫౮	౧	వేనిశః	వేశః
,,	౧౨	లంబతి	లంబతే	౨౯౭	౨౭	బంంక	బంధక
,,	౨౨	బంద్ధ	బంధః				

